

**АБУ АБДУЛЛОҲ
МУҲАММАД ИБН ИСМОИЛ АЛ-БУХОРИЙ**

**2
АЛ-ЖОМИЪ АС-САҲИҲ
(Ишонарли тўплам)**

ҚОМУСЛАР БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 1997

*Арабчадан ХОЖА МУЗАФФАР НАБИХОН ЎҒЛИ ва
ХОЖА БАХТИЁР НАБИХОН ЎҒЛИ таржимаси*

Бисмилахир роҳманир роҳим.

САВДО-СОТИҚ КИТОБИ

1-боб. Оллоҳ таолонинг: «Оллоҳ савдо-сотиқни ҳалол ва судхўрликни ҳаром этди» («Бақара» сураси, 275-оят) ва «Ораларингизда юрғазиб турган нақд савдо бўлса...» («Бақара» сураси, 282-оят) ва «Намоз ўқиб бўлингач, ер юзи буйлаб тарқалингизлар-да, Оллоҳнинг фазлу карамидан (ризқ) тилангизлар, Аллоҳни кўп зикр этингизлар, шояд нажот топсангизлар» (“Жумъа” сураси, 10-оят) ва «Қачонки улар бирор тижоратни ёки ўйин-кулгини куриб қолсалар, ўша томон кетурурлар ва сизни тик турган ҳолингизда тарк қилурлар. Айтнинг, (Эй Муҳаммад), Оллоҳ ҳузуридаги нарса (иймон-эътиқод ва амали солиҳлар учун бериладиган мукофот) ҳар қандай тижорат ва ўйин-кулгидан ҳам улўғдир» (“Жумъа” сураси, 10-11-оятлар) ва «Эй мўъминлар, молларингизни ўрталарингизда ноҳақ йўллар бирлан емангиз, балки ўзаро розилик бирлан бўлган савдо-сотиқ орқали мол-дунё касб этингиз» (“Нисо” сураси, 29-оят) деган сўзлари (қавллари) хусусида».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларини кўп айтур, муҳожир ва ансорлар эрса Жаноб Расулulloҳнинг ҳадисларини Абу Ҳурайрачалик куп билмаслар», - дейсизлар. (Бунинг боиси) — муҳожир биродарларим бозорларда бор-барака қилиш бирлан банд бўлишган кезларда мен қорним туйиши бирлан кифояланиб Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хизматларини қилиб юрдим, улар бўлмаган жойларда бўлдим, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Шунингдек, ансорий биродарларим ўз мол-мулклари ишлари бирлан банд эрдилар. Мен эрсам, бир мискин сифат одам бўлиб, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Жаноб Расулulloҳ бир куни: «Кимки ушбу ҳадисимни тугатгунимча кийимини ерга ёйиб ўлтириб, ҳадисимни тугатганимдан кейин, уни йиғиб олиб бағрига босса, мендан эшитганларини ёддан чиқармайдиган бўлур», — дедилар. Шунда мен чакмонимни ерга ёйиб қуйдим. Ҳадис тугагач, уни олиб бағримга босдим. Шу-шу Жаноб Расулulloҳдан нимаики эшитсам, ёдимда қоладиган бўлди».

Иброҳим ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдурраҳмон ибн Авф (разияллоҳу анҳу): «Биз Мадинага келганимизда Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени

Саъд ибн ар-Рабиъ бирлан ака-ука тутинтириб қўйдилар. Саъд ибн ар-Рабиъ менга: «Мен ансорларнинг (ичида) энг бойиман, сизга молу дунёмнинг тенг ярмини бераман. Хотинларимнинг қай бири маъқул бўлса, ўша сизники бўлсин, иддаси тугагандан кейин, унга уйланаверинг!» — деб айтдилар», — дедилар. Шунда Абдуррахмон: «Оллоҳ таоло сизнинг аҳли аёлингиз ва молу дунёнгизга барака берсин! Менга бозорни кўрсатинглар!»— дебдилар. Ул кишига Қайнуқоъ бозорини кўрсатишибди. Сўнг, Абдуррахмон эртаси куни эрталаб ўша бозорга бориб, озгина пишлоқ ва сариёғ харид қилибдилар. Бир неча кундан кейин, Жаноб Расулulloҳ ул кишини учратиб қолибдилар-да, қўлларида бир сариқ нарсанинг доғи борлигини кўриб: «Эй Абдуррахмон, аҳволинг нечук?»— дебдилар. Абдуррахмон: «Бир ансория аёлга уйландим», — дебдилар, Жаноб Расулulloҳ: «Маҳрига нима бердинг?»— деб сўрабдилар. Абдуррахмон: «Данақдек олтин», — дебдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Битта қўй сўйиб бўлса ҳам, тўй қилгил!»— дебдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуррахмон ибн Авф Мадинага келдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишини Саъд ибн ар-Рабиъ ал-Ансорий бирлан ака-ука тутинтириб қўйдилар. Саъд катта мол-мулк эгаси эрдилар. Шунинг учун ҳам Абдуррахмонга: «Бойлигимнинг тенг ярмини сизга бердим ва аёлларимдан хоҳлаганингиз сизники бўлсин!»— дедилар. Абдуррахмон: «Оллоҳ таоло сиз, аҳлу аёлингиз ва молу дунёнгизга барака ато этсин, менга бозорни кўрсатингизлар!»— дедилар. Сўнг, бозордан бир оз сариёғ ва пишлоқ харид қилиб, ўзлари тушган манзил аҳлига олиб келдилар. Орадан қанча вақт ўтганлигини худо билади, бир куни Абдуррахмон эгниларида янги либос бирлан келиб қолдилар. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Бирортасини севиб қолдингми?»— дедилар. Ул киши: «Бир ансория аёлга уйландим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Қанча (маҳр) бердинг?»— дедилар. Абдуррахмон: «Данақдек (ёки данак вазнидек) тилло бердим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Битта қўй сўйиб бўлса ҳам, тўй қилгил!»— дедилар».

Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида Укоз, Мажанна ва Зулмажоз номли бозорлар бўларди. Ислому қарор топгач, мусулмонларга бу ерларда савдосотиқ қилиш гуноҳдек туюла бошлади. Шунда ушбу оят нозил бўлди: «Оллоҳдан фазлу карам исташингизда сизлар учун ҳеч қандай гуноҳ йўқдир» (яъни, Ҳаж кунлари ва ҳаж сафаридида тижорат қилмоқ жоиздур, агар асл мақсад ҳаж қилмоқлик бўлса) (Бақара сураси, 198-оят).

2-боб. Ҳалол(нинг ҳалоллиги) аниқдур ва ҳаром(нинг ҳаромлиги) аниқдур, аммо баъзилар учун иккисининг орасида ҳалол ёхуд ҳаромлигини фарқлаш қийин бўлган нарсалар мавжуд

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ҳалол аниқ, ҳаром ҳам аниқ. Лекин, иккисининг орасида шубҳали нарсалар мавжуд. Кимки бирор нарсанинг ҳалол ёки ҳаромлигига шубҳаланса-ю, аммо унга қўл урмаса, ҳалолга яқин иш қилган бўлур. Гуноҳ ишлар Оллоҳнинг қўриқхонаси бўлиб, унинг атрофида юрганлар билмай унинг ичига кириб қолиши мумкин».

3- боб. Шубҳали ишлар тафсири

Ҳассон ибн Абу Синон: «Художўйликдан (тақводорликдан) осонроқ нарса кўрмадим. Ўзингни шубҳалантирадиган нарсани шубҳалантирмайдирган нарса бирлан алмаштирсанг, бас!»— дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир қора хотин келиб:

«Мен иккаласини (Уқба бирлан ул уйланган аёлни) эмизганман, деб даъво қилди. (Уқба ўшал хотиннинг сўзига ишонмаётганлигини) Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтган эрди, ул зот унга эътироз билдирдилар. Сўнг, табассум қилиб: «Қандай уни хотин қилурсан? Ахир, иккалангизни ҳам эмизганлигини айтибди-ку!»— дедилар. Уқба уйланган аёл Абу Иҳобнинг қизи эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Утба ўз укаси Саъд ибн Ваққосга васият қилиб: «(Замъа чўрисининг) боласи мендан, уни сенга топшираман, уни қарамоғингга ол!»— деди. Макка фатҳ қилинган йили Саъд болани ўз қарамоғига олди ва: «Бу акамнинг ўғли, уни ўз қарамоғимга олишимни акам менга васият қилган»,— деди. Шунда Замъанинг ўғли Абд ибн Замъа ўрнидан туриб: «Бул менинг укам ва отамнинг жориясининг ўғли, у отамнинг тўшагида дунёга келган», — деди. Улар бир-бирларини етаклашиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу акамнинг ўғли бўлиб, уни ўз қарамоғимга олишимни менга васият қилган», — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бу менинг укам ҳамда отамнинг жориясининг ўғли, у отамнинг тўшагида бунёд бўлган» - деди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абд ибн Замъа, бу бола сенга, зеро фарзанд тўшак эгасиникидир, фоҳиша эрса боладан маҳрум этилмай»,— дедилар. Сўнгра, Савда бинти Замъанинг Утбага ўхшашлигини куриб: «Эй Савда, ундан юзингни беркит!» — дедилар. Кейин, бола Оллоҳ таоло даргоҳига риҳлат қилгунга қадар ҳам Савдани кўрмади».

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан миъроз бирлан ов қилмоқ ҳақида сўрадим (миъроз – бир томонига темир учлик ўрнатиладиган ёғоч ёки калтак) Жаноб Расулulloҳ: «Унинг учи бирлан жароҳат етказилган бўлса еявер. Агар ён томони бирлан жароҳат етказилиб ўлдирилган бўлса, ема, чунки ҳаром ўлган бўлади», — дедилар. Мен: «Агар итимни «бисмилло» деб қўйиб юборган бўлсам-у, унинг (овнинг ёнида «бисмилло» айтилмаган бошқа ит ҳам) турган бўлса ва овни қайси бири ушлагани маълум бўлмаса, ўша овнинг гўштини еса бўладими, йўқми?»— деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Унда овнинг гўштини ема, чунки сен ўз итингга бисмилло айтгансан, бегона итга еса айтмагансан», — дедилар.

4-боб. Шубҳали нарсалардан ўзни йироқ тутмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам йўлда кетаётиб ерда тушиб етган бир хурмога кўзлари тушади-да: «Агар (бошдан) садақа қилиб ташланмаганлигани билганимда эрди, уни еяверган бўлардим», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Тўшагимга тушиб қолган хурмонинг садақа эмаслигини билсам, еяверган бўлардим», — деганлар».

5-боб. Кўнгилни хавотирга солгувчи айрим нарсаларни шубҳали деб ҳисобламаган зот ҳақларида

Ибод ибн Тамимнинг амакилари Жиноб Расулulloҳга бир киши хусусида шикоят қилиб: «Намоз вақтида бир кишининг орқасидан ел чиққандек бўлди, унинг намози бузилдими ёки йўқми?» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бундай ҳолда елнинг овозини эшитмагунча ёки ҳидини сезмагунча намозни бузмаслик керак», — дедилар».

Аз-Заҳрий бу ҳақда: «Расулulloҳ: «Елнинг ҳидини сезмагунча ёки овозини эшитмагунча, қайта таҳорат қилинмайди, деганлар», — дедилар».

Ойша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир қавм Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бизга бир қавм гўшт олиб келиб туради. Лекин, биз ул гўшт «бисмилло» айтиб сўйилган ҳайвоннинг гўштини ёки йўқми, билмаймиз», — дейишди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўзларингиз «бисмилло» айтиб еяверинглар!»— дедилар».

6-боб. Оллоҳ таолонинг «Агар бирор тижорат ёки тамошони кўриб қолсалар, ўша томон кетиб қоладилар» деган қавли ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни биз Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга намоз ўқиб турган эрдик. Шом тарафдан озиқ-овқат ортилган карвон келиб қолди. Буни кўрган намозхонлар дув этиб ўша ёққа кетишди. Жаноб Расулulloҳ бирлан фақат 12 кишигина қолди. Шунда юқоридаги оят нозил бўлди».

7-боб. Мол-дунёни қай йул бирлан топганининг фарқига бормайдиганлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларга шундай замон келадики, инсон ўз топган молу дунёсини ҳалол йўл бирлан топдими ёки ҳаром йул бирлан топдими, иши бўлмай қўяди», - дедилар».

8-боб. Қуруқликда савдо-сотик қилмоқлик ва Оллоҳ таолонинг «Уларни (поқ, художуй инсонларни) на савдо-сотик ва на бошқа нарсалар Оллоҳнинг зикридан чалғита олур...» («Нур» сураси, 37-оят) деган қавли хусусида

Қатода: «Бир қавм савдо-сотик ва тижорат бирлан шуғулланарди, лекин Оллоҳнинг ҳақини адо этиш вақти келганда, то уни тўла-тўқис бажармагунча, бошқа ишга қўл урмасди», — дедилар.

Абу Минҳол: «Мен тилла ва кумуш бирлан савдо қилардим. Шу ҳақда Зайд ибн Арқамдан сўраганим, у: «Жаноб Расулulloҳнинг замонларида дўконларимиз бўлиб, олтин ва кумуш бирлан савдо қилардик. Жаноб Расулulloҳдан шу ҳақда сўраганимизда: «Қўлдан-қўлга ўтса (яъни, нақдга нақд бўлса), майли, лекин насияга сотиш ярамайди» — деб айтдилар», — деди.

9-боб. Тижорат ишларига берилиб кетиш ва Оллоҳ таолонинг: «Намоз тугагач, ўз тирикчиликларингиз бирлан банд бўлингизлар ва Оллоҳнинг фазлу карамидан умидвор бўлингизлар» деган қавли ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кириш учун уч марта изн сурадим. Аммо, ул киши ниҳоятда банд бўлганлари сабабли менга ҳадеганда рухсат беравермадилар. Шунинг учун орқамга қайтиб кетдим. Ҳазрат Умар ишларини тугатиб: «Боя Абдуллоҳ ибн Қайснинг овози эшитилгандек бўлдими? Айтингизлар, кирсин!»— дебдилар. Сўнг, қайтиб кетганимни эшитиб, мени чақиртирибдилар. Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кириб: «Агар бизга изн берилмаса, қайтиб кетмоқлик буюрилгандур»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Бу гапингизга гувоҳ келтирингиз!» — дедилар. Кейин, мен ансорлар ўлтирган жойга бориб, Ҳазрат Умарнинг гапларини айтдим. Улар: «Бунга фақат энг ёшимиз Абу Саид ал-Худрий гувоҳлик бера олур», — дейишди. Мен Абу Саид ал-Худрийни олиб, Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига бордим. (Абу Саид гапимнинг тўғрилигига гувоҳлик бергач), Ҳазрат Умар: «Бозорларда бор-барака қилиш бирлан овора бўлиб, Жаноб Расулulloҳнинг бул муборак

амрларини эшитмоқдан бенасиб қолган эрканман», — дедилар».

10-боб. Денгиз орқали (бирор юртга бориб) тижорат қилмоқлик ҳақида

Матар: «Денгиз орқали (бирор юртга бориб) тижорат қилмоқликнинг зарари йўқ, Оллоҳ таоло Қуръонда унинг хусусида зикр қилган барча гаплар фақат ҳақиқатдур» — дедилар-да, «Сиз унда (денгизда сувни) ёриб кетаётган кемаларни кўрурсиз. (Оллоҳ ўзининг) фазлу марҳаматидан (ризку рўз) ишашингиз (ва берган неъматларига) шукр қилишингиз учун (сизларга денгизларни бўйинсундириб қўйди)» деган оятни тиловат қилдилар.

11-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, касб қилиб топган нарсаларингизнинг ҳалол-покизаларидан... эҳсон қилиб турингизлар» («Бақара» сураси, 267-оят)

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл яхши ният бирлан ўз уйдаги егуликлардан садақа (хайр-эҳсон) қилса, унга хайр қилгани учун, эрига ишлаб топиб келгани учун савоб теккайдур, шунингдек хазиначи ҳам савоб олгайдур, барчалари баробар савоб олгайлар»,— дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл эри ишлаб топган нарсалардан унинг буйруғисиз яхши ниятда нафақа (садақа) қилса, бундан тегадирган савобнинг ярмиси эриникидир», — дедилар».

12-боб. Ризқи улӯғ бўлишини истаган одам ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ризқи улӯғ бўлмоғини ёки номи узоқ вақт эсланмоғини истаса, қариндош-уруғларига яхшилик (хайр-эҳсон) қилиб турсин!»— дедилар».

13-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг насияга нарса олганлари тўғрисида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам аҳли аёлларининг емаги учун бир яҳудийдан насияга таом (арпа уни) олдилар ва эвазига темир совутларини гаровга қолдирдилар».

Анас разияллоҳу анҳу бир куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларига арпа нон ва думба ёғи олиб борибдилар. Ўша куни Жаноб Расулulloҳ Мадинадаги бир яҳудийга темир (қалқон) совутларини гаровга қўйиб, ундан аҳли аёллари учун арпа уни олган эрканлар. Анас разияллоҳу анҳу (бир неча кун бурун) пайғамбаримизнинг: «Мухаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хонадонида бир сиқим бугдой ҳам, бир дона дон ҳам қолмади», — деганларини эшитибдилар. Ўшанда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари 9 та эркан.

14-боб. Кишининг касби ва ўз қўли бирлан меҳнат қилиши ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Абу Бакр Сиддиқ халифа бўлганларида: «Менинг ўз касбим борлигини қавмимиз яхши билур. Мен гарчи мусулмонлар ишлари бирлан банд бўлсам ҳам, шу касбим орқали оила тебратурман», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг саҳобаларим ўз касблари меҳнатлари билан тирикчилик қилурлар», — дедилар».

Миқдод разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч ким ўз қўли билан топган ризқдан кўра лаззатлироқ таом емаган. Оллоҳнинг пайғамбари Довуд алайҳиссалом ҳам ўз қўлларининг меҳнати билан тирикчилик қилганлар», - дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир кучоқ ўтин териб, бозорга орқалаб олиб бориб, сотиб тирикчилик қилган одам тиланчилик билан қўл чўзиб кун кўрган одамдан афзал», — дедилар».

15-боб. Савдо-сотиқда энгиллик туғдириш ва олижаноблик қилиш ҳақида. Кимки ҳақини талаб қилса, инсоф билан талаб қилсин!

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бирор нарса сотишда ёки харид қилишда ёхуд бирор ҳукм чиқаришда олижаноблик кўрсатган одамни Оллоҳ таоло ўз раҳматига олур», — дедилар».

16-боб. Қарзини узишга қурби етадирган кишига муҳлат берган одам ҳақида

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Фаришталар сизлардан олдин ўтиб кетган бир одамнинг руҳини ушлаб: «(У дунёда) бирор хайрли иш қилганмидинг?»— деб сўрашибди. Бояги одам: «Қарзини узишга қурби етадирган кишига муҳлат берингизлар, ночорнинг эрса қарзини кечиб юборингизлар, шояд Оллоҳ таоло ҳам бизнинг гуноҳимиздан ўтса!»— деб болаларимга буюрардим»— деб жавоб берибди. Шунда Оллоҳ таоло ҳам унинг у дунёда гуноҳидан ўтибди».

17-боб. Қарзини узишга қурби етмайдиган кишининг қарзини кечиб юборган одам ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир тожир (савдогар) одамларга қарз берарди. Агар ночор одамларга қарз берса, қўл остидагиларга: «Унинг қарзидан ўтиб қўя қолинглар, шояд Оллоҳ таоло ҳам бизнинг гуноҳимиздан ўтса!»— дерди. Шунга биноан унинг хизматчилари ночорларнинг қарзини кечиб юборардилар. Шунинг учун Оллоҳ таоло у дунёда ўша савдогарнинг гуноҳидан ўтди».

18-боб. Олувчи ва сотувчининг бир-бирларига фирромлик қилмасликлари лозимлиги ҳақида

Ал-Адо ибн Холид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширмаса ҳамда олувчи ҳам пул беришда фирромлик қилмаса, (бундай) савдода барака бўлур. Агар ҳар иккала томон ҳам бир-бирига фирромлик қилса, бундай савдода барака бўлмас!»— дедилар».

Ал-Адо ибн Холид ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бу Муҳаммад Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ал-Адо ибн Холиддан харид қилган (сотиб олган) нарсаси бўлиб, муслим билан муслим ўртасидаги савдо-сотиқдур. Унда на бирор зоҳирий ва на бирор ботиний айб ва на бирор камомат бор» деб ўзиб бердилар».

Одамлар Иброҳимга баъзи оқ танли чўрилар бирлан савдо қилувчиларнинг «Хуросон ва Сижистон орийлари» деб аталиши ҳақида сўзлашиб: «Фалончи кеча Хуросондан келди, фалончи эрса бугун Сижистондан келди»— (дейишди). Иброҳим бундайлардан қаттиқ нафратландилар.

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу: «Ўз молининг айбини яширган ҳолда савдо қилиш ҳалол эрмас», — дедилар.

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширмаса ва харид қилувчи ҳам (пул беришда) фирромлик қилмаса, бундай савдода барака бор, агар ҳар иккала томон ҳам бир-бирига фирромлик қилса, бундай савдода барака бўлмайди (савдо ҳалолликни ёқтиради)», — дедилар».

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки киши ўртасидаги савдо-сотик ҳар иккала томон учун ҳам, то улар бир-бирлари бирлан келишиб олгунча, ихтиёрийдир. Агар улар бир-бирларига рост сўзлаб, молнинг айбини яширмасалар, фирромлик қилмасалар, бундай савдода барака бўлур, агар молнинг айбини яширсалар ва бир-бирларини алдасалар, савдоларида барака бўлмас!»— дедилар».

19-боб. Гўшт сотувчи ва қассоб ҳақида

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Шуъайб ансорий ўзининг қассоб ғуломи қошига келиб, 5 кишилик овқат тайёрла! Мен Жаноб Расулulloҳни чақирмоқчиман, чунки ул зотнинг юзларида очлик аломатини кўрдим деди. Кейин, у Жаноб Расулulloҳ бошлиқ беш кишини меҳмонга таклиф этди. Лекин уларга яна бир киши эргашиб келди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Абу Шуъайбга: «Бул одам биз бирлан (эргашиб) келаверди. Рухсат берсанг, уйингга кирур, йўқ десанг, қайтиб кетур», — дедилар. Уй эгаси: «Майли, кираверсин!»— деди».

20-боб. Савдо-сотикда алдов ва молнинг нуқсонини яширмоқлик нени барбод қилур?

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширса ва олувчи ҳам фирромлик қилса (яъни, сотувчи ва олувчи бир-бирига фирромлик қилса), ундай савдода барака бўлмас! Агар сотувчи ва олувчи бир-бирига рост гапирса, бир-бирини алдамаса, бундай савдода барака бўлур!» - дедилар».

21-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, (берган қарзларингизни) бир неча баробар қилиб олиш бирлан судхўрлик қилмангизлар! Оллоҳдан қўрқингизлар, (шунда) шояд нажот топсангизлар!» («Оли Имрон» сураси, 130-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шундай замон келурки, унда одамлар ҳалол йўл бирлан ризқ-рўз топаётирларми ёки ҳаром йўл бирланми, фарқига бормай қўюрлар», — дедилар».

22-боб. Судхўрлик, унинг гувоҳи (шоҳиди) ва уни қўйгувчи. Ҳамда бу ҳақда Оллоҳнинг: «Судхўр бўлган кимсалар қиёмат куни жин чалган мажнун каби турадилар. Бунга сабаб уларнинг: «Савдо-сотик ҳам судхўрликнинг ўзи-ку!»— деганларидир. Ҳолбуки, Оллоҳ савдо-сотикни ҳалол ва судхўрликни ҳаром қилган.

Бас, кимки ўзига Оллоҳдан мавъиза (насиҳат) етгач, судхўрликдан қайтса, у ҳолда аввал ўтгани ўзига ва унинг иши Оллоҳга (топширилади, яъни Оллоҳ хоҳласа авф этади), ва ким (судхўрликни) давом эттирса, улар жаҳаннамийдурлар ва унда абадий қолажақлар («Бақара» сураси, 275-оят) деган қавли ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бақара» сурасининг (судхўрлик ҳақидаги) охирги оятлари нозил бўлганда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни масжидда кўпчиликка қироат қилдилар, сўнг ичимликлар бирлан савдо қилишни таъқиқладилар».

Сумра ибн Жундуб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бу кеча тушимда икки киши (фаришта)нинг ҳузуримга келганларини кўрдим. Улар мени бир муқаддас жойга олиб бордилар. Йўлда бир қон оқар дарёга дуч келдик. Дарёнинг ўртасида унинг қирғоғида ҳам биттадан одам бўлиб, дарёнинг қирғоғидаги одамнинг қўлида (анча) тош бор эрди. Дарёнинг ўртасидаги одам қирғоққа чиқишга ҳар қанча интилмасин, қирғоқдаги одам унинг оғзига тош отиб, турган жойига қайтарар эрди. Мен улардан (фаришталардан): «Булар ким?»— деб сўрагандим: «Қон дарёсининг ўртасида турган киши судхўрлик бирлан тирикчилик қилган одамдур»— деб жавоб беришди.

23-боб. Судхўр хусусида Оллоҳ таолонинг: «Эй мўминлар, Оллоҳдан қўрқингиз ва агар чиндан ҳам мўмин бўлсангиз, судхўрликни тарк қилингиз! Агар (фармонимизни) бажармасангиз, у ҳолда Оллоҳ ва унинг Расули томонидан (сизларга) уруш эълондур! Агар тавба қилсангиз, сармойангиз ўзингизга— золим ҳам, мазлум ҳам бўлмасиз. Агар (қарздор) ночор бўлса, бойигунча кутингиз! Агар билсангизлар, (берган қарзингизни) садақа қилиб юборишингиз ўзингиз учун яхшидир. Ва (барчангиз) Оллоҳга қайтариладиган кундан қўрқингиз! Сўнгра, ҳар бир жонга қилган амалига яраша тўла жазо берилур ва ҳеч кимга зулм қилинмас» («Бақара» сураси, 278—281-оятлар) деган қавли ҳақида

Ибн Аббос: «Булар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил бўлган охирги оятлардур», — дейдилар».

Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Мен отамнинг зулук солиб (ёки қортиқ бирлан) даволовчи бир қул сотиб олганларини кўриб, (нега бундай қилганларини) сўрадим. Шунда ул киши: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ит учун ва қон олганлик учун ҳақ олишдан, баданга игна билан аломатлар чиздириш ва чизишдан ҳамда судхўрликдан қайтардилар ва мусаввирни лаънатладилар», — дедилар». (Абу Жухайфанинг оталарининг қортиқчи қул сотиб олганларининг боиси шуки, қулга қон олганлиги учун ҳақ тўланмайди, чунки у қулдур. Аммо, 4-жылднинг 18-бетидаги 13-бобда келтирилган ҳадисда Жаноб Расулulloҳ қортиқчига ҳақ берганлар. Эҳтимол, ул зот буни кейинчалик таъқиқлаган бўлишлари мумкин).

24-боб. «Оллоҳ судхўрлик(дан орттирилган фойда)ни йўқ қилиб (яъни, судхўрга юқтирмай), садақаларни (яъни, уларнинг савобини) зиёда қилур. Оллоҳ ҳеч бир кўрнамак (судхўр) гуноҳкорни севмас!» («Бақара» сураси, 276-оят)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Савдодаги ёлғон) қасам, гарчи молнинг бозорини чаққон қилса-да, баракани йўқ қилур», — дедилар».

25-боб. Савдо-сотикда қасам ичмоқликнинг макруҳлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам бозорда бир матони ўлчатиб олиб, пулини бердим, деб Оллоҳ номи бирлан қасам ичди. Ваҳоланхи, у матонинг пулини тўламаган эрди. Бу бирлан у бир мусулмонни чув туширмоқчи бўлди. Шунда «Дарҳақиқат, Оллоҳга берган аҳду қасамларини арзимас пулга сотиб юборадиган кимсалар учун охиратда ҳеч бир насиба йўқдур» деган оят нозил бўлди».

26-боб. Бўёқчи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «...бу ернинг ўт-ўланларини юлмоқ ҳаромдир», — дедилар».

Аббос эрса: «Жаноб Расулulloҳ: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар», — дедилар» — деб қўшиб қўйдилар.

Али разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Ўлжалардан менинг улушимга берилган бир қари урғочи туям бор эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ менга хумсдан яна бир қари урғочи туя бердилар. Жаноб Расулulloҳнинг қизлари Фотимага уйланмоқчи бўлганимда Бану Қайнуқоъ қабиласидан бўлмиш бир бўёқчи бирлан келишиб олдим, у мен бирлан бирга бўёқчилар ҳузурига бориб, изхирларимни яхшироқ нарҳда уларга сотиб берадирган бўлди. Мен унинг пулини тўйимга ишлатмоқчи эрдим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Маккани муқаддас қилгандур. Маккада уруш қилмоқ ва одам ўлдирмоқ мендан аввал ҳам ҳалол бўлмаган ва мендан кейин ҳам ҳеч кимга ҳалол бўлмас. Менга бу ерда бир соатгина уруш қилишга рухсат берилди. У ҳеч қачон бўшаб (хувиллаб) қолмас. Шу соатдан бошлаб бу ернинг ўт-ўланларини юлмоқ, дарахтларини кесмоқ, йўқотилган (тушиб қолган) нарсани эгасини қидириб топширмоқдан ўзга ниятда олмоқ ҳаромдир», — дедилар. Шунда Аббос ибн Абдуллоҳ ибн Мутталиб: «Изхирни мустасно қилингиз, чунки ундан бўёқ оламиз ва уни уйларимизнинг томига ишлатамиз», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар!»— деб қўшиб қўйдилар».

27-боб. Темирчи ҳақида

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида темирчилик қилардим. Ал-Ос ибн Воил мендан қарздор эди. Қарзимни талаб қилиб борган эрдим, у менга: «Муҳаммадга куфр келтирсанг, қарзимни тўлайман», — деди. Мен: «Оллоҳ жонингни олиб, Қиёматда қайта тирилтиргунига қадар ҳам Муҳаммадга куфр келтирмасман!»— дедим. «Ундай бўлса, мен ўлиб, қайта тирилганимча ўз ҳолимга қўй! Қайта тирилганимда менга яна молу дунё ва бола-чақа ато этилур, ўшанда қарзимни узурман», — деди. Шу воқеадан сўнг, қуйидаги оят нозил бўлди: «(Эй Муҳаммад), Бизнинг оятларимизга куфр келтириб, «Қасамки, албатта (охиратда ҳам) менга мол-мулк ва бола-чақа ато этилур» деган кимсани кўрдингизми?! У ғайбдан хабардор бўлдимикин ё Раҳмон даргоҳидан аҳду паймон олдимикин?!» («Марям» сураси, 77—78-оятлар).

28-боб. Тикувчи ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир тикувчи Жаноб Расулulloҳни ўзи пиширган (тайёрлаган) таомга таклиф этди. Мен ҳам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бордим. Тикувчи Жаноб Расулulloҳнинг олдиларига нон ҳамда сўт гўшт ва

ошқовоқдан қилинган шўрва келтирди. Жаноб Расулulloҳ ошқовоқ шўрвани иштаҳа бирлан тановул қила бошладилар. Ўшандан бери мен қовоқни жуда хуш кўраман».

29-боб. Тўқувчи ҳақида

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл бурда олиб келди. Саҳд ибн Саъд: «Бурда нималигини биласизларми?»— деб саҳобалардан суради. Саҳобалар: «Ҳа, биламиз, бурда — четига попуқ тўқилган шамладир», — дейишди. Ҳалиги аёл: «Ё Расулаллоҳ, буни сизга атаб ўз қўлим бирлан тўқиганман», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари муҳтож бўлганликлари учун ҳам уни олдилаар, сўнг (ичкарига кириб), изор ўрнида кийиб, бизнинг олдимизга чиқдилар. Шунда қавмдошлардан бири: «Ё Расулаллоҳ, шуни менга кийдилинг!»— деди. Жаноб Расулulloҳ: «Майли», — дедилар. Ўша киши Оллоҳ таоло истаганча мажлисда ўлтириб, сўнг қайтиб кетди. Расулulloҳ бурдани ўраб, кетидан унга бериб юбордилар. Кейинчалик, қавмдошлари унга: «Яхши иш қилмадинг, ул зотнинг бирор нарса сўраган кишига «йўқ» демасликларини яхши билардинг-ку!» - дейишди. У: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен бурдани ўлганимда ўзимга кафанлик бўлсин, деган ниятдагина сўраган эрдим», — деди. Саҳл ибн Саъд; «Дарҳақиқат, ўша бурда унга кафан бўлди», — деган эди».

30-боб. Дурадгор ҳақида

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Саҳл ибн Саъд ҳузурига келиб минбар борасида сўрашди. Шунда Саҳл уларга: «Жаноб Расулulloҳ бир аёлга одам юбордилар. У келгач: «Дурадгор ғуломингга буюргил, менга устида ўлтириб ваъз айтмоғим учун бир минбар ясаб берсин!»— дедилар. Аёл ғуломига буюриб эрди, у юлғун ёғочидан минбар ясаб берди. Сўнг, аёл уни Жаноб Расулulloҳга юборди. Ул зот унда ўлтириб ваъз айтдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир ансория аёл Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, ваъз чоғида ўлтиришингиз учун бир нарса ясатиб берайми, чунки менинг дурадгор ғуломим бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар хоҳласанг, майли, унга айт, менга бир минбар ясаб берсин!»— дедилар. Жумъа куни Жаноб Расулulloҳ (янги) минбарга чиқиб ўлтирдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ илгари ёнида туриб (ёки устига чиқиб) ваъз айтган хурмо тўнкаси шул қадар ўксиниб йиғладики, ҳатто ёрилиб-ёрилиб кетадигандек туюлди. Жаноб Расулulloҳ буни эшитиб минбардан тушдилар-да, тўнкани бағрларига босдилар. Шундан сўнг, тўнка хўрсина-хўрсина юпаниб қолган гўдак каби аста-секин тинчланди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Илгари эшитган ваъзларни кўмсаб йиғлади», — дедилар».

31-боб. Имомнинг ўзига керакли нарсаларни шахсан ўзи сотиб олмоғи ҳақида.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умардан (бир) туя сотиб олдилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир мушрик қўй олиб келганди, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни сотиб олдилар. Жобирдан эрса туя сотиб олдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир яҳудийдан насияга таом сотиб олдилар ва ўрнига ўзларининг темир совутларини вақтинча

гаровга қўйдилар».

32-боб. Улов сотиб олиш ҳақида. Агар биров бир кишининг миниб келаётган уловини сотиб олса, улов (ўшал киши манзилига етиб олиб, ундан тушгунига қадар сотиб олинган ҳисобланадими?)

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уни (яъни, асов) туянгни менга сот!»—дедилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга ғазотда эрдим. Туям чарчаганидан имиллаб келарди. Шунда Жаноб Расулulloҳ кетимдан етиб келиб: «Жобир!»— дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!»— дедим. Ул зот: «Нечун секин кетаётирсан?»— дедилар. Мен: «Туям чарчаганидан имиллаб қолди. Шунинг учун орқада қолиб кетдим», — дедим. Сўнг, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туяларидан тушиб, қўлларидаги (асо) бирлан туямни ниқтадилар-да: «Қани энди туянгга мин-чи!»— дедилар. Мен туямга минган эрдим, у лўкиллаб югуриб кетди. Мен Жаноб Расулulloҳдан илгарилаб кетмаслик учун туямнинг жilовини тортиб бордим. Жаноб Расулulloҳ менга: «Уйландингми?»— дедилар. Мен: «Ҳа, ё Расулаллоҳ, уйландим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бокирагами ёки жувонгами?»— дедилар. Мен: «Жувонга», — дедим. Ул зот: «Бокира қизга уйланганинда, бир-бирларингиз бирлан ҳазил-ҳузил қилиб юрган бўлардингиз», — дедилар. Мен: «Сингилларим кўп. Шунинг учун, уларни ювиб-тараб, уларга оналик қила оладиган аёлга уйландим», — дедим. Ул зот: «Сен уйингга кетаётирсан, етиб борганинда фикру ўйингда жимоъ бўлсин!» (яъни, «Фарзандли бўлмоғинг керак!») — дедилар. Кейин: «Туянгни сотасанми?»— дедилар. «Майли», — дедим. Жаноб Расулulloҳ уни мендан бир уқияга сотиб олдилар. Сўнг, туяларини қамчилаб, тезлаб кетдилар-да, шаҳарга мендан илгари етиб бордилар, мен ул ерга эрталаб кириб бордим. Сўнг, масжидга борган эрдим, ул зотнинг масжид эшиги олдида турганларини кўрдим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳозир етиб келдингми?»— дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. «Масжидга кириб икки ракъат намоз ўқиб чиқ!»— дедилар. Намоз ўқиб чиққанимдан кейин, Билолга қараб: «Бир уқия (дирҳам) ўлчаб бер!»— дедилар. Билол менга бир уқия ўлчаб бердилар. Пулни олиб, эндигина йўлга тушган эрдим, Жаноб Расулulloҳ мени тўхтатдилар. Дарҳол хаёлимдан «Ҳозир туямни қайтариб берадилар» деган фикр ўтди. Бу эса мен учун жуда нохуш эрди. Айтганимдек, Жаноб Расулulloҳ: «Туянгни ол, унинг ҳақи ҳам ўзингга»— дедилар».

33-боб. Жоҳилият давридаги бозорлар ва одамларнинг Ислom даврида ҳам у ерларда савдо-сотиқни давом эттирганлари ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Укоз, Мажанна ва Зулмажоз жоҳилият давридаги энг катта бозорлардан ҳисобланарди. Ислom жорий бўлгандан кейин, одамлар бу бозорларда савдо-сотиқ қилишни гуноҳ, деб ҳисобладилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Ҳаж мавсумларида (кунларида) савдо-сотиқ бирлан шуғулланиш сизларга гуноҳ эрмас» деган ояти каримаси нозил (Бу оятни Ибн Аббос қироат қилдилар).

34-боб. Истисқо дардига чалинган ёки қўтир туя ҳақида. Истисқо дардига чалинган туяни сотиш ҳар қандай ҳолда ҳам мақсадга хилофдир

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одамдан икки киши эгалик қилгувчи туяни сотиб олдим. Туя қўтир эркан. ўша одамнинг шериги келиб: «Шеригим сизга айби бор туяни алдаб сотибди», — деди. Мен: «Туяни олиб келингизлар-чи!» — деб буюрдим. Кейин,

фикримдан қайтиб: «Қўяверингизлар, Жаноб Расулulloҳ: «Бир-бирларингизга адоват қилмангизлар!» — деб айтганлар» — дедим».

35-боб. Фитна содир бўлган чоғда ва бошқа пайтларда қурол сотиш ҳақида. Имрон ибн Хусайн фитна чоғида қурол сотмоқни макруҳ деганлар

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Хунайн ғазотига чиққан йилимиз ул зот менга совут бердилар. Мен уни сотдим, пулига эрса Бану Салама еридан хурмо қоқи қиладирган жой олдим. Бу менинг Ислондаги биринчи бисотим эрди».

36-боб. Аттор ва мушк сотиш ҳақида

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Яхши ва ёмон сўхбатдош мисоли мушк сотгувчи ва темирчи дамгари кабидир. Бири хўшбуй ҳид таратса, иккинчиси чўғ отиб туради. Мушк сотгувчидан олган нарсанг димоғингни чоғ этса, темирчи дамгаридан чиққан чўғ ё баданингни ёки кийимингни кўйдиради ёки бирор ёқимсиз ҳид келтиради».

37-боб. Зулук (ёки қортиқ) бирлан даволовчи ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Тийба (Абу Таййиба) Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга зулук (ёки қортиқ) солди. Сўнг, ул зот унга бир соъ хурмо беришни ва оиласидан олинадиган солиқни камайтиришни буюрдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳга зулук (қортиқ) солинди. Кейин, ул зот қон олдирганлари ҳақини тўладилар. Агар зулук (қортиқ) солиш ҳаром бўлса, ул зот унинг ҳақини тўламаган бўлардилар». (Бу воқеа қон олганлик учун ҳақ олиш манъ қилинмасидан бурун бўлган бўлса керак).

38-боб. Эркак ва аёлларнинг кийиши макруҳ бўлган нарсалар тижорати ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрати Умарга ипақдан тўқилган ҳулла бериб юбордилар. Сўнг, уни Ҳазрат Умарнинг устиларида кўриб: «Мен буни кийгин, деб эрмас, балки бирортасига сотиб фойдалангин, деб юборгандим, чунки буни охиратда насибаси йўқлар кюрлар», — дедилар».

Оиша уммул-мўминийн разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен суратли матодан қилинган бир ёстиқ сотиб олдим. Ул зот ўшал ёстиқни кўрибоқ ичкарига кирмай, эшик олдида туриб қолдилар. Мен Жаноб Расулulloҳнинг юзларида жирканиш аломатини сезиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ ва унинг Расулига тавба қилдим, не гуноҳ қилиб қўйдим?» — дедим. Ул зот: «Нечун бу ёстиқ бу ерда турибди?». — дедилар, Мен: «Ўлтирасиз ёки (бошингизга) ёстиқ қиласиз, деб сотиб олгандим», — дедим. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мана шу суратларни чизган кишиларга Қиёмат куни азоб берилгусидир. Сўнг, уларга: «Ўзингиз яратган нарсаларга ўзингиз жон ато этингиз!» - деб айтилгусидир», — дедилар. Сўнгра, ул зот: «Суратлар бор уйга фаришталар кирмайдилар» — деб қўшиб қўйдилар».

39-боб. Мол эгаси (ўз молига) нарх қўйишга барчадан кўра ҳақлидир

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эй Бани Нажжор, менга боғингизнинг ундаги кулба-ю хурмо дарахтлари бирлан нарҳини айтингизлар!» — дедилар».

40-боб. (Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари) ихтиёр (қилган нарҳини) қай вақтга қадар (бир-бирларига таклиф қилмоқлари) жоиз?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозимдур, бошқача қилиб айтганда, иккаласининг ўрталаридага савдо ихтиёрий бўлмоғи даркор (яъни, савдолашиб турилган жойдан жилмай туриб харидор сотувчига: «Мен таклиф қилган нарҳни ихтиёр қилсанг, сот!» — демоғи ёхуд сотувчи харидорга: «Мен таклиф қилган нарҳни ихтиёр қилсанг, ол!» — деб айтмоғи керак)».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар ўзларига билан бирор нарсани харид қилсалар, дарҳол сотувчини тарк қилур эрдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

41-боб. Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини бир-бирларига таклиф қилмасалар, савдо жоиз бўлурми?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозимдур, бошқача қилиб айтганда, савдолашиб турилган жойдан жилмай туриб харидор сотувчига: «Мен таклиф қилган нарҳни ихтиёр этсанг, сот!» — демоғи ёки сотувчи харидорга: «Мен таклиф қилган нарҳни ихтиёр этсанг, ол!» — деб айтмоғи керак».

42-боб. Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозим

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қидилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилиб, (сўнг ўрталаридаги савдонинг бўлиши ёки бўлмаслигани қатъий маълум қилмоқлари) лозимдур. Агар ҳар иккала томон ҳам ҳалоллик қилса, яъни сотувчи молнинг нуқсонини яширмаса ва харидор пул тўлашда фирромлик қилмаса, уларнинг савдоси баракали бўлур. Башарти улар бир-бирларини алдасалар, яъни сотувчи ўз молининг нуқсонини яширса ва харидор унга пул тўлашда фирромлик қилса, ўрталаридаги савдодан барака кўтарилур».

43-боб. Агар сотувчи бирлан харидордан қайси бири, ўзаро савдолашилгандан сўнг, иккинчисининг мол нарҳи хусусидаги таклифини қабул қилса, савдо вожиб (амалга оширилмоғи лозим) бўлур

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қидилар: «Агар икки киши (бирор мол хусусида) ўзаро савдолашса,

улардан ҳар бири савдолашиб турган жойини тарк қилгунига қадар иккинчисига молнинг ўзи ихтиёр қилган нарҳини таклиф қилмоғи ва иккаласи муайян бир нархга келишиб, савдони битирмоқлари лозимдур. Бошқача қилиб айтганда, бири иккинчисининг мол нарҳи хусусидаги таклифини қабул қилур. Шунда, гарчи иккаласи ўзаро савдолашгандан сўнг, (келиша олмай), турган жойларини тарк қилсалар-да, савдони амалга оширмоқлари даркордур. Агар иккаласидан бири савдолашиб турган ерини тарк қилмаса ҳам, савдони амалга оширмоқ зарурдур».

44-боб. Агар сотувчи ўзи ихтиёр қилган (нархда туриб олган) бўлса, (у бирлан) савдо қилмоқ жоиз бўлурми?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ҳар бир сотувчи бирлан харидор ўртасидаги савдо иккаласи савдолашиб турган жойини тарк қилгунга қадар бир-бирига ўзи ихтиёр қилган нарҳни таклиф қилгандагина жоиздур».

Ҳумом разияллоҳу анҳу: «Китобимда «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини бир-бирларига уч бор таклиф қилмоқлари даркор» деб ёзилганини кўрдим. Агар сотувчи бирлан харидор ўзаро ҳалоллик қилсалар, қилган савдолари баракали бўлур ва агар ўз фойдаларини кўзлаб, бир-бирларига фирромлик қилсалар, савдоларидан барака кўтарилур», — дейдилар.

Ҳаким ибн Ҳизом юқоридаги ҳадисни Жаноб Расулulloҳга мансуб эканлигани айтганлар.

45-боб. Агар харидор бирор нарсани сотиб олгач, ўша заҳотиёқ уни сотувчининг кўзи олдида бировга ҳадя қилиб юборса ёхуд бир қулни сотиб олиб, дарҳол уни озод қилса, сотувчи унга монеълик қилмаслиги лозим

Товус разияллоҳу анҳу: «Агар харидор сотувчини муайян бир нархга кўндириб, ундан бирор мол сотиб олса-ю, сўнг уни ўзга кишига сотиб юборса, жоиздур, (чунки) ул мол ўзининг мулки бўлиб, фойдаси ҳам ўзиникидур», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (саҳобалар) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда бўлдик. Шунда мен (отам) Умарнинг ҳали минилмаган бўталоқларига миниб олган эрдим. У менга бўйсунмай, қавмнинг олдига ўтиб олиб, илгарилаб кетар эрди. (Отам) Умар эрсалар уни бақириб-чақириб ортига қайтарар, аммо у яна қавм олдига ўтиб олар, ул киши уни яна бақириб-чақириб ортига қайтарар эрдилар. Шу аснода Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга: «Уни менга сотгил!» — дедилар. Ҳазрат Умар: «У сизники, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ қайта: «Уни менга сотгил!» — дедилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Умар уни Жаноб Расулulloҳга сотдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ (менга): «Эй Абдуллоҳ ибн Умар, бу сенга ҳадя! Уни не қилсанг, ихтиёр ўзингда» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен мўминлар амири Ҳазрат Усмонга ул кишининг Хайбардаги бир ерлари бадалига (қадимда Самуд қабиласи яшаган) водийдаги бир ерни сотдим. Ўзаро савдолашиб бўлганимиздан сўнг, мен Ҳазрат Усмон айниб қолмасинлар, деб тезда уйларидан чиқиб, ортимга қайтдим. Чунки, Жаноб Расулulloҳ «Икки ўзаро савдолашувчи савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини бир-бирларига таклиф қилиб, ўрталаридаги савдони узил-кесил ҳал қилмоқлари лозим» деган ҳадиси шарифни айнан шу йили айтган эрдилар. Ўртамиздаги савдо-

сотик амалга ошгач, мен ўзимни ул кишини алдагандек ҳис этиб, (қаттиқ хижолат чека бошладим). Чунки, мен ул кишини (Мадинадан) уч кечалик (йўл наридаги) Самуд ерига (яъни, Оллоҳ таоло ҳалок қилган Самуд қабиласи ерига) олиб бориб қўйган эрдим, ул киши эрсалар мени (Самуд еридан) уч кечалик (йўл наридаги) Мадинага (яъни, Жаноб Расулulloҳнинг суюкли шаҳарлари булмиш Мадинадаги Хайбарга) олиб бориб қўйган эрдилар». (Яъни, Оллоҳ таолонинг лаънатиға учраб, ҳалок қилинган Самуд қавми яшаган водийдаги ерни Жаноб Расулulloҳнинг суюкли шаҳарлари булмиш Мадинанинг Хайбар мавзесидаги ер бадалиға сотганлари боисида хижолат қилдилар).

46-боб. Савдода алдовнинг макрухлиги ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламға (ҳар сафар) савдода алданиб қолишидан шикоят қилди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ҳар сафар савдо қилаётганинда: «Савдода алдов йўқ, деб қўй!» — дедилар».

47-боб. Бозорлар хусусида

Абдурраҳмон ибн Авф ривоят қиладилар: «Мадинаға келганимизда мен: «Бу ерда тижорат қилмоқ учун бирор бозор борми?» — деб сўрадим. Шунда менға Қайнуқоъ бозори борлигини айтишди».

Анаснинг айтишларича, Абдурраҳмон ибн Авф: «Менға бозорни кўрсатинглар!» — дебдилар.

Ҳазрат Умар: «Мен бозорларда бор-барака қилиш бирлан овора бўлиб, (Жаноб Расулulloҳнинг бул муборак амрларини эшитмоқдан бенасиб қолибман)» — деган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қўшин (хароб қилмоқ қасдида) Каъбаға юриш қилур. Улар Байдоъ деган ердаликларида биринчисидан охиргисигача ер ютур», — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, қандай қилиб биринчисидан охиргисигача ер ютур, ахир уларнинг ораларида бозор аҳли ва уларға мансуб бўлмаганлар ҳам бор-ку?!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ (менға жавобан): «Ул қўшинни биринчисидан охиргисигача, (ҳаттоки беихтиёр уларнинг орасида бўлганларни ҳам) ер ютур. Сўнг, (Қиёматда) барчалари қайта тирилтирилиб, улардан ҳар бири (ўшал вақтдаги) қасдиға (ниятиға) кўра ҳисоб-китоб қилинур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Сизлардан кимнинг бўлмасин, жамоат бирлан ўқиган намози бозори ва уйда ўқиган намозидан йигирма неча марта савоблироқдур. Ва бу шунинг учунки, агар у яхшилаб таҳорат олиб, фақат намоз ўқийман, деб ва намоздан бўлак нарсаға чалғимай масжидға келса, босган ҳар бир қадами учун (Оллоҳ таоло наздида эътибори) бир даража юқори бўлур ёки қилган хатоларидан бири кечирилур ҳамда намоз ўқиётган чоғида малоикалар: «Ё парвардигоро, бул бандангни ярлақайсан, унга раҳматингни бисёр қилгайсан, унга бирор кулфат ва азият етмоғиға йўл қўймагайсан!» — деб дуо қилиб тургайлар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бозорда юрган эрдилар, бир одам: «Эй Абулқосим!» — деб чақирди. Жаноб Расулulloҳ унга қараб эрдилар, у (хижолат бўлиб): «Мен (сизни эрмас), мана бу одамни чақирган эрдим», —

деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мени Абулқосим, деб лақабим бирлан эрмас, балки исмимни айтиб чақирингизлар!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ, қай вақтдалиги ёдимда йўқ, менга индамай кўчага чиқдилар. Мен ҳам (эхтимол, ваҳий келиб қолган бўлса, индамаётгандирлар, деб) жимгина орқаларидан кетавердим. Жаноб Расулulloҳ Бану Қайнуқоъ бозорига бордилар, сўнг ортларига қайтиб, Фотима разияллоҳу анҳо уйлари айвонига келиб ўлтирдилар-да: «Тойчоқ қаерда? Тойчоқ қаерда?»— деб (набиралари Ҳасанни) чақирдилар. Аммо, Фотима разияллоҳу анҳо ҳадеганда Ҳасанни ул зотнинг олдиларига чиқаравермади. Шунда мен: «Фотима Ҳасанни кийинтираётган ёки ювинтираётган бўлса керак» — деб ўйладим. Кейин, Ҳасан уйдан югуриб чиқди, ул зот уни кучоқлаб ўпдилар-да: «Ё парвардигоро, буни суйгайсан ва буни суйганларни мен ҳам суйайин!»— дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида одамлар бозорга мол олиб келаётганларни тўхтатиб, улардан егуликлар сотиб олишар (ва ўшал ернинг ўзида уларни қайта сотишар эрди). Шул боисдан Жаноб Расулulloҳ ул олиб-сотарларга одам юбориб, таомни сотиб олинган ернинг ўзида сотишни манъ қилдилар ва уни таом сотиладирган жойга олиб бориб сотишни амр қилдилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи саллам сотиб олинган озиқ-овқатларни бирмунча вақт ўзи ушлаб турмай ва сотиб олинган еридан бўлак жойга олиб бормай қайта сотишни манъ қилдилар».

48-боб. Бозорда (одамларга) ўшқирриш ва бақириб-чақирришнинг макруҳлиги ҳақида

Ато ибн Ясор разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳуни учратиб, ул кишига: «Менга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Тавротдаги тавсифлари хусусида айтиб берингиз!» — дедим. Шунда ул киши бундай дедилар: «Майли, айтиб берурман. Оллоҳ таоло ҳақи, дарҳақиқат Жаноб Расулulloҳ Тавротда (ҳам) Қуръонда баён қилинган баъзи сифатлари бирлан тавсиф қилингандурлар, ул қуйидагичадур: «Эй пайғамбар, Биз сиз (умматингизнинг Исломи ва унинг аҳкомларига иймон келтирганлигига, кофирларнинг эрса бул нарсаларни ёлғонга чиқарганлигига ҳамда ўзингиздан илгариги пайғамбарларнинг умматларига Оллоҳ таолонинг аҳкомларини етказганлигига) гувоҳ, (калимаи тавҳидни айтиб, унга амал қилган мусулмонларга жаннатга киражаклари ҳақида) хушхабар етказувчи, (кофирларни дўзах азобидан) огоҳлантирувчи ва оми аҳолини шайтон ёмонликлари ва кофирлар босқинидан ҳимоя қилувчи) бир қалъа қилиб юбордик, Сиз Бизнинг бандамиз ва элчимизсиз. Биз сизни (Оллоҳга) таваккал қилувчи, дағаллик ва бағритошлик қилмагувчи, бозорларда бақир-чақирмовчи, (одамларга) ўшқирмагувчи, ёмонликка ёмонлик қайтармагувчи, аксинча афв этгувчи ва кечиргувчи ҳамда Иброҳимнинг йўлдан озган миллатини «Ло илоҳа иллаллоҳ» дегизиб, тўғри йўлга солмагунча ва бул калима бирлан сўқир кўз, кар қулоқ, ғофил қалбларни очмагунча Оллоҳ жонини олмагувчи (бандамиз), деб атадик».

49-боб. Сотувчи ва харидорнинг (савдо чоғида молни ўлчамоғи даркорлиги ҳақида

Оллоҳ таоло: «(Молни) кам ўлчаб берувчиларнинг ҳолига вой! Улар одамлардан (бирор

нарсани) ўлчаб олаётган вақтларида ошиқча ўлчаб оладирган, уларга ўлчаб бераётганларида эрса кам ўлчаб берадирган кимсалардур» — дейди. («Мутаффифун» сураси, 1-3-оятлар).

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Молни) тўлиқ ўлчаб берингизлар!» — деб марҳамат қилганлар.

Усмон разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(бирор нарса) сотсангиз, ўлчаб берингиз ва (бирор нарса) сотиб олсангиз, ўлчаб олингиз!» — деб марҳамат қилдилар», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бирор озиқ-овқат сотса, тўла-тўкис ўлчаб берсин!» — дедилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отam) Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ҳаром вафот этиб, бўйинларидаги қарзлари узилмаганча қолди. Шунда мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Отamга қарз берган кишиларга айтингиз, берган қарзларининг бир қисмидан воз кечишсин!» — деб илтимос қилдим. Жанoб Расулulloҳ уларга илтимосимни етказдилар, аммо улар кўнишмади. Кейин, ул зот менга: «Бориб хурмоларингни тўп-тўп қилиб қўй, ажвани алоҳида ва азқни алоҳида тўп қил!» — дедилар. Мен хурмоларни тўп-тўп қилиб бўлиб, Жанoб Расулulloҳга одам юбордим. Ул зот келиб, хурмо тўпларидан бирининг устига ўлтириб олдилар-да, менга: «Қарзини сўраб келганларга ўлчаб беравер!» — дедилар. Мен ҳаммага ўлчаб бериб, отамнинг қарзларини тўла-тўкис уздим, лекин хурмоларимдан бир дона ҳам камаймагандек эрди».

50-бoб. (Тўғри) ўлчашнинг фазилати ҳақида

Миқдом ибн Маъдиқариба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Озиқ-овқатларингизни (тўғри) ўлчангизлар, (Оллоҳ таоло) сизга барака ато этур!» — дедилар».

51-бoб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг (Мадина) соъи ва муддига барака тилаганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Иброҳим Халилulloҳ Маккани муқаддас атаб, уни дуо қилганлари каби, мен ҳам Мадинани муқаддас атаб, унинг мудди ва соъига барака тиладим!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эй Оллоҳ, Мадина аҳлининг тошу тарозусига, мудди ва соъига барака ато эт!» — дедилар».

52-бoб. Озиқ-овқат маҳсулотларини сотиш ва олибсotarлик ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг даврларида озиқ-овқат маҳсулотларини кўтарасига сотиб олгач, уларни қўлларига олмай (ҳамда жойидан қўзғатмай) туриб ўшал ернинг ўзида бўлак одамларга сотаётганларнинг калтакланганларини кўрдим».

Ибн Аббoс разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кишининг ўзи сотиб

олган озиқ-овқат маҳсулотларини қўлига олмай туриб ўшал ернинг ўзида бўлак кишига сотиб юбормоғини манъ қилдилар», — дедилар.

Ибн Аббосдан: «Жаноб Расулуллоҳ бундай савдони нечун манъ қилганлар?» — деб сўрашди. Ибн Аббос: «Бундай савдода дирҳамни дирҳамга (пулни пулга) сотилгандек бўлур, чунки сотилаётган озиқ-овқат маҳсулоти қўлдан қўлга ўтмаётганлиги боисидан савдода иштирок қилмаётир» — деб жавоб бердилар. Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки тас (озиқ-овқат маҳсулотлари) сотиб олса, уни ушламай (ва жойдан жилдирмай) туриб бўлак кишига сотмасин!»».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Тиллани тиллага (ёхуд тиллани кумушга ёки кумушни кумушга) сотиш, томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини (тилла ёки кумушларини) қўлларига олмасалар, судхўрликдур (порахўрликдур). Буғдойни буғдойга сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур. Хурмони хурмога сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур. Арпани арпага сотиш, икки томон бир-бирларига тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур».

(Яъни, агар икки савдолашгувчидан бири нақдга, иккинчиси эрса насияга савдолашса, демак нақдга савдолашгувчи насияга савдолашгувчига қандайдир шарт қўяди. Бу эрса судхўрликдур).

53-боб. Сотиб олинган озиқ-овқат маҳсулотларини қўлга олмай (ушламай) туриб қайта сотиб юбориш ёки ўзингда йўқ нарсани (яъни, сотиб олинган жойингда қолдирган нарсангаи) қайта сотиб юборишинг ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бизларга манъ қилган нарсалари сотиб олинган озиқ-овқат маҳсулотларини ушламай туриб (сотиб олинган жойда қолдирган ҳолда) қайта сотиб юбориш бўлиб, бул амрлари бўлак нарсаларга ҳам тааллуқли, деб ўйлайман».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки озиқ-овқат маҳсулоти сотиб олган бўлса, уни қўлига олмай туриб қайта сотиб юбормасин!» — дедилар».

54-боб. «Кимки бирор озиқ-овқат маҳсулотини кўтара сотиб олган бўлса, уни уловига ортмай (яъни, сотиб олинган еридан бўлак жойга олиб бормай) туриб қайта сотиб юбормаслиги керак, чунки тижорат одоби шуни тақозо қилур!» — деб ҳисоблаган киши ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида одамларнинг озиқ-овқат маҳсулотларини кўтара сотиб олиб, уларни турган ерларида қайта сотиб юбораётганларини ва уловларига ортиб, бўлак ерга олиб бориб сотмаганлари учун калтакланганларини кўрдим».

55-боб. Агар киши бирор матоъ ёхуд улов сотиб олиб, уни сотувчининг ҳузурда (омонат) қолдирса, жоиздур

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизникига кўпинча эрталаб ёки тушдан кейин келардилар. Мадинага ҳижрат қилишга (Оллоҳ таолодан) рухсат бўлган куни эрса ҳар сафардагидек эмас, балки туш пайтида келдилар. Жаноб Расулulloҳнинг бизникига келаётганлари Абу Бакрга хабар қилинганда, ул киши: «Бирор муҳим воқеа юз берган бўлса керак, акс ҳолда бизникига бу вақтда келмаган бўлардилар», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ хонага (уйга) кирганларида, бизга ишора қилиб: «Булар ташқари чиқиб туришсин!» — дедилар. Жаноб (Абу Бакр): «Ё Расулаллоҳ, булар менинг қизларим Оиша ва Асмодур», — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «(Мадинага) ҳижрат қилиш лозимлиги менга хабар қилинди (ваҳий келди)», — дедилар. Отам: «Бирга жунаймизми, ё Расулаллоҳ?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, бирга жунаймиз», — дедилар. Отам: «Ё Расулаллоҳ, менда сафарга тайёрлаб қуйилган икки туя бор, биттасини олингиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Уни сотиб олдим, (ҳозирча ўзингизда тураверсин!)» — дедилар».

56-боб. (Мусулмон одам мусулмон) биродарининг савдосига, токи унинг ўзи рухсат бермагунча ёхуд ўзи (савдони) тарк қилмагунча, зинҳор аралашмас ҳамда ўз молини ўтказиш ёки бирор молни сотиб олиш учун (мусулмон) биродарининг савдосини айнитмас!

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз биродарингиз савдоси устига савдо қилмангиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтроқ аҳолини кўчманчилар молини олиб қолиб, қиммат нархда сотиб беришдан қайтардилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтроқ аҳолини кўчманчилар молини олиб қолиб, қимматроқ нархда сотиб беришдан қайтардилар-да, бундай дедилар: «(Бировни алдаш учун) молнинг нархини атайлаб оширмангизлар, биродарингиз савдоси устига савдо қилмангизлар, биродарингиз хутбаси устига хутба қшшангизлар, бирорта аёл ўз (муслима) сингисини ризқини тортиб олиш учун унинг талоқ қилинмоғини талаб қилмасин».

57-боб. «Ким ошди» савдоси ҳақида

Ато ривоят қиладилар: «Ўлжаларни «Ким ошди» савдо қилса, бўлаверади, деб ҳисоблаганларни кўрдим».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам ўз қулига: «Ўлганимдан кейин, озодсан» — деб ваъда қилиб қуйди, аммо у (тез фурсатда ўшал қулни сотиб пули(ни сарф қилиш)га муҳтож бўлиб қолди. Шунда Жаноб Расулulloҳ (ўшал одамга ёрдам қилмоқ учун) қулни (сотиб) олдилар-да, (уни «ким ошди» савдосига қуйиб): «Буни мендан ким сотиб олур?» — дедилар. Уни Нуъайн ибн Абдуллоҳ фалон ва фалон нархга сотиб олди. Сўнг, ул зот сотилган қулнинг пулини ўшал одамга бердилар».

58-боб. Молнинг баҳосини сунъий ошириш ҳақида ҳақида ҳамда «Бундай савдо ножоиз» деганлар хусусида

Ибн Абу Авфо: «Молнинг баҳосини сунъий оширгувчи одам судхўр, хоин ва алдамчи бўлиб, топгани ҳалол эрмас» дейдилар.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Алдамчининг жойи дузахдур. Кимки биз буюрмаган ишни қилса, ул иш рад этилур» — деганлар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам молнинг баҳосини сунъий оширишдан қайтардилар».

59-боб. Туғилмаган бўталоқни сотиш ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам туғилмаган бўталоқни сотишни манъ этдилар. (Жоҳилият даврида жорий бўлган қоидага биноан туянинг ҳали туғилмаган бўталоғининг бўталоғини ҳам сотишарди).

60-боб. Матони (тахини очиб курмай, фақат) ушлаб кўриш шарти бирлан савдо қилмоқлик ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (қоронғуда) матони (тахини очиб курмай, фақат) ушлаб кўриш шарти бирлан савдо қилмоқдан қайтардилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мунобазадан қайтардилар. Мунобаза — кишининг ўз матосини бировга ушлаб кўрмаслик ва тахини очиб қарамаслик шарти бирлан сотмоғидур. Шунингдек, ул зот муломасадан ҳам қайтардилар. Муломаса — матони тахини очиб курмай, фақат ушлаб кўриш шарти бирлан сотмоқликдур».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кишининг яланг қават кийим кийиб юрмоғидан ҳамда унинг этагани елкасига ташлаб олмоғидан қайтардилар, (чунки ул шундай қилса, аврати кўриниб қолур). Шунингдек, ул зот муломаса ва мунобаза шарти бирлан савдо қилмоқликдан ҳам қайтардилар».

61-боб. Сотувчи туя, сигар ва совлиқ каби соғин ҳайвонларни серсут қилиб кўрсатиш мақсадида атайлаб соғмай қўймаслиги лозим!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Туя ва совлиқларингизни (серсут қилиб кўрсатиш мақсадида) атайлаб соғмай қўймангизлар! Кимки (билмай) шундай ҳайвонни сотиб олган бўлса, унинг ихтиёрида икки йул бордур, бири — уни соғиб кўргач, маъқул бўлса, ўзида олиб қолмоқлик, иккинчиси — уни эгасига қайтариб бермоқликдур. Агар қайтариб берадирган бўлса, (бир-икки кун соққани учун) бир соъ хурмо қўшиб берсин!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Кимки атайлаб соғилмаган совлиқни (билмай) сотиб олган бўлса, уни эгасига қайтариб берур, аммо (бир-неча кун соққани учун) бир соъ хурмо ҳам берур. Жаноб Расулulloҳ бозорга мол олиб келаётганларни тўхтатиб, улардан озиқ-овқат маҳсулотларини кўтара сотиб олиб, ўшал ернинг ўзида қайта сотмоқдан ҳам қайтардилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бозорга мол олиб келганларнинг йўлини тўсмангизлар, биродарингизнинг (пишиб турган) савдосини бузмангизлар, атайлаб нарх-навони оширмангизлар шаҳарликлар

қишлоқдан келганларнинг молини арзон-гаровга олиб, қимматга сотмасинлар, совлиқларингизни атайлаб соҳмай қўймангизлар! Кимки (билмай) шундай совлиқни сотиб олган бўлса, ихтиёр ўзида, хоҳласа олиб қолсин, хоҳламаса, эгасига қайтариб берур, лекин унга бир соъ хурмо ҳам қўшиб берур», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

62-боб. Зинокор қулни сотиб юбормоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар чўри зино қилиб қўйса-ю, зино ошкора булиб қолса, унга дарра урилур, лекин танбиҳ берилмас. Агар у иккинчи марта зино қилса, яна дарра урилур, лекин танбиҳ берилмас. Башарти учинчи марта зино қилса, яна дарра урилиб, бир жун арқон нарҳида бўлса ҳам, сотиб юборилур».

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Ҳолид разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар. «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга (зинодан тийилмаган) чўри ҳақида савол беришди. Шунда ул зот: «Биринчи марта зино қилганда дарра урингизлар, иккинчи марта зино қилганда ҳам дарра урингизлар, аммо учинчи марта зинони такрорласа, дарра уриб, сўнг уни бир жун арқон нарҳида булса ҳам, сотиб юборингизлар!» — дедилар».

63-боб. Аёллар бирлан савдо-сотик қилмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ менинг ҳузуримга келдилар. Шунда мен чўри Барирани сотиб олиб, озод қилмоқчи эканлигимни, аммо унинг эгалари унга ҳомийлик ҳуқуқини узларида қолдириш шарти бирлангина сотишга рози эканликларини айтиб эрдим, ул зот: «Уни сотиб олиб, озод қилавер, чунки ҳомийлик ҳуқуқи пулини тулаб, озод қилган шахсга ўтур!» — дедилар. Сўнг, хуфтон намозини тугатгач, ўринларидан туриб Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар-да: «Нечун одамлар Оллоҳ таолонинг Китобида йуқ шартларни қўюрлар? Кимки Оллоҳ таолонинг Китобида йуқ шартни қуйса, гарча юз марта қуйса ҳам, у ботилдур, Оллоҳ таолонинг шарти энг кучлидур» — дедилар».

64-боб. Ўтроқ киши кўчманчининг молини ундан бирор нарса олмай сотиб берурми, унга фисабиллоҳ ёрдам еки маслаҳат (насихат) қилурми?

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан бирортаси биродаридан насихат (маслаҳат) сўраса, насихат (маслаҳат) берсин!» — деб марҳамат қилганлар.

Жарир ризияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида калима келтириб, беш вақт намоз ўқимоққа, закот бермоққа, Ислom аҳкомларига қулоқ солиб, итоат этмоққа ва ҳар бир мусулмонга насихат (маслаҳат) бермоққа байъат қилдим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бозорга озиқ-овқат олиб келаётганларни йўлда тухтатиб, молини сотиб олмангизлар! Ўтроқ кўчманчининг молини (бирор нарса эвазига) сотиб бермасин!».

Товус Ибн Аббосдан: «Жаноб Расулulloҳнинг «Ўтроқ кўчманчининг молини сотиб бермасин!» деганлари не маънодадур?» — деб сўрадилар. Шунда Ибн Аббос: «Ўтроқ одам кўчманчи одамнинг молига даллоллик қилмасин, деганларидур» — деб жавоб қилдилар.

65-боб. «Ўтроқ одамнинг кўчманчи одам молини бирор нарса эвазига сотиб бермоғи макруҳдур» деган зот ҳақларида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ ўтроқни кўчманчининг молини (бирор нарса эвазига) сотиб беришдан қайтардилар».

66-боб. Ўтроқ одам кўчманчининг молини даллоллик қилиб сотиб бермасин!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Киши ўз биродарининг савдоси устига савдо қилмасин, (бировни алдаш учун) молнинг нарҳини атайлаб оширмангизлар, ўтроқ одам кўчманчи одамнинг молини (бирор нарса эвазига даллоллик қилиб) сотиб бермасин!» — дедилар».

67-боб. Бозорга мол олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқиб, уларнинг молини кўтарасига сотиб олмоқ ва ул молни турган ерида қайта сотиб юбормоқ макруҳдур. Савдода бировни алдаган одамнинг топгани ҳаром бўлиб, ўзи осийдур, чунки ул билиб туриб бировни алдар, савдода эрса алдов жоиз эрмас!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бозорга мол олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқиб, улардан кўтарасига мол сотиб олмоқни ва ул молни турган ерида қайта сотиб юбормоқни ҳамда ўтроқ (яъни, шаҳарлик) одамнинг кўчманчи (яъни, шаҳарлик бўлмаган) одам молини (бирор ҳақ эвазига даллоллик қилиб) сотиб бермоғини манъ қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Кимки серсут қилиб кўрсатиш мақсадида бир неча кун соғилмаган ҳайвонни (билмай) сотиб олган бўлса, уни (бир неча кун соққани учун) бир соъ хурмо қўшиб эгасига қайтарур. Жаноб Расулulloҳ бозорга мол олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқмоқдан ҳам қайтарганлар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Баъзиларингиз баъзиларингизнинг савдоларингиз устига савдо қилмангизлар ва мол то бозорга етиб келмагунча, уни йўлда сотиб олиб қўймангизлар!».

68-боб. Бозорга мол олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқишга чек қўйилгани ҳақида

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз бозорга озиқ-овқат олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқар ва улардан озиқ-овқат сотиб олар эрдик. Кейин, Жаноб Расулulloҳ (бозорга мол олиб келаётганларнинг йўлларини тўсиб чиқиб), улардан сотиб олинган озиқ-овқатларни озиқ-овқат бозорига олиб бормай туриб сотишни бизга манъ қилдилар».

69-боб. Тижоратда (ноҳақ) шартлар қўйиш ҳалол эрмаслиги ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Барира ҳузуримга келиб: «Эгаларим ҳар йили тўққиз уққа тўлашим шарти бирлан мени озод қилишга ваъда беришди, ул тўловни адо этмоғимга ёрдам берингиз!» — деди. Шунда мен: «Агар эгаларинг сенга ҳомийлик ҳуқуқининг менга ўтмоғига рози бўлишса, бўйнингдаги тўловни уларга берурман», — дедим. Сўнг, Барира

Ўз эгалари ҳузурига бориб, менинг таклифимни айтган эрди, улар кўнишмади. Барира менинг қошимга қайтиб келганда Жаноб Расулulloҳ ҳам ўлтириб эрдилар. Барира: «Мен сизнинг таклифингизни эгаларимга айтиб эрдим, кўнишмади, улар менга ҳомийлик ҳуқуқининг ўзларида қолмоғини талаб қилишаётир», — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг гапини эшитгач, менга: «Буни сотиб олавер ва валоят ҳуқуқининг ўзингда бўлмоғини шарт қилиб қўявер, чунки валоят ҳуқуқи (пул тўлаб) озод қилган кишиникидур» — дедилар. Ксйин, (намоздан сўнг), Жаноб Расулulloҳ одамлар орасида тик туриб Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар-да: «Нечун одамлар Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шартларни қўюрлар? Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шарт гарчи юз марта шарт қилиб қуйилса-да, ботил бўлиб, Оллоҳ таолонинг ҳукми энг ҳаққоний ва Оллоҳ таолонинг шарти энг ишончлидур! Қулга ҳомийлик ҳуқуқи уни озод қилган шахсники бўлур», — дедилар».

70-боб. Хурмони хурмога сотиш ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Буғдойни буғдойга сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларшш кўлларига олмасалар (ушламасалар), судхўрликдур. Арпани арпага сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини кўлларига олмасалар, судхўрликдур. Хурмони хурмога сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини кўлларига олмасалар, судхўрликдур».

71-боб. Майизни узумга ёки таомни таомга сотиш ҳақида

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳали дарахтдан узиб олинмаган ҳўл хурмони хурмо қоқисига ва ҳали тоқдан узилмаган узумни майизга сотишни манъ қилдилар, чунки тупидан узиб олинмаган ҳўл меванинг вазни номаълум бўлиб, бундай савдода икки томондан бирининг ҳақи иккинчисига ўтиб кетур».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тупида турган ҳар қандай ҳўл мевани қоқисига сотишни манъ қилдилар. Яъни, бул шундай савдоки, бир киши иккинчи бир кишига: «(Дарахтдаги меваларингни туришича менга сотгил, эвазига сенга фалон миқдорда қоқисидан берурман). Агар меваларинг узиб олганимда кўп чиқса, хўб-хўб, мен фойда қилурман, башарти кам чиқса, зарар қилсам ҳам, майлига» — дейди».

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам арийяга, яъни (бир ёки бир неча) хурмо дарахтларини бирор муҳтож кишига бериб турмоққа ижозат қилдиларки, ул муҳтож киши ўшал дарахтлар ҳосилини то пишгунига қадар кутур, сўнг уни сотмай, фақат ўзи бола-чақалари бирлан истеъмол қилур».

72-боб. Арпани арпага сотиш хусусида

Молик ибн Авс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ёнимдаги олтинни юз динорга алмаштириб беришни илтимос қилиб эрдим, Талҳа ибн Убайдуллоҳ мени чақирдилар. Биз ўзаро савдолашдик, охири ул киши мен айтган нархга рози бўлиб, олтинимни олдилар-да, уни у ёғ-бу ёғини айлантириб кўрдилар, сўнг менга: «Ҳазиначим ўрмондан (боғдан) келсин, алмаштириб берурман», — дедилар. Ҳазрат Умар ул кишининг бул гапларини эшитиб: «(Эй Молик ибн Авс), олтининг эвазига ундан юз динорни олмагунингча олдидан жилма! Чунки, Жаноб Расулulloҳ: «Олтинни олтинга сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан

«Ол» демасалар ва (савдолашиб бўлгач, турган ерларини тарк қилмоқларидан бурун) бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур. Буғдойни буғдойга сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур. Арпанн арпага сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирла «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур. Хурмони хурмога сотиш, икки томон бир-бирларига ўз тиллари бирлан «Ол» демасалар ва бир-бирларининг молларини қўлларига олмасалар, судхўрликдур!» — деб айтганлар»,— дедилар».

73-боб. Олтинни олтинга сотиш ҳақида

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Олтинни олтинга (улар танга ёки бирор буюм шаклида бўладими ёхуд қўйма бўладими, бундан қатъий назар) бир-бирига тенг оғирликда сотингизлар, бирини иккинчисидан афзал қилмангизлар! Кумушни кумушга ҳам айнан шул тариқа сотингизлар! Савдолашиб турган ерингиздан жилмай туриб, бир-бирингизнинг молингизни қулга олингизлар!».

74-боб. Динорни динорга насияга сотиш ҳақида

Абу Зайет разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абу Саъиднинг «Динорни динорга, дирҳамни дирҳамга (бир-бирига тенг вазнда сотмоқ лозим)» деганларини эшитиб: «Ибн Аббос айтган ҳадисда сиз айтган гаплар йўқ-ку?!» — дедим. Абу Саъид Ибн Аббосга: «Сиз ўзингиз айтган ҳадисни Жаноб Расулуллоҳдан эшитганмидингиз ёки Оллоҳ таолонинг Китобида ўқиганмидингиз?» — дедилар. Шунда Ибн Аббос: «Мен ўзим айтган ҳадисни на Жаноб Расулуллоҳдан эшитдим ва на Оллоҳ таолонинг Китобида ўқидим, (аминманки) сизлар Жаноб Расулуллоҳни мендан кўра яхшироқ билурсизлар, (чунки сизлар ул зотнинг хизматларида бўлганларингизда мен ёш бола эрдим). Аммо, Усома (ибн Зайд) менга ул зотнинг «Насия савдодагина судхўрлик мавжуд» деганларини айтган эрди», — дедилар».

75-боб. Кумушни олтинга насияга сотиш ҳақида

Абу Минҳол ривоят қиладилар: «Мен Баро ибн Озиб ва Зайд ибн Арқам разияллоҳу анҳумодан пул алмаштириш (майдалаш) ҳақида сўраддим. Улар иккалови бир-бирини кўрсатишиб: «Бу мендан яхшироқ билур», — дейишди-да, сўнг иккалови ҳам: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам олтинни кумушта қарзга (насияга) сотишни таъқиқладилар», — дейишди».

76-боб. Олтинни кумушга нақдга нақд сотиш ҳақида

Абу Бакра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кумушни кумушга, олтинни олтинга, агар қиймати ва вазни бир-бирига тенг бўлмаса, сотишни манъ қилдилар-да, сўнг: «Олтинни кумушга ва кумушни олтинга, хоҳласангиз, бир-бирига тенг вазнда, хоҳласангиз, бир-бирига тенг бўлмаган вазнда (агар нақдга нақд бўлса), сотаверингизлар!» — дедилар».

77-боб. Пишган (дарахтдан ўзиб олинган) хурмони (дарахтдаги) хом хурмога, майизни (ёки пишган, тоқдан ўзиб олинган узумни тоқдаги ёғур) узумга сотмоқ ҳамда муҳтож кишининг ўзига ҳадя қилинган (ҳали дарахтдаги) хом хурмоларни

(пишишни пойламай) сотиб юбормоғи хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам пишган (дарахтдан узиб олинган) хурмони (дарахтдаги) хом хурмога, майизни (ёки пишган, тоқдан узиб олинган узумни тоқдаги ғўр) узумга ва (ҳали уриб олинмаган), бошоғидан тозаланмаган буғдойни (ўриб), бошоғидан тозалаб қўйилган буғдойга сотишни манъ қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ шундан (яъни, юқоридагиларни манъ қилганларидан) сўнг, муҳтож кишининг ўзига вақтинча берилган дарахтдаги хом хурмони (пишишни пойламай) янги узиб олинган хурмога ёки хурмб қоқисига сотиб юбормоғига рухсат бердилар, аммо буни ундан бўлак кишига ижозат қилмадилар».

78-боб. Хурмо дарахтларидаги хом ҳосилни олтин ва кумушга сотмоқ хусусида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (дарахтдаги хом) ҳосилни яроқли бўлгани кўринмай (яъни, пишмай) туриб сотмоқни манъ қилдилар. (Бундан буён) дарахтдаги хом ҳосил фақат динору дирҳамга сотиладирган бўлди, муҳтож кишига вақтинча берилган дарахтдаги хом ҳосил бундан мустаснодур».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам муҳтож кишининг ўзига вақтинча берилган дарахтдаги хом ҳосилдан беш васақ ёки ундан камроқ (1 васақ — 60 соъ, 1 соъ — 5 ратл, 1 ратл — 144 дирҳам ёки 449,28 гр) сотмоғига рухсат бердилар».

Саҳл ибн Абу Ҳасма разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам дарахтдаги хом хурмони янги узиб олинган (ёки қоқи) хурмога сотмоқни манъ қилдилар ҳамда (истисно тариқасида) муҳтож кишининг ўзига вақтинча берилган хурмо дарахтларидаги хом ҳосилни пишишни кутмай сотмоғига ва бола-чақалари бирлан тирикчилик қилмоғига рухсат бердилар».

79-боб. Арийялар тафсири

Молик разияллоҳу анҳу: «Арийя — бир одамнинг бир (муҳтож) кишига (ўзининг бир ёки бир неча) хурмо дарахтини вақтинча бериб турмоғидур. Ўз хурмо дарахтларини муҳтож кишиларга вақтинча бериб қўйган одамлар ўшал муҳтож кишиларнинг ҳадеб ҳузурларига келаверганларидан норози бўлгач, Жаноб Расулulloҳ уларга ўзлари вақтинча бериб қўйган хурмо дарахтларидаги хом ҳосилни муҳтож кишилардан хурмо қоқисига (ёки пишган хурмога) сотиб олмоқни рухсат қилдилар», — дейдилар.

Ибн Идрийс: «Арийя, яъни вақтинча бериб қўйилган хурмо дарахтларидаги хом ҳосилни пишган (ёки қоқи) хурмога сотиб олмоқлик кўтара савдо йўли бирлан эмас, балки фақат тортиб олиш ва нақдга нақд савдо йўли бирлан амалга оширилади», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Арийялар — бир кишининг иккинчи бир (муҳтож) кишига ўзининг бир ёки икки хурмо дарахтини вақтинча бериб турмоғи бўлиб, (ўшал муҳтож киши ундаги хом ҳосилнинг пишмоғини кутур, сўнг уни бола-чақалари бирлан истеъмол қилур, аммо уни сотмас)», — дейдилар.

Суфён ибн Ҳусайн: «Арийялар — мискинларга ҳадя қилинган хурмо дарахтлари бўлиб, улар

(ҳосил пишгунга қадар) кутиша олмас эрди. Шул боисдан Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам уларга хом ҳосилни ўзлари хоҳлаган хурмога (яъни, истасалар, янги узилган хурмога, истасалар, хурмо қоқисига) сотмоқни рухсат қилдилар, аммо улардан бўлақларга буни ижозат қилмадилар», — дейдилар.

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам вақтинча бериб қўйилган хурмо дарахтларидаги ҳосилни пишгач, тортиб (ўлчаб) сотмоққа рухсат бердилар».

Мусо ибн Уқба: «Арийялар — ҳосилини истаган вақтда келиб сотиб олсанг бўладирган муайян хурмо дарахтларидур», — дейдилар.

80-боб. Дарахтдаги ҳосилни пишмасидан олдин савдолашиб қўймоқ ҳақида

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида дарахтдаги ҳосилни (пишмасидан олдин) савдолашиб қўюр эрдилар. Ҳосил пишиб, уни узиш вақти келганда эрса улар сотувчи ҳузурига келишиб, «Ҳосил ириб кетибди, унга касал тегибди, у қовжираб қолибди» деган турли баҳоналарни айтиб, илгариги савдоларидан айнишар эрди. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига ана шу хусусда жанжаллашиб келгувчилар кўпайиб кетгач: «Бундай савдони бас қиласизларми, йўқми?! Ҳосил то етилиб пишмагунча сотмангизлар!» — дедилар».

Хорижа ибн Зайд ибн Собит хабар қиладиларки, ул кишининг оталари Зайд ибн Собит ўз ерларида битган ҳосилни сурайё юлдузи чиқиб, сариғи сариғ, қизили қизил бўлиб пишмагунча сотмас эрдилар. (Сурайё юлдузи Ҳижозда ёз фаслининг дастлабки ойида, мевалар қизариб, сарғайиб фарқ пишадирган маҳалда чиқади).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳосилни етилиб пишмагунча сотмоқни манъ қилдилар. Яъни, сотувчининг пишмаган ҳосилни сотмоғини ва олувчининг пишмаган ҳосилни олмоғини манъ қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳосилни қизариб пишмагунча сотмоқни манъ қилдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам мевани ранги ўзгармагунча сотмоқни манъ қилдилар Шунда: «Ранг ўзгариши нима?» — дейишди. «Қизариб, сарғайиб пишиши ва ейишли бўлишидур», — дедилар».

81-боб. Хурмони пишмасидан олдин сотмоқ хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам мевани яроқли бўлгани кўринмагунча (яъни, пишмагунча) ва хурмони ранг кирмагунча сотмоқни манъ қилдилар. Шунда: «Ранг кириши нима?» — деб сўрашди. «Қизариб пишишидур», — дедилар».

82-боб. Агар киши ҳосилни пишмасидан олдин сотган бўлса-ю, кейин ул ҳосил касал тегиб нобуд бўлса, сотувчи (сотиб олган кишига) тулаган маблағини қайтариб бермоғи лозим булур.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва

саллам ҳосилни то унга ранг кирмагунча сотмоқни манъ қилдилар. Шунда бир киши: «Ранг кирмагунча дегани недур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қизариб пишмагунча» — деб жавоб қилдилар. Сўнг, унга киноя бирлан: «Қани, менга айт-чи, агар Оллоҳ таоло ҳосилингни нобуд қилса, (пишишдан олдин пулини тўлаб қўйган) биродарингнинг тўлаган пулини қандай қилиб (ноҳақ) олиб қолурсан?» — дедилар».

Ибн Шиҳоб бундай дедилар: «Агар бир одам бирор ҳосилнинг пулини пишмасидан олдин тўлаб қўйган бўлса-ю, сўнг унга касал тегиб нобуд бўлса, кўрилган зарар сотувчининг бўйнида бўлур».

83-боб. Пулини кейинроқ бериш шарти бирлан егулик (сотиб) олмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Жаноб Расулulloҳ бир яхудийдан егулик (сотиб) олиб, гаровга совутларини қолдирдилар», — дейдилар.

84-боб. Агар хурмони хурмога сотмоқчи бўлса, яхшисини танлаб олурми?

Абу Саъид ал-Худрий ва Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни Хайбарга амир (ёки солиқ йиғувчи) этиб тайинладилар. У нуқул сархил хурмолар келтирди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Хайбарнинг ҳамма хурмолари сархил эрканми?» — дедилар. У: «Йўқ, Расулаллоҳ, биз икки соъ ёмон хурмо урнига бир соъ яхши хурмо ва уч соъ ёмон хурмо ўрнига икки соъ яхши хурмо олурмиз», — деди. Жаноб Расулulloҳ эътироз билдириб: «Бундай қилма, ёмон хурмони дирҳамга сотиб, сўнг ул дирҳамга яхши хурмо харид қил!» — дедилар».

85-боб. Мева туккан хурмо дарахтини ёки экин экилган ерни сотиш ёхуд ижарага бериш ҳақида

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мева туккан ҳар қандай хурмо дарахти сотилса-ю, меваси хусусида шартлашилмаган бўлса, унинг ўшал йилги меваси сотувчиникидур. Қул ва экин экилган ерга нисбатан ҳам шул ҳукм тааллуқлидур».

86-боб. Экинни бирор егуликка чамалаб сотиш ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам боғнинг хом ҳосилини, агар у хурмо бўлса, пишган хурмога, агар у узум бўлса, майизга, агар у экин бўлса, бирор озиқ-овқат маҳсулотига чамалаб сотишдан қайтардилар».

87-боб. Хурмо дарахтининг ўзинигина сотиш ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки хурмо дарахтини мсвага киргач, сотса-ю, аммо харидор унинг ҳосили хусусида шартлашмаган бўлса, ўшал йилги ҳосил сотган кишиникидур».

88-боб. Хом ҳосилни сотиш хусусида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳали урилмаган, бошоғидан тозаланмаган буғдойни ўриб олинган, бошоғини тозалаб қўйилган буғдойга сотишни, мсва ва донларни пишмай туриб сотишни, матони қоронғида ушлатиб, лекин таҳини

очдирмай ҳамда матони ушлатмай ва тахини очиб кўрсатмай сотишни ва пишган хурмони хом хурмога сотишни манъ қилдилар».

Хумайд ривоят қиладилар: «Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дарахтдаги хом хурмони токи унга ранг кирмагунча пишган (узиб олинган) хурмога сотишни манъ қилдилар», — дедилар. Шунда биз Анасга: «Хурмога ранг кириши нима?» — дедик. Анас: «Қизариб, сарғайиб пишишидур. Менга айтинглар-чи, агар Оллоҳ таоло ҳосилга офат юбориб, уни нобуд қилса, биродарингизнинг (хом хурмоингиз бадалига берган) маблағини қандайин ўзлаштириб олурсизлар?!» — дедилар».

89-боб. Хурмонинг этини (яъни, пўстини олиб ташлаб, фақат юмшоқ жойини) сотмоқ ҳамда тановул қилмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бўлдим, шунда ул зот хурмо этини тановул қилаётган эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ (саҳобаларга қарата): «Дарахтлар орасида шундай бир дарахт борки, мўмин киши (иймонини тарк қилмагани) янглиф (барглари тарк қилмас)», — дедилар. Мен: «Ўшал дарахт хурмодур, деб айтмоқчи бўлдим-у, аммо ул зотнинг ҳузуридигилар ичида энг ёши бўлганим учун истиҳола қилиб индамадим. (Ҳеч ким жавоб бермагач), ул зотнинг ўзлари «Ул дарахт хурмодур», — дедилар».

90-боб. Шаҳарлар аҳолисининг савдо-сотиқ, ижара, газлама ўлчови, тарозуда тортиш, (вақф, васият, пул, нафақа ва бошқалар)га доир (шаръий ҳукм чиқарилмаган) масалаларини уларнинг ўзлари ўзаро биладирган қонун-қоидалар ва (ўрталаридаги) урф-одатларга биноан, мақсади барчага маълум хулқ-атворларини ҳисобга олган ҳолда ҳал қилиб берган кишилар хусусида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳинд (Умму Муовия)га: «(Эринг Абу Суфённинг молидан) инсофан (яъни, урфга кўра) ўзинг бирлан болаларингга етарлича олгил!» — деб марҳамат қилганлар.

Оллоҳ таоло: «Кимки (яъни, етим сақлаётган киши) фақир бўлса, (етимнинг молидан) инсофан (яъни, урф тақозо қилганча, адолат бирлан) есин!» — дейди.

Ҳасан (бир куни) Абдуллоҳ ибн Мирдоснинг эшакларини кирага (ижарага) олаётиб: «Неча пул берурман?» — дедилар. Абдуллоҳ ибн Мирдос: «Икки дониқа» — дедилар. Сўнг, Ҳасан эшакни миниб кетдилар. Кейин, яна келиб: «Эшак, эшак», — дедилар-да, Абдуллоҳ бирлан пулини келишмай, эшакни миниб кетавердилар, (чунки одатдагидек, яна икки дониқа, жами — ярим дирҳам беришларини билур эрдилар). Сўнг, бир одамдан Абдуллоҳга ярим дирҳам бериб юбордилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Тайба Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қортиқ солди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ унга бир соъ хурмо бермоқни амр қилдилар ҳамда унинг бўйнидаги тўловни бир оз камайтирмоқларини эгаларига буюрдилар».

Бу ерда Ҳинд (Умму Муовия) ҳақларидаги ҳадис такрорланган.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Қайсики одам (валий) бой бўлса, (адолатсизликдан) парҳез қилсин, борди-ю қамбағал бўлса, инсофу адолат бирлан

есин!» деган ояти каримаси етим қиз асраётган киши ҳақида нозил қилинган бўлиб, агар етим қиз гўзал бўлса, унга шаръий маҳр бермасдан уйланмоқчи бўлур ва агар хунук бўлса, моли қўлдан кетмасин, деб ўзи ҳам уйланмай, бировга ҳам эрга бермай юрур. Шул боисдан Оллоҳ таоло валийларнинг бундай қилмоқларини манъ қилиб, «Агар валий камбағал бўлса, етимнинг молидан инсофу адолат бирла есин!» деб амр қилди».

91-боб. Шерикнинг ўз шериги улушини сотиб олмоғи ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳар қандай тақсимланмаган (умумий) мулкка нисбатан шуфъа (ҳуқуқини) жорий қилдилар. Агар умумий мулк тақсимланиб, чегаралари белгиланган бўлса, унда шуфъа (ҳуқуқи) йўқдур».

92-боб. Тақсимланмаган (умумий) ер, ҳовли ва моллар (товарлар)ни сотмоқ хусусида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

93-боб. Бир киши бир одамнинг ҳақиға ўзидан рухсат сўрамай нарса сотиб олиб қўйганда ўшал одамнинг уни рози бўлиб олиб кетгани хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Уч киши йўлда кетаётган эрди, бирдан ёмғир ёғиб қолиб, тоғдаги бир ғорга кириб беркинишди. Шу пайт, тоғдан бир катта тош (қоя) думалаб тушиб, ғорнинг оғзини тусиб қўйди. Шунда улар бир-бирларига: «Оллоҳ йўлида бирор хайрли иш қилган бўлсангизлар, ўшани ўртага қўйиб парвардигорга илтижо қилингизлар, зора у ғорнинг оғзини очса!» — дейишди. Улардан бири: «Ё Оллоҳ, менинг кексайиб қолган ота-онам бор эрдилар. Ўзим эрсам қўйчивонлик қилардим. Ҳар куни яйловдан қайтгач, қуйларни соғиб, сутини аввал ота-онамга, сўнг болаларим ва аҳли аёлимга берардим. Бир куни яйловда кеч қолиб кетдим, келсам, улар ухлаб қолишибди. Одатдагидек, қуйларни соғиб, сутини ота-онамнинг ҳузурларига олиб бордим-у, уларни уйғотишга ботинолмай туриб қолдим. Болаларим эрса (сут сўраб) оёқларим остида талпиниб йиғлашарди. Шу аҳволда тонг оттирдик. Ё Оллоҳ, агар билсанг, бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим. Бизга ғорнинг оғзини бир оз очгил, токи биз осмонни кўрайлик!» — деб илтижо қилди. Шунда Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини бир оз очди. Кейин, уларнинг иккинчиси: «Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен амакимнинг қизларидан бирини эркаклар аёлларни яхши кургандек қаттиқ севардим. У (яъни, амакимнинг қизи менга): «Юз динор бермагунингча мақсадга эришолмайсан», — деди. Мен юз динор топиб унинг олдиға бордим-да, ўзимни оёқлари орасига олиб эрдим: «Оллоҳдан қўрқгил, муҳрни ҳалоллаб очгил!» — деди. Шунда мен дарҳол ўрнимдан туриб, ундан нари кетдим. Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим. Бизга ғорнинг оғзини (каттароқ) очгил!» — деди. Оллоҳ таоло ғор оғзининг учдан икки қисмини очди. Сўнг, улардан учинчиси: «Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бир кишини бир фарақ (3 соъ) маккажўхориға ёллаб эрдим. Иш тугагач, ҳақини бердим, аммо у олмай кетиб қолди. Кейин, мен ўша (бир фарақ) маккажўхорини экиб, деҳқончилик қилдим, ҳосилини сотиб, пулиға бир сигир ва молға қараб туриш учун бир хизматкор (қул) сотиб олдим. Бир куни ўша ёлланган одам келиб, ҳақини мендан талаб қилди. Мен: «Бор, анави сигир ва унинг боқувчиси сенга!» — дедим. У менга: «Мени масхара қилаётирсанми?» — деди. Мен: «Йўқ, масхара қилмаётирман, ўша сигир ва унинг боқувчиси сенга, уларни олиб кетавер!» — дедим. Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим. Ғорнинг оғзини бутунлай очгил!» — деб илтижо қилди. Шунда Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини бутунлай очди».

94-боб. Мушриклар ва ҳарб аҳли (зиммий бўлмаган, мусулмонлар бирлан уруш ҳолатида бўлган ғайридинлар) бирлан савдо-сотиқ қилмоқ ҳақида

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўлтирган эрдик, сочлари ўсиқ бир мушрик қўй етаклаб келиб қолди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Сотгани олиб келдингми ёки ҳадя қилганими?» — дедилар. Мушрик: «Сотгани», — деди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ ундан ўшал қўйни сотиб олдилар».

95-боб. Ҳарб аҳлидан қул сотиб олмоқ, уни озод қилмоқ ва ҳадя қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Иброҳим алайҳиссалом Биби Сора бирлан бирга ҳижрат қилиб, подшоҳи золим бир юртга келдилар. Шунда унга: «Иброҳим дунёда тенгги йўқ бир гўзал аёл бирлан бирга шахрингизга кириб келди» — деб хабар қилишди. Подшоҳ Иброҳим алайҳиссаломга одам юборди. Улар Иброҳим алайҳиссаломдан: «Бу аёл ким?» — деб сўрашди. Иброҳим алайҳиссалом: «Бу менинг (диндош) синглим» — деб жавоб бердилар-да, Биби Соранинг ҳузурларига кириб: «Мен сизни уларга (диндош) синглим, деб танитдим. Сўзимни ёлғонга чиқарманг. Биз ҳозир турган ерда биздан бўлак мўмин йўқ», — дедилар. Сўнг, Биби Сорани подшоҳнинг ҳузурига олиб кетишди. Биби Сора саройга боргач, таҳорат олиб, намоз ўқидилар-да, Оллоҳга илтижо қилиб: «Ё Оллоҳ, сенга ва сенинг элчинга иймон келтирганман. Фаржимни жуфти ҳалолимдан бўлак эркаклардан сақлаганман, кофирни менга эга қилмагил!» - дедилар. Подшоҳ Биби Сорага энди яқинлашмоқчи ҳам бўлган эрдик, қандайдир куч томоғидан бўғиб, нафас олдирмай қўйди. Шунда Биби Сора: «Ё Оллоҳ, агар у ўлиб қолса, Сора ўлдирди, деб ўйлашур», — дедилар. Шу боис подшоҳ қўйиб юборилди. Аммо, у ҳушига келиб, яна Биби Сорага яқинлашмоқчи бўлди. Биби Сора яна Оллоҳ таолога илтижо қилиб: «Ё Оллоҳ, мен сенга ва сенинг элчинга иймон келтирганман. Фаржимни жуфти ҳалолимдан бўлак эркаклардан сақлаганман, кофирни менга эга қилмагил!» — дедилар. Ғоибий куч уни яна бўғиб, нафас олдирмай қўйди. Шунда Сора: «Агар у ўлиб қолса, мендан кўришур», — дедилар. У яна қўйиб юборилди. Учинчи бор шу ҳолат такрорлангандан кейин, подшоҳ ходимларига: «Худо ҳақи, сизлар менга шайтонни олиб келибсизлар, буни Иброҳим алайҳиссаломга қайтаринглар, унга Ҳожарни ҳам бериб юборинглар!» — деди. Биби Сора Иброҳим алайҳиссаломнинг ҳузурларига қайтиб келиб: «Кўрдингизми?! Оллоҳ кофирни ўз уясида даф қилиб, менга Ҳожарни хизматкор қилиб берди» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Саъд ибн Абу Ваққос бирлан Абд ибн Замъа бир етим бола тўғрисида баҳслашиб қолишди. Саъд: «Ё Расулulloҳ, бу бола акам Утба ибн Абу Ваққоснинг ўғли бўлиб, унга қараб туришни менга васият қилганлар.. Унинг (акамга) ўхшашлигига бир қарангиз!» — деди. Абд ибн Замъа: «Ё Расулalloҳ, бу менинг укам, у отамнинг тўшагида ўз чўрисида дунёга келган», — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг (боланинг) Утбага жуда ўхшашлигини кўриб: «Бу бола сеники, эй Абду! Бола тўшак эгасиники, фоҳиша эрса боладан маҳрум этилади. Эй Савда бинти Замъа ундан юзингни беркит!» — дедилар. Шундан сўнг, бола бир умр кўрмади».

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулalloҳ, мен жоҳилият даврида тақводорлик ва силаи раҳм бирлан бирга қулларни озод этиб, садақа ҳам бериб турарди» Менга шу қилган ишларим учун савоб борми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Шунча қилган хайрли ишларинг устига Исломни ҳам қабул қилдинг», — дедилар».

96-боб. Ҳаром улган ҳайвонлар териси ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ ўтиб кетаётиб, ҳаром ўлган бир қўйни кўриб қолдилар-да: «Унинг терисидан фойдаланмадингизларми?» — дедилар. Одамлар: «У ҳаром ўлган-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳаром ўлган қўйнинг гўштинигина ейиш ҳаром этилган», — дедилар».

97-боб. Тўнғиз (чўчка)ларни қириб, Ер юзидан йўқ қилиш ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўнғиз (чўчка) сотиш ҳаром қилганлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жоним қўлида бўлган зот номи бирлан айтаманки, яқинда Ибн Марям адолатли ҳукм юритиш (Ер юзида адолат ўрнатиш) учун осмондан ораларингизга тушиб, салб (крест)ни синдирадилар, тўнғизни ўлдирадилар, жазияни бекор қиладилар ва бойлик ҳеч ким олгиси келмайдирган даражада ошиб-тошиб кетур», — дедилар».

98-боб. Ҳаром ўлган ҳайвоннинг ёғи на эритиб олинур ва на сотилур!

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳуга «Фалончи ҳамр (ичимлик) сотаётир» деб хабар беришди. Шунда ул киши ичимлик сотаётган ўшал одамни «Оллоҳ таоло уни лаънатласин!» деб дуоибад қилдилар-да: «Наҳотки у Жаноб Расулуллоҳнинг «Оллоҳ таоло яҳудийларни лаънатлади, улар ҳаром ўлган ҳайвонлар ёғини ейиш манъ қилинганда уларнинг еғларини эритиб сотганлар ва пулини еганлар» деганларини эшитмаган (билмаган) бўлса?!» — дедилар».

99-боб. Рўҳсиз нарсалар суратини чизиб сотиш ҳақида

Саъид ибн Абу Ҳасан ривоят қиладилар: «Мен Ибн Аббоснинг уйларида эрдим, бир киши ҳузурларига келиб: «Эй Ибн Аббос, мен қўлларим меҳнати бирлан тирикчилик қиладирган одамман, мен мана бундай суратларни чизурман», — деди. Шунда Ибн Аббос: «Мен сенга Жаноб Расулуллоҳдан бул хусусда нимаики эшитган бўлсам, шуни айтурман, ул зот: «Ким сурат чизган бўлса, Оллоҳ таоло Қиёмат куни чизган суратларига жон ато этмоқни амр қилиб азоблар, аммо у уларга асло жон ато этолмас!» — деб айтганлар», — дедилар. Буни эшитиб, бояги одамни қалтироқ тутди, рангги сарғайиб кетди. Сўнг, Ибн Аббос унга: «Шу ишинг бирлан яна шуғулланаверсанг, ҳолингга вой! Анави дарахтни кўриб турибсан, унинг рўҳи йўқ, ўшани (яъни, табиат манзараларини) чизиб юравер!» — дедилар».

100-боб. Маст қилгувчи ичимликларни сотиш манъ қилингани ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам маст қилгувчи ичимликлар сотишни манъ қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бақара» сурасининг охирги оятлари нозил бўлганда, Жаноб Расулуллоҳ маст қилгувчи ичимликлар сотишни манъ қилдилар».

101-боб. Озод одамни сотмоқнинг гуноҳи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ азза ва жалла: «Мен Қиёмат куни қўйидаги уч тоифа одамнинг душманидурман: менинг номим бирла онт ичиб ваъда бергач, ваъдасига вафо қилмаганнинг, озод одамни (қул қилиб) сотиб, пулини еганнинг ва бир одамни ёллаб ишлатиб, сўнг ҳақини бермаганнинг (душманидурман)», — дейди».

102-боб. Жаноб Расулulloҳнинг яҳудийларни (Мадинадан) бадарға қилаётганларида ерларини, уй-жойларини сотиб кетишни амр қилганлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам яҳудийларни бадарға қилаётиб, ер ва уй-жойларини сотиб кетишни буюрдилар».

103-боб. Қулни насиёга сотиш ва ҳайвонни ҳайвон (эвази)га насиёга сотиш ҳақида

Ибн Умар тўртта эркак туя (эвази)га битта урғочи туя сотиб олганлар.

Рофиъ ибн Хадийж икки туяга бир туя сотиб олдилар-да, биттасини бераётиб: «Иккинчисини, иншооллоҳ, эртага олурсан», — дедилар.

Ибн Мусайяб: «Бир туяни икки туяга, бир қўйни икки қўйга (насиёга) сотишда судхўрлик йўқ», — дейдилар. Ибн Сирийн ҳам: «Битта туяни икки туяга насиёга сотишда судхўрлик йўқ», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу: «Асирлар ичида Сафийя ҳам бор бўлиб, у аввал Дихянинг, сўнг Жаноб Расулulloҳнинг қўлларига ўтди», — дейдилар.

104-боб. «Ўлганимдан кейин озодсан» дейилган қулни сотиш ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировнинг «Ўлганимдан кейин озодсан» деб қўйилган қулини сотдилар».

Зайд ибн Холид ва Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Агар чўри ўзини зинодан тиймаса, не қилгаймиз?» — деб Жаноб Расулulloҳдан сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар чўри зино қилса, дарра урингиз, кейин яна зино қилса, дарра урингиз, кейин яна зино қилса, дарра урингиз-да, (бир жун арқон баҳосида бўлса ҳам) сотиб юборингиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бирортангизнинг чўрингиз зино қилса-ю, гуноҳи исботланса, дарра урингиз, аммо танбиҳ бермангиз, у яна зино қилса, яна дарра урингиз, аммо танбиҳ бермангиз, сўнг у учинчи бор зино қилса-ю, айби исботланса, бир жун арқон баҳосида бўлса ҳам, сотиб юборингиз!».

105-боб. Киши (янги сотиб олган ёки ҳадя қилинган) чўрисини (бир бор ҳайз кўриб, аввалги эгасидан) покланмоғини талаб қилмай, ўзи бирлан сафарга олиб кетса, жоизми?

Ҳасан: «Киши ўзининг (янги сотиб олган ёхуд ҳадя қилинган) чўрисини (бир бор ҳайз кўриб, илгариги эгасидан покланмоғини талаб қилмай), ўпса ёки жимоъ қилса, ҳечқиси йўқ», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Агар жувон чўри ҳадя қилинса ёки сотилса ёхуд озод қилинса, бир бор ҳайз бирлан бачадони покланмоғи даркор, аммо бокиранинг покланмоғи шарт эмас», — дейдилар.

Ато: «Киши ҳомиладор чўрисининг фаржидан бўлак еридан насиба олса, (яъни, ўпса, кучоқласа) зарари йўқ», — дейдилар.

Оллоҳ таоло: «Улар (яъни, мўминлар) ўз авратларини (ҳаромдан, зинодан) сақлагувчилардир. Магар ўз жуфти ҳалолларидан ва қўлларидаги чўриларидагина (сақланмайдилар). Бас, улар маломат қилинмайдилар», — дейди («Мўминун» сураси, 6—7-оятлар).

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи на саллам Хайбарга келиб, Оллоҳ таоло Хайбар қалъасини ул зотга фатҳ этганда Сафийя бинти Ҳуяй ибн Ахтабнинг жамолини васф қилишди. Сафийя ёш келинчак бўлиб, эри жангда ўлдирилган эрди. Жаноб Расулulloҳ уни ўзларига танлаб олдилар-да, у бирлан йўлга чиқдилар. Биз Равҳо тўғонига етиб келгач, Жаноб Расулulloҳ Сафийяни озод қилиб, унга қўшилдилар. Сўнг, ул зот кичик бир чарм палосни ёзиб, унга ҳайс тайёрлаб қўйдилар. Кейин, менга: «Атрофингдагиларни зиёфатга чақир!» — дедилар. Бу Жаноб Расулulloҳнинг Сафийяга уйланганликлари муносабати бирлан берилган зиёфат эрди. Кейин биз Мадинага йўл олдик. Шунда мен Жаноб Расулulloҳнинг Сафийяни чакмонларига ўраб олиб чиққанларидан сўнг тиззаларини унга тутганларини, ул эрса тиззаларига оёғини қўйиб, туяга миниб олганини кўрдим».

106-боб. Ҳаром ўлган ҳайвон гўшти ва бутларни сотиш ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ Макка фатҳ этилган йили Маккада: «Оллоҳ ва унинг Расули маст қилгувчи ичимлик, ҳаром ўлган ҳайвон (гўшти), чўчка гўшти ва бутларни сотишни манъ қилди», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулalloҳ, ҳаром ўлган ҳайвон ёғидан кема ва териларга ишлов беришда ҳамда чироқ ўрнида фойдаланилади-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Уни сотмангизлар, уни сотиш ҳаромдур», — дедилар. Сўнгра: «Яҳудийларни Оллоҳ лаънатлади, чунки Оллоҳ уларга ҳаром ўлган ҳайвон ёғини ейишни ҳаром этганда, улар уни эритиб олиб сотдилар ва пулинн едилар», — дедилар».

107-боб. Ит сотиб, пулини ейиш ҳақида

Абу Масъуд ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ит сотиб, фоҳишалик қилиб, сурат чизиб ва коҳинлик қилиб пул топишни (олишни) манъ қилдилар».

Абу Ҳужайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отам бир қортиқчи ғулом сотиб олдилар. Шунда мен бунинг сабабинн сўраб эрдим, ул киши: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қон олганлик учун пул олишни, ит сотиб, фоҳишалиқ қилиб пул топишни, чўрининг баданини пуллашни манъ қилдилар ҳамда бировнинг баданига игна бирлан расм чизувчи ва ўз баданига шундай расм чиздирувчиларни, порахур (судхўр бирлан унинг воситачисини ва (руҳи бор нарсаларни чизувчи) рассомларни лаънатладилар», — дедилар».

БЎНАК БЕРИБ МОЛ ОЛИШ ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Бўнак бериб мол олиш чоғида молни ўлчаб олмоқликнинг зарурлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида одамлар бўнак (аванс) бериб, қолган ҳақини эрса бир-икки йилда узиш шарти бирлан самар (дон-дун, мева-чева ва сабзавот) олар эрдилар. (Буни кўриб), Жаноб Расулulloҳ: «Кимки бўнак (аванс) бериб, қолган ҳақини эрса маълум муддатда узиш шарти бирлан хурмо (ва ундан бўлак нарсалар) оладирган бўлса, ўлчанадирганини ўлчаб, тортиладирганини тортиб олсин!» — дедилар».

2-боб. Бўнак бериб мол олиш чоғида молни тортиб олмоқликнинг зарурлиги ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Муҳаммад ёки Абдуллоҳ ибнАбу Мужолид ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Шаддод ибн ал-Ҳод ва Абу Бурда бўнак (аванс) бериб мол олиш хусусида баҳслашиб қолиб, мени Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига жунатишди. Мен бориб, Ибн Абу Авфодан сўраб эрдим, менга: «Биз, шунингдек Абу Бакр ҳам, Умар ҳам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида бўнак (аванс) бериб бугдой, арпа ва майиз олар эрдик», — дедилар. Сўнг, мен Ибн Абзийдан ҳам сўрадим, ул киши ҳам айнан шул гапни айтдилар».

3-боб. Бўнак бериб ерсизлардан мол олиш ҳақида

Муҳаммад ибн Абу Мужолид ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Шаддод ва Абу Бурда мени Абдуллоҳ ибн Авфо разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига юбориб, «Жаноб Расулulloҳнинг даврларида саҳобалар бўнак бериб бугдой олишар эрдими?» деб сўраб келишимни илтимос қилишди. Мен бориб, Абдуллоҳ ибн Авфодан шул ҳақда сўраб эрдим, ул киши: «Шом аҳли орасига келиб ўрнашиб қолган набийлардан бўнак бериб, қолган ҳақини эрса муайян муддатда узиш шарти бирлан маълум улчовда арпа, бугдой ва майиз олар эрдик», — дедилар. Шунда мен: «Ери бор кишиларданми?» — дедим. Ул киши: «Биз буни улардан сўраб ўлтирмас эрдик», — дедилар. Сўнг, иккалалари мени Абдурраҳмон ибн Абзийнинг ҳузурларига жўнатишди. Мен бориб, ул кишидан шул ҳақда сўраб эрдим, менга: «Жаноб Расулulloҳнинг саҳобалари ул зотнинг даврларида бўнак бериб одамлардан бугдой, арпа ва майиз олишар эрди, аммо биз улардан: «Ерларингиз борми ё йўқми?» — деб сўраб ўлтирмас эрдик», — дедилар».

4-боб. Бўнак бериб хурмо олмоқ ҳақида

Абу Бухтурий бундай дейдилар: «Мен Ибн Умар разияллоҳу анҳудан бўнак бериб хурмо олиш тўғрисида сўрадим. Ул киши: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурмони то етилиб пишмагунча ҳамда кумушни насияга сотишни таъқиқладилар», — дедилар».

Абу Бухтурий бундай дейдилар. «Мен Ибн Умар разияллоҳу анҳудан бўнак бериб хурмо олиш тўғрисида сўрадим. Ул киши: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурмони пишиб етилмагунча ва кумушни тиллага насияга сотишдан қайтардилар», — дедилар».

5-боб. Бўнак бериб мол олишдаги кафолат ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир яҳудийдан (бўнак бериб) насиёга таом сотиб олдилар-да, (қолган ҳақининг кафолати учун) темир совутларини унга гаровга қолдирдилар».

6-боб. Бўнак бериб мол олишда бирор нарсани гаровга қолдирмоқ ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

7-боб. Бўнак бериб, қолган ҳақини эрса маълум муддатда узнш шарти бирлан мол олиш ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадислар такрорланган.

8-боб. Туянинг қорнидаги боласи учун бўнак ҳақида

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Одамлар туянинг қорнидаги боласини ҳам савдолашишар эрди. Жаноб Расулulloҳ бундай қилмоқдан қайтардилар», — дейдилар.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ШУФЪА КИТОБИ

{Шуфъа — уй ва ерлари туташ бўлган қўшнилари бир-бирларининг уй ва ерларини ҳамда бирор мулкка шерик ёхуд бирор мулкда улуши (насибаси) бор кишиларнинг бир-бирларининг улуш (насиба)ларини биринчи бўлиб сотиб олиш ҳуқуқларидур. Шунга биноан, қўшни ён қўшнисининг ижозатисиз ўз уйи ва ерини ҳамда шерик шеригининг рухсатисиз ўз улуши (насибаси)ни бировга сота олмас}.

1-боб. Тақсимланмаган (умумий) мулкда шуфъа (ҳуқуқи) мавжуд, агар ул мулк тақсимланиб, чегаралари белгиланган бўлса, унда шуфъа (ҳуқуқи) йўқдур.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар қандай тақсимланмаган (умумий) мулкка нисбатан шуфъа (ҳуқуқини) жорий қилдилар. Агар умумий мулк тақсимланиб, чегаралари белгиланган бўлса, унда шуфъа (ҳуқуқи) йўқдур».

2-боб. Бирор мулкда шуфъа ҳуқуқи бор кишига ўшал мулкни бировга сотишдан олдин «Оласанми?» деб таклиф қилмоқ ҳақида

Амр ибн Шарид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг озод қилган қуллари Абу Рофиъ разияллоҳу анҳу Саъд ибн Абу Ваққоснинг ҳузурларига келиб, ул кишига: «Ховлингиздаги уйимни мендан сотиб олингиз!» — дедилар. Саъд: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен сенга (уйинг учун) тўрт минг (бошқа ривоятда «тўрт юз» мисқол)дан ортиқ бермасман, шунда ҳам муайян муддатда бўлиб-бўлиб берурман», — дедилар. Абу Рофиъ: «Уйимни беш юз динорга оладирган харидор бор эрди. Агар мен Жаноб Расулulloҳнинг «Қўшни қўшига (уй-жойларининг) туташлиги бирлан (бошқалардан кўра) ҳақлироқдур» деганларини эшитмаганимда эрди, беш юз динорга оладирган харидорим бўла туриб, уни сизга тўрт юз динорга бермас эрдим!» — дедилар-да, уйларини ул кишига (тўрт юз динорга) сотиб юбордилар».

3-боб. Қўшнилари қайсиниси яқинроқ?

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, менинг иккита қушим бор, уларнинг қай бирига ҳадя қилайин?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Қай бирининг эшиги ўзингга яқинроқ бўлса, ўшанга», — дедилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ОДАМ ЁЛЛАБ ИШЛАТИШ ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Солиҳ одамни ёллаб ишлатиш ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй отажон, уни (Мусони ишга) ёллангиз, зеро сиз ёллаган шахс энг яхши, кучли, ишончлидир» («Қасас» сураси, 26-оят).

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига икки ашъарий бирлан бирга келиб: «Билишимча, булар амал сўраб келишган», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Биз амал сўраб келган одамни амалимизга таъйин қилмасмиз!» — дедилар».

2-боб. Бир неча қийротга қўйчивонлик қилиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло юборган барча пайғамбарлар қўйчивонлик қилишган», - дедилар. Саҳобалар: «Сиз ҳам қўйчивонлик қилганмисиз, ё Расулаллоҳ?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, бир неча қийротга Макка аҳлининг қўйларини боқар эрдим», — дедилар».

3-боб. Зарурат туғилганда ёки аҳли Исломдан бирор одам тоилмаганда мушрикларни ҳам ёллаб ишлатишнинг жоизлиги ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар яҳудийларини ёллаб ишлатганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр (аввал) Бану ад-Дайл қавмига, кейинчалик Бану Абд ибн Адий қавмига мансуб бир одамни (у Қурайш кофирлари динида эрди) моҳир йўл кўрсатувчи бўлгани учун ўзларига йўл кўрсатувчи қилиб ёллашди-да, унга икки туяларини топшириб, у бирлан уч кечадан кейин Савр ғорида учрашишни ваъдалашишди. У учинчи кечанинг тонгида туяларни уларга (эсон-омон) топширди. Шу ердан улар Омир ибн Фухайра ва йўл кўрсатувчи бирлан бирга йўлга тушдилар. Йўл кўрсатувчи уларни соҳил бўйлаб бошлаб кетди».

4-боб. Агар киши бир одамни уч кун, бир ой ёки бир йилдан кейин ишлаб бериш шарти бирлан ёллаган бўлса, жоиздур. Фақат, иккаласи ваъдалашилган вақт келганда ўрталаридаги келишувга вафо қилмоқлари даркор бўлур.

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

5-боб. Ғазот вақтида хизмат қилиши учун одам ёллаш ҳақида.

Яъло ибн Умайя разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Усра ғазотига чиқдим. Бул ғазотда иштирок қилганим менинг энг умидбахш амалларимдан эрди. Ўшал ғазот вақтида менга хизмат қилмоғи учун бир одамни ёллаган эрдим. У бир одам бирлан жанжаллашиб, бири иккинчисининг бармоғини тишлаб олди. Бармоғи тишланган одам тишлаган одамнинг оғзидан бармоғини тортиб олганда унинг курак тиши тушиб кетди. Кейин, иккаласи жанжаллашиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Ул зот: «Ул ўз бармоғини айғир каби чайнагин, деб оғзингга тикмаган-ку!» —

дедилар».

6-боб. Бир одамни ёллаб, унга қилинадирган иш муддатини айтган, аммо унинг қандай иш эканлигини айтмаган киши ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Шуайб) айтди: «(Эй Мусо, агар рози бўлсанг), менга саккиз йил ишлаб беришинг бадалига мен сенга мана шу икки қизимдан бирини никоҳлаб бермоқчиман. Агар ўн йил тўла ишлаб берсанг, сен томонингдан (бизга марҳамат бўлур). Мен сени қийнашни истамайман. Иншооллоҳ, сен менинг солиҳ одам эканлигимни кўрурсан». (Мусо) деди: «Мана шу сен бирлан менинг ўртамиздаги (битимдур). Икки муддатдан қай бирини адо этсам бас, менга зўрлик қилинмас. Оллоҳ айтаётган сўзимизга гувоҳдир» («Ал-Қасас» сураси, 27-оят).

7-боб. Йиқилай деб турган деворни тиклаш учун одам еллашнинг жоизлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Сўнг, (Мусо ва Хизр алайҳиссалом) яна йўлга тушдилар, йиқилай деб турган бир деворни кўришгач, (Хизр алайҳиссалом) қўллари бирлан уни тиклаб қўйдилар. Шунда Мусо алайҳиссалом Хизр алайҳиссаломга: «Агар хоҳласангиз, шу меҳнатингиз учун ҳақ олишингиз мумкин», — дедилар».

8-боб. Куннинг ярмигача (пешингача) одам ёллаб ишлатиш хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сизлар бирлан икки китоб аҳлини (яъни, яҳудий ва насороларни) қуйидагича қиёслаш мумкин:

Бир одам: «Ким эрталабдан куннинг ярмига қадар бир қийрот ҳақ учун менга ишлаб берур?» — деб одам ёлламоқчи бўлди. Шунда яҳудийлар (рози бўлиб) унга ёлланиб ишлашди. Кейин, у (яна): «Ким куннинг ярмидан асргача бир қийрот ҳақ учун менга ишлаб берур?» — деди. Шунда насоролар (рози бўлиб) унга ёлланиб ишлашди. Сўнг, у (яна): «Ким асрдан то Қуёш ботгунча икки қийрот ҳақ учун менга ишлаб берур?» — деди. Ана ўшал ёлланганлар сиз (мусулмонлар)дурсизлар. Шунда яҳудий ва насоролар ғазабланиб: «Биз кўп ишладик, аммо кам ҳақ олдик», — дейишди. Одам ёллаган киши уларга: «Мен ҳақингиздан уриб қолдимми?» — деди. Улар: «Йўқ, (ваъдалашилган ҳақни тўла-тўқис бердинг)», — дейишди. У: «Менинг фазлим шундай, уни ўзим истаган кишига ато этурман!» — деди».

9-боб. (Пешиндан) аср намозигача одам ёллаб ишлатиш ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

10-боб. Ёллаб ишлатилган одамнинг ҳақини бермасликнинг гуноҳи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий сальяллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Мен Қиёмат куни қуйидаги уч тоифа одамнинг душманидурман: менинг номим бирла онт ичиб ваъда бергач, ваъдасига вафо қилмаганнинг, озод одамни (қул қилиб) сотиб, пулини еганнинг па бир одамни еллаб ишлатиб, сўнг ҳақини бермаганнинг (душманидурман)», — дейди».

11-боб. Асрдан тунгача одам ёллаб ишлатиш хусусида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мусулмонлар, яҳудийлар ва насронийлар бир киши маълум ҳақ бадалига эрталабдан тунгача ишлаш шарти бирлан ёллаган қавмга ўхшайдилар. Улар (яҳудийлар) ўшал кишига ёллангач, куннинг ярмига қадар ишладилар-да, (меҳнатга тоқат қилолмай, танбаллик қилиб ва аҳдларига хиёнат қилиб): «Сен биз бирлан шартлашган ҳаққа эҳтиёжимиз йўқ, (куннинг ярмига қадар) қилган ишимиз ҳам хайф бўлди», — дейишди. Шунда бояги киши уларга: «Бундай қилмангизлар, зиммангиздаги ишни ниҳоясига етказиб, ҳақингизни тўла-тўқис олингизлар!»— деди. Аммо, улар кўнмай, кетиб қолишди. Кейин, бояги киши уларнинг ўрнига бошқа бир қавмни (насронийларни) ёллаб: «Куннинг қолган қисмида ишни ниҳоясига етказсангизлар, мен пешингача ишлаб кетиб қолганлар бирлан шартлашган ҳақни сизларга берурман», — деди. Улар ҳам аср вақтигача ишлагач, (аввалги қавм каби мсҳнатга тоқат қилолмай, танбаллик қилиб ва аҳдларига хиёнат қилиб): «Зое кетган ишимиз ҳам ўзингга сийлов, сен бизга ваъда қилган ҳақ ҳам ўзингга сийлов!» — дейишди. Шунда бояги киши уларга: «Зиммангиздаги ишни ниҳоясига етказингизлар, кеч киришига ҳеч қанча вақт қолгани йўқ, (кўпи кетиб, ози қолди, қирқига чидаб, бирига чидамайсизларми?)» — деди. Аммо, улар ҳам кўнмай, кетиб қолишди. Сўнг, бояги киши уларнинг ўрнига бўлак бир қавмни куннинг қолган қисмида ишлатиш учун ёллади. Улар қуёш ботгунга қадар ишлаб, (ишни поёнига етказишди-да), аввалги (мсҳнатга чидамаган) иккала қавмнинг ҳақини олишга муяссар бўлишди. Бу — Оллоҳ таолонинг ҳидоятини ҳамда Оллоҳнинг Расули келтирган нарсаларни қабул қилган мусулмонлар бирлан Оллоҳ таолонинг буюрган нарсаларини тарк қилган яҳудий ва насронийларни ўзаро қиёсловчи бир мисолдур».

12-боб. Ёлланган одамнинг омонат қолдирган ҳақини ишлатиб, кўпайтириб қўйган ёки бировнинг молини ишлатиб, кўпайтириб қўйган киши ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Уч киши йўлда кетаётган эрди. Бирдан ёмғир ёғиб қолиб, тоғдаги бир ғорга кириб беркинишди. Шу пайт. тоғдан бир катта тош думалаб тушиб, ғорнинг оғзини тўсиб қўйди. Шунда улар ўзаро: «Оллоҳ таоло йўлида бирор амали солиҳ қилган бўлсангизлар, ўшани ўртага қўйиб парвардигорга илтижо қилингизлар, зора у ғорнинг оғзини очса» — дейишди. Улардан бири: «Ё Оллоҳ, менинг кексайиб қолган ота-онам бор эрдилар. Ўзим эрсам қўйчивонлик қилар эрдим. Ҳар куни яйловдан қайтгач, қўйларни соғиб, сутини аввал ота-онамга, сўнг болаларим ва аҳли аёлимга берар эрдим. Бир куни яйловдан кечроқ қайтдим, қарасам, улар ухлаб қолишибди. Одатдагидек, қўйларни соғиб, сутини ота-онамнинг ҳузурларига олиб бордим-у, лекин уларни уйғотишга журъат қилолмай тепаларида туриб қолдим. Болаларим эрса (сут сўраб) оёқларим остида талпиниб йиғлашар эрди. Шу аҳволда тонг оттирдик. Ё Оллоҳ, агар билсанг, бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим. Бизга ғорнинг оғзини бир оз очгил, токи биз осмонни кўрайлик!» — деб илтижо қилди. Шунда Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини бир оз очди. Кейин, уларнинг иккинчиси: «Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен амакимнинг қизларидан бирини эркаклар аёлларни яхши кўргандек қаттиқ севар эрдим. У менга: «Юз динор бермагунингча мақсадга эриша олмайсан», — деди. Мен юз динор топиб унинг олдига бордим-да, ўзимни оёқлари орасига олиб эрдим: «Оллоҳ таолодан кўрқгил, муҳрни ҳалоллик бирлан очгил!» — деди. Шунда мен дарҳол ўрнимдан туриб, ундан нари кетдим. Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилганимдан қилган эрдим. Бизга ғорнинг оғзини (каттароқ) очгил!» — деди. Оллоҳ таоло ғор оғзининг учдан икки қисмини очди. Сўнг, улардан учинчиси: «Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бир кишини бир фарақ (3 соъ) маккажўхориға ёллаб эрдим. Иш тугагач, ҳақини бердим, аммо у олмай, (омонат) қолдириб кетди. Кейин, ўша (бир фарақ) маккажўхорини экиб, деҳқончилик қилдим, ҳосилини

сотиб, пулига бир сигир ва молга қараб туриш учун бир хизматкор (қул) сотиб олдим. Бир куни ўша ёлланган одам келиб, ҳақини мендан талаб қилди. Мен: «Бор, анави сигир бирлан унинг боқувчисини олиб кетавер!»— дедим. У менга: «Менинг устимдан кулаётирсанми?» — деди. Мен: «Масхара қилаётганим йўқ, ўша сигир ва унинг боқувчиси сеники, уларни олиб кетавер!» — дедим. Ё Оллоҳ, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилганимдан қилиб эрдим. Форнинг огзини бутунлай очгил!» — деди. Шунда Оллоҳ таоло горнинг огзини бутунлай очди, улар ташқарига чиқиб, йўлларида давом этдилар».

13-боб. Ҳаммол бўлиб ёлланган, сўнг ҳаммолликдан топган нарсасини садақа қилган киши ҳамда ҳаммоллик қилиб ҳақ олиш ҳақида

Абу Масъуд Ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Агар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз саҳобаларга садақа қилишни буюрсалар, бозорга бориб, ҳаммоллик қилардик. Сўнг, ҳақига бир мудд (егулик) олиб, уни садақа қилар эрдик. Ҳозир эрса баъзиларимизда юз минг динор бор».

14-боб. Уруш ерида (мусулмонларга тобе бўлмаган ерда яшовчи) мўминнинг мушрикка ёлланиб ишламоғи мумкинми?

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен темирчи эрдим, талай вақт Осий ибн ал-Воилга ёлланиб ишладим. Унда анча ҳақим йиғилиб қолган бўлиб, уни талаб қилгани борган эрдим, у менга: «Агар Муҳаммаднинг динига куфр келтирсанг, қарзимни узаман, акс ҳолда мендан бир дирҳам ҳам ололмайсан!» — деди. Мен: «Сен ўлиб, қайта тирилгунингга қадар ҳам Муҳаммаднинг динига куфр келтирмасман!»— дедим. У: «Ҳали, мен ўлиб, қайта тириламани?» — деди. Мен: «Ҳа», — дедим. У: «Ундай бўлса, (қайта тирилганимда) у дунёда ҳам менинг молу дунём ва болаларим бўлур. Ана ўшанда қарзимни узурман», — деди. Шундан сўнг, Оллоҳ таоло: «Бизнинг оятларимизга куфр келтириб, «У дунёда ҳам менинг молу дунём ва болаларим булур» дегувчи кимсани кўрдингизми?» деган оятни нозил қилди».

15-боб. Араб қабиалари (дан бирининг бошлиғи)ни «Фотиҳа» сураси бирлан дам солиб даволаган (саҳоба)га ҳақ берилгани хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эвазига ҳақ оладирган нарсаларингиз ичида Оллоҳнинг Китоби ҳақлироқдур!» — деб марҳамат қилдилар».

Шаббий: «(Қуръон) муаллими (фалон нарса ёхуд фалон миқдорда пул берилишини) шарт қилиб қуймай, нима берилса, ўшани олмоғи лозим», — дейдилар.

Ҳакам: «Мен бирор фақиҳнинг (Қуръон) муаллимининг ҳақ олмоғини рад қилганини эшитмаганман», — дейдилар.

Ҳасан (Қуръон) муаллимига ўн дирҳам берганлар.

Ибн Сирин: «Қуръон ўқиб дам солувчи ҳақ олса, ҳечқиси йўқ», — дейдилар.

Абу Саъид (ал-Худрий) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир гуруҳ саҳобалари сафарга чиқиб, йўл-йўлакай араб қабиаларидан бирининг манзилига бориб тушишди-да, меҳмон қилишларини сўрашди, лекин улар кўнишмади. Кейин,

ўша қабиланинг оқсоқолини чаён чақиб олди. Улар барча чораларни кўришди, лекин фойдаси бўлмади. Шунда улардан баъзилари: «Бизнинг манзилга келиб тушганларнинг бирортасида, эҳтимол, дори-дармон бордир?» – дейишди. Кейин, улар саҳобалар ҳузурига келиб: «Эй одамлар, бизнинг оқсоқолимизни чаён чақиб олди, барча чораларни қилдик, лекин фойда бермади. Сизларнинг бирортангизда дори-дармон топиладими?» — деб сўрашди. Шунда саҳобалардан бири: «Ҳа, худо ҳаққи, мен дуохонман, лекин сизлардан бизни меҳмон қилишларингизни сўраганимизда, кўнмадингизлар. Энди, токи бизга ҳақ тўламас экансизлар, дам солмайман», — дедилар. Ниҳоят, ҳар икки томон бир пода қўйга келишишди. Бояги саҳоба бориб, «Сураи Фотиҳа»ни ўқиб дам сола бошладилар. Оқсоқол тўлғаниб етган еридан туриб, юриб кетди. Сўнг, қабила аҳли келишилган қўйларни саҳобаларга бераётди: «Қўйларни сизларга тақсимлаб берайликми?» — дейишган эрди, дам солган саҳоба: «Йўқ, бундай қилмангизлар, биз аввал Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, бўлган воқеани айтилик, сўнг ул зот нимаики буюрсалар, шуни қилайлик», — дедилар. Кейин, саҳобалар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб, бўлган воқеани айтишди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дам солган саҳобага: «Сураи Фотиҳа»нинг даво эрканлигини қаердан билдинг? Қўйларни менинг изнимсиз тақсимлаб олмай, тўғри қилибсизлар, уларни ўзаро тақсимлаб, менга ҳам улуш ажратингизлар!» — дедилар-да, кулиб қўйдилар».

16-боб. Қул бўйнидаги тўлов ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Тайба Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қортиқ солиб қон олди. Сўнг, ул зот унга бир ёки икки соъ хурмо беришни амр қилдилар ва унинг эгалари бирлан гаплашдилар, улар унинг бўйнидаги тўловни камайтирадирган бўлишди».

17-боб. Қортиқчига ҳақ бериш ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қортиқ солдириб, қортиқчига ҳақ бердилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қортиқ солдирдилар-да, қортиқчига ҳақ бердилар. Агар қортиқчига ҳақ беришни макруҳ, деб билганларида эрди, унга ҳақ бермас эрдилар».

Амр ибн Омир ривоят қиладилар. «Анаснинг айтишларича, Жаноб Расулulloҳ тез-тез қортиқ солдириб турар ва доимо қортиқчига ҳақ тўлар эрканлар».

18-боб. Қул эгаларига ўз қуллари бўйнидаги тўловни камайтирмоқни амр қилган зот ҳақларида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қулни ҳузурларига чақириб, қортиқ солдирдилар. Сўнг, унга бир ёки икки соъ (ехуд бир ёки икки мудд) хурмо беришни буюрдилар ҳамда унинг бўйнидаги тўловни камайтирмоқни эгаларига тайинладилар».

19-боб. Фоҳишалик қилиб ва чўриларнинг баданини пуллаб кун кўришнинг макруҳлиги ҳақида

Иброҳим азаларда йиғлаб бериб ҳақ олмоқни, ашула ва рақс тушиб пул топмоқни макруҳ ҳисоблаганлар.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Покликни истаган чўриларингизни ҳаёти дунё нарсаларини деб зинокорлик қилишга мажбурламанглар. Энди ким уларни мажбур этса, бас, албатта, Оллоҳ мажбурлаганларидан сўнг, (ул чўриларни) мағфират қилгувчи ва (уларга) раҳм-шафқат қилгувчидур» («Нур» сураси, 33 оят).

Абу Масъуд ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ит сотиб, фоҳишалик ва коҳинлик қилиб кун кўришдан қайтардилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ чўриларнинг баданини пуллаб тирикчилик қилишни манъ этдилар».

20-боб. Эркак ҳайвонни ижарага бериб ҳақ олиш хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам эркак ҳайвонни (урғочи ҳайвонни қочириб олиш учун) ижарага бериб ҳақ олишдан қайтардилар».

21-боб. Бир киши иккинчи бир кишидан ижарага ер олса-ю, сўнг иккаласидан бири вафот этиб қолса...

Ибн Сирийн: «Майит оиласи ижара муддатини ниҳоясига етказиши шарт эмас», — дейдилар. Ал-Ҳакам, ал-Ҳасан ва Исс ибн Муовия: «Ижара муддати охиригача етказилиши ксрак», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар ерларини (яхудийларга) тенг шерикликка ижарага бердилар ва бу тартиб Жаноб Расулulloҳ даврларида ҳам, Абу Бакр ва Умар даврларида ҳам, (Муовия халифалигининг дастлабки даврида ҳам) ўзгармади».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар ерларини ундан олинадиган ҳосилнинг тенг ярмини олиш шарти бирлан (ижарага) бердилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

БИР КИШИ ЗИММАСИДАГИ ҚАРЗНИНГ ИККИНЧИ БИР КИШИ ЗИММАСИГА ҲАВОЛА ҚИЛИНИШИ ҲАҚИДАГИ БОБЛАР

1-боб. Бир киши зиммасидаги қарзнинг иккинчи бир киши зиммасига ҳавола қилиниши хусусида. Бир киши ўзининг зиммасидаги қарзни узмоқни иккинчи бир кишига ҳавола қилса, зиммасига қарз ҳавола қилинаётган киши уни рад этадими?

Ҳасан ва Қатода: «Агар қарзини ҳавола қилгувчи киши ҳавола қилаётган вақтида ўзи бой бўлса, ҳавола қилинаётган одамнинг уни рад этмоғи жоиздур», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зиммасидаги қарзни тўлашга қодир одамнинг қарзини атайлаб тўламай юриши (қарз берган одамга нисбатан) зулмдур! (Гарчи қарз одам берган қарзига муҳтож бўлмаса-да, уни узмоқлик зарурдур). Агар бирортангизнинг зиммангиздаги қарзни узмоқлик бирор бой кишига ҳавола қилинса, у рад этмасин!» — деб марҳамат қилдилар».

2-боб. Агар бир киши ўзининг зиммасидаги қарзни узмоқни бирор бойга ҳавола қилса, у рад этмасин!

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

3-боб. Агар маййитнинг зиммасидаги қарзни узмоқлик бирор кишига ҳавола қилинса, жоиздур.

Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик, тобутда бир маййитни келтиришди-да, ул зотдан унга жаноза ўқишларини илтимос қилишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Унинг қарзи борми?» — дедилар. «Йўқ», — дейишди. «Бирор нарса (бойлик, мерос) қолдирганми?» — дедилар. «Йўқ», — дейишди: Шундан кейин, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга жаноза ўқидилар. Сўнг, яна бир маййитни келтиришди-да, ул зотдан унга жаноза ўқиб беришни сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Унинг қарзи борми?» — дедилар. «Ҳа», — дейишди. «Бирор нарса қолдирганми?» — дедилар. «Уч динор», — дейишди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ унга ҳам жаноза ўқидилар. Сўнг, учинчи маййитни келтиришиб, Жаноб Расулulloҳдан унга жаноза ўқиб беришларини сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Бирор нарса қолдирганми?» — дедилар. «Йўқ», — дейишди. Сўнг: «Қарзи борми?» — дедилар. «Уч динор», — дейишди. Шунда ул зот: «Бу одамга ўзларингиз жаноза ўқийверингизлар» — деб эрдилар, Абу Қатода: «Ё Расулаллоҳ, унинг қарзи менинг зиммамга, жанозасини ўқиб берингиз» — дедилар. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ унинг жанозасини ўқидилар».

4-боб. Пул ё мол бирлан берилган қарзнинг узилмоғига бирор нарсани гаров ёхуд бирор кишини кафил қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бану Исроилга мансуб бир яҳудий иккинчи бир яҳудийдан қарз сўради. Шунда қарз бергувчи: «Менга ишончли гувоҳлар келтир!» — деди. Қарз олгувчи: «Оллоҳнинг гувоҳлиги кифоя» — деб айтди. Қарз бергувчи: «Ундай бўлса, менга кафил келтир!» — деди. Қарз олгувчи: «Оллоҳнинг кафиллиги кифоя», — деди. Қарз бергувчи: «Рост гапни айтдинг»,

— деди-да, унга муайян муддатга қарз берди. Кейин, қарз олган одам кемага ўлтириб равона бўлди-да, мўлжаллаган ишларини адо этгач, қарз берган одамга олган қарзини вақтида олиб бориб бериш учун кема ахтара бошлади, аммо бирорта ҳам кема топа олмади. Ноилож, у бир ёғочни олди-да, ичини уйиб, қавагига минг динор ва қарз берган кишига ёзган хатини тиқиб қўйди. Сўнг, қавак оғзини беркитиб, ёғочни денгиз соҳилига олиб келди-да: «Ё парвардигоро, менинг бир одамдан минг динор қарз олганимни ва у гувоҳ келтирмоғимни талаб қилганда «Оллоҳнинг гувоҳлиги кифоя» деганимни, сўнг у сенинг гувоҳлигингга рози бўлиб, кафил келтирмоғимни талаб қилганда «Оллоҳнинг кафиллиги кифоя» деганимни ва у сенинг кафиллигингга рози бўлганини билурсан. Кейин, мен унинг ҳақини вақтида олиб бориб бериш учун кема топишга кўп ҳаракат қилдим, аммо тополмадим. Энди, бу омонатни сенга ишониб топширурман» — деб ёғочни денгизга ташлади, ёғоч денгизда кўздан ғойиб бўлди.

Сўнг, у ўз юртига борадирган кема ахтара бошлади. Унга қарз берган бояги киши хусусига келсак, у: «Шояд қарз олган киши бирор кемада пулимни олиб келиб қолган бўлса, бориб қарай-чи!» — деди-да, уйдан чиқиб соҳилга борди. Шунда унинг кўзи сувда қалқиб турган бир ёғочга тушиб, «Ўтинга яраб қолар» деган ўй бирлан уни уйига олиб кетди.

Уйига боргач, ёғочни арралаб эрди, ичидан пул ва бир хат чиқди. Шу аснода қарз олган киши етиб келиб, унга минг динор узатди-да: «Оллоҳ таоло ҳақи, қарзимни вақтида олиб келиб бериш учун тинмай кема ахтардим, аммо ҳозир мен келган кемадан илгарироқ йўлга чиқадирган кема тополмадим» — деб узр айтди. Қарз берган киши унга: «Менга бирор нарса жўнатиб эрдингми?» — деди. Қарз олган киши: «Сенга ҳозир айтдим-ку, ахир, бундан илгарироқ етиб келиш учун кема тополмадим, деб!» — деди. Шунда қарз берган киши унга: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло ёғоч ичида юборган нарсангни сенинг номингдан менга етказди», — деди. Сўнг қарз олган киши ўзи бирлан олиб келган минг динорни қайтариб олиб кетди».

5-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ул кишиларики, улар бирлан аҳд-паймон қилдингиз, бас, уларга ўз хиссаларини берингиз» («Нисо» сураси, 33-оят)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Ҳар бир инсон учун маволий таъйин қилиб қўйдик» деган қавлидаги «маволий» сузининг маъноси «меросхўрлар» демақдур. «Ул кишиларики, улар бирлан аҳд-паймон қилдингиз...» деган қавли эрса муҳожирларни англатур, чунки муҳожирлар Мадинага келганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни ансорлар бирлан аҳду паймонли биродар қилиб қўйган эрдилар. Мана шу аҳду паймонга биноан, муҳожир марҳум ансорий биродарига (қариндош бўлмаса-да) меросхўр бўлар эрди. Оллоҳ таолонинг «Ҳар бир инсон учун ота-она ва (бўлак) қариндошлар қолдириб кетган меросга меросхўрлар таъйин қилиб қўйдик» деган ояти каримаси нозил бўлгач, муҳожирлар бирлан ансорларнинг ўзаро меросхўрлиги бекор қилинди. Энди, улар васиятга биноан ўз насибаларини оладирган бўлдилар».

Анас разияллоҳу анҳу: «Абдурраҳмон ибн Авф бизнинг ҳузуримизга келди, шунда Жаноб Расулulloҳ у бирлан Саъд ибн ар-Рабийъни ака-ука тутинтириб қўйдилар», — дейдилар.

Осим бундай деб хабар қиладилар: «Мен Анас разияллоҳу анҳуга: «Сиз Жаноб Расулulloҳнинг «Исломда қасам ичиш йўқ» (жоҳилият даврида аҳду паймон қилишган нарсаларга Исломда аҳду паймон қилинмас) деганларини эшитганмисиз?» — дедим. Анас менга жавобан: «Жаноб Расулulloҳ менинг ҳовлимда (уйимда) Қурайш бирлан ансорларни ўзаро онт ичириб, ака-ука тутинтириб қўйганлар», — дедилар». (Исломда, агар зарур бўлса, Оллоҳ таолонинг номини айтибгина қасам ичиш жоиздур).

6-боб. Кимки бирор маййитнинг қарзини ўз бўйнига олган бўлса, ундан қайта олмас!

Бу ерда 3-бобдаги ҳадис такрорланган.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (менга): «Агар Баҳрайдан мол келса, сенга ундан шунча ва шунча берурман»— деб ваъда қилиб эрдилар. Аммо, ул мол келгунча Жаноб Расулulloҳ вафот этиб қолдилар. Баҳрайдан мол келгач, Абу Бакр: «Жаноб Расулulloҳ кимга Баҳрайн молидан ваъда қилган бўлсалар, менинг ҳузуримга келиб, (ваъда қилинган) молини олсин!» — деб эълон қилдилар. Шунда мен Ҳазрат Абу Бакрнинг ҳузурларига бориб: «Жаноб Расулulloҳ менга Баҳрайн молидан шунча ва шунча ваъда қилгандилар», — дедим. Ҳазрат Абу Бакр менга ўшал молдан бердилар. Санаб кўрсам, у беш юз (динор) эркан. Кейин, Ҳазрат Абу Бакр: «Яна икки ҳисса ол!» — дедилар».

7-боб. Жаноб Расулulloҳнинг даврларида Абу Бакрни бир қўшни қабила бошлиғи ўз ҳимоясига олгани ва Абу Бакр бирлан Қурайш катталари ўртасидаги келишув ҳақида

Жаноб Расулulloҳнинг жуфти ҳалоллари Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Эсимни танибманки, ота-онам (Ислом) динига эътиқод қилишур», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Эсимни танибманки, ота-онам (Ислом) динига эътиқод қилишур ва деярли ҳар куни эрталаб ёки кечқурун Жаноб Расулulloҳ бизникига келиб турардилар. Мусулмонлар қийин аҳволга тушиб қолганда Абу Бакр Ҳабашистон тарафга ҳижрат қилдилар. Ул киши «Барк ул-Ғимод» деган жойга етганларида Қорат қабиласининг бошлиғи Ибн Дағина дуч келиб: «Қаерга кетаётирсиз?»— деб сўради. Шунда Абу Бакр: «Қавмим мени юртимдан ҳайдаб чиқарди, энди мен ер юзини кезиб, раббимга ибодат қилмоқчиман», — дедилар. Ибн Дағина: «Сиз каби яхши инсон ўз юртидан чиқариб юборилмас, ўзи ҳам чиқмас! Чунки, сиз бева-бечораларга ёрдам қилиб тургувчи, қариндош-уруғларингизга меҳр-оқибат кўрсатгувчи, кўпчиликнинг оғирини енгил қилгувчи, меҳмоннавоз ва мусибат етганларга ҳамдард кишисиз. Мен сизнинг қўшнингиздурман, (қўшни эрса қўшнисига озор етмоғига йўл қўймас), ортингизга қайтингиз, юртингизда парвардигорингизга ибодат қилаверингиз!» — деди-да, ул кишини йўлдан қайтариб, Қурайшнинг улуғлари олдига олиб борди. Сўнг, Ибн Дағина уларга: «Абу Бакрга ўхшаш одамлар юртидан ҳайдаб чиқарилмас, ўзи ҳам чиқиб кетмас! Камбағал-парвар, қариндош-уруғга раҳм-шафқатли, кўпчиликнинг ғамини ейдирган, меҳмондўст, мусибат тушганга ёрдам қўлини чўзадиргил инсонни ўз юртидан ҳайдайсизларми?!» — деди. Шунда Қурайш зодагонлари Ибн Дағинага қулоқ солиб, Абу Бакрга омонлик ваъда қилдилар-да, Дағинага: «Абу Бакрга буюр, ўз уйида раббига ибодат қилаверсин, қариндош-уруғларига раҳм-шафқат қилаврсин, меҳмондўстликни давом эттираверсин, хоҳлаган (китобини) ўқийврсин, лекин бу нарсалари бирлан бизга азият етказмасин, намоз ва Қуръонни паст овоз бирла ўқисин! Чунки, биз болаларимиз ва аёлларимизнинг унинг таъсирига берилиб кетишларидан қўрқамиз», — дейишди. Сўнг, Ибн Дағина Абу Бакрга Қурайш уруғларининг сўзини тўла-тўқис етказди. Шу кундан бошлаб, Абу Бакр ўз уйларида тоат-ибодат қиладирган бўлдилар. Кейинчалик, ул киши ўз ҳовлиларида бир масжид бино қилиб, ўша ерда тоат-ибодат ва Қуръон тиловати бирлан машғул бўлдилар. Абу Бакрнинг намоздаги ва ундан кейинги тиловатларини эшитган мушрик аёл ва болалар ажабланиб, ҳайрон бўлишиб, секин-аста ул кишининг таъсирига берилди бошлади. Абу Бакрнинг

кўнгиллари жуда юмшоқ бўлиб, тиловат чогида ўзларини йиғидан тўхтата олмасдилар. Бу ҳолат мушрик аёл ва болаларга янада қаттиқ таъсир кўрсата бошлади. Бундан хавотирга тушган Қурайш катталари Ибн Дағинага одам юбориб: «Биз Абу Бакрдан фақат ўз уйида тоат-ибодат қилишни ва бошқаларга эшиттирмай тиловат қилишни талаб қилган эрдик. Лекин, у ҳовлисининг саҳнига масжид қуриб олиб, ўша ерда баралла намоз ўқиб, тиловат қилмоқда. Биз бола-чақаларимизнинг унинг таъсирига тушиб қолишидан кўрқамиз. Агар ибодат бирла тиловатни паст овоз бирла адо этса, этсин, акс ҳолда сенинг ҳимоянгдан воз кечсин! Биз ўртамиздаги аҳдни бузишни истамадик, аммо унга ошқора тиловат қилишга рухсат бермагаймиз!» — дейишди. Кейин, Ибн Дағина Абу Бакрнинг ҳузурларига келиб: «Сиз хусусингизда Қурайш катталарига ваъда берганимни билурсиз, ё сиз тоат-ибодатингиз ва тиловатингизни баланд овоз бирлан ўқимайсиз ёки мен (ўз) ваъдамни зиммамдан соқит қилурман, чунки баъзиларнинг «Ибн Дағина ваъдасининг устидан чиқолмабди» деган гапини эшитишни хоҳламасман!» — деди. Шунда Абу Бакр: «Мен сенинг ҳимоянгдан воз кечдим, менинг молу жоним Оллоҳнинг ҳимоясидадур», — дедилар.

Жаноб Расулulloҳ ўшал кунлари Маккада бўлиб, мусулмонларга: «Менга хобимда ҳижрат қиладирган ерларингиз кўрсатилди. У икки тошлоқ ўртасидаги хурмозор ерда эркан», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ шундай деганларидан кейин, Маккадаги баъзи мусулмонлар ва Ҳабашистонга ҳижрат қилган кишилар Мадина томон йўл олдилар. Ҳазрат Абу Бакр ҳам йўлга ҳозирландилар. Жаноб Расулulloҳ буни кўриб: «Менга хижрат изн этилгунча кутиб туринг» — дедилар. Абу Бакр: «Отам сизга фидо бўлсинлар, сиз рухсат берилишини истайсизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа», — дедилар. Шундан сўнг, Абу Бакр Сиддиқ Жаноб Расулulloҳ бирлан қиладирган сафарга ҳозирлик кўра бошладилар. Бунинг учун иккита кучли туяни тўрт ой давомида самур дарахти барглари бирлан парвариш қилдилар».

8-боб. Қарз хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ислоннинг дастлабки даврида) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига қарздор маййитни олиб келишса, ул зот: «Қарзини узиш учун бирор нарса қолдирганми?» — деб сўрар, агар қолдиргани айтилса, унга шахсан ўзлари жаноза ўқир эрдилар. Акс ҳолда ул зот мусулмонларга: «Биродарингизга ўзларингиз жаноза ўқийверингизлар!» — деб айтар эрдилар. Оллоҳ таоло мушрикларга тобеъ бир қанча ерларни Жаноб Расулulloҳга фатҳ қилиб бергач, ул зот: «Мен мўминларга (дунё ва охиратга тааллуқли барча ишлари хусусида) ўзларидан ҳам ҳақлироқман. Мўминлардан кимки вафот қилиб, ўзидан кейин қарз қолдирган бўлса, унинг қарзини узишни мен буйнимга олурман ва кимки ўзидан ксйин молдунё қолдирган бўлса, у унинг меросхўрлариникидур» — деб марҳамат қилдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ВАКОЛАТ КИТОБИ

1-боб. Бирор мулкда насибаси бор кишилардан бирининг иккинчисига ўшал мулкни ўзаро тақсимлаш ёхуд унга тааллуқли бўлак ишларни қилиш ваколатини бермоғи ҳақида

Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Алига қурбонликка аталган жонлиқларини сўйишни, сўнг гўштини одамларга тақсимлаб беришни амр қилганлар.

Али разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мен сўйган туяларнинг жун ва териларини садақа қилмоғимни буюрдилар», — дейдилар.

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қанча қўйларни менга бердилар-да, уларни саҳобаларига тақсимламоғимни буюрдилар. Уларни тақсимлаб бўлганимда бир улоқ ортиб қолди. Мен шул ҳақда ул зотга айтиб эрдим. менга: «Уни ўзинг қурбон қил!» — дедилар».

2-боб. Агар муслмон одам кофирлар юртидаги ёки муслмонлар юртидаги ғайридинга (бирор нарса хусусида) ваколат берса, жоизми?

Абдурраҳмон ибн Авф разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен (кофирлар юртидаги) Умайя ибн Халаф (исмли бир ғайридин) бирлан хат орқали келишиб олдим, у менинг Маккадаги мол-мулкимни, мен эрсам унинг Мадинадаги мол-мулкени муҳофаза қилиб турадирган бўлдик. Аммо, хатимда номимни «Абдурраҳмон» деб ёзганим унга маъқул бўлмай, «Мен Раҳмоннинг не эканлигини билмасман, менга жоҳилият давридаги исмингни ёзиб юбор!» деб мактуб йўллади. Кейин, мен унга жоҳилият давридаги исмим «Абду Амр» эканлигини ёзиб юбордим.

(Кейинчалик, яъни) Бадр ғазоти куни (кофирлар енгилгач, Умайя тоққа чиқиб беркинди). Шунда мен уни асраб қолиш мақсадида одамларнинг ухлаб ётганидан фойдаланиб, тоққа чиқдим. Лекин, уни Ҳазрат Билол кўриб қолиб, дарҳол ансорларнинг олдига бордилар-да, (уларга хабар қилдилар). Буни кўриб турган Умайя ибн Халаф менга: «Агар мен қочиб қутилиб кетсам, (биродарларинг) сени омон қўйишмас», — деди. Ҳазрат Билол бир гуруҳ ансорлар бирлан бизни таъқиб қила бошладилар. Шунда мен уларнинг бизга етиб олишларидан қўрқиб, Умайянинг ўғлини чалғитиб туриш учун ортимизда қолдирдим, аммо уни ўлдиришди. Кейин, бизни таъқиб қилишда давом этишди. Умайя ибн Халаф жуссаси катта, вазмин одам (бўлиб, тез югура олмас эрди). Улар бизга етиб олишган-да мен унга: «Тиз чўк» — дедим, у тиз чуқиб эрди, мен уни пана қилиш учун устига ўзимни ташладим. Лекин, улар остимдан қилич тикиб, барибир уни ўлдиришди. Шунда улардан бири қиличи бирлан оёғимни жароҳатлади».

3-боб. Сарф қилиш ва тарозуда тортиб олиш хусусида ваколат бермоқлик

Абу Саъид ал-Худрий ва Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни Хайбарга амир этиб тайинладилар. У Жаноб Расулulloҳга нуқул сархил хурмолар олиб келди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Хайбарнинг ҳамма хурмолари сархил эканми?» — дедилар. У: «Йўқ, ё Расулаллоҳ, биз икки соъ ёмон хурмо ўрнига бир соъ яхши хурмо ва уч соъ ёмон хурмо ўрнига икки соъ яхши хурмо олурмиз», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бундай қилма, ёмон хурмони (олгил-да), уни дирҳамга сотиб, сўнг

ул дирҳамга яхши хурмо харид қил, (харид қилишда) тарозуда тортиб ол!» — дедилар».

4-боб. Агар чўпон ўлаётган қўйни кўриб қолса, уни сўйиб юбормоғи ва ваколоти бор одам бирор нарсани айниб қолаётганини кўрса, бунинг олдини олмоғи лозим

Каъб ибн Молик ривоят қиладилар: «Бизга тегишли қўйлар тоғ ёнбағрида ўтлаб юрарди. Ногаҳон, чўримиз бир қўйни ўлаётганини кўриб қолиб дарҳол бир тошни синдирди-да унинг тиғи бирлан бояги қўйни сўйиб юборди. Кейин, унинг гўштини тановул қилиш ё тановул қилмаслик хусусида сўраб келиш учун бир одамни Жаноб Расулulloҳга юбордик. Жаноб Расулulloҳ ул одамга: «Унинг гўштини еяверингизлар!» дедилар».

5-боб. Ҳозир ва ноҳозир одамга ваколат бермоқни жоизлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр оилаларидаги катта-кичик номидан закот бериб юбориш хусусида хазиначиларига хат ёзиб қолдирдилар, (хазиначи шул вақтда қаергадир кетган эрди).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Жаноб Расулulloҳга бир ёшар туя қарз берган эрди Кейин, у қарзини сўраб келиб қолди. Шунда Жаноб Расулulloҳ унга ўша ёшдаги бир туя бериб юборишни буюрдилар. Лекин, бир яшар туя тополмай, каттароқ ёшдаги туяни келтиришди. Жаноб Расулulloҳ: «Шу туяни бериб юборавингизлар!» — дедилар. Бояги одам: «(Ё Расулаллоҳ), сиз менга вафо қилдингиз, Оллоҳ таоло сизга вафо қилсин!» — деди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларнинг энг яхшиларингиз — қарзини ўз вақтида адо этганингиздир!» — дедилар.

6-боб. Қарзларни узишга бировни вакил қилмоқ ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

7-боб. Агар киши бирор қавмнинг вакилига ёхуд ёнини олиб келган одамига ҳадя берса, жоиздур

Ҳавозин қавмининг вакиллари Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўлжа сўрашганда, ул зот: «Менинг улушим сизларники» деб ўз улушларини уларга ҳадя қилиб юборганлар.

Марвон ибн ал-Ҳакам ва Мисвар ибн Махрама ривоят қиладилар. «Ҳавозин қабиласи вакиллари Жаноб Расулulloҳ нинг ҳузурларига мусулмон бўлиб келиб, ўлжа олинган мол-мулклари ва асир олинган одамларини қайтариб берилишини илтимос қилишганда, ул зот (уларга): «Мен учун энг маъқул сўз — чин сўздур! Иккисидан бирини — ё мол-мулкларингизни ёки асир олинган одамларингизни танлангизлар, мен (тавба қилиб) келмоқларингизни кутиб, (анчагача уларни мусулмонларга тақсимламай) турган эрдим», — дедилар. Дарҳақиқат, Жаноб Расулulloҳ Тоифдан қайтаётиб, уларни ўн кундан ортиқ кутган эрдилар. Улар Жаноб Расулulloҳнинг икки нарсадан биринигина қайтариб беражакларини билишгач: «Асирларимизни танладик», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ мусулмонлар ўртасида туриб Оллоҳга ҳамд-санолар айтдилар, сўнг: «Аммо баъд, мана бу биродарларингиз тавба қилиб келишибди. Мен уларга асир олинган одамларини қайтариб беришни ирода қилдим. Сизлардан кимки амали солиҳ қилмоқчи бўлса, ҳеч нарса олмай, қўлидаги асирларни қайтариб берсин ва кимки ўрнига бирор нарса олмоқчи бўлса, айтсин, биз унга Оллоҳ таоло ато этадирган дастлабки ўлжалардан берурмиз», — дедилар. Шунда мусулмонлар: «Биз Жаноб

Расулulloҳни деб уларга асирларни қайтариб беришни маъқул кўрдик», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Сизлардан ҳам шунга рози-ю, ким норози эканлигини билмасмиз. Шунинг учун ўзаро кенгашиб, ўз фикрларингизни оқсоқолларингизга айтингизлар, кейин улар бизга хабар қилишсин!» — дедилар. Улар ўзаро кенгашиб, ўз фикрларини оқсоқолларига айтишди. Сўнг, оқсоқоллар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Барча мусулмонлар сизнинг қарорингизни маъқуллашди ва асирларни бирор нарса олмай, уларга қайтариб беришга қарор қилишди», — дейишди».

8-боб. Агар бир киши (иккинчи бир кишига ўзи харид қилган молнинг пулини тўлаш) ваколатини берса-ю, аммо неча (пул) тўлашни (унга) айтмаса, (ул ҳолда вакил қилинган киши) одатда одамлар (ўшандай молга) қанча (пул) тўласалар, шунча (пул) тўлар

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдим. Туям жуда имиллаб келарди. Шу пайт ёнимдан Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам утиб қолдилар-да: «Бу ким?» — дедилар. Мен: «Жобир ибн Абдуллоҳман», — дедим. «Нега орқада қолдинг?» — дедилар. «Туям имиллаб қолди», — дедим. «Таёғинг борми?» — дедилар. Мен: «Бор», — дедим. «Уни менга бер!» — дедилар. Мен таёқни бергандим, ул зот у бирлан туяни ўриб: «Чу, жонивор!» — дедилар. Шунда туям илгарилаб кетиб, қавмининг олдига ўтиб олди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Уни менга сот!» — дедилар. «У сизга, олақолинг, ё Расулаллоҳ!» — дедим. «Уни менга сот, тўрт динорга харид қилдим, аммо Мадинагача уни ўзинг миниб борасан», — дедилар. Мадинага яқинлашганимизда туямни тезлатдим. Шунда ул зот: «Намунча шошмасанг!» — дедилар. «Яқинда бир бевага ўйлангандим», — дедим. «Сен бирлан ўйнаб-куладиган бирорта ёш қиз йўқмиди?» — дедилар. «Отам вафот этганларидан кейин, (тўққизта) сингилга қараб туриш менинг зиммамга тушди. Шунинг учун уларни ювиб-тараб, тарбиялай оладирган бевага уйлана қолдим», — дедим. Мадинага етиб келганимизда Жаноб Расулulloҳ Билол (разияллоҳу анҳу)га: «Бунинг (туянинг) ҳақини ортиғи бирлан тўлагин!» — дедилар. Билол менга турт динор-у бир қийрот бердилар. Жаноб Расулulloҳ нинг ўша бир қийрот сийловларини умрбод чўнтагимда сақладим».

9-боб. Аёлнинг никоҳ борасида имомга ваколат бермоғи ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен ўзимни сизга бахшийда қилдим!» — деди. (Аммо, ул зот жавоб қилмадилар). Шунда (ўшал ерда ҳозир бўлган) саҳобалардан бири: «(Ё Расулаллоҳ), уни менга никоҳлаб қўйингиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ ўшал саҳобага: «Биз сени Қуръондан ёд билган сураларинг бадалига (яъни, Қуръондан ёд билган сураларингни маҳр қилиб) унга уйлантирдик!» — деб марҳамат қилдилар».

10-боб. Бирор нарсани қўриқлаш ваколатини олган киши, ваколат берган киши ижозат берса, ўзи қўриқлаб турган нарсадан ебкетарга ёхуд маълум муддатга қарзга берса, жоиздур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга Рамазон закотини (фитри рўзани) қўриқлаб туриш ваколатини бердилар. Шунда бир одам келиб, закотга берилган хўрмолардан ҳовучлаб ола бошлади. Мен уни ушлаб олиб: «Сени ҳозир Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб борурман!» — дедим. У: «Мен муҳтожман, бола-чақам кўп, жуда зориқиб қолдим», — деди. Кейин, мен уни қўйиб юбордим. Эрталаб Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Эй Абу Ҳурайра,

кеча сиз қўлга туширган одам не қилди?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, у жуда муҳтож эканлиги ва бола-чақасининг кўплигидан шикоят қилди. Шул боис раҳмим келиб, уни қўйиб юбордим», — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Аммо, у сизга ёлғон гапирган, бугун яна қайтиб келур», — дедилар. Кейин, мен: «Жаноб Расулаллоҳ «Қайтиб келур» дедиларми, демак, албатта қайтиб келур» — деб уни; пойладим. Ўшал куни у яна келиб, хурмодан ҳовучлаб ола бошлади. Мен уни яна ушлаб олдим-да: «Ҳозир сени Жаноб расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб борурман!» — дедим. У яна: «Муҳтожман, бола-чақам кўп, энди келмайман, мени қўйиб юбор!» — деди. Шунда мен раҳмим келиб, уни яна қўйиб юбордим. Эрталаб Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна: «Эй Абу Ҳурайра, асирингиз не қилди?» — дедилар. Мен: «У бола-чақаси кўплигидан, муҳтож эканлигидан шикоят қилиб, энди қайтиб келмаслигини айтиб эрди, раҳмим келиб, яна қўйиб юбордим», — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «У сизни алдаган, у яна қайтиб келур», — дедилар. Сўнг, мен уни учинчи марта пойлаб турдим. У яна келиб, хурмодан ҳовучлаб ола бошлаган эрди, мен уни ушлаб олдим-да: «Ҳозир сени Жаноб Расулаллоҳнинг ҳузурларига олиб борурман, уч сафардан бери мени алдаб «Энди қайтиб келмайман» дейсан-у, яна қайтиб келасан!» — дедим. Шунда у менга: «Мени қўйиб юбор, (бунинг эвазига) мен сенга шундай сўзларни ўргатайинки, Оллоҳ ул (сўзларни айтганинг) тўфайли сенга нафъ етказур», — деди. Мен: «Ул (сўзлар) қандай сўзлар эркан?» — дедим. У: «Агар ўрнингга етсанг, «Оят ул-Курсий»ни охирига қадар қироат қилгил, шунда Оллоҳнинг ҳузуридан (бир) ҳимоячи (келиб) сени (туни бирлан) муҳофаза қилур, ҳаттоки эрталаб уйғонгунингга қадар шайтон ҳам сенга яқин кела олмас», — деди. Сўнг мен уни қўйиб юбордим. Эрталаб Жаноб Расулаллоҳ менга: «Асирингиз кеча не қилди?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, у менга шундай сўзларни ўргатмоғини таъкидладикки, агар ул сўзларни айтсам, Оллоҳ таоло менга нафъ етказар эркан, сўнг мен уни қўйиб юбордим», — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Ул (сўзлар) қандай сўзлар эркан?» — дедилар. Мен: «Ул менга: «Агар ўрнингга етсанг, «Оят ул-Курсий»ни охирига қадар қироат қилгил, шунда Оллоҳнинг ҳузуридан (бир) ҳимояти (келиб) сени (туни бирлан) муҳофаза қилур, ҳаттоки эрталаб уйғонгунингга қадар шайтон ҳам сенга яқин кела олмас» — деб айтди», — дедим. (Саҳобалар хайрли нарсаларни ўрганмоққа ана шундай иштиёқманд эрдилар). Жаноб Расулаллоҳ: «Аммо, У ёлғончи бул сафар сизга рост айтибди. Эй Абу Ҳурайра, уч кечадан бери ёлғон сўзлаётган кишининг аслида ким эканлигини билурсизми?» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «У шайтон эрди», — дедилар».

11-боб. Вақфга нисбатан бериладиган ваколат ҳамда вақфга нисбатан ваколоти бор кишининг вақф нафақасидан ўртоқларига едирмоғи ва ундан ўзи ҳам инсоф бирлан емоғи ҳақида

Суфён Ҳазрат Умарнинг вақфлари хусусида гапириб: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳунинг вақф қилган ерларига қараб тургувчи киши унинг ҳосилидан инсоф бирлан ўзи ҳам еса, ўртоқларига ҳам едирса, гуноҳи йўқ эрди», — дейдилар.

Ибн Умар оталари Ҳазрат Умар вақф қилган хурмозорини парвариш қилиб туришга вакил қилинган бўлиб, уйларига меҳмонга келадирган Макка аҳлига унинг ҳосилидан инъом қилар эрдилар.

12-боб. Ҳадд уриш (дарра уриш ёки тошбўрон қилиш ваколатини бермоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Анас, мана бу одамнин хотинининг олдига бор, агар айбига иқрор бўлса, уни топиб рози қил!» — дедилар».

Уқба ибн ал-Ҳорис разиятлоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Нувмон ёки унинг ўғли маст ҳолда келтирилди. Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам хонада мавжуд бўлганларнинг ҳаммасига: «Уни уринглар!» — дедилар. Ушанда уни калтаклаганлар орасида мен ҳам бор бўлиб, биз уни тепган ва хурмо новдалари бирлан савалаган эрдик».

13-боб. Қурбонликка аталган туяни Маккага олиб бориб сўйиш ваколлатини бермоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг қурбонликка аталган туяларининг бўйнига осиладирган нишон боғичини ўз қўлим бирлан йигирдим. Сўнг, ул зот ўз қўллари бирлан нишонни туянинг бўйнига боғлаб қўйдилар. Кейин, уни Маккага олиб бориб сўйишни отамга топширдилар. Шунда Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳга ҳалол қилган бирор нарса то жонлиқ сўйилгунга қадар ҳам ул зотга ҳаром қилинмади».

14-боб. Бир киши ўз вакилига: «Уни Оллоҳ таоло ўзингизга амр қилган нарсага сарф қилингиз!» — деганда вакилнинг унга: «Не деганингни эшитдим» — деб айтгани ҳақида

Анас ибн Малик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Талҳа мадиналик ансорларнинг энг бадавлати ҳисобланарди. Унинг энг яхши кўрган бойлиги (мол-мулки) Байруҳо боғи эрди. Бу боғ масжиднинг рўпарасида бўлиб, Жаноб Расулulloҳ у ерга кириб, унинг (ширин) сувидан ичиб турардилар. «(Эй мусулмонлар), ўзингиз яхши курган нарсаларингиздан хайру эҳсон қилмагунингизча ҳаргиз яхшилик камолотига эриша олмассизлар» деган оят нозил бўлганда, Абу Талҳа Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ўз Китобида: «(Эй мусулмонлар), ўзингиз яхши кўрган нарсаларингиздан хайру эҳсон қилмагунингизча ҳаргиз яхшилик камолотига эриша олмассизлар» дейди. Менинг энг севимли мулким Байруҳодур. У Оллоҳ таоло йўлида садақа булсин! Бунинг учун мен Оллоҳ таолонинг даргоҳида ажр олмоқ умидидаман. Ё Расулаллоҳ, уни Оллоҳ таоло ўзингизга амр қилган нарсага сарф қилингиз!» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Воҳ-воҳ! Нақадар хайриятвар бу боғинг! Нақадар хайриятвар бу боғинг! Мен унинг хусусида не деганингни эшитдим. Уни қариндошларингга бўлиб берганинг маъқул», — дедилар. Абу Талҳа: «Айтганингиздек қилгум, ё Расулаллоҳ!»— деди-да, уни энг яқин қариндошлари ва амакиваччаларига бўлиб берди».

15-боб. Ҳалол (ҳазиначи)нинг хазина ва шу кабилардаги ваколлати ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Нимани кимга садақа қилмоғи буюрилган бўлса, ўшани савоб умидида садақа олгувчига тўла-тўқис берувчи ҳалол (ишончли) хазиначи — икки садақа қилгувчидан биридур». (Яъни, ул икки садақа қилгувчидан бири — садақа бериб юборишни буюрган хўжайин ва иккинчиси — унинг хазиначиси).

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ЕР ҲАЙДАШ ВА ЕРНИ ИЖАРАГА БЕРИШ ХУСУСИДАГИ ҲАДИСЛАР

1-боб. Экин ва дарахт экишнинг фазилати ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Сизлар ўзларингиз экаётган экинингиз хусусида ҳеч ўйлаб кўрдингизларми? Уни сизлар ундирурсизларми ёки Биз ундиурмизми?! Агар Биз истасак, албатта уни қуруқ чўп қилиб қўйган бўлур эрдик!» («Воқиа» сураси, 63—65-оятлар).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бир муслмон бирор дарахт ёхуд бирор экин экса-ю, унинг ҳосилидан инсон, қуш ёки ҳайвон еса, бунинг учун унга ажру савоб ато этилур» — деб марҳамат қилдилар».

2-боб. Деҳқончилик қуролирини бировлардан қизганиб ўйга олиб кириб қўйишнинг оқибати ёмон эканлиги хусусида

Абу Умома ал-Боҳилий разияллоҳу анҳу омов ёки бошқа бир деҳқончилик асбобини кўриб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу (нарсани, унга ўзгалар муҳтож бўлиб турган бир маҳалда), қайси қавм (қизганиб даласидан) ўйга олиб кириб қўйса, албатта (ўшал қавмнинг) ўйга хорлиқ кирур» — деб марҳамат қилганлар», — дедилар.

3-боб. Экинни қуриқлаш учун ит боқиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ит боқса, ҳар кунги амали солиҳларидан икки қийротини бой берур, (аммо) пода ва экинни қўриқловчи (ҳамда овчи) ит бундан мустаснодур» — деб марҳамат қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис бир неча бор мазмунан такрорланган.

4-боб. Ер ҳайдашда ҳукиздан фойдаланиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Қадимда бир киши бир ҳўкизни миниб кетаётган эрди, бирдан у инсон тилида: «Мен миниш учун эмас, балки ер ҳайдаш учун яратилганман», — деди. Унинг инсон тилида сўзлаганига мен, Абу Бакр ва Умар ишонурмиз. Бир куни бир бўри подадан бир қўйни олиб қочди. Чўпон уни қувиб, (қўйни қутқариб олганда), бўри унга: «Қўйингни арслон оладирган куни (сен тумтарақай қочиб қолиб), чўпонлик қиладиган кимса қолмаганда, мен поданга чўпонлик қилиб, (улардан хоҳлаганимни ерман)», — деди. Мен, Абу Бакр ва Умар ўшал бўрининг инсон тилида сўзлаганига ишонурмиз».

5-боб. Киши: «Хурмозорни (парвариш қилишда) менга ёрдам берсанг, кифоя, ҳосилига шерик булурсан» — деб айтса, (жоизми?)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ансорлар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Хурмозорларимизни биз ва муҳожир биродарларимиз ўртасида бўлиб берингиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (кейинчалик ўрталарида бирор келишмовчилик чиқмасин, деган мақсадда): «Йўқ», — дедилар. Шунда ансорлар (муҳожирларга): «Ундай бўлса, хурмоларни (парвариш қилишда) бизга ёрдам берсангизлар, кифоя, ҳосилига шерик қилурмиз», —

дейишди. (Сўнг ансору муҳожирлар): «Қулоқ осдик ва итоат этдик», — дейишди».

6-боб. Дарахтларни, шу жумладан хурмоларни кесиш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир хурмозорни кесишни буюриб эрдилар, у кесиб ташланди».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану Назир хурмозорининг бир қисмига ўт қўйдирдилар ва бир қисмини кестириб юбордилар. Ул хурмозорнинг номи «Бувайра» бўлиб, Ҳассон унинг ҳақида қуйидаги сатрларни битган:

*«Зарра қийналмай Луай сардорлари,
Бувайра узра ёқди катта гулхан».*

Рофиъ ибн Ҳадийж ривоят қиладилар: «Биз Мадинада энг кўп деҳқончилик бирлан шуғулланадиган кишилар бўлиб, ерни унинг бир қисмига ер эгаси учун экиш шarti бирлан ижарага берардик. Шунда, баъзан ер эгаси, баъзан ерни ижарага олган одам (ҳар хил сабабларга кура) зарар курарди. Шунинг учун Жаноб Расулulloҳ ерни ижарага беришдан бизни қайтардилар. ўша пайтларда тилла ва кумуш (ерни ижарага бериш муомаласида) йўқ эрди».

7-боб. Ҳосилнинг ярми ёки шунга яқин қисмини олиш шarti бирлан шерикликка экин экиш ҳақида

Абу Жаъфар ривоят қиладилар: «Мадинада ҳосилнинг учдан бир ва туртдан бир қисмини олиш шarti бирлан шерикликка экин экмаган муҳожир хонадони йўқ эрди. Али, Саъд ибн Молик, Абдуллоҳ ибн Масъуд, Умар ибн Абдулазиз, ал-Қосим, Урва ибн аз-Зубайр, Абу Бакр хонадони, Умар хонадони, Али хонадони, Ибн Сирийн шерикликка экин экишган».

Абдурраҳмон ибн ал-Асвад ривоят қиладилар: «Мен Абдурраҳмон ибн Язид бирлан шерикликка деҳқончилик қилардим. Ҳазрат Умар: «Агар уруғни мен олиб келсам, ҳосилнинг ярми меники, агар сизлар олиб келсангизлар ҳам, худди шундай» — деб бир неча киши бирлан шерикликка экин экишга келишдилар».

Ал-Ҳасан. «Агар икки кишидан бири ер эгаси бўлиб, деҳқончиликдаги сарф ўртада бўлса, иккаласининг ҳосилни тенг бўлиб олиши жоиз», — дейдилар. Бу фикрга аз-Зухрий ҳам қўшиладилар. Ал-Ҳасан: «Пахтани тенг шерикликка териб олса бўлади», — дейдилар. Иброҳим, Ибн Сирийн, Ато, ал-Ҳакам, аз-Зухрий ва Қатода шерикликка туқилган матонинг учдан бири ёки туртдан бири берилса, жоиз», — дейишади.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам етиштириладиган ҳосилнинг ярмини олиш шarti бирлан Хайбар ерларини (яҳудийларга) ижарага бердилар. Ҳосилнинг ўзларига тегишли қисмидан юз васафини, яъни саксон васақ хурмо ва йигирма васақ арпани хотинларига ажратар эрдилар».

Ҳазрат Умар Хайбар ерларини тақсимлаётиб, пайғамбаримизнинг оилаларига ер-сув ёки васақ (ҳосилдан улуш) олишни таклиф этдилар. Оиша разияллоҳу анҳо ерни танладилар.

8-боб. Ижарага ер берса-ю, аммо неча йилга бераётганини айтмаса, (жоиздур)

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам мевали дарахтлар ва полиз экинлари ҳосилининг ярмини олиш шарти бирлан Хайбар ерларини (яхудийларга) ижарага бердилар».

9-боб.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар:« Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам корандалик йўли (усули) бирлан экин экиш (деҳқончилик қилиш)дан қайтармаганлар, аммо ул зот: «(Корандачикка ажратган ерингизни) биродарингизга инъом қилмоғингиз (ул ердан фойдалангани учун) ундан ҳақ олмоғингиздан яхшироқдур» — деб марҳамат қилганлар».

10-боб. Яҳудийлар бирлан корандалик усулида деҳқончилик қилиш ҳақида

Бу ерда Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳар йилги ҳосилнинг ярмини олиш шарти бирлан Хайбар ерларини яҳудийларга ижарага берганлари ҳақидаги ҳадис қайтарилган.

11-боб. Корандаликдаги макруҳ шартлар ҳақида

Рофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Мадинада энг ери кўп одамлар бўлиб, корандаларга: «Ернинг мана бу бўлагига ўзингиз учун, мана бу булагига эрса биз учун экаси!»— деб шарт қўяр эрдик. Шунда баъзан коранданинг экини ва баъзан ер эгаси учун экилган экин нобуд бўлар эрди. Шунинг учун Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам корандалик усулида деҳқончилик қилишдан қайтардилар».

12-боб. Агар киши бирор қавмнинг донини уларнинг рухсатисиз, аммо манфаатларини кўзлаб экса...

Бу ерда «Одам ёллаб ишлатиш ҳақида китоб»нинг 12-бобидаги ҳадис такрорланган.

13-боб. Жаноб Расулulloҳ саҳобаларининг вақф ва хирож ерлари ҳамда уларнинг шериклик ва корандалик усулида деҳқончилик қилганлари ҳақида

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умарга: «Ерингни таг-туғи бирлан, (яъни) сотилмайдирган, лекин ҳосили нафақа ва садақа қилинадиган шарт бирлан вақф қилгил!» — деганлар.

Ҳазрат Умар: «Агар менинг давримдаги мусулмонлар (илгариги мусулмонларга нисбатан молталаброқ бўлмаганларида эрди, бирор қишлоқни фатҳ қилишим бирланоқ, мен уни Жаноб Расулulloҳ Хайбарни тақсимлаганлари каби, (ҳосилнинг муайян қисмини олиш шарти бирлан) ўшал қишлоқ аҳлининг ўзига тақсимлаб берган бўлур эрдим!» — деб айтганлар. (Демак, Ҳазрат Умар ўз даврларидаги мусулмонларнинг кайфияту табиатлари тақозосига кўра, фатҳ қилинган ерларни муайян шартлар бирлан эгаларига қайтармай, мусулмонларга вақф қилиб берганлар).

14-боб. Ўлик ерни жонлантирадирган киши хусусида

Умар разияллоҳу анҳу. «Кимки ўлик ерни жонлантирса, ул униқидур», — деганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам:

«Кимки эгасиз ерни обод қилса (ёки ўзлаштирса), ул ўшал ерга барчадан кўра ҳақлироқдур» — деб марҳамат қилганлар».

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу ҳам халифалик даврларида эгасиз ер хусусида шундай деб ҳукм чиқарганлар».

15-боб.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ақиқ водийсидаги Зулҳулайфада дам олиб турганларида бир туш кўрдилар, тушларида ул зотга: «Сиз (Зулҳулайфадаги) Муборак Батҳодасиз» — деб айтилди».

Мусо: «Солим биз бирлан туялар боғлаб қуйиладирган жойга келди-да, туясини чўктирди. Абдуллоҳ (ибн Умар) ҳам Жаноб Расулulloҳ дам олган ана шу жойда туясини чўктириб дам олар эрди. Бу жой Ақиқ водийсининг қоқ ўртасидаги масжид бирлан йўл оралиғидадур». — дедилар.

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ақиқ водийсида эканликларида: «Бул кеча парвардигорим ҳузуридан бир фаришта келиб, менга: «Ана шу Муборак Водийда намоз ўқингиз-да, сўнг: «Мен ҳажни умрага айлантирдим (ҳаж ўрнига умра қилдим)» — деб айтингиз!» — деди», — дедилар».

16-боб. Агар ер эгаси (корандага): «Оллоҳ таоло сени (бул ерда қай шарт асосида қолдиришга) қарор қилган бўлса, мен ҳам (ўшал шарт асосида) қолдиришга қарор қилдим» — деса-ю, лекин қанча муддатга қолдираётганини айтмаса ва иккаласи шунга рози бўлса...

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу яҳудий ва насронийларни Ҳижоз еридан бадарға қилдилар. Чунки, Жаноб Расулulloҳ Хайбарни мағлуб қилганларида яҳудийларни ул ердан чиқариб юбормоқчи бўлган эрдилар. Шунда яҳудийлар Хайбар ерларидан олинадиган ҳосилнинг ярмини бериш шарти бирлан шул ерда қолдиришларини илтимос қилган эрди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Биз сизларни (ўзларингиз айтган) шарт асосида Хайбарда қолдиришга қарор қилдик, аммо истаган вақтимизда сизларни бул ердан чиқариб юборурмиз», — деган эрдилар. Сўнг яҳудийлар, Ҳазрат Умар уларни Таймо ва Арийҳога чиқариб юборгунларига қадар, Хайбарда қолишди».

17-боб. Жаноб Расулulloҳ саҳобаларининг деҳқончилик ва боғдорчилик борасида бир-бирларига кўмаклашганлари хусусида

Рофиъ ибн Хадий ривоят қиладилар: «Зухайр ибн Рофиъ: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизни ўз фойдамизни кузлаб иш қилишдан қайтардилар», — дедилар. Мен: «Жаноб Расулulloҳ не деган бўлсалар, тўғридур», — дедим. Сўнг, Зухайр (гапларида давом этиб) бундай дедилар: «(Бир куни) Жаноб Расулulloҳ мени ҳузурларига чақирдилар-да: «Экинзор (дала)ларингизни не қилаётирсизлар?» — дедилар. Мен: «Биз далаларимизни ариқлари четида ўсган ўтлари ҳамда етиштирилган хурмо ва арпанинг бир неча васағи бадалига ижарага бераётирмиз», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ундай қилмангизлар, далаларингизга ё ўзларингиз экин экингизлар ёки уларни (ҳақ олмай) бировга экин экишга берингизлар ёхуд уларни (экин экмай) ташлаб қўйингизлар!» — дедилар. Мен (ул зотга жавобан): «Амрингизга қулоқ осдим ва буйинсундим!» — дедим».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Илгарилари одамлар ҳосилнинг учдан бир, туртдан бир ва тенг ярмини олиш шарти бирлан ерни ижарага беришарди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бизни) бундай қилишдан қайтардилар-да: «Кимнинг ери бўлса, унга ўзи эксин ёки уни бирорта (мўмин) биродарига ҳадя қилсин ёки уни ўз ҳолига ташлаб қўйсин!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг ери бўлса, унга ўзи эксин ёки уни мўмин биродарига ҳадя этсин, агар ҳадя этишни истамаса, уни ўз ҳолига ташлаб қўйсин!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ерни ижарага беришни таъқиқламадилар, балки: «Ерни ўз (мўмин) биродарига ҳадя қилиш ундан (маълум миқдорда) ҳақ олгандан кўра афзалроқ!» — дедилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу ўз далаларини Жаноб Расулulloҳ, Абу Бакр, Умар ва Усмон даврларида ҳам, Муовия амирлигининг дастлабки даврида ҳам ижарага берар эрдилар. (Бир куни) Ибн Умар одамлардан Рофиъ ибн Хадийжнинг «Жаноб Расулulloҳ далаларни ижарага беришдан қайтарганлар» деб айтганини эшитдилар-да, ул кишининг ҳузурига йўл олдилар, шунда мен ҳам бирга бордим. Ибн Умар (Рофиъга): «Мен (яхши) биламанки, биз Жаноб Расулulloҳнинг даврларида далаларимизни ариқлари бўйида ўсган ўтлари ва (арпа) сомони бадалига ижарага берур эрдик» — деб эътироз билдирдилар».

Солим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг даврларида ернинг ижарага берилганини (яхши) билурман» — деб айтар эрдилар. Сўнг, ул киши: «Жаноб Расулulloҳ ерни ижарага бериш хусусидаги ҳукми бекор қилган бўлсалар-у, мен ундан беҳабар қолган бўлсам-чи?» — деган хавотирлик бирлан ерни ижарага бермай қўйдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобалар бирлан) гаплашиб ўлтирган эрдилар, ҳузурларида бир бадавий ҳам бор эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Жаннат аҳлидан бўлмиш бир киши (жаннатда) деҳқончилик қилишга Оллоҳ таолодан рухсат сўради. Оллоҳ таоло унга: «Кўнглинг тусаган нарса (ноз-неъмат)лар ичра эмасмисан?!» — деди. Бояги киши: «Бу ерда ҳамма нарса муҳайё бўлса-да, мен деҳқончилик қилмоқчиман», — деди. Кейин, у дон экди, эккан донлари тезда униб чиқиб, мўл ҳосил берди. Кейин, у уриб олиб, тоғлар каби баланд-баланд хирмонлар уйди. Шунда Оллоҳ таоло бояги кишига: «Эй Одам боласи, бу ҳам сенга кам, чунки сени ҳеч нарса тўйдиролмас!» — деб айтди», — дедилар. Шунда ҳузурларидаги бадавий: «Ё Расулalloҳ, ўшал одам ё қурайший ёхуд ансорий бўлса керак, чунки қурайший ва ансорийлар деҳқондурлар, биз бадавийлар эрсак, деҳқон эрмасмиз», — деди. Унинг бул гапидан Жаноб Расулulloҳ кулиб юбордилар».

18-боб. Кўчат (экин) экиш ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз жумъа куни келса, хурсанд бўлур эрдик. Чунки, бизнинг бир кампиримиз бўлиб, жумъа куни у биз ариқлар бўйига экиб қўйган қанд лавлагидан оларди-да, унга бир оз арпа қўшиб, қозонда қайнатиб қўяр эрди. Оллоҳ таоло ҳақи, ул таомда на гўшт ва на ёғ бўлар эрди. Биз ҳар сафар жумъани ўқиб бўлиб, ўшал кампирни кўргани борар, ул эрса бизга мазкур таомдан келтирар ва биз уни тановул қилар

эрдик. Жумъа кунидан хушнуд бўлишимизнинг боиси шул эрди. Биз (ўшал кезларда) жумъани ўқиғачгина тушлик ва қайлула қилар эрдик».

Абу Ҳурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Одамлар: «Абу Ҳурайра Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва салламнинг ҳадисларини кўп айтур, муҳожир ва ансорлар эрса ул зотнинг ҳадисларини Абу Ҳурайрачалик кўп билмаслар», — дейишур. (Бунинг боиси) — муҳожир биродарларим бозорларда бор-барака қилиш бирлан банд бўлишган кезларда мен қорним тўйиши бирлан кифояланиб Жаноб Расулуллоҳнинг хизматларини қилиб юрдим, улар бўлмаган жойларда бўлдим, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Шунингдек, ансорий биродарларим ўз мол-мулклари (ва экин экиш) ишлари бирлан банд эрдилар. Мен эрсам, бир мискин сифат одам бўлиб, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Жаноб Расулуллоҳ бир куни: «Кимки ушбу ҳадисимни тугатгунимча кийимини ерга ёйиб ўлтириб, ҳадисимни тугатганимдан кейин, уни йиғиб олиб бағрига босса, мендан эшитганларини ёддан чиқармайдиган бўлур», — дедилар. Шунда мен чакмонимни ерга ёйиб қўйдим, ҳадис тугагач, уни олиб бағримга босдим. Шу-шу Жаноб Расулуллоҳдан нимаики эшитсам, ёдимда қоладиган бўлди».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

СУВ ХУСУСИДАГИ ҲИКМАТЛАР КИТОБИ

1-боб. Сув ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Кофир бўлган кимсалар). барча жонли мавжудотни сувдан (пайдо) қилганимизни кўрмадиларми?! Энди ҳам иймон келтирмайдиларми?!» («Анбие» сураси, 30-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Сизлар ўзларингиз ичадирган сув ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингизларми? Уни булутлардан сизлар ёғдирдингизларми ёки Биз ёғдиргувчимизми?! Агар Биз истасак, уни шўр қилиб қўйган бўлур эрдик. Бас, шукр қилмайсизларми?!» («Воқиъа» сураси, 68—70-оятлар).

2-боб. (Яна) сув ҳақида. Ким сувни, у хоҳ (кўпчиликка) тақсимлаб бўладирган ва хоҳ тақсимлаб бўлмайдирган бўлсин, вақф, ҳадя ва мерос қилиш жоиз, деб ҳисоблади?

(Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида ул ерда Рума номли қудуқдан бўлак чучук сув манбаи йўқ эрди. Шул боис) ул зот: «Кимки Рума қудуғини сотиб олиб, унинг сувини муслмонлар бирлан баҳам кўрса, бунинг учун унга жаннатдан яхши жой ато этилур» — деб марҳамат қилдилар. Шунда уни Усмон разияллоҳу анҳу сотиб олдилар.

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир қадахда сув келтиришди. Ул зот ундан (бир оз) ичдилар. Шунда ўнг ёнларида бир йигит ва чап ёнларида кексалар туришган бўлиб, ул зот йигитга: «Эй йигит, қадахда қолган сувни аввал кексаларга узатсам, майлими?» — дедилар. Йигит: «Сиздан тегадиган насибамдан воз кечмагайман» — деди. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ уни йигитга узатдилар».

Зухрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас ибн Моликнинг ҳовлиларида бир совлик қўй соғилиб, сутга ҳовлидаги қудуқ сувидан қўшилди-да, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга узатилди. Шунда Жаноб Расулуллоҳнинг ўнг томонларида бир бадавий, чап томонларида эрса, Ҳазрат Абу Бакр турган эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ сутдан бир оз ичгач, қадахни энди оғизларидан олмоқчи бўлиб эрдилар, Ҳазрат Умар «Қадахни бадавийга узатмасалар эрди» деган хавотирликда: «Абу Бакр Сиддиққа узатинг, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Лекин, Жаноб Расулуллоҳ барибир идишни бадавийга бериб: «Аввал ўнг томондагига, сўнг яна ўнг томондагига узатилади», — дедилар».

3-боб. Эҳтиёжидан ортиқ суви бўлмаган одамнинг (ў экин ва молларини) сўғоришга энг ҳақлиг эканлиги хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эҳтиёжингиздан ортиқча сувни (ўтлоқларга) манъ қилмангиз, акс ҳолда ўт-ўланларнинг мўл-кўл бўлмоғига моненьлик қилурсиз!» — деб марҳамат қилдилар».

4-боб. Ўз ерида қудуқ қазиган одамнинг жавобгар бўлмаслиги ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам: «Кон кафолатсиздур, қудуқ кафолатсиздур ва ҳайвон (ҳам) кафолатсиздур. (Жоҳилият; давридан қолган) хазинадан эрса, хумс (солиқ) олинур» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, агар бир киши ўз ерида ёхуд ташландиқ, ҳеч кимга тегишли бўлмаган жойда кон қазиса-ю, унга ҳайвон ё инсон тушиб кетиб ҳалок бўлса ёки ёллаб қаздираётган одами кон босиб қолиб нобуд бўлса, жавобгар бўлмас. Шунингдек, бир киши ўз ерида ёки ташландиқ, ҳеч кимга тегишли бўлмаган жойда қудуқ қазиса-ю, унга ҳайвон ё инсон тушиб кетиб ҳалок бўлса ёки ёллаб қаздираётган одами қудуқ ўпирилиб кетиб нобуд бўлса, жавобгар бўлмас).

5-боб. Қудуқ хусусидаги хусумат ва унга нисбатан чиқарилган ҳукм ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бирор мусулмоннинг молини тортиб олиш мақсадида (ёлғон) қасам ичар эркан, у фожирдир. Оллоҳ таоло уни Қиёмат куни ғазаб бирлан қарши олур. Бу хусусда Оллоҳ таоло «Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан қасамларини (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштиргувчилар охират неъматларидан бенасиб қолурлар...» деган ояти каримасини нозил қилди» — деб айтган эрдилар. (Бир куни мен бир гуруҳ саҳобалар бирлан) Ашъас (хусусида суҳбатлашиб ўлтирган эрдим, унинг ўзи ҳузуримизга) кириб келиб қолди-да: «Абу Абдуллоҳ (яъни, мени назарда тутаётир) сизларга не дедилар?» — деб сўради. (Шунда саҳобалар: «Сенинг бир қудуқ хусусида хусуматлашганинг ҳақида сўзлаб бердилар», — дейишди). Сўнг, Ашъас бундай деди: «Бул киши тўғри айтибдилар, дарҳақиқат ўшал оят менинг хусусимда нозил бўлгандур. Менинг бир амакиваччаннинг ерида менга қарашли бир қудуқ бор эрди. (Иккаламиз уни талашиб, жанжаллашиб қолдик). Шунда Жаноб Расулulloҳ менга: «Қудуқ сеники эканлигига гувоҳлар келтир!» дедилар. Мен: «Гувоҳларим йўқ», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бўлмаса, амакиваччанг қасам ичсин!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, турган гапки, у (ёлғон) қасам ичур!» — дедим. Шунда ул зот қуйидаги ҳадисларини айтдилар: «Кимки бирор мусулмоннинг молини тортиб олиш мақсадида (ёлғон) қасам ичар эркан, у фожирдур. Оллоҳ таоло уни Қиёмат куни ғазаб бирлан қарши олур». Кейин, Оллоҳ таоло ул зотнинг сўзларини тасдиқлаб, «Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан қасамларини (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштиргувчилар охират неъматларидан бенасиб қолурлар...» деган ояти каримасини нозил қилди».

6-боб. Йўловчига сув бермаган кишининг гуноҳи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло Қиёмат куни уч тоифа одамга раҳмат назари бирлан қарамас, уларни мақтамас, гуноҳдан покламас, уларни аламли азоб кутур. Биринчиси — ортиқча суви була туриб, йўловчига сув бермаган одам. Иккинчиси — имомга (раҳбарга) фақат мол-дунё илинжида байъат қилган одам бўлиб, агар имом унга мол-дунёдан бериб турса, рози, бермаса, дарғазаб бўлур. Учунчиси — бозорга молини асрдан кейин олиб келиб: «Якка-ю ягона тангрим ҳақи, бу молимни бир харидор фалон сўмга олмоқчи эрди» — деб (ёлғон) қасам ичгувчи одам бўлиб, бўлак бир харидор унинг қасамига ишонур-да, ул айтган нархга ўшал молни сотиб олур». Сўнг, ул зот қуйидаги оятни қироат қилдилар: «Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан қасамларини (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштиргувчилар охират неъматларидан бенасиб қолурлар...».

7-боб. Дарё (сой, ариқ)лар сувини тўсиб қуйиш ҳақида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларида бир ансорий киши Абдуллоҳ ибн Зубайр бирлан тошлоқдан оқиб келадиган жилға

сувини талашиб, жанжаллашиб қолишди, чунки иккалалари ўшал жилғадан ўз хурмозорларини суғоришар эрди. Ансорий: «Сувни тўсма, оқиб турсин!» — деди. Зубайр кўнмади. Шунда Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Зубайр, хурмоларингни суғоргил-да, кейин кўшнингнинг хурмоларига очиб юбор!» — дедилар. Ансорий ғабланиб: «Бу аммангизнинг ўғли-да!» — деди. Жаноб Расулulloҳнинг ранглари ўзгариб кетди-да: «Эй Зубайр, сувни очгил-да, хурмоларингни то илдиз-илдизига етгунча (икки ҳисса) суғоравер, кейин сувни тусиб кўй!» — дедилар».

Зубайр: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен кўйидаги оятни ана шу воқеа хусусида нозил бўлган, деб ҳисоблайман», — дейдилар: «Йўқ, Парвардигорингизга қасамки, то улар ўз ўрталарида чиққан жанжалларда сизни ҳакам қилмагунларича... зинҳор мўмин була олмаслар» («Нисо» сураси, 65-оят).

8-боб. Аввал сувга энг яқин ер, сўнг ундан кейинги ер суғорилур

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

9-боб. Икки ҳисса суғориш ҳақида

Бу ерда ҳам юқоридаги ҳадис такрорланган.

10-боб. Ўзганинг чанқоғини қондиришнинг фазилати хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир одам йўлда кетаётиб чанқаб қолди-да, бир қудуқни учратиб, унинг ичига тушиб сув ичди. Сўнг, қудуқдан чиқиб, бир итнинг ташналиқдан ҳарсиллаб тупроқ намини ялаётганини кўрди. Шунда у ўзига-ўзи: «Бу ит ҳам мен каби чанқаб қолибди» — деб қудуққа қайта тушди ва маҳсисини сувга тўлдирди-да, қудуқдан чиқиб итга ичирди. Оллоҳ таоло бул амали солиҳи учун унинг гуноҳларини кечирди», — дедилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, ҳайвонларга сув ичирсак ҳам, бизга савоб тегурми?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «(Биз суғорадирган) ҳар бир жонзотда биз учун савоб (ажр) мавжуддур», — дедилар».

Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ кўёш тутилганда ўқиладирган намозни ўқиб бўлдилар-да: «Менга жаҳаннам шундай яқин келтирилдики, ҳатто мен (унда азобланаётган бир қанча умматларимни кўриб): «Ё Оллоҳ, сен: «Модомики, сиз уларнинг ичида экансиз, улардан бирортасини ҳам азобламасман» — демабмидинг?!» — деб юбордим. Кейин, мушук юзларини тимдалаётган бир аёлга кўзим тушиб: «Бу ким?» — деб сўрадим. Менга: «Бу аёл тириклигида бир мушукни қамаб кўйиб, сув ва овқат бермай, ўлдириб кўйган эрди», — дейишди», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир аёл бир мушукни қамаб кўйиб, очлиқдан ўлдириб кўйгани учун жаҳаннамда азобланди. Оллоҳ таоло ҳақи, у уни қамаб кўйиб, на овқат ва на сув берди, ташқарига чиқиб, бирор жонзотни тутиб ейишига ҳам имкон бермади».

11-боб. Ҳовуз ёхуд меш эгасининг ундаги сувга ўзгалардан ҳақлироқ эканлиги ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва

салламга бир идишда сув келтиришиб эрди, ундан бир оз ичдилар. Шунда ўнг томонларида қавмнинг энг ёш йигити, чап томонларида эрса катта ёшдаги эътиборли кишилар ўлтиришган эрди. Жаноб Расулulloҳ йигитга «Қолган сувни катталарга узатсам майлими?» — дедилар. Йигит: «Ё Расулаллоҳ, сиздан тегадирган насибамдан воз кечмасман!» — деди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ идишни унга узатдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жоним қўлида бўлган зот номи бирлан қасам ичиб айтаманки, бегона туялар қавм ҳовузидан қувилгани каби, мен ҳам ҳавзимдан (Ҳавзи Кавсаримдан мунофик, бидъатчи ва муртад) кишиларни қувиб юборурман!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Исмоил алайҳиссаломнинг оналарини Оллоҳ таоло раҳмат қилсин! Агар ул муҳтарама Замзамга қул теккизмаганларида (ёхуд сувидан олмаганларида), у (Ер юзида) оқиб тургувчи булоқ бўлур эрди», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло Қиёмат куни уч тоифа одамга раҳмат назари бирла қарамас, уларга гапирмас: биринчиси — ортиқча суви була туриб, йўловчига сув бермаган одам. Иккинчиси — имомга (амир, халифага) фақат мол-дунё илинжида байъат қилган одам бўлиб, агар имом унга мол-дунёдан бериб турса, рози, бермаса, норози бўлур. Учинчиси — бозорга молини асрдан кейин олиб келиб: «Якка-ю ягона тангрим ҳақи, бул молимни бир харидор фалон сўмга олмоқчи эрди» — деб (ёлғон) қасам ичгувчи одам бўлиб, бўлак бир харидор унинг қасамига ишонур-да, ул айтган нархга ўшал молни сотиб олур. Оллоҳ таоло (сув бермаган одамга қиёмат куни): «Қўлинг бирлан яратмаган (нарсанинг) эҳтиёжингдан ортиқчасини қизганганинг учун бугун мен ҳам сендан фазлу карамимни дариғ тутурман!» — дер».

12-боб. Қўриқ фақат Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулиники (бўлиб, бирор кимсанинг унга эгалик қилмоққа ҳаққи йўқдур)

Саъб ибн Жассома разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўриқ фақат Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулиники (бўлиб, бирор кимсанинг унга эга чиқиб олмоққа ҳаққи йўқдур)», — дедилар. (Яъни, имом ёки халифа водийлардаги ва тоғлар оралигидаги эгасиз ерларни ҳамда бўз ерларни ўз тасарруфига олади, бундай ерларда жиҳод учун мўлжалланган отлар, туялар ва закотга олинган мол-ҳоллар боқилади)».

13-боб. Дарё (сой, ариқ ва бошқа чучук сув манбаълари)дан инсонларнинг (сув) ичмоғи ва ҳайвонларнинг суғорилмоғи хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «От бир киши учун савоб (ажр), иккинчи киши учун (камбағалликдан) асрагувчи (восита) ва учинчи киши учун гуноҳдур. Оти туфайли савоб олгувчи киши — отини Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқ ниятида бирор яйлов ёки боққа боғлаб қўйган киши бўлиб, арқонини узунроқ қилиб боғлаб, ўтлардан бемалол емоғига имкон бергани учун савоб олур, ҳаттоки оти ечилиб кетиб, шаталоқ отиб яйраса ҳам, унинг қолдирган излари ва тезаклари унга савоб келтирур. Башарти от бирор сув бўйига бориб, ундан ичса-ю, эгаси монъелик қилмаса ҳам, савоб бўлур. Оти туфайли (камбағалликдан) нажот топгувчи киши шулким, ул ўз отини тирикчилик учун эгарлаб, топаётган ризқи рўзидан Оллоҳ таоло йўлида садақа қилмоқни унутмас ва шул боис унинг оти (камбағалликдан) асрагувчи

(воситадур). Оти туфайли гуноҳ орттиргувчи киши эрса, мақтаниш, риё учун от боқаётган киши бўлиб, унинг бул иши Ислом аҳлига зид бўлгани боисидан унга гуноҳовардур». Сўнг, Жаноб Расулulloҳдан эшаклар хусусида сўрашди, шунда ул зот: «Оллоҳ таоло менга бул хусусда «Кимки қилибдур зарра вазнича (жониворга) яхшилиқ, (савобини) кўрур ва кимки қилибдур зарра вазнича (жониворга) ёмонлиқ, (жазосини) кўрур» деган оятдан бўлак ҳеч нарса нозил қилмагандур», — дедилар».

Зайд ибн Холид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб, топилма хусусида суради. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Унинг халтаси бирлан боғичини яхшилаб таниб ол, сўнг бир йил давомида ўша топилма ҳақида одамларга овоза қил, агар эгаси келиб қолса, уни унга қайтариб бер, агар келмаса, уни нима қилсанг, қилавер!» — дедилар. Бояги одам: «Агар қўй йўқолиб қолса-чи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «У сеники ёки биродарингники ёки бўриники», — дедилар. Кейин, у йўқолган туя ҳақида сўраган эрди, Жаноб Расулulloҳ: «У бирлан ишинг бўлмасин, унинг суви ҳам, туёғи ҳам ўзи бирлан, хоҳласа, сув ичур, хоҳласа, янтоқ ер, токи эгаси уни топиб олгунча ўзини-ўзи эплагай», — дедилар».

14-боб. Ўтин ва хашак сотиш ҳақида

Зубайр ибн ал-Аввом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Қўлингизга) арқон олиб, бир боғ ўтин териб сотсангиз, Оллоҳ таоло ул бир боғ ўтин туфайли юзингизни (гадойлик қилиб) шувут бўлмоқдан асраб қолурки, бу — одамларга қўл чўзиб, ҳали улар берадиларми ё йўқми, тиламчилик қилганингиздан яхшидур», — дедилар».

Али ибн Абу Толиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бадр жанггида қўлга туширилган ўлжалардан бир қари урғочи туя менга берилган эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ менга яна бир қари урғочи туя бердилар. Кунларнинг бирида иккала туямни ансорлардан бирининг эшиги олдида чўктирдим, уларга изхир ортиб, (яхудий буюқчиларга олиб бориб) сотмоқчи ва пулини Фотимага уйланадирган тўйимда сарф қилмоқчи эрдим. Шунда Бану Қайнуқоъ қабиласидан бўлмиш бир буюқчи ҳам мен бирлан бирга эрди. Эшиги олдида туяларимни чўктирган ансорийнинг уйида Ҳамза ибн Абдулмутталиб ўз улфатлари бирлан арақ ичиб ўлтирган бўлиб, бир ашулачи аёл Ҳамзага ғамза қилиб: «Эй Ҳамза, қари туяларни ҳам сўя олурсизми?!» — дебди. Шунда Ҳамза ўринларидан турибдилар-да, қиличлари бирлан туяларнинг ўрқачини қирқибдилар ҳамда қорнини ёриб, жигарини кесиб олибдилар. Бу манзарани кўриб, даҳшатга тушдим-да, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, ул зотга бўлган воқеани хабар қилдим. Шунда ҳузурларида Зайд ибн Ҳориса ҳам бор эрди. Жаноб Расулulloҳ дарҳол йўлга тушдилар, Зайд ва мен кетларидан эргашдик. Жаноб Расулulloҳ Ҳамза ўлтирган хонага кириб, қилган ишлари учун койий бошладилар. Ҳамза эрсалар Жаноб Расулulloҳнинг юзларига тикилиб туриб: «Сизлар менинг боболаримнинг қулларисиз, холос!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ Ҳамзанинг қаттиқ маст эканликларини англагач, орқаларига тисарилиб, уйдан чиқиб кетдилар. Бу воқеа арақ ҳаром этилмасидан олдин бўлган эрди».

15-боб. Ерларни тақсимлаб бериш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баҳрайндаги (ўлик) ерларни (ўзлаштириш шарти бирлан ансорларга) тақсимламоқчи бўлдилар. Ансорлар: «Ундай бўлса, бизга қанча тақсимласангиз, муҳожир биродарларимизга ҳам шунча тақсимлангиз!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мендан кейин, барча имтиёзларга ёлғиз ўзлари эга бўлиб олганларни кўрурсизлар. Мен бирлан (Қиёматда) учрашгунча сабр

қилингизлар!» — дедилар».

16-боб. Тақсимланган ерларни ҳужжатлаб бериш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Баҳрайн фатҳ қилинмасидан бурун ансорларни чақириб, ул ердаги ўлик ерларни уларга бўлиб бермоқчи бўлдилар. Ансорлар: «Ундай бўлса, бизга қанча ерни ҳужжатлаб берсангиз, муҳожир биродарларимизга ҳам шунча ерни ҳужжатлаб берингиз!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мендан кейин, барча имтиёзларга ёлғиз ўзлари эга бўлиб олганларни кўрурсизлар, мен бирлан (охиратда ёки Ҳавзи Кавсар буйида) учрашгунингизча сабр қилингизлар» — дедилар».

17-боб. Туяни сув буйида (ёки олдига сув қуйиб) соғиш лозимлиги ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Туя сув буйида (ёки олдига сув қуйилган ҳолда) соғилмоққа ҳуқуқлидур», — дедилар».

18-боб. Киши ўзининг (мева туккандан кейин сотган) хурмозорига (ёки боғига) кириб, уни сугориб туришга ҳақлидир

Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки мева туккан хурмозорини сотган бўлса, унинг ўша йилги ҳосили, агар харидор бул ҳақда шартлашмаган бўлса, сотган кишиникидур. У ўша йилги ҳосилни териб олгунга қадар ул хурмозорга кириб, уни сугориб туришга ҳақлидур. Ва кимки моли бор қулини сотган бўлса, унинг моли, агар харидор бул ҳақда шартлашмаган бўлса, сотган кишиникидур», — дедилар».

ҚАРЗ ОЛИШ. ҚАРЗНИ УЗИШ ҲАМДА (АТАЙЛАБ) ҚАРЗНИ УЗМАЙ (БИРОВНИ) СИНДИРИШ ҲАҚИДА

1-боб. Ёнида пули бўлмаган кишининг қарзга нарса сотиб олгани ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазотга чиқдим. Шунда туям имиллаб келаётган эрди, Жаноб Расулulloҳ ортимдан етиб келиб: «Туянгни менга сотмайсанми?» — дедилар. Мен рози бўлиб, уни ул зотга сотдим. Мадинага етиб келганимизнинг эртасига туяни Жаноб Расулulloҳга олиб бордим, ул зот менга унинг ҳақини туладилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир яҳудийдан маълум муддатга қарзга таом (арпа) сотиб олдилар-да, темир совутларини унга гаровга қолдирдилар».

2-боб. Одамларнинг молини уларга қайтариб бериш ёхуд талофат (зарар) етказиш ниятида олгувчи кишилар хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки одамларнинг молини уларга қайтариб бериш ниятида олса, Оллоҳ таоло ул кишига (ниятининг яхшилиги боисидан) ўз фазлу карамини бисёр қилур ва кимки (одамларнинг молини) уларга талофат (зарар) етказиш ниятида олса, Оллоҳ таоло ул кишига (ниятининг ёмонлиги боисидан) талофат етказиб, (ризқи рўзини бебарака қилур ва Қиёматда азоблар)».

3-боб. Қарзларни узиш ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ омонатларни ўз эгаларига қайтармоғингизни ва одамлар ўртасида ҳукм қилганингизда адолат бирлан ҳукм қилмоғингизни буюрур, Оллоҳ сизларга энг яхши панд-насихатлар қилур. Албатта, Оллоҳ эшитиб ва кўриб тургувчи зотдур» («Нисо» сураси, 58-оят).

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (келаётган) эрдим. Ул зот Уҳуд тоғини кўриб: «Ё Абу Зарр, шу тоғнинг мен учун тиллага айланмоғини ва унинг бир динорининг ҳам қўлимда уч кечадан ортиқ қолмоғини истамасман! Борди-ю, унинг бир динори қолса, уни ҳам қарзимга тўлаган бўлардим», — дедилар. Сўнг: «Мол-дунёси кўплар — савоб жиҳатидан қашшоқдурлар. Аммо, ўз мол-мулкини Оллоҳ таоло йўлида (муҳтож) одамларга хайру эҳсон қилгувчилар бундан мустасно» — деб айтдилар. Кейин, менга: «Қайтиб келгунимча, жойингдан жилма!» — деб нарироқ кетдилар. Бир оздан сўнг, мен бир товушни эшитиб, хавотир олганимдан олдиларига бормоқчи бўлдим, аммо «Қайтиб келгунимча, жойингдан жилма!» деганлари ёдимга тушиб, бормадим. Жаноб Расулulloҳ қайтиб келганларида: «Ё Расулаллоҳ, мен қандайдир товуш эшитдим», — дедим. Ул зот: «Сен эшитдингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Жаброил алайҳиссалом ҳузуримга келиб: «Умматингиздан кимки Оллоҳга ширк келтирмай дунёдан ўтса, жаннатга кирур», — дедилар. Шунда мен: «Агар ундай ва бундай (яъни, зино ва ўғрилик) қилган бўлса ҳамми?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа» — деб жавоб бердилар», — дедилар».

4-боб. Қарзга туя олиш хусусида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулulloҳга қарзга туя берган эрди. Кейин, уни талаб қилаётиб қўполлик қилди. Шунда саҳобалар унинг адабини бериб қўймоқчи бўлишиб эрди, Жаноб Расулulloҳ уларни тўхтатиб: «Мол эгаси гапиришга ҳақлидур», — дедилар-да, унга бир туя бериб юборишни буюрдилар. Аммо, саҳобалар: «Ул сизга берган туядан ёши қаттароқ туя топа олдиқ, холос»,— дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ёши катта бўлса ҳам, бериб юбораверингизлар, чунки сизларнинг яхшиларингиз — ўз қарзини! (вақтида) адо этганингиздир!» — дедилар».

5-боб. Қарздорларга инсоф қилмоқликнинг фазилати ҳақида

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир одам вақти-соати етиб дунёдан ўтди. Шунда унга: «Ҳаётлик вақтингда қандай хайрли иш қилгансан?» — дейилди. «Одамлар бирлан савдо-сотиқ қилар эрдим. Шунда қарзни узишга қурби етадирган, (аммо вақтинча узолмай турган) кишига муҳлат берар, ночорнинг эрса қарзини кечиб юборар эрдим», — деди. Шул боис Оллоҳ таоло унинг гуноҳидай ўтди».

6-боб. Ёш туянинг ўрнига ёши каттароқ туя берса, бўладими?

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига қарзга берган туясини талаб қилиб келди. Шунда Жаноб Расулulloҳ саҳобаларга: «Унга бир туя бериб юборингизлар!»— дедилар. Улар: «Биздаги туялар ул берган туядан ёши каттароқ эркан», — дейишди. Бояги одам: «Менга вафо қилингиз, Оллоҳ сизга вафо қилур!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўшал ёши катта туяни унга бериб юбораверингизлар, чунки сизларнинг яхшингиз — қарзини (вақтида зиёда қилиб) ўзганингиздур!» — дедилар».

7-боб. Қарзни зиёда қилиб узиш ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда эканликларида ҳузурларига кирдим, шунда зуҳро намози вақти эрди. Жаноб Расулulloҳ менга: «Икки ракъат намоз ўқи!» — дедилар. Сўнг ул зот мендан қарз эрдилар, қарзларини зиёда қилиб уздилар».

8-боб. Бир нарса бирлан берилган қарзни бошқа нарса бирлан узмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отам Уҳуд ғазотида шаҳид бўлдилар. Кейин, ул кишининг бўйинларида қолган қарзни қарз берган кишилар талаб қилиб келди. Мен не қиларимни билмай, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келдим. Ул зот уларга: «Отасининг қарзи эвазига хурмо ола қолинглар!» — деб илтимос қилдилар. Аммо, улар хурмозоримнинг ҳосили қарзни узишга камлик қилишини айтиб), кўнишмади. Ўшал куни Жаноб Расулulloҳ уларга хурмозоримдан бир дона ҳам хурмо бермадилар-да: «Эртага хурмозорда учрашамиз» — деб қайтиб кетдилар. Сўнг, эртасига хурмозоримга келиб, уни бир айланиб чиқдилар, ҳосилига барака тилаб дуо қилдилар. Кейин, мен хурмоларни узиб, отамнинг қарзларини уздим, ўзимизга ҳам талайгина хурмо ортиб қолди».

9-боб. «Мени қарздор бўлиб қолмоқдан асрагил!» деб Оллоҳ таолога елбормоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам намозда: «Гуноҳ ишлардан ва қарздор бўлмоқдан ўзинг сақла!» — деб Оллоҳ таолога илтижо қилур эрдилар. Бир куни саҳобалардан бири: «Ё Расулаллоҳ, сиз нечун «Қарздор бўлмоқдан ўзинг сақла!» деб илтижо қилурсиз?» — деб сўраганда, ул зот: «Агар инсон қарздор бўлиб қолса, (ноилож) ёлғон гапириши ва ваъдага хилоф қилиши мумкин», — дедилар».

10-боб. Қарз қолдирган маййитга жаноза ўқиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўзидан кейин мол-дунё Қолдирса, у меросхўрлариники ва кимки етим-есир қолдирса, У бизники» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен ҳар бир мўмин учун бу дунёда ҳам, охиратда ҳам энг яқин (ғамхўр) одамман. Агар хоҳласангиз, «Набий мўминларга уларнинг ўзларидан ҳам яқин (ғамхўр)дур» деган оятни ўқингизлар! Қайси бир мўмин вафот этиб, мол-дунё қолдирса, у меросхўрлариники ва қайси бир мўмин вафот этиб, қарз ёки етим-есир қолдирса, (қарз берган киши менинг) олдимга келсин, (қарзни мен узурман) ва етим менинг олдимга келсин, унга мен ҳомийлик қилурман», — дедилар».

11-боб. Қарзини тулашга қодир одамнинг уни атайлаб тўламай юриши қарз берган одамга қилинган зулмдур!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қарзини тўлашга қодир одамнинг уни атайлаб тўламай юриши қарз берган одамга қилинган зулмдур!» — дедилар».

12-боб. Мол эгаси гапиришга ҳақлидур

Бу ерда 4-бобдаги ҳадис такрорланган.

13-боб. Қимки синган (иши юришмай, қашшоқлашиб қолган) одамдан қарзга ёки сотувга берган ёхуд омонат топшириб қўйган молини топса, уни қайтариб олишга бошқалардан ҳақлироқдур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки синган (иши юришмай, қашшоқлашиб қолган) одамдан ўз молини бутун (омон) ҳолда топса, ул уни қайтариб олишга бўлақлардан ҳақлироқдур», — дедилар».

14-боб. Ким қарзини талаб қилиб келган одамни «Эртага келгил!» деб қайтарди ва буни қарз узиш муддатини атайлаб кечиктириш, деб ҳисобламади?

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отамга қарз берган кишилар қарзларини қистаб келишди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга хурмозорим ҳосилини олишни таклиф қилдилар. Лекин, улар (кам, деб) кўнишмади. Ўшал куни Жаноб Расулуллоҳ уларга хурмозордан бирорта ҳам хурмо бермадилар-да: «Эртага эрталаб келурман», — дедилар. Сўнг, ул зот эртаси куни тонгда хурмозоримга келиб унинг мевасига барака тиладилар. Кейин, мен хурмоларни териб отамнинг қарзларини уздим».

15-боб. Ким синган (қашшоқлашиб қолган) одамнинг молини сотиб, пулини унга қарз берган кишиларга бўлиб берди ёхуд кунига яратсин, деб унинг ўзига топширди?

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам ўз қулига: «Мен ўлганимдан кейин, озодсан!» - деди. (Аммо, у тез орада қашшоқлашиб, ўшал қулнинг қийматиغا муҳтож бўлиб қолди). Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўшал қулни мендан ким сотиб олур?» — дедилар. Уни Нуъайм ибн Абдуллоҳ сотиб олди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ пулни қулнинг эгасига бердилар».

16-боб. Агар маълум муддатга қарз бериб турса, (жоиздур)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бану Исроилга мансуб бир киши Бану Исроилга мансуб бошқа бир кишидан қарз сўраб эрди, у унга маълум муддатга қарз берди», — дедилар».

17-боб. Қарздорнинг ёнини олиб, унинг бўйнидаги қарзнинг камайтирилмоғини сўрамоқ ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Абдуллоҳ шаҳид бўлиб, бир неча фарзанд ва қарз қолдирдилар. Мен қарз берган кишилардан қарзларини бир оз енгиллатишларини илтимос қилдим. Аммо, улар кўнишмади. Сўнг, мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб, отамга қарз берганларни инсофга чақирмоқларини илтимос қилдим. Лекин, улар ул зотнинг сўзларини ҳам инobatга олишмади. Шунда Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Хурмоларингни териб, ҳар бир навини алоҳида-алоҳида хирмон қилиб қуй, сўнг қарз берганларни ўша ерга тўплагил-да, мен келгунимча кутиб тур!» — дедилар. Мен айтганларидек қилдим. Кейин, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб, (энг катта) хирмоннинг тепасига ўлтирдилар-да, ҳар бир қарз эгасига хурмо ўлчаб бера бошладилар. Ниҳоят, барча қарз эгаси ўз улушини олди. Шунда ҳам хурмоларим ҳеч қўл урилмагандек, шундайлигича турарди.

Бир куни мен Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазотга чиқдим. Шунда қудуқдан сув тортадирган туямизга миниб олган эрдим. Туям жуда имиллаб юрганидан, кўпчиликдан орқада қолиб кетдим. Жаноб Расулulloҳ етиб келиб, қўлларидаги таёқ бирлан туямнинг орқасига ниқтадилар, туям шитоб бирлан илгарилаб кетди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Уни менга сотгил, Мадинага етгунингча ўзинг миниб бораверасан», — дедилар. Мадинага етай деганимизда, уйга тезроқ боришга ошиқиб: «Ё Расулаллоҳ, мен янги куёвман, уйга тезроқ бормасам бўлмайди», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Кимга уйландинг, бокирагами, жувонгами?» — дедилар. Мен: «Жувонга уйландим. Чунки, отам шаҳид бўлиб, менга сингилларимни ташлаб кетдилар. Шул боис уларга қараб, сочини тараб, адаб ўргатар, деб турмуш кўрган аёлга уйландим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Аёлингни олдига тезроқ бор!» — дедилар. Уйга келгач, туяни сотганимни тоғамга айтиб эрдим, ул киши мени койидилар. Шунда мен туянинг чарчаб, имиллаб қолганини, Жаноб Расулulloҳ уни калтак бирлан ниқтаганларини, сўнг у югуриб кетганини айтдим. Жаноб Расулulloҳ Мадинага етиб келганларининг эртасига туяни етаклаб ҳузурларига бориб эрдим, ул зот туянинг пулини ҳам, ўзини ҳам, шунингдек ғазотда олинган ўлжалардан улушимни ҳам бердилар».

18-боб. Молни исроф қилишдан ҳамда савдо-сотикда алдамчилик қилишдан қайтариш ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ бузғунчиликни ёқтирмас». Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ бузғунчиларнинг ишини ўнгламас».

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Шуъаибнинг қавми киноя бирлан): «Эй Шуъайб, ўқиётган намозинг сенга ота-боболаримиз сиғиниб келаётган бутларни тарк этмоғимиз лозимлигини ёхуд ўз мол-мулкимизни ўзимиз истаганча сарф қилмаслигимиз даркорлигини буюраётгандур-а?» — деди».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулulloҳга шикоят қилиб: «Доим савдо-сотикда алданиб қоламан», — деди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Савдолашаётганингда «Савдо-сотикда алдаш ҳаромдур!» деб айтгил!» — дедилар. Шундан кейин, ўшал одам савдолашаётганида шундай дейдирган бўлди».

Мутийра ибн Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло (ота-) оналарга итоатсизлик қилмоғингизни, янги туғилган қизалоқларни тириклайин қумиб юбормоғингизни ҳаром этди ва сизларга бировларнинг ҳақини ейишни, ифво қилишни, кўп савол беришни ҳамда молни исроф қилишни манъ этди».

19-боб. Қўл хожасининг молига масъул бўлиб, фақат унинг изни бирлангина иш тутур

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ҳар бирингиз ўз қўл остингиздагиларга етакчи ва масъулдурсиз. Имом ўз қўл остидагиларга етакчи ва масъулдур. Эркак оиласида ўз қўл остидагиларга ҳомий ва масъулдур. Аёл эрининг уйида ўз қўл остидагиларга ҳомий ва масъулдур. Хизматкор хўжайинининг мол-мулкига ҳомий ва масъулдур».

Мен юқоридагиларни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзларидан эшитдим ва менимча ул зот: «Эркак (яъни, ўғил) ўз отасининг мол-мулкига ҳомий ва масъулдур, ҳар бирингиз ўз қўл остингиздагиларга етакчи (ҳомий) ва масъулдурсиз» — деб ҳам айтиб эрдилар».

ХУСУМАТЛАР ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Ўзаро тортишиш (ихтилоф) ҳақида ҳамда мусулмон бирлан яҳудий ўртасидаги хусумат хусусида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Мен бир кишининг бир оятни Жаноб Расулulloҳдан эшитганимдан кўра бошқача усулда ўқиётганини эшитдим-да, уни қўлидан ушлаб ул зотнинг ҳузурларига олиб келдим. Жаноб Расулulloҳ (ўшал оятни бизга ўқиттириб кўргач): «Иккаловингиз ҳам тўгри ўқидингиз, бир-бирларингиз бирлан ихтилоф қилмангизлар, чунки сизлардан олдингилар ўзаро ихтилоф қилганлари учун ҳалок бўлганлар», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир мусулмон бирлан бир яҳудий жанжаллашиб (айтишиб) қолишди. Мусулмон: «Муҳаммадни барча оламлардан афзал қилган зот ҳақи!» — деди, яҳудий эрса: «Мусони барча оламлардан афзал қилган зот ҳақи!» — деб айтди. Шунда мусулмон яҳудийнинг юзига шапалоқ тортиб юборди. Сўнг, яҳудий шу ҳақда Жаноб Расулulloҳга шикоят қилди. Жаноб Расулulloҳ мусулмонни чақириб, бўлган воқеани аниқлаганларидан кейин: «Мени бошқа пайғамбарлардан устун қўймангизлар. Дарҳақиқат, Қиёмат куни одамлар (сур овозидан) беҳуш бўлиб йиқилгайлар. Кейин, мен биринчи бўлиб ўзимга келгайман. Шунда Мусо алайҳиссаломнинг Арш устунларидан бирини ушлаб турганларини кўргайман, аммо мендан илгари ўзларига келганмилар ёким Оллоҳ таоло ул кишига сур овозидан беҳуш бўлишни истисно этганми, буни билмагайман», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яҳудий Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Абулқосим, саҳобаларингиздан бири юзимга урди», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ким?» — дегандилар, у: «Бир ансорий» — деб жавоб берди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Ўшал ансорийни чақириб келингизлар!» — деб буюрдилар. Ул кишини чақириб келишгач, ул зот: «Нега буни урдинг?» — дедилар. Ансорий: «Мен бунинг бозорда «Мусони барча инсониятдан афзал қилган зот ҳақи!» — деганини эшитиб: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳамми?» — дедим-да, ғазабим қузғанидан уни бир шапалоқ урдим». — дедилар. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Пайғамбарларни бир-бирларидан устун қўймангизлар. Дарҳақиқат, Қиёмат куни одамлар (сур овозидан) беҳуш бўлиб йиқиладилар. Сўнг, ер узидан ажратиб юборадиган биринчи одам мен бўлгайман. Шунда Мусо алайҳиссаломнинг Арш устунларидан бирини ушлаб турганларини кўргайман. Аммо ул киши ҳушидан кетганлар орасида бормидилар ё йўқмидилар еким Оллоҳ таоло ўз орази нурина тоққа туширганда беҳуш бўлиб йиқилганлари учун бу сафар беҳуш қилмаганми, буни билмагайман», — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яҳудий бир чўрининг бошини икки тош орасига олиб мажақлади. Жаноб Расулulloҳ чўридан: «Ким сени бул ҳолга солди? Фалончими ё фалончими?» — деб сўрайвердилар, охири ўшал яҳудийнинг номини айтганларида, чўри боши бирлан «Ҳа» деган маънода ишора қилди. Сўнг, ўшал яҳудий тутиб келинди. У айбини бўйнига олгач, Жаноб Расулulloҳ буюрдилар, боши икки тош орасига олиниб, мажақланди».

2-боб. Ўзаро хусуматлашгувчилар ҳақида

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир мусулмоннинг молини тортиб олмоқ мақсадида ёлғон қасам ичса, Оллоҳ таоло уни (Қиёмат куни) ғазаб бирлан қарши олур», — дедилар. Ашъас бундай деб эрдилар: «Бу ҳадис

менга тааллуқлидур. Чунки, мен бир яҳудий бирлан бир ерни талашиб қолган эрдим. Ўшанда у ул ернинг меники эканлигини рад этган эрди. Сўнг, мен уни Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб борган эрдим. Жаноб Расулulloҳ менга: «Далилинг борми?» — деб эрдилар. Мен: «Йўқ», — деган эрдим. Жаноб Расулulloҳ яҳудийга: «Ул ҳолда сен қасам ич!» — деб айтиб эрдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, ёлғон қасам ичиб, менинг молимни ўзиники қилиб олаверади-да!» — деб эрдим. Шунда Оллоҳ таоло: «Оллоҳга берган аҳду паймонлари бирлан қасамларини арзимас матоҳга алмаштиргувчилар...» деган оятни нозил қилган эрди».

Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Молик ривоят қиладилар: «Каъб разияллоҳу анҳу масжидда Ибн Абу Хидраддан қарзларини талаб қилдилар. Иккаларининг жанжаллашгандаги овозларини Жаноб Расулulloҳ уйларида ўлтириб ҳам эшитдилар. Жаноб Расулulloҳ уйлари эшигининг пардасини очиб, уларнинг ошига чиқдилар-да: «Эй Каъб!» — деб чақирдилар. Каъб: «Лаббайка, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ ул кишига: «Берган қарзингнинг бир қисмидан кеч!» — дедилар-да, қўллари бирлан «ярмини» деган маънода ишора қилдилар. Каъб: «Бош устига!» — дедилар. Сўнг, ул зот Ибн Абу Хидрадга: «Тур, қарзингни уз!» — дедилар».

Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни мен Ҳишом ибн Ҳаким ибн Ҳизомнинг «Фурқон» сурасини Жаноб Расулulloҳ менга ўргатган услубдан бўлакча услубда қироат қилаётганини эшитиб, унга дарҳол танбиҳ бермоқчи бўлдим-у, аммо ўқиб бўлгунича ўзимни тийдим. Сўнг, уни чопонининг ёқасидан ушлаганча Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бордим-да: «Мен бунинг сиз менга ўргатган услубдан бўлакча услубда қироат қилаётганини эшитдим», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ менга: «Уни қўйиб юбор!» — дедилар. Ксйин, унга: «Ўқи!» — деб айтдилар. У ўқигач: «(Бул сура) шул услубда нозил қилинган», — дедилар. Сўнг, менга: «Сен ҳам ўқи-чи!» — деб буюрдилар. Мен ўқигач: «(Бул сура) шул услубда (ҳам) нозил қилинган. Чунки, Қуръон етти услубда (қироат қилинадирган қилиб) нозил қилингандур. Улардан қайси услуб ўзингизга осон бўлса, ўшал услубда қироат қилаверингизлар!» — дедилар».

3-боб. Итоатсиз ва хусуматчиларни, айблари исботлангач, уйлардан чиқариб юбориш ҳақида

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу Ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳунинг сингилларини (азада) дод солиб йиғлагани учун уйдан чиқариб юборганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Одамларни намозга келмоққа буюрсам-у, сўнг келмаганларнинг уйларига бориб, устларидан ўт қўйиб юборсам!» — дейман».

4-боб. Майитнинг (фарзандига) васийлик қилгувчи кишининг даъвоси ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Абд ибн Замъа ва Саъд ибн Абу Ваққос Замъа чўрисининг ўғли хусусида жанжаллашиб, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишди. Шунда Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу акамнинг ўғли бўлиб: «Агар мен дунёдан ўтсам, унга васийлик қилгил!» — деб менга васият қилганлар» — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бу менинг укам ва отамнинг чўриларининг ўғли бўлиб, ул кишининг тўшакларида бино бўлган», — деди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Саъднинг акаси бирлан бола ўртасидаги ўхшашликни кўриб: «Эй Абд ибн Замъа, бу (бола) сенга, зеро фарзанд тўшак соҳибиникидур (чўрининг эгасиникидур)» — дедилар. Сўнг, Савда бинти Замъага: «Бу болани ўзингга номаҳрам билгил!» — дедилар».

5-боб. Ёмонлик қилишидан хавотир олинган одамни (синаб кўриб, дилида ёмонлиги йўқ эканлигига) ишонч ҳосил қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажд тарафга бир қанча отлиқларни юбордилар. Улар Бану Ҳунайфа қабиласига мансуб бўлмиш бир қишини тутиб келишди. Унинг исми Самома ибн Усол бўлиб, Йамома аҳлининг улуги эрди. Кейин, уни масжид устунларидан бирига боғлаб қўйишди. Жаноб Расулуллоҳ унинг олдига чиқиб: «Эй Самома, дилингда не бор?» — дедилар. У: «Эй Мухаммад, дилимда яхшилик бор», — деди. (Жаноб Расулуллоҳ бул саволларини уч кун давомида уч бор такрорладилар, у ҳар гал ўша жавобни берди). Сўнг, ул зот: «Самомани қўйиб юборингизлар!» — дедилар. (Кейин, у мусулмон бўлди)».

6-боб. Ҳарамда (масжидда) душманни боғлаб қўйиш ва ҳибс қилиш ҳақида

Бу ерда 5-бобдаги ҳадис такрорланган.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

1-боб. Қарзни қисташ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Молик ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳу Абдуллоҳ ибн Абу Ҳидрад ал-Асламийга қарз берган эрдилар. Бир куни Абдуллоҳни (масжидда) учратиб, қарзларини қистадилар. Шунда иккалалари баланд овоз бирлан тортиша бошлашди. Жаноб Расулуллоҳ уларнинг овозини эшитиб, (ҳужраларидан) чиқдилар-да: «Эй Каъб, қарзингнинг ярмидан кеч!» — дедилар. Каъб рози бўлдилар-да, қарзларининг ярмини олиб, ярмидан кечдилар».

2-боб. Бировдаги қарздан бутунлай воз кечмоқ ҳақида

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен жоҳилият даврида темирчилик қилар эрдим. Ос ибн Воил мендан бир қанча дирҳам қарз бўлиб қолган эрди. Бир куни унинг олдига бориб, қарзимни талаб қилиб эрдим, у менга: «Токи Муҳаммадга куфр келтирмас эркансан, мендаги қарзингни бермасман!» — деди. Мен унга: «Оллоҳ таоло ҳақи, Оллоҳ таоло сенинг жонингни олиб, қайта тирилтурғунига қадар ҳам Муҳаммад (алайҳиссалом)га куфр келтирмасман!» — дедим. У: «Ундай бўлса, ўлиб, қайта тирилгунимга қадар кут! Ул дунёда ҳам менга мол-дунё ва бола-чақа ато этилур, қарзимни ана ўшанда узурман», — деди. Шунда Оллоҳ таоло «(Эй Муҳаммад), Бизнинг оятларимизга куфр келтириб, «Менга ул дунёда ҳам мол-дунё ва бола-чақа берилур» дегувчи кимсани кўрдингизми?! деган оятни нозил қилди.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

ТОПИЛМАЛАР ҲАҚИДА КИТОБ

Топилма, агар эгаси унинг белгиларини аниқ айтса, ўзига қайтариб берилур.

Убай ибн Каъб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ичида юз динар бор бир ҳамён топиб олдим-да, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бордим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳамён топиб олганингни бир йил давомида эълон қил!» — дедилар. Мен айтганларидек, ҳамён топиб олганимни эълон қилдим, аммо унинг эгасини топмадим. Сўнг, ул зотнинг ҳузурларига (яна) бордим. Шунда Жаноб Расулulloҳ (яна): «Ҳамён топиб олганингни бир йил давомида эълон қил!» — деб айтдилар. Мен ҳамён топиб олганимни яна эълон қилдим, аммо (бу сафар ҳам) унинг эгасини тополмадим. Кейин, учинчи марта ул зотнинг ҳузурларига бордим. Жаноб Расулulloҳ (бу гал): «Топилманинг халтаси бирлан боғичи қанақа эканлигини, ичидаги пул қанчалигини ёдингда сақла, агар эгаси келса, қайтариб бер, акс ҳолда ундан ўзинг фойдаланавер» — дедилар. Сўнг, мен ундан фойдаландим».

1-боб. Йўқолиб қолган туя ҳақида

Зайд ибн Холид ал-Жуҳаний ривоят қиладилар: «Бир бадавий Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан топилма ҳукми ҳақида сўраб эрди, ул зот: «Уни бир йил давомида (жамоат жойларида) маълум қилиб тур, сўнг унинг боғичи, халтаси ва ичидаги пулни ёдингда сақла. Агар биров келиб, унинг белгиларини аниқ айтса, қайтариб бер, акс ҳолда ундан ўзинг фойдаланавер!» — дедилар. Шунда бояги бадавий: «Ё Расулаллоҳ, агар бир қўй топиб олсам-чи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уни олавер, чунки сен олмасанг, бирорта биродаринг олур ёки бўрига ем бўлур», — дедилар. Кейин, бояги бадавий яна: «Ё Расулаллоҳ, агар туя топиб олсам-чи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг бул саволидан дарғазаб бўлиб: «Туя бирлан ишинг бўлмасин, эгаси топилгунча унинг еб-ичгулиги ўзи бирлан!» — дедилар».

2-боб. Йўқолиб қолган қўй ҳақида

Бу ерда 1-бобдаги ҳадис такрорланган.

3-боб. Топилма, агар эгаси бир йил давомида топилмаса, топиб олган кишиникидур (яъни, у ундан фойдаланади, аммо эгаси топилса, қайтариб беради)

Бу ерда ҳам 1-бобдаги ҳадис такрорланган.

4-боб. Агар киши денгиздан ёғоч топиб олса ёхуд қамчи ва шу каби нарса топса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировга қарз берган бир яҳудий ҳақидаги ҳадиси шарифларини айтаётиб бундай дедилар: «Ўшал одам «Мендан қарз олган киши шояд бирор кемада қарзини олиб келган бўлса!» деган ўй бирлан денгиз соҳилига бориб эрди, сув бетида қалқиб турган бир ёғочга кўзи тушди. Сўнг, у «ўтинга яраб қолар» дея уни уйига олиб келиб, арралаб эрди, ичидан ўз номига битилган хат бирлан қарзга берган пули чиқди».

5-боб. Агар киши йўлдан бир дона хурмо топиб олса...

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уйимга келганимда тўшагимга тушиб қолган бир дона хурмони кўраман-у, емоқчи бўлиб оламан, аммо, кейин «Бу садақа бўлса-чи?» деган ўй бирлан уни отиб юбораман», — дедилар».

6-боб. Макка аҳлининг топилмаси (йўқолган нарсаси топиб олингани ҳақида) қандай маълум қилинур?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Макка аҳлининг топилмасини (топиб олингани ҳақида бир йил давомида уч бор) маълум қилгувчи кишининггина олмоғи жоиздур, — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга Маккани фатҳ қилиб берганда, ул зот одамлар ўртасида туриб Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар, сўнг: «Оллоҳ таоло асҳобул-филни Маккага қўймаган эрди, (бугун эрса) ўз Расули ва мўминларни унга ҳукмрон қилди. Маккада уруш қилмоқ мендан олдин ҳеч кимга рухсат қилинмаган бўлиб, менга кундузи бир соатгина уруш қилишга изн берилди, холос, мендан кейин ҳам бу ерда уруш қилиш бирор кишига ижозат қилинмас. Бул ерда ов қилинмас, бул ернинг ўт-ўланлари юлинмас, бул ерда йўқотилган нарсани топиб олинганини маълум қилгувчи кишигина олур. Бирор кимсаси ўлдирилган одам икки нарсадан бирини танлар, ё хун талаб қилур ёки қасос олур», — дедилар. Шунда Ибн Аббос: «Ё Расулаллоҳ, биз изхирни уйларимиз ва қабрларимизда ишлатамиз-ку?!» — деб эрдилар, ул зот: «Изхирдан бошқасини юлмангиз!» — дедилар. Сўнг, Абу Шоҳ исмли бир яманлик ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, ушбу гапларингизни менга ёзиб берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Абу Шоҳга ёзиб берингизлар!» — деб буюрдилар. Мен Ал-Авзоийдан: «Менга ёзиб берингиз, ё Расулаллоҳ, деганда у нимани назарда тутган?» — дедим. У: «Жаноб Расулulloҳдан эшитган мазкур хутбани», — деди».

7-боб. Бировнинг соғин ҳайвони эгасининг рухсатисиз соғилмасин!

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч ким бировнинг соғин ҳайвонини эгасининг рухсатисиз соғмасин! Бирортангиз ўз ичимлик манбаингизнинг бировнинг қўлига ўтмоғини, (яъни) хазинангиз (эшиги)нинг синдирилиб, бойлигингизнинг олиб кетилмоғини истайсизми? Дарҳақиқат, одамларнинг соғин ҳайвонлари елини улар учун ризқи рўз манбаидур. Шул боис ҳеч ким бировнинг соғин ҳайвонини эгасининг рухсатисиз соғмасин!» — дедилар».

8-боб. Топилма, гарчи эгаси бир йилдан кейин келса ҳам, қайтариб берилур, чунки у йўқотган кишининг топиб олган кишидаги омонатидур!

Бу ерда 1-бобдаги ҳадис такрорланган.

9-боб. Киши топилмани увол бўлмасин, бирор виждонсиз одамнинг қўлига тушмасин, деб олиб қўйса, жоизми?

Сувайд ибн Фафла ривоят қиладилар: «Мен Салмон ибн Рабийъа ва Зайд ибн Савҳон бирлан бирга ғазотда эрдим. Шунда бир қамчи топиб олиб эдим, ҳамроҳларимдан бири менга: «Уни ташлаб юбор!» — деди. Мен: «Йўқ, ташламайман, эгаси топилса, қайтариб бераман, акс ҳолда ўзим ишлатиб юравераман», — дедим. Сўнг, биз Мадинага қайтиб келганимизда топиб олинган нарса хусусида тортишиб қолдик. Шул боис мен Убай ибн Каъбдан топилма ҳақида сўрадим.

Убай ибн Каъб бундай деб жавоб қилдилар: «Бир куни мен Жаноб Расулуллоҳнинг даврларида ичида юз динор пули бор ҳамён топиб олиб, уни ул зотнинг ҳузурларига олиб бордим. Жаноб Расулуллоҳ: «Буни топиб олганинг ҳақида бир йил давомида 1 маълум қил!» — дедилар. Мен уни топиб олганим ҳақида бир йил давомида маълум қилдим. Сўнг, ул зотнинг ҳузурларига бордим. Ул зот (яна): «Уни топиб олганинг ҳақида бир йил давомида маълум қил!» — дедилар. Мен (яна) бир йил давомида уни маълум қилдим. Кейин, (яна) ул зотнинг ҳузурларига бордим. Ул зот (яна): «Уни бир йил давомида маълум қил!» — дедилар. Мен (яна) бир йил давомида уни маълум қилдим. Сўнг, ул зотнинг ҳузурларига тўртинчи марта бордим. Шунда ул зот: «Унинг ичидаги пулнинг қанчалигини, халтаси ва боғичининг қандайлигини эслаб қол, агар эгаси келса, қайтариб бер, акс ҳолда ундан ўзинг фойдаланавер!» — дедилар».

Салама (юқоридаги ҳадис хусусида) бундай дейдилар: «Кейин, мен Убай ибн Каъбни Маккада учратдим. У менга: «Топилмани уч йил давомида эълон қилиб турадимми ё бир йил давомидами, буни билмайман» — деб айтди».

10-боб. Ким топилма ҳақида (одамларга) маълум қилди-ю, аммо уни ҳукмдорга топширмади?

Бу ерда 9-бобдаги ҳадис такрорланган.

11-боб.

Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни мен сафарда қўйлар подасини ҳайдаб кетаётган бир чўпонни кўриб қолиб: «Сен кимнинг чўпонисан?» — деб сўрадим. Шунда у Қурайш бойларидан бирининг номини айтиб эрди, мен уни танидим. Сўнг, чўпонга: «Қўйлар ичида совлиғи борми?» — дедим. У: «Ҳа» — деб жавоб берди. Мен унга: «Бирортасини соғиб беролмайсанми?» — дедим. У: «Майли», — деди-да, бир совлиқни ушлаб, боглаб қўйди. Мен унга: «Унинг елинини (артиб), қўлларингни ҳам тозала!» — дедим. У қўйнинг елинини артиб, қўлларини ҳам бир-бирига уриб тозалади, сўнг бир идишга сут соғиб келди. Мен совисин, деб сутга бир оз сув қўшдим-да, сўнг уни Жаноб Расулуллоҳга: «Ичинг, ё Расулаллоҳ!» — деб узатдим. Ул зот уни) ичдилар, мен эрсам бундан мамнун бўлдим».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

ЗУЛМКОРЛИК ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Жабр-зулм ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ золим кимсаларнинг қилаётган ишларидан ғофил, деб ўйламангиз! Дарҳақиқат, Оллоҳ уларга (бериладирган жазони) кўзлар (даҳшатдан) хиралашиб, бақрайиб қоладирган (Қиёмат) кунига қолдирмоқдаки, (ул куни) улар бошларини юқори қилган ҳолларида (чорланган томонга ҳисоб-китоб учун) югурурлар. Кўзлари бир тарафга тикилганча, диллари эрса (ақл, фаҳм ва умид деган нарсалардан бутунлай) бўшаб қолур. (Эй Муҳаммад), одамларни огоҳ қилингики, уларга азоб келар кунда золим кимсалар: «Парвардигоро, бизга бир оз муҳлат бергил, (яъни бизни дунёга қайтариб, бир оз яшамоғимизга имкон бергил, биз албатта) Сенинг даъватингни қабул қилурмиз ва юборган элчиларингга эргашурмиз» — дерлар...» («Иброҳим» сураси, 42-48-оятлар).

2-боб. Золимлардан ўч олиниши ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мўминлар дузах (устига солинган кўприк)дан қутилишгач (омон-эсон утиб олишгач), жаннат бирлан дўзах (устига солинган ўшал кўприк) оралигидаги қантарада (баланд жойда) тўхтатилурлар. Шунда улар бу дунёда бир-бирларига қилган зулмлари учун ўзаро уч олиб, гинакудуратлардан фориг бўлиб олурлар, сўнг уларга жаннатга киришга ижозат берилур. Муҳаммаднинг жони қўлида бултан зот номи бирлан қасамёд қиламанки, улар бу дунёдаги уйларида кўра жаннатдаги жойларини тезроқ топиб олурлар».

3-боб

Оллоҳ таолонинг қавли: «Бундай золимларга Оллоҳнинг лаънати бўлур»

Сафвон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ибн Умар разияллоҳу анҳунинг қўлидан ушлаб кетаётганимда рўпарадан бир одам келиб: «Оллоҳнинг Қиёматда ўз бандалари бирлан пинҳона юзма-юз суҳбат қилмоғи ҳақида Жаноб Расулulloҳдан эшитганмисиз?» — деди. Шунда Ибн Умар: «Мен Ул зотнинг бундай деганларини эшитганман», — деди: «Қиёмат куни Оллоҳ таоло мўминни ўзига яқинроқ келтириб, уни парда бирлан ўзгалардан пинҳон қилгач: «Фалон гуноҳинг эсингдами? Фалон гуноҳингни биласанми?» — дейди. Мўмин одам: «Ҳа», — деб жавоб беради. Шунда Оллоҳ таоло унинг ўзи қилган гуноҳларини бўйнига олиб, берилажак азобдае кўрқиб, хавфу ражода қалтираб турганини кўриб: «Сенинг у дунёдаги гуноҳларингни беркитган эрдим. Бугун эрса уларни кечирдим» — дейди-да, унинг номаи аъмолларини унғ томонидан узатади ва фаришталарга: «Унинг жаннатдаги жойини кўрсатиб қўйинглар!» — деб амр қилади. Аммо, кофир ва мунофиқлар хусусига келсак, барча гувоҳлар (фаришталар пайғамбарлар ва уларнинг умматлари): «Мана шулар Оллоҳ таоло шаънига ёлғон гапларни айтганлар» — дейишади. Эшитинглар, бундай золимларга Оллоҳнинг лаънати бўлур!».

4-боб. Мусулмон мусулмонга зулм қилмас ва уни зулмкор қўлида қолдирмас!

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мусулмон ўз мусулмон биродарига зулм қилмас ва уни зулмкор қўлида қолдирмас! Кимки мусулмон биродарининг ҳожатини чиқарса, Аллоҳ таоло ҳам

унинг ҳожатини раво қилур. Кимки бир мусулмонни ғам-кулфатдан халос қилса, Оллоҳ таоло ҳам уни Қиёмат ғам-кулфатидан халос қилур. Ким бир мусулмоннинг айбини яширса, Оллоҳ таоло ҳам, Қиёмат куни унинг айбини яширур».

5-боб. (Мусулмон) биродарингиз хоҳ золим ва хоҳ мазлум бўлсин, унга ёрдам берингиз!

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Мусулмон) биродарингиз хоҳ золим ва хоҳ мазлум бўлсин, унга ёрдам берингиз!» дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, мазлумга ёрдам бериш тушунарли, аммо золимга қандай ёрдам берилур?» — деб сўрашди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Золимни сўз бирлан, кўнмаса, куч бирлан зулмдан қайтариш унга кўрсатилган ёрдамдур», — дедилар».

6-боб. Мазлумга ёрдам бериш (лозимлиги) ҳақида

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга етти нарсани буюриб, етти нарсани манъ қилдилар. Ул зот бизга беморни зиёрат қилишни, жанозага қатнашишни, акса урганга жавоб қайтаришни, саломга алик олишни, мазлумга ёрдам беришни, чақирилган жойга боришни ва қасамни бузмасликни буюрдилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин мўминни туташ бинолар каби сўяб турмоғи даркор!» — дся бармоқларини чалиштирдилар».

7-боб. Золимдан ўч олиш ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ кишининг ёмон сўзини (яъни, хоҳ диний ва хоҳ дунёвий айбини) ошкор қилмоқни дўст тутмас, лекин мазлум (золим)лар (шикоят қилса), жоиздур ва Оллоҳ эшитгувчи ва билгувчидур» («Нисо» сураси, 148-оят); «Ва ул кишиларики, қачон ўзларига зулм етса, интиқом олурлар» («Шўро» сураси, 39-оят).

8-боб. Мазлумнинг кечиримли бўлмоғи лозимлиги ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй мўминлар), хоҳ ошкора ва хоҳ яширинча яхшилик қилсангиз ёки бирор ёмонликни кечир сангиз; (Оллоҳ сўйган бандалардан бўлурсиз). Зеро, Оллоҳ қудрат соҳиби бўлгани ҳолда афв қилишда барқарор зотдур» («Нисо» сураси, 149-оят); «(Ҳар қандай) ёмонликнинг жазоси ўшал ёмонлик каби ёмонликдур. Ким афв этиб (орани) яхшиласа, бас унинг ажри Оллоҳнинг зиммасидадур. Албатта, у зулм қилгувчиларни ссвмас...» («Шўро» сураси, 40-44-оятлар).

9-боб. Зулм (зулм соҳибининг бошига) Қиёмат куни зулмат(бало) бўлур!

Ибн Умар ризияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зулм (яъни бировнинг ҳақини ейиш, пулнинг қайтимини бермаслик ёхуд кам бериш ёки молнинг вазни, бўйи ҳамда энидан уриб қолиш каби на бошқа тур жиноятлар зулм соҳибининг бошига) Қиёмат куни зулмат (бало) бўлур!» — дедилар». (Яъни, Оллоҳ таоло бул дунёда бировларга зулм қилган одамни Қиёмат куни ҳидоят қилмас па у ўзи қилган зулмлар ботқоғига тойиб кстиб, жаҳаннам оташига қулар).

10-боб. Мазлумнинг дуоси (қарғиши, оҳи)дан қўрқмоқ ва эҳтиёт бўлмоқ лозимлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муозни Яманга юбораётиб: «Мазлумнинг дуоси (қарғиши, оҳи)дан қўрқ, чунки Оллоҳ бирлан мазлумнинг дуоси ўртасида тўсиқ (парда) йўқдур!» — дедилар».

11-боб. Бировга зулм қилиб, сўнг унинг олдида ўз гуноҳини ювган кишининг зулми (Қиёмат куни) кечириладими?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки бировга (хоҳ маънавий, хоҳ моддий ва хоҳ жисмоний) зулм қилган бўлса, бугуноқ, динору дирҳам бўлмайдирган (кун — Қиёмат келмасидан) буруноқ унинг олдида ўз гуноҳини ювсин! Агар зулмкор бул дунёда амали солиҳлар қилган бўлса, ул амали солиҳларига тегадирган савоблардан қилган зулмига ярашаси олиб қўйилур. Башарти амали солиҳлари бўлмаса, ўзи зулм қилган кишининг гуноҳларидан олиниб, унинг бўйнига юкланур».

12-боб. Агар киши бировни ўз зулмидан халос қилса, унинг ўшал зулми (Қиёматда) эсланмас!

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар. «Агар бирор аёл эри томонидан кўнгилсизлик ёки юз ўгириш содир бўлишидан қўрқса...» деган ояти карима хотинидан кўнгли тўлмай, уни талоқ қилмоқни хоҳлаб қолган эр ҳақидадур. Бундай эрнинг хотини хушёрлик қилиб, эрига: «Мен сизга ўзим хусусимда бир оз енгиллик берурман» — деб айтур (яъни, эрини ўзига мойил қилмоқ учун маҳрини бир оз камайтирилишига ёки кундошларига нисбатан камроқ еб, камроқ кийишга розилик берур ва шунда икки ўртада келишув юз берур, чунки Оллоҳ таоло: «...ва дилларда мол ҳирси мавжуддур...» — деб айтгандур). Мазкур оят шул ҳақда нозил бўлган».

13-боб. Ўзганинг еридан озгинасини (бўлса ҳам) зулм бирлан (ноҳақ) тортиб олган кишининг гуноҳи ҳақида

Саъид ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки ўзганинг еридан озгинасини (бўлса ҳам) зулм бирлан (ноҳақ) тортиб олса, (Қиёмат куни) (ўшал) ер унинг бўйнига етти қават бўйинтуруқ қилиб осиб қўйилур».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

14-боб. Агар одам (ўзи ҳақлиғ) нарса хусусида бировга рухсат берса, жоиздур

Жибилла разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Мадинада бир гуруҳ ироқликлар орасида эрдик. Ибн Зубайр бизни хурмо бирлан меҳмон қилаётган эрди. Шул аснода Ибн Умар ёнимиздан ўтиб кетаётиб: «Жаноб Расулulloҳ хурмони жуфтлаб ейишдан қайтарганлар, аммо бу — эгаси рухсат қилса, жоиздур», — дедилар».

Абу Масъуд ривоят қиладилар: «Абу Шуъайб исмли ансорийнинг қассоб ғуломи бўлиб, Абу Шуъайб унга: «Беш кишига етарли таом тайёрла, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга яна тўрт кишини меҳмонга чақирмоқчиман. Чунки, ул зотнинг юзларида очлик аломатини кўрдим», — деди. Сўнг, меҳмонга олтинчи одам ҳам қўшилиб келди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Шуъайбга: «Мана бу одам бизга эргашиб келаверди, изн

берсанг, кирсин!» — дедилар. Абу Шуъайб: «Майли, кираверсин!» — деди».

15-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «...ўзи (Исломга) ашаддий хусуматчи бўла туриб...» («Бақара» сураси, 204-оят)

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ энг нафратланадирган одам— ашаддий хусуматчидур», — дедилар».

16-боб. Ноҳақ эканлигини била туриб жанжаллашган кишининг гуноҳи ҳақида

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳужралари эшиги олдида бўлаётган жанжал (овозини) эшитиб, жанжаллашаётганлар олдига чиқдилар-да, бундай дедилар: «Дарҳақиқат, мен (ҳам сизлар каби бир) инсонман, (ғоибий, ботиний нарсаларни, агар ваҳий келмаса, билолмасман). Сизлар жанжаллашиб ҳузуримга келурсизлар. Шунда бирингиз иккинчингиздан сўзамолроқ (гапга чечанроқ) бўлсангиз, ўшал сўзамолроғингизнинг гапига ишониб, нотўғри ҳукм чиқариб қўймоғим мумкин. Мен биров фойдасига янглиш ҳукм қилиб қўйган мусулмоннинг ҳақи — жаҳаннам парчаси бўлиб, ўшал биров уни (истаса) олсин, (истамаса), олмасин!»

17-боб. (Мунофиқ), агар баҳслашса (жанжаллашса), номардлик қилур

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимда (қуйидаги) тўрт (ёмон) хислат (ёхуд улардан бири) мавжуд бўлса, у то ундан қутилмагунча, мунофиқдур: сўзласа, ёлғон сўзлар, ваъда қилса, вафо қилмас, ишонилса, ишончни оқламас ҳамда баҳслашса, номардлик қилиб (шалoқ ва бўҳтон сўзларни айтар, қўлига тушган нарсани отар)».

18-боб. Мазлум, агар ўзига зулм қилгувчи кишининг (қизганиб беркитиб қўйган) молини топиб олса, ундан (инсофан истсъмол қилиб) қасос олур

Ибн Сирин: «(Мазлум, агар ўзига зулм қилгувчи кишининг қизганиб беркитиб қўйган молини топиб олса), ундан (инсофан истсъмол қилиб) қасос олур» — дедилар-да, «(Эй мўминлар), агар сизлар (ўзингизга етган бирор зулм учун) қасос олмоқчи бўлсангизлар, ўшал зулм баробаридагина қасос олингизлар!» деган ояти каримани қироат қилдилар. («Наҳл» сураси, 126-оят).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳинд бинти Утба Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, (эрим) Абу Суфён хасис одам, агар унинг молидан болаларимга егизсам, менга гуноҳ бўлмайдими?» — деди. Жаноб Расулulloҳ (унга): «Инсоф бирлан егизсанг, сенга гуноҳ булмас», — дедилар».

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ё Расулаллоҳ), Жанобингиз бизни (ҳар ерга юмуш бирлан) жўнатурсиз, шунда биз бирор қавмнинг (ерига) қўнсақ, улар бизни меҳмон қилмаслар, бул хусусда не деб амр қилурсиз?» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Агар бирор қавмнинг (ерига) бориб тушсангизлар-у, улар қоидага мувофиқ сизларни меҳмонга таклиф қилсалар, қабул қилингизлар, башарти бундай қилмасалар, улардан меҳмон ҳақини ундириб олингизлар!» — дедилар».

19-боб. Тимлар ҳақидаги ҳадислар

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларида ансорлар Бану Соъида тимида тўпланишди. Шунда мен Абу Бакрга: «Юринг биз бирлан!» — дедим. Сўнг, биз Бану Соъида тимида ўлтирган ансорлар ҳузурига бордик». (Бу ҳадисда кўчанинг икки тарафида яшовчиларнинг кўча устини йўловчиларнинг ўтиб туришларига халақит бермайдирган қилиб ёпиб олишлари жоиз эканлигига ва бу ўзгаларга зулм эмаслигига ишора қилинган).

20-боб. Қўшни ўз деворига ён қўшнисининг ёғоч (тўсин учини) тикмоғига монёлик қилмасин!

Аъраж ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қўшни ўз д«ворига (яъни, ўз мулки бўлган деворга) ён қўшнисининг (яъни, ул певорда ҳақи бўлмаган қўшнисининг) ёғоч (тўсин) тикмоғига (ёки ташламоғига) монёлик қилмасин!» — деб айтганлар», — дедилар. (Шунда одамлар эътироз билдирган маънода бошларини қуйи солишди). Буни кўриб, Абу Ҳурайра уларга: «Ие, мен айтган ҳадисга эътирозларингиз борга ўхшайди-ку?! Оллоҳ таоло ҳақи, агар бул ҳукми розилик бирлан қабул қилмасангизлар, ул ҳолда мен уни қайсар бўйинларингизга мажбуран юклаб қўйгумдур!» — дедилар».

21-боб. Маст қилгувчи ичимликларни кўчага тўкиб юбориш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абу Талҳанинг уйларида бир меҳмондорчиликда соқийлик қилиб ўлтирган эрдим, улар ичаётган ичимлик узумдан тайёрланган эрди. (Шу куни) Жаноб Расулulloҳ жарчига: «Маст қилгувчи ичимликлар ҳаром қилинди» — деб эълон қилишни буюрдилар. Буни эшитиб, Абу Талҳа менга: «Ташқарига чиқ-да, ҳаммасини тўкиб ташла!» — дедилар. Мен ташқарига чиқиб ичимликни тўкиб ташладим. Ўша куни ичимлик Мадина кўчаларида ариқ бўлиб оқди. Шунда баъзилар ичимлик ичиб жангга кирганда ўлдирилганлар ҳақида гапиришиб эрди, Оллоҳ таоло «Иймон келтириб, солиҳ амаллар қилганлар илгари ичимлик ичганлари учун гуноҳкор бўлмайдилар» деган оятни нозил қилди».

22-боб. Ҳовли саҳни ва унда ўлтириш ҳамда баланд жойларда ўлтириш ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ ҳовлилари саҳнига масжид қурдилар-да, ул ерда намоз ўқиб, Қуръон тиловат қила бошладилар. Шунда мушрикларнинг хотин ва болалари (том ва дарахтларга чиқиб олиб), Абу Бакрни таажжуб бирла томоша қилишар эрди. Шул вақтда Жаноб Расулulloҳ Маккада эрдилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кўчаларда (дўкон, чойхона, гузар, дарча каби йўловчилардан баланд жойларда эзмаланиб) ўлтирмангизлар!» — дедилар. Шунда одамлар: «Бунинг нимаси ёмон, ахир ул жойлар бизнинг гурунглашиб ўлтирадирган жойларимиз-ку?!» — дейишди, Жаноб Расулulloҳ уларга жавобан: «Агар ул жойларда ўлтирмасликдан бош тортсангизлар, ул ҳолда йўл ҳақини тўлаб ўлтирингизлар!» — дедилар. Одамлар: «Йўл ҳақи нима?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «(Йўловчиларга) термулмаслик, азият етказмаслик, уларнинг саломига алик олмоқлик ҳамда уларга амри маъруф ва наҳий мункар қилмоқликдур» — деб марҳамат қилдилар».

23-боб. Йўлларга, агар одам ва ҳайвонларнинг ўтишига халақит бермайдирган, улар тушиб кетмайдирган қилиб қудуқлар қазилса, жоиздур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир одам йўлда чанқаб қолиб, ўша атрофдаги бир қудуққа тушди-да, чанқоғини қондирди, сўнг юқорига чиқди. Ногаҳон қудуқдан нарироқда иссиқдан ҳарсиллаб, чанқоқнинг зўридан тупроқнинг намини ялаётган бир итга кўзи тушди. «Бу жонивор ҳам мен каби чанқаб қолибди-да» — деб қайтиб қудуққа тушди-да, маҳсисининг қўнжида сув олиб чиқиб, итга ичирди. Унинг шу қилган хайрли иши учун Оллоҳ таоло ундан ризо бўлиб, гуноҳларини кечирди», — дедилар. Шунда одамлар: «Ё Расулаллоҳ, ҳайвонлардан ҳам бизга савоб тегадими?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, ҳар бир жонзотда сизлар учун ажр (савоб) бордур» — дедилар».

24-боб. Йўлдаги азият берадирган нарсани четга олиб қўйиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллатлоҳу алайҳи ва саллам: «Йўлдаги азият берадирган нарсани четга олиб қўйиш — садақадур», — дедилар».

25-боб. Ҳужра, болохона, қўрғон ва шу кабилар ҳақида

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина қўрғонларидан бирининг тспасига чиқдилар-да: «Мен кўраётган нарсани кўраётирсизларми? Дарҳақиқат мен ҳов анави уйлариингиз томонда жала янглиғ фитналар етажагини кўриб турибман»,— дедилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳудан Оллоҳ таолонинг «(Эк Оиша ва Ҳафса), агар Оллоҳга тавба қилсангизлар, дилларингиз мойил бўлибдур...» деган ояти каримаси ҳақида сўрамоқчи бўлиб юрардим-у, лекин қулай фурсат тополмасдим. Бир йил Ҳазрат Умар ҳаж қилдилар, мен ҳам ул киши бирлан бирга ҳажга бордим. Ҳаждан қайтаётиб ул киши йўлда ҳожат учун четга чиқдилар. Мен ҳам идишда сув олиб, четга чиқиб турдим. Ул киши қайтгач, қўлларига сув қўйиб бердим. Таҳорат олганларидан сўнг: «Ё мўминлар амири, Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳнинг икки хотинлари тўғрисида «Агар Оллоҳга тавба қилсангизлар, дилларингиз мойил бўлибдур» деган оятини нозил этган, ўша аёллар ким ўзи?» — деб сўрадим. Шунда Ҳазрат Умар: «Во ажабо! Шуни ҳам билмайсанми, эй Ибн Аббос? Улар Оиша бирлан Ҳафса эди-да», — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Умар сўзларида давом этиб бундай дедилар: «Мен ва ансорий бир қўшним Баний Умайя ибн Зайд қавмида эрдик. Улар Мадинада катта эътиборга эга бўлган қавм эрди. Иккимиз Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига навбатма-навбат бориб-келиб турардик. Бир кун у, бир кун мен борардим. Мен бориб келсам, ўша куни содир бўлган (юз берган) воқеа, хабар ва бошқа нарсалардан уни воқиф этардим. У бориб келганда ҳам, худди шундай қиларди. Биз қурайшийлар аёлларимиздан устун турардик. Ансорларда эрса, бунинг акси бўлиб, аёллар эрларидан устун эрди. Кейин, бизнинг аёлларимиз улардан «ўрناق» ола бошлашди. Бир куни хотинимга бақирган эрдим, у ҳам менга бақириб жавоб берди. Мен: «Гап қайтарма!» — дедим. У: «Нега энди гап қайтармас эрканман, худо ҳақи, Жаноб Расулulloҳнинг аёллари ҳам ул зотга гап қайтаришади. Мана шу бугун улардан бири Жаноб Расулulloҳни кун бўйи ранжитди», — деди. Мен бундан қаттиқ хавотирланиб: «Улардан қай бири шу ишни қилган бўлса, оқибати яхши бўлмас!»— дедим-да, кийиниб қизим Ҳафсанинг уйига бордим, сўнг унга: «Эй Ҳафса, бирортангиз Жаноб Расулulloҳни бугун кун бўйи ранжитдингизми?» — дедим. Қизим: «Ҳа», — деди. Мен: «Умидларим пучга чиқди. Сен менинг ишончимни оқлай олмадинг, бахтингни бой бердинг. Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳнинг ғаблаблари туфайли (сизларга) ғабаб қилса, омон

қолмассизлар, ҳалок бўлурсизлар. Жаноб Расулulloҳга зинҳор гап қайтарма, аразлама, нимаики хаёлингга келса, мендан сўра, қўшнингнинг гапларига алданма, гарчи у Жаноб Расулulloҳга маҳбуброқ ва сендан кура чиройлироқ Оиша бўлса ҳам!» — дедим.

Ўша пайтларда биз «Фассон (подшоҳи) биз бирлан уруш қилиш тараддудида отларига тақа қоқтирмоқда» деган шов-шув гапларни эшитиб юрардик. Бир куни ансорий дўстим ўз навбати бўйича Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига борди-да, кечқурун қайтиб келиб, эшигимни шиддат бирлан тақиллатди. Мен кўрқиб кетиб, дарҳол эшикни очдим. У менга: «Бугун бир катта воқеа юз берди», — деди. Мен: «Нима бўлди, Фассон бостириб келдимиз?» — дедим. У: «Йўқ, бундан ҳам даҳшатлироқ ва хунукроқ иш содир бўлди. Жаноб Расулulloҳ аёлларини талоқ қилибдилар», — деди. Мен: «Ҳафса ишончимни оқлай олмади, бахтини бой берди. Шундай бўлмасайди, деб ҳаёлимдан ўтказган эрдим-а!» — дедим-да, кийиниб масжидга бордим ва Жаноб Расулulloҳ бирлан бомдод намозини ўқидим. Кейин, Жаноб Расулulloҳ болохоналарига чиқиб, ул ерда ёлғиз ўзлари қолдилар. Мен эрсам, Ҳафсанинг ҳузурига кирдим, қарасам, у йиғлаб ўлтирган эркан. Мен унга: «Сени йиғлатаётган нарсадан огоҳлантирмаганмидим?! Мана, энди нима бўлди?! Жаноб Расулulloҳ сизларни талоқ қилдиларми?» — дедим. У: «Билмайман, ул зот ҳов анави болохоналарида ёлғиз ўзлари ўлтирибдилар», — деди. Мен ташқарига чиқиб, минбар олдига бордим, қарасам, бир гуруҳ одамлар унинг атрофида ўтиришибди, баъзилари йиғлаётир. Мен ҳам улар бирлан бир оз ўлтирдим. Кейин, қалбимдаги ҳислар мени мағлуб қилиб, Жаноб Расулulloҳ кириб кетган болохона олдига бордимда, қора хизматкорларига: «Умарга ичкарига кирмоққа рухсат берурсизми, деб сўраб чиқ!» — дедим. Хизматкор ичкарига кириб, Жаноб Расулulloҳ бирлан сузлашгач, қайтиб чиқди-да: «Жаноб Расулulloҳга сизнинг келганингизни айтдим. индамадилар», — деди. Мен яна минбар атрофидаги одамлар олдига бориб ўлтирдим. Аммо, қалбимдаги хаёллар мени изтиробга солиб, хизматкор олдига яна бордим-да, унга: «Умарга ижозат берасизми, деб сўраб чиқ!» — дедим. У ичкарига кириб чиқиб: «Сизнинг келганингизни айтдим, лекин индамадилар», — деди. Мен яна ўша минбар атрофидаги одамлар олдига бориб ўлтирдим. Аммо, қалбимдаги изтироб менга тинчлик бермай, хизматкор олдига яна бордим-да: «Умарга рухсат берасизми, деб сўраб чиқ!» — дедим. У ичкарига кириб чиқиб: «Сизнинг келганингизни айтдим, индамадилар», — деди. Эндигина қайтиб кетаётган эрдим, хизматкор мени чақириб: «Ул зот сизга ижозат бердилар», — деди. Мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кирдим. Ул зот бўйра устида ётардилар. Бўйра биқинларига ботиб кетибди. Бошларига ичига похол тиқилган, теридан қилинган ёстиқ қўйиб олибдилар. Мен ул зотга салом бердим-да, тик турганимча: «Ё Расулаллоҳ, хотинларингизни талоқ қилдингизми?» — дедим. Ул зот менга қараб: «Йўқ» — деб жавоб бердилар. Мен: «Оллоҳу акбар!» — дедим. Сўнг, ҳануз тик турганимча: «Ё Расулаллоҳ, агар менинг гапларимга қулоқ солишни истасангиз, тинглангиз! Сизга маълумки, биз Қурайш эркалари хотинларимиздан устун турар эрдик. Мадинага келсак, бу ердаги қавм аёллари эркаларидан устун туришар эркан», — дедим. Жаноб Расулulloҳ бу гапимни эшитиб табассум қилдилар. Кейин, мен гапимда давом этиб: «Ё Расулаллоҳ, агар билсангиз, мен Ҳафсанинг ҳузурига кириб, унга: «Кундошингнинг ёлғон-яшиқ, баландпарвоз гапларига алданма, ҳаттоки у Жаноб Расулulloҳга сендан кўра чиройли ва севимли Оиша бўлса ҳам, деб айтдим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ яна табассум қилиб қўйдилар. Буни кўриб бир оз дадиллашдим-да, ерга ўлтириб олиб ул зотнинг хоналарини кўздан кечира бошладим. Худо ҳақи, хоналарида учта ошланмаган теридан бўлак бирор нарса кўрмадим. Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳдан илтижо қилиб сўрангиз, умматингизга неъматларини мўл-кўл қилсин! Оллоҳ Форс ва Рум аҳлига ўз неъматини аямаган, уларга мол-дунё ато қилган, улар эса Оллоҳга ибодат қилмайдилар», — дедим. Жаноб Расулulloҳ ёнбошлаб ётган эдилар, ўринларидан туриб ўлтирдилар-да: «Эй Ибн ал-Хаттоб, сен уларга неъматларнинг барчаси шу дунёдаёқ берилганига (охиратга ҳеч нарса қолдирилмаганига) шубҳадамисан?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, мен учун Оллоҳдан

мағфират тилангиз!» — дедим. Ёшанда Жаноб Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам, ўзлари ҳақларидаги бир сирни Ҳафса Оишага айтиб қўйганда, хотинларидан йигирма тўққиз кун аразлаган эрдилар. Жаноб Расулulloх, Оллох таоло ўзларига танбиҳ берганида, хотинларидан қаттиқ ранжиб: «Мен улар ҳузурига бир ой мобайнида кирмасман!» — деб айтган эрдилар. Орадан йигирма тўққиз кун ўтгач, Жаноб Расулulloх биринчи бўлиб Оиша разияллоху анҳонинг ҳужраларига кириб, ул онамиз бирлан гаплаша бошладилар. Шунда Оиша разияллоху анҳо: «Ё Расулаллох, сиз бизнинг ҳузуримизга бир ой кирмасман, деб қасам ичган эрдингиз, бугун эрса йигирма тўққиз кун бўлди», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloх: «(Бу) ой йигирма тўққиз кундир», — дедилар. Дарҳақиқат, ўша ой йигирма тўққиз кун эрди.

Оиша бундай дейдилар: «Шундан сўнг, Оллох таоло Жаноб Расулulloхнинг барча хогинларига ул зотни ёхуд бу дунё бирлан унинг зийнатларини танлаш ихтиёри берилганлиги ҳақида оят нозил қилди. Шунда Жаиоб Расулulloх хотинларидан биринчи бўлиб мен бирлан гаплаша бошладилар-да, менга: «Эй Оиша, сенга бир нарсани эслатиб қўяй, ота-онанг бирлан кенгашмасдан туриб бирор қарорга келишга ошиқма!» — дедилар. Жаноб Расулulloх ота-онамнинг бизнинг ажралишимизга розилик бермасликларини яхши билардилар. Жаноб Расулulloх: «Оллох таоло «Эй пайғамбари муҳтарам, сиз ўз хотинларингизга айтингизки, агар сизлар дунё ҳаётини ва унинг зийнатини истасангизлар, келингизлар, мен сизларга бир оз фойда етказай-да, сўнг сизларга яхшилик ила рухсат берай!» деган ояти каримасини иозил қилди», — дедилар».

Шунда Оиша онами Оллох таоло бирлан унинг Расулини танладилар, бошқа оналаримиз ҳам Оиша онамиз каби иш тутишди».

Анас разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам аёлларининг ҳузурига бир ой мобайнида кирмасликка қасам ичдилар. Ёшанда оёқлари чиққан (лат еган) бўлиб, болохонада бир ой (ўзлари ёлғиз турдилар). Ҳазрат Умар келиб: «Аёлларингизни талоқ қилдингизми, ё Расулаллох?» — дедилар. Жаноб Расулulloх «Йўқ аммо уларнинг ҳузурига бир ой мобайнида кирмасликка қасам ичдим», — дедилар. Ёша (болохонада ёлғиз ўзлари йигирма тўққиз кун турдилар. Сўнг, ундан тушиб, аёлларининг ҳузурига кирдилар».

26-боб. Ким туясини тошга ёхуд масжид эшигига боғлаб қўйди?

Жобир ибн Абдуллох ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайҳи ва саллам масжидга кирдилар, мен ҳам ортларидан кириб, туямни бир (катта) тошнинг четига боғлаб қўйдим. Сўнг, ул зотга: «Мана, туянгиз (ни олиб келдим)», — дедим. Ул зот туяннинг атрофини бир айланиб чиққач: «Пули ҳам, туяннинг ўзи ҳам сенга (ҳадя)», — дедилар».

27-боб. Қавм ахлатхонасига тик туриб пешоб қилиш ҳақида

Ҳузайфа разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг бир қавм ахлатхонасига тик турган ҳолда пешоб қилганларини кўрдим».

28-боб. Ким йўлда ётган шох-шабба ва шу каби одамларга азият бергувчи нарсаларни олиб ташлади?

Абу Ҳурайра разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоху алайҳи ва саллам: «Бир одам кетаётиб, йўлда ётган тиканли шох-шаббага кўзи тушди-да, уни четга олиб қўйди. Унинг бу хайрли иши Оллох таолога хуш келиб, гуноҳларини мағфират этди».

29-боб. Агар кўча ўртасидаги сайхон (ўлик) ерни талашиб, ул ерга иморат қурадирган бўлсалар, кўча учун етти зироъ (тахминан 5,30 метр) қолдирсинлар!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар кўча ўртасидаги ўлик ерни талашиб, ул ерга иморат қурадирган бўлсалар, кўча учун етти зироъ қолдирсинлар!» — дедилар».

30-боб. Эгасининг рухсатисиз таъқиқлаш ҳақида

Убода: «Биз Жаноб Расулulloҳга бировнинг молини зўрлик бирлан тортиб олмасликка байъат қилдик», — дедилар.

Абдуллоҳ ибн Язид ал-Ансорий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировнинг молини зўрлик бирлан тортиб олишдан ва бировга ваҳшиёна (қулоқ, бурун ва бошқа аъзоларини қирқиб) азоб беришдан қайтардилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Зинокор зино қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмас, ўғри ўғрилик қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмас, ичкилик ичгувчи ичкилик ичаётганда мўмин бўлиб қололмас, қароқчи одамларнинг кўз олдида уларнинг молини зўрлик бирлан тортиб олаётганда мўмин бўлиб қололмас!»

31-боб. Салбни (крестни) синдириш ва тўнғизни ўлдириш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ибн Марям (Исо алайҳиссалом) (осмондан) ораларингизга тушиб, (Муҳаммад алайҳиссаломнинг шарийъатлари асосида) адолат ўрнатмагунларича, салбни синдириб ташлаб, тўнғизни ўлдирмагунларича, жизя солигини бекор қилмагунларича ҳамда мол-дунё кўпайиб кетиб, садақа берсангиз, одамлар олмайдирган бўлмагунча Қиёмат бўлмас».

32-боб. Маст қилгувчи ичимлик солинган кўзалар синдириб ташланадими? Маст қилгувчи ичимлик солинган мешлар йиртиб ташланадими? Бут, салб, танбур ва ёғочидан фойдаланиб бўлмайдирган шу каби нарсалар синдириб ташланса, жоизми?

Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар куни кўплаб гулханлар ёқилаётганини кўриб: «Бу гулханлар нечун ёқилаётир?» — деб сўрадилар. Одамлар: «Хонаки эшаклар гўштини пишириш учун» — деб жавоб беришди. Шунда Жаноб Расулulloҳ қозонларни синдириб, шўрвасини тўкиб юборишни амр қилдилар. Одамлар: «Уларни тўкиб юбориб, қозонларни тозалаб ювсак-чи?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «(Ёки) яхшилаб ювингизлар!» — дедилар»

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккани фатҳ этганларида Байтуллоҳ атрофида уч юз олтмишта бут бор эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳақиқат (Ислом) келди ва ботил (яъни, куфр) йўқолди» — дея қўлларидаги асо бирлан бутларни уриб синдирдилар».

Қосим ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо мумкин эмаслигини унутиб, суратли бир чойшаб сотиб олдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ чойшабнинг (суратли жойларини йиртиб

(олиб) ташладилар. Кейин, Оиша разияллоҳу анҳо унинг қолганидан иккита ёстиқ тикиб олдилар. Жаноб Расулуллоҳ уларга суяниб ўлтирар эрдилар».

33-боб. Кимки ўз молини ҳимоя қилаётиб ўлдирилса, (шаҳиддур)

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Кимки ўз молини ҳимоя қилаётиб ўлдирилса, шаҳиддур» деганларини эшитдим».

34-боб. Бировнинг коса ёки бўлак бир идишини синдирса...

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинларидан бирининг уйида эрдилар. Шу пайт мўминларнинг оналаридан бири (Ҳафса ёки Сафийя) хизматкор орқали ул зотга бир коса таом киритдилар. Шунда (Оиша рашк қилиб) қўллари бирлан косани уриб синдирдилар. Жаноб Расулуллоҳ коса бўлакларини жамлаб, тўкилган овқатни унга солдилар-да, (уйдагиларга): «Еяверинглар!» — дедилар. Сўнг, ул зот хизматкорни тўхтатиб турдилар, таом еб бўлингач, ул орқали таом киритган хотинларига бутун коса бериб юбордилар. Синган коса эрса, Оишанинг уйларида қолди».

35-боб. Кимки бировнинг деворини (ноҳақ) бузса, уни худди ўзидек қилиб қайта қуриб берсин!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бану Исроил қавмидан Журайж исмли бир одам ўз ҳужрасида ибодат қилиб турган эрди, онаси келиб уни чақирди. Шунда у онасининг овозини эшитган бўлса ҳам, ибодатини бузиб, жавоб бергиси келмади. Онаси уни иккинчи марта чақирди. Бу сафар ҳам у жавоб бермади. Онаси учинчи бор чақирди, у яна жавоб бермади. Онаси унинг қошига келиб: «Илоҳи, Журайж фоҳиша хотинлар юзини кўрмай, ўлмасин!» — деб қарғади. Бир куни Журайж ўз ҳужрасида эрди, бир хотин келиб уни ўзига ром қилишга уринди, аммо у кўнмади. Кейин, ўша аёл бир чўпон бирлан алоқа қилиб, ундан фарзанд орттирди-да: «Бу бола Журайждан» — деб гап тарқатди. Натижада одамлар келиб, Журайжнинг ҳужрасини бузиб ташлашди, ўзини уриб, ҳақорат қилишди. Сўнг, Журайж таҳорат олиб, ибодат қилди-да, аёлнинг боласи олдига бориб: «Эй бола, сенинг отанг ким?» — деб эрди, бола: «Менинг отам чўпон», — деди. Бояги одамлар (хижолат бўлиб) Журайжга: «Ҳужрангни тилладан қайта қуриб берурмиз», — дейишди. Аммо, Журайж: «Ўзи хом ғиштдан (кесақдан) қурилган эрди, сизлар ҳам хом ғиштдан қуриб берингизлар!» — деди».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

1-боб. Таом борасидаги шериклик, таомни ўртада баҳам кўрмоқлик (ҳалфана, ҳарифона) ва мол ҳақида. Ўлчанадирган ва тортиладирган нарсалар қандай тақсимланади?

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уч юз кишилиқ лашкарга Абу Убайда ибн ал-Жарроҳни амир этиб тайинлаб, уларни соҳил томон жўнатдилар. Мен ҳам шу лашкар ичида эрдим. Биз йўлга чиқиб, орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, озуқамиз тугаб қолди. Шунда Абу Убайда аскарлардаги бор егуликларни бир ерга жамлашни амр қилди. Менда бир оз хурмо қолган эрди. Абу Убайда ҳар куни бояги тўпланган егуликлардан оз-оздан бериб турди. Ниҳоят, у ҳам тугади. Энди киши бошига биттадан хурмо тегадирган бўлди. Бу ҳам тугагандан кейин, қийнала-қийнала соҳилга етиб олдик. Қарасак, ул ерда тўлқин чиқариб ташлаган, тепалиқдек бир наҳанг ётибди. Лашкар унинг гўштини ўн саккиз кун ёди. Сўнг, Абу Убайда наҳангнинг икки қовурғасини ерга санчиб қўйишни буюрди. Уларнинг тагидан туя етаклаб ўтилган эрди, туянинг буйи ундан пастлик қилди».

Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Бир ғазотда) қавмнинг егулик ҳеч нарсаси қолмай, улар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб туялардан бирини сўйиб ейишга рухсат сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ изн бергач, улар қайтиб кетишаётган эрди, Ҳазрат Умар йўлиқдилар. Шунда улар ул кишини бўлган воқеадан хабардор этишди. Ҳазрат Умар: «Туяларингиз қолмагач, не қилурсизлар?» — дедилар. Сўнг, ул киши Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб: «Ё Расулаллоҳ, қавм туялари қолмагач, не қилур?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Одамларга айтингиз, нима егуликлари қолган бўлса, ҳаммасини бу ерга олиб келишсин!» — дедилар. Кейин, ерга катта чойшаб ёзилиб, барча ўзида қолган-қутган егуликларни ўша чойшабга ташлади. Жаноб Расулуллоҳ ўринларидан туриб, ул егуликларга барака тилаб дуо қилдилар. Сўнгра, одамларга идишларини олиб келишни буюрдилар. Одамлар чойшабдаги егуликлардан то тугагунча ҳовучлаб-ҳовучлаб олишди, егулик ҳаммага етди. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ: «Мен Оллоҳдан бўлак илоҳ йўқ эканлигига ва ўзим унинг Расули эканлигимга шаҳодат келтирурман!» — дедилар».

Рофиъ ибн ал-Ҳадийж разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз саҳобалар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга аср ўқир, сўнг бир жонлиқни сўяр эрдик. Кейин, у ўн бўлакка тақсим қилиниб, то кўёш ботгунча ер эрдик».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Дарҳақиқат ашъарийлар, агар ғазотда ўзларининг ёки шаҳарда болачақаларининг егуликлари кам қолса, бор егуликларини бир ерга жамлаб, кейин уни яқдиллик бирлан тенг бўлишиб олишар эрди».

2-боб. Подаларини аралаш боқаетган икки киши улар учун биргалиқда закот берурлар

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу (менга) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг закот хусусидаги ҳукмларини ёзиб бердилар. Ул зот бундай деган эрканлар: «Подаларини аралаш боқаетган икки киши улар учун биргалиқда закот берурлар» (яъни, улар ўз подалари учун алоҳида-алоҳида закот бермай, балки ўзаро

келишиб битта закот берурлар).

3-боб. Қўйларни тақсимлаш ҳақида

Рофиъ ибн Хадийжнинг боболари ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Зулҳулайфада эрдик. Одамлар оч қолиб, бир неча туя ва қўй ўлжа олишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ, қавмнинг ортида (сафлари узилиб қолмасин, деб уларни кузатиб) келаётган эрдилар. Улар ўлжа олинган ўшал қўй ва туялардан тезда бир нечасини суйиб, гўштарини қозонларга солиб пишира бошлашди. Шу орада Жаноб Расулulloҳ етиб келдилар-да, қозонларни ағдариб, ичидагиларни тўкиб ташлашни амр қилдилар, (чунки қавм ўлжа олинган қўй ва туяларни ул зот тақсим қилмасларидан бурун сўйишган эрди). Биз қозонларни ағдариб, ичидагиларни тўкиб ташладик. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ ўнта қўйни бир гуруҳга ажратиб, қолган гуруҳларга ўнта қўй ҳисобида биттадан туя бердилар. Кейин, ўша туялардан бири қочиб кетди. Уни тутолмай, анча уринишди. Қавмда отлар кам бўлганлиги сабабли бир одам уни пиёда қувиб бориб, найза бирлан уриб йиқитди. Шу он Оллоҳ таоло ул туянинг жонини олди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу жониворларда ваҳший ҳайвонларда бўлгани каби ёввойилик мавжуддир. Қайси бир ҳайвон сизга шу қилиқни қилса, ҳозиргидек иш тутингизлар!» — дедилар. Сўнг, мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, биз эртага душман бирлан тўқнашурмиз, (душман бизни кўп деб ўйламоғи учун тунда кўплаб гулханлар ёқиб, кўплаб мол-ҳол сўймоғимиз даркор), аммо бизнинг пичоғимиз йўқ», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Қони оқизилиб, Оллоҳнинг исми зикр қилинган жонлиқни еяверингизлар, тирноқ ва суяк бирлан қон чиқарилмаган бўлса бўлди! Бу ҳақда сизларга кейин батафсил баён қилиб берурман. Тиш — бу суяк бўлиб, (кесмас, жароҳатлаб қонатур, нафасни бўғиб ўлдирур). Тирноқ бирлан ҳайвонни ўлдириш эрса — ҳабашлар одати бўлиб, (сизлар бундай қилмангизлар, чунки улар кофирдурлар)», — дедилар».

4-боб. Киши шериклик хурмоларни шериклари изнисиз жуфтлаб емасин!

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Киши шериклик хурмоларни шериклари изнисиз жуфтлаб емасин!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

5-боб. Шериклик нарсаларни ўртача қиймат бирлан баҳоламоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки шериклик қулни озод қилмоқ учун унинг қийматидаги ўз ҳиссасидан воз кечмоқчи бўлса, шеригининг ҳиссасини ҳам ўз молидан тўламоғи даркор. Агар унинг моли бўлмаса, ул ҳолда қул ўртача қиймат бирлан баҳоланиб, шеригининг ҳиссаси қулнинг зиммасига юкланур, аммо у мажбур қилинмас» (яъни, қул, агар истаса, баҳоли қудрат ишлаб топиб берур).

6-боб. Шериклик нарсани тақсимлаш ва ундан улуш олиш учун қуръа ташламоқ ҳақида

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло таъйин қилган ҳудуддан чиқмайдирган (яъни, амри маъруф ва наҳий мункар қилиб юргувчи) одам бирлан Оллоҳ таоло таъйин қилган ҳудуддан чиққан (яъни, амали солиҳларни тарк этиб, гуноҳовар ишларни қилгувчи) одам бир кемани

шерикликка (ижарага) олиб, сўнг унинг қаерида ким кетишини аниқлаш учун ўзаро қуръа ташлаган ва баъзисига унинг юқорисидан, баъзисига пастидан жой теккан қавмга ўхшайди. Кеманинг тепасидагилар кеманинг пастидан жой текканларнинг чанқаб қолганларида сув ичгани тепага чиқаверганларидан норози бўлишди-да, уларга: «Агар қуръа ташлаганимизда кеманинг пасти бизга насиб қилган бўлганида, тепамиздагиларга сира азият етказмас эрдик!» — дейишди.

Буни эшитиб, кеманинг пастидан жой олганлардан бири қўлига болта олди-да, кеманинг тубини теша бошлади. Шунда кеманинг тепасидагилар унинг олдига келиб: «Не қилаётирсан?» — дейишди. У: «Ҳадеб ҳузурингизга чиқавериб, сизларга азият етказаетирман, менга эрса сув керак!» — деди. Агар кеманинг тепасидагилар унинг қўлидан ушлаб, кемани тешмоғига йўл бермасалар, ўзларини ҳам, пастдагиларни ҳам ҳалокатдан қутқариб қолурлар, акс ҳолда ўзларини ҳам, пастдагиларни ҳам ҳалок қилурлар».

7-боб. Етим ва мерос аҳлининг мол хусусидаги шериклиги

Ибн Шиҳоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Урва ибн Зубайр Оиша разияллоҳу анҳодан Оллоҳ таолонинг «Ва агар етим қизларга нисбатан ноинсофлик қилиб қўйишдан қўрқсангизлар...» деган ояти каримаси ҳақида сўради. Шунда Оиша онамиз: «Эй жияним, етим қиз ўз валийсининг назоратида бўлиб, уни ўз молига шерик қилур ва валий унинг молу жамолига қизиқиб, бир оз маҳр бериш бирлан унга уйланмоқчи бўлур. Шу боисдан ҳам, валийлар ўз қарамоғларидаги етимча қизларга уйланишдан қайтарилиб, бўлак аёлларга уйланишлари амр қилинди», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

8-боб. Ер ва ундан бошқа нарсалар хусусидаги шериклик

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир тақсимланмаган шериклик мулкка нисбатан шуфъа таъйин қилдилар. Агар шериклик мулк шериклар ўртасида тақсимланиб, чегара ва йўллари белгиланган бўлса, унга нисбатан шуфъа йўқдур».

9-боб. Агар шериклар ҳовли ёки бошқа нарсани бўлишиб олишган бўлса, энди улар учун қайтиш ҳам, шуфъа ҳам йўқдур!

Жобир ибн Абдуллоҳ ражяллоҳу анҳу. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир тақсимланмаган шериклик мулкка нисбатан шуфъа таъйин қилдилар. Агар шериклик мулк шериклар ўртасида тақсимланиб, чегара ва йўллари белгиланган бўлса, унга нисбатан шуфъа йўқдур».

10-боб. Тилла ва кумуш пулларни шерикликка сотиб олиш ҳақида

Сулаймон ибн Абу Муслим бундай дедилар: «Мен Абу алминҳолдан бир пулни иккинчи пулга нақд сотиб олиш ҳақида сўрадим. Шунда у бундай деб айтди: «Мен ва шеригим баъзи нарсаларни нақд ва насияга сотиб олдик. Кейин, Баро ибн Озиб ҳузуримизга келиб эрди, биз ундан шул ҳақда сўрадик. У бизга: «Мен ва шеригим Зайд ибн Арқам ҳам шундай қилдик. Сўнг, шул хусусда Жаноб Расулulloҳдан сўрадик. Ул зот: «Нимаики нақдга бўлса, олинглар ва нимаики насияга бўлса, олманглар!», — дедилар», — деди».

11-боб. Мушрик ва замийларнинг (мусулмонлар бирлан) шерикликка дсхқончилик қилганлари ҳақида

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар йилги ҳосилнинг ярмини бериш шarti бирлан Хайбар ерларини яҳудийларга бердилар».

12-боб. Қўйларни тенг бўлиб бериш ҳақида

Абулхайр ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уқба ибн Омирга бир неча қўй бериб, уларни саҳобаларга қурбонлик учун (тенг) бўлиб беришни амр қилдилар. Шунда бир эчки ортиб қолди. Урва шу ҳақда Жаноб Расулulloҳга эслатган эрди: «Уни ўзинг қурбон қила қол!» дедилар».

13-боб. Таом ва бошқа нарсалар борасида шериклик қилмоқ ҳақида

Бир одам бир нарсани савдолашаётган эрди, бир киши унга кўзини қисиб қўйди. Шунда Ҳазрат Умар бу унинг шериги эканлигини фаҳмладилар.

Заҳра ибн Муаббад ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Ҳишом Жаноб Расулulloҳни куришга муяссар бўлган эрдилар. Бир куни оналари Зайнаб ул кишини Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бориб: «Ё Расулаллоҳ, буни байъат қилдирингиз!» — дедилар. Шунда ул зот: «Бу ҳали ёш» — дедилар-да, ул кишининг бошларини силаб дуо қилдилар».

Заҳра ибн Муаббад ривоят қиладилар: «Бобом Абдуллоҳ ибн Ҳишом мен бирлан бозорга бориб, егуликлар сотиб олар эрдилар. Сўнг, йўлда Ҳазрат Умарнинг ўғиллари ва Ибн Зубайр ул кишини учратиб: «Бизни егуликларинпа шерик қилгил, чунки Жаноб Расулulloҳ сенга барака тилаб дуо қилганлар» — дердилар. Шунда бобом уларни егуликлар (қиймати)га шерик қилардилар. Кўпинча бобом ул зотнинг дуолари туфайли анча фойда қилиб, бир варакайига егуликлар ортилган туя сотиб олар ва уни уйларига жўнатар эрдилар».

14-боб. Қўл борасида шериклик қилмоқ ҳақида

Бу ерда 5-бобдаги ҳадис такрорланган.

15-боб. Қурбонликка аталган жонлиғ ва туялар борасида шериклик қилмоқ ҳақида. Киши ўзининг Маккага ҳайдаб келган жонлиғига бировни шерик қилса...

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулҳижжа ойининг тўртинчи куни тонгда (саҳобалар бирлан бирга) ҳажга таҳлил айтиб келдилар. Маккага етиб келишимиз бирланоқ ҳаж ўрнига умра қилишни буюрдилар. Шунда одамлар: «Минога борамизми? Ахир ҳар биримизнинг закаримиздан маний томиб турибди-ку!» — дейишди. Бу гап Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қулоқларига бориб етгач, ўринларидан туриб: «Одамлар ундай ва бундай гапларни айтишаётир, худо ҳақи, мен Оллоҳ таоло наздида энг художўй ва энг тақводорман. Келажақда не вазиятга тушмоғимни олдиндан билганимда эрди, қароримни ўзгартирмаган ва Маккага қурбонлик ҳайдаб келмаган бўлар эрдим, қурбонлик олиб келмаганимда эрди, мен ҳам сизлар бирлан эҳромдан чиққан бўлардим», — дедилар. Сўнг, Суроқа ибн Молик ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, у (тош отиш) фақат биз учунми ёки абадийми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Абадий», — дедилар. Кейин,

Ҳазрат Али етиб келиб: «Жаноб Расулуллоҳ нимага таҳлил айтган бўлсалар, мен ҳам ўшанга таҳлил айтдим», — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ Ҳазрат Алига ҳам ҳажга эҳром боғлашни буюриб, ул кишини ўз жонлиғларига шерик қилдилар».

16-боб. Ким жонлиғларни тақсимлашда ўнта қўйни 1 туяга тенглаштирди?

Бу ерда 3-бобдаги ҳадис такрорланган.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

МУҚИМЛИКДАГИ ГАРОВ ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва агар сизлар сафарда бўлсангизлар-у, (бирова қарз беришингизга тўғри келиб қолиб, қарз муомаласини ёзиб қўйгувчи бирор) котиб тополмасангизлар, бас (қарз бергувчи қарз олгувчидан бирор нарсани) гаровга олсин!» («Бақара» сураси, 283-оят).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировдан қарзга арпа олиб, гаров учун темир совутларини қолдирдилар. (Ўшал куни) мен ул зотга арпа нони ва эритилган ёғ олиб бордим. Шунда ул зотнинг «Мухаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам хонадони учун бир соъ арпадан бўлак егулик бўлган на бирор тонг ва на бирор кеч бўлди!» деганларини эшитдим. Ўшанда ул зотнинг аҳли байтлари тўққизта эрди».

1-боб. Ким совутини гаровга қўйди?

Оиша разияллоҳу анҳоривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир аҳудийга темир совутларини гаровга қўйиб, ундан егулик сотиб олдилар».

2-боб. Қуролни гаровга қўйиш ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким Каъб ибн ал-Ашрафни қатл қилиб келур? У Оллоҳ ва унинг Расулига кўп азият етказди», — дедилар. Шунда Мухаммад ибн Маслама: «Мен бораман», — деди-да, унинг олдига бориб: «Бизга бир-икки васак (буғдой) қарз бериб тургин!» — деди. Каъб: «Хотинларингизни гаровга қолдирингизлар!» — деди. Мухаммад ибн Маслама: «(Хунук) хотинларимизни гаровга қолдирсак, қандай бўлур? Сен арабларнинг энг чиройлисисан-ку!» — деди. Каъб: «Бўлмаса, ўғилларингизни гаровга қолдирингизлар!» — деди. Мухаммад ибн Маслама: «Ўғилларимизни ҳам гаровга қолдира олмасмиз, тагин бирортаси сени сўкиб, хафа қилиб қўямасин! Бунинг устига бир оз егулик учун бола-чақаларимизни гаровга қолдирмоқлик биз арабларга уятдур. Яхшиси, қуролларимизни гаровга қолдира қолайлик!»— деди. Ниҳоят, Каъб шунга рози бўлди. Сўнг, Мухаммад ибн Маслама (қуролларни олиб) келиб (гаровга қолдирмоқни) унга ваъда қилди (-да, қайтиб кетди). Кейин, (бир неча дўстлари бирлан келиб,) уни ўлдирди-да, Жаноб Расулulloҳга шул ҳақда хабар қилди».

3-боб. Гаровга қолдирилган ҳайвон (қарз берган киши томонидан) минилади ва соғилади

Иброҳим: «Топиб олинган ҳайвон (едирилган) емга яраша минилади ва соғилади, гаровга қолдирилган ҳайвон ҳам шу кабидур», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Улов, агар гаровга қўйилган бўлса, ёдирилган емга яраша (гаровга олиб қолган киши томонидан) минилур ва соғин ҳайвон, агар гаронга қўйилган бўлса, ёдирилган емга яраша (гаровга олиб қолган киши томонида соғилиб) сути ичилур. Хуллас, (улов) мингувчи на (соғин ҳайвонни сотиб сутини) ичгувчи ҳар қандай киши (уларни) боқмоғи даркордур».

4-боб. Яҳудий ва шу каби ғайридинлардан қарз олиб, гаровга парса қолдирмоқ ҳақида

Оиша розияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи на саллам бир яҳудийдан қарзга егулик олиб, совутларини гаровга қолдирдилар».

5-боб. Агар гаровга нарса олиб қолган киши бирлан гаровга нарса қолдирган киши ўзаро жанжаллашиб қолсалар, даъвогарнинг гувоҳ (далил) келтирмоғи, даъво қилинувчининг эрса, қасам ичмоғи лозимдур!

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен («Гаровга нарса олиб қолган киши бирлан гаровга парса қолдирган киши ўртасида ихтилоф чиқса, не қилмоқ ксрак?» деган мазмунда) Ибн Аббосга хат ёзиб юбориб эрдим, ул киши менга жавобан: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Бундай ҳолларда) даъво қилинувчи (яъпи, жавобгар) қасам ичмоғи лозим» — деб ҳукм қилганлар» — деб ёзиб юбордилар».

Абу Воил ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Кимки (бироннинг) молига эга бўлиб олмоқ учун ёлғон қасам ичса, Оллоҳ таоло (Қиёмат куни) уни дарғазаб бўлиб қарши олур. Оллоҳ таоло бунинг тасдиқи учун «Оллоҳга берган аҳди паймонлари бирлан қасамларини арзимас баҳога сотиб юборгучилар...» деган ояти каримасини нозил қилди», — дедилар. Сўнг, Ашъас ибн Қайс ичкаридан олдимизга чиқиб келиб: «Абу Абдурраҳмон сизларга не деяётир?» — деди. Биз ул киши не деганларини айтиб эрдик, Ашъас: «Рост айтибдилар. Бул оят, Оллоҳ таоло ҳақи, менинг хусусимда нозил қилинган бўлиб, мен бирлан бир киши ўртамизда бир қудуқ хусусида жанжал чиққан эрди. Ксйин, биз Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига борганимизда, ул зот менга: «Гувоҳ келтир ёки у қасам ичсин!» — деб эрдилар. Шунда мен: «У ёлғон қасам ичиб, менинг молимни ўзиники қилиб кетавсрадимми?» — деб эрдим. Жаиоб Расулulloҳ менга жанобан: «(Бировнинг) молига эга бўлиб олмоқ учун ёлғон қасам ичган кишини Оллоҳ таоло (Қиёматда) дарғазаб бўлиб қарши олур. Парвардигор бунинг тасдиқи учун оят нозил қилган», — дедилар-да, «Оллоҳга берган аҳд-паймоғшари бирлан қасамларини арзимас баҳога сотиб юборувчилар...» деган оятни охирига қадар тиловат қилдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ҚУЛ ОЗОД ҚИЛИШ ҲАМДА ҚУЛ ОЗОД ҚИЛИШНИНГ ФАЗИЛАТИ ҲАҚИДАГИ ҲАДИСЛАР

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Жаннатга етишмоқ йўли, яъни) машаққатли йўл — (қул) бўйнини (қуллик исканжасидан) бўшатмоқлик ёки очлик кунда қариндош етимга ёхуд хору зор мискинга таом бермоқликдур» («Балад» сураси, 13—16-оятлар).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар қандай киши бир муслмон кишини қулликдан озод қилса, Оллоҳ таоло ўшал қулнинг (озод бўлган) ҳар бир аъзоси бадалига унинг бир аъзосини жаҳаннам ўтидан халос қилур (яъни, қўли бадалига қулини, оёғи бадалига оёғини)», — дедилар».

Саъд ибн Маржона бундай деб хабар қиладилар: «Мен (Жаноб Расулulloҳнинг муслмон қулни озод қилиш ҳақидаги мазкур ҳадиси шарифларини эшитгач), Али ибн Ҳусайннинг ҳузурига бордим-да, (буни унга маълум қилдим). Шунда у Абдуллоҳ ибн Жаъфардан ўн минг дирҳам ёки минг динорга сотиб олган қулнинг олдига бориб, уни озод қилди».

1-боб. Қуллардан қайсинисини озод қилмоқ афзал?

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Қандай амал афзал?» — деб сўрадим. Ул зот: «Оллоҳга иймон келтириш ва унинг йўлида жиҳод қилиш» — деб жавоб бердилар. Мен: «Қуллардан қайсинисини озод қилмоқ афзал?! — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Энг қимматини ва эгасига қадрлироғини» — дедилар. Мен: «(Қул озод) қилолмасам-чи?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Бирор иш қилаётган одамга ёрдамлаш ёки бирор нотавоннинг ишини қилиб бер!» — дедилар. Мен: «Бу ҳам қўлимдан келмаса-чи?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Одамларга ёмонлик қилишдан ўзингни тий, бу бирлан ўзингга савоб орттиурсан!» — дедилар».

2-боб. Қуёш тутилганда қул озод қилмоқ ҳақида

Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қуёш тутилганда қул озод қилмоқни амр қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

3-боб. Икки кишига тегишли қул ёки бир неча кишига тегишли чўри озод қилинса...

Солим разияллоҳу анҳунинг оталари ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки ўзи бирлан яна бир кишига тегишли қулни озод қилмоқчи бўлса, гарчи у шеригининг ўшал қул қийматидаги ҳақини ҳам тўлашга қодир бўлса-да, қулга ўртача нарх қўйилиб, сўнг озод қилинур», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки шериклик қулдаги ўз ҳиссасини озод қилса-ю, қулнинг (умумий) қийматини тўлашга ҳам етарли моли бўлса, ул ҳолда қулга ўртача нарх чиқарилур. Сўнг, у шерикларига ўз ҳиссаларини бериб, қулни (бутунлай) озод қилур. Акс ҳолда

у ўшал қулдаги ўз ҳиссасинигина озод қилган бўлур».

Бу ерда юқоридаги ҳадис бир неча марта мазмунан такрорланган.

4-боб. Агар киши шериклик қулдаги ўз ҳиссасини озод қилса-ю, (аммо шерикларининг ҳиссаларини ҳам тўлашга етарли) моли бўлмаса, ул ҳолда (қулга ўртача нарх қўйилиб, шериклар ҳиссаси) ихтиёрий ва баҳоли қудрат узиш шарти бирлан қул зиммасига юкланур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки шериклик қулдаги ўз ҳиссасини озод қилса-ю, (аммо унинг ўз шериклари ҳиссаларини ҳам тўлашга етарли) моли бўлмаса, ул ҳолда қулга ўртача нарх қўйилиб, шериклар ҳиссаси ихтиёрий (ва баҳоли қудрат) узиш шарти бирлан қул зиммасига юкланур».

5-боб. Қул озод қилиш, талоқ ва шу каби масалалар борасидаги хато ва унутишлар хусусида. Қул фақат Оллоҳ таолодан савоб умидида озод қилинур!

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар кишининг (ўз ишидан кўзлаган яхши ё ёмон) нияти (мақсади) мавжуд. Аммо, (бандалик юзасидан) унутгувчи ва хато қилгувчининг (ёмон) нияти (мақсади) йўқдур» — деб марҳамат қилганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло мени деб умматимни кўнгиллари васваса қилган, (аммо) қилмаган ёки айтмаган нарса учун гуноҳкор қилмайдирган бўлди».

Умар ибн ал-Ҳаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «(Ҳар қандай) ишлар (қандайдир) ният бирлан (қилинур). Шунга кўра ҳар кишининг (ўз ишидан кўзлаган яхши ё ёмон) нияти мавжуддур. Кимнинг ҳижрати Оллоҳ таоло ва унинг Расулини деб қилинган бўлса, демак унинг ҳижрати Оллоҳ таоло ва унинг Расулини деб қилингандур ва кимнинг ҳижрати мол-дунё орттириш ёки бирор аёлга уйланиш учун қилинган бўлса, демак унинг ҳижрати ўзи кўзлаган ўшал нарсалар учун қилингандур».

6-боб. Агар киши: «Бу Оллоҳ таолоникидур!» — деса-ю, шунда у қулига озодлик беришни ва бунга бировни гувоҳ қилишни ният қилган бўлса...

Қайс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Исломни қабул қилгани (яъни, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида Исломни қабул қилиб, ул зотга байъат қилгани Мадинага) келаётганларида ғуломлари (қуллари) ҳам ўзлари бирлан бирга бўлиб, йўлда бир-бирларини йўқотиб қуйишди. Кейин, Абу Ҳурайра Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида ўлтирганларида ғуломлари ҳам етиб келди. Шунда ул зот: «Эй Абу Ҳурайра, мана ғуломинг олдинга келди», — дедилар. Абу Ҳурайра: «Дарҳақиқат, мен сизни гувоҳ қилиб айтурманки, у озоддур!» — дедилар. Абу Ҳурайра (Мадинага келаётиб):

«Нечоғлик дарозу машаққатли бўлса ҳам бу тун,

Мени қутқарса бас куфр исканжасидан бутун!»

деб айтган чоғларидаек уни озод қилмоқни ният қилиб қўйган эрдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

7-боб. Боланинг онаси ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат белгиларидан бири шуки, чўри (қўл аёл) ўз хўжайинини тугур», — дедилар». (Уламоларнинг айтишларича, Жаноб Расулulloҳ бул сўзлари бирлан Қиёмат арафасида ҳароми болаларнинг бениҳоят кўпайиб кетмоғига, ҳаттоки шундай бола туққан она, ўшал бола отасининг мулки бўлганидан, гўёким унинг фарзандига ҳам бир чўридек бўлиб қолмоғига ёхуд чўрилардан подшоҳлар туғилмоғига ёки болаларнинг ўз оналарига итоат қилмай, уларни чўрини ургандек уриб, сўкиб ўзларига хизмат қилдирмоқларига ишора қилган эканлар).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Утба ибн Абу Ваққос (улар чоғида) биродари Саъд ибн Абу Ваққосга: «Замъа (ибн Қайс ал-Омирий) чўрисининг ўғли мендан бўлгандур, уни ўз (тарбиянга) олгил!» — деб васият қилди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фатҳ йили (Маккага) келганларида Саъд Замъа чўриси ўғлини олиб, ул зотнинг ҳузурларига бордилар, Замъанинг ўғли Абд ҳам ул киши бирлан бирга борди. Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бул (бола) биродаримнинг ўғли бўлиб, (ўлар чоғларида): «У менинг ўғлимдур (уни ўз тарбиянга олгил!)» — деб менга васият қилганлар», — дедилар. Замъанинг ўғли Абд эрса: «Ё Расулаллоҳ, бул (бола) менинг укам бўлиб, (отам) Замъа чўрисининг ўғлидур ва отамнинг тўшакларида дунёга келгандур», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Замъа чўрисининг ўғлига назар солиб, унинг Утбага ўхшашлигини кўрдилар. Аммо, болани (Утбанинг биродарига бермай), Замъанинг тўшагида дунёга келгани боисидан, унинг ўғли Абдга топширдилар. Сўнг, ул зот Савдага: «Бул боладан юзингни яшириб юргил!» — дедилар. Чунки, бола (Савданинг оталари Замъанинг тўшакларида туғилган бўлса-да), Утбага ўхшар эрди, Савда эрсалар, Жаноб Расулulloҳнинг хотинлари эрдилар».

8-боб. Мудаббарни (яъни, хўжайини: «Ўлсам, озодсан!» — деб айтган қулни) сотиб олиш ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бизлардан бир киши (яъни, Абу Мазкур ал-Ансорий) ўз қулига: «Ўлсам, сен озодсан!» — деб қўйган эрди, (аммо унинг ўзи камбағал бўлиб), муҳтожликда (кун кўрур) эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ ёрдам қилмоқ мақсадида ўшал қулни сотиб, пулини унга берган эрдилар. Ўшал қул ўтган йили вафот этди».

9-боб. Ҳомийлик (ҳуқуқи)ни сотиш ва ҳадя қилиш ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (қулга) ҳомийлик (ҳуқуқи)ни сотиш ва ҳадя қилишдан қайтардилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен (чўри) Барирани сотиб (олмоқчи бўлдим). Шунда Бариранинг хўжайинлари унга ҳомийлик (ҳуқуқи)нинг ўзларида қолдирилишини шарт қилиб қўйишди. Мен буни Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдим, ул зот: «Уни (сотиб олиб) озод қилавер, чунки ҳомийлик (ҳуқуқи) пул тўлаганниқидур!» — дедилар. Кейин, мен уни (сотиб олиб) озод қилдим. Жаноб Расулulloҳ уни ўз ҳузурларига чақириб, эрининг ҳузурига қайтиб бориш ё бормаслик ихтиерини бердилар, (чунки Барира озод, эри эрса қул эрди). Барира: «Агар у менга мунча ва мунча (нарса) берса ҳам, ҳузурда қолмасман!» — деб ўз (озодлигини) афзал кўрди».

10-боб. Агар (мусулмон) кишининг мушрик биродари ёки амакиси асир олинса,

(озод қилинмоқлари учун) улардан фидя (товон) олинадими?

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакилари Аббос (мусулмонлар томонидан асир олиндилар). Шунда ул киши Жаноб Расулulloҳга: «Мен ўзим учун ҳам, Уқайл учун ҳам фидя тўладим», — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ ансорлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан (ҳузурларига кирмоққа) изн сўрашди. (Ул зот изн бериб, ичкарига киришгач): («Ё Расулаллоҳ), бизга рухсат берсангиз, синглимизнинг ўғли Аббосдан фидя олмасак!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ул кишидан бир дирҳам ҳам кам (фидя) олмангизлар!» — дедилар».

11-боб. Мушрикнинг (қул) озод қилгани ҳақида

Ҳишом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу жоҳилият даврида юзта қулни озод қилиб, юзта туяни қурбон қилган эрдилар. Мусулмон бўлганларида (ҳам) юзта туяни қурбон қилиб, юзта қулни озод қилдилар. Ул кишининг ўзлари бул ҳақда бундай дейдилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, менинг жоҳилият даврида (гуноҳларимдан) пок бўлиб, (парвардигорга яқин бўлмоқ) ниятида қилган (хайру-эҳсонларим) хусусида не дейсиз, (уларнинг бирор савоби бормикан?)» — дедим. Шунда ул зот: «Илгариги қилган амали солиҳларинг устига мусулмон ҳам бўлдинг!» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, кишининг кофирлик даврида қилган амали солиҳлари, агар у кейин мусулмон бўлса, зое кетмас, акс ҳолда муглақо нафъи йўқдур).

12-боб. (Кофир) арабларни қул қилиб, ҳадя қилган, сотган, (аёлларини) жимоъ қилган ва (улардан) товон ундирган ҳамда бола-чақаларини асир олган киши хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ ҳеч нарсага қудрати етмайдирган бир қул бирлан Биз ўз тарафимиздан ато этган яхши ризқдан билдирмай ва ошкора хайру-эҳсон қилиб турган бир одамни мисол қилур. Иккиси тенг бўла олурми?! Барча мақтовлар Оллоҳга хосдур, лекин уларнинг кўплари буни билмаслар» («Наҳл» сураси, 75-оят).

Марвон ва Мисвар ибн Махра разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Ҳавозин қабиласи элчилари Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига (мусулмон бўлиб) келиб, ўзларининг ўлжа олинган моллари бирлан асир олинган одамларини қайтариб бермоқларини сўраганларида, ул зот (уларнинг гапларини яхшироқ эшитиш ва ўзларининг гапларини уларга яхшироқ эшиттириш учун) ўринларидан турдилар-да, уларга: «Менинг учун энг ёқимли суз — рост сўздур! Икки нарсдан бирини (қайтариб бермоғимни) танлангиз, ё асирларни ёхуд молларни! Мен сизларни кутган эрдим» — деб айтдилар. (Дарҳақиқат), Жаноб Расулulloҳ Тоифдан (Жиъронага) қайтганларида бир неча кун уларнинг келишларини кутиб, (асирларни мужоҳидларга тақсимламай турган) эрдилар. (Кейин, ул зот, улардан дарак бўлмагач, асирларни ўшал ерда тақсимладилар. Шул аснода Ҳавозин қабиласи элчилари ҳузурларига келиб қолди). Ҳавозин қабиласи элчилари Жаноб Расулulloҳнинг икки нарсдан биринигина қайтариб беражакларини англагач: «Биз асир олинган одамларимизни (қайтариб бермоғингизни) танладик», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ мусулмонлар ичра тик туриб, Оллоҳ таоло шаънига унинг ўзи ўзларига билдирган жамики ҳамду саноларни айтдилар, сўнгра: «Аммо баъд, дарҳақиқат мана бу биродарларингиз ҳузуримизга тавба қилиб келибдилар. Мен уларга асир олинган одамларини қайтариб бермоғимни маъқул кўрдим.

Сизлардан кимки яхшилик қилиб, яхшилик кўрмоқ истаса, (ўзига тақсим қилинган асирларни, эвазига бирор нарса сўрамай, Ҳавозин қабиласига) топширсин! Ва сизлардан кимки (ўзига тақсим қилинган) асирларни бирор ҳақ бадалига (топширмоқни) истаса, топшираверсин, биз унинг (асирлари) эвазига Оллоҳ таоло бизга кофирлардан жиҳод қилдирмай олиб берадирган дастлабки ўлжалардан улуш берурмиз», — дедилар. Одамлар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун шуни (яъни, асирларни Ҳавозин қабиласига топширмоқни) маъқул кўрдик!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Биз қайси бирингиз бунга розисиз-у, қайси бирингиз рози эмассиз, билмасмиз. Борингизлар, (оқсоқолларингиз бирлан маслаҳатлашингизлар), кейин улар не қарорга келганингизни бизга маълум қилсинлар!» — дедилар. Одамлар (ўз оқсоқоллари олдига) бордилар, оқсоқоллар (асирларни қайтариб бермоқ маъқуллигини уларга маслаҳат бердилар. Барчалари шунга рози бўлгач), оқсоқоллар Жаноб Расулуллоҳнинг қошларига келиб, барча одамлар асирларнинг қайтариб берилмоғига рози эканлигини маълум қилдилар».

Ибн Авн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Нофиъга (мактуб) ёздим, ул ҳам менга (мактуб) ёзиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Бану Мусталиқ қабиласига молларини сув буйига олиб бориб суғориб турганда тўсатдан ғорат қилганларини, уларнинг қаршилик кўрсатганларини ўлдириб, бола-чақаларини асир олганларини ва Жувайрия разияллоҳу анҳога (айнан) ўшал куни етишганларини маълум қилди».

Ибн Муҳайриз разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Абу Саъид разияллоҳу анҳуни кўриб (учратиб, Бану Мусталиқ ғорати хусусида) сўрадим. Шунда ул киши бундай дедилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Бану Мусталиқ ғазотига чиқдик, (кофир) араблардан (кўпини) асир олдик. Кейин, кўнглимиз аёлларни тусаб қолиб, бўйдоқлик қийнаб юборди. (Асира аёлларни ҳомиладор қилиб қўймаслик учун) манийни ташқарига тўкмоқчи бўлдик. Жаноб Расулуллоҳдан шул хусусда сўраб эрдик, ул зот: «(Бундай) қилмоқларингизнинг сира нафъи йўқдур, (чунки) Қиёматга қадар вужудга келадирган ҳар бир инсон албатта вужудга келгайдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан Бану Тамимнинг уч (хислат) соҳиби эканлигини эшитдим. Шундан буён мен уларни яхши кўриб қолдим. Ул зот (Бану Тамимнинг биринчи хислати хусусида): «Улар Дажжолга қарши энг қаттиқ (жанг қилгувчи) умматимдурлар!» — деб эрдилар. (Уларнинг иккинчи хислати хусусида эрса), улардан закот йиғиб келинганда: «Бу бизнинг қавмимиздан йиғиб келинган закотдур!» — деб эрдилар (яъни, Бану Тамимнинг ўзларига насабдош эканликларига ишора қилган эрдилар. Уларнинг учинчи хислати шуки), Бану Тамимга мансуб бир асира Оиша разияллоҳу анҳонинг хизматларини қилиб юрар эрди. Жаноб Расулуллоҳ (унинг хусусида) Оиша онамизга: «Уни озод қилгил, чунки у Исмоил алайҳиссаломнинг авлодларидандур!» — деб эрдилар».

13-боб. Жориясига (чўрисига) адаб ва илм ўргатган киши ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўз жориясига ғамхурлик ва яхшиликлар қилган (яъни, яхши таълим-тарбия берган), сўнг уни озод қилиб, унга уйланган кишига икки ажр ато этилур» — деб марҳамат қилдилар».

14-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Қуллар ўз биродарларингиздур, уларга ўзларингиз ейдирган нарсаларни ёдирингизлар!» — деб айтганлари хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва ибодат қилингизлар (ёлғиз) Оллоҳ таолога ва ширк келтирмангизлар унга ҳеч бир нарсани ва яхшилик қилингизлар ота-оналарингизга ва қариндошларингизга ва етимларга ва мискинларга ва яқин (қариндош) қўшнига ва бегон» қўшнига ва ҳамроҳингизга (ёки ҳамсўхбатингизга) ва мусофирга ва тасарруфингиздаги қулларингизга! Албатта, Оллоҳ яхши кўрмас такаббур ва мақтангувчи кимсани» («Нисо» сураси, 36-оят).

Маърур ибн Сувайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абу Зарр ал-Ғифорий разияллоҳу анҳунинг ҳам, ғуломларининг ҳам бир хил ҳулла кийиб олганларини кўрдим. Шунда биз ул кишидан бунинг боисини сўрадик. Ул киши бундай дедилар: «Мен бир кишини онасини тилга олиб сўкиб эрдим, у Жаноб Расулulloҳга устимдан шикоят қилди. Шунда ул зот (менга): «Уни онасини тилга олиб сўқдингми? (Сенда ҳали ҳам жоҳилият илллати бор эркан!)» — дедилар. Сўнг: «(Одам алайҳиссаломнинг авлодлари бўлмиш бул) биродарларингизни Оллоҳ таоло сизларнинг қўл остингизга (қул қилиб топшириб) қўйибдур. Кимнинг қўл остида биродари (қулликда) бўлса, унга ўзи ейдирган нарсалардан ёдирсин, ўзи киядирган нарсалардан кийдирсин! Уларга кучлари етмайдирган юмушни буюрмангизлар, мабодо буюрсангизлар, ўзларингиз ёрдамлашингизлар!» — деб айтдилар».

15-боб. Агар қул парвардигорига астойдил ибодат қилиш бирлан бирга жанобига ҳам астойдил хизмат қилса...

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар қул жанобига астойдил хизмат қилиш бирлан бирга парвардигорига ҳам астойдил ибодат қилса, икки марта (яъни, икки) ажр олур», — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бир киши бўлмасин, жориясига яхши таълим-тарбия берса, сўнг уни озод қилиб, унга уйланса, икки ажр олур ва қайси бир қул бўлмасин, Оллоҳ таолонинг ҳақини ҳамда жанобининг ҳақини (астойдил) адо этса, икки ажр олур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Солиҳ мамлукка (қулга) икки ажр ато этилур. Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, агар Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқлик ва ҳаж бўлмаганда эрди, мен мамлук ҳолда ўлмоғимни хоҳлаган бўлур эрдим!» — дедилар».

16-боб. Мамлукка (қулга) нисбатан ўзни катта тутмоқликнинг макруҳлиги ҳақида

Жаноб Расулulloҳ: «Қулим ёки чўрим, деб айтмангизлар!» — деганлар.

Оллоҳ таоло: «...қул ва чўриларингиздан солиҳларини...» («Нур» сураси, 32-оят) «...мамлук (оқ) қул бирлан...» («Наҳл» сураси, 75-оят), «...эшик олдида унинг пешвосига (эрига) дуч келишди...» («Юсуф» сураси, 25-оят), «...мўмина чўриларингиздан бирига...» («Нисо» сураси, 25-оят) — дейди.

Жаноб Расулulloҳ: «Пешвонгизнинг (ҳурмати) учун ўрнингиздан турингизлар!», «Мени пешвонг қошида эслагил!» ва «Пешвонгиз ким?» — деб айтганлар.

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи

ва саллам: «Агар қул жанобига астойдил хизмат қилса ва (айни вақтда) парвардигорига ҳам астойдил ибодат қилса, икки марта ажр олур», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз (қулга): «Эгангнинг қорнини тўйгаз!», «Эгангни ювинтириб қўй!» ва «Эганга сув келтир!» — деб айтмангиз, (чунки ҳақиқий эгалик Оллоҳ таологагина хосдур!). Бунинг ўрнига: «Жанобим» ёки «мавлом» (ғамхўрим, ҳимоячим, ҳазратим) — деб айтмангиз! Бирортангиз: «Қулим» ёки «чўрим» — деб айтмангиз, (чунки инсон Оллоҳ таологагина қул, яъни бандадур). Бунинг ўрнига: «Болам», «қизим» ёки «ғуломим» — деб айтмангиз!» — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Киши (шерикликка харид қилинган) бир қулдаги ўз улушини озод қилса-ю (яъни, Оллоҳ таоло йўлида садақа қилмоқ ниятида ўз улушидан воз кечса-ю), (аммо) унинг қулга тўланган умумий маблағнинг қолган қисми қийматига тенг келадирган яна моли (нарсаси) бўлса, шерикларига ўз улушларини берур (қайтарур) ва шул тариқа қулни (бутунлай) озод қилур, акс ҳодда ундан (яъни, қулни харид қилишга сарфланган маблағдан) қанчасини озод қилган бўлса, шунчасини озод қилган бўлур (яъни, ўзи қўшган улушигина Оллоҳ таоло йўлида садақа қилган бўлур)», — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Умар) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Барчангиз ўз қўл остингиздагиларга ҳомий ва масъулдурсиз. Одамларга ҳукмдорлик қилиб турган амир ўз қул остидагиларга ҳомий ва масъулдур. Киши (эр) ўз хонадони аҳлига (оиласига) ҳомий ва масъулдур. Аёл (хотин) эрининг хонадони ва унинг болаларига ҳомий ҳамда масъулдур. Қул ўз жаноби (эгаси)нинг мол-мулкига ҳомий ва масъулдур. Шундай қилиб, барчангиз ўз қўл остингиздагиларга ҳомий ва масъулдурсиз». (Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз саллalloҳу алайҳи ва саллам, эҳтимол, одамларнинг ўзларини бир-бирларидан катта тутмасликлари лозимлигини ёхуд қулга ўзига яраша эрк беришнинг жоизлигини ҳам назарда тутган бўлсалар керак).

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Агар чўри зино қилса, унга дарра урингизлар, агар яна зино қилса, унга дарра урингизлар, агар яна зино қилса, унга дарра урингизлар, уч гал (ҳам дарра урингизлар). Туртинчи (гал зино қилса), бир (қулоч) арқонга бўлса ҳам, уни сотиб юборингизлар!».

17-боб. Агар (кимга) хизматкори таом келтирса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангизга хизматкорингиз таом (тайёрлаб) келтирса, у бирлан бирга ўлтирмасангиз ҳам, (катталиқ қилмай) бир-икки луқма (ёки бир-икки ошам) тановул қилинган, чунки у таомни меҳр бирлан тайёрлаган, (оловнинг иссиғи-ю, тутунига дош бериб, қанча азият чеккан)», — дедилар».

18-боб. «Қул ўз жанобининг мол-мулкига ҳомийдур» (дейиш бирлан) Жаноб Расулulloҳ мол-мулкни жанобга (яъни, хонадон бошлиғига) мансуб қилдилар

Бу ерда Жаноб Расулуллоҳнинг «Барчангиз ўз қўл остингиздагиларга ҳомий ва масъулдурсиз» деб бошланадирган ҳадиси шарифлари такроран келтирилган.

19-боб. Агар (киши) қулини урса, юзига урмасин!

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз қўлингизни (бирор айби учун) урсангиз, юзига урмангиз!» — дедилар». (Эҳтимол, Оллоҳ таоло Одам алайҳиссаломни ўз суратида яратгани учундур, балким инсонларнинг отаси Одам алайҳиссаломнинг ҳурматлари юзасидандур?).

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

МУКОТАБ ҲАҚИДА

(Мукотаб — қул ёки чўри бўлиб, ул ўз хўжайинига: «Мунча муддатда сизга фалон миқдорда маблағ ишлаб топиб берурман, сўнг мени озод қилурсиз. Аммо, ишонч учун менга шул ҳақда васиқа ёзиб берингиз!» — дейди. Шунда, агар хўжайини рози бўлса, унга васиқа ёзиб бериб, келишилган маблағни ишлаб топиб келмоғи учун уни эркин қўюр. Агар қул ўзи айтган муддатда ўшал маблағни ишлаб топиб келса, озод булур, акс ҳолда қуллигича қолур).

1-боб. Қулини (озод қилгач), уни ўз ҳолига ташлаб қўйган кишининг гуноҳи ҳақида

Бу ерда юқоридаги сарлавҳага оид ҳадис келтирилмаган. Аммо, «Ал-Жомиъ ас-саҳиҳ»нинг бошқа жилдларида қуйидаги ҳадис мавжуд:

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ислом аҳли ўз қулларини озод қилгач, уларни ўз ҳолларига ташлаб қўймас, жоҳилият аҳли эрса, уларнинг (ҳолидан хабар олмай), ўз ҳолларига ташлаб қўюр эрди».

2-боб. Мукотаб ва унинг (ўз бўйнига олган маблағни бир неча йил давомида) бўлиб-бўлиб тўламоғи, (яъни) ҳар йили унинг бир қисмини тўлаб, (бўйнидаги маблағдан) қутулмоғи ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Озодлик хати олмоқни истаган ғулом ва чўриларингизга, агар уларда хайрият (мол, маблағ) борлигини билсангиз, (дарҳол озодлик хати) ёзиб берингиз ва, (агар маблағлари бўлмай, ишлаб топиб бермоқчи бўлсалар), Оллоҳ таолонинг ўзларингизга ато этилган молдан уларга (ёрдам) берингиз!» («Нур» сураси, 33-оят).

Ибн Журайж разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Атога: «Агар (ғуломим ёхуд чўримнинг) моли борлигини билсам, унга озодлик хати битиб бермоғим менга вожибми?» — дедим. Ато: «Мен буни фақат вожиб, деб билурман», — дедилар».

Мусо ибн Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Сирин (исмли) бир бадавлат ғулом Анасдан озодлик хати ёзиб бермоқларини сўраб эрди, кўнмадилар. Сўнг, Сирин Умар разияллоҳу анҳуга (шикоят қилиб) борди. Ҳазрат Умар Анасга: «Унга (озодлик хати) ёзиб бер!» — дедилар. Аммо, Анас (яна) кўнмадилар. Шунда Ҳазрат Умар (дарғазаб бўлиб) «...агар уларда хайрият (мол, маблағ) борлигини билсангиз, (дарҳол) уларга озодлик хати ёзиб берингиз...» деган ояти каримани тиловат қилганча Анасга дарра урдилар. Шундан сўнггина, Анас унга озодлик хати ёзиб бердилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар. «(Чўри) Барира ҳузуримга келиб, озод бўлмоғи учун ўз буйнига олган маблағни тўламоғига ёрдам қилмоғимни сўради. (Чунки, у) ўз буйнидаги ўшал маблағнинг озгинасини ҳам тўлай олмаган эрди. Мен унга: «Эгаларинг қошига қайтгил, агар улар бўйинидаги маблағни тўламоғимга ва шунда сенга ҳомийлик ҳуқуқи менга ўтмоғига рози бўлсалар, (бўйинидаги маблағни тўлаб, сени озод) қилгумдур!» — дедим. Сўнг, Барира ўз эгалари ҳузурига бориб, уларга менинг бул таклифимни етказди. Аммо, улар: «Агар Оиша (разияллоҳу анҳо) бўйинидаги маблағни тўлашгач ва шунда сенга ҳомийлик ҳуқуқи бизда қолмоғига рози бўлсалар, (бўйинидаги маблағни тўлаб, сени озод) қилавсрсинлар!» — деб

кўнишмади. Ксйин, мен уларнинг бул шартини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб эрдим, ул зот: «Уни сотиб олиб (яъни, бўйнидаги маблағни тулаб), озод қилавер, чунки (озод қилинган чўри ёхуд ғуломга) хомийлик қилмоқ ҳуқуқи уни (бўйнидаги маблағни тўлаб), озод қилган шахсникидур!» — дедилар. Сўнг, ул зот ўринларидан туриб: «Одамларга не бўлган ўзи, Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шартларни қўюрлар?! Кимки Оллоҳ таолонинг Китобида мавжуд бўлмаган шартларни қўйса, гарчи юз марта қўйса-да, ботил бўлиб, Оллоҳ таолонинг шарти ҳақиқий ва кучлидур!»— деб марҳамат қилдилар».

3-боб. Мукотибнинг (яъни, муайян мол ёки маблағ эвазига қулига озодлик хати ёзиб бергувчи қулдорнинг) жоиз (ва ножоиз) шартлари ҳамда Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шартларни қўйгувчилар хусусида

Бу ерда ҳам Оиша онамизнинг чўри Барира ҳақидаги ривоятлари такрорланган.

4-боб. Мукотабнинг (озод бўлмоқ учун ўз бўйнига олган маблағни тўлашда) одамлардан ёрдам сўрамоғи ҳақида

Бу ерда ҳам Оиша онамизнинг чўри Барира хусусидаги ривоятлари такрорланган.

5-боб. Агар мукотаб рози бўлса, уни сотиб олмоқ(нинг жоизлиги) ҳақида

Бу ерда ҳам Оиша онамизнинг чўри Барира ҳақидаги ривоятлари такрорланган.

6-боб. Агар мукотаб (бир кишига): «Мени сотиб олиб, озод қилингиз!»— деса-ю, ул уни шул (сўзи) учун сотиб олса, (жоиздур)

Бу ерда ҳам Оиша онамизнинг чўри Барира ҳақидаги ривоятлари такрорланган.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ҲАДЯ ҚИЛМОҚ ВА УНИНГ ФАЗИЛАТИ ҲАМДА ҲАДЯ ҚИЛМОҚҚА УНДАМОҚ ҲАҚИДА КИТОБ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи валлоҳи алайҳи саллам: «Эй муслима аёллар, қўшни аёл ўзига қўшни аёлга, гарчи қўй туёғини бўлса-да, ҳадя қилишдан орланмасин!»— деб марҳамат қилдилар». (Яъни, қўшни аёллар қўлларидан келганча бир-бирларига ҳадя қилиб турсинлар, «Бу оз-ку!» ёки «Арзимас-ку!» деб ўзларини ҳадя қилмоқдан тиймасинлар, деган мазмундадур).

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо менга: «Эй жияним, гарчи биз янги ой (чиққани)ни кўрсак-да, кейин (яна) янги ой (чиққани)ни курсак-да, сўнг (яна) янги ой (чиққани)ни кўрсак-да, (жами) икки ойда уч бор янги ой (чиққани)ни кўрсак-да, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларида (ўчоқларга) ўт еқилмас эрди», — дедилар. Шунда мен: «Эй хола(жоним), нима бирлан тирикчилик қилур эрдингизлар?»— дедим. Оиша разияллоҳу анҳо: «Хурмо ва сув бирлан (кун кўрур эрдик). Бундан ташқари, Жаноб Расулulloҳнинг ансорлардан бўлмиш қўшнилари бор эрди. Уларнинг соғин совлиқлари бўлиб, сутидан Жаноб Расулulloҳга ҳадя қилиб туришар, ул зот эрсалар уни бизга ичирур эрдилар», — дедилар».

1-боб. Кичик ҳадя ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар:

«Агар даъват қилинсам қўй қулига, боргум албат,
Агар ҳадя қилинса қўй қўли, олгумдур албат!».

(Бу ерда кичик бир нарсани ҳам ҳадя қилмоқлик жоиз эканлиги, уни рад қилмаслик лозимлиги қайд қилинган бўлиб, Жаноб Расулulloҳ, назоратдан энг йироқ жойи бўлгани боисидан, қўй қўлини тановул қилмоқни хуш кўрур эрдилар).

2-боб. Ўз саҳобаларидан ҳадя сўраган зот ҳақларида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муҳожирлардан бўлмиш бир аёлга одам юбордилар. Ул аёлнинг бир дурадгор ғуломи бўлиб, Жаноб Расулulloҳ унга: «Қулингга буюргил, бизга хушбуй ёғочдан бир минбар ясаб берсин!»— дедилар. Аёл қулига буюриб эрди, ул бориб бир тарфоъ дарахтини кесди-да, ёғочидан Жаноб Расулulloҳга минбар ясади. Қул минбарни ясаб бўлгач, аёл бир ходимини Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига юбориб, минбарнинг тайёр бўлганини хабар қилди. Жаноб Расулulloҳ: «Минбарни ҳузуримга бериб юборсин!»— дедилар. Аёл минбарни бериб юборди. Кейин, ул зот минбарни сизлар кўриб турган мана шу ерга олиб келиб қўйдилар».

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен бир куни Маккага кетаётиб, дам олишга тухтаганимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир гуруҳ саҳобалари бирлан бирга ўлтирган эрдим, ул зот эрсалар шундоққина рўпарамизда дам олаётган бўлиб, мендан бўлак барча эҳромда эрди. Бир маҳал одамлар бир қулонни кўриб қолишди, шунда мен пойабзалимни ямаш бирлан овора эрдим. Улар (эҳромда бўлганлари учун ов қилишлари ва эҳром киймаган кишига ов борасида ёрдам беришлари мумкин бўлмаганидан) уни менга кўрсатишни истамай: «Шояд уни ўзи кўриб қолса!»— деб кутишди. Кейин, мен (пойабзалимни

тузатиб бўлиб, атрофимга) қараб эрдим, бир қулоннинг (ўтлаб юрганига) кўзим тушди. (Дарҳол) ўрнимдан туриб, отим олдига бордим-да, уни эгарладим. Сўнг, уни миниб (ов томон юрмоқчи эрдим), қамчи ва найзани олмаганим ёдимга тушди. Мен одамларга: «Қамчи ва найзани олиб берингизлар!»— дедим, аммо улар: «Оллоҳ таоло ҳақи, олиб бермасмиз, сенга (ов борасида) ёрдам қилмасмиз!»— дейишди. Мен (ноилож) отдан тушиб, найза бирлан қамчини олдим. Кейин, отга миниб, шитоб бирлан қулон устига чоптириб бордим-да, унга найза санчдим. Сўнг, ўлган қулонни (одамлар олдига судраб) олиб келдим. Улар унга ёпирилишиб, гўшtidан (кесиби олишди-да, пишириб) ейишди. Кейин, эҳромда бўла туриб ов гўшtidан еб қўйганлари (ёдларига тушиб): «Энди не бўлгай, гуноҳ иш қилиб қўйдик-ку?»— дея хавотирга тушишди. Сўнг, биз йўлда давом этдик, мен қулоннинг бир қўлини ўзим бирлан олиб олдим. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга етиб олгач: «Эҳромда бўла туриб ов гўшtidан истеъмол қилмоқ мумкинми ё йўқми?»— деб сўрадик. Шунда ул зот: «Унинг гўшtidан (менга ҳам) олиб келдингизларми?» — дедилар. Мен «Ҳа», — дедим-да, қулон қўлини ул зотга узатдим. Ул зот эҳромда бўлишларига қарамай, уни еб, ҳатто суюқларигача тозалаб қўйдилар».

3-боб. Чанқоқларини қондирмоқни илтимос қилган зот ҳақларида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Чанқоғимни қондиргил!»— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам мана шу ҳовлимизга келиб, чанқоқларини қондирмоғимизни илтимос қилдилар. Биз ул зот учун бир совлиғимизни соғдик. Сўнг, мен сутга (муздек бўлсин, деб) мана шу қудуғимиз сувидан қўшдим-да, ул зотга узатдим. Шунда Ҳазрат Абу Бакр ул зотнинг чап томонларида, Ҳазрат Умар рўпараларида, бир бадавий эрса, ўнг томонларида турган эрди. Жаноб Расулulloҳ (сутдан ичиб) бўлгач, Ҳазрат Умар (ул зотга): «(Қолганини) Абу Бакрга берингиз!»— дедилар. (Аммо), ул зот сутнинг қолганини бадавийга узатдилар-да: «(Аввал) ўнгдагилар(га, аввал) ўнгдагилар(га)», — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу (шул воқеа ҳақида бошқаларга сўзлаб бераётиб): «Бу суннатдур, бу суннатдур, бу суннатдур»— деб уч бор такрорладилар.

4-боб. Овланган жонивор гўшти ҳадя қилинса, қабул қилмоқлик жоиздур, чунки Жаноб Расулulloҳ Абу Қатода овланган қулон қўлини ҳадя қилганларида қабул қилганлар

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (бир куни) Марризахрон деган жойда бир қулонни қўрқитиб юбордик. Қавм уни қува-қува тутолмай чарчади. Ниҳоят, мен уни қувиб етиб, тутиб олдим-да, Абу Талҳага олиб бордим. Абу Талҳа уни сўйиб, икки сонини (оёғини) Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга юбордилар, ул зот уни қабул қилдилар».

5-боб. Ҳадя қабул қилмоқ хусусида

Ҳишом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг кўнгилларини олиш мақсадида Оиша онамизнинг уйларида бўладирган кунлари ҳадя беришни афзал курур эрдилар». (Чунки, Жаноб Расулulloҳнинг Оиша онамизни кўпроқ яхши кўришларини билишар эрди).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Холам) Умму Ҳуфайд Расулulloҳ

саллаллоху алайҳи ва салламга сузма, сариёғ ва (пиширилган) калтакесаклар ҳадя қилдилар. Жаноб Расулulloҳ сузма ва сариёғдан тановул қилиб, калтакесаклардан эрса, жирканиб емадилар. (Аммо, бошқалар) ул зотнинг дастурхонларида калтакесакларни тановул қилишди. Агар калтакесак ҳаром бўлганида, ул зотнинг дастурхонларида тановул қилинмас эрди».

Абу Ҳурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам, агар таом келтирилса: «Бу ҳадями ё садақами?»— деб сўрар эрдилар. Агар: «Бу садақа»,— дейишса, саҳобаларига: «Сизлар еяверингизлар!» — деб ўзлари емас эрдилар. Башарти: «Бу ҳадя», — дейишса, тездан (таомга) қул уриб, саҳобалар бирлан бирга тановул қилур эрдилар».

Анас ибн Молик разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламга (пиширилган) гўшт олиб келишиб: «(Бу) Барирага садақа қилинган (гўшtdан)» — деб айтишди. Шунда ул зот: «Бу гўшт Барира учун садақадур, бизга эрса, ҳадя», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Умму Атийя разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам Оишанинг ҳузурларига кириб: «Бирор егуликларингиз борми?» — дедилар. Оиша: «(Барира) ўзига Умму Атийя садақа қилиб юборган қўй гўшtidан (бизга) юборибди, шундан бўлак ҳеч вақомиз йўқ» — деб айтдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Садақа ўз жойига етибди», — дедилар» (яъни, «Бу Барирага садақа бўлса, бизга ҳадядур», — дедилар).

6-боб. Жаноб Расулulloҳга Оиша онамиз ҳузурларида эканликларидагина ҳадя қилмоқни муносиб кўрган кишилар ҳақида

Ҳишом ибн Урва разияллоху анху ривоят қиладилар: «Оиша разияллоху анҳо: «Одамлар (Жаноб Расулulloҳга) менинг ҳузуримда буладирган кунлари ҳадя қилмоқни муносиб кўрур эрдилар», — дейдилар».

Ҳишом ибн Урва ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламнинг аёллари икки гуруҳ эрди. Биринчи гуруҳ Оиша, Ҳафса, Сафийя ва Савдадан, иккинчиси Умму Салама ва ул зотнииг бошқа хотинларидан иборат эрди. Муслмонлар Жаноб Расулulloҳнинг Оишага нисбатан муҳаббатларини билишар эрди. (Шул боисдан) бирорталари Жаноб Расулulloҳга ҳадя қилмоқчи бўлса, Оишанинг ҳузуринда бўладирган кунларини пойлар ва ўшал кун келгач, ўз ҳадясини Оишанинг уйига жўнатар эрди. (Бир куни) Умму Салама (бошлиқ) гуруҳ Умму Саламага: «Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламга айтингиз, «Кимда-ким Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламга ҳадя бермоқчи бўлса, қайси хотинларининг ҳузуринда бўлсалар, ўшал ерда бераверсин!» деб одамларга тайинласинлар», — деди. Умму Салама улар айтган гапни Жаноб Расулulloҳга айтдилар. Шунда ул зот лом-мим демадилар. Кейин, улар Умму Саламадан сўрашиб эрди: «Менга ҳеч нарса демадилар», — дедилар. Улар: «(Яна) айтингиз!» — дейишди. Умму Салама, Жаноб Расулulloҳ навбат бўйича ҳузурларига кирганларида, яна айтдилар. Аммо, Жаноб Расулulloҳ бул сафар ҳам индамадилар. Кейин, улар Умму Саламадан сўрашиб эрди: «Менга жавоб қилмадилар» — деб айтдилар. Улар: «Сизга жавоб қилмагунларича айтаверингиз!»— дейишди. Умму Салама, Жаноб Расулulloҳ навбат бўйича яна ҳузурларига кирганларида, ўшал гапни такрорладилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оиша хусусида менга озор бермагил, чунки Оишадан бўлак бирор аёлнинг бағрида менга ваҳий келмас!» — дедилар. Умму Салама: «Ё Расулulloҳ, сизга азият етказганим учун Оллоҳ таолога тавба қилурман!» — дедилар. Кейин, улар Жаноб Расулulloҳнинг қизлари Фотимани

чақиришди-да: «Аёлларингиз Оллоҳ таолони ўртага қуйиб, Абу Бакрнинг қизи (Оиша) борасида адолат қилмоғингизни (яъни, «Барча аёлларингизни тенг кўрмоғингизни) ёлборурлар» — деб айтмоқни топшириб, ул зотнинг ҳузурларига юборишди. Фотима (алайҳоссалом ўзларига топширилган гапни) Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдилар, ул зот: «Эй қизалоғим, мен севган нарсани севмайсанми?» — дедилар. Фотима (алайҳоссалом): «Ҳа, албатта, севаман!» — деб жавоб қилдилар-да, уларнинг ҳузурига қайтиб бориб, бўлган гапдан хабардор қилдилар. Улар: «Ҳузурларига қайтиб, (яна) айтгил!» — дейишди. Аммо, Фотима (алайҳоссалом) кўнмадилар. Сўнг, улар Зайнаб бинти Жаҳшни (ул зотнинг ҳузурларига) юборишди. Зайнаб бориб: (Ё Расулаллоҳ), аёлларингиз Оллоҳ таолони ўртага қуйиб, Ибн Абу Қуҳофанинг қизи хусусида адолат қилмоғингизни ёлборурлар» — деб янглиш айтдилар, (чунки Усмон ибн Абу Қуҳофа Абу Бакр ас-Сиддиқнинг оталаридур). Кейин, Зайнаб (ўшал ерда) ўлтирган Оиша разияллоҳу анҳони (атайлаб) эшитадирган даражада баланд овоз бирлан ҳақорат қилдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ Оиша (разияллоҳу анҳо)га нима дер эркан, деган маънода қарадилар. Оиша (разияллоҳу анҳо) шундай бир жавоб қайтардиларки, ҳатто Зайнаб лом-мим деёлмай қолдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ Оиша (разияллоҳу анҳо)га қараб туриб: «Бу Абу Бакрнинг қизлари бўлади, (ул киши каби олижаноб, ақлли ва донодур!» — дедилар».

7-боб. Рад қилинмайдирган ҳадя ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳидланадирган, сепиладирган ёки суртиладирган) хушбуй ашёлар (ҳадя қилинса), рад қилмас эрдилар, (чунки ул зот фаришталар бирлан тез-тез муножот қилиб турур эрдилар. Шул боисдан ҳам пиёз ва саримсоқ емас эрдилар)».

8-боб. Оллоҳ таоло ҳали ато этмаган ўлжалардан инъом қилмоқнинг (ваъда қилмоқнинг) жоизлиги ҳақида

Мисвар ибн Маҳрама ва Марвон разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Ҳавозин қабиласи элчилари ҳузурларига келганда, одамларга (ўз гапларини яхшироқ эшиттириш ва уларнинг гапларини яхшироқ эшитиш учун) ўринларидан турдилар-да, Оллоҳ таоло шаънига унинг ўзи ўзларига билдирган (жамики) ҳамду саноларни айтдилар, сўнг: «Аммо баъд, (мана бу) биродарларингиз тавба қилиб ҳузуримизга келдилар. Мен уларнинг асир олинган одамларини ўзларига қайтариб бермоғимни маъқул кўрдим. Сизлардан кимда-ким шуни (яъни, ўзига улуш қилиб берилган асирларни, эвазига бирор нарса олмай, қайтариб беришни) маъқул топса, (шундай) қилсин ва кимда-ким ўзига улуш қилиб берилган асирларни, бадалига бирор нарса олгач, қайтариб бермоқчи бўлса, ул ҳам қайтариб бераверсин, биз унга Оллоҳ таоло ўзимизга ато этадирган дастлабки ўлжалардан инъом қилурмиз!» — дедилар. Шунда одамлар: «Сиз учун (муборак таклифингизни) маъқул кўрдик!» — деб жавоб қилишди».

9-боб. Ҳадя ўрнига ҳадя бермоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадя қабул қилиб, ўрнига (қиймати ортиқ бўлса, ортиқки, заррача кам бўлмаган) ҳадя берур эрдилар».

10-боб. Фарзандга ҳадя (тортиқ) бермоқ хусусида

Агар (ота) фарзандларидан бирига бирор нарса тортиқ қилса, токи бўлак фарзандларига

ҳам адолат қилиб, ўшанча тортиқ қилмас эркан, жоиз бўлмай, унга гувоҳлик ҳам қилинмас. Жаноб Расулulloҳ: «Фарзандларингизии тенг кўрингизлар!» — деб марҳамат қилганлар. Ота (агар фарзандларидан бирига тортиқ берган бўлса-ю, қолганларига бермаган бўлса, адолат учун ўшал) тортигини қайтариб олмоғи жоиздур. Ота ўз фарзанди молидан инсофу адолат бирлан истеъмол қилмоғи мумкин, (чунки бола ҳам, унинг моли ҳам отаникидур). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умардан бир туяни сотиб олиб, уни ул кишининг ўғиллари Абдуллоҳга тортиқ қилдилар-да, унга: «Буни не қилсанг, қилавер!» — дедилар. (Яъни, агар Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга: «Ўғлинг Абдуллоҳга туяларингдан бирини тортиқ қилгил!» — десалар-у, ул киши тортиқ қилсалар, бўлак фарзандларига адолат қилмаган, барчасини тенг кўрмаган бўлур эрдилар. Шул боисдан Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умардан бир туяни сотиб олдилар-да, уни ул кишининг ўғиллари Абдуллоҳга тортиқ қилдилар).

Муҳаммад ибн Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Башир ибн Саъд ибн Саълаба ал-Ансорий ал-Ҳазражий разияллоҳу анҳу ўғиллари Нуъмон ибн Башир бирлан бирга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Мен мана бу ўғлимга бир ғулом (қул) ҳадя қилдим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Барча фарзандларингга ҳам шундай қилдингми?» — дедилар. Башир ибн Саъд: «Йўқ», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ҳадянгни қайтариб ол!» — деб амр қилдилар».

11-боб. (Бирор нарса) ҳадя (қилингани)га (ўзгани) гувоҳ қилмоқлик хусусида

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Онам Амра бинти Равоҳа отам Башир ибн Саъддан менга ўз молларидан бирор нарса ҳадя қилмоқларини илтимос қилиб эрдилар), бир (қул) ҳадя қилдилар. Шунда онам отамга: «(ўғлингизга бул қулни мерос қилиб эрмас, балки ҳадя сифатида берганингизга) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни гувоҳ қилиб қўймагунингизга қадар рози бўлмасман!» — дедилар. Сўнг, отам Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, мен Амра бинти Равоҳадан (туғилган) ўғлимга (бир қул) ҳадя қилиб эрдим, (Амра) сизни бунга гувоҳ қилиб қўймоғимни буюрди», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ (отамга): «Бўлак фарзандларингга ҳам шундай ҳадя қилдингми?» — дедилар. Отам: «Йўқ» — деб эрдилар, ул зот: «Оллоҳ таолодан кўрқингизлар, фарзандларингизни тенг кўрингизлар!» — деб айтдилар. Кейин, отам (ул зотнинг ҳузурларидан уйга) қайтиб (борганлари ҳаманоқ менга берган) ҳадяларини қайтариб олдилар».

12-боб. Эрнинг хотинига ва хотиннинг эрига ҳадя қилмоғи ҳақида

Иброҳим разияллоҳу анҳу: «Бу жоиздур (мумкиндур)», — дейдилар.

Умар ибн Абдулазиз разияллоҳу анҳу: «Иккаласи ўз ҳадясини қайтариб олмайди», — дейдилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (барча) хотинларидан Оиша (онамиз)нинг уйларида касал бўлмоқларига (яъни, касал вақтларида Оиша онамизнинг уйларида яшамоқларига) ижозат сўраганлар. (Яъни, Жаноб Расулulloҳ ул оналаримиздан ўзлари уларнинг ҳузурларида бўладирган кунларни ҳадя қилмоқларини сўраганлар).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўз ҳадясини қайтариб олгувчи кимса — ўз қусуғини егувчи ит кабидур!» — деб марҳамат қилганлар.

13-боб. Аёлнинг ўз эридан бўлак кимсага ҳадя бермоғи ҳамда эри бор аёлнинг,

агар ақли жойида бўлса, қул озод қилмоғининг жоизлиги ва агар ақли жойида бўлмаса, жоиз эмаслиги ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва бермангизлар аҳмоқлар қўлларига ул молларингизники, Оллоҳ таоло сизларнинг маъийшатларингизга сабаб қилгандур!» («Нисо» сураси, 5-оят).

Асмо разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, (эрим) Зубайр менга мулк қилиб берган молдан бўлак молим бўлмай, (ундан) садақа қилсам бўлурми?» — дедим. Ул зот: «Майли, садақа қилавер, аммо қилган садақангни ҳисоблаб юрмагил, (уни) сенинг учун Оллоҳ таоло ҳисобга олиб қўюр!»— дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Маймуна бинти ал-Ҳорис разияллоҳу анҳо Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан рухсат сўрамай, ўз чўриларини озод қилдилар. Сўнг, ул зот ҳузурларига кирадирган куни: «Ё Расулаллоҳ, чўримни озод қилганимни билдингизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Шундай қилдингми?» — дедилар. Маймуна: «Ҳа», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Уни тоғаларингга берганингга (ҳадя қилганингга) эрди, сенинг учун савоби янада каттароқ бўлур эрди!» — дедилар, (чунки улар хизматкорга муҳтож эрдилар)».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг одати шарифлари шундай эрдик, агар сафар қилмоқни ихтиёр қилсалар, хотинлари ўртасида қуръа ташлар, қуръа қайси хотинларига чиқса, ўшал хотинларини ўзлари бирлан сафарга олиб кетур эрдилар. (Ул зотнинг яна шундай одати шарифлари бор эрдик), ҳар бир хотинлари учун бир кеча-кундуз вақт ажратар эрдилар. Бироқ, Савда бинти Замъа ўзларига ажратилган бир кеча-кундуз вақтни, Жаноб Расулulloҳнинг муҳаббатларини қозониш учун, Оишага ҳадя қилдилар». (Мазкур ҳадисда аёлнинг аёлга ҳадя қилганлиги айтилган бўлса-да, ул ҳадя айна вақтда эрга ҳам қилинган ҳадядур, чунки эр ундан баробар фойдаланур, деб тахмин қилиш мумкин).

14-боб. Энг аввало кимга ҳадя қилмоқ лозим?

Курайб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва Салламнинг жуфти ҳалоллари Маймуна ўз чўриларини озод қилдилар. Шунда ул зот Маймунага: «Тоғаларингдан бирига силаи раҳм (яъни, «Уни хизматкорга муҳтож тоғаларингдан бирига ҳадя қилиб, ёрдам) кўрсатганингга эрди, янада кўпроқ савоб олган бўлур эрдинг!» — дедилар. (Демак, энг аввало муҳтож қариндошларга ҳадя қилмоқ лозимдур).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, менинг икки қўшним бор, улардан қайси бирига ҳадя қилайин?» — дедим. Шунда ул зот: «Улардан ўзингга эшиги энг яқинига» — деб марҳамат қилдилар».

15-боб. (Узрли) сабабга кўра ҳадяни қабул қилмаган зот ҳақларида

Умар ибн Абдулазиз разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ҳадя ҳадя эрди, бугун эрса у порадура», — дейдилар.

Саъб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абвоъ ёки Ваддон деган жойда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир қулон ҳадя қилдим. Шунда ул зот эҳромда бўлиб, ҳадямни рад қилдилар. Ҳадямни олмаганлари учун юзимда пайдо бўлган ўзгаришни сезгач эрса: «Биз

сенинг (ҳадянгни) рад этмас эрдик, лекин биз (афсуски биз) эҳромдамиз», — дедилар».

Абу Хумайд ас-Соъндий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Азд қабиласига мансуб Ибн ал-Утбийя (ёки аллутабийя) исмли бир кишини закот йиғиб келгувчи қилиб тайинладилар. У (закот йиғиб) келгач: «Мана бу нарса сизга, мана бу эрса менга ҳадя қилинди», — деди. Шунда ул зот: «(Закотдан уриб қолгандан кўра), отасининг уйида ёҳуд онасининг уйида ўзига ҳадя қиладиларми, йўқми, пойлаб ўлтирса бўлмайдими?! Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, кимда-ким закотдан бирор нарсани уриб қолса, Қиёмат куни ўшал нарсани елкасида кўтариб келур. Агар закотдан уриб қолган нарсаси туя бўлса, ўкириб, сигир бўлса, бўкириб, қўй бўлса, маараб турур», — дедилар. Сўнг, қўлларини шул қадар баланд кўтариб (Оллоҳ таолога дуо қилдиларки), ҳатто биз қўлтиқларининг оппоқ эканлигини кўрдик. Ул зот: «Ё парвардигоро, (сенинг аҳкомларингни умматимга) етказдим!» — деб уч бор такрорладилар».

16-боб. Агар (киши бирор ердан келтириладирган молдан бировга ҳадя қилмоқни ваъда қилиб қўйган бўлса-ю, аммо (ул мол) етиб келмасидан бурун вафот этиб қолса...

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менга: «Агар Баҳрайндан мол келса, сенга мана бунча, мана бунча ва мана бунча берурман» — деб айтдилар, лекин ул мол етиб келмасидан бурун вафот этиб қолдилар. Кейин, Абу Бакр (ас-Сиддиқ) бир жарчини юбордилар, у: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кимга бирор нарса ваъда қилган бўлсалар ёҳуд кимнинг ул зотда қарзи бўлса, бизнинг ҳузуримизга келсин!» — деб (ул кишининг номларидан) жар содди. Шунда мен Абу Бакр (ас-Сиддиқ)нинг қошларига бориб: «Жаноб Расулulloҳ менга (Баҳрайндан келтириладирган молдан ҳадя) ваъда қилган эрдилар», — дедим. Абу Бакр менга (Жаноб Расулulloҳ ваъда қилган миқдорда) ул молдан бердилар».

17-боб. (Киши ҳадя қилиш ниятида сотиб олган ёҳуд ўзига ҳадя қилинган) қул ёки молни (бировга ҳадя қилгунга қадар) қандай сақлаб туради?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ҳурконгич (асов) бир туяга миниб олган эрдим. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уни (мендан) сотиб олдилар-да, (Мадинага боргач): «Эй Абдуллоҳ, бу сеники», — дедилар». (Яъни, Жаноб Расулulloҳ ул туяни ҳадя қилиш ниятида сотиб олганлари учун минмадилар ҳам, унга бирор юк ортмадилар ҳам, уни Мадинага боргунларига қадар ўзларида мулк қилиб ушлаб турганлари бирлангина кифояландилар).

Мисвар ибн Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (бир қанча) қаболарни (кийимларни) тақсим қилдилар, аммо Махрамага (ул ерда бўлмаганлари учун) бирорта ҳам қабо бермадилар. Сўнг, Махрама (менга): «Эй ўғилчам, биз бирлан Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига боргил!» — дедилар. Мен ул киши бирлан бирга бордим. «Ичкарига кириб, ул зотни менга чақириб бер!» — дедилар. Мен ул кишига Жаноб Расулulloҳни чақириб бердим. Жаноб Расулulloҳ тақсим қилинган қаболардан бирини кийиб, ул кишининг қошларига чиқдилар-да: «Мана буни сенга (атаб) яшириб қўйган эрдик», — дедилар. Махрама қабога тикилдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Махрама рози бўлдимми?», — дедилар».

18-боб. Агар киши бировга ҳадя берса-ю, у уни олгач: «Қабул қилдим» —

демаса (жоиздур)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Бир киши расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ҳалок бўлдим!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Нечун?» — дедилар. У: «Рамазонда хотиним бирла алоқа қилиб қўйдим», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бир қул топа (яъни, озод қила) оласанми?» — дедилар. У: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Икки ой муттасил рўза тута оласанми?» — дедилар. У: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Олтмишта мискиннинг қоринларини тўйғаза оласанми?» — дедилар. У: «Йўқ», — деди. Шул аснода ансорлардан бири бир сават хурмони Жаноб Расулуллоҳга (ҳадя қилиб) олиб келиб қолди. Жаноб Расулуллоҳ бояги кишига: «Мана буни олиб бориб, садақа қилгил!» — дедилар. У: «Ўзимиздан камбағалроққами, ё Расулаллоҳ? Сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, Мадинанинг икки тоғи оралиғида биздан ҳам қашшоқроқ хонадон йўқдур!» — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Боргил, буни оилангга едиргил!» — деб марҳамат қилдилар».

19-боб. Киши бировдаги қарзини (унинг ўзига) совға қилса, жоиздур

Ҳасан ибн Али разияллоҳу анҳу бир кишидаги қарзларини (унинг ўзига) ҳадя қилганлар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг (бировдан) қарзи бўлса, уни берсин ёки (ўрнига бирор нарса бериб) ундан қутулсин!» — деб марҳамат қилганлар.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отам Бадр куни шаҳид бўлдилар, кейин ул кишига қарз берган кишилар қарзларини қистаб келишди. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, шул гапни айтдим. Ул зот қарз берган кишилардан хурмозорим ҳосилини қабул қилиб, отамни қарздан ҳалос қилишларини илтимос қилдилар. Аммо, улар (хурмозорим ҳосили кам бўлганидан) кўнишмади. Шунда ул зот менга: «Эртага эрталаб ҳузурингга келурман» — деб айтдилар, сўнг эртасига тонг отганда ҳузуримизга келдилар-да, хурмозорни бир айланиб чиқдилар. Кейин, хурмозоримнинг ҳосилига барака тилаб дуо қилдилар. Мен хурмоларни териб, отамга қарз берганларнинг ҳақини тўладим, (Жаноб Расулуллоҳнинг дуолари баракоти туфайли) ўзимизга ҳам (анчагина) хурмо ортиб қолди».

20-боб. Бир кишининг кўпчиликка ҳадя қилмоғи ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (бир идишда) шарбат келтиришди. Ул зот ундан (бир оз) ичдилар. Шунда ўнг ёнларида бир йигит ва чап ёнларида кексалар туришган бўлиб, ул зот йигитга: «Агар менга ижозат берсанг, (шарбатни аввал) мана бу (кексаларга) узатсам!» — дедилар. Йигит: «Ё Расулаллоҳ, сиздан тегадирган насибамни ҳеч кимга бермасман!» - деди. Ул зот («Сени қараяю!» деган маънода) унинг қўлини чимчилаб қўйдилар».

21-боб. Сақлаб қўйилган ва сақлаб қўйилмаган ҳамда (кўпчиликка) тақсимлаб бериладирган ва тақсимланмайдирган тортиқ ҳақида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул зотнинг саҳобалари Ҳавозин қабиласига уларнинг ўзларидан олинган ўлжаларни (яъни, асир олинган одамларини) тортиқ қилдилар. Бул тортиқ (Ҳавозин қабиласига) тақсимлаб бериладирган тортиқ эмас эрди.

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен сафар вақтида Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва салламга бир туя сотдим. Мадинага етиб келганимизда ул зот (менга): «Масжидга кир, икки ракъат намоз ўқи!» — дедилар. (Мен масжидга кириб, икки ракъат намоз ўқигач), туямнинг пулини (бир қийрот) ортиқ қилиб бердилар. (Мен ўшал қийротни, Ҳарра куни Шом аҳли тортиб олгунга қадар, табаррук қилиб сақлаб юрдим)».

Саҳл ибн Саъд рашяллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга (бир идишда) шарбат келтирилди. Шунда ул зотнинг ўнг томонларида бир йигит ва чап томонларида кексалар турган эрди. Ул зот йигитга: «(Аввал) мана бу (кексаларга) узатмоғимга рухсат берурсанми?» — дедилар. Йигит: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, ҳеч кимни деб сиздан тегадирган насибамдан воз кечмасман!» — деди. Ул зот унинг қўлини чимчилаб қўйдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Бир киши Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга (туя) қарз берган бўлиб, (ул зотнинг ҳузурларига келди-да, қўполлик бирлан қарзини талаб қилди). Шунда саҳобалар уни (сўз бирлан ёхуд жисмонан) жазоламоқчи бўлишиб эрди, Жаноб Расулulloҳ уларга: «Уз ҳолига қўйингизлар уни (тегмангизлар унга), чунки қарз эгасининг сўзламоққа (ҳаққи) бор!» — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ саҳобаларга: «(Менга) қандай ёшдаги (туя қарз) берган бўлса, унга ҳам шундай ёшдаги (туя) берингизлар!» — деб айтдилар. Саҳобалар: «Ё Расулalloҳ, у (қарзга) берган (туя)дан яхшироқ (ёши каттароқ) туя тополдик, холос», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Унга ўшани бериб юбораверингизлар, чунки сизларнинг яхшироғингиз — (қарзни) яхшироқ адо этгувчингиздур!» — деб марҳамат қилдилар».

22-боб. Агар бир жамоа бир қавмга ҳадя қилса...

Мисвар ибн Маҳрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам, Ҳавозин қабиласи элчилари ҳузурларига мусулмон бўлиб келиб, (ўлжа олинган) моллари бирлан асир олинган одамларини қайтариб беришларини илтимос қилишганда, уларга: «Мен бирлан турган (аскар)ларни кўриб турибсизлар, менинг учун энг маҳбуб сўз — рост сўздур! Икки нарсадан бирини — ё асир олинган одамларингизни ёхуд ўлжа олинган молларингизни (қайтариб бермоғимни) танлангизлар, мен сизларни кутиб, (уларни тақсимламай турган эрдим)», — дедилар. Дарҳақиқат, Жаноб Расулulloҳ Тоифдан (Жиъронага) қайтганларида ўн кеча (кундуз)дан ортиқ уларни кутган эрдилар. Ҳавозин элчилари Жаноб Расулulloҳнинг икки нарсадан биринигина қайтариб бермоқларини англашгач, (ул зотга): «Биз асир олинган одамларимизни танладик», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ мусулмонлар орасида тик турганча Оллоҳ таоло шаънига унинг ўзи билдирган ҳамду саноларни айтдилар, сўнг: «Аммо баъд, дар-ҳақиқат мана бу биродарларингиз бизнинг ҳузуримизга тавба қилиб келишибди, мен уларнинг асир олинган одамларини ўзларига қайтариб бермоғимни маъқул кўрдим. Сизлардан кимда-ким (ўз асирини, эвазига бирор нарса олмай), қайтариб бермоқни истаса, қайтариб берсин ва кимда-ким бирор нарса бадалига қайтариб бермоқчи бўлса, ул ҳам қайтариб бераверсин, биз унга Оллоҳ таоло ато этадирган дастлабки ўлжалардан улуш (ҳадя) берурмиз!» — дедилар. Одамлар: «Ё Расулalloҳ, сиз уларга шуни раво кўрган эркансиз, биз ҳам шуни маъқуллаймиз!» — деб айтишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Биз қайси бирингиз бунга розисиз, қайси бирингиз рози эмассиз, билмасмиз, борингизлар, оқсоқолларингиз (барчангизнинг фикрингизни билгач), бизга келиб хабар қилсинлар!» — дедилар. Одамлар (оқсоқоллари қошига) қайтишди. Оқсоқоллар улар бирлан фикрлашиб олгач, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришиб, барчаларининг шуни (яъни, асирларни эвазига бирор нарса олмай, қайтариб беришни) маъқул кўриб, розилик билдиришганини хабар қилишди».

23-боб. Кишига унинг ўзи миниб кетаётган туяни ҳадя қилмоқ жоиздур

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Шунда мен (отам Умарнинг) бир ҳурконғич туяларига миниб олган эрдим. Жаноб Расулуллоҳ (отам) Умарга: «Уни менга сотгил!» — дедилар. Отам уни сотдилар. Кейий ул зот (менга): «Эй Абдуллоҳ, бу туя сеники», — дедилар».

24-боб. Кийиш макруҳ қилинган ҳадя ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб масжид эшиги олдида ипак ҳулла (сотишаётганини) кўриб: «Ё Расулаллоҳ, агар уни сотиб олсангиз, жумъа куни ва элчилар келганда кийиб олар эрдингиз!»—дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Уни охиратда насибаси йўқ кишилар кюрлар» — деб айтдилар. Кейинчалик, Жаноб Расулуллоҳга бир қанча ҳуллалар келтирилди. Ул зот улардан бирини Ҳазрат Умарга бериб эрдилар, ул киши: «Буни менга кийиш учун бердингизми? Ахир, ҳулла кийишни макруҳ, деб эрдингиз-ку?!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен буни сенга кийиш учун берганим йўқ», — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар ўшал ҳуллани Маккадаги мушрик биродарларига кийдириб юбордилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотиманинг ўйига келиб, ичкарига кирмадилар. Кейин Фотима (эрлари) Али келганларида шул гапни айтдилар. Ҳазрат Али Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига бориб, бунинг боисини сўрадилар. Шунда ул зот: «Мен қизимнинг эшигида ранг-баранг нақшли бир парда осиеғлик турганини кўриб эрдим», — дедилар. Ҳазрат Али: «Менинг дунё бирла ишим йўқ!» — дедилар-да, Фотиманинг олдиларига келиб, бўлган гапни айтдилар. Фотима: «Ундай бўлса, бул пардани не қилмоғимни истасалар, буюрсинлар» — деб айтдилар. Жаноб Расулуллоҳ (қизларининг бул гапларини эшитгач): «Пардани фалон муҳтож оилага юборсин!» — деб тайинладилар».

25-боб. Мушриклардан ҳадя қабул қилиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Иброҳим алайҳиссалом Сорра бирлан бирга ҳижрат қилиб, бир шаҳарга кириб бордилар. Ул шаҳарда бир золим подшоҳ бор бўлиб, у: «Соррага ҳадя берингизлар!» — деб амр қилди». (Яъни, Биби Ҳожарни Соррага ҳадя қилди).

(Яҳудийлар Хайбар фатҳи куни) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга гўшти заҳарланган қуй ҳадя қилишган.

Абу Ҳумайд: «Айла подшоҳи (таслим бўлгач), Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир оқ хачир ҳадя қилди ва чопон кийгазди. Жаноб Расулуллоҳ айлаликларга омонлик хати ёзиб бердилар», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ипак жубба ҳадя қилинди, ул зот эрсалар, ипак (кийим) кийишдан қайтарар эрдилар. Одамлар (ул жубба матосининг майинлиги ва чиройидан) таажжуб қилишиб эрди, Жаноб Расулуллоҳ: «Муҳаммаднинг жони кўлида бўлмиш зот ҳақи, Саъд ибн Муознинг жаннатдаги рўмолчаси бундан яхшироқдур!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яҳудий аёл Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (гўшти) заҳарланган қўй келтирди. Ул зот ундан тановул қилдилар. Кейин, уни (тутиб) олиб келишди. Саҳобалар: «Ижозат берингиз, буни ўлдирайлик!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ»,— дедилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир юз ўттиз киши эрдик. Жаноб Расулуллоҳ: «Бирортангизда егулик борми?» — дедилар. Шунда бир кишида бир соъ ёки шунга яқин егулик бор эркан, бергиси келмай, чайналди. Сўнг, баланд бўйли бир мушрик киши қўй етаклаб келиб қолди. Жаноб Расулуллоҳ унга: «Буни сотишга олиб келаётирсанми ё ҳадя қилмоқчимисан?» — дедилар. У: «Йўқ, (ҳадя эмас), балки сотилади», — деди. Жаноб Расулуллоҳ ундан қўйни сотиб олдилар. Кейин, у сўйилди. Жаноб Расулуллоҳ унинг жигар ва бошқа ички аъзоларини қовурмоғимизни амр қилдилар. Оллоҳ таоло номи бирлан онт ичаманки, Жаноб Расулуллоҳ қўйнинг ички аъзоларидан бир юз ўттиз кишининг ҳар бирига улуш ажратдилар. Агар улуш эгаси шу ерда бўлса, уни ўзига бердилар, агар йўқ бўлса, олиб қўйдилар. Кейин, қолганини икки лаганга солдилар, барчамиз тўйгунча едик, шунда ҳам икки лаган ортиб қолди, биз уни туяга ортиб қўйдик».

26-боб. Мушрикларга ҳадя қилмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ дин хусусида сизлар бирлан урушмаган ва сизларни ўз диёрингиздан бадарға қилмаган кимсаларга яхшилик ва адолат қилмоқларингизга монеълик қилмас» («Мумтаҳана» сураси, 8-оят).

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар бир кишида сотиладиган (ипак) ҳулла борлигини кўриб: «(Ё Расулаллоҳ), буни сотиб олингиз, жумъа кунлари ва ҳузурингизга элчилар келганда кийгайсиз», — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Буни охиратда насибаси йўқ кимсалар кюрлар»,— дедилар. Кейинчалик, Жаноб Расулуллоҳга бир қанча (ипак) ҳулла келтирилиб эрди, улардан бирини Ҳазрат Умарга юбордилар. Ҳазрат Умар (ҳайрон бўлиб): «Буни қандай кюрман? Ахир, буни макруҳ, деб айтган эрдингиз-ку?!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен буни ўзинг кийгин, деб эмас, балки сотиб бирор корингга яратареан ёхуд бирор (мушрик қариндошингга) кийдириб юборарсан, деб юборган эрдим», — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар уни Макка мушрикларидан бўлмиш ўз биродарларига, мусулмон бўлмасидан бурун, кийдириб юбордилар».

Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қттадилар: «Мушрика онам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида меникига келдилар. Шунда мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан фатво сўраб: «Онам мени соғиниб (ёки бирор нарса илинжида) келибдилар, (мушрика бўлсалар ҳам) силаи раҳм қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, онангга силаи раҳм қилгил!» — деб марҳамат қилдилар».

27-боб. Ўз ҳадясини ёки садақасини қайтариб олмоқлик ҳеч кимга ҳалол эмас

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўз ҳадясини қайтариб олгувчи— ўз қусуғини егувчи кабидур!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз учун ўз қусуғини егувчи ит янглиғ ўз ҳадясини қайтариб олгувчи кимсадек бадбахт

йўқдур!» — дедилар».

Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир кишини Оллоҳ таоло йўлида бир отга миндириб юбордим. Кейин, у ул отни хароб қилиб қўйди. Уни арзонга берса керак, деб ўйлаб, ундан сотиб олмоқчи бўлдим-да, шул ҳақда Жаноб Расулulloҳдан сўрадим. Шунда ул зот: «Хаттоки сенга уни бир дирҳамга берса ҳам, сотиб олмагил, чунки ўз садақасини қайтариб олгувчи — ўз қусуғини егувчи ит кабидур!» — дедилар».

28-606.

Абдуллоҳ ибн Убайдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳш анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Жадъоннинг мавлоси Бану Сухайб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Сухайбга икки уй ва бир хужра берганликлари ҳақида даъво қилишди. Шунда Марвон: «Бул хусусда сизларга ким гувоҳ бўлур?» — дедилар. Улар: «Ибн Умар», — дейишди. Марвон Ибн Умарни чақирдилар, Ибн Умар Жаноб Расулulloҳнинг икки уй ва бир хужрани дарҳақиқат Сухайбга берганликлари ҳақида гувоҳлик бердилар. Марвон ул кишининг гувоҳликларига таяниб ўшал икки уй ва бир хужрани уларга ҳукм қилдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

1-боб. Умро ва руқбо хусусида

Жобир разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Умро кимга ҳадя қилинган бўлса, ўшаникидур» — деб ҳукм қилдилар», — дейдилар. («Умро» истилоҳи «умр» сўзидан олинган бўлиб, бирор кишига умрбод фойдаланиш ва мерос килиб қолдириш ҳуқуқи билан тортиқ этилган ер-сув, уй-жой кўринишидаги ҳадядур. Имом Бухорий мазкур бобда «руқбо» хусусида ҳадис келтирмаганлар. Уламолар «умро» билан «руқбо»нинг маънан бир эканлигини бунга сабаб қилурлар).

2-боб. Одамлардан вақтинча от олган зот ҳақларида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мадинада тўс-тўполон бўлди. Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳадан Мандуб исми отини (вақтинча) олиб, унга миндилар-да, (товуш келган томонга чоптириб кетдилар). Ул томондан қайтиб келгач: «Ул ерда бирор хавф-хатар борлигини кўрмадик, мана бу отнинг эрса, денгиз (оқими каби бир текис юришини) билдик!» — деб марҳамат қилдилар».

3-боб. Турмуш қураётган келин учун ўзгалардан бирор нарсани вақтинча олиб туриш ҳақида

Айман разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳузурларига кирсам, нархи беш дирҳамли дағал кўйлак кийиб олган эрканлар. Шунда менга: «Чўримни курмайсизми, мана бу кўйлакни уйда (тўй куни) кийишни хушлаб қолибди, бундай кўйлаклардан бири менда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг замонларидан бери сақланиб келар эрди, аммо буни Мадинада бирор аёл (тўй куни) кийиб зиннатланмас эрди. Чўрим бир аёлни ҳузуримга жўнатиб, мана шу кўйлакни вақтинча кийиши учун бериб турмоғимни сўрабди», — дедилар».

4-боб. Манийҳа фазилати ҳақида

(«Манийҳа» истилоҳи «манаҳа» — «инъом қилмоқ, тортиқ қилмоқ, мукофотламоқ» каби маъноларни англатувчи феълдан ясалган бўлиб, сутини ичиб кун кўриб турсин, деб бирор согин ҳайвонни ёхуд ҳосилини еб кун кўриб турсин, деб бирор мевали дарахт ё дарахтзорни бировга вақтинча инъом қилмоқликдур).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Энг яхши манийҳа — (сутини ичиб кун кўриб турсин, деб) серсут туяни ёки серсут совлиқни (бировга вақтинча) инъом қилмоқлик (булиб, ул) эрталаб бир идиш сут бериб (яйловга) кетур ва ксчқурун (яйловдан) келиб (яна) бир идиш сут берур» — деб марҳамат қилдилар».

Ибн Шиҳоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муҳожирлар Маккадан Мадинага келганларида қулларида ҳеч нарсалари йўқ эрди. Ансорлар эрса (кўплаб) ер ва мол-мулкка эга бўлиб, муҳожирларга: «Бизга деҳқончилик ишларида кўмаклашсангизлар, бас, ҳар йилги ҳосилни (тенг) бўлишиб олурмиз» — деб айтишди. Анаснинг онаси Умму Сулайм Абдуллоҳ ибн Абу Талҳанинг (ҳам) онаси бўлиб, Абдуллоҳ Анаснинг бир онадан тугилган биродари эрди. Анаснинг онаси Жаноб Расулulloҳга ўз хурмо дарахтларидан манийҳа қилган бўлиб, ул зот

уларни озод қилинган чўрилари Умму Айманга — Умму Усома ибн Зайдга тортиқ қилган эрдилар. Жаноб Расулulloҳ Хайбар аҳлига қарши қилинган ғазотдан бушагач, Мадинага қайтиб келдилар. Муҳожирлар ансорлар манийҳа қилган хурмо дарахтлари ўрнига (Хайбардан ўлжа олинган хурмо дарахтларидан) бердилар. Жаноб Расулulloҳ (ҳам) Анаснинг онаси берган хурмо дарахтларини ўзига қайтариб бериб, Умму Айманга унинг ўрнига ўз боғларидаги хурмо дарахтларидан инъом қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Қирқта хислат (яхшилик, эзгу иш, амали солиҳ мавжуд) бўлиб, уларнинг энг аълоси — согин эчки манийҳа қилмоқликдур. Кимки савоб умидида ва (амали солиҳ учун) ваъда қилинган (ажрнинг ҳақиқат эканлигини) тасдиқлаган ҳолда улардан бирини адо этса, Оллоҳ таоло бунинг учун уни жаннатга киритур».

Ҳассон ибн Атийя разияллоҳу анҳу: «Биз согин эчки манийҳа қилмоқликдан бўлак хислатларни, яъни саломга алик олмоқ, акса урган кишининг ҳамдига жавоб қайтармоқ, йўлдаги азият берувчи нарсаларни олиб ташламоқ каби амали солиҳларни бирма-бир санаб чиқиб, уларни ўн бештага ҳам етказа олмадик», — дейдилар.

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бизлардан кўпчилик кишиларнинг ортиқча ерлари бўлиб, улар: «Ҳосилнинг учдан бири ёки тўртдан бири ёхуд ярми эвазига (ортиқча) ерларимизни ижарага берурмиз» — деб айтишди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг ери бўлса, унга ўзи эксин ёки уни (бирор мусулмон) биродарига манийҳа қилсин ва агар истамаса, уни ўзида ушлаб турсин!» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир бадавий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келди-да, ул зотдан ҳижрат хусусида сўради (яъни, у фатҳдан илгари Мадинага ҳижрат қилмоқлари вожиб қилинган Макка аҳлидан бўлмаса-да, Мадинада истиқомат қилиш учун ул зотга байъат қилмоқчи бўлди). Шунда ул зот: «Шўринг қурсин (сенга ачинаман), ҳижратнинг иши (яъни, унинг шартларини адо этмоқлик) мушкулдур! Туяларинг борми, уларнинг закотини бериб турибсанми?» — дедилар. Бадавий: «Ҳа», — деди. Ул зот: «Улардан бирортасини манийҳа қилиб турибсанми?» — дедилар. Бадавий: «Ҳа», — деди. Ул зот: «Уларни сугорадирган куни соғасанми?» — дедилар. Бадавий: «Ҳа», — деди. Ул зот: «(Ундай бўлса), денгизлар ортида (яъни, уйингда туриб ҳам Оллоҳ таолонинг фарзини) адо этавер, чунки Оллоҳ таоло (қилган) амалларининг (савобини) заррача камайтирмас!» — деб марҳамат қилдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (шамолдан) экини чайқалиб турган бир ер (олдидан) чиқиб қолдилар-да: «Бу кимники?» — дедилар. Одамлар: «Буни фалончи (фалончидан) ижарага олган» — деб айтишди. Шунда ул зот: «Аммо, буни унга манийҳа қилганида, муайян тўлов олганидан кўра кўпроқ савоб олган бўлур эрди» — деб марҳамат қилдилар».

5-боб. Агар бир киши: «Манави жорияни сизга хизматкорликка бердим» — деса, жоиздур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Иброҳим алайҳиссалом (Биби) Сорра бирлан (бир ёвуз подшоҳ мамлакатига) ҳижрат қилдилар. (Ул подшоҳ Биби Соррани ёмон ниятда ўз саройига мажбуран олиб келтирди. Аммо, Биби Сорра Оллоҳ таолонинг инояти бирлан унинг тажовузидан омон

қолдилар. Сўнг, ул Биби Соррага инъомлар бериб, бир жорияни, яъни Биби Ҳожарни ҳам қўшиб юборди). Биби Сорра Иброҳим алайҳиссаломнинг қошларига қайтгач: «Сездимки, Оллоҳ таоло кофирни тор-мор этди» — дедилар-да, жорияни Иброҳим алайҳиссаломга хизматкорликка бердилар».

6-боб. Агар киши (Оллоҳ таоло йўлида) отга миндириб юборилган бўлса, бу умро ва садақа кабидур

Умар разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Мен Оллоҳ таоло йўлида бир кишини отга миндириб юбордим. Сўнг, ўшал отнинг сотилаётганини кўриб, Жаноб Расулуллоҳга мурожаат қилдим. Шунда ул зот: «Уни сотиб олмагил, садақангни қайтариб олмагил!» — деб айтдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ГУВОҲЛИКЛАР КИТОБИ

1-боб. Даъвогарга қарши аниқ далил-исбот келтирмоқлик ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, агар бир-бирларингиздан муайян вақтгача қарз олсангизлар, уни ёзиб қўйингизлар ва ўрталарингиздаги ёзгувчи инсоф ила ёзсин ва ҳеч бир ёзгувчи Оллоҳ таоло ўзига таълим бергани каби ёзишдан бош тортмасин ва (иложи бўлса) қарз олгувчи (ўзи) ёзиб берсин ва айтиб берсин ва ул Оллоҳ таолодан қўрқсин ва олган нарчасидан бирор нарсани кам ёздирмасин ва агар қарз олгувчи беақл ёки заиф (ёш, кекса) бўлса ёхуд (қар, соқов ва тил билмаслиги боисидан) ўзи айтиб ёздиришга қодир бўлмаса, ул ҳолда унга ҳомийлик қилгувчи одам адолат бирла ёздирсин ва (бунга) эркак кишиларингиздан иккитасини гувоҳ қилиб қўйингизлар, агар икки эркак киши мавжуд бўлмаса, ўзларингиз истаган гувоҳлардан бир эркак ва икки аёлни гувоҳ қилингизлар-ки, ул аёллардан қайси бири (ўрталарингиздаги қарз хусусида) унутиб адашса, иккинчиси унинг ёдига солур ва қачон гувоҳлар (гувоҳликка) чақирилсалар, бош тортмасинлар ва қарз хоҳ кичик, хоҳ катта бўлсин, муҳлати келгунча ёзиб қўйишдан эринмангизлар ва бу Оллоҳ таоло қошида адолатлироқ ва гувоҳлик учун тўғрироқ ва шубҳа қилмасликларингизга яқинроқ (ҳукм)дур. Аммо, (ўрталарингиздаги муомала) ўзаро юргизиб турган нақд савдо-сотик (муомаласи) бўлса, уни ёзмасангизлар, сизларга гуноҳи йўқдур ва қачон ўзаро савдо-сотик қилсангизлар, гувоҳ келтирингизлар ва на ёзгувчига ва на гувоҳга зарар етказилмасин ва агар зарар етказсангизлар, сизларга гуноҳ булур ва Оллоҳ таолодан қўрқингизлар ва Оллоҳ таоло сизларга таълим берур ва Оллоҳ таоло ҳар нарсани билгувчи зотдур» («Бақара» сураси, 282-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, адолат йўлидан сира тоймас ва ўзларингиз, оналарингиз ҳамда қариндош-уруғларингиз зарарига бўлса-да, Оллоҳ таоло учун (тўғри) гувоҳлик бергувчи бўлингизлар! (Гувоҳ келтирган киши) хоҳ бой ва хоҳ камбағал булсин, Оллоҳ таоло ҳар иккисига ҳам сизлардан кўра хайрихоҳроқдур. Бас, нафсларингизга тобеъ бўлиб, адолатни қулдан бермангизлар ва агар сизлар тил буриб (нотўғри гувоҳлик берсангизлар) ёхуд (гувоҳлик беришдан) бўйин тоштсангизлар, албатта Оллоҳ таоло қилиб турган амалларингиздан бохабардур» («Нисо» сураси, 135-оят).

2-боб. Агар киши бировга адолат қилиб: «Биз (уни) фақат яхши (деб) билурмиз» — деса ёхуд: «Мен (уни) фақат яхши (деб) билурман» — деб айтса...

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бўхтон аҳли Оиша разияллоҳу анҳо хусусларида оғизларига келган тўхмат гапларни айтишганда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бул тўхмат ҳақида) ваҳий келавермагач, ҳузурларига Али ва Усома разияллоҳу анҳумони чорлаб, улар бирлан оилаларининг (яъни, Оиша онамизнинг карвондан) қолиб кетганлари тўғрисида маслаҳатлашдилар. Шунда Усома: «Биз оилангизни фақат яхши (деб) билурмиз», — дедилар. (Чўри) Барира эрса: «Агар мен унда бирор камчилик кўрган бўлсам, ул ҳам унинг ёш қизча эканлигидан бўлиб, уйдагилар тайёрлаб қўйган хамирни пойлаб ўлтириб ухлаб қолур ва хонадондаги қўйлардан бири келиб хамирни еб қўюр» — деб айтди. Шундан сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оилам хусусида тўхмат қилиб менга озор етказган кишини ким узр айттирур? Оллоҳ таоло ҳақи, мен оиламдан фақат яхшилик кўрганман! (Тўхматчилар) мен фақат яхши деб билган бир киши хусусида ҳам ифво қилишди», — дедилар».

3-боб. Бирор нарса ортида (қулоқ солиб турган) кишининг гувоҳлиги ҳақида

Амр ибн Ҳарис бунинг жоиз эканлигини айтиб: «Каззобу фожира кимсага нисбатан шундай қилинур», — дейдилар.

Шаъбий, Ибн Сирин, Ато ва Қатода: «(Беркиниб) қулоқ солиб турмоқлик (ҳам) гувоҳликдур», — дейишади.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Убай ибн Каъб ал-Ансорий иккалалари Ибн Сайёд яшаётган хурмозор томон йўл олишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурмозорга кириб боргач, бир хурмо дарахти ортига яшириндилар, чунки ул зот Ибн Сайёд кўриб қолмасидан бурун унинг гапларини эшитиб олмоқчи эрдилар. Ибн Сайёд (шул вақтда) ўзининг тўшагида бир баҳмал чойшабга бурканиб етар, чойшаб ичидан эрса минғиллаган бир овоз эшитилар эрди. Ногаҳон, Ибн Сайёднинг онаси хурмо дарахти ортида беркиниб турган Жаноб Расулulloҳни кўриб қолиб: «Эй Соф, ана Мухаммад!» — деб ўғлини огоҳлантирди. Шунда Ибн Сайёд жимиб қолди. Жаноб Расулulloҳ (афсусланиб): «Агар (онаси) индамаганида (Ибн Сайёднинг сири) ошкор бўлур эрди», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Рифоъат ал-Қуразийнинг хотини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Мен Рифоъатнинг никоҳида эрдим, кейин у мени бутунлай талоқ қилди. Сўнг, мен Абдурраҳмон ибн аз-Зубайрга никоҳландим, аммо унинг олати манави кўйлакнинг попуғи каби (юмшоқ) эркан», — деди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (унга): «Сен Рифоъатга қайтиб тегмоқчига ўхшайсан, йўқ, бўлмайдди, токи Абдурраҳмон сенинг ва сен унинг асалдонидан лаззат олмагунингча бу мумкин эрмас!» — дедилар. Шул вақт Абу Бакр Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида ўлтирган эрдилар. Эшик ортида эрса Холид ибн Саъид ибн ал-Ос ичкарига кирмоқ учун ул зотнинг ижозатларини кутиб турган бўлиб, (бояги хотиннинг беҳаё гапидан дарғазаб ҳолда): «Эй Абу Бакр, анави (беҳаё хотиннинг) Жаноб Расулulloҳ ҳузурларида айтган гапини наҳотки эшитмаган бўлсангиз?!» — дедилар».

4-боб. Агар бир ёки бир неча гувоҳ бирор нарса хусусида гувоҳлик берса-ю, бошқалар: «Биз бул ҳақда беҳабармиз» — дейишса, ул ҳолда гувоҳлик берган кишининг сўзига биноан ҳукм чиқарилур

Ҳумайдий: «Бундай ҳолат Билол хабар қилган қуйидаги ҳадисда мавжуд», — дейдилар: «Билол Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Каъбада намоз ўқиганларини айтди. Фазл эрса, ул зотнинг Каъбада намоз ўқимаганларини таъкидлади. Шул боисдан одамлар Билолнинг гувоҳлигини қабул қилишди». Шунингдек, агар икки гувоҳдан бири: «Фалончи фалончига минг дирҳам қарз берган» — деса-ю, бошқаси: «Бир ярим минг дирҳам берган» — деб айтса, ул ҳолда берилган қарзнинг кўпроқ эканлигини айтган кишининг гувоҳлигига биноан ҳукм чиқарилур.

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайкя разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уқба ибн ал-Ҳарас Абу Ихоб ибн Азизнинг қизига уйланди. Кейин, бир хотин келиб, Уқба ва ул уйланган қизни эмизганини айтди. Уқба ул хотинга: «Мени эмизганингизни билмасман, бул ҳақда менга айтмагансиз», — деди. Сўнг, у Абу Ихобнинг хонадонига бир ходимини юбориб, шул хусусда сўратди. Улар бояги хотиннинг Абу Ихобнинг қизини эмизганини билмасликларини маълум

қилишди. Шундан кейин, Уқба уловига миниб Мадинага — Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига борди-да, ул зотдан шул ҳақда сўради. Шунда Жаноб Расулulloҳ унга: «Уни қандай қилиб жимом қиласан, ахир унинг ризоий (эмишган) акаси эканлигинг айтилибди-ку?!» — дедилар. Сўнг, Уқба Абу Иҳобнинг қизини талоқ қилди, у бошқа эрга тегиб кетди».

5-боб. Одил гувоҳлар ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва гувоҳ қилиб қўйингизлар ўзларингиздан икки мўтабар кишини...» («Талоқ» сураси, 2-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ўзларингиз истаган гувоҳлардан...» («Бақара» сураси, 282-оят).

Абдуллоҳ ибн Утба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳунинг бундай деганларини эшитдим: «Одамлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ваҳийга биноан ҳукм қилинур эрдилар. Энди бўлса, ваҳий нозил қилинмай қўйди, Бундан буён биз сизларга нисбатан бизга қандай амаллар қилаётганингизга қараб ҳукм чиқарурмиз. Кимки бизга яхшилик қилган бўлса, уни омон қолдириб, ўзимизга яқин қилурмиз. Аммо, биз унинг кўнглида қандай яширин нияти бор, заррача билмасмиз, буни Оллоҳ таолонинг ўзи ҳисобга олиб қўйгайдур. Кимки бизга ёмонлик қилган бўлса, уни омон қолдирмасмиз ҳам, унга ишонмасмиз ҳам, ҳаттоки: «Кўнглимдаги ниятим яхшидур» — деб айтса-да!».

6-боб. Маййитнинг яхши амаллар қилгани хусусида неча мусулмон гувоҳлик бермоғи жоиз?

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларидан бир жаноза ўтди. Шунда саҳобалар ўшал маййитнинг яхши амаллар қилгани ҳақида сўзлаб, мақташди. Жаноб Расулulloҳ (уларга жавобан): «Вожиб бўлди», — дедилар. Сўнг, ул зотнинг олдиларидан яна бошқа бир жаноза ўтди. Шунда саҳобалар бул маййитнинг ёмон амаллар қилгани ҳақида сўзлаб, қоралашди. Жаноб Расулulloҳ (уларга жавобан яна): «Вожиб бўлди», — дедилар. Саҳобалардан бири (таажжубланиб): «Ё Расулаллоҳ, нечун ул маййитга ҳам: «Вожиб бўлди» — дедингиз, бул маййитга ҳам: «Вожиб бўлди» — дедингиз» — деб сўрадилар. Жаноб Расулulloҳ (ул кишига жавобан): «Мўмин қавмнинг гувоҳлиги қабул қилинур, мўмин қавм Оллоҳ таолонинг ердаги гувоҳларидур!»— дедилар».

Абуласвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мадинага келганимда бир касаллик тарқалган бўлиб, одамлар (узоқ ётмай) тездан вафот қилишар эрди. Мен Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳунинг ёнларига бориб ўлтирдим. Шунда олдимиздан бир жаноза ўтиб эрди, одамлар ул маййитни яхши сўзлар бирлан мақташди. Ҳазрат Умар: «Вожиб бўлди» — деб қўйдилар. Сўнг, олдимиздан яна бир жаноза ўтиб эрди, одамлар ул маййитни ҳам яхши сўзлар бирлан мақташди. Ҳазрат Умар яна: «Вожиб бўлди» — деб қўйдилар. Кейин, учинчи бир жаноза ўтди. Одамлар бу галги маййитни ёмон сўзлар бирлан қоралашди. Ҳазрат Умар яна: «Вожиб бўлди» — деб қўйдилар. Шунда мен (ажабланиб): «Эй мўминлар амири, нима вожиб бўлди?» — дедим. Ҳазрат Умар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам не деган бўлсалар, шуни айтдим, қайси бир мусулмонга мусулмонлардан тўрттаси яхши амаллар қилгани хусусида гувоҳлик берса, Оллоҳ таоло уни жаннатга киритур», - дедилар. Шунда биз: «Мусулмонлардан учтаси гувоҳлик берса-чи?» — дедик. Ҳазрат Умар: «Учтаси ҳам етарли», — дедилар. Биз яна: «Иккитаси гувоҳлик берса-чи?» — дедик. Ҳазрат Умар: «Иккитаси ҳам кифоя», — дедилар. Кейин, биз: «Биттаси гувоҳлик берса-чи?» — деб сурамадик».

7-боб. Туғишганлик ва эмишганлик хусусида ҳамда бир замонлар вафот этган кишининг эмишган бўлганлиги ҳақида гувоҳлик бермоқлик

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени ва Абу Саламани Сувайба эмизгандур» — деб айтганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Афлаҳ ҳузуримга кирмоққа ижозат сўраб эрдилар, рухсат бермадим. Шунда ул киши менга: «Ахир, мен сенга амаки бўлман, нечун мандан қочурсан?» — дедилар. Мен ул кишига: «Қандай қилиб сиз менга амаки бўлурсиз?» — дедим. Ул киши: «Сени биродаримнинг хотини эмизгандур», — дедилар. Кейин, мен шул ҳақда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраб эрдим, ул зот: «Афлаҳ тўғри айтибди, унга ҳузурингга кирмоққа рухсат беравер», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳамзанинг қизи хусусида: «Унга уйланишим мумкин эмас, туғишганлик нимани манъ қилса, эмишганлик ҳам ўшани манъ қилур, у эмишган биродаримнинг қизидур», — дедилар».

Амра бинти Абдурраҳмон разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳужраларида эрдилар. Шул вақт Оиша разияллоҳу анҳо бир кишининг Ҳафсанинг ҳузурларига кирмоққа ижозат сўраётганини эшитиб: «Ё Расулаллоҳ, анави киши уйингизга (яъни, Ҳафсанинг ҳузурига) кирмоққа ижозат сўраётир», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «У Ҳафсанинг эмишган амакиси фалончи бўлса керак», — дедилар. Оиша разияллоҳу анҳо: «Эмишган амаким фалончи тирик бўлганларида менинг ҳузуримга кира олармидилар?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, туғишганлик нимани манъ қилса, эмишганлик ҳам ўшани манъ қилур», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳужрамга кирганларида ҳузуримда бир киши ўлтирган эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Оиша, бу ким?» — дедилар. Мен: «Эмишган биродарим», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Оиша, буни (эмишган) биродарларимдан, деб ҳисобладингми? Чунки, эмишганлик (кўкрак сутини) очиқиб эмадирган (гўдаклик) чоғида (булур)», — дедилар». (Яъни, гўдак таом емай, фақат кўкрак сути бирлангина кифояланадирган чоғда ўзининг онасидан бўлак аёл томонидан эмизилса, ўшал аёл бирлан унинг эрининг яқин қариндошлари унга эмишган бўлурлар).

8-боб. Покиза аёлларни гувоҳсиз зинокорликда айблаб бадном қилган кишининг, ўғри ва зинокорнинг гувоҳлиги хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «...уларнинг гувоҳликларини ҳеч қачон қабул қилмангизлар, улар фосиқ — нофармондурлар! Магар ул кимсаларки, шу қилмишларидан кейин тавба қилиб, ўзларининг (хулқларини) тузатдилар, (фосиқ эмасдурлар), албатта Оллоҳ мағфиратли, меҳрибондур» («Нур» сураси, 4-5-оятлар).

Урва ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Фатҳ ғазотида бир аёл ўғрилиқ қилди. Уни (тутиб) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига олиб келишиб эрди, ул зот унинг қўлини кесишни амр қилдилар. Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Кейин, ўшал аёл чин дилидан тавба қилиб, эрга тегиб кетди. Шундан кейин, менинг ҳузуримга тез-тез келиб турар ва мен унинг эҳтиёжини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етказар эрдим».

Зайд ибн Холид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам буидоқ зинокорни юз дарра уриб, бир йил бадарға қилмоқни амр қилдилар».

9-боб. Адолатсиз киши гувоҳлик сўраса, гувоҳлик берилмайди

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Онам (Амра бинти Равоҳа) отам (Башир ибн Саъд)дан менга ўз молларидан бирор нарса ҳадя қилмоқларини илтимос қилиб эрдилар, бир (қул) ҳадя қилдилар. Шунда онам отамга: «(Ўғлингизга бул қулни мерос қилиб эрмас, балки ҳадя тариқасида берганингизга) Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни гувоҳ қилиб қўймагунингизга қадар рози бўлмасман!» — дедилар. Сўнг, отам (ёш бола бўлганим учун) кўлимдан етаклаб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бордилар-да: «Ё Расулalloҳ, бунинг онаси Бинти Равоҳа бунга бирор нарса ҳадя қилмоғимни сўраб эрди, (мен ҳадя қиддим, сиз шунга гувоҳ бўлсангиз!)» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Бундан бўлак фарзандларинг ҳам борми?» — дедилар. Отам: «Ҳа» — деб жавоб бердилар. Жаноб Расулulloҳ: «(Бўлак фарзандларингни бу бирлан тенг кўриб, уларга ҳам ана шунча ҳадя бермоғинг) лозим эрди, мени адолатсизликка гувоҳ бўлмоғимни сўрамагил!» — дедилар».

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сизларнинг яхшиларингиз менинг замондошларимдур, сўнг улардан кейингилар, сўнг улардан кейингилар» — деб марҳамат қилдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ ўз асрларидан икки ёки уч аср сўнг дунёга келадиганлар ҳақида зикр қилдиларми, йўқми, буни аниқ билмайман, ул зот: «Сизлардан кейин шундай қавм дунёга келадикки, улар хиёнат қилиб, ўзларига нисбатан ишончни йўқотадилар, ваъда берадилар-у, вафо қилмайдилар, (дунё лаззатларига берилиб кетганларидан) семириб кетадилар» — деб айтдилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Одамларнинг яхшиси менинг асрим (аҳли, яъни саҳобалар), сўнг улардан кейингилар (яъни, тобиъуунлар), сўнг улардан кейингилар (яъни, атбоъ ут-тобиъийндур). Кейин, (шундай) қавмлар (дунёга) келадикки, баъзи-бирларининг гувоҳлиги қасамидан ва қасами гувоҳлигидан ўзади». (Байзовий ва Кирмоний бул ҳақда бундай дейишади: «Бундайлар гувоҳлик беришга ҳирс қўйган, ўзларининг (сохта) гувоҳликларини ўтказишга иштиёқманд кишилар бўлиб, баъзан гувоҳлик беришдан илгари ва баъзан гувоҳлик бергандан кейин қасам ичурлар»).

10-боб. Ёлғон гувоҳлик бермоқ ва гувоҳлигини яширмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва ул зотларики ёлғон гувоҳлик бермаслар ва қачон ўтиб қолсалар беҳуда нарса қошидан, улўворона ўтиб кетурлар...» («Фурқон» сураси, 72-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва яширмангизлар гувоҳликни ва кимики гувоҳлигини яширса, албатта унинг қалби осий (гуноҳкор)дур ва Оллоҳ таоло қилиб турган амалларингизни яхши билур» («Бақара» сураси, 283-оят).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам гуноҳи азимлар хусусида сўралдилар. Шунда ул зот: «Оллоҳга ширк келтирмоқлик, ота-онага итоатсизлик, (бирор) жонни (ноҳақ) ўлдирмоқлик ва ёлғон гувоҳлик бермоқликдур» — деб жавоб қилдилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уч бор: «Энг катта гуноҳи азимлар хусусида сизларга хабар қилайинми?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа, ё Расулalloҳ!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳга ширк келтирмоқлик, ота-онага итоатсизлик...» — дедилар-да, ёнбошлаб етган эрдилар, ўлтириб олдилар. Сўнг: «Ёлғон гап ҳам (энг катта гуноҳи азимлардан) эмасми?!» — деб такрор-такрор айтавердиларки, ҳатто биз: «Қанийди, бас қилсалар!» — дедик».

11-боб. Кўзи ожизнинг гувоҳлиги, никоҳланиши, никоҳлаши, байъати, муаззинликка қабул қилиниши ва овоздан эътироф қилинадирган нарсалар ҳақида

Қосим, Ҳасан, Ибн Сирин, Зухрий ва Ато кўзи ожизнинг гувоҳлик бермоғининг жоиз эканлигини айтганлар. Шаъбий: «Кўзи ожизнинг гувоҳлик бермоғи, агар ақли жойида бўлса, жоиздур», — дейдилар. Ибн Аббос бир кишини ташқарига чиқарар, агар Қуёш ботган бўлса, огиз очар эрдилар, шунингдек тонг хусусида сўрар, агар тонг отгани айтилса, икки ракъат намоз ўқир эрдилар. Самра ибн Жундуб ҳижобдаги аёлнинг гувоҳлик бермоғини жоиз, деб айтганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир кишининг масжидда қироат қилаётганини эшитиб: «Оллоҳ таоло уни ярлақасин! У фалон ва фалон суралардаги мен тушириб қолдираётган фалон ва фалон оятларни ёдимга солди», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо (яна) бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менинг ҳужрамда таҳажжуд қилдилар. Шунда масжидда намоз ўқиётган Аббоднинг овозини эшитиб: «Эй Оиша, бу Аббоднинг овозими?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Шунда ул зот: «Ё парвардигоро, Аббодни ярлақайсан!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, Билол тун қоронғусида азон айтур, шул боисдан то Ибн Умми Мактумнинг азон айтган овозини эшитгунингизга қадар еб-ичаверингизлар!» — дедилар. Чунки, Ибн Умми Мактум кўзи ожиз киши бўлиб, одамлар тонг отганини айтмагунларича, азон чақирмас эрдилар».

Мисвар ибн Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга қаболар ҳадя қилинди. Шунда отам Махрама менга: «Мени Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бор, шояд қаболардан бирини менга берсалар!» — дедилар. (Биз Жаноб Расулulloҳнинг уйларига етиб боргач), отам эшик олдида туриб (менга) сўзлаб эрдилар, ул зот овозларидан таниб, «Буни сенга атаб яшириб қўйган эрдим, буни сенга атаб яшириб қўйган эрдим» деганча бир қабони безакларини кўз-кўз қилган ҳолда олиб чиқдилар».

12-боб. Аёлларнинг гувоҳлиги ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «...агар икки эркак топилмаса, бир эркак ва икки аёлни... гувоҳ қилингизлар!» («Бақара» сураси, 282-оят).

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бир аёлнинг гувоҳлиги бир эркак гувоҳлигининг ярмича эмасми?» — дедилар. Биз: «Ҳа, шундай, ярмичадур», — дедик. Шунда ул зот: «Бу унинг ақлининг нуқсонидандур», — дедилар».

13-боб. Чўри ва қулнинг гувоҳлиги ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Қулнинг гувоҳлик бермоғи, агар у одил бўлса, жоиздур», — деганлар. Шурайҳ ва Зурора ибн Авфо ҳам қулнинг гувоҳлик бермоғини жоиз, деб айтишган. Ибн Сирин эрса: «Қулнинг ўз хожасидан бўлак кимсага гувоҳлик бермоғи жоиздур», — деганлар. Ҳасан ва Иброҳим эрсалар, қулнинг унча муҳим бўлмаган нарсалар хусусида гувоҳлик бермоғини жоиз, деб айтишган. Шурайҳ: «Барчангиз (Оллоҳ таолонинг) қули ва чўрисининг (яъни, Одам ва Ҳаввонинг) авлодларисиз», — деганлар.

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уқба ибн ал-Ҳарас Абу Иҳобнинг қизи Умму Яҳёга уйланди. Шунда бир қора чўри келиб: «Мен иккалангизни ҳам эмизганман» — деб таъкидлади. «Мен буни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб эрдим, — дейдилар Уқба, — ул зот мenden юзларини ўгириб олдилар. Мен (ул зотдан) нарироқ бордим-да, яна гапимни такрорладим. Шунда ул зот менга «Қандай қилиб унга қўшилсан, ахир (бояги чўри) иккалангизни ҳам эмизганлигини таъкидлабди-ку?!» — дедилар». Кейин, ул зот иккаласини ажратиб юбордилар».

14-боб. (Бировнинг боласини) эмизган аёлнинг гувоҳлиги хусусида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

БЎҲТОН (ТУҲМАТ) ҲАҚИДАГИ ҲАДИСЛАР

1-боб. Аёлларнинг бир-бирларига рост (ҳаққоний) гувоҳлик қилмоқлари хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар сафарга чиқмоқни ирода қилсалар, хотинлари ўртасида қуръа ташлар, қуръа хотинларидан қайси бирига чиқса, ўшал бирлан бирга сафарга чиқар эрдилар. Бу гал ҳам шундай қилиб эрдилар, қуръа менга чиқди. Мен ул зот бирлан бирга «Ҳижоб» ояти нозил бўлгандан сўнг сафарга чиқдим. Мени туяга ортилган кажавага (ёки тахтиравонга) ўтқазиб қуйишди, биз (кўп) йўл юрдик. Ниҳоят, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўшал (кўзлаган) ғазотларидан фориф бўлиб, ортга қайтдилар. Тунда биз Мадинага яқинлашганимизда ул зот тўхтаб дам олишга рухсат бердилар. Мен кажавамдан тушиб, ёлғиз ўзим ҳожат учун аскарлардан нари кетдим. Ҳожатимни адо этгач, кажавам олдига қайтдим, сўнг кўкрагимни пайпаслаб кўриб, зифорий мунчоғимнинг узилиб тушиб қолганини билдим-да, бояги борган жойимга қайтиб, мунчоғимни излаб бир оз ушланиб қолдим. Шул аснода хизматкорлар мени ичида, деб уйлаб кажавамни туяга ортиб кетишаверибди. Ўшал кезларда аёллар озғин бўлиб, семиришмас эрди, боиси жуда оз таом сийшар эрди. Шунинг учун хизматкорлар кажавани кўтаришганда унинг вазнига эътибор беришмаган, бунинг устига мен ўшанда ёш бир қизча эрдим. Улар (кажаванинг ичида менинг йўқлигимни сезмай), туяни ҳайдаб кетишаверган. Кейин, мен аскарлар анча узоқлашиб кетганда мунчоғимни топдим-да, улар турган жойга бориб қарасам, ҳеч ким йўқ эркан. Шунда жойимдан қимирламасликка аҳд қилдим, чунки улар менинг йўқолиб қолганимни сезиб, бул ерга қайтиб келишади, деб ўйладим. Шул алфозда уларни кутиб ўлтиравердим, кейин уйқу қолиблик қилиб, ухлаб қолдим.

Ўшанда Сафвон ибн ал-Муъаттал ас-Сулабий (сўнг, аз-Заквоний) қўшин ортида келаётган бўлиб, мен ўлтирган жойга келганда ухлаётган бир одамга кўзи тушди. Сўнг, олдимга келиб, (дарҳол мени таниди), чунки у ҳижобга кирмасимдан бурун мени кўрган эрди. Мен у туясини чўктираётим: «Инно лиллоҳи ва инно Илайҳи рожибуун!» (яъни, «Дарҳақиқат, биз Оллоҳнинг бандалари ва унинг даргоҳига қайтгувчилармиз!») деганда уйғониб кетдим. Кейин, у туясининг олд оёғини чўктириб эрди, (унинг кўмагисиз) туяга миниб олдим. Сўнг, у туяни етаклаганча (пиёда) йўлга тушди. Биз қўшинга айна туш пайтида, улар иссиқдан ҳориб, дам олгани кўнишганда етиб олдик. Шунда (менинг номаҳрам эркак бирлан бирга келганимни кўриб) баъзи бировларнинг жон-понлари чиқиб кетди. (Улар, дарҳол зир югуриб менинг хусусимда тўхмат қилишга киришдилар). Биринчи бўлиб менга тўхмат қилган (ва ўзи сингари мунофиқларни шу йўлга етаклаган) киши Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салул бўлиб, (унинг издошлари Мистаҳ ибн Усоа, Ҳассон ибн Собит ва Ҳамна бинти Жаҳш эрди). Кейин, биз Мадинага етиб келдик, мен ул ерда бир ой касал бўлиб ётдим. Шунда одамлар бўҳтончиларнинг гапларини ҳаммага тарқатишибди, (мен эрсам бул гаплардан мутлақо беҳабар эрдим). Мени фақат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳозирги касаллик чоғимда илгариги касаллик кезларимдагидек негадир меҳрибончилик қилмаётганлари шубҳа ва ваҳимага соларди, холос. Шу кунларда ул зот ҳузуримга кириб, салом берар, сўнг: «Қалайсиз?» — деб қуруққина ҳол сурар эрдилар. Аммо, мен ул зотнинг менга бундай муомала қилаётганлари бўҳтон аҳлининг тарқатган гаплари боисидан эканлигини сезмас эрдим. Бир куни, бир оз тузалганимдан сўнг, мен ва Умму Мистаҳ (Мадина ташқарисидаги) Маносиъ деган жой томон йўл олдик. Ул ер бизнинг ҳожатга борадирган жойимиз бўлиб, фақат тунлари борар эрдик, чунки биз араблар уйларимиз яқинига атрофи тўсиқ ҳожатхона қуриб олмасимиздан бурунги вақтларда ана шундай (шаҳар) ташқарисига чиқиб, ёзилиб келур эрдик. Кейин, мен ва Умму Мистаҳ бинти Абу Рухм биргалашиб қайтиб келаётган эрдик, Умму Мистаҳ кийимининг этагини босиб олиб, йиқилиб тушди-да: «Балога йўлиққур, Мистаҳ!» — деб қарғанди. Шунда

мен унга: «Айтган сузинг фалокат(овардур), Бадрда иштирок қилган кишини ҳам шунчалар ҳақорат қиласанми?!» — дедим. Умму Мистаҳ (менга жавобан): «Эй содда! Уларнинг (бўхтончиларнинг) не деганларини эшитмадингми?» — деди-да, бўхтон аҳли айтган гапларни менга маълум қилди. (Буни эшитиб) дардимга дард кўшилди. Уйимга қайтиб келганимда Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримга кириб салом бердилар-да: «Қалайсиз?» — дедилар. Мен: «Ота-онамникига бормоғимга изн берингиз!» — дедим, чунки (ўзим ҳақимдаги) гапларни улардан эшитиб, ишонч ҳосил қилмоқчи эрдим. Ул зот менга рухсат бердилар, мен ота-онамникига бордим. Кейин, онамга: «Одамлар нелар деяётирлар?» — дедим. Онам: «Эй қизалоғим, бул гапларга парво қилма, Оллоҳ таоло ҳақи, бирор аёл чиройли бўлса-ю, эри уни севса, албатта кундошлари унинг тўғрисида бўлмағур гапларни айтиб, ифво қилишлари турган гап!» — дедилар. Мен: «Субҳоналлоҳ! Одамлар (менинг хусусимда) шундай гапларни айтишдими? (Бу ғирт тухмат-ку!)» — дедим. Кейин, шу кеча кўзимга уйқу илинмади, йиғлаб тонг оттирдим.

Эртасига Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам, бул хусусда ваҳий келавермагани боисидан, Али ибн Абу Толиб ва Усома ибн Зайдни ҳузурларига чорлаб, уларга оилалари (яъни, мен)дан ажралиш (ёхуд оилаларининг ортда қолиб кетгани) борасида маслаҳат солдилар. Шунда Усома Жаноб Расулulloҳнинг оилаларига нисбатан қанчалар ҳурмати баланд эканлигини изҳор қилиб: «Сизнинг оилангизни, ё Расулаллоҳ, биз фақат яхши, деб билурмиз!» — дедилар. Аммо, Ҳазрат Али: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло (хотинлар борасида) сизга сира тазйиқ қилмаган, ундан бўлак хотинлар кўп-ку! (Истасангиз), чўри (Барира)дан сўрангиз, у сизга ростини айтади», — дедилар. (Ҳазрат Али Жаноб Расулulloҳнинг рашқдан изтиробу гам чекаётганларини кўриб, ул зот тезроқ бул аҳволдан қутилсинлар, деган мақсадда Оиша онамизни талоқ қилмоқни ва ул муҳтарамани пок эканликлари исботлангач, яна никоҳларига қайтариб олмоқни маслаҳат қилдилар. Ҳазрат Алининг бул маслаҳатлари Жаноб Расулulloҳни қийин аҳволдан қутқариш мақсадида бўлиб, Оиша онамизга душманлик эрмас эрди. Ҳазрат Али Жаноб Расулulloҳга гуёки: «Агар бул аҳволдан тезроқ халос бўлишни истасангиз, уни талоқ қилингиз, башарти ниятингиз аксинча бўлса, ул ҳолда унинг поклигини исбот қилгунингизга қадар ҳақиқатни излангиз!» — деб айтмоқчи бўлдилар). Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ Барирани ҳузурларига чақирдилар-да, унга: «Эй Барира, Оишада ўзингни шубҳага солгувчи бирор нарса курганмисан?» (яъни, «Эй Барира, сен Оишанинг одамлар айтаётган айблардан бирортасини қилганини кўрганмисан?») — дедилар. Шунда Барира: «Сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, кўрмаганман, башарти унинг томонидан бирор камчилик содир қилинганини кўрган бўлсам, у ҳам унинг ёш қизча эканлигидан бўлиб, уйдагилар тайёрлаб қуйган хамирни пойлаб ўлтириб ухлаб қолур ва хонадондаги қўйлардан бири келиб хамирни еб кетур» — деб айтди. Буни эшитгач, Жаноб Расулulloҳ ўшал куниеқ минбарга чиқдилар-да, Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салулнинг узр айтмоғини талаб қилиб: «Оилам хусусида тухмат қилиб, менга озор берган кишини ким узр айттиради? Оллоҳ таоло ҳақи, мен оиламда фақат яхшилик мавжудлигини билурман! (Одамлар яна) бир солиҳ киши хусусида тухмат қилишди, мен унда ҳам фақат яхшилик мавжудлигини билурман, у оиламнинг ҳузурига фақат мен бирлангина кирур эрди!» — деб хитоб қилдилар. Шунда Саъд ибн Муоз ўринларидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, мана мен уни сизга узр айттирурман, ҳаттоки у (мен бошлиқ) Авс қабиласидан бўлса ҳам, бўйнини узурмиз! Башарти у Ҳазраж қабиласига мансуб биродарларимиздан бўлса, ул ҳолда унинг хусусида не деб амр қилсангиз, ўшал амрингизни адо этурмиз!» — дедилар. Буни эшитиб, Ҳазраж қабиласи бошлиғи Саъд ибн Убоданинг ғазаби келди. У шул вақтга қадар солиҳ киши бўлган бўлиб, ҳозир ҳамияти қўзғанидан ўрнидан турди-да: «Ёлғон гапирдинг, Оллоҳ таоло ҳақиқи, у Авс қабиласидан бўлганда бўйнини узишни истамаган бўлур эрдинг! Оллоҳ таолонинг мангулиги ҳақи, уни ўлдирмайсан, ўлдиролмайсан ҳам, (чунки биз бунга йўл қўймасмиз!)» — деди. Кейин, (Саъд ибн Муознинг жияни) ўрнидан туриб: «Ўзинг ёлғон гапирдинг, (агар Жаноб Расулulloҳ амр қилсалар, Ҳазраж қабиласидан

бўлса ҳам, ўлдирмоғимизга монелик қилолмайсан), биз уни албатта ўлдирурмиз! Сен мунофиқ(ларнинг ишини қилаётирсан, чунки) мунофиқлар хусусида тортишаётирсан!» — деди. Шунда Авс ва Хазраж қабилалари бир-бирларига ташланиб, ўзаро жангга киришиб кетишди, Жаноб Расулulloҳ эрсалар ҳануз минбарда турар эрдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ минбардан тушиб уларни тинчитдилар, улар тинчланиб сукут қилишди, ул зот ҳам сукут қилдилар.

Мен (ўша) куни ҳам тинмай йиғладим, тунни ҳам йиғлаб бедор ўтказдим, ота-онам эрсалар (мени қандай юпатишни билмай), ёнимда тонг оттиришди. Хуллас, икки кеча ва бир кундуз куз ёшларим шашқатор бўлди. Биз шу алфозда ўлтирганимизда бир ансория аёл ичкарига кирмоққа изн суради, мен унга изн бериб эрдим, ичкарига кирди-да, менга қўшилиб у ҳам йиғлашга тушди. Шу маҳал Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримизга кириб келиб ўлтирдилар, ваҳоланки ул зот менинг хусусимда айтилган тухмат гапларни эшитган кунларидан буён (ҳузуримга кирсалар-да), ёнимга келиб ўлтирмай қуйган эрдилар. Менинг хусусимда эрса, мана бир ой бўлди-ки, ҳануз ул зотга ваҳий келмас эрди. Жаноб Расулulloҳ (ёнимга ўлтиргач), калимаи шаҳодат айтдилар, сўнг: «Эй Оиша, сенинг хусусингда ундай ва бундай гапларни эшитдим, агар пок бўлсанг, Оллоҳ таолонинг ўзи сени (тез кунда) оқлагусидур, башарти бирор гуноҳ қилган бўлсанг, ул ҳолда Оллоҳ таолога истиғфор айтиб, унга тавба қилгил! Чунки, банда ўз гуноҳини эътироф қилиб, тавба қилса, Оллоҳ таоло унинг тавбасини қабул қилур», — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзларини тугатишлари ҳаманоқ (азбарои ғабим туғён урганидан қалбимдаги ғам чекиниб) кўз ёшларим тинди, ҳатто бир томчи оққанини ҳам сезмадим. Шунда мен отамга: «Мени ҳимоя қилиб Жаноб Расулulloҳга бирор сўз айтингиз!» — дедим. Отам: «Оллоҳ таоло ҳақи, ул зотга не дейишимни билмасман!» — дедилар. Кейин, мен онамга: «(Бўлмаса), сиз мени ҳимоя қилиб ул зотга бирор сўз айтингиз!» — дедим. Онам (ҳам): «Оллоҳ таоло ҳақи, мен (ҳам) ул зотга не дейишимни билмасман!» — дедилар. Ўшанда мен ҳали Қуръондан кўп нарсаларни қироат қила олмайдирган бир қизча эрдим. (Шунга қарамай, уларга не деб жавоб қилмоққа ақлу заковатим етди). Мен уларга: «Дарҳақиқат, мен, Оллоҳ таоло ҳақи, шуни (яхши) билдимки, сизлар (менинг хусусимда) одамлар айтаётган бўҳтонни эшитибсизлар ва у кўнглингизда менга нисбатан шубҳа пайдо қилибди, сўнг унга ишонч ҳам ҳосил қилибсизлар. Агар мен сизларга пок эканлигимни айтсам, поклигим эрса Оллоҳ таолога аёндур, ишонмассизлар ва агар гуноҳ қилганман, деб эътироф қилсам, гуноҳ қилмаганим эрса Оллоҳ таолога аёндур, ишонурсизлар. Оллоҳ таоло ҳақи, ўзим ва сизлар учун Юсуфнинг отаси (Яъқуб алайҳиссалом)нинг «Энди, сабр қилмоғим яхшидур, сизларнинг бул гапларингиздан халос бўлмоғим учун Оллоҳ таолодангина мадад тиларман!» деган гапларидан бўлак мисол топа олмасман!» — дедим. Сўнг, «Оллоҳ таолонинг ўзи мени тухматдан халос қилсин!» — деганча тескари ўгирилиб тўшагимга ётиб олдим. Лекин, мен Оллоҳ таоло ҳақи, «Парвардигорим менинг хусусимда тиловат қилинадирган ваҳий нозил қилур» деб сира ўйламаган эрдим. (Чунки), Оллоҳ таолонинг ўзим хусусимда (одамлар масжидларда қироат қилиб, намоз ўқийдирган) Қуръон орқали сўзламоғига арзимасман, деб ҳисоблар эрдим. Мен фақат: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло менинг пок эканлигимни аён қилгувчи бир туш кўрсалар эрди!» — деб орзу қилур эрдим, холос. Яратган парвардигорим ҳақиқи, на Жаноб Расулulloҳ ўринларидан туриб улгурдилар ва на уйдаги бўлак бирор киши ташқарига чиқиб улгурди, тўсатдан ул зотга ваҳий нозил бўлиб қолди. Шунда ул зотни қаттиқ иситмадан кейин бўладирган безгак янглиғ калтироқ тутиб, баданларидан маржондек тер қуйилди. Ваҳий келиши тугагач, ул зот ўзларига келиб табассум қилдилар, сўнг энг дастлаб айтган гаплари қуйидаги бўлди: «Эй Оиша, Оллоҳ таолога ҳамд айтгил, у сени (бўҳтон аҳли тухматидан) поклади!» — дедилар. Шунда онам менга: «(Айтган хушxabарлари учун) ўрнингдан туриб ул зотга таъзим қил!» — дедилар. Мен (онамга жавобан): «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, ўрнимдан туриб ул зотга таъзим қилмасман, мен Оллоҳ таологагина ҳамд айтурман!» — дедим.

Ўшанда Оллоҳ таоло «Албатта, бўҳтон тўқиганлар ўзларингиздан бўлган бир тўдадур...»

деб бошланадирган (ўнта) оят нозил қилган эрди. Оллоҳ таоло менинг поклигим хусусидаги оятларни нозил қилганда отам Абу Бакр Сиддиқ разияллоҳу анҳу (камбағаллиги ва) қариндошлиги боисидан ўзлари ёрдам кўрсатиб турган (бўхтончи) Мистаҳ ибн Усоса ҳақида: «Оллоҳ таоло ҳақи, Оишага бўхтон қилгани учун энди мен Мистаҳга ҳеч қачон заррача ёрдам қилмасман!» — дедилар. Шунда Оллоҳ таоло (Жаноб Расулуллоҳга) «Сизлардан фазлу давлат соҳиблари бўлмиш кишилар қариндошлари, мискинлар ва муҳтожларга Оллоҳ йўлида эҳсон қилмасликка қасам ичмасинлар, аксинча уларни кечирсинлар, (ахир) Оллоҳнинг ўзларингизни мағфират қилмоғини истамайсизларми?! Оллоҳ мағфиратли, меҳрибондур!» деган ояти каримасини нозил қилди. Буни эшитиб, отам Абу Бакр Сиддиқ: «Ҳа, Оллоҳ таоло ҳақи, албатта Оллоҳ таоло мени мағфират қилмоғини истарман!» — дедилар-да, илгаригидек Мистаҳга ёрдам қилишда давом этдилар. Ўшанда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг хусусимда: «Эй Зайнаб, Оишанинг бирор айбини биласанми, унинг бирор айб қилганини кўрганмисан?» — деб Зайнаб бинти Жаҳшдан ҳам сўраган эрканлар. Шунда Зайнаб: «Ё Расулаллоҳ, мен қулоғимни (иғволардан) ва кўзимни (қабих ишлардан) эҳтиёт қилурман, Оллоҳ таоло ҳақи, мен унинг фақат яхши (хислатларга эга эканлигини) билурман!» — деб жавоб қилган эркан. Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларида (ўзининг жамоли ва эътибори буйича) мандан ўзишга ҳаракат қилувчи Зайнабни Оллоҳ таоло (менинг хусусимда бўхтончилар айтган гапларни айтишдан) тақво қилдирди (сақлади)».

2-боб. Агар бир киши бошқа бир кишини мақтаса, (жоиз эрмас, чунки) Оллоҳ таолонинг ўзи уни ҳисоб-китоб қилгувчидур (яъни, унинг қандай эканлигини ўзи яхши билур)

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши бировни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида мақтаб эрди, ул зот унга: «Шуринг қурсин, дўстингнинг бўйнини кесиб ташладинг!» — деб икки бор такрорладилар. Сўнг, ул зот: «Бирортангиз қайси бир биродарингизни мақташни зарур, деб топсангиз: «Мен фалончи хусусида ўз фикримни билдирурман, уни ҳисоб-китоб қилгувчи эрса Оллоҳ таолонинг ўзидур ва мен бирор кимсани Оллоҳ таолога мақтамайман ҳам, мен уни ундай ва бундай одам, деб билурман» — десин, агар (чиндан ҳам) ўзи айтаётган фазилатлар унда мавжуд, деб билса», — дедилар».

3-боб. Ортиқча мақтовнинг макруҳлиги ҳақида, киши биров хусусида нима билса, шуни гапирсин!

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг бировни ортиқча (кўқларга кўтариб) мақтаётганини эшитиб, «Ул кишини ўлдирдингиз» ёки «Ул кишининг белини синдирдингиз» деб айтдилар».

4-боб. Болаларнинг балоғатга етмоқлари ҳамда уларнинг ғазотда иштирок этмоқлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Болаларингиз балоғатга етсалар, (ҳузурингизга кирмоққа ва катталар бирлан бирор ишда қатнашмоққа) ижозат сўрасинлар...» («Нур» сураси, 59-оят).

Муғийра: «Мен ўн икки ёшимда булғандим (балоғатга етдим), аёлларнинг балоғатга етгани эрса, ҳайз кўрганидур», — дейдилар.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Аёлларингиз орасидаги (кексайиб қолганлари боисидан) ҳайз қилишдан умид ўзганлари, агар сизлар (уларнинг иддалари қанча давом этиши хусусида) шубҳа қилсангизлар, бас, (билингизларки), уларнинг иддалари уч ойду, (ҳали) ҳайз кўрмаган

(аёл)ларнинг (иддалари ҳам уч ойдур). Ҳомиладор (аёл)ларнинг (идда) муддатлари (эраса) ҳомилаларини туғишларидур» («Талоқ» сураси, 4-оят).

Ҳасан ибн Солиҳ: «Бизнинг қўшни аёл йигирма бир ёшда буви бўлди (яъни, ул аёл тўққиз ёшга тўлганда ҳайз кўриб, ўн ёшга тўлганда қиз туғди ва қизи ҳам тўққизга тўлганда ҳайз кўриб, унга тўлганда туғди)», — дейдилар.

Ибн Умар разиячлоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Уҳуд куни мени кўздан кечирдилар, шунда мен ўн тўрт ёшда бўлиб, мени (ҳали заиф, деб ҳисоблаб ғазотда иштирок қилмоғимга) рухсат бермадилар. Кейин, ул зот мени Хандақ куни ҳам кўздан кечирдилар, шунда мен ўн беш ёшда бўлиб, (бу гал ғазотда иштирок қилмоғимга) ижозат бердилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен халифа Умар ибн Абдулазизнинг ҳузурларига бориб, бу (юқоридаги) ҳадисни айтиб бердим. Шунда ул киши: «Бул ёш (яъни, ўн беш ёш) кичиклар бирлан катталар ўртасини чегаралаш учундур», — дедилар-да, ўн беш ёшга кирган йигитларга аскарлар девонида маош белгилашни омилларига буюрдилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Гувоҳлик берурманким, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳақиқатан ҳам: «Жумъа куни ғул қилмоқлик ҳар бир балоғатга етган кимса учун вожибдур» — деб айтдилар».

5-боб. Ҳокимнинг қасам ичиришдан илгари даъвогарга: «Бирор далил-исботинг борми?» — деб савол бермоғи ҳақида

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бирор мусулмоннинг (ёхуд бирор зиммий ёки муоҳиднинг) молини тортиб олиш мақсадида фирромлик бирлан қасам ичса, Оллоҳ таоло (Қиёмат куни) уни дарғазаб бўлиб қарши олур», — дедилар».

Ашъас ибн Қайс ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло ҳақи, бул (оят) менинг хусусимдадур. (Чунки), мен бирлан бир яҳудий киши бир ерни ўзаро талашиб қолган эрдик. Шунда яҳудий ул ернинг меники эканлигини тан олмаган эрди. Кейин, мен уни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб борган эрдим. Жаноб Расулulloҳ менга: «Гувоҳларинг борми?» — деган эрдилар. Мен: «Йўқ» — дегач, ул зот яҳудийга: «Қасам ич!» — деган эрдилар. Мен: «Ё Расулalloҳ, агар қасам ичса, менинг молим уники бўладими?» — деб айтган эрдим. Шунда Оллоҳ таоло «Оллоҳга берган аҳд-паймон ва қасамларини озгина қийматга сотиб юборадиган кимсалар учун охиратда ҳеч қандай насиба йўқдур. Қиёмат кунида Оллоҳ уларга сўзламас, раҳмат назари бирлан боқмас ва уларни гуноҳларидан покламас, улар учун дардли азоб бордур» («Оли Имрон» сураси, 77-оят) деган ояти каримасини нозил қилган эди».

6-боб. Мол-мулк ва ҳадд борасида айбланувчига қасам ичирмоқ ҳақида

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (даъвогарга): «Икки гувоҳ келтир ёки (айбланувчига) қасам ичир!» — деб айтганлар.

Ибн Шибримма разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Абу аз-Занод бир гувоҳнинг гувоҳлик бермоғи ва даъвогарнинг қасам ичмоғи (кифоя эканлиги) ҳақида менга гапирди. Шунда мен: «Оллоҳ таоло: «...эркак кишиларингиздан иккитасини гувоҳ қилиб қуйингизлар, агар икки

эркак киши мавжуд бўлмаса, ўзларингиз истаган гувоҳлардан бир эркак ва икки аёлни гувоҳ қилингизларки, ул аёллардан қайси бири унутиб адашса, иккинчиси унинг ёдига солур...» — деб айтгандур. Агар бир гувоҳнинг гувоҳлиги ва даъвогарнинг қасами кифоя қиладирган бўлса, ул ҳолда икки (гувоҳ) аёлдан бирининг иккинчисининг ёдига солмоғининг нима ҳожати бор?» — дедим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айбланувчининг қасамига биноан ҳукм чиқарганлар», — дейдилар.

7-боб.

Бу ерда Ашъас ибн Қайс разияллоҳу анҳу юқорида айтган ҳадис такроран келтирилган.

8-боб. Агар киши бировга қандайдир айб қўйса ёхуд бировни зинокорликда айбласа, далил-исбот излаб топмоғи лозимдур

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳилол ибн Умайя Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида хотинини Шарик ибн Саҳмо бирлан зино қилганликда айблади. Шунда ул зот Ҳилолга: «Далил-исбот келтир, акс ҳолда орқангга ҳадд (дарра) урилур» — дедилар. Ҳилол: «Ё Расулаллоҳ, агар бирортамиз ўз хотинимиз устида бир эркакни кўриб қолсак ҳам, далил-исбот излаб топмоғимиз лозимми?!» — деди. Аммо, ул зот: «Далил-исбот, акс ҳолда орқангга ҳадд урилур!» — демоқларини қўймадилар».

9-боб. Асрдан кейинги қасам ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло уч (тоифа) кишига (Қиёмат куни) на сўз қотур ва на қиё боқур ва на уларни мағфират қилур, уларга дардли азоб берилур! (Бундайлардан бири) — ортиқча суви бўла туриб, йўловчига бермаган киши, (иккинчиси) — фақат мол-дунё учун бир кишига байъат қилган одам бўлиб, ул киши унинг истаган нарчасини бериб турса, унга вафо қилур, акс ҳолда унга вафо қилмас, (учинчиси эрса) шундай одамки, ул асрдан кейин бир киши бирлан бир мол хусусида бор-барака қилишади-да, сўнг Оллоҳ таоло номи бирлан қасам ичиб, сотувчига фалон миқдорда пул берганини ва ул уни олганини айтади». (Бу ерда асрдан кейинги вақтнинг махсус таъкидланишига сабаб шулки, Оллоҳ таоло бул вақтни улуғ қилиб, фаришталарнинг жам бўлмоқлари учун таъйин қилгандур. Шул боисдан бул вақтда ёлгон қасам ичиб, бировни алдаган кишининг гуноҳи бошқа вақтдагига нисбатан ниҳоятда оғир бўлур).

10-боб. Айбланувчи қаерда қасам ичмоқни лозим топса, ўшал ерда қасам ичаверади, бунинг учун уни турган еридан бўлак жойга қўзғотилмайди

Марвон (айбланувчи) Зайд ибн Собитнинг минбарга чиқиб қасам ичмоғини амр қилдилар. Зайд эрсалар: «Шул турган еримда қасам ичурман» — деб минбарда қасам ичмоқдан бош тортдилар. Шунда Марвон Зайднинг бул ишларидан таажжуб қилдилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салдам: «Икки гувоҳ келтир ёки (айбланувчига) қасам ичир!» — деб айтганлар. Аммо, қасам ичиш учун бирор махсус жойни таъйин қилмаганлар.

11-боб. Агар бирор қавм (бир-бирига навбат бермай) қасам ичишга шошилса...

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қавмга қасам ичишни таклиф қилиб эрдилар, улар шошиб (бир-бирига навбат бермай) қасам ичишга тушишди. Шунда ул зот улардан қайси бири биринчи бўлиб қасам ичмоғини аниқлаб олиш учун ўрталарида қуръа ташлашни амр қилдилар».

12-боб.

Бу ерда 5-бобдаги ҳадислар мазмунан такрорланган.

13-боб. Қасам (онт) қандай ичирилади? (яъни, қасам ичгучи не деб қасам ичмоғи лозим?)

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй мўминлар), улар сизларни рози қилиш учун Оллоҳ номини тилга олиб қасам ичурлар...» («Тавба» сураси, 62-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Энди илгариги қилмишлари сабабли ўзларига бирор мусибат етса, шундан сўнг сизнинг ҳузурингизга келишиб, «Биз фақат яхшиликни ва тавфиқни истаган эрдик» деб Оллоҳ номини тилга олиб қасам ичишлари нечўқдур?» («Нисо» сураси, 62-оят).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир киши асрдан кейин Оллоҳ таолонинг номини тилга олиб ёлғон қасам ичди» ҳамда «Оллоҳ таолонинг номинигина тилга олиб қасам ичилур» — деб айтганлар.

Талҳа ибн Убайдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши (Нажд аҳлининг вакили) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, Ислом (арконлари) хусусида суради. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бир кеча-кундузда беш вақт намоз (уқимоғинг буюрилгандур)», — дедилар. У: «Зиммамда бундан бўлак (намоз) борми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Узинг ихтиёр қилиб (ўқийдирган нафл намоз)дан бўлак (намоз) йўқ», — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Рамазон рузаси(ни тутмоғинг) ҳам (буюрилгандур)» — деб айтдилар. У: «Зиммамда бундан бўлак (рўза) борми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Узинг ихтиёр қилиб (тутадириган нафл руза)дан бўлак (руза) йўқ», — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ унга закот ҳақида эслатиб эрдилар, у: «Зиммамда бундан бўлак (закот) борми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Узинг ихтиёр қилиб (берадирган закот)дан бўлак (закот) йўқ», — дедилар. Сўнг, бояги киши қайтиб кетаётиб: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен (сизнинг айтганларингизни яхшилаб уқиб олдим), энди бундан бўлак савол бермасман ҳам, (Нажд аҳлига сизнинг айтганларингизни) заррача камайтириб етказмасман ҳам!» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Агар (бул киши сўзида) содиқ бўлса, (жаннатга) етишгусидур!» — дедилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким қасам ичгучи бўлса, Оллоҳ таолонинг номи бирлан қасам ичсин ёхуд жим бўлсин!» — дедилар».

14-боб. (Ёлғон) қасамнинг оқибати (ёмон эканлиги)га аниқ далил-исбот келтирган зот ҳақларида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Баъзиларингиз баъзингиздан кўра (гапга чечанроқ, ёлғон қасам ичиб, ўзининг сохта) далилларига ишонтира олувчанроқ бўлишингиз мумкин» — деб айтганлар.

Товус, Иброҳим ва Шурайҳ: «Ҳаққоний далил-исбот фирром (ёлғон) қасамдан афзалроқдур». — дейишган.

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, сизлар ўзаро хусуматлашиб ҳузуримга келурсизлар. Шунла баъзиларингиз баъзингиздан кўра (гапга чечанроқ, ёлғон қасам ичиб, ўзининг сохта) далилларига ишонтира олуьчанроқ бўлишингиз мумкин. Кимнинг сўзига ишониб биродарининг ҳақидан бирор нарсани фойдасига ҳукм қилиб қўйсам, дарҳақиқат унга жаҳаннам оташидан бир парча олиб берган булурман. (Шул боис у ёлғон қасам ичиб, сохта далиллар келтирганига иқроор бўлсин-да), зинҳор биродарининг ҳақини олмасин!» — деб марҳамат қилдилар».

15-боб. Ваъдага вафо қилмоқни амр қилган зот ҳақларида

Мисвар ибн Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўз куёвлари ҳақида зикр қилиб, «У менга ваъда бериб, ваъдасига вафо қилди» деганларини эшитдим».

Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳирақл менга: «Ул сизларга неларни буюрур, деб сендан сўрасам, сен намоз ўқимоқни, рост сўзламоқни, яхшилик қилмоқни (ёхуд покиза-бўлмоқни), аҳдга вафо қилмоқни ва омонатга хиёнат қилмасликни амр қилур, деб таъкидладинг, булар эрса пайғамбарга хос сифатлардур», — деди».

16-боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мунофиқнинг уч белгиси мавжуд бўлиб, агар сўзласа, ёлғон сўзлар, агар (омонатни) ишониб топширсалар, хиёнат қилур ва агар ваъда берса, вафо қилмас», — дедилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларида Ало ибн ал-Ҳазрабий томонидан Абу Бакр Сиддиққа мол келтирилди. Шунда Абу Бакр Сиддиқ: «Кимнинг Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламда қарзи бўлса ёки ул зот ҳаётликларида кимга (бул молдан) ваъда қилган бўлсалар, бизнинг ҳузуримизга келаверсин!» — деб айтдилар. ўшанда Жобир: «Мен (Абу Бакр Сиддиққа) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг менга (ул молдан) мунча ва мунча ва мунча беражакларини ваъда қилганларини айтдим. Шунда (Абу Бакр Сиддиқ) қўлимга беш юз, сўнг беш юз, сўнг беш юз санаб бердилар» — деб айтган эрдилар».

Саъид ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳийралик бир яҳудий мендан: «Мусо (алайҳиссалом) икки муҳлатдан қайси бирини адо этганлар?» — деб сўради. Мен (унга): «Токи бирор араб олими ҳузурига бориб, ундан сўраб (билмагунимча), айтолмасман», — дедим. Сўнг, бориб Ибн Аббосдан (шул ҳақда) сўрадим. Ибн Аббос: «Икки муддатдан энг кўпи ва яхшисини адо этганлар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳам) ваъда бердиларми, уни албатта бажарур эрдилар», — дедилар». (Бул икки муҳлат хусусида Қуръони Каримнинг «Қасас» сураси, 23—29-оятларида баён қилингандур).

17-боб. Ширк аҳлидан гувоҳлик ва бошқа нарсалар сўралмас!

Шаъбий: «(Исломдан бўлак) динлар аҳлининг бир-бирларига гувоҳликлари жоиз эрмас», —

дейдилар. Чунки, Оллоҳ таоло: «Уларнинг ўрталарига то Қиёмат нафрату адоват солиб қўйдик», — дейди («Моида» сураси, 14-оят).

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Китоб аҳлига ишонмангизлар ҳам, уларни ёлғончи қилмангизлар ҳам, (яхшиси): «Оллоҳга ва бизга нозил қилинган Китобга ва Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яқубга ва ўшал уруғ-авлодга нозил қилинган нарсаларга, Мусо ва Исога берилган нарсаларга ва барча пайғамбарларга парвардигор тарафидан берилган нарсаларга ишондик. Биз улардан бирортасини ажратмасмиз ва биз ул зотга (Оллоҳ таолога) буйинсўнгувчилармиз, деб айтингизлар», — дедилар». (Жаноб Расулulloҳ бул сўзларни «Бақара» сурасининг 136-оятидан олиб айтдилар).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дедилар: «Эй мусулмонлар жамоаси, Оллоҳ таоло ўз Расули саллalloҳу алайҳи ва салламга нозил қилган Китобингиз Оллоҳ таоло хусусида энг янги хабар бўла туриб ва сизлар уни қироат қила туриб, қандайин китоб аҳлидан (уларнинг динлари хусусида) сўрайсизлар? Китоб аҳлининг парвардигор ёзганини ўзгартирганлари ва ўз қўллари бирлан Китобни қайта ёзганлари ҳамда Оллоҳга берган ваъдаларини оз баҳога сотиш учун уни Оллоҳ нозил қилган, деб айтганлари ҳақида Оллоҳ таоло сизларга хабар қилганига ҳеч қанча вақт бўлгани йўқ-ку! ўзларингизга нозил қилинган илм улардан сўрамоғингизни манъ қилмайдими?! Оллоҳ таоло ҳақи, улардан бирор кишининг ўзларингизга нозил қилинган нарса хусусида сизлардан сўраганини сира кўрган эрмасмиз!».

18-боб. Мушкул (икки ёки ундан ортиқ кишилар ўртасида тортишув чиқишига сабаб бўладирган) ҳолларда қуръа ташламоқ ҳақида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир қавмга қасам ичмоқни таклиф қилиб эрдилар, улар шошиб (бир-бирига навбат бермай) қасам ичишга тушишди. Шунда ул зот улардан қайси бири биринчи бўлиб қасам ичмоғини аниқлаб олиш учун ўрталарида қуръа ташламоқни амр қилдилар».

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Амри маъруф ва наҳий мункар қилгувчи киши бирлан амри маъруфни адо этмай, мункар ишларни қилиб гуноҳкор булаётган киши гўёки ўзаро қуръа ташлаб бир кемани шерикчиликка ижарага (ёхуд мулк қилиб) олган қавмга ўхшайди. Ул қавм кимга кеманинг қаеридан жой тегишини аниқлаш учун ўрталарида қуръа ташлашади, шунда баъзиларига кеманинг юқорисидан ва баъзиларига пастидан жой тегади. Кейин, кеманинг пастидан жой олган кишилар сув олгани кеманинг тепасидан жой олганлар ҳузурига ҳадеб боравериб, уларни безор қилишади. Шунда кеманинг тепасидан жой олганлар унинг пастидан жой олганларга: «Агар қуръа ташлаганимизда кеманинг пасти бизга насиб қилган бўлганида, тепамиздагиларга сира азият етказмас эрдик!» — дейишади. Буни эшитиб, кеманинг пастидагилардан бири қўлига болта олади-да, кеманинг тубини теша бошлайди. Шунда кеманинг тепасидан жой олганлар унинг олдига келиб: «Не қилаётирсан?» — дейишади. У: «Ҳадеб ҳузурларингизга боравериб, сизларга азият етказаётирман, менга эрса сув керак!» — дейди. Агар улар унинг қўлидан ушлаб, кемани тешмоғига йўл қўймасалар, уни ҳам, ўзларини ҳам ҳалокатдан қутқариб қоладилар ва агар уни ўз ҳолига қўйиб қуйсалар, уни ҳам, ўзларини ҳам ҳалок қиладилар».

Хорижа ибн Зайд ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ансорлар ўз уйларидадан муҳожирларга жой бериш учун ўзаро қуръа ташлаганларида Усмон ибн Мазъун Уммулалонинг

қуръасига чиқди. Уммулало бундай дейдилар: «Шундай қилиб, Усмон ибн Мазъун бизнинг уйимизда яшай бошладилар. Кейин, хасталаниб ётиб қолдилар, биз ул кишини то вафот қилгунларига қадар парвариш қилдик. Сўнг, жасадларини кийимлари бирлан кафанлаб қўйдик. (Шу аснода) Жаноб Расулulloҳ ул кишини кўргани ҳузуримизга кириб эрдилар, мен: «Оллоҳ таоло сизни раҳмат қилсин, эй Або Соиб! Кўриб турибманки, Оллоҳ таоло сизни раҳмат қилгандур!» — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ менга: «Оллоҳ таоло бул кишини раҳмат қилганини сен қаердан билурсан?!» — дедилар. Мен: «Ота-онам сизга фидо бўлсинлар, ё Расулаллоҳ! Мен буни билмасман»,— дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Усмон қазо қилди, Оллоҳ таоло ҳақи, мен унга фақат яхшилиқни тиларман! Оллоҳ таоло ҳақи, мен ўзим Оллоҳнинг Расули бўла туриб, (Қиёматда) менга не қилинмоғини билмасман!» — дедилар. Шундан буён мен, Оллоҳ таоло ҳақи, бирор маййитни мақтамайдирган бўлдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар сафарга чиқмоқни ирода қилсалар, хотинлари ўртасида қуръа ташлар, қуръа улардан қайсинисига чиқса, ўшал бирлан сафар қилур эрдилар. Шунингдек, Жаноб Расулulloҳ (муқимлиқца) хотинларидан ҳар бири учун бир кеча-кундуз вақт ажратган эрдилар. (Бир куни) Савда бинти Замъа ул зотнинг кўнгилларини олиш учун ўз кунини Оишага тўхфа қилган эрди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар одамлар азон бирлан (намозхонларнинг) биринчи сафида қанчалар хайру баракот борлигини билганларида эрди, (масжидга азонга қадар етиб келиб, биринчи сафдан жой олиш учун) ўрталарида қуръа ташлашдан бўлак илож тополмай, қуръа ташлаган бўлур эрдилар! Агар одамлар такбирда қанчалар хайру баракот борлигини билганларида эрди, унга (барвақтроқ етиб келиш учун) ким ўзарга мусобақалашган бўлур эрдилар! Агар одамлар хуфтон ва бомдодда қанчалар хайру баракот борлигини билганларида эрди, уларга эмаклаб бўлса ҳам, келур эрдилар!» — дедилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

СУЛҲ КИТОБИ

Одамларни ўзаро келиштириш (тотув қилиш) ҳақидаги ҳадислар

Оллоҳ таолонинг қавли: «Уларнинг кўп махфий сўхбатларидан, агар садақа беришга ёки бирор яхшилик қилишга ёхуд одамларни ўзаро тотув қилишга буюрган бўлмасалар, заррача манфаат йўқдур. Кимки Оллоҳнинг ризолигини истаб, шу амалларни қилса, унга буюк ажр ато этажакмиз» («Нисо» сураси, 114-оят).

Имомнинг ўз саҳобалари бирлан биргаликда (низо чиққан) ерларга одамларни ўзаро яраштириб қўймоқ учун бормоғи ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бану Амр ибн Авф (қабиласи)га мансуб бир гуруҳ одамлар ўртасида низо чиқди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча саҳобалар бирлан биргаликда уларни ўзаро яраштириб қўймоқ учун йўл олдилар. Кейин, намоз вақти бўлиб қолиб, Жаноб Расулulloҳ ҳадеганда келавермагач, Ҳазрат Билол намозга азон айтдилар. Аммо, Жаноб Расулulloҳ ҳануз келмас эрдилар. Шул боис Ҳазрат Билол Абу Бакр Сиддиқнинг қошларига келиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул ерда ушланиб қолдилар, намоз вақти бўлди, сиз одамларга имомлик қилмайсизми?» — дедилар. Абу Бакр: «Майли, агар менинг имомлик қилмоғимни истаган бўлсанг, имомлик қила қолайин!» — дедилар. Сўнг, намозга такбир айтилди. Абу Бакр эндигина имомликка ўтиб эрдилар, Жаноб Расулulloҳ келиб, намозхонлар сафларини оралаб, биринчи сафга бориб турдилар. Шунда намозхонлар (Жаноб Расулulloҳнинг келганларини Абу Бакрга билдириш учун) чапак чала бошлашди, ҳатто шул қадар кўп чапак чалишдики, Абу Бакр намозда турган бўлсалар-да, беихтиёр ўгирилиб, ортларида Жаноб Расулulloҳнинг турганларини кўрдилар. Абу Бакр («Келинг, ўрнингизга турунг» деган маънода) қўллари бирлан Жаноб Расулulloҳга ишора қилиб эрдилар, ул зот Абу Бакрга намозни давом эттирмоқни амр қилдилар. Аммо, Абу Бакр қўлларини юқори кўтариб, (билдирилган ишонч учун) Оллоҳ таолога ҳамд айтдилар-да, ортларига тисарилиб, сафга кирдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ олдинга ўтиб, (имомлик қилган ҳолда) одамлар бирлан бирга намоз ўқидилар. Намозни тугатгач, Жаноб Расулulloҳ одамларга юзларини буриб ўлтириб олдилар-да: «Эй одамлар, намоз ўқиётганингизда нечундир чапак чала бошладингизлар, чапак чалиш — аёлларга хос қилиқдур. Кимга намоз ўқиётганида бирор нарса бўлса, «Субҳоналлоҳ!» десин, чунки уни ким эшитмасин, дарҳол ўгирилиб қарайди. Эй Абу Бакр, сизга ишора қилганимда нечун одамларга имомлик қилиб намоз ўқийвермадингиз?» — дедилар. Шунда Абу Бакр: «Абу Қаҳхофанинг ўғли учун Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларида намоз ўқимоқлик жоиз эрмас!» — деб жавоб қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳобалар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Абдуллоҳ ибн Убайнинг ҳолидан бир хабар олсангиз бўлур эрди!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ бир эшакни миниб, унинг ҳузурига йўл олдилар, ул зот бирлан биргаликда бир қанча мусулмонлар ҳам кетишди. Абдуллоҳ яшайдирган ер шўрхоқ ер бўлиб, Жаноб Расулulloҳ унинг ҳузурига етиб боргач: «Бул эшагинг мендан ўзингга сийлов! Оллоҳ таоло ҳақи, унинг қўланса ҳиди (йўл бўйи) менга азият етказди», — дедилар. Шунда ансорлардан бири Абдуллоҳга: «Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг эшакларининг ҳиди сенинг ҳидингдан хушбўйроқдур!» — деди. Бунга эшитиб, Абдуллоҳнинг қавмидан бир киши дарғазаб бўлди-да, у бирлан сўкишиб кетди. Кейин, ҳар

иккаласининг дўстлари ҳам ўртага тушиб, ўзаро уришиб кетишди. Ҳар икки тараф бир-бирини таёқ, чориқ ва қўл бирлан роса дўппослади. Кейин, билсак, шул хусусда Оллоҳ таолонинг «(Эй мўминлар), агар мўминлардан бўлган икки тоифа ўзаро уришиб қолсалар, дарҳол уларни яраштириб қўйингизлар!» деган ояти каримаси нозил бўлибди» («Ҳужурот» сураси, 9-оят).

1-боб. Одамларни ўзаро келиштириб (яраштириб) қўйгув-чи кимса ёлғончи эмас

Умму Кулсум бинти Уқба разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Яхшилиқни бўртириб, одамларни ўзаро келиштириб (яраштириб) қўйгувчи кимса ёлғончи эмас!» — деб айтганларини эшитдим». (Яъни, агар киши низолашиб қолган одамларни ўзаро яраштириб қўйиш мақсадида улардаги мавжуд фазилатларни бир оз бўрттириб мақтаса, ёлғончи бўлмас, чунки у бундан фақат яхшилиқни кўзлаган бўлиб, одамларни алдашни сира ният қилмагандур).

2-боб. Имомнинг ўз саҳобаларига: «Биз бирлан юрингизлар, (уларни ўзаро) яраштириб қўюрмиз!» — деб айтмоғи ҳақида

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ҳижоздаги) Қубо аҳли ўзаро уришиб қолишиб, ҳатто бир-бирларига тош отишгача боришди. Буни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хабар қилишиб эрди, ул зот (саҳобаларга): «Биз бирлан юрингизлар, уларни ўзаро яраштириб қўюрмиз!»— дедилар».

3-боб. Оллоҳ таолонинг: «Ва агар бир хотин ўз эрининг кўнгилсиз бўлишидан ёки юз ўгиришидан қўрқса-ю, ўзаро келишиб сулҳ қилишса, бу ҳар иккисига ҳам гуноҳ эрмас, сулҳ (ажралишдан) яхшидур»— деган қавли хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Эрининг кўнгилсиз бўлиб қолишидан ёки қўйиб юборишидан чўчидирган аёл шундай аёлки, одатда эри ундан кўнгли тўлмай, уни талоқ қилиб, бошқа хотин олгиси келади. Шунда ўша аёл эрига: «Мени никоҳингизда олиб қолиб, талоқ қилмангиз-да, устимга бошқа хотин олаверингиз, менга нафақа ва маҳрни камроқ берсангиз ҳам майли!» — дейди. Агар иккаласи шунга келишсалар, ҳечқиси йўқдур».

4-боб. Агар адолатсиз сулҳ тузсалар, у бекор қилинур

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ал-Жуҳаний разияллоҳу анҳумо ривоят қилишади: «Бир бадавий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бизни Оллоҳ таолонинг Китобига биноан ўзаро келиштириб қўйингиз!» — деди. Шунда у бирлан хусуматлашиб келган киши ҳам ўрнидан. туриб: «У рост айтди, бизни Оллоҳ таолонинг Китобига биноан ўзаро келиштириб қўйингиз!» — деди. Сўнг, бадавий: «Менинг ўғлим манави кишининг қўлида ёлланиб ишлар эрди, унинг хотини бирлан ўйнашиб қўйди. Шунда менга: «Ўғлинг тошбўрон қилиниб, (ўлдирилур)», — дейишди. Шул боис мен ўғлимни юзта қўй ва битта чўри бериб, манави кишидан қутқариб олдим. Кейин, шул ҳақда илм аҳлидан сўраб эрдим, улар: «Ўғлинг (буйдоқ бўлгани учун) юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинмоғи лозим» — деб айтишди»,— деди. Жаноб Расулulloҳ: «Албатта мен сизларни Оллоҳ таолонинг Китобига биноан ўзаро келиштириб қўюрман! Чўри ва қўйлар хусусига келсак, улар ўзингга қайтарилур, ўғлинг эрса, юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилингусидур. Сен эрсанг, эй Унайс, бунинг хотини ҳузурига боргил, агар (зино қилганини) эътироф қилса, тошбўрон қилгил!» — дедилар. Кейин, Унайс ўшал хотиннинг ҳузурига бориб (сўраб) эрдилар, у (зино қилганини) эътироф этди, сўнг ул киши уни тошбурон қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бизнинг бу ишимизда (яъни, Ислом шариатида) йўқ нарсани жорий қилса, у бекор (рад) қилинур» — деб марҳамат қилдилар».

5-боб. (Сулҳ тузгувчи киши) қайси қабила ёки насабга мансуб эканлигини қайд этмай, «Бу фалон ўғли фалон бирлан фалон ўғли фалон ўзаро тузган сулҳ шартномасидур» деб қандай ёзур?

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулқаъда ойида (саҳобалар бирлан бирга) умра қилгани йўл олдилар. Шунда Макка аҳли ул зот (бирлан саҳобалар)нинг Маккага кириб, Байтуллоҳни беҳалал тавоф қилмоқларига тўсқинлик қилишди. Кўп музокаралардан сўнг, ул зот (келаси йили) Маккада уч кун туришга улар бирлан келишиб олдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳнинг котиблари (Ҳазрат Али) шартномага «Бу Оллоҳнинг Расули Муҳаммаднинг (Сухайл ибн Амр бирлан тузган) сулҳ шартномасидур» деб ёзиб қўйганларида, мушриклар: «Оллоҳ ҳақи, агар биз сизни Оллоҳнинг Расули, деб тан олганимизда эрди, сизнинг Байтуллоҳга кирмоғингизга монеълик қилиб, сизга қарши жанг қилмоққа қасд қилмаган бўлур эрдик, ваҳоланки сиз Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммадсиз, холос!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен Оллоҳнинг Расули ҳамда Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммаддурман», — дедилар. Сўнг, ул зот Ҳазрат Алига: «Расулulloҳ» сузини ўчириб, (Абдуллоҳ ибн Муҳаммад, деб ёзиб қўй!)» — деб амр қилдилар. Аммо, Ҳазрат Али: «Йуқ, Оллоҳ таоло ҳақи, «Расулulloҳ» сўзини ҳеч қачон ўчирмасман!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ шартномани қўлларига олдилар-да, унга ўзлари муборак қўллари бирлан «Бу Абдуллоҳ ўғли Муҳаммад (бирлан Сухайл ибн Амр ўзаро) тузган сулҳ шартномасидур. У Маккага қинига солинган қуролдан бўлак бирор қурол олиб кирмайди, Макка аҳлидан бирортасини, агар унга эргашмоқни истаса ҳам, ўзи бирлан олиб кетмайди, саҳобаларидан бирортаси Маккада қолишни истаса, унга монеълик қилмайди» — деб ёзиб қўйдилар. (Уламоларнинг айтишларича, Жаноб Расулulloҳ ёзишни яхши билмасалар-да, шартнома устига муборак қўлларини олиб боришлари бирланок, Оллоҳ таолонинг иродаси бирлан мазкур сўзлар ёзилиб қолган. Баъзи ровийлар айтган ҳадисларда эрса мазкур сўзларни ул зотнинг амрларига биноан Ҳазрат Али ёзиб қўйганлар).

(Келаси йили) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобалар бирлан бирга умра қилгани) Маккага кирдилар. (Ўтган йили тузилган шартномадаги уч кунлик) муддат ўтгач, мушриклар Ҳазрат Алининг қошларига келиб: «Дўстингизга айтингиз, Маккани тарк этсин, чунки келишилган муддат тугади», — дейишди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобалар бирлан бирга) Маккадан чиқиб кетаётганларида Ҳамзанинг қизчалари: «Эй Амаки, эй амаки!» — деганча уларга эргашди. Ҳазрат Али уни кўтариб олдилар-да, қўлидан ушлаб Фотима алайҳоссаломга узата туриб: «Амакиннинг қизчасини кажавангта солиб ол!» — дедилар. Шунда Зайд ва Жаъфар уни ўзларининг қарамоқларига олмоқ бўлиб Ҳазрат Али бирлан талашиб қолишди. Ҳазрат Али уларга: «Бу амакимнинг қизчасидур, мен сизлардан кўра унга ҳақлироқман!» — дедилар. Жаъфар эрса: «Бу менинг ҳам амакимнинг қизчаси, бунинг устига унинг холаси менинг хотинимдур!» — деб айтдилар. Зайд эрса: «Бу менинг биродаримнинг қизчасидур!» — дедилар. Аммо, Жаноб Расулulloҳ уни холасига бермоқни амр қилиб: «Хола она ўрнидадур», — дедилар. Сўнг, ул зот Ҳазрат Алига: «Сен мендан ва мен сендан» (яъни, «Иккимизнинг насабимиз бирдур»), — дедилар. Жаъфарга эрса: «Сен қиёфа ва хулқ жиҳатдан менга ўхшайсан» — деб айтдилар. Кейин, Зайдга қараб: «Сен (иймондош) биродаримиз ва мавломизсан (бизнинг озод қилган қулимизсан)», — дедилар. (Шул тариқа Жаноб Расулulloҳ уларнинг кўнгилларини кўтариб қўйдилар)».

6-боб. Мушриклар бирлан сулҳ тузмоқ ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

7-боб. Товон (хун ҳақи) тўлаш хусусида сулҳ тузмоқ

Анас (ибн Молик) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Назрнинг қизи Рабиъ бир қизнинг курак тишини синдириб қўйди. Шунда тиши синган қизнинг қавми Рабиъ қавмидан товон (хун ҳақи) талаб қилишди. Рабиънинг қавми эрса, уни афв қилмоқларини талаб қилишди. Улар шул тариқа тортиша-тортиша Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишиб эрди, ул зот тиши синган қизнинг қавмига қасос олмоқни (яъни, синдирилган курак тиш учун Рабиънинг ҳам курак тишини синдирмоқни) амр қилдилар. Рабиънинг отаси Анас ибн Назр (қизига ачиниб): «Ё Расулаллоҳ, Рабиънинг тиши синдириладими? Сизни ҳақ (дин) бирлан юборган Оллоҳ таоло ҳақи, унинг тишини. синдиртирмангиз!» — деб ёлборди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Анас, Оллоҳ таолонинг Китоби қасос (олмоқни буюрур)», — дедилар. Буни эшитиб, тиши синдирилган қизнинг қавми товон олишга рози бўлди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг бандаларидан кимда-ким Оллоҳ таолонинг номини тилга олиб қасам ичса, унга содиқ бўлсин!» — деб марҳамат қилдилар».

8-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг набиралари Ҳасан ибн Али хусусида: «Менинг бул ўғлим саййиддур, шояд Оллоҳ таоло унинг-ла мусулмонлардан бўлган икки катта гуруҳни ўзаро яраштириб қўйса!» — деб айтганлари ҳамда Оллоҳ таолонинг: «(Эй мўминлар), агар мўминлардан бўлган икки тоифа (бир-бирлари бирлан) уришиб қолсалар, дарҳол уларни ўзаро яраштириб қўйингизлар!» — деган қавли ҳақида («Ҳужурот» сураси, 9-оят)

Абу Мусо (ал-Ашъарий) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло ҳақи, Ҳасан ибн Али Муовияга қарши тоғлар сингари (қудратли, улкан) қўшин тортдилар. Шунда Амр ибн ал-Ос (Муовияга): «Мен бул қўшиннинг таб тортмай, ўз тенгдошларини (ёки ўз душманини) ўлдирмоғига сира шубҳа қилмасман!» — дедилар. Муовия ул кишига жавобан: «Агар булар уларни ва улар буларни ўлдирса, ким менинг учун (Оллоҳ таолонинг қошида) ўлдирилган эркаклар, тул қолган хотинлар ва вайрон қилинган мол-мулкларнинг жавобини берур?!» — дедилар. Сўнг, Қурайш қабиласига мансуб Бану Абдушамс уруғидан икки кишини — Абдурраҳмон ибн Самура бирлан Абдуллоҳ ибн Омир ибн Курайзни Ҳасан разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига юбораётиб, уларга: «Ул кишининг ҳузурларига бориб, (манави остига муҳрим босилган, аммо ҳали ҳеч нарса ёзилмаган сулҳ шартномаси қоғозини) тақдим қилингизлар, (унга қандай шартлари бўлса, ёзиб юбормоқлари мумкинлигини ва мен ул кишининг ҳар қандай шартларини қабул қилажагимни) айтингизлар, (қандай бўлмасин), ул кишини (сулҳ тузишга) кўндиригизлар!» — дедилар. Кейин, улар иккаласи бориб, Ҳасан разияллоҳу анҳунинг ҳузурларига киришди, ул киши бирлан сўхбатлашиб, (Муовия тайинлаган гапларни) айтишди ва (ўзаро сулҳ тузишни) илтимос қилишди. Ҳасан разияллоҳу анҳу уларга: «Биз Абдулмутталиб авлодлари бул молдан ўз улушимизни олганмиз (яъни, мусулмонлар ўртасида содир бўлган фитналардан кўп жабр тортганмиз), дарҳақиқат бул уммат бир-бирини қонга ботириб юборди», — дедилар. Улар Ҳасан разияллоҳу анҳуга: «Муовия сизга ундай ва бундай деб тақлиф қилурлар ва бул тақлифларини рад этмай, ўзаро сулҳ тузмоғингизни илтимос қилурлар», — дейишди. Шунда Ҳасан разияллоҳу анҳу уларга: «(Бул тақлифларнинг чин эканлигига ҳамда менинг шартларимнинг сўзсиз бажарилмоғига) ким менга (кафолат) берур?» — дедилар. Улар: «Мана биз сизга (кафолат) берурмиз!» — дейишди. Ҳасан разияллоҳу анҳу, улар шундай дегач, бўлак савол бермадилар-да, Муовия бирлан ўзаро сулҳ (тузишга рози

бўлиб, шартнома қоғозига ўз талабларини) битдилар. Кейин, Ҳасан разияллоҳу анҳу уларга: «Мен Абу Бакранинг бундай деяётганларини эшитган эрдим»,— дедилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарда ўлтирганларини кўрдим. Шунда Ҳасан ибн Али ёнларида бўлиб, ул зот бир одамларга ва бир унга қараб қуйдилар-да: «Дарҳақиқат, мана бу ўғлим саййиддур, шояд Оллоҳ таоло унинг-ла мусулмонлардан бўлган икки катта гуруҳни ўзаро яраштириб қўйса!» — дедилар».

9-боб. Имом (хусуматлашаётганларга) ўзаро келишувни ишора қилурми?

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки кишининг эшик олдида бор овозлари бирлан жанжаллашаётганини эшитдилар. Улардан бири иккинчисидан берган қарзини бир оз камайтиришни, унинг тўлаш муддатини яна бирмунча чўзиб, яхшилик қилишни илтимос қилар эрди. Иккинчиси эрса: «Оллоҳ таоло ҳақи, (сен айтгандек) қилмасман!» — дер эрди. (Буни эшитиб), Жаноб Расулulloҳ иккаласининг қошига чиқдилар-да: «Яхшилик қилмайман, деб ҳатто Оллоҳ таолонинг номини тилга олиб қасам ичган ўшал (қасамхўр) қани?» — дедилар. Шунда қасам ичган киши: «Менман, ё Расулаллоҳ! Олган қарзидан қанчасини ва қачон тўлашни истаса, тўлайверсин!» — деди».

Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Каъб ибн Молик Абдуллоҳ ибн Убайга қарз берган эрдилар. Бир куни Каъб Абдуллоҳни учратиб, қарзларини қистадилар. Шунда иккалалари жанжаллашиб қолишиб, ҳатто бир-бирларига бақриб юборишди. Шу аснода Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб қолиб: «Эй Каъб!» — дедилар-да, «ярмини олгил!» деган маънода ул кишига қўллари бирлан ишора қилдилар. Шунда Каъб Абдуллоҳга берган қарзларининг ярмини олиб, қолганидан воз кечдилар».

10-боб. Одамларни ўзаро келиштириб қўймоқнинг ҳамда улар ўртасида адолат қилмоқнинг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларнинг (ўзаро қилган) ҳар бир салом-алиги учун савоб ёзилур, Қуёш чиқадирган ҳар бир кунда (яъни, бу дунёда) одамлар ўртасида қилинган адолат учун савоб ёзилур!» — деб марҳамат қилдилар».

11-боб. Агар имом (икки хусуматлашаётган кишига) ўзаро келишмоқни ишора қилса-ю, шунда улардан бири бундан бош тортса, ул ҳолда имом ўшал кишига нисбатан равшан (очиқ) ҳукм чиқарур.

Урва ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Зубайр Бадр ғазотида қатнашган бир ансорий бирлан тошлоқдан оқиб келгувчи сув хусусида жанжаллашиб қолдилар, чунки иккалалари ўшал сув бирлан экинларини суғориб туришар эрди. Шу боис Зубайр ва ансорий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилишиб эрди, ул зот Зубайрга: «(Аввал) сен суғор, сўнг сувни қўшнингнинг ерига очиб юбор!» — дедилар (ва бул сўзлари бирлан ўзаро келишмоқни ишора қилдилар). Аммо, ансорий (сувдан иккинчи бўлиб фойдаланишини эшитиб), жаҳл бирлан: «Ё Расулаллоҳ, Зубайр аммангизнинг ўғли-да!» — деди. Унинг бул сўзидан Жаноб Расулulloҳнинг муборак юзлари ўзгариб кетди-да: «Эй Зубайр, (экинингга) сувни оч, сўнг то илдизга етгунча (шу ҳолда) қолдир!» — (ёки «Эй Зубайр, экинингни суғор, сўнг сувни деворга етмасидан бурун тўхтат!») — деб амр қилдилар, (яъни) ансорийнинг ҳақини ҳам Зубайрга бердилар. Чунки, ул зот бундан илгари (сувдан келишиб фойдаланмоқни) Зубайрга ишора қилганларида ҳар иккалаларига ҳам мақбул фикрни айтган эрдилар. Аммо, ансорий ул

зотни ғазаблантириб қўйди. Шул боис ул зот равшан (очиқ) ҳукм бирлан унинг ҳақини ҳам Зубайрга бердилар. Мен, Оллоҳ таоло ҳақи, Оллоҳ таолонинг қўйидаги «Йуқ, парвардигорингизга қасамки, то улар ўз ўрталарида чиққан жанжалларда сизни ҳакам қилмагунларича ва кейин сиз чиқарган ҳукмдан дилларида ҳеч қандай танглик топмай, тўла таслим бўлмагунларича, зинҳор мўмин була олмаслар» («Нисо» сураси, 65-оят) деган ояти каримасини айнан шул хусусда нозил бўлган, деб ҳисоблайман».

12-боб. Қарз берганлар бирлан (қарзини узолмай вафот қилиб кетганларнинг) меросхўрларини ўзаро келиштириб қўймоқ ҳамда қарзни пул ёхуд мол бирлан тўлаш ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отам (Абдуллоҳ ал-Ансорий Уҳуд ғазотида) шаҳид бўлиб, буйинларида қарз қолди. Мен қарз берган кишиларга: «Қарзларингиз ўрнига хурмо берайин!» — деб таклиф қилдим. Аммо, улар (хурмозорим ҳосилини чамалаб кўргач), қарзни узишга кифоя қилмаслигини айтиб, кўнишмади. Сўнг, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, бўлган гапни айтдим. Ул зот: «Ҳар бир хурмо дарахти ҳосилини алрҳида қилиб уюб қўй!» — дедилар. Мен айтганларидек қилдим-да, ул зотни чақирдим. Ул зот Абу Бакр ва Умар бирлан бирга келдилар. Сўнг, хурмо уюмларидан энг каттасининг устига чиқиб ўлтиргач, барака тилаб дуо қилдилар. Кейин, менга: «Сендан отангнинг қарзини сўраб келганларни чақир, улар берган қарзни (хурмо бирлан) узгил!» — дедилар. Мен отамга қарз берганлардан бирортасини ҳам қолдирмай, барчасини хурмо бериб рози қилдим. Шунда ҳам ун уч васақ хурмо — етти васақ ажва (олий нав хурмо) ва олти васақ лавн (паст нав хурмо) ёхуд етти васақ лавн ва олти васақ ажва ортиб қолди. Кейин, мен Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга аср (ўқимоқ учун масжид)га бордим. Шунда отамнинг барча қарзлари узилиб, ҳатто ўн уч васақ хурмо ортиб қолганини айтиб эрдим, ул зот табассум қилиб: «Буни Абу Бакр бирлан Умарга ҳам бориб айт!» — дедилар. Мен бориб, айтиб эрдим, иккалалари: «(Бунинг боисини) биз (дарҳол) фаҳмладик, чунки Жаноб Расулуллоҳ шундай бўлмоғи учун не қилган бўлсалар, шуни қилганлар»,— дейишди».

13-боб. (Қарз берган бирлан қарз олганни) қарз (пул) ва мол хусусида ўзаро келиштириб қўймоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Каъб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Каъб ибн Молик масжидда Ибн Абу Ҳадрадан қарзларини талаб қилдилар. Шунда иккалаларининг овозлари баланд кўтарилиб кетиб, ҳатто уни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйда ўлтириб ҳам эшитдилар. Жаноб Расулуллоҳ (масжидга қараган) ҳужралари пардасини кўтариб: «Эй Каъб!» — деб чақирдилар. Каъб: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ «Берган қарзингнинг ярмидан кеч!» деган маънода ул кишига қўллари бирлан ишора қилдилар. Каъб (дарҳол): «Шундай қилдим, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ Ибн Абу Ҳадрада: «Тур, қарзингни уз!» — деб айтдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

ШАРТЛАР КИТОБИ

1-боб. Ислондаги жоиз шартлар, ҳукмлар ва ўзаро байъатлар ҳақида

Мисвар ибн Махрама ва Марвон разияллоҳу анҳумо ривоят қилишади: «Расулulloҳ саллаштоҳу алайҳи ва саллам бирлан Сухайл ибн Амр ўртасида муайян муддатга сулҳ тузилганда, Сухайл: «Биз тарафдан бирор киши сиз томонга қочиб ўтса, агар у сизнинг дийнингизда бўлса ҳам, бизга қайтарасиз, биз бирлан ул қочоқ ўртасига аралашмайсиз!» — деб шарт қўйди. Мўминлар бундан норози бўлишди, аммо Сухайл ўз шартида қаттиқ туриб олди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ сулҳни имзоладилар. Ана шу шартномага биноан ул зот Абу Жандал ибн Сухайлни ўз отаси Сухайл ибн Амрга қайтариб бердилар. Жаноб Расулulloҳ шартномада кўзда тутилган муддат давомида мушриклар томонидан мусулмонлар томонига қочиб ўтган ҳар қандай эркакни, гарчи у мусулмон бўлса-да, ортига қайтариб юбордилар. Сўнг, мушриклар томонидан Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига мўмина аёллар ҳижрат қилиб келишди. Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига ҳижрат қилиб келганлар орасида Уқба ибн Абу Муъайтнинг Умму Гулсум исмли қизи ҳам бор бўлиб, у бўйи етган ёш қизча эрди. Унинг қариндошлари Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келишиб, уни қайта-риб беришни талаб қилишди, аммо ул зот уни қайтариб бермадилар. Чунки, Оллоҳ таоло ҳижрат қилиб келган мўмина аёллар ҳақида «Эй мусулмонлар, қачон қошларингизга мусулмон аёллар ҳижрат қилиб келсалар, уларни имтиҳон қилингизлар, Оллоҳ яхшироқ билур уларнинг иймонларини! Бас, агар билсангизларки, улар мусулмондурлар, қайтариб юбормангизлар уларни кофирлар тарафига! На бул аёллар ҳалолдурлар уларга ва на улар ҳалол бўлурлар буларга!» деган ояти каримасини нозил қилди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаштоҳу алайҳи ва саллам (ҳижрат қилиб келган аёлларни) Оллоҳ таолонинг қуйидаги оятларига биноан имтиҳон қилиб кўрур эрдилар: «Эй мусулмонлар, қачон қошларингизга мусулмон аёллар ҳижрат қилиб келсалар, уларни имтиҳон қилингизлар...» («мағфиратли, меҳрибондур» деган қавлигача, «Мумтаҳана» сураси, 10—12-оятлар).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мусулмон аёллардан қайси бири шу шартга (яъни, оятлардаги шартга) иқрор бўлса, унга Жаноб Расулulloҳ озгаки: «Батаҳқиқ, мен байъатингни қабул қилдим!» — дер эрдилар. Оллоҳ таоло ҳақи, шунда қўллари аёлнинг қўлига тегмас эрди, ул зот аёлларни фақат сўз бирлангина байъат қилдиран эрдилар».

Жарир разияллоҳу анҳу. «Мен Расулulloҳ саллаштоҳу алайҳи ва салламга байъат қилдим. Шунда ул зот (намоз ўқимоғимни, закот бермоғимни) ва ҳар бир мусулмонга (шул хусусда) насиҳат қилмоғимни зиммамга шарт қилиб қўйдилар».

Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаштоҳу алайҳи ва салламга намоз ўқимоқликка, закот бермоқликка ва ҳар бир мусулмонга насиҳат қилмоқликка байъат қилдим».

2-боб. Кимки чангланган (мева туккан) хурмо дарахтларини сотса...

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаштоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки чангланган (мева туккан) хурмо дарахтларини сотса,

уларнинг (ўшал йилги) ҳосили сотган кишиникидур, акс ҳолда олувчи (сотувчига) шарт қўймоғи лозим бўлади», — дедилар».

3-боб. Савдо-сотикдаги шартлар хусусида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Чўри) Барира, (Оиша онамизга, уни сотиб олмасларидан илгари ҳам, хизмат қилиб юрар эрди. Эгалари: «Фалон миқдорда тўлов тўласанг, сени озод қиламиз, акс ҳолда чўрилигингча қолаверасан» — деб айтишгач), у ўз бўйнидаги тўловни узишга қодир бўлмаганидан ёрдам сўраб Оиша онамизнинг ҳузурларига келди. Шунда Оиша онамиз унга: «Эгаларинг олдига қайтиб боргил, агар улар сенинг бўйнингдаги тўловни тўламоғимга (яъни, агар сени бўйнингдаги тўловинг бирлан бирга сотиб олиб, озод қилмоғимга) ҳамда сенга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқининг менга ўтмоғига розилик берсалар, (шундай) қилгумдур», — дедилар. Барира бул таклифни эгаларига айтиб эрди, улар кўнишмади-да: «Агар (Оиша) сени (озод қилиб, Оллоҳ таолодан ажру савоб) олмоқни истаса, сотиб олаверсин, аммо сенга ҳомийлик ҳуқуқи бизда қолади», — дейишди. Оиша онамиз шул хусусда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб эрдилар, ул зот: «Уни сотиб олиб, озод қилавер, чунки ҳомийлик ҳуқуқи озод қилган шахсникидур», — дедилар».

4-боб. Уловини сотган киши уни ўзи муайян жойгача миниб бормоғини шарт қилиб қўйса, жоиздур

Омир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул зотнинг саҳобалари ғазотлардан биридан Мадина томон қайтиб келишадиган эрди). Шунда Жобирнинг туяси чарчаб, бртда қола бошлади. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб, унинг туясини (асолари бирлан) нуқиб, «чу-чулагач», у бирорта туя етиб ололмайдирган даражада тезлаб кетди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ Жобирга: «Туянгни менга бир виққийгага (тўрт динорга) сотмайсанми?» — дедилар. Жобир бундай дейдилар: «Мен: «Йўқ, (ҳозир эмас), (Мадинага етиб олганимиздан) кейин», — дедим. Ул зот: «Туянгни менга бир виққийгага сотмайсанми?» — деб қайтариб айтдилар. Шундан сўнг, мен туямни ул зотга сотдим, аммо уйимга етиб олгунимча уни узим миниб бормоғимни шарт қилиб қўйдим. Мадинага етиб борганимизда туяни ул зотнинг ҳузурларига олиб бордим. Ул зот менга унинг пулини бердилар. Ксйин, мен қайтиб кетдим. Бир оздан сўнг, ул зот ортимдан одам юбориб, мени ҳузурларига чақиртирдилар. Мен ҳузурларига боргач: «Туянгни олиб кетавер, мен уни сотиб олмоқчи эрмас эрдим, пули сенга ҳадядур», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис бошқа ровийлар томонидан бир неча бор такрорланган.

5-боб. Ҳамкорлик шартлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Муҳожирлар Мадинага келишганда) ансорлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Бизнинг хурмозорларимизни биз бирлан муҳожирлар ўртасида тақсимлаб берингиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (ўртада хусумат пайдо бўлмаслиги учун): «Йўқ», — дедилар. (Жаноб Расулulloҳнинг бу фикрларини пайқаган) ансорлар: «Ул ҳолда (хурмозорларни парвариш қилишда) бизга ёрдам қилсангизлар, кифоя, сизларни ҳосилига шерик қилурмиз», — дейишди. Сўнг, ансору муҳожирлар барчалари (Жаноб Расулulloҳнинг назарда тутган фикрларини инобатга олиб): «Қулоқ осдик ва бўйин эгдик!» — дейишди».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

Хайбар ерларини яҳудийларга деҳқончилик қилмоқлари учун бердилар. Шунда ул зот ҳосилнинг ярмини яҳудийларга қолдирадиган бўлдилар».

6-боб. Никоҳ битими чоғидаги маҳр шартлари

Мисвар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Бану Абди Шамс қабиласига мансуб бўлмиш куёвлари (Абулос ибн ар-Рабийъ) ҳақида сўзлаб, уни ўзларига яхши куёвлик қилгани учун мақтаганларини ҳамда: «Ул (Бадрда мушриклар бирлан бирга асир олинганда қизимни менинг ҳузуримга юбормоғини) айтиб, суз берган эрди, сўзининг устидан чиқди», — деганларини эшитдим». (Яъни, Жаноб Расулulloҳ қизлари Зайнабни пайғамбар бўлмасларидан илгари Абулосга турмушга берган эрдилар. Ўшал кезларда Абулос мушрик бўлиб, кейин Бадр ғазотида мусулмонлар томонидан асир олинадилар. Жаноб Расулulloҳ қизлари Зайнабни ўз ҳузурларига жўнатиб юбориш шарти бирлан ул кишини озод қиладилар. Абулос шунга сўз бериб, сўзларининг устидан чиқадилар. Кейин, Абулос иккинчи марта асир олинадилар. Шунда Зайнаб ул кишини ҳимоя қилиб, асирликдан қутқариб оладилар. Сўнг, Абулос мусулмон бўладилар. Жаноб Расулulloҳ қизлари Зайнабни ул кишининг никоҳларига қайтардилар).

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фаржларни ўзингизга не бирлан ҳалол қилиб олган эрсангизлар, ўшанга вафо қилмоқларингиз шартларнинг биринчисидур», — дедилар». (Яъни, никоҳ битими вақтида нималарни ваъда қилган бўлсангизлар, ўшаларга вафо қилмоқларингиз энг муҳим шартдир).

7-боб. Ижарага ер бериш шартлари ҳақида

Рофиъ ибн Хадийж разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Мадина аҳлининг кўпчилигимизнинг далаларимиз бўлар эрди. Ерларимизни уларнинг бир қисмига ернинг эгаси учун экин экиш шарти бирлан бировларга ижарага берар эрдик. Шунда гоҳо ижарага берилган ер булагига офат тегиб, ернинг эгаси учун экин экиладирган дала омон қолар ва гоҳо ернинг эгаси учун экин экиладирган далага офат тегиб, ижарага берилган ер булагига омон қолар эрди. Кейин, биз (гоҳ чоракор ва гоҳ ер эгаси зарар курадирган бўлганидан ҳамда зарар кўрмаган тарафнинг ризқи ботил эканлиги учун ижарага ер беришдан) қайтарилдик».

8-боб. Никоҳда жоиз бўлмаган шартлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтроқ кишини кўчманчи кишининг молини (олиб қолиб, қимматроқ нархда) сотиб бермоқдан қайтардилар (яъни, ўтроқ киши ўшал кунги нархда сотмоқ учун мол олиб келган кўчманчига: «Буни менга ташлаб кетавер, аста-секин нархини ошириб, қимматроққа сотиб бераман» — деб айтади. Ул зот ана шундай савдодан қайтардилар) ва бундай дедилар: «(Бировни алдаш ниятида молнинг нархини) оширмангизлар, киши ўз (мусулмон) биродари савдоси устига савдо қилмасин (яъни, «Унинг молини олма, мен сенга ундан яхшироғини худди шу нархда ёки арзонроқ нархда сотаман» — деб бировнинг молини сотиб олаётган кишини айнитмасин), киши ўз (мусулмон) биродари унаштириб қўйилган аёлга (у берган маҳрдан кўра кўпроқ маҳр бериб) унаштирилмасин ҳамда аёл ўз (муслима) синглисининг косасидаги (ризқини) тортиб олиш учун унинг талоқ қилинмоғини талаб қилмасин!» (яъни, бир киши хотинининг устига иккинчи бир хотинни олмоқчи бўлади. Шунда ўшал хотин эркакнинг мол-дунёсига ўзи танҳо эгалик қилиш мақсадида: «Хотинингни талоқ қилсанг, тегаман!» — деб шарт қўяди).

9-боб. Ҳадд (жазоси) ўрнига ўтмайдирган шартлар ҳақида

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ал-Жуханий разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Бир бадавий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, сиздан ўтиниб сурайманки, менинг ишим хусусида Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳукм чиқарсангиз!» — деди. Шунда у бирлан хусуматлашиб келган киши ундан ақллироқ ва одоблироқ бўлиб, (ўрнидан турди-да): «Ҳа, (ё Расулаллоҳ), бизнинг ишимизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилсангиз ҳамда сўзламоғимга рухсат берсангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сўзла!» — дедилар. У: «Менинг ўғлим бунинг хизматини қилиб юрар эрди, кейин хотини бирлан зино қилиб қўйди. Одамлар менга бунинг учун ўғлим ражм (тошбўрон) қилинажагини айтишди. Сўнг, мен бунга юзта қўй ва бир чўри бериб, ўғлимни қутқариб олдим. Кейин, шул ҳақда илм аҳлидан (яъни, саҳобалардан) фатво сўраб эрдим, улар ўғлим юз дарра урилиб, бир йилга бадарга қилинажагини, хотин эрса ражм этилажагини айтишди», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, сизларнинг ишингиз хусусида Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳукм чиқаргумдур! Чўри ва қўйлар ўзингга қайтарилади, ўғлинг юз дарра урилиб, бир йилга бадарга қилинади (чунки, у буйдоқ бўлиб, зино қилганини ўзи тан олди). Эй Унайс, эрталаб ўшал хотиннинг ҳузурига боргил, агар зино қилганини эътироф қилса, уни ражм қилгил!»— дедилар. Унайс эрталаб ўшал аёлнинг уйига борди. Ул зино қилганини тан олгач, Жаноб Расулulloҳ ражм қилмоқни амр қилиб эрдилар, ражм қилинди».

10-боб. Ўз чўрисининг сотиб олиниб, озод қилинишига рози бўлган қулдорнинг жоиз ва ножоиз шартлари хусусида

Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қилинади: «Оиша разияллоҳу анҳо эгалари томонидан муайян тўлов бадалига озод қилиниши ваъда қилинган (чўри) Бариранинг ҳузурига кирдилар. Шунда Барира: «Эй мўминлар онаси, мени сотиб олингиз, эгаларим мени албатта сотишади, мени озод қилингиз!»— деди. Оиша разияллоҳу анҳо: «Хўп, сотиб оламан», — дедилар. Барира: «Аммо, эгаларим (менга) ҳомийлик ҳуқуқи ўзларида қолиш шarti бирлангина мени сотадилар», — деди. Шунда Оиша разияллоҳу анҳо: «Менинг сенга эҳтиёжим йўқ», — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ бу ҳақда ўзлари эшитдиларми ёки ул зотга биров айтдими, билмайман, Оишага: «Бариранинг иши нима бўлди? Уни сотиб олиб, озод қилавер, истаган шартларини қўймайдиларми!» — дедилар. Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Кейин, мен Барирани сотиб олиб, озод қилдим, лекин унинг эгалари унга ҳомийлик ҳуқуқининг ўзларида қолдирилишини шарт қилдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Юз марта шарт қўйсалар-да, ҳомийлик ҳуқуқи озод қилган шахсникидур», — дедилар».

11-боб. Талоқдаги (ножоиз) шартлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешвоз чиқмоқдан (яъни, шаҳарга мол олиб келаётганлар бозорларга етиб келиб, нарх-навони билиб олмасларидан бурун уларнинг молларини арзон нарҳда сотиб олиб, қимматга сотиш учун йўлларига пешвоз чиқмоқдан), муҳожирнинг (яъни, ўтроқ кишининг) кўчманчи (молини олиб қолиб, қимматга) сотиб бермоғидан, аёлнинг (муслима) сингисининг талоқ қилинмоғини шарт қилиб қўймоғидан, кишининг ўз (мусулмон) биродари савдоси устига савдо қилмоғидан (яъни, ўз молини сотиш учун бировнинг харидорини айнитмоғидан) ҳамда (ўзгани алдаш ниятида нархни) оширишдан ва соғмасликдан (яъни, «Сутга тўлиб турса, харидор серсут экан, деб ўйлайди» деган мақсадда атайлаб соғмасликдан ёхуд шу ниятда ҳайвон елинини боғлаб қўймоқдан) қайтардилар».

12-боб. Одамлар бирлан оғзаки шартлашиш ҳақида

Убай ибн Каъб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусо Оллоҳнинг расулидурлар» — дея (Мусо алайҳиссаломнинг Хизр алайҳиссалом бирлан учрашганлари хусусидаги) ҳадисни ривоят қила бошладилар-да (унинг бир ерига келганда) бундай дедилар: «Хизр алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломга (уч бор): «Мен сизга айтмаганмидим мен бирлан юрмоққа сабр қилолмайсиз деб», — дедилар. Мусо алайҳиссаломнинг биринчи (эътирозлари Хизр алайҳиссаломга берган сўзларини) унутганлари (оқибатида бўлди), иккинчи (эътирозлари) шартли, (яъни, Мусо алайҳиссалом Хизр алайҳиссаломнинг шартларини унутганларида: «Агар бандалик қилиб шартингизни унутиб қўйсам, менга дашном бермай, маъзур тутингиз!» — деб ўзлари шарт қўйган эрдилар), учинчи (эътирозлари) эрса, қасддан бўлди. Мусо алайҳиссалом: «Шартингизни унутиб эътироз билдирганим учун мени айбламангиз, мени мушкул аҳволга солиб қўймангиз!» — дедилар. Сўнг, Хизр алайҳиссалом бирлан Мусо алайҳиссалом бир болани учратишди. Хизр алайҳиссалом уни ўлдирдилар. Кейин, яна йўлда давом этишиб, йиқилай деб турган бир девор олдидан чиқиб қолишди. Хизр алайҳиссалом уни тиклаб қўйдилар».

13-боб. (Сотиб олиниб, озод қилинган қул ёки чўрига) ҳомийлик қилишдаги шартлар ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Чўри) Барира ҳузуримга келиб: «(Эй мўминлар онаси), менинг эгаларим (озод бўлмоғим учун) ҳар йили бир уқийядан (тўрт динордан) тўлаш шarti бирлан тўққиз уқиййа пулни буйнимга қарз қилиб қўйишди, менга ёрдам берингиз!» — деди. Оиша онамиз: «Агар сенга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи менга ўтмоғига кўнишса, бўйнингдаги тўловни уларга тўлаб, (сени сотиб оламан)», — дедилар. Кейин, Барира эгалари олдига бориб, (Оиша онамизнинг шартларини) айтди, аммо улар кўнишмади. Барира эгалари ҳузуридан (Оиша онамизнинг ҳужраларига) қайтиб келганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам (ўшал ерда) ўлтирган эрдилар. Барира (Оиша онамизга): «Мен эгаларимга (сизнинг шартингизни) айтдим, аммо улар менга ҳомийлик қилиш ҳуқуқи ўзларида қолмайдирган бўлса, мени сотмасликларини айтишди», — деди. Жаноб Расулulloҳ (Бариранинг) бу гапини ўзлари ҳам эшитдилар, Оиша онамиз ҳам айтдилар. Шунда ул зот Оиша онамизга: «Барирага ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи ўзинга ўтмоғини шарт қилиб, уни сотиб ола-вер, чунки ҳомийлик ҳуқуқи (сотиб олиб), озод қилган шахсникидур», — дедилар. Оиша онамиз (ул зот айтганларидек) қилдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ одамлар орасида туриб, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар-да: «Одамларга нима бўлган ўзи, Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шартларни қўядилар?! Кимки Оллоҳ таолонинг Китобида йўқ шартни қўйса, гарчи уни юз марта қуйса-да, ботил бўлиб, Оллоҳ таолонинг ҳукми ҳақлиғ ва Оллоҳ таолонинг шarti ишончлидур! Дарҳақиқат, ҳомийлик ҳуқуқи озод қилган шахсникидур», — дедилар».

14-боб. Ижарага ер бераётиб: «Хоҳлаган (вақтимда) сени (бул ердан) чиқариб юборурман» — деб шарт қуйса...

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хайбар аҳли (яъни, яҳудийлар) Абдуллоҳ ибн Умарнинг (қўл ва оёқларини) синдирганда ул кишининг оталари (Умар разияллоҳу анҳу) хитоб қилиб: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар яҳудийларининг (Оллоҳ таоло мусулмонларга ўлжа қилиб бермасидан бурунги) молларини (яъни, ер-сувларини) уларнинг ўзларига ижарага берган эрдилар. Кейин, уларга: «Оллоҳ таоло (сизларга) нени тақдир қилган бўлса, шуни сизларга қолдираётирмиз. (Билиб қўйингизларки), хоҳлаган

вақтимизда сизларни (бул ердан) чиқариб юборурмиз, (чунки) Оллоҳ таолонинг сизларни (бул ердан) аллақачонлар чиқариб юборганлиги аёнду (яъни, Оллоҳ таолонинг аллақачонлар шундай қарорга келганлиги аниқду)» — деб айтган эрдилар. (Ўғлим) Абдуллоҳ ибн Умар Хайбардаги молини (яъни, яҳудийларга ижарага берган ердан олинган ҳосилнинг ярмини) ундиргани кетган эрди, аммо (яҳудийлар унинг ҳақиға хиёнат қилишиб), кечаси (ухлаб ётганида уни томдан ташлаб юборишибди), (натижада) қўл ва оёқлари синибди. Хайбарда бизнинг яҳудийлардан бўлак душманмиз йўқ, айнан ўшалар бизнинг душманмиз бўлиб, бу ишни қилганлар ҳам ўшаларду, мен уларни (ватанларидан) чиқариб юбормоқни лозим топдим!» — дедилар. Ҳазрат Умар шундай қарорга келганларида (яҳудийларнинг) Бану Абу алҳуқайқ қабиласидан бир киши (яъни, ўшал қабилла бошлиғи) келиб: «Эй мўминлар амири, Мухаммаднинг бизларни (бу ерда) қолдириб, ер-сувларимизни ўзимизга ижарага берганликларига қарамай, бизларни (ватанимиздан) чиқариб юборурсизми?!» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳали сен мени Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Агар сен тунма-тун туянда қочганингча Хайбардан қувилсанг, не қилар эрдинг?» — деб айтганларини эсидан чиқарган, деб ўйладингми?!» — дедилар (яъни, Жаноб Расулulloҳ бу гаплари бирлан яҳудийларнинг Хайбардан чиқариб юборилмоқлари лозимлигига ишора қилганлар). Шунда бояги яҳудий: «Бул гап Абулқосим (яъни, Жаноб Расулulloҳ) томонларидан қилинган бир ҳазил эрди», — деди. Ҳазрат Умар: «Ёлғон айтдинг, эй Оллоҳнинг душмани!» — дедилар-да, яҳудийларни Хайбардан чиқариб юбордилар. Сўнг, уларга ўша йилги ҳосилнинг тегишли қисми қийматига тўғри келадирган миқдорда маблағ, туя, туя эгар-жабдуқлари ва бошқа нарсалар бердилар».

15-боб. Жиҳод шартлари ва душман бирлан ярашиб шартнома тузиш ҳақида

Мисвар ибн Махрама ва Марвон разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳудайбия вақтида (яъни, Ҳудайбия сулҳи тузиладирган йили — ҳижрий олтинчи йил, Зулқаъда ойининг душанба куни бир минг беш юзга яқин саҳобалари бирлан Мадинадан) йўлга чиқдилар, (Зулҳулайфага келганларида қурбонликка аталган туя бўйнига нишон осиб, ўрқачини қонатгач, умрага эҳром боғладилар. Сўнг, Қурайш мушрикларининг мусулмонларга қарши не ниятда эканликларини билиб келмоқ учун Буср ибн Суфённи айғоқчи қилиб жўнатдилар). Бирмунча йўл юришгач, Жаноб Расулulloҳ: «Холид ибн Валид Фамимда, Қурайш отлиқларининг олдинги қисмида келаётир, ўнг томонга юрингизлар!» — дедилар. (Мусулмонлар қўшини ул зот кўрсатган томонга қараб юрди. Қурайш отлиқларининг олдинги қисми мусулмонлар қўшинининг чанг-тўзонини кўриб тўхтади-да, ортига қайтиб кетди). Жаноб Расулulloҳ (буни кўриб): «Оллоҳ таоло ҳақи, Холид (ибн Валид) чанг-тўзон ичида келаётган мусулмонлар қўшинини курмай қолди!» — дедилар. Холид эрса Қурайшга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг келаётганларини тезроқ хабар қилиш учун отини нуқтаб чоптириб кетди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобалар бирлан бирга) йўлда давом этиб, Қурайш устидан тушиб келадиган Саниййа довонига етганларида туялари чўқди. Шунда одамлар уни турғазини учун «чу... чу!» деб бақирди, аммо у чўкканча етаверди. Одамлар: «Қасво тургиси келмай, қайсарлик қилаётир, Қасво тургиси келмай қайсарлик қилаётир», — дейишди. (Қасво — Жаноб Расулulloҳнинг туялари номи бўлиб, қулоғининг бир чети қирқик бўлган). Жаноб Расулulloҳ: «Қасво тургиси келмай, қайсарлик қилаётгани йўқ, унинг бундай одати йўқ эрди, лекин уни (бул ердан қўзғатмай), ушлаб турган зот филларни (Маккага киришдан) тўхтатиб қолган зотнинг (Оллоҳ таолонинг) ўзидур», — дедилар (яъни, агар Жаноб Расулulloҳ бошлиқ бир неча юз саҳобалар тўғридан-тўғри Маккага кириб боришганда Қурайш кофирлари уларнинг йўлларини тўсиб, қаршилиқ кўрсатарди ва бунинг оқибатида Маккадек муқаддас жойда қон тукилиб, кўплаб бечораҳол кишилар, аёллару болалар ҳалок бўларди ҳамда шаҳар вайрон қилинарди. Шу боисдан Жаноб

Расулulloх: «Туямни бул ердан қўзғатмай, ушлаб турган зот филларни Маккага кирйшдан тухтатиб қолган зотнинг — Оллоҳ таолонинг ўзидур» — дейиш бирлан филларга миниб олиб, Маккани бузиб ташлашни қасд қилиб келган кофирларни Оллоҳ таоло ул ерга киргазмай, ҳалок қилганига ишора қилаётирлар). Сўнг, Жаноб Расулulloх: «Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, (Қурайш аҳли) менга (Макка) ҳурматини сақлашга қаратилган ҳар қандай таклифни қилса, уни (бажону дил) қабул қилурман!» — деб айтдилар. Сўнг, туяларини «Чу... чу!» — дея ўрнидан туришга ундаб эрдилар, у дарҳол турди. Жаноб Расулulloх ортларига қайтдилар-да, Ҳудайбиянинг (Маккадан) энг узоқ ерига бориб, бир кўлмак сув буйида (туяларидан) тушдилар. Одамлар дарҳол (сувга ёпирилишиб), ундан ҳовучлаб ола-ола бир томчи ҳам қолдиришмади. Шунда улар Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламга чанқаганларини айтишиб, шикоят қилишди. Жаноб Расулulloх садоқларидан бир камон ўқини олдилар-да, уни кўлмак сув турган ерга тикишни амр қилдилар. Оллоҳ таоло ҳақи, шунда ул ердан шул қадар кўп сув отилиб чиқдики, ҳатто барча одамлар чанқоқларини қондиришиб, (мешларини ҳам тўлдириб олишди). Улар шул иш бирлан машгул бўлиб туришганда Будайл ибн Варқо ал-Хузобий бир неча хузобийлар бирлан бирга ул зотнинг ҳузурларига келди. Хузоба қабиласи Тихома аҳлидан (яъни, Макка ва унинг атрофидаги ерлар аҳлидан) бўлиб, ўшанда Будайл ва у бирлан бирга келган кишилар Жаноб Расулulloхнинг насиҳатларини (мушрикларга) тўла-тўқис етказиб, ул зотнинг ишончларини оқлаган эрдилар. Будайл (Жаноб Расулulloхга): «Мен (сизнинг ҳузурингизга) келаётганимда Каъб ибн Луай ва Омир ибн Луай (кўп сонли қушин бирлан) Ҳудайбия сувларига борадирган йўлларни тусиб туришган эрди, улар (чанқоқликдан қийналмаслик учун) ўзлари бирлан кўплаб соғин туяларни ҳам олиб кетишган, сизни (Байтуллохга) киргизмаслик учун сиз бирлан жанг қилмоқ ниятидадурлар», — деди. Жаноб Расулulloх: «Биз бирор киши бирлан уруш қилгани келган эрмасмиз, биз умра қилмоқ ниятида келгандурмиз. Қурайш қабиласини эрса, уруш ҳолдан тойдириб, хонавайрон қилгандур. Агар истасалар, мен уларга муҳлат бериб, (шу муҳлат давомида улар бирлан уруш қилмасман. Қабилла бошлиқлари ўз) одамларини (уруш қилмоқ ниятидан қайтармоғимга) имкон берсинлар. Агар уларни (бундан) қайтара олсам-у, менга итоат этган одамлар каби итоат этмоқни истасалар, итоат этсинлар, башарти кўндира олмасам, (демак) уларнинг хоҳиши шу булур. Мободо улар (бизни Байтуллохга) киритмоқдан бош тортсалар, ул ҳолда жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, мен бу ишимни (Оллоҳ таоло менга юклаган ипши) деб то улғунимча уларга қарши албатта жанг қилурман ва Оллоҳ таоло (менга юклаган) ишни албатта амалга оширгусидур!» — дедилар. Будайл: «Сиз айтган гапларни уларга етказурман», — деди-да, Қурайш аҳли қошига қайтиб бориб: «Биз сизларнинг олдингизга ўшал одамнинг (яъни, Жаноб Расулulloхнинг) ҳузурларидан келдик, ул кишининг гапларини тингладик, агар истасангизлар, сизларга бирма-бир баён қилиб берурмиз», — деди. Шунда уларнинг орасидаги аҳмоқлари (Икрима ибн Абу Жаҳл ва Ҳакам ибн Абулос): «Ул хусусида бизга бирор нарса айтмоғингга зор эмасмиз!» — дейишди, ақллиси эрса: «Нима деган бўлса, менга айтиб бер!» — деди. Будайл: «Ул одам бундай ва бундай, деб айтди» — деб ул зотнинг гапларини баён қилди. Сўнг, Урва ибн Масъуд ўрнидан туриб: «Эй қавм, ота-бола каби бир-биримизга шафқатли эмасмизми?» — деди. Улар: «Ҳа, шундай, (шафқатлимиз)», — дейишди. Урва: «Ота-бола каби бир-биримизга ишончли эмасмизми?» — деди. Улар: «Ҳа, шундай, (ишончлимиз)», — дейишди. Урва: «Мени ёлғончи деб биласизларми?» — деди. Улар: «Йўқ», — дейишди. Урва: «Укоз аҳлини сизларга ёрдам қилмоқ учун жангга чорлаганимни ҳамда улар қўрқоқлик қилиб, келмаганларида узим, болаларим, қариндошларим ва менга итоат қилгувчи барча кишилар бирлан (ёрдамга) келганим эсингиздами?» — деди. Улар: «Ҳа, унутганимиз йўқ», — дейишди. Урва: «Ул киши (яъни, Жаноб Расулulloх) сизларга рушд йўлини (яъни, яхшилик, тинчлик ва инсоф йўлини) кўрсатибдилар, уни қабул қилингизлар-да, менга ижозат берингизлар, ул кишининг ҳузурларига бориб (келайин!)» — деди. Улар: «Майли, унинг ҳузурига бориб (кел!)» — дейишди. Кейин, Урва Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб сўзлай

бошлаб эрди, ул зот Будаилга не деган бўлсалар, унга ҳам тахминан ўшал гапларни айтдилар. Жаноб Расулulloҳ: «...уларга қарши албатта жанг қилурман...» — деганларида Урва: «Эй Муҳаммад, менга айтингиз-чи, ўз қавмингизни бутунлай қириб юбордингиз ҳам деяйлик, аммо сизга қадар бирор арабнинг ўз аҳлини қириб юборганини эшитганмисиз? Агар (душманларингиз қўллари баланд келиб), зафар қозонсалар, (саҳобаларингизнинг сизга нафи тегмас). Чунки, мен, Оллоҳ ҳақи, одамларингиз орасида олижаноб, зодагон кишиларни кўрмаётирман, нуқул зоти паст, тубан кишиларга кўзим тушди. Турган гапки, улар сизни жанг майдонига ташлаб қочгайлар», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳнинг ортларида ўлтирган Абу Бакр (ғазабланиб): «(Эй Урва), шу гапинг учун Лотнинг тиллигини сўр, ҳали биз ул зотни ташлаб қочамизми?!» — дедилар. («Лот» аёл қиефасидаги бир бутнинг номи бўлиб, кофирлар унга қаттиқ эътиқод бирла сиғинганлари учун Абу Бакр шундай деб сўқдилар). Урва: «Бул (гапирган киши) ким?» — деди. Одамлар: «Абу Бакр», — дейишди. Урва: «Аммо, жоним кўлида бўлмиш зот ҳақи, агар (бир вақтлар менга мадад қўлини чўзиб) қилган яхшиликларинг бўйнимда қарз бўлиб турмаганида эрди, сенга жавоб қайтарган бўлар эрдим!» — деди. Сўнг, Урва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга сўзлай бошлади ва ҳар гал сўз айтганда (араблар одатига кўра лутф бирлан) ул зотнинг муборак соқолларини ушлаб қўяр эрди. Муғийра ибн Шуъба эрсалар совут кийиб олиб ул зотнинг тепаларида қилич ушлаган ҳолда турар ва Урва ул зотнинг муборак соқолларига қўл чўзди дегунча қиличларининг қини бирлан унинг қўлига урар эрдилар. Ниҳоят, Муғийра чидамай: «Жаноб Расулulloҳнинг соқолларидан қўлингизни торт, чунки мушрик уни ушламаслиги лозим!» — дедилар. Урва бошини кўтариб: «Бу ким?» — деди. Одамлар: «Муғийра ибн Шуъба», — дейишди. Урва Муғийрага хитоб қилиб: «Эй хоин, қилган хиёнатинг балосидан сени қутқариб қолмаганмидим?!» — деди.

Муғийра жоҳилият даврида (Сақиф қабиласига мансуб) бир қавм бирлан бирга (Миср ва Искандария ҳокими Муқавқисни зиёрат қилгани) борган эрдилар. (Шунда Муқавқис ўшал қавмга кўп инъомлар бериб, Муғийра бўлак қавмдан бўлганлари учун, ул кишига ҳеч нарса бермаган эрди. Кейин, улар қайтиб келишаётганда ичкилик ичиб, маст бўлиб ухлаб қолишган эрди. Шунда Муғийра ғайрликлари келиб, уларнинг барчасини ўлдириб, Муқавқис берган инъомларни олиб кетган эрдилар. Сақиф қабиласи Муғийранинг бу қилган ишларидан хабар топгач, ул кишига қарши уруш эълон қилган эрди. Шунда Муғийранинг амакилари бўлмиш Урва ўртага тушиб, Сақиф қабиласини ўлдирилган ўн уч кишининг хун ҳақини олишга кўндириб, ҳар икки томонни яраштириб қўйган эрди). Сўнг, (Муғийра Мадинага келиб), Исломга кирган эрдилар. ўшанда Жаноб Расулulloҳ (Муғийрага): «(Агар) Ислом хусусида (сўзлашгани келган бўлсанг), уни қабул қил ва (агар ўзинг келтирган мол-мулк ҳақида сўзлашгани келган бўлсанг), ул ҳолда мен (хиёнат бирлан тортиб олингани учун) унинг хусусида сўзлашмасман!» — деб эрдилар.

Сўнг, Урва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларини бирма-бир кўздан кечириб чиқа бошлади. Қараса, улар Жаноб Расулulloҳнинг қошларида таъзиму эҳтиром бирлан қўл қовуштириб, ул зотнинг ҳар бир хатти-ҳаракатлари, ҳар бир сўз ва ишораларига эътибор бериб туришар, ҳаттоки тупурсалар, тупукларининг (ерга тушмоғига йўл қўймай), унга кафтларини тутишар, кафтларига тушган муборак тупукни эрса дарҳол юзлари бирлан баданларига суртишар, бирор нарса хусусида амр қилдилар дегунча, тезликда уни бажо келтирмоққа ошиқишар, таҳорат қилсалар, таҳоратларидан тушаётган муборак сувдан насиба олмоқ учун бир-бирлари бирлан уришиб кетгудек талашишар, сўзласалар, дарҳол жим бўлишар ва ул зотга нигоҳларини қуйи қилиб қарашар эрди. Кейин, Урва ўз асҳоблари (яъни, Қурайш кофирлари) ҳузурига қайтиб бориб, уларга: «Эй қавм, Оллоҳ ҳақи, мен (кўплаб) подшоҳларнинг, (жумладан Рум) қайсари, (Форс) хусрави ва (Ҳабашистон подшоҳи) Нажошийнинг ҳузурига элчи бўлиб борганман, аммо, Оллоҳ ҳақи, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламчалик ўз саҳобалари ҳурматида сазовор бўлган бирор подшоҳни кўрмаганман, Оллоҳ ҳақи ул зот тупурсалар, тупуклари (ерга тушмай), саҳобаларидан бирининг кафтига тушаётир

ва у дарҳол уни табаррук қилиб, юзи бирлан баданига суртаётир, бирор нарсани амр қилсалар, уни бажо келтирмоққа ошиқишаётир, таҳорат қилсалар, таҳоратдан тушаётган сувдан насиба олмоқ учун урушиб кетгудек талашишаётир, сўзласалар, дарҳол жим бўлишаётир, қаттиқ ҳурмат қилганларидан ул зотга тикилиб қарашмаётир. Дарҳақиқат, ул зот сизларга рушд (хайрият, тинчлик ва инсоф) йўлини кўрсатдилар, уни қабул қилингизлар!» — деди. Шунда Бану Кинона қабиласидан бир киши (яъни, Ҳулайс ибн Алқама): «Менга ҳам ижозат берингизлар, унинг ҳузурига бориб келайин!» — деди. (Қабила бошлиқлари): «Майли, бориб кел!» — дейишди. Ҳулайс йўлга тушиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг саҳобалари турган ерга яқинлашгач, Жаноб Расулulloҳ: «Бул одам фалончи бўлиб, у туя ва молларни яхши кўрадирган қавмдандур. (Менинг туямни) тургазиб, (уни миндириб келингизлар!)» — дедилар. Саҳобалар (ул зотнинг туяларини) етаклаб, умрага талбия айтганча Ҳулайсга пешвоз чиқишди. Ҳулайс бунга кўриб: «Субҳоналлоҳ, бундай одамларни (Байтуллоҳга) киритмаслик гуноҳдур!» — деди. Сўнг, Қурайш кофирлари ҳузурига қайтиб боргач, уларга: «Мен (ҳажда қурбон қилишга аталган), бўйнига нишон осилиб, ўркачи қонатиб қўйилган туяларни кўрдим, (Муҳаммад ва унинг саҳобалари ҳақиқатан ҳам умра қилмоқ ниятида келишган эркан), уларни Байтуллоҳга киритмаслик керак, деб ҳисобламайман», — деди. Шунда уларнинг ораларида ўлтирган Микраз ибн Ҳафс исмли бир киши ўрнидан туриб: «Менга ҳам ижозат берингизлар, унинг ҳузурига бориб келайин!» — деди. Улар: «Майли, бориб кел!» — дейишди. Микраз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг саҳобалари турган ерга яқинлашганда, Жаноб Расулulloҳ: «Бу Микраз бўлиб, у хиёнаткордур», — дедилар, (чунки у Ҳудайбияда мусулмонларга қарши хиёнаткорлик қилган эрди). Микраз келиб, Жаноб Расулulloҳга сўзлай бошлади, шу аснода Сухайл ибн Амр келиб қолди. Ул зот: «Мана, ишларингиз бир оз енгил кўчадирган бўлди», — дедилар. (Араб тилида «саҳула» феъли бўлиб, «осонлашди», «енгиллашди» деган меъноларни англатади. «Сухайл» деган исм эрса ана шу феълнинг ўзагидан ясалган бўлиб, «жиндак осон», «бир оз енгил» деган мазмундадур). Сухайл: «Келингиз, биз бирлан сизлар ўртамизда шартнома тузингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ котибни (Ҳазрат Алини) чақирдилар-да, ул кишига: «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм, деб ёзгил!» — дедилар. Сухайл: «Аммо, мен «Ар-Раҳмон» нима эрканлигини билмасман, шунинг учун илгари ёзиб юрганнингиздек «Бисмика Оллоҳумма» («Ё парвардигоро, сенинг исминг бирлан») деб ёзингиз!» — деди. (Жаноб Расулulloҳ жоҳилият даврида ёзишгани каби Ислоннинг дастлабки даврида ҳам шундай деб ёзиб юрар эрдилар. Бул хусусда махсус оят нозил бўлгач, «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб ёзадирган бўлдилар). Шунда мусулмонлар (эътироз билдиришиб): «Оллоҳ таоло ҳақи, фақат «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб ёзамиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (Ҳазрат Алига): «(Майли), «Бисмика Оллоҳумма» деб ёзавер!» — дедилар, сўнг: «Ушбу нома Оллоҳнинг расули Муҳаммаднинг (Қурайш қабиласи элчиси Сухайл ибн Амр бирлан тузган) шартномасидур» деб ҳам ёзиб қўйгил!» — деб айтдилар. Сухайл «Оллоҳ ҳақи, агар сизни Оллоҳнинг расули, деб тан олганимизда эрди, сизнинг Байтуллоҳга кирмоғингизга монъелик қилиб, сизга қарши жанг қилмоққа қасд қилмаган бўлур эрдик, шунинг учун «Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммад» деб ёзингиз!» — деб туриб олди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таол ҳақи, мен дарҳақиқат Оллоҳнинг расулидурман! Бас, меи ёлғончига чиқарган эркансизлар... (Эй Али), майли «Абдуллоҳ ўғли Муҳаммад» деб ёзавер!» — дедилар. Сўнг, ул зот (Сухайлга): «Байтуллоҳни тавоф қилмоғимиз учун уни бизга холи қолдирасизлар!» — деб айтдилар. Сухайл: «Оллоҳ ҳақи, (бу йил) Байтуллоҳни сизларга холи қолдира олмасмиз, чунки араблар бизни: «Мусулмонлар қудрати олдида бош эгишибди — деб гап-сўз қилишур, уни келаси йили сизларга холи қолдирурмиз», — деди. Ҳазрат Али шундай деб ёздилар. Кейин Сухайл: «Агар бизлардан бирор киши сизнинг олдингизп қочиб келса, гарчи у сизнинг динингизда бўлса-да, уни бизга қайтаргайсиз», — деди. Шунда мусулмонлар: «Субҳоналлоҳ, Ислонни қабул қилиб келган киши қандай қилиб мушриклар га қайтарилади?» — дейишди. Мусулмонлар бирлан мушриклар шул тариқа тортишиб туришган

эрди, уларнинг ҳузурига Абу Жандал ибн Сухайл ибн Амр (оёқларидаги) кишанларини судраганча кириб келдилар. (Мушриклар ул кишини Исломга кирганлари учун оёқ-қўлларини кишанлаб, зиндонга ташлашган эрди. Ҳозир эрса зиндондан қочганча) Макканинг қуйи томонидан кириб келдилар-да, ўзларини мусулмонлар бағрига отдилар. Сухайл (ўғли Абу Жандалнинг кириб келганини кўриб): «Эй Муҳаммад, (шартномамизга кўра) сиздан даставвал талаб қиладирган нарсам шуки, уни дарҳол менга қайтариб берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Биз ҳали шартномани тузиб бўлганимизча йўқ», — дедилар. Сухайл: «Оллоҳ ҳақи, (агар ўғлимни менга қайтариб бермас эркансиз), демак мен сиз бирлан бирор нарса хусусида ҳеч қачон келиша олмасман!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «(Ўғлингни сенга қайтариб бермаслигимга куниб), шартномани имзолагил!» — дедилар. Сухайл: «Шартномани сизга бундай деб имзолаб бермасман!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен эрсам шундай деб имзолагайман!» — дедилар. Сухайл: «Мен эрсам, бундай деб имзоламасман!» — деди. Микраз: «Ахир, (биздан сизнинг олдингизга қочиб келганларни қайтариб бермоғингизга) қарор қилиб эрдик-ку?!» — деди. Шунда Абу Жандал: «Эй мусулмонлар жамоаси, мен мусулмон бўла туриб, мушриклар қўлига қайтариламанми? Ахир, уларнинг мени не аҳволга солишганини кўриб турибсизлар-ку!» — дедилар. Дарҳақиқат, (мушриклар) ул кишини Оллоҳ таоло (йўлига кирганлари) учун қаттиқ азобу қийноққа солишган эрди. Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «(Абу Жандал шундай дегач), мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига бориб: «(Ё Расулаллоҳ), сиз Оллоҳ таолонинг ҳақиқий расули эрмасмисиз?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, шундай, (унинг ҳақиқий расулидурман)», — дедилар. Мен: «(Ё Расулаллоҳ), бизнинг (йўлимиз) ҳақ (йўл) бўлиб, душманларимизнинг (йўли) ботил эрмасми?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, шундай, (бизнинг йўлимиз ҳақ ва душманларимиз йўли ботилдур)», — дедилар. Мен: «Шундай эркан, нечун динимизга зид ишни қилаётирсиз?» — дедим. Ул зот: «Мен Оллоҳ таолонинг расулидурман, ул менинг мададкорим бўла туриб, (ҳеч вақт) унга осийлик қилмасман!» (яъни, «Мен ўзбошимчалик қилаётганим йўқ, Оллоҳ юборган ваҳийга биноан шундай қарорга келдим!») — дедилар. Мен: «(Тушингизда саҳобаларингиз бирлан Байтуллоҳга кирганингизни кўрганингизда) Байтуллоҳга бориб, уни тавоф қилажагимиз ҳақида бизга гапирар эрдингиз-ку?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, шундай, аммо шу йили Байтуллоҳга борамиз, деб айтганмидим?» — дедилар. Мен: «Йўқ, (бундай деб айтмагандингиз)», — дедим. Ул зот: «Дарҳақиқат, сен Байтуллоҳга бориб, уни тавоф қилгайсан, (аммо бу йил эрмас)», — дедилар. Сўнг, мен Абу Бакрнинг олдиларига бориб: «Эй Абу Бакр, ул зот Оллоҳ таолонинг ҳақиқий расули эрмасмилар?» — дедим. Абу Бакр: «Ҳа, шундай, (ул зот Оллоҳ таолонинг ҳақиқий расулидурлар)», — дедилар. Мен: «Бизнинг (йўлимиз) ҳақ бўлиб, душманларимиз (йўли) ботил эрмасми?» — дедим. Абу Бакр: «Ҳа, шундай, (бизнинг йўлимиз ҳақ ва душманларимиз йўли ботилдур)», — дедилар. Мен: «Шундай эркан, нечун динимизга зид иш қилаётирмиз?» — дедим. Абу Бакр: «Эй киши, ул зот шубҳасиз Оллоҳ таолонинг расулидурлар, ул зот ўзларининг мададкорлари бўлмиш Оллоҳ таолога (ҳеч вақт) осийлик қилмаслар, ул зотнинг этакларидан маҳкам (ушлагил-да, кетларидан индамай) эргашавер, Оллоҳ таоло ҳақи, ул зот (тутган йўл) ҳақ (йўлдур)», — дедилар. Мен: «Жаноб Расулulloҳ (тушларида саҳобалари бирлан Байтуллоҳга кирганларини кўрганларида) Байтуллоҳга бориб, уни тавоф қилажагимиз ҳақида бизга гапирар эрдилар-ку?!» — дедим. Абу Бакр: «Ҳа, шундай, аммо ул зотнинг шу йил Байтуллоҳга боришингни айтганларини эшитганмисан?» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Абу Бакр: «Сен албатта Байтуллоҳга бориб, уни тавоф қилгайсан, (аммо бу йил эрмас)», — дедилар». (Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга не деган бўлсалар, Абу Бакр ҳам айнан шундай дедилар. Бу эрса, Абу Бакрнинг фозил, ута билимдон ва бақувват иймонли эрканликларининг далилидур). Кейинчалик, Ҳазрат Умар: «(Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакрга берган саволларим ўчун гуноҳ орттирмадиммикан, деб хавотирга тушганимдан кўплаб) амали солиҳлар қилдим», — деб эрдилар.

(Икки ўртада, сулҳ) шартномаси имзолангач, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз

саҳобаларига: «Турингизлар жонлиғларингизни қурбон қилингизлар, сўнг сочларингизни олдингизлар!» — дедилар. Оллоҳ таоло ҳақи, шунда бирор киши ўрндан турмади, ҳатто ул зот буйруқларини уч бор қайтардилар. (Чунки, улар: «Зора, Оллоҳ таоло ваҳий нозил қилиб, мазкур сулҳни бекор қилса ва биз умрани адо этиб қайтсак!» — деб умид қилишган эрди). Жаноб Расулulloҳ бирор кишининг ўрндан турмаганини кургач, Умму Саламининг ҳузурларига кирдилар-да, одамлар қанчалик озор етказганини ул муҳтарамга айтдилар. Шунда Умму Салама: «Ё Расулаллоҳ, сиз шуни (яъни, одамларнинг Маккада бўлмасалар-да, шул ернинг ўзида қурбонлик қилиб, соч олдингизларини) истайсизми? (Ул ҳолда) одамларнинг олдига чиқингиз-да, токи туянгиз қурбон қилинмагунча ва сартарошингиз чақирилиб, сочингиз олинмагунча уларнинг бирортаси бирлан сўзлашмангиз!» — дедилар. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг олдига чиқдилар-да, токи туялари қурбон қилинмагунча ва сартарошлари чақирилиб, сочлари олинмагунча уларнинг бирортаси бирлан сўзлашмадилар. Саҳобалар буни кўриб, (дарҳол Жаноб Расулulloҳнинг амрларини адо этишга ошиқдилар), ўринларидан туриб, жонлиқларни қурбон қилдилар, сўнг (шошилганларидан) ўзаро урушгудек бўлиб, бир-бирларининг сочларини ола бошладилар. (Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалар бирлан бирга ортларига қайтдилар). Сўнг, мўмина аёллар (мушриклар томондан) ул зотнинг ҳузурларига (ҳижрат) қилиб келишди. (Шу аснода) Оллоҳ таолонинг «Эй мўминлар, қачон келсалар ҳузурларингизга мўмина аёллар (мушриклар тарафдан) ҳижрат қилиб, уларнинг (иймонларини) имтиҳон қилиб кўрингизлар, Оллоҳ яхшироқ билур уларнинг иймонларини. Бас, агар билсангизларки, улар (чин) мўминадурлар, қайтариб юбормангизлар уларни кофирлар тарафига. На бул аёллар ҳалолдур эрларига ва на ул (эрлар) ҳалолдур бул (аёлларга) ва берингизлар уларга (эрларига) нимаики харж қилган бўлсалар ва (шунда) йўқдур гуноҳ сизларга никоҳларингизга олсангизлар уларни, вақтики берсангизлар уларга маҳрларини. Ва сақлангизлар кофира аёллар номусларини (яъни, агар хотинларингиз кофира бўлса, уларни никоҳларингизда ушлаб турмангизлар, балки уларга уйланмоқчи бўлган кофирлардан) талаб қилингизлар ўзларингиз харж қилган маҳрни...» деган ояти каримаси нозил бўлди («Мумтаҳана» сураси, 10-оят). Шунда Ҳазрат Умар ўшал куниеқ икки мушрика хотинларини талоқ қилдияр. (Исломнинг дастлабки даврида мушрика аёлларга уйланмоқ жоиз эрди). Улардан бирига Муовия ибн Абу Суфён, иккинчисига Сафвон ибн Умайя уйланди, (чунки улар ўшал вақтда мушрик эрди). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага қайтиб келганларидан сўнг, ҳузурларига Абу Басир Қурайший келдилар, ул киши мусулмон эрдилар. Шунда (Қурайш кофирлари) Абу Басирни талаб қилиб, ортларидан икки кишини Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига жунатди. Улар (ул зотга): «Ўртамизда тузилган шартномага биноан (Абу Басирни бизга қайтариб берингиз!)» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (шартномага вафо қилиб), уни уларга топширдилар. Улар Абу Басирни асир олиб, йўлга тушишди. Зулҳулайфага етганларида ёнларидага хурмодан тамадди қилиб рлиш учун тўхташиб эрди, Абу Басир улардан бирига: «Оллоҳ таоло ҳақи, эй фалончи, қиличинг намунча яхши!» — дедилар. Шунда шериги унинг қиличини қинидан сугурди-да: «Ҳа, Оллоҳ ҳақи, бу жуда зўр қилич! Мен буни бир неча бор ишлатиб кўрганман», — деди. Абу Басир: «Менга бер-чи, бир кўрай!» — дедилар-да, (уни олиб), бояга кишини зарб бирлан чопиб ташладилар, у тил тортмай ўлди, иккинчиси эрса тумтарақай қочиб қолди. У шу қочганча тўғри Мадинага борди-да, масжидга кириб беркинди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни кўриб хавотирландилар. У Жаноб Расулulloҳнинг олдиларига келиб: «Абу Басир шеригимни ўлдирди, Оллоҳ ҳақи, агар ундан мени ҳимоя қилмасангизлар, мени ҳам ўлдиради!» — деди. Шу аснода Абу Басир етиб келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигор зиммангизга олган мажбуриятингизни адо этмогангизни насиб этди, (энди мушриклар мен қилган иш учун сизни айблай олмаслар). Сиз мени уларга қайтариб берган эрдингиз, кейин Оллоҳ таолонинг ўзи мени улардан қутқарди», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Уруш оловига тутантириқ бўлгувчи кишининг онасининг ҳолига вой! Агар (бу ишда унга бирор киши ёрдам берганида), фитна чиқариб,

сулҳни барбод қилиши ҳам турган гап эрди!» — дедилар. Абу Басир Жаноб Расулуллоҳнинг бул гапларини эшитгач: «Ул зот мени мушрикларга қайтариб берар эрканлар» — дея (Шом томон) йўлга чиқиб, (ниҳоят) денгиз соҳилидага (Ийс) деган ерга етиб келди. (Шу кунларда шартномага биноан отаси Сухайлга қайтариб берилган) Абу Жандал (ҳам зиндондан) қочишга муваффақ бўлган бўлиб, (у етмишга яқин муслмонларни эргаштириб) Абу Басирнинг олдига келди. Шу-шу Қурайш қабиласидан кимки муслмон бўлса, дарҳол Абу Басирнинг одамларига келиб қўшиладирган бўлди. Шу тариқа (уларнинг сони кўпайиб), каттагана гуруҳ вужудга келди. Оллоҳ таоло ҳақи, улар Қурайш қабиласига тегашди (бирор карвоннинг) Шом томон йўлга чиққанини эшитишди дегунча, дарҳол унинг. йўлини тўсиб, одамларини ўлдиришар ва молларини олиб кетишар эрди. Шул боисдан Қурайш қабиласи (улуғлари) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига Абу Суфён ибн Ҳарбни юбориб, (ул орқали): «Эй Муҳаммад, Оллоҳ ҳақи ва қариндошлигимиз ҳурмати, бизларни Абу Басир ва унинг одамлари тажовузидан қутқарингиз! Бизлардан ким сизларнинг олдингизга қочиб борса, майли, уни бизга қайтармангизлар, фақат бизга омонлик берсангиз, бўлди!» — деб ёлборишди. Шундан сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Басир ва унинг одамлари олдига бир гуруҳ саҳобаларни жўнатдилар. (Улар боришиб, Абу Басир бирлан Абу Жандалнинг ҳамда уларнинг атрофида тўпланган барча муслмонларнинг Қурайшга қайтариб берилмаслигини ва ким қаердан келган бўлса, ўз ерига қайтиб, бежавотир яшамоғи мумкинлигини маълум қилишди). Шу аснода Оллоҳ таоло қўйидаги оятларни нозил қилди: «У (яъни, Оллоҳ) Макка ҳудудида (яъни, Ҳудайбияда) сизларни улардан ғолиб қилгандан сўнг, уларнинг қўлларини сизлар (ни ўлдириш)дан ва сизларнинг қўлларингизни улар (ни ўлдириш)дан тийган (яъни, ўрталарингизда сулҳ тузмоқни насиб этган) зотдур ва Оллоҳ қилиб турган барча ишларингизни кўриб тургувчидур. Улар (яъни, Макка мушриклари) кофирлик қилиб, сизларни Ал-Масжид ал-Ҳаромга қўймаган ва қурбонлик (ка аталган) жонлик(лар)ни (турган ерларидан) жилдирмай, (қурбон қилинмоқлари лозим бўлган) жойларига етказилишига тўсқинлик қилган кимсалардур. Агар (Маккада) сизлар (муслмон эканликларини) билмаган (ночор) муслмон эр ва хотинлар бўлмаганда эрди, агар сизлар уларни билмаган ҳолингизда (яъни, мушриклар, деб уйлаб) поймол (ҳалок) қилиб қўйиб, улар сабабли ўзларингиз шарманда-ю шармисор бўлиб қолмаганингизда эрди, (Оллоҳ сизларни Маккага кириш учун мушриклар бирлан жанг қилмоғингиздан қайтармаган булур эрди). Оллоҳ ўзи истаган бандаларини ўз раҳматига олиш учун (яъни, Маккадаги сизлар билмаган бечораҳол муслмонларнинг ҳамда ҳали иймон насиб бўлмаган айрим кишиларнинг нобуд бўлиб кетмасликлари учун сизларни жанг қилмоқларингиздан қайтарди). Агар мўминлардан бир гуруҳи шартномага итоат қилмай), алоҳида бўлиб олиб (Маккадаги бечораҳол муслмонларнинг ҳалок бўлмоқларига сабаб бўлганларида), улардан кофирлик қилганларини албатта дардли азобга гирифтор қилур эрдик. Кофирлар ўз дилларига жоҳилият замонидагидек ўжарликни тугиб олганларида Оллоҳ ўз расули бирлан мўминларга таскин нозил қилди...» («Фатҳ» сураси, 24—26-оятлар). Уларнинг (яъни, Макка мушрикларининг ўз дилларига жаҳолат бирлан тугиб олган) ўжарликлари шундан иборат бўлдики, улар Жаноб Расулуллоҳни Оллоҳнинг расули, деб тан олмадилар, (шартномага) «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб ёзмоқларига қаршилиқ қилдилар ҳамда муслмонларни Байтуллоҳга киритмадилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис қисқача такрорланган.

16-боб. Қарз шартлари ҳақида

Ибн Умар ва Ато разияллоҳу анҳумо: «Агар киши қарз бераётиб: «Мунча муҳлатдан сўнг берасан» — деб шарт қўйган бўлса, жоиздур», — дейишади.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг бир яҳудийдан қарз олиб, уни унга таъйин қилинган муҳлатда қайтариб бергани ҳақида зикр қилдилар».

17-боб. Озод қилинмоғи учун бўйнига муайян тўлов қарз қилиб қўйилган қул ёхуд чўри ҳақида ҳамда Оллоҳ таолонинг Китобига зид бўлган шартлар хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Улар ўзаро шартлашадилар», — дейдилар. (Яъни, агар қул озод бўлмоқни, қулдор эрса уни озод қилмоқни истаса, қулдор ўзаро келишув асосида қулнинг бўйнига муайян тўловни қарз қилиб қўяди. Агар қул уни тўлай олса, озод булади, акс ҳолда қуллигича қолади).

Бу ерда Оиша онамизнинг чўри Барирани сотиб олиб, озод қилганлари, шунда унга ҳомийлик ҳуқуқи ул муҳтарамга ўтганлиги ҳақидаги ҳадис тақрорланган.

18-боб. Бирор нарса хусусида қатъий қарорга келмай, икки хил шарт қўймоқликнинг жоизлиги ва одамлар бир-бирларига маълум қиладирган шартлар ҳақида. «Бир кам юзта» деб айтиш мумкинми?

Ибн Сирин разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Курайҳга: «(Мени ҳам) карвонингга қўш, агар фалон куни сен бирлан бирга йўлга (чиқсам ҳам), чиқмасам (ҳам), сенга юз дирҳам бераман», — деди-да, (айтган куни йўлга) чиқмади».

Ибн Сирин разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши иккинчи бир кишига егулик сотадирган бўлди-да, унга: «Агар чоршанба куни (егуликни олиб келсам, келдим), олиб келмасам, ул ҳолда бул хусусда ўзаро савдолашмадик, деб ҳисоблайвер!» — деди-да, ўшал куни келмади».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолонинг тўқсон тўққизта, (яъни) бир кам юзта исми бор. Кимки уларни ёдлаб олса, жаннатга киргай» — деб марҳамат қилдилар».

19-боб. Вақф ерлари хусусидаги шартлар

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу Хайбардан бир ер оддилар. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умарга ўшал ер хусусида маслаҳат бергали келдилар. Ҳазрат Умар ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, мен Хайбардан шундай бир ер олдимки, мулкларим ичида ундан яхшироқ мулк сира бўлмаган, унинг хусусида менга қандай маслаҳат бергайсиз?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Агар истасанг, уни сотилмайдирган, ҳадя қилинмайдирган ва мерос қилиб қолдирилмайдирган, аммо ҳосили эҳсон қилинадирган қилиб садақа қилгил!» — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар ўшал ерни (ул зот айтган шартлар асосида) садақа қилдилар. Ул кишининг мазкур садақалари Оллоҳ таоло йўлида (ғазот қилгувчи бечораҳол кишиларни ризқ бирла таъминламоққа), қулларни (озод қилмоққа), мискинларни (туйгазмоққа), (қавм ҳузурига келадирган) меҳмонларни (зиёфат қилмоққа), мусофирларни (сийламоққа) ҳамда (Ҳазрат Умарнинг) яқин қариндошлар(и)га (кўмак қилмоққа сарфланадирган бўлди). Аммо, уни парвариш қилгувчи киши унга эга бўлиб олмай, меҳнатига яраша ҳосилидан ўзи ҳам еса, еру дустларига ҳам ёдирса, гуноҳи йўқдур».

ВАСИЯТЛАР КИТОБИ

1-боб. Васиятлар ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон кишининг васият қилиб қолдирадирган нарсаси бўла туриб, икки кеча (бўлса-да), (касал бўлиб) ётмоққа ҳақи йўқдур, магарам ёнида васияти ёзиб қўйилган ҳолда (ётмоғи мумкиндур)» дея деб марҳамат қилганлар.

Бул хусусда Оллоҳ таоло: «(Эй мўминлар), вақтики қайси бирингизнинг қошингизга ўлим келса (ва) ул ўзидан кейин мол қолдираётган бўлса, ота-онасига ва қариндошларига муносиб суратда васият қилмоқлик сизларга фарз қилинди. Бу Оллоҳдан тақво қилгувчилар учун ҳақдур ва кимики васиятни эшита туриб ўзгартирур, бас бунинг гуноҳи уни ўзгартиргувчи ўшал кимсаларга бўлур. Оллоҳ таоло албатта эшитгувчи ва билгувчи зотдур. Кимики васият қилгувчининг бир тарафга оғиб кетиши ёхуд гуноҳ содир қилишидан хавотир олиб, (васият қилгувчи бирлан меросхўрлар ўртасини) келиштириб қўйса, гуноҳкор бўлмас. Оллоҳ албатта мағфиратли, ниҳоятда раҳмдил зотдур» — дейди. («Бақара» сураси, 180—182-оятлар).

Абу Исҳоқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жувайрия бинти ал-Ҳарасга (уйланиб), унинг биродарига қариндош бўлдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилаётган чоғларида оқ хачирлари, қуроллари ва (Оллоҳ таоло йўлида) ўзлари садақа қилган ердан бўлак, на бирор дирҳам, на бирор динар, на бирор қул, на бирор чўри ва на бирор нарса (мерос) қилиб қолдирдилар».

Талҳа ибн Мусарраф разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Абу Авфодан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам васият қилган эрдиларми?» — деб сўрадим. Абдуллоҳ: «Йўқ», — деди. Мен: «Ул ҳолда одамларга не деб буюрдилар?» — дедим. Абдуллоҳ: «Оллоҳ таолонинг Китобига амал қилмоқни», — деди».

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳузурларида Жаноб Расулulloҳнинг Ҳазрат Алига васият қилганлари ҳақида гапиришди. Шунда Оиша онамиз: «Жаноб Расулulloҳ қачон Алига васият қилибдилар? Ахир, Жаноб Расулulloҳни (қазо қилган кунлари) бағримга мен ўзим суяб ўлтирган эрдим-ку?! Шунда ул зот бир идишда сув келтирмоқни амр қилиб эрдилар. Кейин, бирдан беҳол бўлиб қолган эрдилар, ҳатто мен жонлари узилганини сезмай қолган эрдим. Қани, айтинглари-чи, ул зот қачон Алига васият қилган бўлишлари мумкин?!» — дедилар».

2-боб. Кишининг ўз меросхўрларини одамларга қўл чўзиб тиламчилик қиладирган аҳволда қолдирганидан бой қилиб қолдиргани афзалроқдур!

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Маккада (бетоб бўлиб қолганимда) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўргани келдилар. (Саъд ўзлари ҳижрат қилиб чиқиб кетган Маккада вафот этмоқларини ўшанда макруҳ кўрган эрдилар, ул кишини Оллоҳ таоло раҳмат этсин!). Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, мол-мулкнинг ҳаммасини (садақа қилсинлар, деб) васият қилайинми?» — дедим. Ул зот: «Йўқ», — дедилар. Мен: «Ярминими?» — дедим. Ул зот: «Йўқ», — дедилар. Мен: «Учдан бир қисминими?» — дедим. Ул зот: «Учдан бири... учдан бири ҳам кўплик қилади, чунки ворисларингни одамларга қўл чўзиб тиламчилик қиладирган аҳволда қолдирганингдан бой қилиб қолдирганинг афзалроқдур. Сен нимаики

эҳсон қилсанг, ҳаттоки хотининг оғзига бир луқма таом тутсанг ҳам, садақадур. Шояд Оллоҳ таоло умрингни дароз қилса-ю, (сенинг қўмондонлигингда қатор куфр масканлари фатҳ қилиниб), сен туфайли мусулмонлар манфаат ва кофирлар зарар кўрса!» — дедилар». Ушал вақтда Саъднинг биргина қизлари бор эрди».

3-боб. «Мол-мулкининг учдан бири садақа қилинсин» деб васият қилмоқ ҳақида

Ҳасан (ал-Басрий): «Киши ўз мол-мулкининг учдан биринигина садақа қилинмоғини васият қилса, жоиздур», — дейдилар.

Оллоҳ таоло: «(Эй Муҳаммад), одамлар ўртасида Оллоҳ нозил қилган нарсага (яъни, Қуръонга) биноан ҳукм қилингиз!» — дейди. («Моида» сураси, 48-оят).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Қани энди, одамлар (ўз мол-мулкларининг) тўртдан бирини садақа қилмоқларига кўнишса! Чунки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Учдан бири... учдан бири ҳам кўплик қилади» — деб марҳамат қилгандурлар», — дейдилар.

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Мен Маккадалигимда) бетоб бўлиб қолдим. Шунда Жаноб Расулуллоҳ мени кургани келдилар. Мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, мени ортимга қайтармасин!» (яъни, «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, мени ўзим ташлаб чиқиб кетган Маккада вафот қилдирмасин, Мадинага ҳижрат қилган биродарларим ҳузурига саломат етказиб, ҳижратдан кўзланган мақсадни поёнига етказмоғимни насиб айласин!») — дедим. Ул зот: «Шояд, Оллоҳ таоло умрингни дароз айлаб, сен туфайли мусулмонлар манфаат ва (кофирлар зарар) кўрса!» — дедилар. Мен: «(Ё Расулаллоҳ, мол-мулкининг ҳаммасининг садақа қилинмоғини) васият қилмоқчиман, чунки менинг биргина қизим(дан бўлак фарзандим йўқ)», — дедим. (Ул зот: «Йўқ, ундай қилма!» — дедилар). Мен: «(Ул ҳолда), ярмини (садақа қилмоқни) васият қиламан», — дедим. Ул зот: «Ярми кўплик қилади», — дедилар. Мен: «(Унда), учдан бирини», — дедим. Ул зот: «Учдан бири... учдан бири ҳам кўплик қилади», — дедилар. Шунга биноан, мол-мулкнинг учдан бирини садақа қилмоқлик одамларга тавсия этилиб, уларнинг ана шу миқдордагина садақа қилмоқлари жоиз деб топилди».

4-боб. Васият қилгувчининг васият қилингувчига: «Боламга ғамхўрлик қилгил!» — деб айтмоғи ҳамда васият қилгувчининг (васият қилингувчи бўлишига қуядирган) жоиз талаблари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Уҳуд ғазоти куни Жаноб Расулуллоҳнинг муборак тишларини уриб синдирган мушрик) Утба ибн Абу Ваққос (Оллоҳ таоло йўлида мусулмонлардан биринчи бўлиб ўқ ўзган) ўз биродари Саъд ибн Абу Ваққосга: «Замъа ибн Қайснинг чўрисининг ўғилчаси мендан бўлгандур, уни (ўз тарбиянга) олгил!» — деб васият қилган эрди. (Макка) фатҳ (қилинган) йили Саъд ибн Абу Ваққос (биродарларининг васиятига биноан) ул болани ўзларига олдилар-да: «Бу бола биродарим Утбанинг фарзанди бўлиб, уни ўз тарбиямга олмоғимни менга васият қилган эрди», — дедилар. Замъанинг ўғли, (Жаноб Расулуллоҳнинг хотинлари Савданинг биродари) Абд эрса, ўрнидан туриб: «(Бу бола) менинг укам ҳамда отам (Замъанинг) чўриларининг боласи бўлиб, ул кишининг тўшакларида дунёга келгандур», — деди. Шул тариқа иккалалари (болани) талашиб, жанжаллашганча Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келишди. Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу (бола) биродарим (Утбанинг) ўғли бўлиб, уни (уз тарбиямга) олмоғимни менга васият қилган эрди», — дедилар. Замъанинг

Ўғли Абд эрса: «(Бу бола) менинг укам ва отамнинг чўриларининг фарзанди бўлиб, ул кишининг тўшакларида дунёга келгандур», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Замъанинг ўғли Абд, бу бола сенинг (мулкингдур дедилар, сўнг: «Бола тўшак эгасиникидур, (у хоҳ чўрига эр ва хоҳ хўжайин бўлсин), зинокорга эрса, тош (яъни, зинокор болага ҳақлиғ бўлмай, у тошбўрон қилинмоғи лозимдур)» — деб айтдилар. Кейин, боланинг Утбага ўхшашлигини кўриб, хотинлари Савдага: «Бу боладан ўзингни ҳижобга яширгил!» (яъни, «Бу бола отанг Замъага эрмас, балки зинокор Утбага ўхшайди, шул боисдан у сенга номаҳрам бўлиб, унинг кўзига кўринмагил!») — деб буюрдилар. Бола (шу кундан) то Оллоҳ таолога рўбарў бўлгунига қадар Савдани кўрмади».

5-боб. Агар касал («Ҳа, ўша» деб) боши бирлан аниқ ишора қилса, жоиздур

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яҳудий бир чўрининг бошини (унинг тақинчоқларини тортиб олмоқ учун) икки тош орасига қўйиб ерди. Шунда (рамақижон ҳолда етган) чўрига: «Бошингни ёрган фалончими ёки пистончими?»— дея бир қанча кишиларнинг номи айтилди. Ниҳоят, ўшал яҳудийнинг исми тилга олинганда, чўри («Ҳа, уша» деган маънода) боши бирлан ишора қилди. Шундан сўнг, яҳудийни олиб келишди, у тезда (айбини) эътироф қилди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ амр қилдилар, унинг боши (ҳам) тош бирлан мажақланди».

6-боб. («Мол-мулкимнинг мана шунчаси) фарзандимга» деб васият қилинмайди, (чунки Оллоҳ таоло ҳар бир меросхўрнинг ўз улушини таъйин қилиб қўйгандур)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Илгарилари маййитнинг мол-мулки) фарзандига қолар эрди, ота-онасига эрса, (унинг) васиятига (биноан мерос) берилар эрди. Сўнг Оллоҳ таоло бу (тартиб)ни ўзи истаганча ўзгартириб, эркакнинг улушини икки аёлнинг улушига тенг қилди ҳамда ота-онанинг ҳар бирига (мол-мулкнинг) олтидан бири, хотинга (агар фарзанд бўлса) саккиздан бири ва (агар фарзанд бўлмаса) тўртдан бири, эрга (агар фарзанд бўлмаса) ярми ва (агар фарзанд бўлса) тўртдан бири миқдориди мерос таъйин қилди».

7-боб. Ўлар чоғида садақа қилмоқ хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, қандай садақа афзалроқ?» — деди. Шунда ул зот бундай деб жавоб қилдилар: «Энг афзал садақа соғ эканлигинда, ҳали бойликка ўч вақтингда, (янада) бойроқ бўлмоқни орзу қилиб, камбағалликдан кўрқадирган чоғингда қиладирган садақангдур. Садақа қилмоқни жонинг бўғзингга келадирган, (яъни) «Фалончига мунчаси, пистончига мунчаси, фалончига эрса, мунчасини ваъда қилган эрдим» деб айтадирган вақтингда қадар пайсалга солма!»

8-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Меросхўрларга зарар етказмайдирган тарзда қилинган васият ва қарзлар адо этилгандан сўнг...» («Нисо» сураси, 12-оят)

Шурайх, Умар ибн Абдулазиз, Товус, Ато ва Ибн Узайна разияллоҳу анҳум: «Бетоб етган киши қарзи борлигини айтиб қўймоғи жоиздур», — дейишади.

Ҳасан (ал-Басрий): «Кишининг энг ҳақиқий садақаси унинг бу дунёдаги энг сўнги ва охиратдаги энг биринчи куни қилган садақасидур», — дейдилар.

Иброҳим ва Ҳакам: «Агар киши (бу дунёда) ўз меросхўрини қарздан покласа, (охиратга) пок

бўлиб (боргай)», — дейишади.

Ҳасан (ал-Басрий): «Агар киши улар чоғида ўз қулига: «Ўлсам, озодсан, деб айтган эрдим, (энди сен озодсан!)» — деса, жоиздур», — дейдилар.

Айрим уламолар: «Касал ўз меросхўрларидан баъзиларига, улар унинг хусусида ёмон фикрда бўлганлари учун (ёхуд унинг ўзи улар хусусида ёмон фикрда бўлгани учун), (камроқ мерос тақсим қилишга ёхуд бутунлай тақсим қилмасликка) қарор қилмаслиги лозим», — дейишиб, сўнг: «Касал ўзида бировнинг омонати, сотиб беришга берган моли ҳамда қарзи борлигига иқрор бўлмоғи лозим» — деб маъқуллашади. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бадгумон бўлмангизлар, чунки бадгумонлик энг ёлғон сўздур!» (яъни, «Бадгумонликдан, бировга шубҳа бирлан қарашдан, тухмат қимоқдан сақлангизлар, биров хусусида миянгизга келган гумонни ҳақиқатга йўмангизлар, чунки энг ёмон, гуноҳовар гаплар бадгумонликдан, тухматдан келиб чиқур!») — деб марҳамат қилганлар. Мусулмонларнинг (бир-бирларининг) мол-мулкларига (кўз олайтирмоқлари, омонатга хиёнат қилмоқлари) ҳалол эрмас, чунки Жаноб Расулulloҳ: «Мунофиқнинг аломатларидан бири шуки, агар омонат топширсалар, омонатга хиёнат қилур» — деб айтганлар. Оллоҳ таоло: «Оллоҳ сизларга омонатларни ўз эгаларига топширмоғингизни амр қилур», — дейди («Нисо» сураси, 58-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мунофиқнинг уч аломати мавжуд: агар гапирса, ёлғон гапиради, агар омонат топширсалар, омонатга хиёнат қилади ва агар ваъда қилса, ваъдасининг устидан чиқмайди», — дедилар».

9-боб. Оллоҳ таолонинг «Сизлар қиладирган васият ёки қарзлар (адо этилган)дан сўнг...» деган қавлининг шарҳи

Зикр қилинурки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қарзни васиятдан илгари (яъни, жон чиқар маҳалда қилинадирган васиятга қадар пайсалга солмай, ҳали тан соғ вақтда) узмоқни амр қилганлар. Чунки, Оллоҳ таоло: «Оллоҳ сизларга омонатларни ўз эгаларига топширмоқларингизни амр қилур», — дейди. Демак, омонатни (соғ вақтда ўз эгаларига) топширмоқлик уни (ворисларга) васият қилиб қолдирмоқни ихтиёр этмоқдан (бисёр) тўғрироқдур. Жаноб Расулulloҳ: «Бойлик орқасидан қилинган садақагина садақадур!» (яъни, кишининг ўзи ва оиласи муҳтож бўлмаган ҳамда қарзу омонатлари узилган ҳолда қилган садақаси ҳақиқий садақадур!) — деб марҳамат қилганлар. Ибн Аббос: «Қул ўз эгалари изнисиз васият қилмайди», — дейдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Қул ўз эгасининг мол-мулкани қуриқловчи ва ўз вазифаси доирасидаги ишларни бажарувчидур», — дейдилар.

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан (Байтулмолдаги, яъни давлат хазинасидаги нарсалардан) бермоқларини сўрадим, ул зот бердилар. Кейин, яна сўрадим, яна бердилар. Сўнг, яна сўраб эрдим, ул зот менга: «Эй Ҳаким, бу мол-дунё деган нарса (шул қадар фусункорки), тотли мевалар (янглиғ балои нафси кўзғар). Кимки ундан (яъни, мол-дунёдан балои) нафсининг сўзига кирмай, (ўзига етарлича) олса, (Оллоҳ таоло томонидан) унга баракот ато этилгайдур ва кимки ундан (яъни, мол-дунёдан балои) нафсининг сўзига кириб, (ортиқча) олса, (Оллоҳ таоло томонидан) унга баракот ато этилмагайдур. (Очкўзлик бирлан ортиқча мол-дунё олгувчи) шахс еб туймас мечкай каби бўлиб, юсак (яъни, эҳсон қилгувчи) қул, тубан (яъни, тиламчи) қўлдан афзалдур!» — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулalloҳ, сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, энди дунёдан кўз юмгунимга қадар ҳам ҳеч кимдан бирор нарса сўрамасман!» — дедим».

Урва ибн аз-Зубайр бундай дейдилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу (халифалик чоғларида) Ҳақимни ҳузурларига чақириб, бирор нарсани инъом қилсалар, олмас эрдилар. Кейин, Умар разияллоҳу анҳу (халифа бўлдилар). Ул киши ҳам Ҳақимни ҳузурларига чақириб, тухфа бериб эрдилар, олмадилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Эй муслмонлар жамоаси, сизларни гувоҳ қилиб айтурманки, Ҳақимга: «Ўлжалардан ўз ҳақингни олгил!» — десам, олмади», — дедилар. Дарҳақиқат, Ҳақим ўшанда Жаноб Расулуллоҳдан нарса сўраганларидан кейин, то вафот қилгунларига қадар ҳам ҳеч кимдан бирор нарса олмадилар».

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Барчангиз ўз қўл остингиздагиларга ҳомий ва масъулдурсиз. Имом ўзи бошқараётган (қавмга) ҳомий ва масъулдур, эркак ўз оиласига ҳомий ва масъулдур, хотин ўз эри уйида ҳомий ва масъулдур, хизматкор ўз хўжайини мол-мулкига ҳомий ва масъулдур» — деб айтганларини эшитдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Киши ўз отаси мол-мулкига ҳомийдур» — деб (ҳам) айтдилар, деб уйлайман».

10-боб. Агар (мол-мулкни) қариндошларига васият қилиб қолдирса... Қариндошлар ўзи ким?

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: «Уни (мулкингни) камбағал қариндошларингга васият қилиб қолдиргил!» — дедилар. Абу Талҳа уни (қариндошларидан) Ҳассон ва Убай ибн Каъбга васият қилиб қолдирдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Абу Талҳага): «Уни камбағал қариндошларингга васият қилиб қолдиргил!» — дедилар. Абу Талҳа уни Ҳассон ва Убай ибн Каъбга васият қилиб қолдирдилар. Иккаласи Абу Талҳага мenden кўра яқинроқ (қариндош) бўлиб, Ҳассон ва Убайнинг Абу Талҳага қариндошлиги қуйидагича эрди: Абу Талҳанинг тўлиқ исми Зайд ибн Саҳл ибн ал-Асвад ибн Ҳаром ибн Амр ибн Зайд (Манот) ибн Адий ибн Амр ибн Молик ибн ан-Нажжор ва Ҳассоннинг тўлиқ исми Ҳассон ибн Собит ибн Мунзир ибн Ҳаром бўлиб, иккаларининг шажаралари учинчи бобокалон бўлмиш Ҳаром ибн Амрга бориб туташади. Ул кишининг тўлиқ исми Ҳаром ибн Амр ибн Зайд (Манот) ибн Адий ибн Амр ибн Молик ибн ан-Нажжор бўлиб, Ҳассон, Абу Талҳа ва Убайни олти бобокалон орқали Амр ибн Моликка боғлайди. Амр ибн Молик эрса уччаларини ўзаро туташтиради».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: «Уни (мулкингни) қариндошларингга васият қилиб қолдирганинг маъқулдур», — дедилар. Абу Талҳа: «Айтганингиздек қилгум, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Кейин, ўшал мулкларини («Байруҳо» деган хурмозорларини) ўз қариндошларига — амакиларининг фарзандларига тақсимлаб бердилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «(Эй Мухаммад), ўзингизнинг яқин қариндошларингизни қўрқитингиз (огоҳлантирингиз)» деган ояти каримаси нозил бўлганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурайш қабиласига мансуб уруғларга мурожаат қилиб: «Эй Бану Фихр, эй Бану Адий!» — деб чақира бошладилар». (Яъни, Жаноб Расулуллоҳ ўзларининг меросхўрлари бўлмиш яқин қариндошларини чақириб, уларни охират азобидан огоҳ қилдилар).

11-боб. Аёллар ва болалар яқин қариндошлардан ҳисобланадими?

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло «(Эй Муҳаммад), ўзингининг яқин қариндошларингини қўрқитингиз» деган ояти каримасини нозил қилганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб нидо қилдилар: «Эй Қурайш жамоаси, ўзларингини сотиб олингизлар, мен Оллоҳ таолога бирор (маблағ) бериб, сизларни халос қилолмасман! (яъни, Эй Қурайш жамоаси, Исломга кириб ва унинг аҳкомларига амал қилиб, ўзларингини ўзларингиз охират азобидан қутқарингизлар, чунки менинг қариндошлигим Оллоҳ таоло охиратда берадирган азоблардан сизларни халос қила олмай!)). Эй Бану Абди Маноф, мен Оллоҳ таолога бирор (маблағ) бериб, сизларни қутқариб қололмасман! Эй Аббос ибн Абдулмутталиб, мен Оллоҳ таолога бирор (маблағ) бериб, сизни қутқариб қололмасман! Эй Расулulloҳнинг аммаси Сафийя, мен Оллоҳ таолога бирор (маблағ) бериб, сизни қутқариб қололмасман! Эй Муҳаммад қизи Фотима, менинг мол-мулкимдан истаган нарсангни сўра, аммо мен Оллоҳ таолога бирор (маблағ) бериб, сени қутқариб қололмасман!». («Бирор маблағ бериб», яъни қариндош эканлигим сизларни охират азобидан халос қила олмас» деган мазмундадур).

12-боб. Вақф қилгувчи ўзи вақф қилган нарсасидан фойдаланадими?

Ҳазрат Умар (Хайбардаги ерларини вақф қилганларида): «Уни парвариш қилиб турган киши ҳосилидан еса, гуноҳи йўқдур» — деб шарт қўйганлар.

Вақф қилинган ер ҳосилидан вақф қилган киши бирлан бирга унинг қариндош ва еру дўстлари ҳам тановул қилиш ҳуқуқига эга бўлган. Шунингдек, Оллоҳ таоло йўлида бирор жонлиғини қурбонликка атаган ёхуд бошқа бирор нарсасини эҳсон қилган шахс, гарчи шарт қўймаган бўлса-да, бошқалар каби ундан фойдаланаверади.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонликка аталган туясини етаклаб кетаётган бир кишини кўриб: «Уни миниб олгил!» — дедилар. У: «Ахир, бу қурбонликка аталган-ку!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг қурсин, уни миниб олгил!» — деб уч ёки тўрт бор айтдилар».

13-боб. Киши бирор нарсасини вақф қилганда унга қараб, парвариш қилиб туришни муайян бир кишига топширмаса, жоиздур

Чунки, Умар разияллоҳу анҳу (Хайбардаги ерларини) вақф қилганларида: «Унга қараб, парвариш қилиб турган шахс ҳосилидан еса, гуноҳи йўқ», — деб айтганлар. Шунда ул киши: «Унга Умар ёхуд фалончи қараб, парвариш қилиб туради» — деб бирор муайян одамнинг номини тилга олмаганлар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: «Байруҳони яқин қариндошларингга садақа қилганинг маъқул», — дедилар. Абу Талҳа: «Шундай қилгум!» — деб «Байруҳо» деган хурмозорларини яқин қариндошларига — амакиларининг фарзандларига бўлиб бердилар.

14-боб. Агар киши: «Ҳовли-жойим Оллоҳ таоло йўлида садақадур» деса-ю, аммо: «Фақирларга ёки бошқаларга» деб аниқ айтмаса, жоиздур. Чунки, у уни ўз қариндошларига ёхуд ўзи истаган одамларга садақа қила олади

Абу Талҳа: «Менинг энг яхши курган мулким Байруҳодур, уни Оллоҳ таоло йўлида садақа қилдим» — деганларида, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Байруҳони яқин қариндошларингга садақа қилгил!» — деб, шундай қилмоқларига ижозат бердилар. Айрим уламолар: «Кимга садақа қилганини аниқ айтмаса, жоиз эмас», — дейишади. Лекин,

дастлабки фикр тўғридур.

15-боб. Агар киши: «Ерим (ёки боғим) онамнинг номларидан садақадур» — деса, гарчи кимга садақа қилаётганини аниқ айтмаса ҳам, жоиздур

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода разияллоҳу анҳу сафардаликларида оналари (тўсатдан) вафот этиб, (васият қилмоққа улгурмади). Саъд (сафардан қайтгач), Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, мен сафардалигимда онам (тўсатдан) вафот этиб, (васият қилмоққа улгурмабдилар, агар улгурганларида бирор нарсани садақа қилган бўлардилар), мен бирор нарсани онамнинг номларидан садақа қилсам, савоби тегурми?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, (онанга савоби тегур)», — дедилар. Шунда Саъд: «Мен сизнинг гувоҳлигингизда айтурманки, ҳосилдор боғим онам учун садақадур!» — дедилар».

16-боб. Киши мол-мулкининг бир қисмини ёки қулларидан бир нечасини ёхуд уловларидан баъзиларини садақа қилиб, (қолганини олиб қолса), жоиздур

Абдуллоҳ ибн Каъб ривоят қиладилар: «Мен Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳунинг бундай деганларини эшитдим: «Мен Жаноб Расулуллоҳга: «Ё Расулаллоҳ, мол-мулкимни Оллоҳ таоло ва унинг Расули йўлида садақа қилиш бирлан (қилган гуноҳларимга) тавба қилмоқчиман», — дедим. Ул зот: «Мол-мулкингнинг бир қисмини ўзингда олиб қолгил, бу сен учун яхшироқдур!» (яъни, «Мол-мулкингнинг бир қисмини ўзингда олиб қолгил, чунки меросхўрларинг сендан кейин одамларга қул чўзиб тиламчилик қиладирган бўлиб қолмасинлар!») — дедилар. Шунда мен: «Ул ҳолда Хайбардага еримни (садақа қилмай), ўзимда олиб қоламан», — дедим».

17-боб. Ўз мулкни вакили орқали (Оллоҳ таоло йўлида) садақа қилган киши ҳамда вакилнинг (унинг садақасини) ўзига қайтаргани ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Оллоҳ таолонинг) «(Эй мўминлар), токи яхши кўрган нарсаларингиздан садақа қилмагунингизга қадар яхшилик борасида ҳаргиз камолотга эриша олмасизлар!» деган ояти каримаси нозил бўлганда Абу Талҳа Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ўз Китобида: «(Эй мўминлар), токи яхши кўрган нарсаларингиздан садақа қилмагунингизга қадар яхшилик борасида ҳаргиз камолотга эриша олмасизлар!» — дейди. Менинг энг яхши кўрган мулким эрса, Байруҳодур. (Байруҳо — бу бир боғ бўлиб, Жаноб Расулуллоҳ унга кириб, (дарахтлар) соясида дам олар ва сувидан ичиб турар эрдилар). Мен ана ўшал боғни Оллоҳ таоло ва унинг Расули йўлида садақа қилдим. Бунинг учун эрса, Оллоҳ таолодан ажру савоб умид қилгайман. Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло уни нимага сарф қилмоғингизни амр қилса, ўшал нарсага сарф қилингиз!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ Абу Талҳага: «(Боракаллоҳ), жуда савобли иш қилдинг, бунинг учун охиратда, (иншооллоҳ), роҳат-фароғатда бўлгайсан! Биз уни сендан қабул қилиб, (яна) ўзинга қайтардик. Уни яқин қариндошларингга (тақсимлаб) бергил!» — дедилар. Шунга кўра, Абу Талҳа уни ўзларининг яқин қариндошларига тақсимлаб бердилар. Уларнинг орасида Убай ва Ҳассон ҳам бўлиб, Ҳассон Абу Талҳадан олган ўз улушини Муовияга сотди. Шунда унга одамлар: «Абу Талҳанинг садақасини сотасанми?!» — дейишиб эрди, у: «Бир ҳовуч хурмони бир ҳовуч дирҳамга сотмайинми?!» — деди. Ўшал боғ Муовия қурган Бану Жудайла қасри жойлашган ерда эрди».

18-боб. Оллоҳ таолонинг «Мерос тақсим қилинаётган вақтда (меросхўр бўлмаган) қариндошлар, етимлар ва мискинлар ҳозир бўлсалар, уларга ҳам ул мол-

мулкдан насиба берингизлар...» деган қавли ҳақида («Нисо» сураси, 8-оят)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар: «Бу оят мансух (бекор) қилинган» — деб таъкидлашади. Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, у бекор қилинган эмас! Бу — одамларнинг енгилтаклик бирлан, ўйламай-нетмай айтадирган гапларидан биридур. (Ҳаётда) икки тоифа кишилар мавжуд бўлиб, улардан бири (бой бўлганидан ўз меросхўрларига мерос тақсим қилиш бирлан бирга мерос олиш ҳуқуқига эга бўлмаганларга ҳам) насиба бера олади. Иккинчиси эрса, (камбағал бўлганидан), бундай қила олмайди, (шул боисдан у мерос ҳуқуқига эга бўлмаганларга): «Менинг сизларга ҳам насиба берадирган даражада мол-мулким йўқ» — деб ётиғи бирлан тушунтиради».

19-боб. Тўсатдан вафот қилган шахс номидан нимани садақа қилмоқни афзал куришди? Майитнинг (ҳаётлик чогидаги) назрини (унинг фарзандлари) адо этмоғи ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Онам тўсатдан вафот этиб қолдилар. Мен ўйлайманки, агар сўзлашга улгура олганларида (бирор нарсани) садақа қилган бўлардилар, онам номларидан садақа қилсам, бўлурми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, бўлур, онанг номидан садақа қилавер!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода разияллоҳу анҳу: «Онам, адо этилмаган назрлари бўла туриб, вафот этиб қолдилар, (энди не қилайин?)» — деб Жаноб Расулulloҳдан фатво сўрадилар. Ул зот: «Онангнинг номидан (назрни) адо эт!» — дедилар».

20-боб. (Ўз мулкини) вақф ва садақа қилганлигига (бировни) гувоҳ қилмоқлик ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода разияллоҳу анҳу сафарда эканликларида оналари вафот этиб қолди. (Сафардан қайтгач), ул киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен сафарда эканлигимда онам вафот этибдилар. Ул муҳтараманинг номларидан садақа қилсам, савоби бўлурми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа», — дедилар. Саъд: «Ул ҳолда мен сизнинг гувоҳлигингизда айтурманки, серҳосил боғим онамнинг номларидан садақадур!» — дедилар».

21-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Етимларга (улар улғайгач) мол-мулкларини берингизлар ва ҳаромни ҳалолга алмаштирмангизлар ва уларнинг (ўзларингиз учун ҳаром бўлган) мол-мулкларини (ўзларингиз учун ҳалол бўлган) мол-мулқингизга (қўшиб) емангизлар, чунки бу катта гуноҳдур. Башарти етим (қиз)ларга адолат қилолмаслигингиздан чўчисангизлар, таъбларингиз сўйган бошқа аёллардан (икки, уч ва тўрттасига) уйланаверингизлар!» («Нисо» сураси, 2—3-оятлар)

Зухрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Урва ибн аз-Зубайр Оиша разияллоҳу анҳодан (Оллоҳ таолонинг) «Башарти етим (қиз)ларга адолат қилолмаслигингиздан чўчисангизлар, таъбларингиз сўйган бошқа аёллардан (икки, уч ва тўрттасига) уйланаверингизлар!» (деган ояти каримаси мазмуни) ҳақида сўраганларини айтиб юрар эрдилар. (Оиша онамиз ўшанда бундай деган эрканлар): «(Бу оят) ўз валийи («валий» — «Бирор етимчани ўз қарамоғига олган киши») қўлида тарбияланаётган етим қиз ҳақида бўлиб, мазкур валий унинг жамоли ва мол-мулкига эга бўлиб олиш мақсадида ўзининг хотинларига берган маҳрдан анча камроқ маҳр

бериб (ёхуд бутунлай бермай) унга уйланмоқчи бўлади. Кейин, валийлар, етим қизларга тўла-тўқис маҳр бермай адолатсизлик қилаётганлари учун, уларга уйланишдан қайтарилиб, (таъблари суйган) бўлак аёлларга уйланмоқлари амр қилинди. Шунда одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан шул хусусда фатво сўрай бошлашди. Шу боисдан Оллоҳ таоло «Сиздан аёллар ҳақида фатво сурайдилар. Сиз, уларга: «Улар ҳақида сизларга Оллоҳ ҳамда Китобда (Қуръонда) тиловат қилинадирган оятлар фатво берур» — деб айтингиз!» деган ояти каримасини нозил қилди. Унда Оллоҳ таоло валийларнинг, агар етим қиз бадавлат ва гўзал бўлса, унга тўла-тўқис маҳр бермай уйланмоқчи бўлаётганларини ва агар хунук ва камбағал бўлса, унга уйланишдан воз кечиб, бошқа аёлларга уйланмоққа рағбат қилаётганларини, шу боисдан етим қиз хунук ва камбағал бўлган чоғда унга уйланмоқдан воз кечганлари каби, у бадавлат ва гўзал бўлган чоғда ҳам унга тўла-тўқис маҳр бермай уйланмоқдан воз кечмоқлари лозимлигини тушунтирди».

22-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Етимларни балоғатга етгунларига қадар синовдан ўтказиб турингизлар. Агар уларнинг эс-хушлари (ақл-заковатлари) жойида эканлигини кўрсангизлар, (балоғатга етганларида) уларнинг мол-мулкларини ўзларига қайтарингизлар, улар улғайганда (мол-мулкларини қайтариб бермоғим лозим бўлади, деб) чўчиганингиздан уларнинг мол-мулкларини беҳуда сарф қилиб ва шошиб еб қўймангизлар. Кимики бой бўлса, етимларнинг мол-мулкидан парҳез қилсин ва кимики фақир бўлса, инсофу адолат бирла есин! Бас, қачон уларга мол-мулкларини (қайтариб) бермоқчи бўлсангизлар, гувоҳ келтирингизлар, ҳисоб учун эрса Оллоҳ таолонинг ўзи кифоя қилур. Эрлар учун ота-оналари ва қариндошлари қолдирган нарсалардан (меросдан) насиба (улуш) бордур ва хотинлар учун ҳам ота-оналари ва қариндошлари қолдирган нарсалардан (меросдан) насиба (улуш) бордур. Ул (улушлар), оз ё кўплигидан қатъий назар, фарз қилингандур!» («Нисо» сураси, 6—7-оятлар)

Бу ерда ушбу бобга тааллуқли бирорта ҳадис келтирилмаган.

23-боб. Етим асраган қишининг етимнинг мол-мулки хусусида нималарга риоя қилмоғи лозимлиги ҳақида ҳамда етим асраган қишининг етимнинг мол-мулкидан унга қилган сарфу меҳнатига яраша емоғи мумкинлиги тўғрисида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ўзларининг (Хайбардаги) мулкларини (Оллоҳ таоло йўлида) садақа қилдилар. Ул мулкнинг номи «Самағ» бўлиб, ўзи бир хурмозор эрди. (Отам) Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, мен (Хайбардан) бир мол (хурмозор) олдим, у (мулкларим ичида энг) яхшиси бўлиб, уни садақа қилмоқчиман», — дедилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Уни сотилмайдирган, ҳадя қилинмайдирган ва меросга берилмайдирган (яъни, вақф шартлари асосида) садақа қилгил!»— дедилар. Кейин, (отам) Ҳазрат Умар уни (Жаноб Расулуллоҳ айтганларидек) садақа қилдилар. Ул қишининг мазкур садақалари Оллоҳ таоло йўлида (ғазот қилгувчи бечораҳол қишиларни ризқ бирла таъминламоққа), қулларни (озод қилмоққа), мискинларни (туйғазмоққа), (қавм ҳузурига келадирган) меҳмонларни (зиёфат қилмоққа), мусофирларни (сийламоққа) ҳамда (Ҳазрат Умарнинг) яқин қариндошлар(и)га (кўмак қилмоққа сарфланадирган бўлди). Аммо, уни парвариш қилгувчи киши унга эга бўлиб олмай, (қилаётган) меҳнатига яраша ҳосилидан ўзи ҳам еса, еру дўстларига ҳам едирса, гуноҳи йўқдур». (Имом Бухорий Ҳазрат Умарнинг «Уни парвариш қилгувчи киши унга эга бўлиб олмай, қилаётган меҳнатига яраша ҳосилидан еса, гуноҳи йўқдур» деган фатволарига таяниб, «Етимни парвариш қилаётган киши ҳам унинг мулкидан ўз

сарфу меҳнатига яраша фойдаланмоғи жоиздур» деган фикрни билдирмоқ ниятида ушбу ҳадисни мисол келтирганлар).

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Оллоҳ таолонинг «Кимики (яъни, етим асраётган одам) бой бўлса, етимларнинг мол-мулкидан парҳез қилсин ва кимики фақир бўлса, инсофу адолат бирла есин!» деган ояти каримаси етам асраётганлар хусусида нозил бўлган бўлиб, унда агар етим асраётган киши фақир бўлса, унинг молидан сарфу меҳнатига яраша инсофу адолат бирла емоғи мумкинлиги таъкидлангандур».

24-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Етимларнинг мол-мулкларини зулм бирла егувчилар аслида ўт (олов) еб. қоринларини (унга тўлдирурлар) ва яқинда улар дўзахга киражаклар»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Етти ҳалокатли (гуноҳи азимлар)дан ўзингизни олиб қочингизлар!» — дедилар. (Саҳобалар): «Ё Расулalloҳ, улар қайси (гуноҳи азимлар?)» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолога ширк келтирмоқ, сиҳр қилмоқ, Оллоҳ таоло (ўлдирмоқни ҳаром) қилган жонни ноҳақ ўлдирмоқ, порахурлик қилмоқ, етимлар молини емоқ, қўшин юриш қилган кунни жангдан қочмоқ ва бузуқлик (не эканлиги)дан беҳабар, покдомон мўминаларни бадном қилиб қўймоқдур», — дедилар».

25-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй Муҳаммад), сиздан етимлар ҳақида сўрарлар, сиз айтингки, «Уларнинг ҳолларини ислоҳ қилмоқ яхшироқдур ва агар уларни харжда шерик қилиб олсангизлар улар ўз биродарларингиздурлар ва Оллоҳ таоло яхши билурки, ким фасод қилгувчидур ва ким ислоҳ қилгувчидур ва агар Оллоҳ таоло хоҳласа эрди, сизларни машаққатга солур эрди. Албатта, Оллоҳ таоло ғолиб, ҳикматли зотдур!» («Бақара» сураси, 220-оят)

(Етим асраб, унинг мол-мулкани ўз қўлларида сақлаётган кишилар Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан: «Етимларнинг мол-мулкларини хусусида қандай тартиб жорий қилайлик?» — деб сўрашди. Шунда Оллоҳ таоло юқоридаги ояти каримасини нозил қилиб, етим асраётганларнинг етимларнинг мол-мулкларига кўз олайтирмасликларини лозимлигини, аксинча улар ниятларини ҳамиша пок тутиб, етимларнинг аҳволларини яхшилашга ҳаракат қилмоқлари кераклигини, зарур бўлган ҳолда уларнинг мол-мулкларини ўз мол-мулкларига қўшиб, инсофан харж қилмоқлари жоиз эканлигини ҳамда Оллоҳ таоло бу борада ким тузатувчи ва ким бузувчи эканлигини яхши билишини уқтиради).

26-боб. Дастёрликка яроқли (муносиб) етимни сафар ва муқимликда дастёр қилиб олмоқлик ҳамда (етим асраётган) онанинг ёки унинг эрининг етим хусусида билдирган фикри ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида хизматларини қилгувчи бир дастёрлари йўқ эрди. Шунда Абу Талҳа мени қўлимдан етаклаб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бордилар-да: «Ё Расулalloҳ, Анас эпчил ва фаросатли боладур, сизга дастёрлик қилиб юра қолсин!» — дедилар. Шундан сўнг, мен ул зотга (ун йил) сафарда ҳам, муқимликда ҳам дастёрлик қилдим. Лекин, ул зот шу муддат давомида бирор ножўя ишим учун «Нега бундай қилдинг?» ёхуд бирор айтган юмушларини қилмаганим учун «Нега бундай қилмадинг?» деб менга ҳеч дашном бермадилар».

27-боб. Агар киши ўз ерини (Оллоҳ таоло йўлида) вақф қилса-ю, лекин ундан фойдаланиш хусусида шарт қўймаса, жоиздур. Бу ҳукм садақага ҳам тааллуқлидур

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Абу Талҳа Мадинадаги ансорлар ичида энг хурмозори кўп киши бўлиб, масжид рўпарасидаги «Байруҳо» деган хурмозорлари ул киши учун кўпроқ суюкли эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўшал хурмозорга кириб, ундаги тотли сувдан ичиб турар эрдилар. Оллоҳ таолонинг «Ўзингиз яхши кўрган нарсалардан садақа қилмагунингизча яхшилик борасида камолотга эриша олмассизлар!» деган ояти каримаси нозил бўлганда Абу Талҳа ўринларидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло: «Ўзингиз яхши кўрган нарсалардан садақа қилмагунингизча яхшилик борасида камолотга эриша олмассизлар!» — дейди, менинг энг суюкли мулким эрса, «Байруҳо» бўлиб, мен уни Оллоҳ таоло йўлида садақа қилдим. Бунинг учун эрса, Оллоҳ таолодан ажру савоб умид қилурман. Уни Оллоҳ таоло ўзингизга амр қилган нарсага сарф қилингиз!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «(Боракаллоҳ), жуда савобли иш қилдинг! Дарҳақиқат, «Байруҳо» ажойиб мулкдур. Сенинг не деганингни эшитдим, мен ўйлайманки, уни яқин қариндошларингга тақсимлаб берсанг, маъқулроқ бўлур», — дедилар. Абу Талҳа: «Сиз айтганингиздек қилгум!» — деб уни яқин қариндошлари бўлмиш амакиваччаларига тақсимлаб бердилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Менинг онам (тўсатдан) вафот этиб қолдилар. (Агар сўзлашга улгурганларида, бирор нарсани садақа қилган бўлур эрдилар). Мен онаминг номларидан садақа қилсам, савоби бўлурми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, (савоби тегур)», — дедилар. У: «Ул ҳолда мен сизнинг гувоҳлигингизда онаминг номларидан серҳосил боғимни (Оллоҳ таоло йўлида) садақа қилдим!» — деди».

28-боб. Агар бир гуруҳ кишилар биргаликда фойдаланиш учун бирор ерни вақф қилсалар, жоиздур

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир масжид қурмоқни амр қилдилар. Шунда ул зот: «Эй Бану ан-Нажжор, менга манави боғингизнинг нархини айтингизлар!» — дедилар. Улар: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, унинг «нархини парвардигоргагина айтамиз!» (яъни, «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, боғ учун сиздан пул олмаймиз, балки унинг учун Оллоҳ таолодан ажру савоб тилаймиз!») — дейишди».

29-боб. Вақф (хусусидаги ҳужжат) қандай битилади?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар разияллоҳу анҳу Хайбардан бир ер олдилар-да, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «(Ё Расулаллоҳ), мен бир ер олдимки, илгари ундан кўра яхшироқ мулкни сира олган эмасман! Уни не қилмоғимни буюргайсиз?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар истасанг, ўзини олиб қолиб (яъни, ери сотилмайдирган, ҳадя қилинмайдирган ва меросга қолдирилмайдирган қилиб, ҳосилини) садақа қилгил!» — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар уни (Жаноб Расулуллоҳ айтганларидек) садақа қилдилар. (Шунда ул киши вақфномага қуйидаги шартларни битиб қўйдилар): «Бул ер сотилмайди, ҳадя этилмайди, меросга қолдирилмайди, балки (ҳосили) фақирлар, яқин қариндошлар, қуллар, мискинлар, меҳмонлар, мусофирлар учун (эхсон қилинади). Аммо, уни парвариш қилгувчи киши унга эга бўлиб олмай, қилаётган меҳнатига яраша (ҳосилидан) ўзи ҳам еса, еру дўстларига ҳам ёдирса, гуноҳи йўқдур».

30-боб. Бой (яъни, ўз ерини вақф қилгувчи киши), фақир ва бечораҳоллар учун вақф (қилмоқ) ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳу Хайбардан бир мол (ер) олдилар. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, шул ҳақда ул зотга хабар қилдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Агар истасанг, уни (Оллоҳ таоло йўлида) садақа (вақф) қилгил!» — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар уни фақирлар, мискинлар, яқин қариндошлар (яъни, ўзларининг яқин қариндошлари) ҳамда меҳмонлар учун садақа қилдилар. (Шартга кўра, ўзлари ҳам унинг ҳосилидан ейишлари мумкин эрди)».

31-боб. Ерни масжид (қурмоқ) учун вақф қилмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида бир масжид қурмоқни амр қилдилар. Шунда ул зот: «Эй Бану ан-Нажжор, менга манави боғингизнинг нархини айтингизлар!» — дедилар. Улар: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, бу боғ учун сиздан пул олмасмиз, балки унинг учун парвардигордан ажру савоб тилармиз!» — дейишди».

32-боб. Чорва, от-улов, мато, олтин ва кумушларни вақф қилмоқ ҳақида

Заҳрий разияллоҳу анҳу. «Бир киши ўзининг савдогар ғуломига: «Савдо-сотик ишларингни юритиб ол, аммо қилган фойдангдан мискину қариндошларга хайру эҳсон қилиб турасан!» — деб фисабиллоҳ минг динор садақа қилди. Ушал киши ўзи садақа қилган минг динор фойдасидан заррача олмоққа ҳақи борми? Йўқ, албатта, гарчи унинг фойдасини мискинларга садақа қилмаган бўлганида ҳам», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига ҳадя қилган отларига бир кишини фисабиллоҳ миндириб юбордилар. Кейин, бояги кишининг унга ўзлари вақф қилган отни сотмоқчи эканлигини эшитиб қолиб: «Ё Расулаллоҳ, уни сотиб олайинми?» — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Зинҳор уни сотиб олмагил ва бировга қилган садақангни асло қайтариб олмагил!» — дедилар».

33-боб. (Вақф қилинган ерни) парвариш қилиб тургувчи кишининг маоши (ўшал) вақф (қилинган ер ҳосили)дан (тўланади)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меросхўрларим на бирор динор ва на бирор дирҳам бўлишиб олмайдилар. Хотинларим нафақаси ва (мен вақф қилган ерни) парвариш қилиб тургувчи киши таъминотидан бўлак нимаики қоддирган бўлсам, ул садақадур», — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар (Хайбардан олган ерларини) «Уни парвариш қилиб тургувчи киши унга эга бўлиб олмай, ҳосилидан ўзи ҳам ейди, ёру дўстларига ҳам едиради» деган шартлар бирлан вақф қилдилар».

34-боб. Агар киши бирор ерни ёхуд қудуқни вақф қилаётиб: «Ундан ўзим ҳам, бошқа мусулмонлар ҳам фойдаланаверади» — деб шарт қўйса...

Анас разияллоҳу анҳу ўзларига тегишли бир ҳовлини вақф қилдилар. Агар ўшал ҳовли

томонга йўллари тушса, ул ерга кириб, дам олиб кетар эрдилар. Зубайр ҳам ҳовлиларидан бирини садақа (вақф) қилдилар-да, қизларини огоҳлантириб: «Шул ҳовлида яшамоғинг мумкин, унга зиён етказмасанг, сенга ҳам зиён етмас ва агар эрга тегсанг, билгилки бул ерда турмоққа ҳаққинг йўқдур», — дедилар. Ибн Умар эрсалар (оталари) Ҳазрат Умарнинг ҳовлиларидан ўзларига теккан улушни Абдуллоҳнинг хонадонига мансуб ҳожатманд кишиларга турар жой қилиб бердилар. Абу Абдурраҳмон айтадиларки, Усмон разияллоҳу анҳу, (Миср аҳли Абдуллоҳ ибн Саъдни қўлга тушурмоқчи бўлиб) ҳовлиларини ўраб олганда, уларнинг олдига чиқиб: «Оллоҳ таоло ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари ҳаққи-ҳурмати, Жаноб Расулulloҳнинг «Кимки Рума қудуғини қазиса (яъни, уни мусулмонлар учун сотиб олса), унга жаннат насиб булғусидур» деб айтганларини ва ўшал қудуқни мен қазиганимни (яъни, сотиб олганимни) билмасмидингизлар?! Ул зотнинг «Кимки Усра (ғазотига) қўшин тайёрласа, унга жаннат насиб булғусидур» деб айтганларини ва ўшал қушинни мен тайёрлаганимни билмасмидингизлар?!» — дедилар. Шунда улар Ҳазрат Усмоннинг сўзларига кириб, (ортларига қайтиб кетишди)». (Имом Бухорий ушбу ҳадисни мисол келтириш билан ўз мулкини Оллоҳ таоло йўлида вақф қилгувчининг ўзи вақф қилган нарсадан манфаатдор бўлмоғи жоиз эрканлигини таъкидлайдилар. Ҳазрат Усмоннинг қудуқни сотиб олиб, уни Оллоҳ таоло йўлида вақф қилганлари ҳамда Усра ғазотига қушин ҳозирлаганларидан курадирган манфаатлари эрса — ул кишининг жаннатга кирмоқларидур).

Ҳазрат Умар (Хайбардаги ерларини) вақф қилганларида: «Уни парвариш қилгувчи киши ҳосилидан ўзи еса ҳам, еру дўстларига ёдирса ҳам, гуноҳи йўқдур» — деб айтганлар.

35-боб. Агар ўз мулкини вақф қилгувчи: «Биз унинг нархини Оллоҳ таологагина айтамиз» (яъни, «Биз уни сотмаймиз, балки Оллоҳ таоло йўлида садақа қиламиз, бунинг учун эрса парвардигордан ажру савоб умид қиламиз») — деса, жоиздур

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Бану ан-Нажжор, менга боғингизнинг нархини айтингизлар!» — дедилар. Шунда улар: «Биз унинг нархини Оллоҳ таологагина айтамиз», — дейишди».

36-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, агар бирортангизнинг қошингизга ўлим келса, васият қилар вақтда ўзларингиздан икки мўътабар одам ораларингизда гувоҳ бўлсин ва агар сафарда бўлсангизлар-у, сизга ўлим мусибати етган бўлса, ул ҳолда ўзларингиздан бўлмаган қавмдан икки одам (гувоҳ) булсин! Агар сизлар шубҳа қилсангизлар, ул икки одамни намоздан сўнг тўхтатингизлар, кейин ҳар иккиси: «Бизлар бул қасамимизни, гарчи меросхўр қариндош бўлса-да ҳеч нарса эвазига бузмасмиз ва Оллоҳнинг (шоҳидлигида) гувоҳ бўлганимизни яширмасмизки, акс ҳолда бизлар албатта гуноҳкор бўлурмиз» — деб қасам ичсинлар! Агар ул икки одамнинг (ёлғон гувоҳлик бериб) гуноҳкор бўлгани маълум бўлиб қолса, ул ҳолда меросга ҳаққи бўлган, улган одамга энг яқин кишилардан иккитаси уларнинг ўринларига (гувоҳликка) ўтсинлар! Бас, бул иккиси ҳам: «Албатта, бизнинг гувоҳлигимиз ул икки кишининг гувоҳлигидан зиёда ва ростдур ва биз тажовуз қилмадикки, акс ҳолда золимлардан булурмиз» — деб қасам ичсинлар! Шунда умид бордурки, улар тўгри гувоҳлик берурлар ва ичган қасамларидан кейин яна қасам ичиб (шармисор бўлмоқдан) қўрқурлар. Оллоҳ таолодан қўрқингизлар ва қулоқ осиигизларки, Оллоҳ таоло нофармонларни ҳидоят қилмас!» («Моида» сураси, 106— 108-оятлар).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳм қабиласига мансуб (Бузайл исмли бир

мусулмон) киши Тамим ад-Дорий ва Адий ибн Баддо (исмли икки насроний) бирлан бирга (тижорат қилмоқ учун Шом тарафга) йўл олдилар. Улар мусулмонлар йўқ бир ерга (яъни, Шомга) етишганда Саҳм қабиласига мансуб киши (яъни, Бузайл хасталаниб) вафот этдилар. (Аммо, ул киши дардлари кўчайган вақтда қанча ва қандай молларни мерос қолдираётганлари ҳақида васиятнома битиб, уни матолар орасига беркитиб қўйган ва шундан сўнггина икки насроний ҳамроҳларига ўз молларини оилаларига олиб бориб бермоқни топширган эрдилар). Иккала насроний ул кишининг молларини оилаларига олиб бориб берганда тилладан нақш солинган бир кумуш идиш топилмади, (чунки икки насроний ул кишининг матолари орасидан уни уғирлаб олиб қўйган бўлиб, васиятномани кўрмай қолган эрди. Ул кишининг бола-чақалари Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилишгач), ул зот иккала насронийга қасам ичирдилар. Кейин, ўшал идишни Маккада (бировлар қўлида) кўришди. (Улардан ўшал идишни қаердан олишганини сўрашиб эрди), улар: «Тамим ва Адийдан сотиб олдик», — дейишди. Шунда (марҳум) Бузайлнинг яқин қариндошларидан икки киши — (Амр ибн ал-Ос ва Мутталиб ибн Абу Вадоъа) ўринларидан туришиб: «Албатта, бизнинг гувоҳлигимиз ул икки (насроний)нинг гувоҳлигидан зиёда ва рост бўлиб, (бул) идиш уларнинг ҳамроҳлариникидур (яъни, Бузайлникидур)» — деб онт ичишди. Шул аснода улар хусусида Оллоҳ таолонинг «Эй мўминлар, агар бирортангизнинг қошингизга ўлим келса, васият қилар вақтда ўзларингиздан икки мўътабар одам гувоҳ бўлсин...» деб бошланадирган (юқоридаги) ояти карималари нозил бўлди».

37-боб. Меросхўр, гарчи мерос олмаган бўлса-да, маййитнинг қарзларини ўзмоғи лозим!

Уҳуд ғазотида шаҳид бўлиб, ўзларидан кейин олти қиз ва анчагина қарз қолдирган Абдуллоҳ ал-Ансорийнинг ўғиллари Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хурмо ҳосили пишиб, уларни териб олиш вақти келганда мен Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, ўзингизга маълумки, отам Уҳуд кунини шаҳид бўлиб ўзларидан кейин олти қиз ва анчагина қарз қолдирганлар! Истардимки, (отамга) қарз берган кишилар бирлан гаплашиб қарз муҳлатини келгуси йил ҳосилигача чўзмоққа уларни кўндирсангиз!» — дедим. Шунда ул зот: «(Хурмозорингга) боргил-да, ҳар бир хурмо дарахти ҳосилини алоҳида-алоҳида қилиб уюб қўй!» — дедилар. Мен айтганларидек қилдим-да, ул зотни чақирдим. Шунда қарзини сўраб келган кишилар (хурмо уюмларига) қараб, «Ҳали, сен қарзингни шул арзимас хурмолар бирлан ўзмоқчимсан?» деган маънода устимдан кулишиб, менинг ғашимга тегишди. Жаноб Расулulloҳ уларнинг бул қилмишларини кўриб, энг катта хурмо уюми атрофини уч бор айландилар-да, сўнг унинг устига ўлтириб олдилар. Кейин, менга: «Сендан қарзларини сўраб келганларни чақир!» — дедилар. Сўнг, токи отамнинг қарзлари узилгунча уларга (бирин-кетин) хурмо ўлчаб беравердилар, мен эрсам, «Оллоҳ таоло ҳақи, отамнинг (бўйнимда қолдирган) қарзларини узиб, парвардигор (олдида юзимни ёруғ қилсалар) бўлди, сингилларимга бир дона хурмо олиб бормасам ҳам майли» деган хаёлда турар эрдим. Ниҳоят, ул зот барча уюмларни уларга ўлчаб бериб бўлдилар. Аммо, Оллоҳ таоло ҳақи, ул зотнинг остларидаги уюмдан бир дона ҳам хурмо камаймагандек эрди!».

ЖИҲОД ВА ЮРИШЛАР КИТОБИ

1-боб. Жиҳод ва юришлар фазилати ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Дарҳақиқат, Оллоҳ мўминлардан уларнинг жону молларини сотиб олдиким, (бунинг) бадалига уларга жаннат ато этилур — улар парвардигор йўлида жанг қилиб, (кофирларни) ўлдирурлар ва (ўзлари ҳам) ўлдирилурлар (шаҳид бўлурлар). Унинг (яъни, мўминларга жаннат ато этилажагининг) кафолати учун Таврот, Инжил ва Қуръонда ҳақ ваъда берилгандур. Оллоҳдан кўра ўз ваъдасига вафодорроқ кимса борми?! Бас, Оллоҳ ила қилган бу савдоларингиздан хушнуд бўлингизларким, шудур буюк мақсадга етмоқ (йўли!)» («башорат қилингиз» деган қавлигача. «Тавба» сураси, 111—112-оятлар).

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, қандай амал афзал? (яъни, қандай амал Оллоҳ таолога хуш келур?)» — деб сўрадим. Ул зот: «Ўз вақтида уқилган намоз», — дедилар. Мен: «Кейин, қайси?» — дедим. Ул зот: «Кейин, ота-онага итоат этиб, (ҳамиша уларга яхшилик қилмоқ, уларнинг хизматида бўлмоқ)», — дедилар. Мен: «Кейин, қайси?» — дедим. Уд зот: «Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқ», — дедилар-да, сукут қилдилар. Агар мен яна сўраганим-да, яна жавоб берган бўлар эрдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Макка фатҳ қилинган куни): «фатҳдан сўнг ҳижрат йўқдур, лекин жиҳод ва ният (ҳижрат қилганлик савобига эришмоқни ният қилиб жиҳод қилмоқлик) бордур. Агар ғазотга чиқмоқларингиз талаб қилинса, чиқингизлар!» — дедилар».

Оиша бинти Талҳа разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Жаноб Расулulloҳнинг жуфти ҳалоллари) Оиша (бинти Абу Бакр) разияллоҳу анҳо: «Ё Расулаллоҳ, биз жиҳодни энг афзал амал, деб биламиз, жиҳод қилмаймизми?» — дедилар. Ул зот: «Лекин, энг афзал жиҳод сидқу тақво бирла қилинган ҳаждур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «(Ё Расулаллоҳ, савоби жиҳатидан) жиҳодга тенг келадирган амалнинг (қайси амал эканлигини) менга айтсангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «(Савоби жиҳатидан жиҳодга тенг келадирган) амални топмадим», — дедилар. Сўнг, яна: «Агар муслмонлар жиҳодга чиқсалар, сен масжидингга кириб, (улар қайтгунга қадар) тинмай ибодат қилишга ва ифтор қилмай рўза тутишга қодирмисан?» — деб айтдилар. Шунда бояги киши: «Ким ҳам шундай қила оларди?!» — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Агар мужоҳиднинг оти (ечилиб кетиб, яйраганидан) бўйи баробар ирғишлаб шаталоқ отса ҳам, мужоҳидга ажру савоблар ёзилгайдур», — дейдилар.

2-боб. Одамларнинг энг афзали — ўз жону молини Оллоҳ таоло йўлига тикиб жиҳод қилгувчи мўминдур!

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, мен сизларга ўзларингизни дардли азобдан халос этгувчи бир савдони (тижоратни) кўрсатиб (билдириб) қўяйинми? (Ул савдо ушбудур): Оллоҳга ва унинг Расулига иймон келтирасизлар, жону молларингизни Оллоҳ таоло йўлига тикиб жиҳод

қиласизлар. Бу эрса, агар билсангизлар, ўзларингиз учун энг хайрли амалдур. (Агар шундай қилсангизлар, Оллоҳ) сизларнинг гуноҳларингизни мағфират айлаб, остидан дарёлар оқиб тургувчи жаннатларга ва абадий туриладирган жаннатлардаги покиза маконларга киритур. Шудур улуғ мақсадга етиш (йўли!). («Саф» сураси, 10—12-оятлар).

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳобалардан бири: «Ё Расулаллоҳ, одамларнинг энг афзали кимдур?» — дедилар. «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўз жону молини тикиб Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилгувчи мўминдур» — деб марҳамат қилдилар. Бояги саҳоба: «Ундан кейин ким?» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «(Фитналар чоғида) даралардан бирида (яъни, бирор хилват жойда) Оллоҳ таолодан тақво қилиб унга тоат-ибодат қилгувчи ва одамларнинг ёмонлигидан ўзини олиб қочгувчи мўмин» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилгувчи киши, Оллоҳ таоло эрса ким унинг йўлида (жону молини тикиб жиҳод қилгувчи-ю, ким бойлик орттириш ниятида) жиҳод қилгувчи эканини ўзи яхши билур, (кундузлари) рўза тутиб, (кечалари ибодат қилгувчи) кишига ўхшайди. Оллоҳ таоло ўзининг йўлида жиҳод қилгувчини шаҳид бўлгани заҳотиёқ (ҳисоб-китобсиз) жаннатга киритмоқни ёхуд уни ажру савоб ёки ўлжалар бирла саломат (уйига) қайтармоқни ўз зиммасига олгандур».

3-боб. Эркак ва аёлларни «Оллоҳ таоло сенга мужоҳид ва шаҳид бўлмоқни насиб айласин!» деб дуо қилмоқ ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (холалари) Умму Ҳаро бинти Милҳоннинг ҳузурларига кириб турар эрдилар. Ул муҳтарама Убода ибн ас-Сомитнинг хотинлари эрдилар. (Одатдагидек), кунлардан бир куни Жаноб Расулаллоҳ ўшал холаларининг уйларига кириб эрдилар, меҳмон қилдилар. Сўнг, ул муҳтарама Жаноб Расулаллоҳнинг бошларини (бити йўқмикан, деб) қарай бошлаган эрдилар, ул зот ухлаб қолдилар. Кейин, Жаноб Расулаллоҳ юзларида табассум бирла уйғондилар. Шунда Умму Милҳон: «Ё Расулаллоҳ, нечун кулаётирсиз?» — дедилар. Ул зот: «Тушимда менга Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгани кетаётган бир гуруҳ умматларим намоён қилинди. Улар подшоҳлар янглиғ тахтда ўлтирган ҳолда денгиз бўйлаб кемада сузиб кетишаётган эрмишлар», — дедилар. Умму Милҳон: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, мени ҳам ўшалар тоифасидан қилсин!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ холаларини шундай деб дуо қилдилар-да, муборак бошларини яна ёстиққа қўйиб, (ухлаб қолдилар). Кейин, яна табассум бирла уйғондилар. Умму Милҳон (яна таажжуб қилиб): «Ё Расулаллоҳ, нечун кулаётирсиз?» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Тушимда менга Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгани кстаётган бир гуруҳ умматларим намоён қилинди» — деб илгаригидек жавоб қилдилар. («Аммо, бу сафар ул зот: «Улар қуруқликца туяларга миниб кетишаётган эрмишлар» — деб айтганлар», — дейишади айрим муҳаддислар). Умму Милҳон яна: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, мени ҳам ўшалар тоифасидан қилсин!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Сиз аввалгилар (яъни, кемада кетаётганлар) тоифасидансиз», — дедилар. Кейин, Умму Милҳон Муовия ибн Абу Суфён (ғазот қилган) замонда, (Ҳазрат Усмоннинг халифалик даврларида бошқа мужоҳидлар қатори эрлари Убода ибн ас-Сомит бирлан бирга) кемага ўлтириб, (ғазот қилгани Румга йўл олдилар). (Аммо), кемадан қуруқликца тушгач, (йўлда кетатуриб) туяларидан қулаб, ҳалок бўлдилар».

4-боб. Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилгувчиларнинг мартабалари ҳақида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога ва унинг Расулига иймон келтирган, (беш вақт) намоз ўқиган ва Рамазон рўзасини тутган бўлса, у хоҳ парвардигор йўлида жиҳод қилган ва хоҳ туғилган ерида (муқим) ўлтирган булсин, Оллоҳ таоло жаннатга киритмоғига ҳақлиғ бўлур» — деб марҳамат қилдилар. (Оллоҳ таоло уни жаннатга киритмоққа мажбур эканлигидан эмас, балки ўз аҳкомларини сидқидил адо этгани боисидан уни иззат-икром бирла жаннатга киритмоғига мустаҳиқ қилур. Чунки, Оллоҳ таоло ҳеч нарсага мажбур эмасдур). Саҳобалар: «Ё Расулalloҳ, бул хушхабардан одамларни воқиф қилайликми?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Жаннатда юзта даража мавжуд, парвардигор уларни Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилганлар учун ҳозирлаб қўйгандур. Бир даража бирлан иккинчи даража оралиги осмон бирлан ер оралиғича бўлиб, агар Оллоҳ таолодан тилак қиладирган бўлсангизлар, ундан Фирдавсни сўрангизлар, чунки мен уни энг афзал ва энг юксак жаннат деб билурман. Унинг тепасида Ар-Раҳмоннинг Арши жойлашган, айнан ўшал ердан дарёлар жаннатга отилиб чиқур», — дедилар». (Саҳобаларнинг «Ё Расулalloҳ, бул хушхабардан одамларни воқиф қилайликми?» деган саволига ул зотнинг берган юқоридаги жавоблари ҳикматли жавоб бўлиб, «Ҳар ким Оллоҳ таолонинг аҳкомларини қай даражада адо этган бўлса, жаннатнинг шунга яраша даражасига кирмоғи ҳақида хушхабар айтингизлар!» деган маънодадур).

Самура разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кечаси мен тушимда икки кишининг (яъни, икки фариштанинг) қошимга келиб, мени (жаннатдаги) бир (баҳайбат) дарахт тепасига олиб чиқишганини, кейин (ўшал дарахт тепасидаги) бир уйга олиб киришганини кўрдим. Ул уй шул қадар муҳташам ва гўзал эрдик, мен ундан яхшироқ уйни сира кўрмаганман. Улар менга: «Бул уй — шаҳидлар уйидур» — деб айтишди».

5-боб. Эрталабдан (то кун оғунча) ёхуд кун отгандан (то кун ботгунча) бир мартагина Оллоҳ таоло йўлида жиҳодга чиқмоқлик ҳамда камонингиз қавси бирлан унинг тори оралиғича келадирган жаннатдаги жой ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эрталабдан (то кун оғунча) ёхуд кун отгандан (то кун ботгунча) бир мартагина Оллоҳ таоло йўлида жиҳодга чиқмоқлик дунё ва ундаги (жамики) нарсалардан яхшироқдур!» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Камон қавси бирлан унинг тори оралиғича келадирган жаннатдаги жой кўёш чиқиб-ботадирган нарсдан (яъни, дунёдан) яхшироқдур!» — деб марҳамат қилдилар. Ул зот: «Эрталабдан (то кун оғунча) ёхуд кун отгандан (то кун ботгунча) бир мартагина Оллоҳ таоло йўлида жиҳодга чиқмоқлик кўёш чиқиб-ботадирган нарсдан (яъни, дунёдан) яхшироқдур!» — деб ҳам марҳамат қилдилар».

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кун отгандан (то кун ботгунча) ва эрталабдан (то кун оғунча) бир мартагина Оллоҳ таоло йўлида жиҳодга чиқмоқлик дунё ва ундаги (жамики) нарсалардан яхшироқдур!» — деб марҳамат қилдилар».

6-боб. Алҳур ул-ъийн, яъни жамоли кўзни ҳайрону лол қиладирган, кўзининг қораси ўта қора, оқи эрса ута оқ ҳурлар ҳамда уларнинг тавсифи

Оллоҳ таоло («Духон» сурасининг 54-оятда); «Биз уларни Ҳури ʔийнларга уйлантириб яъни, никоҳлаб) кўйгандурмиз»,— дейди.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ердаги жамики нарсалар ўзиники бўлган тақдирда ҳам, жаннатда қолмоқдан кўра, бу дунёга қайтмоқни истайдирган бирор банда йўқдур. Фақат шаҳидгина, (Оллоҳ таоло йўлида шаҳид бўлгани тўфайли жаннатда ўзига нисбатан кўрсатилаётган) иззату икромни кўриб, бу дунёга қайтмоқни ва (Оллоҳ таоло йўлида яна) ўнлаб марта ўлдирилиб (шаҳид бўлмоқни) орзу қилур».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кун оғандан (то кун ботгунча) ёхуд эрталабдан (то кун оғгунча) бир мартагина Оллоҳ таоло йўлида жиҳодга чиқмоқлик дунё ва ундаги (жамики) нарсалардан яхшироқдур! Камонингиз қавси бирлан унинг тори оралиғича келадирган ёхуд бир қамчи сиққудек жаннатдаги жой дунё ва ундаги (жамики) нарсалардан яхшироқдур! Агар жаннат аёлларидан (яъни, ҳурлардан) бири ер аҳлига ўз рухсорини намоён қилса, осмон бирлан ер оралиғини мунаввар ва муаттар қилган бўлур эрди. Унинг бошидаги румоли дунё ва ундаги (жамики) нарсалардан яхшироқдур!».

7-боб. Шаҳид бўлмоқни орзу қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар менинг умматимга машаққатим бўлмаганида эрди (яъни, «Мен ғазотга чиқадирган бўлсам, умматимнинг ночор аҳволдаги қисми ҳам, гарчи қийналсаларда, хижолат чекканларидан мен бирла чиқурлар. Агар шундай бўлмаганида эрди, ғазотга отланган) кўшиндан қолиб, (бул ерда ўлтирмас эрдим). Оллоҳ таоло ҳақи, мен: «Парвардигор йўлида шаҳид бўлиб, сўнг тирилсам, яна шаҳид бўлиб, яна тирилсам, сўнг яна шаҳид бўлсам!» — дейман».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам хитоб қилиб: «Байроқни Зайд (қўлига) олди, шаҳид бўлди, кейин уни Жаъфар (қўлига) олди, шаҳид бўлди, сўнг уни Абдуллоҳ ибн Равоҳа (қўлига) олди, у ҳам шаҳид бўлди. Кейин уни, амр қилинмаганлигига қарамай, Холид ибн Валид (қўлига) олиб эрди, (Оллоҳ таоло) унга зафар муяссар қилди», — дедилар. Сўнг, кўзларига ёш олиб: «Қанийди, улар ҳузуримизда бўлсалар!» — деб айтдилар».

8-боб. Оллоҳ таоло йўлида (жиҳодга чиққан) киши (уловидан қулаб) вафот этса ҳам, шаҳидлардан ҳисобланур

Оллоҳ таолонинг қавли: «Кимки, уйдан Оллоҳ ва унинг Расулини деб ҳижрат қилиб чиқса, сўнг унга ўлим етса, батаҳқиқ унинг ажри Оллоҳнинг зиммасига тушур»

Умму Ҳаром бинти Милҳон ривоят қиладилар: «Кунлардан бир куни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менинг қошимда ухлаб қолдилар. Сўнг, табассум била уйғондилар. Шунда мен: «Нечун кулаётирсиз?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Тушимда менга кемада подшоҳлардек тахтга ўлтириб олиб, денгиз буйлаб сузиб кетаётган бир гуруҳ умматларим намоён қилинди», — дедилар. Мен: «Оллоҳ таолога дуо қилингиз, мени ҳам ушалар тоифасидан қилсин!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ мени шундай деб дуо қилдилар. Кейин яна (бошларини ёстиққа кўйиб), ухлаб қолдилар. Сўнг, яна табассум қилганча уйғондилар. Мен

табассумларининг боисини сўраб эрдим, аввалгидек жавоб қилдилар. Мен дуо қилмоқларини сўрадим. Шунда ул зот: «Сиз аввалгилар (яъни, денгизда сузиб кетаётганлар) тоифасидансиз», — дедилар» Кейин, Умму Милхон эрлари Убода ибн ас-Сомит бирлан ғазотга чиқиб, ортларига қайтаётганларида туяларидан қулаб, вафот қилдилар.

9-боб. Оллоҳ таоло йўлида (бошидан) жудо булгувчи ёхуд (найза) санчиб (ўлдирилгувчи) кишилар хусусида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Бану Сулайм қабиласига мансуб етмиш кишини (қорини) (иймонга даъват қилмоқ учун) Бану Омир қабиласига юбордилар. Улар етиб боришгач, тоғам (Ҳаром ибн Милхон) ҳамроҳларига: «Мен уларнинг олдига сизлардан илгарироқ бориб, гаплашиб кураман, агар менга омонлик берсалар, уларга Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳақларида хабар қиламан. Башарти менга омонлик бермайдирган бўлсалар, сизлар менга яқин ерда турибсизлар, (кўрганларингизни бориб айтасизлар)», — дедилар. Сўнг, тоғам ҳамроҳларидан илгари уларнинг олдига бориб, омонлик сўрадилар, улар омонлик беражакларини айтишди. Аммо, тоғам Жаноб Расулulloҳ ҳақларида сўзлаб турганларида бир кишига ишора қилишди. У найза санчиб, тоғамни ҳалок қилди. Тоғам ҳалок булаётиб: «Оллоҳу акбар, Каъба эгаси ҳақи, мен (шаҳидликка эришиб) зафар топдим!»— дедилар. Кейин, улар тоғамнинг ҳамроҳларига ташланишиб, тоққа чиқиб олган биргина чўлоқ кишидан бўлак, ҳаммаларини ўлдиришди. Сўнг, Жаброил алайҳиссалом Жаноб Расулulloҳга уларнинг ўз парвардигорларига рўбарў бўлганларини, парвардигор улардан рози бўлиб, уларни (ҳам) рози қилганини маълум қилдилар. Кейин, биз Қуръон жумласида «Бизнинг парвардигоримизга рўбарў бўлганимизни ва парвардигоримиз биздан рози бўлиб, бизни (ҳам) рози қилганини қавмимизга етказингизлар» деб қироат қиладирган бўлдик, лекин у кейинчалик мансук (бекор) қилинди. ўшанда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қирқ кун бомдод намозида «Дуои Қунут»ни ўқиб, Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига осийлик қилган Раъл, Заквон, Бану Лихён ва Бану Усайяни дуои бад қилдилар».

Жундуб ибн Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам шаҳидгоҳлардан бирида (айтишларича, Уҳуд ғазотида) эрдилар, (ногаҳон қоқиниб кетиб) бармоқлари қонади. Шунда ул зот хитоб бирлан: «Қонини зое оқизган шунчаки бир бармоқсан, Тўкмадинг қонингни Оллоҳ йўлида, бироқ, сан!» — дедилар».

10-боб. Оллоҳ таоло йўлида жароҳатланганлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жоним кўлида бўлган зот ҳақи, Оллоҳ таоло йўлида (яъни, жиҳодда, золим ҳукмдорларга қарши жангда ва ўз ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилиш, қароқчи ва ўғрилар бирлан олишиш ҳамда амри маъруф ва наҳий мункар қилиш жараёнида) қайси бир мусулмон жароҳатланмасин, Оллоҳ таоло эрса қайси бандаси ўзининг йўлида жароҳатланганини яхши билур, Қиёмат куни жароҳатидан қон оқиб турган ва ранги қон ранги, ҳиди мушк ҳиди (янглиғ) ҳолда келиб, (Оллоҳ таолога рўбарў бўлур)» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, юқорида зикр қилинган курашларда иштирок қилган ҳар бир мусулмон мужоҳид бўлиб, агар жароҳатланиб қазо қилса, шаҳиддур).

11-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй Муҳаммад, сиз уларга): «Сизлар биз хусусимизда икки яхшилик (ажру ўлжа олмоқ ва шаҳидлигу жаннатга кирмоқ)дан биригагина мунтазирдурсизлар» — деб айтинг!» («Тавба» сураси 52-оят)

Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳирақл менга бундай деди: «Мен сендан: «Унга (яъни, Жаноб Расулulloҳга) қарши қилган жангларингиз қандай бўлган эрди?» — деб сўрадим. Шунда сен урушнинг (қудуққа ташланганда бир гал кўп ва бир гал кам сув тортиб оладирган) челақ (каби) эканлигини айтдинг. Ҳа, шунингдек пайғамбарлар ҳам бир мағлуб ва бир ғолиб бўлиб туради».

12-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Мўминлар орасида шундай кишилар борки, улар ўзлари Оллоҳга берган аҳду паймонларига (яъни, Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилиб шаҳид бўлмоқлик ҳақидаги аҳду паймонларига) вафо қилдилар. Улардан (бир қанчаси) ўз аҳдига вафо қилиб, (шаҳид бўлди, қолганлари) эрса (шаҳидликка) мунтазирдурлар. Улар (мунофиқлар янглиғ ўз аҳдларини) ўзгартирганлари йўқ» («Аҳзоб» сураси, 23-оят)

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Амаким Анас ибн ан-Назр разияллоҳу анҳу Бадр жангига бўлмадилар. Кейин, ул киши: «Ё Расулаллоҳ, сиз мушрикларни қиргин қилган дастлабки жангда бўлмадим. Агар Оллоҳ таоло мушрикларга қарши қилинган (ўшал) жангда иштирок этмоғимни насиб этганида, нималар қилишимни бир кўрган бўлур эрди», — дедилар. Кейин, Уҳуд кунидаги жангда мусулмонлар енгилиб (қочдилар). Шунда амаким: «Ё парвардигоро, дўстларим қилган иш учун сенга узр айтаман ҳамда мушриклар қилган ишдан халос этмоғингни сурайман!» — дедилар. (Яъни, дўстларининг жангда мағлуб бўлиб қочганлари учун парвардигордан узр сурадилар ҳамда мушрикларнинг жангда ғолиб келиб, мусулмонларнинг улдирилмоғидан ўз паноҳида асрамоғини тиладилар). Сўнг, амаким (мушриклар томон) юриб эрдилар, (қочиб келаётган) Саъд ибн Муоз йўлиқдилар. Шунда амаким: «Эй Саъд ибн Муоз, (жангда шаҳид бўлиб) жаннатга (кирмоқни истарман), Назрнинг парвардигори ҳақи, мен Уҳуд (тоғи) томондан (жаннат) ҳиди келаётганини сезиб турибман!» — дедилар. (Яъни, «Уҳуд этагида турган мушрикларни тор-мор қилиш бирлангина жаннатга эришмоғимни яхши билурман», — дедилар). Саъд (ул кишига жавоб бериш ўрнига): «Ё Расулаллоҳ, у каби (яъни, Анас ибн ан-Назр каби жасорат кўрсатиш) қўлимдан келмади», — дедилар. (Кейин, амаким Анас ибн ан-Назр мушрикларга қарши жангга кириб шаҳид бўлдилар). Сўнг, биз ул кишининг (жасадларида) қилич, найза ёки камон ўқи зарбасидан ҳосил бўлган саксондан ортиқ жароҳат борлигини кўрдик. Ул кишини мушриклар шул қадар пора-пора қилиб ташлаган эрдик, бирор одам таний олмади, ҳатто ўзларининг сингиллари ҳам бармоқларидан (ёки тирноқларидан аранг) таниди. Биз (Оллоҳ таолонинг) «Мўминлар орасида шундай кишилар борки, улар ўзлари Оллоҳга берган аҳду паймонларига вафо қилдилар...» деб бошладирган (юқоридаги) ояти карималарини ул киши ва ул кишига ўхшаш (жасорат кўрсатиб, шаҳид бўлган) мусулмонлар ҳақида нозил қилинган, деб ҳисоблар эрдик.

(Бир куни) ул кишининг (яъни, Анас ибн ан-Назрнинг) Рубаййиъ исмли сингиллари бир аёлнинг курак тишини (уриб) синдириб қўйди. Шунда (Рубаййиънинг қариндошлари тиши синган аёлнинг қариндошларидан) уни афв этмоқларини илтимос қилишди (яъни, жарима бадалига). Аммо, улар (бунга) кўнмай, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига (шикоят қилиб) боришди. Жаноб Расулulloҳ қасос олмоқни (яъни, унинг тишини ҳам синдирмоқни) амр қилдилар. Шунда Анас (ибн ан-Назр): «Ё Расулаллоҳ, сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, унинг (синглимининг) тиши синдирилмасин!» — деб (елбордилар. Шунда) тиши синдирилган аёлнинг қариндошлари жарима олишга розилик беришиб, қасос олмайдирган бўлишди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг қайси бир бандаси ўз парвардигори номини ўртага қўйиб онт ичса, унга вафо қилмоғи лозим!» — дедилар». (Тиши синдирилган аёл қариндошларининг ўз онтларида турмай, Анас ибн ан-Назрнинг сингилларини афв этишга рози бўлганлари, юзаки қараганда, Жаноб Расулulloҳнинг сўзларига зиддек

туюлади. Аммо, баъзи мусулмонлар Бадр жангида қочганларида Анас ибн ан-Назрининг уларнинг қилган иши учун Оллоҳ таолодан узр сўраганларини эсласак, мусулмонларнинг бир-бирларига раҳмдил, бир-бирларининг гуноҳларини кечирувчан бўлмоқлари лозимлигини англаймиз).

Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳифалардан (яъни, бир вақтлар тери, мато, ясси тош, ҳайвон кураги каби нарсаларга битиб қўйилган Қуръон оятларидан) мусхафларга (китобларга) нусха кўчирилди. Шунда мен «Аҳзоб» сурасидаги бир оятни учратмадим, уни Жаноб Расулulloҳ қироат қилганларини (кўп марта) эшитган эрдим, Қидирақидира уни Ҳузайма (ибн Собит) ал-Ансорийдан топдим. Жаноб Расулulloҳ бир вақтлар (Ҳузаймага шундай бир имтиёз берган эрдиларки), ул кишининг гувоҳликлари икки кишининг гувоҳлигига ўтган эрди. (Яъни, Жаноб Расулulloҳ бир куни бир кишига бир нарса хусусида гапириб эрдилар, у айтган сўзларининг ростлигини инкор қилди. Шунда Ҳузайма: «Мана мен сўзингизнинг ростлигига гувоҳлик бераман!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мендан далил талаб қилмай ҳам гувоҳлик берасанми?» — дедилар. Ҳузайма: «Биз сизга осмондан хабар келишига ишонамиз, бизга яна қандай далил керак?!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ Ҳузайманинг гувоҳликларини икки кишининг гувоҳлиги ўрнида қабул қилган эрдилар). Бу хусусда Оллоҳ таоло: «Мўминлар орасида шундай кишилар борки, улар- ўзлари Оллоҳга берган аҳду паймонларига вафо қилдилар...», — дейди».

13-боб. Жангдан бурунги амали солиҳ (яъни, жангдан бурун мусулмон бўлмоқлик) ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, ўзларингиз қилмайдирган нарсани нечун (қиламиз, деб) айтурсизлар? Ўзларингиз қилмайдирган нарсани (қиламиз, деб) айтмоқларингиз Оллоҳ наздида ниҳоятда манфур (ишдур). Батаҳқиқ, Оллоҳ ўзининг йўлида гуё туташ иморатлар янглиғ бир саф бўлиб жанг (жиход) қилгувчи кимсаларни яхши кўрур» («Саф» сураси, 2—4-оятлар).

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Темир бирлан ниқобланган (яъни, бошу юзини ёпиб тургувчи дубулға кийиб олган) бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Ё Расулаллоҳ! (Аввал мушрикларга қарши) жанг қиламан, сўнг мусулмон бўламан», — деди. Жаноб Расулulloҳ (унга): «(Аввал) мусулмон бўл, сўнг жанг қилгил!» — дедилар. Кейин, ўшал киши (аввал) мусулмон бўлди, сўнг жанг қилиб, (жангда) ўлдирилди. Шунда Жаноб Расулulloҳ; «Кам иш (амали солиҳ) қилди-ю, (лекин) кўп ажру савоб топиб кетди» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, Оллоҳ таолонинг фазлу карами шул қадар кенги, у ўз бандаси сидқидилдан қилган кичик бир амали солиҳ учун ҳам мул ажру савоб ато этур).

14-боб. Дайди ўқ тегиб ҳалок бўлган киши хусусида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умму ар-Рубаййиъ бинти ал-Бароъ (шунингдек, у Умму Ҳориса ибн Суроқа) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, менга (ўтлим) Ҳориса(нинг тақдири энди не бўлмоғи) ҳақида сўзламайсизми? Агар у (ҳозир) жаннатда бўлса, сабр қилгум, акс ҳолда унинг (ўлими) учун дод-фарёд солиб йиғлагумдур», — деди. Чунки, Ҳориса Бадр куни дайди ўқдан ҳалок бўлган эрди. (Онаси эрса, Оллоҳ таоло душман қасддан ўлдирган мусулмоннигина шаҳидликка сазовор айлаб жаннатга киритади, деб тушунар эрди). Шунда Жаноб Расулulloҳ (унга): «Эй Умму Ҳориса, жаннатда (турли) даражалар мавжуд бўлиб, ўғлингга (унинг) энг юксак даражаси — Фирдавсдан (жой) насиб бўлди» — деб марҳамат қилдилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

1-боб. Оллоҳ таолонинг сўзи юксак (улуғвор) бўлмоғи учун жанг қилган киши ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «(Бир) киши ўлжа (бойлик орттириш) учун жанг қилур, (иккинчи) киши шўхрат (орттириш) учун жанг қилур ва (учинчи) киши (қанчалик) шижоатли эканлигини курсатиш учун жанг қилур. Улардан қайси бири Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган бўлур?» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг сўзи (яъни, калимаи тавҳид) энг улуғ (сўз) бўлмоғи учун жанг қилган киши Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган бўлур» — деб марҳамат қилдилар».

2-боб. Оллоҳ таоло йўлида оёқлари чанг бўлган киши ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Мадиналикларга ва уларнинг тевааракларидаги бадавий арабларга (ғазотга борма), Оллоҳнинг расулидан ортда (яъни, уйларида) қолмоқлари ҳамда ул зот бирла ишлари бўлмай, ўзлари бирлан машғул бўлмоқлари номуносиб эрди. Зеро, Оллоҳ йўлида улар ё ташналик ё бирор кулфат ва ё очликка гирифтор бўлсалар ёхуд кофирларни дарғазаб қиладирган бирор жойга қадам боссалар ва ё душманлардан бирор нарсани тортиб олсалар, бунинг учун улар(нинг номаи аъмоллари)га амали солиҳ (қилганлари хусусида) битиб қўйилур. Албатга, Оллоҳ яхши амаллар қилгувчиларни ажру савобдан бенасиб қилмас!» («Тавба» сураси, 120-оят).

Абдурраҳмон ибн Жабр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло йўлида оёқлари чанг бўлмаган бандага жаҳаннам дучор бўлур», — дедилар». (Демак, Оллоҳ таоло йўлида оёқлари чанг бўлган бандага жаннатдан жой насиб бўлур).

3-боб. Бирор кишининг ёнидан ўтиб кета туриб, унга қўнган чангни қоқиб ташламоқ ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз масжид (қураётганимизда) ғишларни биттадан, Аммор эрсалар иккитадан (бири ўзлари учун, иккинчиси Жаноб Расулulloҳ учун) ташиётган эрдилар. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишининг ёнларидан ўтиб кета туриб, бошларига қўнган чангни қоқиб ташладилар-да: «Бечора Аммор! Уни бир зулмкор тоифа ўлдиради. Бу уларни жаннатга чорласа, улар буни жаҳаннамга чорлайдилар», — дедилар. (Аммор: «Ё парвардигоро, мени фитналардан ўз паноҳингда асрагил!» — дедилар)». (Яъни, Сиффин воқеаси вақтида — Ҳазрат Али бирлан Муовия ўрталарида ихтилоф чиққан чоғда Аммор Муовия тарафдорларини Ҳазрат Алига итоат этишга даъват қиладилар. Аммо, улар бундан бош тортиб, ул кишининг ўзларини Муовияга итоат этишга чорлашади. Натижада, икки томон ўртасида уруш бошланиб, Муовия тарафдорлари Амморни ўлдиришади).

4-боб. Урушдан сўнг ғул қилмоқ ҳамда (Оллоҳ таоло йўлида бошга қўнган) чанг ҳақида

Оиша разишшоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хандақ куни(даги ғазотдан) қайтгач, қуролларини қўйиб, ғул қилдилар. (Шул аснода) Ҳазрат

Жаброил бошларига чанг қўнган ҳолда ул зотнинг қошларига келиб: «Сиз қуролингизни қўйибсиз, аммо, Оллоҳ таоло ҳақи, биз ҳали қуролимизни қўйганимизча йўқ!» — дедилар. Ул зот: «Яна қаерга (жиҳод қиламиз)?» — деб сўрадилар. Ҳазрат Жаброил: «Ҳов анави томонга» — дея Бану Қурайза тарафга ишора қилдилар. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану Қурайза томон юриш қилдилар».

5-боб. Оллоҳ таолонинг қўйидаги қавлининг фазилати ҳақида: «Оллоҳ йўлида ўлдирилганларни ҳаргиз ўликлар деб ўйламангиз, аксинча улар Оллоҳнинг қошида тирик бўлиб, Оллоҳ ўз фазлу карамидан ато этган (анвои) неъматлардан мамнунлик бирла баҳраманд бўлмоқдалар ва ҳали ортларидан етиб келмаган биродарларининг (бу дунёда амали солиҳлар бирла машғул эканликлари боисидан ўз охиратлари хусусида) на хавотир (олмоқлари) ва на ташвишланмоқлари лозим эмаслигидан хурсанддурлар. Шунингдек, улар Оллоҳнинг неъмату карамидан ҳамда Оллоҳ мўминларнинг ажрларини зое қилмаслигидан хушнуддурлар» («Оли Имрон» сураси, 169—172-оятлар)

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Биъру Маъуна асҳобларини (Исломга даъват қилиш учун юборилган етмиш мусулмонни) ўлдириб, Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига осийлик қилган Раъл, Заквон ва Усайя номли қабилаларни ўттиз кун (баъзи ҳадисларда қирқ кун) бомдодда дуои бад қилдилар. Оллоҳ таоло Биъру Маъунада («Маъуна» қудуғи жойлашган ерда) ўлдирилган ўшал мусулмонлар хусусида қўйидаги оятни нозил қилди: «Бизнинг парвардигоримизга рўбарў бўлганимизни ва парвардигоримиз биздан рози бўлиб, бизни (ҳам) рози қилганини қавмимизга етказингизлар». Биз уни қироат қилиб юрдик, кейин у мансух (бекор) қилинди».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мусулмонлардан бир нечаси Уҳуд куни тонгда шароб (маст қилгувчи ичимлик) ичишди-да, (жангга кириб кетишди). Сўнг, барчалари шаҳид бўлишди. Ўшал кун охирида одамлар Суфёнга савол беришди. Шунда ул киши: «Бу у ҳақда эмас» — деб жавоб қилдилар. (Бу ҳадисда айтилган воқеа ичкилик ҳаром қилинмасидан илгари содир бўлган бўлиб, ичкилик ичиб шаҳид бўлган мусулмонлар хусусларида савол берганларнинг саволлари мазмуни ҳам, Суфённинг жавоблари мазмуни ҳам қоронғудур. Аммо, биз бу ҳақда тахминан бундай деб айтмоғимиз, эҳтимол, жоиз булур: маст қилгувчи ичимлик хусусида энг дастлаб нозил бўлган оят «Сизга шароб ва қимор ҳақида савол берурлар, сиз айтингки, буларда катта гуноҳ бордур» деган оят бўлиб, унда ичкиликнинг қабоҳати исбот этилган. Кейин, «Эй мўминлар, мастлик чоғингизда, токи нима деяетганларингизни биладирган бўлгунингизга қадар, намозга яқинлашмангизлар!» деган оят нозил бўлди. Ундан сўнг эрса, «Эй мўминлар, шароб, қимор, бутлар ва қуръа ўқлари нопок бўлиб, шайтон амалидандур. Бас, нажот топмоқларингиз учун улардан сақланингизлар!» деган оят нозил қилиниб, ичкилик қатъий манъ қилинди).

6-боб. Фаришталарнинг (ўз қанотлари ила) шаҳид устига соя солиб турмоқлари ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Отам (Абдуллоҳ ибн Амр Уҳуд куни мушриклар томонидан) ўлдирилиб, қулоқ ва бурунлари кесиб ташланди. (Жангдан кейин), ул кишининг жасадларини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келтиришди. Шунда мен (йиғлаб) ул кишининг юзларига ёпиб қўйилган кийимни оча бошлаган эрдим, қавмим мени бундай қилмоқдан қайтаришди. Шулар аснода (бир аёлнинг) дод-фарёд (қилиб йиғлаган) овози эшитилди. Одамлар: «Бу Амрнинг қизи (ёхуд синглиси)», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ:

«Йиғласанг ҳам, йиғламасанг ҳам, фаришталар, то унинг (тобутини) кўтаргунингизга қадар, қанотлари бирлан устига соя солиб тургайлар», — дедилар».

7-боб. Мужоҳиднинг бу дунёга қайтмоқни орзу қилмоғи ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ердаги жамики бойликлар ўзиники бўлган тақдирда ҳам, жаннатда қолмоқдан кўра, бу дунёга қайтмоқни истайдирган бирор банда йўқдур. Фақат шаҳид (бўлган мужоҳидгина Оллоҳ таоло йўлида шаҳид бўлгани туфайли жаннатда ўзига нисбатан курсатилаётган) иззату икромни кўриб, бу дунёга қайтмоқни ва (Оллоҳ таоло йўлида яна) ўнлаб марта ўлдирилиб, (шаҳид бўлмоқни) орзу қилур».

8-боб. Жаннат қиличлар сояси остидадур!

Мугийра ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам парвардигоримиз (ўзларига) йўллаган ваҳий хусусида бизга хабар қилиб: «Биздан кимки (Оллоҳ таоло йўлида) ўлдирилса, жаннатга кирур» — деб марҳамат қилдилар. Шунда Ҳазрат Умар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Биздан ўлдирилганлар жаннатда, улардан (кофирлардан) ўлдирилганлар эрса дўзахда бўлмайдими?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундай, (биздан ўлдирилганлар жаннатда, улардан ўлдирилганлар эрса дўзахда булур)», дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар.; «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билиб қўйингизлар, жаннат қиличлар сояси остидадур!» — деб марҳамат, қилдилар». (Қиличлар сояси ерга қачон тушур? Қачонки уларни. Оллоҳ таолонинг душманлари боши узра кўтарсанг!).

9-боб. Жиҳод учун фарзанд талабида бўлган киши ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «(Бир куни) Сулаймон ибн Довуд алайҳиссалом: «Мен бул кеча албатта юзта (ёхуд тўқсонга) хотинни зиёрат қилурман, уларнинг барчаси менга Оллоҳ таолонинг йўлида жиҳод қилгувчи биттадан чавандоз туғиб берур!» — дедилар. Шунда ул кишининг дўстлари (яъни, Жаброил алайҳиссалом): «Иншооллоҳ, деб айтингиз!» — дедилар. Аммо, ул киши (ўзларининг эзгу орзу-хаёллари билан банд эканликлари боисидан Жаброил алайҳиссаломнинг сузларини эшитмай қолиб), «Иншооллоҳ» демадилар. Пировардида, ул хотинларнинг фақат биттасигина ҳомиладор бўлиб, у ҳам оёғи ноқис бола туғди. Мухаммаднинг жони кўлида бўлган зот ҳақи, агар «Иншооллоҳ» деганларида (ул аёллар биттадан ўғил туғиб берган ва) уларнинг барчаси Оллоҳ таоло йўлида от миниб жиҳод қилган булур эрдилар!».

10-боб. Урушдаги шижоат ва қўрқоқлик ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг яхши, энг шижоатли ва энг сахий одам эрдилар. (Бир кун) тунда Мадина аҳли (қандайдир овозни эшитиб, «Душман бостириб келаётир» — деб) хавотирга тушди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир отни миндилар-да, барчадан илгари (ўшал овоз келган тарафга) чоптириб кетдилар. (Кейин, ул ерда ҳеч қандай хавфу хатар йўқлигини билиб, ортларига қайтдилар-да): «Биз бул отнинг денгиз (мавжлари янглиғ учқур эканлигини)

билдик!»— дедилар».

Муҳаммад ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир гуруҳ одамлар бирлан бирга Ҳунайдан қайтиб келаётганларида Жубайр ибн Мутъим ҳам ул зот бирлан бирга эрдилар. Шунда бадавийлар (жангда олинган ўлжалардан берингиз, деб) Жаноб Расулulloҳга (шул қадар) ёпишиб олишдики, пировардида ул зот (гули сариқ) Самура дарахтлари (остига) бориб тухтамоққа мажбур бўлдилар. (Ўшал дарахтлар томон кетаётганларида) чопонлари (дарахт шохларига илиниб қолди ёхуд бадавийлар томонидан) ечиб олинди. Шунда ул зот: «Чопонимни берингизлар, агар менинг ана шул дарахтлар сонича молим (туя ёки қорамол) бўлганида ҳам, кейин мени бахил, ёлғончи ва қўрқоқликда айбламасликларингиз учун, барчасини сизларга бўлиб берган бўлур эрдим», — дедилар».

11-боб. «Қурқоқликдан асрагил!» деб Оллоҳ таолога илтижо қилмоқ ҳақида

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам намоз охирида: «Ё парвардигоро, мени қўрқоқликдан, энг нохуш умрга қайтарилмоғимдан (яъни, умрнинг киши ниҳоятда қариб, болалар янглиғ ўзгалар қаровига муҳтож бўлиб қоладирган ва эзмалик қиладирган давригача яшамоғимдан), дунё (яъни, Дажжол) фитнасидан ва қабр азобидан ўз паноҳингда асрагил!» — деб илтижо қилур эрдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, мени нотавонликдан, ялқовликдан, (қариб) эзма бўлиб қолмоқдан, шунингдек тириклик ва ўлим чоғида бўладирган фитналардан ҳамда қабр азобидан ўз паноҳингда асрагил!» — деб илтижо қилур эрдилар».

12-боб. Урушда кўрган-билганларини гапириб берган киши хусусида

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Мен Талҳа ибн Убайдуллоҳ, Саъд (ёки Миқдод ибн ал-Асвад) ва Абдурраҳмон ибн Авф разияллоҳу анҳумга ҳамроҳлик қилдим. Аммо, Талҳадан бўлак бирорталарининг Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (қатнашган ғазотлар) хусусида гапирганларини эшитмадим. Фақат Талҳанинггина Уҳуд ғазоти ҳақида гапирганларини эшитиб эрдим».

13-боб. Жиходга (чақирилса, унга) бормоқликнинг вожиб эканлиги ҳақида. (Жаҳонда Ислоннинг ғалаба қилмоғи ва калимаи тавҳиднинг энг юксак сўз бўлиб қолмоғи учун) жиход (қилгувчи) ҳамда (ҳижрат қилганлик савобига эришмоқ) ниятида жиход қилгувчи киши)дан матлуб нарсалар хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй мўминлар, агар умумий сафарбарлик эълон қилинса), энгил бўлган ҳолда ҳам, оғир бўлган ҳолда ҳам (яъни, пиёдами ё уловдами, фақирми ё бойми, ёшми ё қарими, қайси бир ҳолда бўлса-да, жиходга) чиқингизлар ва жону молларингизни тикиб Оллоҳ таоло йўлида жиход қилингизлар! Агар билсангизлар, ана шу сизлар учун яхшироқдур. (Эй Муҳаммад), агар (жиход) яқин мол бўлса эрди (яъни, осон қулга кирадиган ўлжа бўлса эрди) ва осон сафар бўлса эрди (яъни, қийналмай бориб келса бўладирган бир яқин ерда бўлса эрди) улар (мунофиқлар) албатта сизга эргашган булур эрди. Аммо, уларга масофа узоқ (ва машаққатли) кўриниб, (сиз бирла ғазотга чиқмадилар). Энди улар ўзларини ҳалок(атга гирифтор) қилиб: «Агар бизлар қодир бўлганимизда эрди, сизлар ила чиқур эрдик» — деб (ёлғон) қасам ичгайлар. Оллоҳ (таоло) билурки, улар албатта ёлғончидурлар» («Тавба»

сураси, 41—42-оятлар).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, сизларга не бўлдики, «Оллоҳ таоло йўлида (жиҳодга) чиқингизлар!» деб айтилганда (ўз) ер(ларингиз)га ёпишиб олдингизлар? (Ёки) сизлар охират (ажру савоблари)дан юз ўгириб, (бу) дунё ҳаётига (лаzzатларига) рози бўлдингизларми?! (Ахир), дунё ҳаёти матоси (яъни, бойлигу лаzzатлари) охират (ажру савоблари) олдида бир арзимас нарса-ку! Агар сизлар (жиҳодга) чиқмасангизлар, Оллоҳ (таоло) сизларга дардли азоб берур ва сизларнинг ўрнингизга бошқа бир қавмни келтирур (яъни, сизларни ҳалок қилиб, ўрнингизга бошқа бир қавмни мусулмон қилур), сизлар эрсангизлар Оллоҳ (таоло)га ҳеч бир зарар еткиза олмасизлар. Оллоҳ (таоло) ҳар бир нарсага қодирдур!» («Тавба» сураси, 38—39-оятлар).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фатҳ куни: «(Макка) фатҳидан кейин ҳижрат йўқдур, лекин (жаҳонда Исломнинг ғалаба қилмоғи ва калимаи тавҳиднинг энг юксак сўз бўлиб қолмоғи учун) жиҳод (қилмоқ) ва (ҳижрат қилганлик савобига эришмоқ) ният(ида жиҳод қилмоқ) бордур. Агар (жиҳодга) қақирилсангизлар, унга борингизлар!» — деб марҳамат қилдилар».

14-боб. Бир кофир бир мусулмонни ўлдирса-ю, сўнг мусулмон бўлиб, ўзи ҳам ўлдирилса...

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло бири иккинчисини ўлдириб, жаннатга киргувчи қўйидаги икки кишини (рози бўлиб) табассум бирла кутиб олур: бир мусулмон Оллоҳ таоло йўлида жанг қилиб, (бир кофир томонидан) ўлдирилур. Кейин, (ўшал кофир) Оллоҳ таолога тавба қилиб, (Исломни қабул қилур-да, ўзи ҳам Оллоҳ таоло йўлида) шаҳид бўлур».

Анбаса ибн Саъид ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбарда эканликларида (Хайбар фатҳ қилингандан кейин) ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, менга (ўлжалардан) улуш берсангиз!» — дедилар. Шунда Бану Саъид ибн ал-Ос авлодларидан бири: «Ё Расулаллоҳ, ул кишига (ўлжалардан) улуш бермангиз!» — деди. Абу Ҳурайра (дарғазаб бўлиб): «Бу Ибн Қавқалнинг қотили-ку!» — дедилар. Ибн Саъид ибн ал-Ос: «Во ажабо, манави тоғдан тушиб келган вабр (мушуксимонлар оиласига мансуб йиртқич ҳайвон)га қарангизлар! Оллоҳ таоло менинг қўлим бирлан (шаҳид қилиб), иззат-икромга сазовор этган киши ҳақида менга таъна қилаётир; ваҳоланки, Оллоҳ таоло ўшанда унинг қўли бирлан камситилмоғимга йўл қўймаган эрди!» — деди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ Абу Ҳурайрага улуш бердиларми, йўқми, билмайман».

15-боб. Ғазот (қилмоқ)ни рўза (тутмоқ)дан афзал кўрган киши ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Талҳа Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ғазот(га нисбатан ўта тақво қилганлари) боисидан рўза тутмас эрдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларидан кейинги (айниқса, Ҳазрат Умар даврларида) Ислом кенг ейилиб, мусулмонларнинг кофирларга қарши тазйиқи қудратли тус олгач, Абу Талҳа рўзадан тегадирган ажру савоблардан ҳам ўз насибаларини олмоқни зарур деб билиб, шул қадар қаттиқ рўза тутишга киришдиларки, ҳатто ул кишининг Рамазон ва Қурбон ҳайитларидан бўлак кунлари рўза тутмай юрганларини сира кўрмадим».

16-боб. (Оллоҳ таоло йўлидаги жангда) ўлдирилишдан бўлак шаҳидлик еттитадир

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шаҳиддар беш (тўрли) бўлиб, улар вабодан ўлган, қорин оғриғидан ўлган, фарқ бўлиб ўлган, бирор нарсагинг тагида қолиб ўлган ва Оллоҳ таоло йўлида ўлдирилган (мусулмонлардур)» — деб марҳамат қилдилар». (Имом Бухорий мазкур бобнинг сарлавҳасини «Оллоҳ таоло йўлида ўлдирилишдан бўлак шаҳидлик еттитадур» деб номлаб, Оллоҳ таоло йўлидаги жанглардан бўлак сабаблар туфайли шаҳид бўлишликнинг адади еттита эканлигини таъкидлайдилар. Аммо, баъзи муҳаддислар уларнинг бешта, баъзилари еттита эканлигини айтишса, бошқалари «йигирмадан ортиқ» дейишади. Шунга кўра, енгиндан ўлган, туғолмай (ёки боласи қорнида ҳолда) ўлган, бокира ҳолда ўлган, силдан ўлган ва бошқа кўпгина сабаблардан ўлган мусулмонларни ҳам шаҳидлар қаторига киритишади).

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Вабодан ўлмоқлик ҳар бир мусулмон учун шаҳидликдур» — деб марҳамат қилдилар».

17-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Мўминлардан ўзлари бешикаст була туриб, (жиҳодга чиқмай, уйларида) ўлтирганлари бирлан жону молини тикиб Оллоҳ йўлида жиҳод қилгувчилар тенг эмас. Оллоҳ жону молларини тикиб жиҳод қилгувчиларни (узрли сабабга кўра жиҳоддан қолган) кимсалардан ҳам... афзал қилди...» («Оллоҳ магфиратли, меҳрибон зотдур» деган қавлигача; «Нисо» сураси, 95—96-оятлар)

Баро разияллоҳуанҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Мўминлардан (жиҳодга чиқмай, уйларида) ўлтирганлари бирлан жону молини тикиб Оллоҳ йўлида жиҳод қилгувчилар тенг эмас» деган ояти каримаси нозил бўлганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зайдни чақирдилар. Зайд бир ҳайвон курагини олиб келиб, унга ўшал оятни ёзиб қўйди. Шунда Ибн Умму Мактум ўзларининг ногирон эканликларидан шикоят қилиб эрдилар, Оллоҳ таоло мазкур оятни «Мўминлардан ўзлари бешикаст була туриб, (жиҳодга чиқмай, уйларида) ўлтирганлари бирлан жону молини тикиб Оллоҳ йўлида жиҳод қилгувчилар тенг эмас» деб (ўзгартириб) нозил қилди».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

18-боб. (Душманга дуч келган заҳотиёқ) жанг қилишга ошиқмай, сабр қилмоқлик лозимлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғазотлардан бирида душманга дуч келганларида ўшал заҳотиёқ жангга киришмай, Қуёш оғунча сабр қилдилар. Сўнг, одамларга хитоб қилиб): «Душманга дуч келган вақтингизда (дарҳол жангга киришмай, бир оз) сабр қилингизлар! (Аввал душманнинг кучи ва режасини билингизлар ҳамда Оллоҳ таолодан ўзларингизга куч-қудрат ва саломатлик тилангизлар!)» — дедилар».

19-боб. Жангга ундамоқлик хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй пайғамбар), мўминларни жангга ундангиз!» («Анфол» сураси,

65-оят).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хандақ (ғазотига) чиқдилар. Шунда муҳожирлар ва ансорлар эрталабки салқинда (хандақ) қазишаётган бўлиб, уларнинг бу ишни қилиб берадиган қуллари йўқ эрди. Жаноб Расулуллоҳ муҳожирлар ансорларнинг толиқиб ва оч қолганларини кўриб: «Ё парвардигоро, (ҳақиқий) ҳаёт — охират ҳаётидур! Муҳожирлар бирлан ансорларнинг гуноҳларини мағфират қилгил!» — дедилар. Улар бунга жавобан: «Биз умримиз борича жиҳод қилмоққа Муҳаммадга байъат қилганмиз!» — дейишди».

20-боб. Хандақ қазимоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муҳожирлар ансорлар Мадина атрофига хандақ қазишга киришиб, туфроғини елкаларида таший бошлашди. Шунда улар: «Биз умримиз борича Исломга садоқатли бўлмоққа Муҳаммадга байъат қилганмиз!» — дейишар эрди. Жаноб Расулуллоҳ бўлсалар, уларга жавобан: «Ё парвардигоро, охират хайриятдан ўзга хайрият йўқдир! Ансору муҳожирларга баракот ато этгил!» — дер эдилар».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Хандақ куни) туфроқ ташиётиб бундай дедилар:

*«Ҳидоят топмас эрдик, қилмасанг сен ҳидоятлар,
Қилмас эрдик хайру эҳсон, қилмас эрдик ибодатлар.
Улуғворлик ато этгил мудом бизга худовандим,
Рўбарў келганда душман бизга бахш эт матонатлар.
Адоват бирла бизга неча бор зулм қилди куффор,
Фитна истар бўлса, ўзни айладик биз ҳимоятлар».*

21-боб. Узрли сабаб бирлан ғазотдан қолган киши ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Табук ғазотидан қайтиб келдик», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Табук) ғазотида эканликларида: «Мадинада — ортимизда шундай қавмлар (қолдиларки), биз қанчадан-қанча дара ва водийларни босиб ўтмайлик, улар биз бирлан биргадурлар (яъни, биз топаётган ажру савобларга шерикдурлар, чунки) улар узрли сабаб бирлан (ғазотдан) қолгандурлар» — деб марҳамат қилдилар».

22-боб. Оллоҳ таоло йўлида (яъни, жиҳодда) рўза тутмоқликнинг фазилати ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Кимки (жангга заифлик қилиб қолишдан чўчимай), Оллоҳ таоло йўлида (яъни, жиҳодда) бир кун рўза тутса, Оллоҳ таоло унинг юзини (яъни, уни) жаҳаннамдан етмиш йилга (яъни, етмиш йиллик масофага) йироқ қилур», деб айтганларини эшитдим».

23-боб. Оллоҳ таоло йўлида (яъни, жиҳодда) садақа қилмоқнинг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам: «Кимки Оллоҳ таоло йўлида (яъни, жиҳодда) бир жуфт (яъни, бир жуфт қуй, бир жуфт туя, бир жуфт эшак ва ҳоказо) садақа қилса, жаннатнинг барча эшикларидан: «Эй Оллоҳнинг бандаси, манави эшикдан кир ганинг яхши!» — деб чақирилур» — дедилар. Шунда Абу Бакр разияллоҳу анҳу: «Ё Расулаллоҳ, ўшал барча эшиклардан чақирилгувчига (бу) зарарли эмас, (балки иззат-икромдур). (Айтингизчи), бир киши ўшал эшикларнинг барчасидан чақирилурми?» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Ҳа, шундай. Мен сизнинг ўшал барча эшиклардан чақирилгувчилардан бири бўлмоғингизни истарман!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда туриб: «(Эй саҳобаларим), сизлардан хавотирдаманки, вафот қилганимдан кейин, (фоний) дунё баракотлари (яъни, бойлигу лаззатлари) ўз (фусункор) ҳусну жамолини жилва қилиб, сизларни йўлдан урмаса эрди!» — дедилар. Шунда саҳобалардан бири ўринларидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, яхшилик (ҳам) ёмонлик келтирадими?» (яъни, «Ё Расулаллоҳ, дунё баракоти Оллоҳ таолонинг неъматини бўла туриб, наҳотки уқубату балолар келтирса?!») — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ ул кишига (жавоб бермай), сукут қилдилар. Биз: «Ул зотта (шул хусусда) ваҳий нозил қилинаётир», — дедик. Одамлар бошига қуш қўнганда (учиб кетмасин, деб қимирламай турган киши) янглиғ жим бўлишди. Бир оздан кейин, Жаноб Расулаллоҳ юзларига қуйилган терларни артдилар-да, бояги савол берган саҳобадан мамнун оҳангда: «Савол берган киши қани?» — дедилар. (Ул киши: «Ё Расулаллоҳ, мен шу ёрдаман», — дегач), ул зот бундай деб марҳамат қилдилар: «Дарҳақиқат, яхшилик ёмонлик келтирмас! (яъни, Оллоҳ таоло хайриятотвар бўлмоқни тақдир қилган нарса ҳамиша хайриятотвар бўлур ва Оллоҳ таоло ёмонлик келтиргувчи бўлмоқни тақдир қилган нарса ҳамиша ёмонлик келтирур. Мени сизлар хусусингизда хавотирга солаётган нарса — мен вафот қилганимдан кейин, Оллоҳ таолонинг неъматини ул буюрмаган ишларга беҳуда сарф қилмоғингиз бўлиб, бунинг неъматга тааллуқли ери йўқдур. Масалан): баҳор ундирадирган наботот орасида мол-ҳол еса, ўлдирадирган ёхуд ўлгандан бери ороқ қиладирган ўт-ўланлар мавжуддур. Агар мол-ҳол ул ўт-ўланлардан очкўзлик қилиб ҳаддан зиёд еса, (ё ўлур ёхуд) бўкканидан ичи ўтиб, бавл қилиб, офтобда кавшаниб етур. Сўнг, у кўзи очлигидан яна яйловга бориб, (ул ўт-ўланлардан) ер. Дарҳақиқат, бу (фоний дунё) бойликлари (ҳам ям-яшил, ширин ўт-ўланлар каби) фусункор ва лаззатлидур».

Ровий Яҳё бундай дейдилар: «Мусулмон (бўлмоқдек бир буюк бахт) соҳибининг (Оллоҳ таоло ўзига ато этган ҳалол) бойликлардан мискинлар, етим-есирлар ва мусофирларга хайру эҳсон қилмоғи нақадар савоблидур! Ёки, Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек, очкўзлик қилиб, ҳаром-халиш йўллар бирлан мол-дунё тўпловчи ва уни Оллоҳ таоло буюрмаган нарсаларга беҳуда сарф қилувчи одам еб тўймас мечкай каби бўлиб, Қиёмат куни бойликлари (қай йўл бирла тўплангани ва неларга сарф қилингани ҳақида) унга қарши гувоҳлик берурлар».

24-боб. Оллоҳ таоло йўлида хайру эҳсон қилиш мақсадида бир ғозийни таъминлаган киши ҳамда Оллоҳ таоло йўлида хайру эҳсон қилиш мақсадида бир ғозийга ўринбосарлик қилган киши ҳақида

Зайд ибн Халид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки Оллоҳ таоло йўлида хайру эҳсон қилиш мақсадида бир ғозийни (жанг ва сафар анжомлари бирлан) таъминласа, ғазот қилган(лик ажру савобига эришур) ва кимки Оллоҳ таоло йўлида хайру эҳсон қилиш мақсадида бир ғозийга ўринбосарлик қилса (яъни, ғозийнинг йўқлигини билдирмай, унинг оиласига ғамхўрлик қилиб, уларни ризқи рўз бирлан таъминлаб турса), ғазот қилган(лик ажру савобига эришур)».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинадаги уйлардан бирортасига Умму Сулаймнинг уйига кирганчалик (тез-тез) кириб турмаганлар, ўз хотинларининг (ул ердаги уйлари эрса бундан) мустаснодур. Одамлар: («Ё Расулаллоҳ, нечун бошқа уйлардан кўра Умму Сулаймнинг уйига тез-тез кириб турурсиз?» — деб) сўрашганда, ул зот: «Унга раҳмим келур, (чунки) акаси (Ҳаром ибн Милҳон) мен бирлан (яъни, менинг фармоним бирлан Биъру Маъунага бориб, мушриклар томонидан) ўлдирилган»,— дедилар».

25-боб. Жангдаги матонат ҳақида

Анас разияллоҳу анҳудан нақл қилинадики, ул киши Ямома куни (Ямома шаҳрида мусулмонлар бирлан Мусайлима каззоб тарафдорлари ўртасида содир бўлган воқеа вақтида) Собит ибн Қайснинг ҳузурларига келдилар. Шунда Собит икки сонлари очик ҳолда ўлтирган бўлиб, (баданларига, одатда, ўликларга суртиладирган хушбўй) ҳанут суртаётган эрдилар. (Бу ерда эркакнинг сони аврат эмаслигига ишора қилинаётир. Ўликларга суртиладирган ҳанутни суртаётганларининг боиси эрса, Оллоҳ таоло йўлида шаҳид бўлмоққа тайёр эканликларининг далилидур). Анас: «Эй амаки, нечун ҳаяллаб қолдингиз?» — дедилар, (Собит Анасга амаки бўлмай, ёшлари катта бўлгани учун шундай деб мурожаат қилдилар). Собит: «Мана, ҳозир бораман, эй жияним?» — дедилар-да, (баданларига) ҳанут суртишда давом этдилар. Сўнг, (баданларини ҳанутлаб бўлиб ва кафанларини тайёрлаб қўйиб), одамлар орасига келиб ўлтирдилар. Анас бир гуруҳ мусулмонларнинг жанг майдонини ташлаб қочганлари ҳақида гапираётган эрдилар, Собит: «Бизнинг вазифамиз (матонат бирла) душманга қарши жанг қилмоқликдур. Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида бундай қилмас эрдик (яъни, жанг майдонини ташлаб қочмас эрдик), аксинча, мужоҳидлар (ҳар қандай ҳолатда ҳам ўз) сафларини тарк этмай, (матонат бирла жанг қилур эрдилар). Сизлар бўлсангизлар, (жанг майдонини ташлаб қочиб), душман бирлан куч-қудрати тенг бўлмиш ўз биродарларингизни душмандан қочишга ўргатдингизлар», — дедилар».

26-боб. Талийъа (душман томонга юбориладирган илғор қисм вазифасини бажармоқликнинг) фазилати ҳақида

Жобир (ибн Абдуллоҳ ал-Ансорий) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Аҳзоб куни (яъни, яҳудийларнинг Бану Қурайза қабиласи мусулмонлар бирлан ўзлари ўртасидаги аҳдногани бузиб, Қурайш кофирлари бирлан мусулмонларга қарши биргалиқда уруш қилмоққа келишиб олган куни) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қавм (яъни, Бану Қурайза хатти-ҳаракати) хусусида ким менга хабар келтирур?» — дедилар. Зубайр (ибн Аввом): «Мана мен сизга хабар келтирурман!» — деб айтдилар. Жаноб Расулulloҳ яна: «Қавм хусусида ким менга хабар келтирур?» — дедилар. (Бу сафар ҳам) Зубайр: «Мен» — деб айтдилар. Шунда ул зот: «Ҳар бир пайғамбарнинг (махсус) ёрдамчиси булур, менинг (махсус) ёрдамчим эрса, Зубайрдур» — деб марҳамат қилдилар».

27-боб. Бир кишининг ёлғиз ўзи илғор қисм ўрнида юборилурми?

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

28-боб. Икки киши (бўлиб) сафар (қилинганда намоз хусусида не қилмоқлик лозимлиги) ҳақида

Молик ибн алхувайрис разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Мен ва дўстим иккимиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдик. Бир неча кун тургач), ул зотнинг ҳузурларидан (бола-чақаларим олдига) қайтаётган эрдим, мен бирлан дўстимга: «(Бул ердан сафар қилиб, то уйларингизга боргунингизга қадар йўлда намоз вақти бўлиб қолса), иккинги (дан қайси биринги хоҳласангиз), азон айтингиз, кейин иккинги (яъни, қайсинингиз азон айтган бўлсангиз, ўшанингиз) такбир айтингиз, сўнг иккингидан қайсинингизнинг ёшингиз улуғ бўлса, имомлик қилингиз!» — деб марҳамат қилдилар».

29-боб. (Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилмоқ ниятида боқилаётган) отнинг ёлларига то Қиёмат (эгаси учун охиратда асқатадирган) савоблар (ва бу дунёда асқатадирган ўлжалар) боғлаб қўйилганлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилмоқ ниятида боқилаётган) отнинг ёлларига то Қиёмат (эгаси учун охиратда асқатадирган) савоблар (ва бу дунёда асқатадирган ўлжалар) боғлаб қўйилгандур» — деб марҳамат қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

30-боб. Жиход, (хоҳ) одил ва (хоҳ) золим (амир) етакчилигида бўлсин, то Қиёмат давом эттирилаверади, чунки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Отнинг ёлларига то Қиёмат ажр боғлаб қўйилгандур» — деб марҳамат қилгандурлар!

Урва ал-Бориқий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида жиход қилмоқ ниятида боқилаётган) отнинг ёлларига то Қиёмат (эгаси учун охиратда асқатадирган) савоблар (ва бу дунёда асқатадирган ўлжалар) боғлаб қўйилгандур» — деб марҳамат қилдилар».

(Имом Бухорий мазкур бобга «Жиход, хоҳ одил ва хоҳ золим амир етакчилигида бўлсин, то Қиёмат давом эттирилаверади» деб сарлавҳа қўйиш бирлан охират савоби-ю, бу дунё ўлжаларига эришмоқ учун қандай амир (имом) етакчилигида жиход қилмоқликнинг фарқи бўлмай, унинг то Қиёмат давом эттирилмоғи лозимлигини таъкидлайдилар).

31-боб. Кимки (Оллоҳ таоло йўлида жиход қилмоқ ниятида) от сақлаётган (боқаетган) бўлса... Оллоҳ таоло: «(Эй мўминлар), қудратингиз етганча (душманга қарши)... от сақлангизлар...», — дейди («Анфол» сураси, 60-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таоло йўлида (жиход қилмоқ ниятида) Оллоҳ таолога иймон келтириб (ихлос қилиб) ва унинг (охиратда савоблар ато этмоғи хусусидаги) ваъдасини тасдиқлаб от сақласа, (ул отнинг) еган (емлар)и-ю, ичган (сувлар)и ҳамда тезагу пешоблари Қиёмат куни (ул кишининг) тарозусига (қўйилур)» — деб марҳамат қилдилар».

32-боб. От ва эшакнинг исми ҳақида

Абдуллоҳ ибн Абу Қатода ражяллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Абу Қатода Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга умрага чиққанларида бир гуруҳ ҳамроҳлари бирлан (Жаноб Расулуллоҳдан) кейинда қолдилар. Шунда отам эҳром киймаган

бўлиб, ҳамроҳлари эҳромда эрдилар. Тасодифан, ул кишилар отамдан илгари бир еввойи эшакни (қулонни) кўриб қолишиб, токи отам ўзлари кўрмагунларига қадар буни билдиришмади, (чунки эҳром боғламаган кишига эҳромдаги киши ов борасида кўмаклашмаслиги лозим). Ниҳоят, отам қулонни кўриб қолдилар-да, Жарода исмли отларига миниб, ҳамроҳларидан ердаги қамчиларини олиб беришни, илтимос қилдилар, аммо улар олиб беришмади. Шунда ўзлари (отдан тушиб) қамчиларини олдилар-да, яна унга миниб, (қулонни қувиб кетдилар). Сўнг, найза отиб, уни ўлдирдилар. Кейин, унинг гўшtidан отам ҳам, ҳамроҳлари ҳам (пишириб) ейишди. Сўнг, ҳаммалари Жаноб Расулulloҳга етиб олишди. Ул зот: «Унинг гўшtidан менга ҳам бирор бўлак олиб келдингизларми?» — дедилар. Отам: «Ҳа, унинг бир қўлини олиб келдик», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ уни олиб, тановул қилдилар».

Саҳл разияллоҳу анҳу: «Бизнинг боғимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Луҳайф (ёхуд Лаҳийф) исмли отлари (боғлик) турар эрди», — дейдилар.

Муъоз (ибн Жабал) разиятлоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Уфайр исмли эшакларига мингашиб кетаётган эрдим. Шунда ул зот: «Эй Муъоз, Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ва бандаларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақи нима эканлигини биласанми?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ва унинг Расули билгувчирокдур», — дедим. Шунда ул зот: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ҳақи уларнинг унга бирор нарсани ширк келтирмай ибодат қилмоқларидур. Бандаларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақи эса унинг ўзига бирор нарсани ширк келтирмай ибодат қилган бандаларига азоб бермаслигидур» — деб марҳамат қилдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, шул ҳақда одамларга айтиб, уларни хурсанд қилайинми?» — дедим. Ул зот: «Буни уларга айтиб, хурсанд қилма, таваккал қилаверсинлар!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мадинада тўс-тўполон бўлди, (яъни, Мадина аҳли тунда қандайдир овозни эшитиб, «Душман бостириб келаётир» — деб хавотирга тушди). Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мандуб» исмли (йўрға) отимизни сўраб олдилар-да, (ўшал овоз келган томонга миниб кетдилар. Ул ерда ҳеч қандай хавф-хатар йўқлигини билгач, қайтиб келдилар-да, бизга): «Биз билдикки, бул от денгиз (оқими каби текис юрар) эркан!» — дедилар».

33-боб. Отда бўладиган бахтсизлик ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Уч нарсада бахтсизлик мавжуд: отда (агар унда ғазот қилинмаса ёки асов бўлса), хотинда (агар у туғмас ё қаноатсиз ёки айтишқоқ бўлса) ва хонадонда (агар қўшниси ёмон ёки ўзи азон эшитилмайдирган даражада масжиддан узоқ бўлса)».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

34-боб. Отнинг уч хислати ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва (Оллоҳ) яратди отларни ва хачирларни ва эшакларни, токи (сизлар) уларга минингизлар ва зийнат бўлсин, (деб)» («Наҳл» сураси, 8-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «От уч (хислатли)дур: у бир кишига савоб келтирур, иккинчи

кишига (фақирликдан асровчи) тўсиқ бўлур ва учинчи кишига гуноҳ орттирур. Кишига савоб келтиргувчи от шундай отки, эгаси уни Оллоҳ таоло йўлида (жиҳод қилмоқ ниятида) бир яйлов ёхуд боққа бемалол ўтлаб юра оладиган даражада арқонини узун қилиб боғлаб қўяди. Оти қийналмай, бемалол утлагани учун ва ҳаттоки арқонини узиб, бир-икки шаталоқ отиб яйрагани учун ул кишига савоблар ёзилур. Агар ўшал от бирор ариқ лабига бориб сув ичса ҳам, унга монелик қилмагани учун ул кишига савоблар ато этилур. (Кишига фақирликдан асровчи) тўсиқ бўлгувчи от эрса, тирикчилик мақсадида боқилаётган от бўлиб, эгаси унинг орқали ўзини ҳам, оиласини ҳам ризқи рўз бирла таъминлайди ва айни вақтда топаётган маблағидан хайру эҳсон қилиб турмоқни унутмайди. Кишига гуноҳ орттиргувчи от хусусига келсак, эгаси уни Ислом аҳлига зид равишда мақтаниш ва риёкорлик юзасидан боқади. Шул боисдан ул от унинг учун гуноҳовардур». Шунда (саҳобалар) Жаноб Расулulloҳдан эшаклар хусусида сўрашди. Ул зот: «Менга бул ҳақца «Бас, кимики қилибдур зарра вазнича яхшилик, кўрур ул уни ва кимики қилибдур зарра вазнича ёмонлик, кўрур ул уни» деган умумий маънодаги оятдан бўлак оят нозил бўлмаган, — дедилар».

35-боб. Бировнинг уловига (қамчи) урган киши ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сафарларидан бирида ул зот бирлан бирга йўлга тушдим. Сафардан қайтиб келаётганимизда Жаноб Расулulloҳ: «Кимки уйига тсзроқ бормоқни хоҳласа, бораврсин!» — дедилар. Шунда мен қизғиш, баданида бирорта ҳам доғи йўқ туямда ҳаммадан олдинда кетаётган эрдим, одамлар эрса ортимдан келишаётган эрди. Бора-бора туям толиқиб, секинлаша бошлади. (Буни кўриб) Жаноб Расулulloҳ: «Эй Жобир, маҳкамроқ ўлтир!» — дедилар-да, туямга қаттиқ қамчи урдилар. Туям ирғишлаб (югуриб) кетди. Ул зот: «Туянгни сотмайсанми?» — дедилар. Мен: «Ҳа, сотаман», — дедим. Мадинага етиб келганимизда! Жаноб Расулulloҳ бир гуруҳ саҳобалари бирлан масжидга кириб кетдилар. Мен ҳам ортларидан бориб, масжид ҳовлисига кирдим-да, туямни бир четга боғлаб қўйдим. Сўнг, ул зотнинг ҳузурларига кириб: «Ё Расулаллоҳ, ана сизнинг туянгиз», — дедим. Ул зот ташқарига чиқдилар-да, «Бу туя бизнинг туя» — дея унинг атрофида айландилар. Кейин, ул зот бир неча олтин дирҳам келтириб: «Буни Жобирга берингизлар!» — дедилар. Сўнг, менга: «Пулини тўладимми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Шунда ул зот: «Пули ҳам, туянинг ўзи ҳам сеники», — дедилар».

36-боб. Йўрға улов ва бия миниш ҳақида

Рошид ибн Саъд: «Илгаригилар бия минишни афзал кўришар эрди, чунки у чопқирроқ ва жасурроқдур», — дейдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Тунлардан бирида) Мадинада қўрқувдан тўс-тўполон бўлиб кетди, (қандайдир овозни эшитиб, душман бостириб келаётган бўлса керак, деб ўйлашди). Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳанинг «Мандуб» исмли (йўрға) отларини сўраб олдилар-да, (ўшал овоз келган томонга қараб) миниб кетдилар. (Ул ердан қайтиб келгач): «Биз бунинг (яъни, отнинг) денгиз (оқими каби текис юришини) билдик!» — дедилар».

37-боб. (Ғазот учун боқилаётган ёхуд ғазотга миниб борилган) отга (ўлжалардан) бериладиган улуш ҳақида

Молик разияллоҳу анҳу: «От ва уловларга улуш берилади, чунки Оллоҳ таоло: «Ва (Оллоҳ)

яратди отларни ва хачирларни ва эшакларни, токи (сизлар) уларга минингизлар ва зийнат бўлсин, (деб)» — дегандур. Аммо, (мужоҳид ғазот учун нечта от-улов сақламасин ва нечтасини ғазотга олиб бормасин), фақат (улардан) биттасигагина улуш берилади», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам отга икки улуш ва унинг эгасига бир улуш таъйин қилдилар», — дейдилар.

38-боб. Уруш (жанг) чоғида ўзганинг уловини (жиловидан ушлаб) етаклаган киши ҳақида

Абу Исҳоқ разияллоҳу анҳу Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳудан нақл қиладилар: «Бир киши Барога: «Хунайн куни сизлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (ёлғиз ўзларини жанг майдонида) қолдириб қочдингизларми?» — деди. Баро: «(Ҳа), бизлар қочдик, аммо ул зот (жанг майдонини) тарк этмадилар. (Ўшал куни бизларга қарши урушган) Ҳавозин қабиласи кишилари камончилар эрди. Бизлар уларга рўбарў бўлганимизда ҳужум қилдик, улар енгилиб, (қочишди). Шунда мусулмонлар ортларига қайтишиб, (душман жанг майдонига ташлаб қочган) ўлжаларга епирилишди. (Ҳавозин қабиласи камончилари эрса пайтдан фойдаланиб), бизларни ўққа тутишди. (Натижада, мусулмонлардан бир қанчаси шаҳид бўлиб, қолганлари ўзларини душман ўқидан олиб қочишди. Аммо, улар бутунлай қочмоқчи эмасдилар). Шунда Жаноб Расулulloҳ жанг майдонини тарк этмадилар. Мен ул зотнинг ўзларининг оқ хачирларига миниб олганларини, Абу Суфён эрсалар уни жиловидан ушлаб (етақлаб кетаётганларини) кўрдим. Ул зот (нуқул): «Мен пайғамбардурман, пайғамбар эрса ёлғон сўзламас, (Оллоҳ таолонинг менга ғалаба ато этмоғи хусусидаги ваъдаси ҳақдур), мен Абдулмутталиб авлодидурман!» — дер эрдилар».

39-боб. Улов узангиси ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак оёқларини узангига тикқач, туялари ўрнидан тургани ҳамоноқ Зулхулайфа масжиди олтидан бошлаб талбия айтишга киришар эрдилар».

40-боб. Эгарланмаган от миниш хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Тунлардан бирида Мадина аҳли қандайдир овозни эшитиб, хавотирга тушди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳанинг отларини сўраб олиб, ўшал овоз келган томонга миниб кетдилар. Ул ердан қайтиб келганларида одамлар кўрдиларки), ул зот буйинларига қилич осиб олиб, отни эгарламай миниб кетган эрканлар».

41-боб. Йўрға от ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида Мадина аҳли хавотирга тушди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳанинг йўрға отини (сўраб олиб), ўшал хавф сезилган томонга қараб миниб кетдилар. Қайтиб келгач: «Биз бу отингизнинг денгиз (оқими янглиғ бир текис) юришини билдик!» — деб марҳамат қилдилар».

42-боб. От пойгаси ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

югуриб чиниққан отлар ўртасида Ҳафйодан Саниййатул-Видоъгача ва югуриб чиниқмаган отлар ўртасида Саниййадан Бану Зурайқ масжидигача пойга уюштирдилар. Мен пойгада иигпоок қилганлардан бири эрдим».

Суфён: «Ҳафйо бирлан Саниййатул-Видоъ оралиғи беш ёки олти мил ва Саниййатул-Видоъ бирлан Бану Зурайқ масжиди оралиғи бир мил келади», — дейдилар.

43-боб. Отларни (жиход учун) югуртириб чиниқтирмоқ ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Умар) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам югуриб чиниқмаган отлар ўртасида пойга утказдилар. Улар югурадирган масофани Саниййадан Бану Зурайқ масжидигача (қилиб) белгиладилар». Абдуллоҳ ибн Умар (ўшал отлардан бирини миниб) пойга қилган эрдилар.

44-боб. Югуриб чиниққан отлар (пойгаси) учун (белгиланадирган) энг йироқ масофа ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам югуриб чиниққан отлар ўртасида пойга ўтказдилар. Шунда ул зот отларни Ҳафйодан бошлаб пойга қилдирдилар. Уларнинг марраси Саниййатул-Видоъ эрди. Мен Мусодан: «Пойга масофаси қанча эрди?» — деб сўрадим. У: «Олти ёки етти мил», — деди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ югуриб чиниқмаган отлар ўртасида (ҳам) пойга ўтказиб, уларни Саниййатул-Видоъдан бошлаб югуртирдилар. Уларнинг марраси Бану Зурайқ масжиди эрди. Мен (Мусодан): «Пойга масофаси қанча эрди?» — деб сўрадим. У: «Бир мил (ёки шунга яқин)» — деб айтди».

Ибн Умар пойгада иштирок қилганлардан бири эрдилар.

45-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг туялари ҳақида

Ибн Умар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Усомани «Қасво» (исми туялари)га мингаштириб олдилар», — дейдилар.

Мисвар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қасво ўжарлик қилма(й чўк)ди» — деб айтдилар», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг туяларининг исми «Азбо» эрди», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Азбо» исми туялари бўлиб, унинг ортидан бирор туя ета олмас эрди. (Бир куни) бир бадавий бир ёш туяни миниб келди-да, ул зотнинг туяларидан ўзиб кетди. Шунда мусулмонлар бундан қаттиқ озор чекишди. Жаноб Расулulloҳ уларнинг хафа бўлганларини билиб: «Оллоҳ таоло (бу) дунёдаги бирор нарсанинг кеккаймаслигига ҳақлиғ бўлиб, (бирор нарса кеккайди дегунча), уни (дарҳол) пасайтириб қўюр», — дедилар».

46-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг оқ хачирлари ҳақида

Анас ва АбуҲумайд: «Айла подшоҳи Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга бир оқ хачир тортиқ қилди», — дейишади.

Умар ибн ал-Харас: «Расулulloх саллalloху алайхи ва саллам оқ хачирлари, қуроллари ва (Оллох таоло йўлида) садақа қилган ерларидан бўлак бирор нарса (мерос) қолдирмадилар»,— дейдилар.

Абу Исҳоқ Баро разияллоху анхудан нақл қиладилар: «Бир киши Барога: «Эй Абу Аммора, Хунайн (воқеаси) куни (душмандан) қочдингизларми?» — деди. Баро: «Оллох таоло ҳақи, ундай эмас, Жаноб Расулulloх қочганлари йўқ, аммо мусулмонлар (душман енгилиб қочгач), шошиб (ўлжаларга ёпирилишди). Шунда Ҳавозин (камончилари) уларни ўққа тутишиб эрди, (ўқдан ўзларини олиб қочишди, қўрқоқлик қилиб жанг майдонидан қочишгани йўқ). Ўшанда Жаноб Расулulloх оқ хачирларига миниб олдилар, Абу Суфён эрса унинг жиловидан ушлаб етакладилар. Жаноб Расулulloх (нуқул): «Мен пайғамбарман, пайғамбар эрса ёлғон гапирмас, (Оллох таолонинг менга ғалаба ато этмоғи ҳақидаги ваъдаси ҳақдур), мен Абдулмутталиб авлодиман!» — дер эрдилар».

47-боб. Аёлларнинг жиҳод қилмоғи ҳақида

Оиша разияллоху анҳоривоят қиладилар: «Мен Расулulloх саллalloху алайхи ва салламдан жиҳод қилмоққа изн сўрадим. Шунда ул зот: «Сизларнинг (яъни, аёлларнинг) жиҳодингиз — ҳаждур» - деб марҳамат қилдилар».

48-боб. Бир аёлнинг денгизда (кемада) ғазотга боргани ҳақида

Анас разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайхи ва саллам (холалари Умму Ҳаром) бинти Милхоннинг уйларига кириб, енбошладилар. Сўнг, (уйғониб) кулиб қўйдилар. Умму Ҳаром: «Ё Расулalloх, нечун кулаётисиз?» — дедилар. Жаноб Расулulloх: «Тушимда менга Оллох таоло йўлида ғазот қилгани кетаётган бир гуруҳ умматларим намоён қилинди. Улар подшоҳлар каби тахтда ўлтирган ҳолда денгиз буйлаб кемада сузиб кетишаётган эрмишлар», — дедилар. Умму Ҳаром: «Ё Расулalloх, Оллох таолога дуо қилингиз, мени ҳам ушалар жумласидан қилсин!» — дедилар. Жаноб Расулulloх: «Ё парвардигоро, уни (холамини) ушатар тоифасидан қилгайсан!» — деб дуо қилдилар. Сўнг, ул зот яна енбошладилар. Бир оздан кейин уйғониб, яна кулиб қўйдилар. Умму Ҳаром аввалгидек савол бердилар. Ул зот ҳам аввалгидек жавоб қилдилар. Умму Ҳаром: «Оллох таолога дуо қилингиз, мени ҳам ўшалар тоифасидан қилсин!» — дедилар. Жаноб Расулulloх: «Сиз аввалгилар (яъни, кемада кетаётганлар) тоифасидансиз, кейингилар (яъни, қуруқликда туяларга миниб кетаётганлар) тоифасидан эмассиз», — дедилар. Кейин, Умму Ҳаром Убода ибн ас-Сомитга эрга тегдилар ва эрлари ҳамда (Муовия ибн Абу Суфённинг хотини Фохита) бинти Қараза бирлан бирга кемага ўлтириб, (ғазот қилгани Румга) йўл олдилар. Кемадан қуруқликка тушгач, туяларидан қулаб, ҳалок бўлдилар».

49-боб. Кишининг ўз хотинларидан биринигина ғазотга олиб бормоғи ҳақида

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайхи ва саллам, агар ғазотга бормоқчи бўлсалар, ўз хотинлари ўртасидл қуръа ташлар эрдилар. Қуръа қайси хотинларига чиқса, ўшани ғазотга ўзлари бирлан бирга олиб кетар эрдилар. Ғазотлардан бирида яна шундай қилиб эрдилар, қуръа менга чиқди. Кейин, мен ул зот бирлан бирга ғазотга жунадим. Бу воқеа «Ҳижоб» ояти нозил қилингандан кейин бўлган эрди».

50-боб. Аёллар ғазоти ва уларнинг эркаклар бирлан бирга жанг(да иштирок)

қилмоқлари ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уҳуд куни мушриклар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан енгилиб қочишди. Шунда мен Оиша бинти Абу Бакр ва Умму Сулаймни (жанг майдонида) кўрдим. Иккалалари (қоқиниб кетмаслик учун) кўйлаклари этагини белларига қистириб олган ҳолда (сув тўла) мешларни елкаларига қўйиб олиб мусулмонларга олиб боришар, уларга сув ичиргач эрса, мешларни (сувга) тўлдиргани яна ортларига қайтишар ҳамда мешларни тўлдириб бўлиб, яна мусулмонларнинг олдига бориб, уларга сув ичиришар эрди».

51-боб. Ғазот чоғида аёлларнинг одамларга мешларда сув ташиб турмоғи ҳақида

Саълаба ибн Абу Молик бундай дейдилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Мадина аёлларининг бир гуруҳига кўйлақлар тақсим қилдилар. Шунда бир дона кўйлақ ортиб қолиб эрди, ҳузурларидаги кишилардан бири: «Эй мўминлар амири, бу кўйлақни ўзингизнинг уйингиздаги Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизларига (яъни, ўзингизнинг хотинингиз бўлмиш Ҳазрат Алининг қизлари Умму Кулсумга) берингиз!» — деди. Ҳазрат Умар: «Умму Салийт бу кўйлаққа ҳақлироқ бўлиб, у Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган ансория аёллардандур. Умму Салийт Уҳуд куни бизга мешда сув ташиб турган», — дедилар».

52-боб. Аёлларнинг ғазотда жароҳатланганларни даволамоғи ҳақида

Рубаййиъ бинти Муъаввиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз (аёллар) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазотларга чиқур эрдик. Шунда биз (мешларда сув олиб келиб), саҳобаларга ичирар, (ярадорларга) ёрдам қилар ва (уловларга ортилган) мажруҳу шаҳидларни (жанг майдонидан) Мадинага қайтариб олиб борар эрдик».

53-боб. Аёлларнинг (уловларга ортилган) ярадору шаҳидларни (жанг майдонидан уйларига) қайтариб олиб бормоқлари ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

54-боб. Камон ўқини бадандан сугуриб олмоқ ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Омирнинг тиззаларига камон ўқи тегди. Мен олдиларига бориб эрдим, ул киши: «Ўқни сугуриб ол!» — дедилар. Мен уни сугуриб олдим. Шунда жароҳат ўрnidан сув оқиб, (ул киши вафот қилдилар). Кейин, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб, шул ҳақда хабар қилдим. Ул зот: «Ё парвардигоро, Убайд Абу Омирнинг гуноҳларини магфират қилгайсан!» — деб дуо қилдилар».

55-боб. Ғазот чоғида Оллоҳ таоло йўлида қўриқчилик (посбонлик) қилмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (душман хавф солиб турган кезларда тунларни) бедор ўтказар эрдилар. Мадинага келганларида: «Шояд (қани энди), солиҳ саҳобаларимдан бири мени бу кеча қуриқласа!» — дедилар. Шу заҳотиёқ қурол-яроғнинг (бир-бирига текканда чиқадирган) овозини эшитдик. Жаноб Расулуллоҳ: «Ким бу?» — дедилар. (Келаётган одам): «Бу мен, Саъд. ибн Абу Ваққосман, сизни қўриқлагани келаётирман», — деди. Сўнг, (Саъд ибн Абу Ваққос келиб,

посбонлик қилдилар), Жаноб Расулulloҳ эрсалар ётиб ухладилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Динор бандаси, дирҳам бандаси ва қорин бандасининг бети қурсин! Агар (бундай одамга бирор нарса) бериб турсанг, сендан рози бўлур ва агар бермай қўйсанг, (балои нафси қўзғаб, сендан) дарғазаб бўлур-да, қўлини ювиб қўлтиғига урур. Агар унга тикон кирса, (очқўзлигидан ҳатто тиконни ҳам) суғуриб ташламас! (Бойлик тўплашга ва еб-ичишга ружуъ қилмай), Оллоҳ таоло йўлида отининг жиловини тутган ва (шу йўлда) сочлари тўзиб, оёқлари чанг бўлган бандага Тубо (жаннат ва ундаги дарахт исми) насиб булсин! (Бундай одам), агар (душман хавфидан огоҳ қилмоқ учун қўшин олдида) қуриқчилик қилиб турган бўлса, (бу унинг учун энг улуғ ва савобовар иш бўлиб, бундан юқорироқ мартабани кўзламай, садоқат бирла) қўриқчилик қилур ва агар у (қўшин ортида) қуриқчилик қилиб турган бўлса (ҳам, айнан шундай) қуриқчилик қйилур. (Кимки шу йўлни ўзига лозим топган бўлса, демак у шунга муносиб бўлиб), агар (бирор бошқа амалга) изн сураса, изн берилмас ва агар (одамларни ўртага қўйиб) шафоат тиласа, шафоати қабул қилинмас!».

56-боб. Ғазот чоғида (мусулмонларнинг бир-бирларига) хизмат қилмоқларининг фазилати ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Мен Жарир ибн Абдуллоҳга (кўп ғазотларда) ҳамроҳлик қилганман. Ул киши (ёшлари мендан катта бўлса-да), менга хизмат қилур эрдилар», — дейдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен хизматларини қилмоқ учун Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбар (ғазоти)га чиқдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ғазотдан Мадинага) қайтиб келаётганларида (узоқдан) Уҳуд тоғи кўринди, Шунда ул зот: «Бу тоғ бизни севади ва биз ҳам уни севамиз», — дедилар. Сўнг, қуллари бирлан Мадинага ишора қилиб: «Ё парвардигоро, Иброҳим (алайҳиссалом) Маккани муқаддас қилганлари каби, мен унинг (Мадинанинг) икки тошлоқ ери (ёки икки тоғи) оралигини муқаддас қилурман! Ё парвардигоро, бизнинг ризқи рўзимизга баракот ато этгил!» — деб дуо қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (сафарда) эрдик. (Баъзимиз рўза тутган ва баъзимиз тутмаган бўлиб, кун ниҳоятда иссиқлигидан) кўпчилигимиз кийими бирлан, (қолганлар эрса қўли бирлан ўзини Қуёшдан) пана қилиб келар эрди. (Ниҳоят, бир ерда дам олгани тухтадик). Шунда рўза тутганлар азбаройи толиққанларидан ҳеч бир иш қилиша олмади, рўза тутмаганлар эрса (ўзларининг ва рўза тутганларнинг) туяларини (сув буйига) ҳайдаб бориб суғоришди, ем-хашак беришди, (рўза тутганларга чайлалар қуришди). (Бунни кўриб) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рўза тутмаганлар бугун (рўза тутганларга хизмат қилиб, кўп) ажр-савоблар олишди» — деб марҳамат қилдилар».

57-боб. Сафарда ҳамроҳини уловига мингаштириб олган ёхуд унинг юкини уловига ортиб олган кишининг фазилати ҳақида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Инсон (ўз) вужудининг ҳар бир бўғими учун Қуёш чиқиб (оламни мунаввар қиладирган) ҳар куни (Оллоҳ таоло йўлида) хайру эҳсон (амали солиҳлар) қилмоғи лозим бўлиб, унинг икки одам орасини келиштириб қўймоғи ҳам савобдур, (сафарда)

хамроҳини уловига мингаштириб олиб ёки унинг юкини уловига ортиб олиб, ёрдам қилгани ҳам савобдур, (бирининг кўнглини кўтарувчи, унга далда берувчи) яхши (ширин) суз айтгани ҳам савобдур, намоз (ўқийман, деб) қўйган ҳар бир қадами ҳам савобдур ва (одамларга) озор берувчи (тош, кесак, нажосат каби) нарсаларни йўлдан олиб ташлагани ҳам савобдур».

58-боб. Оллоҳ таоло йўлида бир кун (жиҳодга) тайёр турмоқнинг фазилати ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, сабр қилинганлар, сабрда (душмандан) устун бўлинганлар ва (жиҳодга доим) тайёр туринганлар, шояд мақсудингизга етсангизлар!» («Оли Имрон» сураси, 200-оят).

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло йўлида бир кун (жиҳодга) тайёр турмоқнинг савоби дунё ва ундаги барча нарсалардан афзалдур, қамчингиз сиққудек жаннатдаги жой дунё ва ундаги барча нарсалардан афзалдур ва банданинг кун оққандан тунгача ёхуд эрталабдан кун оққунча бўлган муддатда бир марта Оллоҳ таоло йўлида (жиҳодга) чиқмоғи дунё ва ундаги барча нарсалардан афзалдур!».

59-боб. Дастёр бола бирлан ғазотга чиққан киши ҳақида

Анас ибн Моликразияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: «Илтимо, Хайбар ғазотига чиқмоғим учун ғуломларингдан бирини менга дастёр қилиб берсанг!» — дедилар. Кейин, Абу Талҳа мени уловларига мингаштириб йўлга тушдилар, шунда мен балоғат ёшига етган йигитча эрдим. Мен ул зотга, қаерда уловларидан тушиб дам олсалар, ўшал ерда дастёрлик қилдим. Ўшал кезларда мен ул зотнинг: «Ё парвардигоро, мени ғаму ташвишдан, мункиллаганликдан, ялқовликдан, қурқоқликдан, бахилликдан, қарзга ботмоқликдан ва одамлар қаҳридан ўз паноҳингда асрагил!» — деб айтганларини кўп эшитганман. Сўнг, биз Хайбарга етиб келдик. Хайбар қурғони Оллоҳ таоло инояти бирлан фатҳ қилинган, одамлар ул зотга Хужайб ибн Ахтабнинг қизи Сафийянинг ҳусну жамолини таъриф қилишди. Сафийя ёш келинчақ бўлиб, эри Хайбар жанггида муслмонлар томонидан ҳалок қилинган эрди. Жаноб Расулulloҳ Сафийяни (ўзларига хотин қилиб олмоқни) ихтиёр қилдилар. Кейин, уни ўзлари бирлан олиб йўлга тушдилар. Саҳбо тепалигага етиб борганимизда ул зот Сафийяни чўриликдан озод қилиб, ўз никоҳларига олдилар-да, унга қўшилдилар. Кейин, бир кичик чарм палос (ёки дастурхон) ёзиб, унга «ҳайс» (хурмо, ёғ ва пишлоқдан тайёрланадиган таом) қўйдилар-да, менга: «Атрофингдагиларни (дастурхонга) таклиф қил!» — дедилар. Бу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Сафийяга (уйланишлари муносабати бирлан қилган) тўй зиёфатлари эрди. Сўнг, биз Мадина томон йўлга тушдик. Шунда мен ул зотнинг (чодирдам) Сафийяни ўз чопонларига ўраб-чирмаб ортларидан эргаштириб чиққанларини, кейин туялари олдига бориб тиз чўкканларини, Сафийя эрса тиззаларига оёғини қўйиб туриб, туяга миниб олганини кўрдим. Биз юра-юра, ниҳоят Мадинага яқинлашдик. Шунда ул зот Уҳуд тоғига қараб: «Бу тоғ бизни севади, биз ҳам уни севадим», — дедилар. Сўнг, Мадинага қараб: «Ё парвардигоро, Иброҳим алайҳиссалом Маккани муқаддас қилганлари каби мен ҳам Мадинанинг икки тоғи оралигини муқаддас қилурман! Ё парвардигоро, Мадина аҳлининг ризқи рўзига баракот ато этгайсан!» — деб дуо қилдилар».

60-боб. (Кемада) денгиз оша (ғазотга бормоқлик) ҳақида

Бу ерда Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу Жаноб Расулуллоҳнинг холалари Умму Ҳаром бинти Милҳон ҳузурларига кириб дам олганларида кўрган тушларини баён қилиб берганлари ҳақидаги ҳадисни ривоят қилганлар.

61-боб. Уруш чоғида бева-бечора, ночору нотавон ва солиҳ кимсалардан дуо талабида бўлмоқ лозимлиги ҳақида

Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уига (яъни, Жаноб Расулуллоҳга) бой-зодагонлар эргашаётирми ёхуд бева-бечора, ночору нотавонларми?» — деб сендан сўрасам, сен: «Бева-бечора, ночору нотавонлар» — деб айтдинг. Ҳа, пайғамбарларга ана шундайлар эргашадилар», — деди менга Қайсар».

Мусъаб ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ўзларини (насл-насаб ва бойлик жиҳатдан) пастроқ кишилардан афзал кўрдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ораларингиздаги бева-бечора, ночору нотавон кимсалар(нинг рўзалари, намозлари ва дуолари)сиз зафар ва ризқ топа олурсизларми?!» — дедилар». (Яъни, заиф кимсаларнинг ибодатлари ўта ихлослидур, чунки уларнинг қалблари мол-дунё ҳирсидан холи ва виждонлари Оллоҳ таоло бирлан ўзларининг ораларига ғов бўлгувчи қабоҳатлардан покдур. Шул боисдан уларнинг дуолари тезроқ мусгажоб бўлур).

Ару Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар. «Одамларга шундай замон келурки, унда бир гуруҳ кишилар ғазот қилурлар. Шунда: «Ораларингизда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилганлар борми?» — дейилур. «Ҳа, (бор)» — деб жавоб қилинур. Кейин, (ўшал саҳобаларнинг фазли туфайли уларга) фатҳ (зафар) ато этилур. Сўнг, (яна) шундай замон келурки, унда (ҳам бир гуруҳ одамлар ғазот (қилурлар). Шунда: «Ораларингизда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларига саҳобалик қилганлар борми?» — дейилур. «Ҳа, (бор)» — деб жавоб қилинур. Кейин, (Жаноб Расулуллоҳнинг саҳобаларига саҳобалик қилган ўшал саҳобаларнинг фазли туфайли уларга) фатҳ (зафар) ато этилур! Сўнг, (яна) шундай замон келурки, унда (ҳам бир гуруҳ одамлар ғазот қилурлар). Шунда: «Ораларингизда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларининг саҳобаларига саҳобалик қилганлар борми?» — дейилур. «Ҳа, (бор)» — деб жавоб қилинур. Кейин, (Жаноб Расулуллоҳнинг саҳобаларининг саҳобаларига саҳобалик қилган ўшал саҳобаларнинг фазли туфайли уларга) фатҳ (зафар) ато этилур». (Яъни, Жаноб Расулуллоҳга ҳамроҳлик қилганлар — «саҳоба», саҳобага ҳамроҳлик қилганлар — «тобиъуун», тобиъуунга ҳамроҳлик қилганлар эрса «атбоъ» деб аталиб, Оллоҳ таоло уларнинг фазилатлари; туфайли ғазот қилгувчи мусулмонларга зафар ато этгандур, чунки улар мол-дунё учун эмас, балки Оллоҳ таолонинг сўзи — калимаи тавҳиднинг жаҳонда энг улуғ сўз бўлиб қолмоғи учун ғазот қилганлар. «Улардан кейинги мусулмонларда (юқоридаги) уч тоифа саҳобаларда бўлган фазилатлар тобора камайиб бориб, Ислом подшоҳлари мол-дунё ва амал учун уруш қилганлар. Шул боис, Ислом борган сари заифлашиб ва яккаланиб, ҳозирда унинг суратигина сақланиб қолган ва унга кўпчилик мусулмонлар номигагина амал қиладирган бўлиб қолгандурлар» — дейишган баъзи уламолар).

62-боб. (Жароҳати оғригига чидамай, ўзини ўлдирган мусулмонни) «Фалооти шаҳид» дейилмайди

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ўзининг йўлда жиҳод қилгувчини ҳам, ўзининг йўлида жароҳатлангувчини ҳам яхши билур!» — деб марҳамат қилдилар».

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ҳазотлардан бирида) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда (Хайбар) мушриклари ўзаро тўқнашиб, жанг қилишди. (Ушал кунги жанг тугаб), Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ва саҳобалар) ҳамда бошқалар (яъни, Хайбар мушриклари) ўз қароргоҳларига қайтаётганда мусулмонлардан (Қузмон исмли) бир киши ўз шерикларидан кейинда қолган мушриклар гуруҳини ва ёлғиз кетаётган мушрикларни қувиб бориб, қиличи бирлан чопиб ташлади. Шунда (мусулмонлардан бири): «Ё Расулаллоҳ, бугун бирортамиз фалончи (яъни, Қузмон) топган савобчалик савоб топмадик», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Аммо, у ўзи жаҳаннам аҳлидандур» — деб жавоб қилдилар. Мусулмонлар: «(Агар Қузмондек бир шижоатли киши жаҳаннам аҳлидан бўлса, ул ҳолда қайси биримиз жаннатимиз?» — дейишди). Шунда улардан бири: «Мен унинг дўсти бўламан», — деди-да, (эртасига) Қузмон бирлан бирга жангга кирди, у қаерда тўхтаса, тўхтади, югурса, югурди, (хуллас, ундан ажралмай, ёнма-ён жанг қилди). Бир вақт Қузмон оғир жароҳатланиб, ўз ўлимини тезлаштирди, яъни қиличининг дастасини ерга, учини эрса кўкрагининг ўртасига қўйди-да, оғирлигини ташлаб, ўзини-ўзи ўлдирди. (Бояги у бирлан ёнма-ён жанг қилган) киши (дарҳол) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Сизнинг Оллоҳ таолонинг Расули эканлигингизга гувоҳлик келтирурман!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Не ҳодиса руй берди?» — дедилар. Бояги киши: «Ҳали сиз Қузмонни жаҳаннам аҳлидан, деб эрдингиз, бу одамларга оғир ботиб эрди. Шунда мен (уларга): «Мана мен унинг хусусида сизларга хабар келтираман» — деб унинг ортидан бориб, (у бирлан ёнма-ён жанг қилдим). Сўнг, у қаттиқ яраланиб, ўз ўлимини тезлаштирди — қиличининг дастасини ерга, учини кўкрагининг ўртасига қўйди-да, оғирлигини ташлаб, ўзини-ўзи ўлдирди», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бир киши одамлар кўзига жаннат аҳлининг ишини қилгандек бўлиб кўринади-ю, аммо ўзи жаҳаннам аҳлидан бўлади ва бир киши одамлар кўзига жаҳаннам аҳлининг ишини қилгандек бўлиб кўринади-ю, аммо ўзи жаннат аҳлидан бўлади» — деб марҳамат қилдилар».

63-боб. Отишга ундамоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй мўминлар), уларга (мушрикларга) қарши имконингиз борича куч ва эгарланган отларни ҳозирлаб қўйингизлар, бу бирлан Оллоҳнинг ва ўзларингизнинг душманларингизни даҳшатга солурсизлар» («Анфол» сураси, 60-оят).

Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (камондан отиш бўйича) мусобақалашаётган Аслам қабиласига мансуб бир гуруҳ кишилар ҳузурига бордилар-да: «(Эй) Бану Исмоил, отингизлар, сизларнинг аждодларингиз мерган ўтган, отингизлар, мен Бану фалон тарафидаман!» — дедилар. Шунда (ўзаро мусобақалашаётган) икки жамоадан бири отишдан тўхтади Жаноб Расулulloҳ: «Нима бўлди сизларга, нечун отмаяпсизлар?» — дедилар. Улар: «Сиз Бану фалон тарафида бўлсангиз биз қандай отамиз?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (гап нимада эканлигини фаҳмлаб): «Отаверингизлар, мен барчангизнинг тарафингиздаман!» — дедилар».

Абу Усайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бадр куни Қурайш (мушриклари) бизнинг ва биз уларнинг қаршисида саф тортганимизда: «Агар улар (камон ўқи етадирган масофада) сизларга яқин келишса, камондан ўққа тутингизлар!» — дедилар».

64-боб. (Масжидда) найза ёхуд бошқа қуроллар бирлан (ҳарбий) ўйинлар ўтказмоқ ҳақида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳабашлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида (масжидда) найзабозлик қилиб турганларида Ҳазрат Умар кириб келиб (қўлларига тош) олдиларда, уларга отдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Умар, қўй уларни ўз ҳолларига, (машқ қилаверишсин!)» — дедилар».

65-боб. Қалқон ва ўз дўстини қалқон бирла тўсиб ҳимоя қилган киши ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Талҳа (Уҳуд куни) битта қалқон бирла ҳам ўзларини, ҳам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни тўсиб ҳимоя қилдилар. Абу Талҳа мерган киши бўлиб, камондан отганларида Жаноб Расулulloҳ қадларини ростлаб, ул кишининг отган ўқлари кетган томонга қарар эрдилар».

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бошларидаги дубулға синиб, юзлари қонаб, курак тишлари синганда Ҳазрат Али қалқонда сув келтириб турдилар, Фотима эрсалар Жаноб Расулulloҳнинг (жароҳатларини, юзларидаги қонни) ювдилар. Аммо, ювган бирлан қон тўхтамаётганини кўриб, қамиш келтирдилар-да, уни куйдириб, (кулини) ул зотнинг жароҳатларига босдилар, шундагина қон тўхтади».

Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бану Назир қа-биласининг мол-мулки Оллоҳ таоло ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳақлиг равишда тақдир қилган, мусулмонлар унинг учун на от ва на тўя чоптириб (яъни, жанг қилиб) меҳнатлари сингмаган ўлжалардан эрди. Мазкур мол-мулк шахсан Жаноб Расулulloҳга тегишли бўлиб, ул зот ундан ўз онлаларини йиллик нафақа бирлан таъминлар, қолганига эрса Оллоҳ таоло йўлида (жиҳод қилмоққа) ҳозир туриш учун қурол-яроғ ва отлар харид қилур эрдилар».

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Саъд (ибн Абу Ваққос)дан кейин бирор кишига (ота-оналарини) фидо қилганларини кўрмадим. Мен ул зотнинг Саъдга: «Отгил, ота-онам сенга фидо булсинлар!» — деб айтганларини эшитдим».

66-боб. Чарм қалқон ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Мино кунлари) менинг ҳузуримга кирдилар. Шунда менинг (хужрамда) икки ансория қизалоқ Буъос (уруши ҳақидаги) қўшиқни (баланд овоз бирлан) куйлашаётган эрди. Жаноб Расулulloҳ тўшакка ёнбошлаб, юзларини (биздан) ўгириб олдилар. Шу аснода (отам) Абу Бакр разияллоҳу анҳу кириб келдилар-да, (икки қизалоққа қўшиқ айтишга рухсат берганим учун) мени койиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида шайтоннинг (Оллоҳ таолонинг зикридан чалғитувчи) қўшиғини айтасизларми?!» — дедилар. Расулulloҳ еаллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига ўгиршшб: «Қўйингиз, уларни (койимангиз, чунки бугун бизнинг байрамимиздур!» — дедилар. Кейин мен, (отам) бизга эътибор бермай турганларида, қизалоқларга ишора қилиб эрдим, (секингина) чиқиб кетишди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Байрам куни ҳабашлар қалқон ва найза бирлан машқ қилишаётган эрди. Мен ўзим Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрадимми ёки ул зот ўзлари: «Томоша қиласанми?» — дедиларми (ҳозир ёдимда йўқ). (Ҳар ҳолда ул зот ўзлари айтган бўлсалар керак), мен: «Ҳа», — дедим. Сўнг, ул зот мени гавдалари бирлан (бегона кўздан) пана қилиб туриб томоша қилдирдилар. Шунда ул зот (ҳабашларга қарата):

«Эй Бану Арфада, эҳтиёт бўлингизлар!» — дедилар. Мен зериккунимча (томоша қилдим). Жаноб Расулulloҳ: «Етарлими, томоша қилиб бўлдингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Ул зот: «(Ул ҳолда) ичкарига киргил!» — дедилар».

67-боб. Қилич тасмаси ва бўйинга қилич осиб олиш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг яхши ва энг шижоатли киши эрдилар. Бир куни тунда Мадина аҳли (қандайдир овозни эшитиб) хавотир олганидан ўшал овоз келган томонга қараб юрди. Иўлда уларга Жаноб Расулulloҳ дуч келдилар. Ул зот бўйинларига қилич осиб олиб, Абу Талҳанинг отларини эгарламай минганларича (барчадан бурун хавф сезилган томонга кетган ва ул ерда) ҳеч қандай хатар йўқлигини билиб, қайтиб келаётган эрдилар. (Мадина аҳлини кўргач): «Қўрқмангизлар! Қўрқмангизлар!» — деб айтдилар, сўнг (Абу Талҳанинг йўрға отларини назарда тутиб): «Биз бунинг денгиз (оқими каби бир текис югуришини) билдик!» — дедилар».

68-боб. Қиличлар безаги ҳақида

Абу Умома разияллоҳу анҳу: «Қиличлари на олтин ва на кумуш, балки (ингичка тсри) тасма, қурғошин ва темир бир лангина безалган қавм (яъни, саҳобалар ғазотларда) ғалас қилганлар», — дейдилар.

69-боб. Сафарда қайлула қилишдан олдин қиличини дарахт (шохи)га илиб қуйган киши ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Нажд томонга ғазотга чиқдим. (Ғазот тутаб), Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ортларига қайтганларида мен ҳам ул зот бирлан бирга қайтдим. Бир сердарахт водийга етганимизда қайлула қилиш вақти бўлиб қолиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (туяларидан) тушдилар, саҳобалар ҳам (уловларидан) тушишиб, дарахтлар соясида қайлула қилгани турли тарафга тарқаб кетишди. Ул зот эрсалар бир самура дарахти остига бориб, қиличларини унинг шоҳига илиб қуйдилар-да, ёнбошладилар. Барчамиз дам олиб, уйқуга кетдик. Бир маҳал Жаноб Расулulloҳ бизни чақириб қолдилар, (бориб қарасак), қошларида бир бадавий турибди. Ул зот (бизга): «Манави (одам) ухлаб ётганимда қиличимни (қинидан) суғуриб олибди. Уйғониб (қарасам), тепамда қилич яланғочлаб турибди. У (менга): «(Ҳозир) сени (ўлдирмоғимга) ким моненьлик қила олади?» — деди. Мен: «Оллоҳ (таоло моненьлик қилади)» — деб айтдим. Шунда (Ҳазрат Жаброил унинг кўкрагига бир уриб эрдилар), у (ерга) ўлтириб қолди», — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ (кофирларнинг қалбларини Исломга мойил қилиш мақсадида) ўшал бадавийни жазоламадилар. (Ул ўшал ернинг ўзида мусулмон бўлди-да, ўз қавми ҳузурига қайтиб бориб, уларни Исломга даъват қилди)».

70-боб. Дубулға киймоқ ҳақида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Уҳуд куни) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзлари жароҳатланди, курак тишлари синди ва бошларидаги дубулғалари мажақланди. Шунда Фотима алайҳоссалом (ул зотнинг юзларидаги) қонни ювдилар, Ҳазрат Али эрсалар (қалқонларида сув келтириб, ул муҳтарамага) тутиб турдилар. Фотима (алайҳоссалом) қоннинг тўхтамайтганини кўриб, қамиш келтирдилар-да, уни куйдириб, кулини (ул зотнинг жароҳатларига) босдилар, қон тухтади».

71-боб. Вафот қилаётганида қуролини синдириб ташлашни лозим топмаган киши ҳақида

Амр ибн ал-Ҳарас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ўзларидан кейин қуроллари, оқ ҳачирлари ва Хайбардаги (Оллоҳ таоло йўлида) садақа (вақф) қилган ерларинигина қолдирдилар».

72-боб. Қайлула қилиш ва дарахтлар соясида дам олиш вақти бўлганда одамларнинг имомни холи қолдириб, ўзлари (ҳар тарафга) тарқаб кетганлари ҳақида

Бу ерда юқоридаги (69-бобдаги) ҳадис такрорланган.

73-боб. Найзалар ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло) менинг ризқимни найзам сояси остига жойлаштирган ва тубанлигу хор-зорликни менинг амримга қарши чиққанларга атагандур» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, «Оллоҳ таоло жаннат ва ундаги роҳат-фарогатни ўзининг йўлида жиҳод қилганлар учун ҳамда жаҳаннам ва ундаги хорлигу дардли азобни Исломга муҳолифлик қилганлар учун атаб қуйгандур»).

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Қатода разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарга чиқдилар. Макка йўлидаги бир ерга етишганда Абу Қатода бир гуруҳ ҳамроҳларй бирлан ул зотдан орқада қолдилар. Абу Қатода эҳром киймаган, ҳамроҳлари эрса эҳромда эрдилар. Ногаҳон, ул киши бир қулонни кўриб Қолиб, отларига миндилар-да, қамчиларини олиб беришни ҳамроҳларидан илтимос қилдилар. Улар олиб беришмади. Сўнг, найзаларини олиб беришни илтимос қилиб эрдилар, уни ҳам олиб беришмади. Шунда ўзлари (отдан тушиб) қамчи ва найзаларини олдилар-да, яна унга миниб қулонни қувий кетдилар, найза отиб уни ўлдирдилар. Сўнг, баъзи саҳобалар унинг гўшtidан (пишириб) ейишди, айримлари ейишмади. Кейин, Жаноб Расулulloҳга етиб олишганда, ул зотдан шуд ҳақда сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу — Оллоҳ таоло сизларга ато этган ризқдур!» — дедилар».

74-боб. Жаноб Расулulloҳнинг совутлари ва урушда жанг либоси (киймоқ) ҳақида

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Аммо, Холид (ибн Валид) жанг либосларини Оллоҳ таоло йўлида (жиҳод қилмоқ учун) тайёрлаб қуйгандур», — дедилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (Бадр ғазоти куни) чодирда туриб: «Ё парвардигоро, (ўзинг юборган пайғамбарларга мадад бериб, ғалаба ато этмоғинг хусусидаги) аҳдингни ва (мусулмонларнинг қўлини баланд қилиб, кофирларни мағлуб этмоғинг ҳақидаги) ваъдангни бажармоғингни илтижо қилурман! Ё парвардигоро, агар (мўминларнинг ҳалокатини) ирода қилган бўлсанг, (бу ҳам сенинг ишинг бўлиб, биз амру хоҳишингга бўйин эгурмиз ва) бугундан кейин ибодат қилинмас! (яъни, сўнги пайғамбар бўлмиш мен ва менинг саҳобаларим ҳалок бўлсак, бундан кейин иймонга даъват қилгувчи бирор киши қайта юборилмас!)» — дедилар. Шунда Абу Бакр (ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу) Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг қўлларини ушлаб: «Бас, раббингизга

етарли илтижо қилдингиз!» — дедилар. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам совут кийган ҳолда (чодирдан ташқарига) чиқдилар-да, (Оллоҳ таолонинг) «Яқинда ўшал жамоат энгилиб, ортларига қочиб қолурлар! Аммо, уларга (мангу азоб бериладирган) вақт — Қиёмат бўлиб, у ўта дардли ва ўта аччиқдур!» деган ояти карималарини тиловат қилдилар». (Мазкур оятлар «Қамар» сурасининг 45—46-оятларидур).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларида совутлари бир яҳудийга ўттиз соъ арпа учун гаровга қуйилган эрди».

Аъмаш: «Темир совут эрди», — дейдилар.

Аъмаш: «Темир совут гаровга қуйилган эрди», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Бахил (яъни, хасис) одам бирлан садақа қилгувчи (яъни, сахий) одам темир совут кийиб олган, (совутлари ёқаси), буйинларини (қаттиқ бўғиб қўйганидан) жон ҳолатда қўллари бирлан (уни кенгайтиришга) ҳаракат қилаётган икки одамга ўхшайди. Сахий нечоғлиқ садақа қилмоқни ният қилса, (совути ҳам) шул қадар кенгайиб ҳатто унинг (баданда қолдирган) излари бутунлай йўқолади. Аммо, хасис нечоғлиқ садақа қилмоқни ният қилса, совутининг ҳар бир ҳалқаси ҳам шул қадар теригани ўзига тортиб, унинг (бўйинини баттарроқ) сиқади ва хасис ҳарчанд (совути ёқасини) қўллари бирлан кенгайтиришга ҳаракат қилмасин, барибир кенгаймайди».

75-боб. Сафар ва урушда жубба (киймоқ) ҳақида

Мугийра ибн Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Табук ғазотида бўлдим). Шунда ул зот ҳожат учун (бир чеккага) чиқдилар. Сўнг, ортларига қайтдилар. Мен (бир идишда) сув (олиб), ул зотга пешвоз чиқдим. Ул зот шомий жубба кийиб олган бўлиб, оғиз ва бурунларини чайқадилар, юзларини ювдилар. Сўнг, қўлларини жубба енгидан чиқармоқчи бўлиб эрдилар, торлик қилди. Шул боис қўлларини енг ичидан тортиб олдилар-да, ювдилар. Кейин, бошлари бирлан пойабзалларига масҳ тортдилар».

76-боб. Урушда ипак кийим (киймоқ) ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ғазотлардан бирида) Абдуллоҳ ибн Авф бирлан Зубайрга, қичима дардлари бўлгани учун, ипак кийим кийишга ижозат бердилар». (Уламоларнинг айтишларича, қичима дардининг мижози совуқ, ипакнинг мижози эрса иссиқ бўлиб, ипак қичима дардига даво эркан).

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

77-боб. Пичоқ ҳақида

Амр ибн Умайя разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўйнинг (пиширилган) қўлидан кесиб (еяётганларини) кўрдим. Шу аснода (Ҳазрат Билол) намозга азон айтиб қолдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ (қўлларидеги пичоқни қўйиб, оғиз чайқадилар-да), таҳоратларини янгиламай, намоз ўқидилар».

78-боб. Рум жангги хусусида

Умму Ҳаром (бинти Милҳон) разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимдан биринчи бўлиб бир қўшин (яъни, Муовия қўшини) денгиз (оша) ғазотга борадилар, улар (ўз амали солиҳлари бирлан Оллоҳ таолонинг мағфирату раҳматига) сазовор бўлгандурлар» — деб марҳамат қилдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, мен улар орасида борманми?» — дедим. Ул зот: «(Ҳа), сиз улар орасида борсиз», — дедилар. Кейин, ул зот: «Умматимдан биринчи бўлиб бир қўшин (яъни, Язид ибн Муовия қўшини Қайсар (яъни; Рум подшоҳи шаҳрига (яъни, Қўстантания, Константинопол шаҳрига) ғазот қиладилар, улар мағфират аҳлидурлар» — деб марҳамат қилдилар. Шунда мен; «Ё Расулаллоҳ, мен ўшалар орасида борманми?» — дедим. Ул зот «Йўқ»,— дедилар». (Баъзи уламолар: «Язид Жаноб Расулulloҳнинг набиралари Ҳусайнни ўлдиртириб, кофир бўлгандур, «мағфират аҳли»дан эмас. Жаноб Расулulloҳнинг «Улар ман фират аҳлидурлар» деган башоратлари Язиддан бўлак ғозийларга тааллуқлидур», — дейишса, айримлари: «Ул зот намоз ўқиб Оллоҳ таолога ибодат қилганларни ва қибла аҳлидан бўлганларни лаънатламоқдан қайтарганлар, биз Язиднинг қилмишига эмас, иймонига мувофиқ фикр юритамиз», — дейишади)ю

79-боб. Яҳудийларга (қарши қилинадирган) жанг хусусида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Келгусида) сизлар (яъни, мусулмонлар) яҳудийларга (қарши) жанг қилурсизлар; Шунда улардан бири (Қора) Тош ортига беркиниб олур. Қора Тош: «Эй Оллоҳнинг бандаси, манави яҳудий менинг ортимга беркиниб олди, уни ўлдир!» — деб айтур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (келгуси умматларини назарда тутиб): «Сизлар яҳудийларга (қарши) жанг қилмагунларингизга қадар, (Қора) Тош ўз ортига бир яҳудийнинг беркиниб олганини маълум қилиб: «Эй мусулмон, манави яҳудий ортимга беркиниб олди, уни ўлдир!» — деб айтмагунига қадар Қиёмат бўлмас!» — дедилар». (Жаноб Расулulloҳ Исо алайҳиссалом осмондан тушиб, мусулмонлар ул киши бирла Дажжол лашкарлари бўлмиш яҳудийларга қарши жанг қиладирган замонни назарда тутганлар).

80-боб. Туркларга (қарши қилинадирган) жанг хусусида

Амр ибн Таглиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёматнинг белгиларидан бири шуки, (келгусида) сизлар (яъни, мусулмонлар) жун пойабзал кийгувчи бир қавмга қарши жанг қилурсизлар, Қиёматнинг белгиларидан (яна) бири шуки, сизлар юзлари ялпоқ, (яъни, бир-бирига урилавериб) ялпайиб кетган қалқонга ўхшаш юзли бир қавмга (қарши) жанг қилурсизлар», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «(Келгусида) сизлар кўзлари кичик (қисик), юзлари қизил, бурунлари пачоқ, (бир-бирига урилавериб) ялпайиб кетган қалқонга ўхшаш юзли туркларга (қарши) жанг қилмагунингизга қадар Қиёмат бўлмас ва токи жун пойабзал кийгувчи бир қавмга (қарши) жанг қилмагунингизга қадар ҳам Қиёмат бўлмас!»

81-боб. Жун пойабзал кийгувчиларга (қарши қилинадирган) жанг ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

82-боб. Саҳобалари қочганда уларни (жангга қайта) сафлаган ва уловидан тушиб, Оллоҳ таолодан зафар тилаган киши ҳақида

Абу Исҳоқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Бародан: «Хунайн куни сизлар (душмандан енгилиб) қочганмидингизлар?» — деб сўради. Баро: «Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қочганлари йўқ! Аммо мусулмонлар (душман енгилиб қочгач), шошиб (ўлжаларга ёпирилишди). Буни кўриб, Ҳавозин (камончилари) уларни ўққа тутишиб эрди, (ўқдан ўзларини олиб қочишиб) Жаноб Расулulloҳнинг қошларига қайтишди. Шунда ул зот оқ ҳачирларига миниб олган бўлиб, Абу Суфён унинг жиловидан етаклаб кетаётган эрди. Жаноб Расулulloҳ уловларидан тушиб, Оллоҳ таолодан зафар (мадад) тиладилар. Сўнг: «Мен пайғамбарман, пайғамбар эрса ёлғон гапирмас, (Оллоҳ таолонинг менга ғалаба ато этмоғи ҳақидаги ваъдаси ҳақдур), мен Абдулмутталиб авлодиданман!» — дедиларда, саҳобаларини (жангга) сафладилар».

83-боб. «Ё парвардигоро, мушрикларни мағлуб қилгил ва қақшатгил!» — деб дуои бад қилмоқ хусусида

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Аҳзоб куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло мушрикларнинг уйлари-ю, қабрларини ўтга тўлдирсин! Улар Қуёш қизаргунга қадар (жанг қилишиб), бизнинг Вусто (аср) намозини ўқимоғимизга ҳалал беришди», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қунут дуосида: «Ё парвардигоро, Салама ибн Ҳишомга нажот бергил, ё парвардигоро, Валид ибн Валидга нажот бергил, ё парвардигоро, Иёш ибн Абу Рабийъага нажот бергил, Ё парвардигоро, ночор-нотавон мусулмонларга нажот бергил! Ё парвардигоро, Музар қабиласига қаҳрингни янада зиёда қилгил, ё парвардигоро, уларга) Юсуф (алайҳиссалом даврларидагидек) қаҳатчилик юборгил!»— дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Аҳзоб куни мушрикларни дуои бад қилиб: «Эй Китоб туширгувчи (ва Қиёматда) тез ҳисоб-китоб қилгувчи парвардигорим, аҳзобларни мағлуб этгил ва қақшатгил!» — дедилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба соясида намоз ўқиётган эрдилар. Шунда Абу Жаҳл бир неча кишини Маккага юборди, улар (ҳайвон) ичак-чавоқларини олиб келишиб, Жаноб Расулulloҳнинг устларига ташлашди. Шу аснода Фотима разияллоҳу анҳо келиб қолиб, ичак-чавоқларни ул зотнинг устларидан олиб ташладилар. Жаноб Расулulloҳ (намоз охирида): «Ё парвардигоро, Қурайш (кофирларини) ҳалок қилгил! Ё парвардигоро, Қурайш (кофирларини) ҳалок қилгил! Ё парвардигоро, Қурайш (кофирларини) ҳалок қилгил! Абу Жаҳл ибн Ҳишомни, Утба ибн Рабийъани, Шайба ибн Рабийъани, Валид ибн Утбани, Убай (Умайя) ибн Халафни ва Уқба ибн Абу Муъитни ҳалок қилгил!» — деб дуои бад қилдилар. Кейин, мен уларнинг жасадларини Бадр қудуғида кўрдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Бир гуруҳ) яҳудийлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб: «Ас-Сому алайка!» (яъни, «Сенга ўлим бўлсин!»— дейишди. Шунда мен уларни лаънатладим. Жаноб Расулulloҳ (менга): «Сенга не бўлди?» — дедилар. Мен: «Уларнинг не деганларини эшитмадингизми? (англамадингизми?)» — дедим. Ул

зот: «Сизларга ҳам (ўлим булсин!), деб алик олганимни эшитмадингми?» — дедилар».

84-боб. Муслмон китоб аҳлини тўғри йўлга (Исломга) чорлайдими ёхуд китоб аҳлига Китобни (Қуръонни) ўргатадими?

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (Рум) қайсарига: «Агар (Исломдан) бош тортсанг, қўл остингдаги фуқароларингнинг ҳам гуноҳлари сенинг бўйнингда бўлур, (чунки сен Исломга кирсанг, улар ҳам Исломга кирурлар, кирмасанг, улар ҳам кирмаслар)» — деб мактуб ёздилар».

85-боб. Мушрикларни Исломга мойил қилмоқ учун Оллоҳ таолодан уларга ҳидоят тилаб дуо қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Туфайл ибн Амр ад-Давсий ва унинг ҳамроҳлари Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулalloҳ, Давс қабиласи (Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига) осийлик қилиб, (Исломга кирмоқдан) бош тортди. Оллоҳ таолодан уларни (ҳалок қилмоғини сўраб), дуои бад қилингиз!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ё парвардигоро, Давс (қабиласи)га ҳидоят айлаб, уларни (муслмон) қилгайсан!» — дедилар».

86-боб. Яҳудий ёхуд насроний (подшоҳ)ни (Исломга) чорламоқ ҳамда (муслмонлар) кимга қарши жанг қилсалар, ўшаларни дуои бад қилмоқ ҳақида. Жаноб Расулulloҳнинг Хусрав ва Қайсарга (мактуб) ёзганлари ҳамда жангдан бурун (Исломга) даъват қилмоқ хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Рум (қайсари)га (мактуб) ёзмоқчи бўлганларида (саҳобалар) румликларнинг муҳрланмаган хатни ўқишмаслиги ҳақида маълум қилишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ кумушдан бир узук қилдириб олдилар. Ўшал узукнинг бармоқларида ярқираб тургани ва ундаги «Муҳаммадун расулulloҳ» деган нақшинкор ёзув ҳамон кўз ўнгимда».

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Хусравга ўз мактубларини йўлладилар. Шунда ул зот уни Баҳрайн амирига топширмоқни, Баҳрайн амири эрса хусравга элтиб бермоғини буюрдилар. Хусрав мактубни ўқиб кўргач, уни майда-майда қилиб йиртиб ташлади. Саъид ибн ал-Мусаййибнинг айтишларича, шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кофирларни дуои бад қилиб, (Оллоҳ таолодан) уларни парча-парча қилиб ташламоғини тилабдилар».

87-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг мушрикларни Ислом бирлан пайғамбарликка (шаҳодат келтирмоққа) ҳамда Оллоҳ таолони қўйиб, бир-бирларини тангри қилиб олмасликка даъват қилганлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ҳеч бир инсон учун дуруст эмаски, Оллоҳ унга Китоб, ҳикмат ва пайғамбарлик ато этсинда, сўнг у одамларга: «Сизлар Оллоҳни қўйиб, менга банда бўлинглар!..» — деб айтсин» («Оли Имрон» сураси, 79-оят).

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (Рум) қайсарини Исломга даъват қилиб мактуб ёздилар. Сўнг, мактублар: Диҳя ал-Калбий орқали жўнатаётиб, уни Бусро амирига, эрса (Рум) қайсарига етказмоғини амр

қилдилар. Шул вақт, Оллоҳ таоло (Рум қўшинлари бирлан урушаётган) форслар қўшинини мағлуб қилган бўлиб, қайсар парвардигор ато этга зафар учун шукроналар айтиб, Ҳимсдан Илияга қараб юрга эрди. Қайсар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини олгач, уни ўқиб чиқди-да: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларида сўраб билмоғим учун менга ул зотнинг қавмларидан бирор кишини топиб келингизлар!»— деди:

Абу Суфён менга айтиб эрдиларки, ул киши шул кезларда, яъни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Қурайш (кофирлари) ўртасида тузилган (Ҳудайбия) сулҳи вақтида бир гуруҳ Қурайш кишилари бирлан бирга тижорат қилгани Шомга келган эрканлар. Абу Суфён бундай деб эрдилар: «Биз қайсарнинг элчисини Шомнинг бир ерида учратдик. У мен бирлан ҳамроҳларимни эргаштириб йўлга тушди, ниҳоят Илияга етиб бордик. Сўнг, Рум қайсарининг ҳузурига кирдик. Қарасак, у (бошига) тож кийиб олиб, тахт узра ўлтирибди, атрофида Рум зодагонлари (қўл қовуштириб туришибди). Қайсар ўз таржимонига: «Улардан сўра-чи, ўзини пайғамбар деб таъкидлаётган кишига уларнинг қайси бйри насаб жиҳатидан яқинроқ эркан?» — деди. Шунда: «Буларнинг орасида ул кишига насаб жиҳатидан энг яқинроғи менман», — дедим. Қайсар: «Сен бирлан ул киши ўртасидаги қариндошлик нечоғлиқ (яқин?)» — деди. Мен: «Ул киши менинг амакимнинг ўғли бўлиб, ҳозир булар орасида Бану Абди Манофга мансуб мандан бўлак киши йўқ», — дедим. Қайсар: «Уни (менга) яқинроқ олиб келингизлар!» — деди. Сўнг, буюриб эрди, ҳамроҳларим ҳам менинг ортимга келиб туришди. Кейин, қайсар ўз таржимонига: «Бунинг ҳамроҳларига айтгилки, мен бундан ўзини пайғамбар деб таъкидлаётган киши хусусида сурайман, агар бу ёлғон гапирса, улар ёлғон гапирганини айтишсин!» — деди. Оллоҳ таоло ҳақи, агар ҳамроҳларимнинг менинг ёлғон гапираётганимни фош қилиб қўймоқларидан чўчимаганимда эрди, қайсар мандан ул зот хусусларида сўраган чоғида, албатта (душманлик қилиб) ёлғон сўзлаган булур эрдим! Аммо, ҳамроҳларимнинг менинг ёлғон сўзлаётганимни фош қилиб қўйишларидан чўчиб, рост гапирдим. Қайсар ўз таржимонига: «Ул киши ораларингизда қандай насабга эга?»— деди. Мен: «Ул киши орамизда (олий) насаб соҳибидурлар»,— дедим. Қайсар: «Бу сўзни (яъни, ўзининг пайғамбар эканлигини) ундан илгари сизлардан бирор киши айтганми?»— деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Қайсар: «Пайғамбар эканлигини таъкидламасидан бурун ул кишини ёлғончиликда айблар эрдингизларми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Қайсар: «Унинг аждодларидан бирортаси подшоҳ ўтганми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Қайсар: «Унга димоғдор, такаббур одамлар эргашаётирми ёки хоксор одамларми?» — деди. Мен: «Аксинча, хоксор одамлар (эргашаётир)», — дедим. Қайсар: «Улар кўпаяётирми ёхуд камаяётирми?» — деди. Мен: «Аксинча, кўпаяётир», — дедим. Қайсар: «Бирор одам унинг динига киргач, норози бўлиб диндан қайтаётирми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Қайсар: «Аҳдини бузурми?» — деди. Мен: «Йўқ, бузмас. Биз анчадан бери ул кишидан йироқда бўлиб, ҳозир не қилаётганидан беҳабармиз, аҳдини (Ҳудайбия сулҳини) бузмасайди, деб хавотирдамиз», — дедим. (Аммо), гапимга (ул кишини камситадирган), ёлғон сўзлаётганимни фош қилиб қўймайдирган бундан бўлак бирор сўз қистириб қолмоғимнинг имкони бўлмади. Қайсар: «Сизлар унга ва у сизларга қарши жанг қилдимми?» — деди. Мен: «Ҳа», — дедим. Қайсар: «Унинг уруши ва сизларнинг урушларингиз қандай (ўтди?)»— деди. Мен: «Турлича, бир сафар у ва бир сафар биз ғолиб келдик», — дедим. Қайсар: «У сизларга не қилмоқларингизни буюрур?» — деди. Мен: «У бизга фақат Оллоҳга ибодат қилмоқни, унга заррача ширк келтирмасликни буюриб, аждодларимиз ибодат қилган нарсалардан (бутлардан) бизни қайтарур ҳамда бизга (беш вақт) намоз ўқимоқни, садақа (закот) бермоқни, (Оллоҳ таоло) ҳаром (қилган) ишларни қилмасликни, аҳдга вафо қилмоқни ва омонатга хиёнат қилмасликни буюрур», — дедим. Шунда Қайсар ўз таржимони орқали менга: «Мен сендан унинг ораларингиздаги насаби ҳақида сўрадим, шунда сен унинг олий насаб соҳиби эканлигини таъкидладинг. Ҳа, шундай, (барча) пайғамбарлар ўз қавмларининг олий насаб кишилари ичидан (танлаб) юборилур. Мен сендан: «Бу сўзни (яъни, ўзининг пайғамбар эканлигини) ундан илгари сизлардан бирор киши айтганми?» — деб сўрадим. Сен: «Йўқ», — деб

таъкидладинг. Агар бу сўзни ундан илгари сизлардан бирор киши айтган бўлганида эрди, мен: «Ул киши ўзидан илгари айтилган сўзни такрорлаётир» — дер эрдим. Мен сендан: «Сизлар уни бу сўзни айтмасидан илгари ёлфончиликда айблар эрдингизларми?» — деб сўрадим. Сен: «Йўқ» — деб таъкидладинг. Мен билдимки, у одамларга ёлфон гапирмадими, демак Оллох таолога нисбатан ҳам ёлфон гапирмас! Мен сендан: «Аждодларидан бирортаси подшоҳ ўтганми?» — деб сўрадим. Сен: «Йўқ» — деб таъкидладинг. Агар аждодларидан бирортаси подшоҳ ўтган бўлганида эрди, мен: «У ўшал аждодининг мулкини талаб қилаётир» — дер эрдим. Мен сендан: «Унга димоғдор, такаббур одамлар эргашаётирми ёхуд хоксор одамларми?» — деб сўрадим. Сен: «Хоксор одамлар эргашаётир» — деб таъкидладинг. Ҳа, шундай, пайғамбарларга хоксор одамлар эргашур. Мен сендан: «Улар кўпаяётирми ё камаяётирми?» — деб сўрадим. Сен: «Улар кўпаяётир» — деб таъкидладинг. Ҳа, иймон(нинг иши) шундай, у токи (намоз, закот, рўза каби муътабар ишлар) мукамал (адо этиладирган) бўлмагунга қадар, тобора зиёда бўлиб бораверади. Мен сендан: «Бирор одам унинг динига киргач, норози бўлиб, диндан қайтаётирми?» — деб сўрадим. Сен: «Йўқ» — деб таъкидладинг. Ҳа, шундай, қалбларини (Оллох таоло бирлан унинг Расулига бўлган) иймон нури чароғон қилган кишиларнинг бирортаси норизо бўлиб, диндан қайтмас! Мен сендан: «Аҳдни бузурми?» — деб сўрадим. Сен: «Йўқ» — деб таъкидладинг. Ҳа, шундай, пайғамбарлар ўз аҳдларини бузмаслар. Мен сендан: «Сизлар унга ва у сизларга қарши уруш қилдими?» — де(сўрадим. Сен: «Ўзаро уруш қилдик, бир гал у ва бир гал биз ғолиб келдик» — деб таъкидладинг. Ҳа, шундай, пайғамбарлар ҳам гоҳо ғолиб ва гоҳо мағлуб қилиниб, Оллох таоло томонидан sinalурлар, аммо пировардида уларнинг қўллари баланд келгай. Мен сендан: «У сизларга не қилмоқларингизни буюрур?» — деб сўрадим. Сен: «У бизга фақат Оллохга ибодат қилиб, унга заррача ширк келтирмасликни, аждодларимиз сиғинган бутлардан юз ўгирмоқни, (беш вақт) намоз ўқимоқни, закот бермоқни, Оллох ҳаром қилган ишларни қилмасликни, аҳдга вафо қилмоқни ва омонатга хиёнат қилмасликни буюрур» — деб таъкидладинг. Бу сифатлар пайғамбарга хос сифатлардур. Мен Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг) чиқишларини билар эрдим, аммо сизларнинг (яъни, Қурайшнинг ёки арабларнинг) орангиздан чиқадилар, деб ўйламаган эрдим. Агар сенинг айтган гапларинг ҳақиқат бўлса, ул ҳолда ул зот оёқларим турган мана шу жойни (ҳам) эгаллайдилар. Қани энди, ул зотнинг ҳузурларига омон-эсон етиб бора олсам! (Аммо, менинг омон-эсон етиб бормоғимга йўл қуймаслар, мени ўлдиргайлар. Агар шундай қилишмаганида эрди), албатта (бориб), ул зот бирлан учрашур эрдим-да, оёқларини ювиб қўяр эрдим! (яъни, ул зотга хизматкорлик қилур эрдим!)» — деди. Сўнг, қайсар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини олиб келмоқни буюрди. (Уни ўзи ёки таржимони) ўқиди. Унда: «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми! Оллох таолонинг бандаси ва расули Муҳаммаддан Рум ҳукмдори Ҳирақлга. Ҳидоят топганларга салом! Аммо баъд: мен сени Исломга даъват қилурман. Мусулмон бўл, саломат бўлурсан! (Бунинг учун) Оллох таоло сенга икки баробар (кўп) ажру савоб ато этур, (чунки сенинг туфайли фуқароларинг ҳам мусулмон бўлурлар). Агар (Исломдан) бош тортсанг, фуқароларингнинг гуноҳлари ҳам сенинг бўйнингга тушур. Ва эй китоб аҳли, келингизлар, бизларда ҳам, сизларда ҳам (яъни, Қуръонда ҳам, Тавротда ҳам, Инжилда ҳам) бир хил бўлмиш сўзни (айтингизлар, яъни): «Оллохдан ўзгага ибодат қилмаймиз, унга заррача ширк келтирмаймиз, Оллохни қуйиб, бир-биримизни тангри қилиб олмаймиз!» — (деб айтингизлар!). Агар (калимаи тавҳидни айтишдан) бош тортсангизлар, ул ҳолда бизларни мусулмонлар, деб эътироф қилиб, (ўзларингизни кофирлар, деб тан олингизлар!)».

Қайсар сўзини тугатгач, (яъни биз бирлан савол-жавоб қилгандан кейин, ул зотнинг мактублари ўқиб чиқилгач), унинг атрофида турган Рум зодагонлари (шул қадар) ғала-ғовур кўтаришдики, (ҳатто) мен не деганларини англай олмадим. Шунда (саройдан чиқиб кетмоғимиз) амр қилиниб, биз (ташқарига) чиқариб юборилдик. Ташқарига чиқиб, ҳамроҳларим бирлан ёлғиз қолганимда, уларга: «Абу Кабша ўғлининг (яъни, Жаноб

Расулulloҳнинг) ишлари ниҳоятда кўчайиб кетди, ҳатто Бану Асфар подшоҳи (яъни, румликлар подшоҳи) ҳам ул зотдан қўрқаётир», — дедим. Оллоҳ таоло ҳақи, (илгари Жаноб Расулulloҳни мутлақо) тан олмаганимга қарамай, (шу кундан эътиборан) ул зотнинг ишлари ғалаба қилмоғига шунчалик ишрнч ҳосил қилдимки, ҳатто парвардигор қалбимга Исломни жо қилиб қуйди!»

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар куни: «Мен байроқни шундай кишига топширурманқи, Оллоҳ таоло унинг қўли бирлан фатҳ (зафар) муяссар қилур» — деб марҳамат қилдилар. Шунда саҳобалар: «Байроқни қайси биримизга берар эрканлар, шояд менга берсалар!» — дея умид бирлан ўринларидан туришди. Эртасига эрталаб ҳам барчалари: «Шояд байроқни менга берсалар!» — деб умидвор бўлишди. (Аммо), Жаноб Расулulloҳ: «Али қаерда?» — дедилар. Саҳобалар: «Кўзи оғриб қолди», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Алини чақириб келмоқни амр қилдилар, (ул киши келгач), кўзларига тупуриб эрдилар, ҳеч нарса бўлмагандек тузалиб қолди. Сўнг, ул зот: «Биздек (мусулмон) бўлмагунларига қадар уларга (кофирларга) қарши жанг қилурмиз!» — дедилар. Кейин, (Ҳазрат Алига): «Оҳиста бориб, уларнинг ерига тушгил, сўнг уларни Исломга даъват этгил-да, уларга нелар вожиб эрканлигини хабар қил! Оллоҳ таоло ҳақи, агар сен туфайли бир киши ҳидоят топса ҳам, бу сенинг учун энг сара туялар (подасига эга бўлмоғинг)дан яхшироқдур!» — деб айтдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг одати шарифлари шундай эрдик, агар бирор қавмга (қарши) ғазотга чиқсалар, (дарҳол) уларга ҳужум қилмай, тонг отишини кутар эрдилар. Тонг отгач, уларга ҳужум қилиб, (намозга азон айтилгунга қадар) жанг қилар эрдилар. Агар азонни эшитсалар, (жангни) тўхтатар ва агар эшитмасалар, жанг қилаверар эрдилар. Биз Хайбарга тунда етиб келганимизда (ҳам шундай қилдилар)».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен одамлар «Ло илоҳа иллаллоҳ» дегунларига қадар жанг қилишга буюрилдим. Кимки «Ло илоҳа иллаллоҳ» деса, мендан жону молини омон сақлар, акс ҳодда (унинг ўлдирилмоғи) ҳақлиғ бўлиб, ҳисоб-китоби Оллоҳ таоло зиммасидадур», — дедилар».

88-боб. (Ҳарбий хийла учун) аслида бир қавмга қарши ғазот қилмоқчи бўлиб, иккинчи бир (қавмга қарши) ғазот қилмоқчи эканлигини айтган киши ҳақида ҳамда панжшанба куни ғазотга чиқишни хуш кўрган киши хусусида

Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бирор қавмга қарши) ғазот қилмоқчи бўлсалар, (душманни доғда қолдириш учун) бутунлай бошқа (қавмга қарши) ғазот қилмоқчи эканликларини айтар эрдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Каъб ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам панжшанбадан бўлак куни камдан-кам сафарга чиқар эрдилар».

Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам панжшанба куни Табук ғазотига чиқдилар, (чунки) ул зот панжшанба куни ғазотга

чиқмоқни хуш кўрур эрдилар».

89-боб. Пешиндан кейин (ҳаж ёки жиҳодга) йўл олиш ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Ҳажжатул-Видоъ — хайрлашув ҳажи қилмоқчи бўлганларида) Мадинада (биз саҳобалар бирлан биргаликда) тўрт ракъат пешин ўқидилар. Сўнг, Зулхулайфага (бориб) ул ерда икки ракъат (қаср) аср ўқидилар. Кейин, мен саҳобаларнинг баланд овоз бирлан ҳаж ва умрага талбия айтишаётганини эшитдим».

90-боб. Ой охирида (ҳажга) йўл олмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Ҳажжатул-Видоъ йили) Зулқаъда ойининг беш куни қолганда (панжшанба куни, пешиндан кейин) Мадинадан йўлга тушиб, Зулҳижжа ойининг тўрт кечаси ўтгач, (якшанба куни, тонгда) Маккага етиб келдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Зулқаъда ойининг беш куни қолганда Мадинадан йўлга чиқдик, шунда (умра эмас, балки) ҳаж қиламиз, деб ўйлаган эрдик. (Аммо), Маккага яқинлашганимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки жонлиқ олиб келмаган бўлса-ю, Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо ва Марва орасида саъй қилган бўлса, эҳромини ечсин!» — деб амр қилдилар. Кейин, Наҳр куни ҳузуримизга мол гўшти олиб киришди. Мен: «Бу қандай гўшт?» — деб сўраб эрдим, гўшт келтирган одам: «Жаноб Расулulloҳ ўз аёллари номидан қурбонлик қилдилар — деб айтди».

91-боб. Рамазон ойида (ғазотга) йўл олмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойида Маккага (ғазот қилгани) йўл олдилар. Шунда Кадийд деган ерга етгунча рўза тутдилар-да, сўнг огиз очдилар, одамлар ҳам оғиз очишди», — дейдилар. (Яъни, сафарда рўза тутиш саҳобаларга оғирлик қилди, шул боис ул зот рўза тутишни тўхтатдилар).

92-боб. (Йўлга чиқишдан олдин) хайрлашиш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни бир ерга юбораётиб: «Агар фалон ва фалон кишини учратсангизлар, иккисини ҳам ўтда куйдирингизлар!» — дедилар. Кейин, биз йўлга чиқмоқчи бўлганимизда ул зот бирлан хайрлашгани ҳузурларига бордик. Шунда ул зот: «Мен (синамоқ учун) фалон ва фалон кишини ўтда куйдирингизлар, деб сизларга буюриб эрдим. (Билиб қўйингизларки), фақат Оллоҳ таологина ўт бирлан азоб берур, агар иккисини қўлга туширсангизлар, (қурол бирлан) ўлдирингизлар!» — дедилар».

93-боб. Имомга қулоқ осиб, итоат қилмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Имомга ёхуд ҳар қандай етакчига) қулоқ осиб, итоат қилмоқлик гуноҳовар ишларга буюрилмасагина вожибдур. Агар гуноҳовар ишларга буюрилса, на қулоқ осилади ва на итоат этилади!» — деб марҳамат қилдилар».

94-боб. Имомнинг амру наҳий ва тадбирларига бўйинсунган ҳолда (кофирларга қарши) жанг қилинур ҳамда унга эргашиб олға юрилур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Биз (муслмонлар бу дунёга келиб яшаш жиҳатидан) охиргилар ва Қиёматда (ҳисоб-китоб қилиниш ҳамда жаннатга киритилиш жиҳатидан) биринчилармиз. Шунга кўра, менга итоат қилган киши Оллоҳ таолога итоат қилган бўлур, менга осийлик қилган киши Оллоҳ таолога осийлик қилган бўлур ва кимки амирга итоат қилса, (демак) менга итоат қилибди ва кимки амирга осийлик қилса, (демак) менга осийлик қилибди. Чунки, имом (муслмонларни душманлар азиятидан сақловчи ва Ислом бирлигини ҳимоя қилгувчи) қалқон бўлиб, унинг амру наҳий ва тадбирларига бўйинсунган ҳолда (кофирларга қарши) жанг қилинур ҳамда унга эргашиб олға юрилур. Агар имом (ўз қўл остидагиларга) Оллоҳ таолодан тақво қилмоқни буюрса ва (уларга) адолат қилса, бунинг учун унга ажру савоблар ато этилур ва агар бундан бўлак нарсани айтса (яъни, Оллоҳ таолодан тақво қилмоқни буюрмаса ва адолатсизлик қилса), бунинг учун ўзига (оғир) гуноҳ орттирур».

95-боб. Урушда (жанг майдонидан) қочмасликка байъат қилмоқ

Оллоҳ таолонинг қавли: «Батаҳқиқ, рози бўлди Оллоҳ муслмонлардан вақтики улар байъат қилур эрдилар сизга (яъни, Муҳаммад алайҳиссаломга) дарахт остида» («ал-Фатҳ» сураси, 18-оят).

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (Ҳудайбия сулҳи тузилган йилдан) кейинги йили (Ҳудайбияга) қайтиб келдик. Биз (саҳобалар)дан икки киши (яъни, мен ва Жувайрия ул ердаги бир) дарахтнинг (ўтган йили) биз остида байъат қилган дарахт эканлиги хусусида (бошқалар бирлан) келиша олмадик. (Чунки, Оллоҳ таоло ўшал дарахтни, муслмонлар унга муқаддас деб эътиқод қилмасликлари учун, куздан гойиб қилган бўлиб), бу унинг (муслмонларга қилган) марҳамати эрди. (Жувайрия) менга: «Жаноб Расулulloҳ уларни (саҳобаларни) нимага байъат қилдирдилар, ўлимгами?» — деди. Мен: «Иуқ, (ул зот) уларни (ҳаттоки ўлимга олиб борса-да), сабрли (матонатли) бўлмоққа, (ҳар қандай ҳолда ҳам жанг майдонидан қочмасликка) байъат қилдирдилар», — дедим».

Абдуллоҳ ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳарра воқеаси вақтида бир киши келиб: «Ибн Ҳанзала (яъни, ансорлар амири Абдуллоҳ ибн Абу Омир) одамларни ўлимга байъат қилдираётир», — деди. Шунда мен: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кейин бирор кишини бунга (яъни, ўлимга) байъат қилдирмасман!» — дедим. (Яъни, «Жаноб Расулulloҳ ҳар бир муслмондан Ислом йўлида ўз жонини фидо қилмоғини талаб этмоққа ҳақлиг эрдилар, аммо бирор кимсанинг ўз жонини ҳимоя қилмоқ учун бошқалардан жон фидо қилмоқни талаб этишга ҳаққи йўқдур!» — дедим).

Салама (ибн ал-Акваъ) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен (Ҳудайбияда, бир дарахт остида) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилдим. Сўнг, (бошқа бир) дарахтнинг соясига бориб ўлтирдим. Одамлар тарқалгач, Жаноб Расулulloҳ: «Эй Ибн ал-Акваъ, байъат қилмайсанми?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, (боя) байъат қилганман», — дедим. Ул зот: «Яна байъат қилавер!» — дедилар. Мен яна байъат қилдим. Кейинчалик, (Язид ибн Абу Убайд лақабимни айтиб): «Эй Або Муслим, ўшал куни нимага байъат қилган эрдингизлар?» — деб сўради. Мен: «Ўлимга (яъни, ўлсак ҳам, жанг майдонидан қочмасликка) байъат қилган эрдик», — дедим».

Анас (ибн Молик) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ансорлар Хандақ куни: «Умримиз борица жиҳод қилгаймиз, деб Муҳаммадга байъат қилгандурмиз!» — дейишар эрди. Жаноб Расулulloҳ эрсалар: «Ё парвардигоро, охират ҳаётидан ўзга ҳаёт йўқдур! Ансорлар бирла муҳожирларга иззат-икром кўр-сатгил!» — деб уларга жавоб қилур эрдилар».

Мужошиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен биродарим бирлан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Ҳижрат қилмоққа бизни байъат қилдирингиз!» — дедим. Шунда ул зот: «Ҳижрат аҳли учун ҳижрат тугаган (яъни, ҳижрат қилмоқлари лозим бўлганлар аллақачонлар ҳижрат қилиб бўлганлар)», — дедилар. Мен: «Ул ҳолда бизни нимага байъат қилдирурсиз?» — дедим. Ул зот: «Ислом ва жиҳодга», — дедилар».

96-боб. Имомнинг одамларга қудратлари етадирган юмушларни юкламоғи лозимлиги ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни бир киши қошимга келиб, мендан (шундай) бир (мушкул) масала хусусида сўрадики, ҳатто унга не деб жавоб қилмоғимни билмай қолдим. У мендан: «Бир киши (Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоққа) қаттиқ бел боғлаб, амирларимиз бирлан (яъни, «амиримиз бирлан» дейиш ўрнига, илтифот юзасидан «амирларимиз бирлан» деяётир) ғазотларга чиқса-ю, шунда (амир) бизни қудратимиз етмайдирган юмушни қилмоққа ундаса, айтингиз-чи, (ўшал киши амирга итоат этмоғи лозимми ё йўқми?)» — деб сўради. Мен унга бундай дедим: «Оллоҳ таоло ҳақи, сенга не деб жавоб қилмоғимни билмай қолдим. Аммо, сенга фақат шуни айтишим мумкинки, биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан (кўп ғазот ва сафарларда) бирга бўлганмиз. (Минг) афсуски, ул зот бизни, (лоақал) бир марта бўлса ҳам, тоқатимиз етмайдирган ишга ундамаганлар, (ундаганларида эрди), албатта уни бажарган бўлур эрдик! Ҳар бирингиз Оллоҳ таолодан тақво қилиб, амали солиҳлар қилишда давом этмоғингиз даркор. Башарти қалбингизда бирор нарсанинг (жоиз ёхуд ножоиз эканлиги) хусусида шубҳа пайдо бўлса, (шубҳангизни газак олдирмай туриб, дарҳол) билгувчи кишидан сўрангиз, ул сизни (шубҳадан) халос қилур. (Саҳобаларнинг бу дунёдан бирин-кетин ўтиб кетаётганлари боисидан, тўғри фатво бериб, қалбларни шубҳалардан халос қила оладирган) кимсани тез фурсатда топа олмай қолурсизлар. Якка-ю ягона Оллоҳ таоло ҳақи, сувнинг тиниқ қисми ичилиб, тагида лойқаси қолгани каби] бу дунёдан (муслмонларнинг) покизалари ўтиб кетиб, ёмонларигина қолур!».

97-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар куннинг бошида жанг қилмасалар, жангни Қуёш оққунга қадар кечиктирар эрдилар

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (душманга) дуч келган кунларидан (яъни, ғазотларидан) бирида Қуёш оққунга қадар кутдилар (яъни, жангни кечиктирдилар). Сўнг, одамлар орасида тик туриб: «Эй одамлар, душманга дуч келишни орзу қилмангизлар, Оллоҳ таолодан офият (омонлик) тилангизлар, башарти уларга (душманга) дуч келсангизлар, сабр қилингизлар, (чунки ғалабага сабр бирла эришилур) ва билиб қўйингизларки, жаннат қиличлар соялари остидадур (яъни, жаннатга Оллоҳ таоло йўлида қилич уриш бирлан эришилур!)» — деб хитоб қилдилар. Кейин, «Эй Китоб нозил қилгувчи, булутларни юргизгувчи ва (душман) тўдаларини мағлуб қилгувчи парвардигор(им), уларни (душманларни) мағлуб этиб, бизларни улар устидан музаффар қилгил!» — дея Оллоҳ таолога илтижо қилдилар».

98-боб. Кишининг имомдан изн сўрамоғи ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Дарҳақиқат, мўминлар Оллоҳга ва унинг Расулига иймон келтирган зотлар бўлиб, қачон (барча мусулмонлар) жамъ буладирган ишда у бирлан (яъни, Мухаммад алайҳиссалом бирлан) бирга бўлсалар, то ундан ижозат олмагунларича кетмаслар...» («Фурқон» сурасининг 62-оятининг охиригача ўқингиз).

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазотга бордим. (Қайтиб келаётганимизда) Жаноб Расулulloҳ менга етиб олдилар-да: «Туянга не бўлди?» — дедилар. Чунки, мен сув тортадирган туямизга миниб олган бўлиб, у толиққанидан аранг юриб келаётган эрди. Мен: «Чарчаб қолди», — ледим. Шунда ул зот туямнинг ортига ўтиб, уни «чу-чу!» деб ҳайдадилар-да, дуо қилдилар. Туям тезлаб, барча туялардан илгарилаб кетди. Ул зот: «Туянг энди қалай?» — дедилар. Мен: «Яхши, сизнинг дуоингизнинг баракоти тегди», — дедим. Ул зот: «Уни менга сотмайсанми?» — дедилар. Бизнинг бундан бўлак сув тортадирган туямиз бўлмаса-да, уни (ул зотга) жон деб сотгим келганидан: «Ҳа, (сотаман)», — дедим. Ул зот: «Ундай бўлса, уни менга (бир ўққияга) сотгил!» — дедилар. Мен уни «Мадинага етиб олгунимча миниб бораман» деган шарт бирлан ул зотга сотдим. Кейин, ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, мен (янги уйланган) куёвман» — дедим-да, (бошқалардан илгарироқ Мадинага бормоққа) ижозат сўрадим. Ул зот ижозат бердилар. Мен одамлардан илгарилаб, Мадинага етиб бордим. Шунда тоғам менга пешвоз чиқиб, туям хусусида сўрадилар. Мен уни не қилганимни айтиб эрдим, (бизнинг ундан бўлак сув тортувчи туямиз йўқлигини айтиб) мени уришдилар.

Мен боя изн сўраганимда, ул зот: «Бокира қизга уйландингми ёки жувонгами?» — деб сўрадилар. Мен: «Жувонга» — деб айтдим. Ул зот: «Агар бокирага уйланганимда, сен у бирлан ва у сен бирлан ҳазил-ҳузил қилишиб ўйнашар эрдингизлар», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, отам вафот қилиб (ёки шаҳид бўлиб), норасида сингилларим менинг қўлимда қолди. Мен сингилларим сингари ёш қизга уйланмоқни истамадим, чунки у уларга на тарбия бера олади ва на оналик қила олади. Шул боисдан мен уларга адаб бера оладирган ва оналик қила оладирган жувонга уйландим» — дедим.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага етиб келганларидан сўнг, эрталаб барвақт туяни ул зотнинг ҳузурларига олиб бордим. Ул зот менга туянинг пулини ҳам тўладилар, ўзини ҳам қайтариб бердилар».

99-боб. (Янги уйланган куёв бўла туриб) ғазотга борган киши ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

100-боб. (Аёлига) қўшилгач, ғазот қилмоқни афзал кўрган киши ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Пайғамбарлардан бири ғазотга отланаётиб, ўз қавмига: «Бирор киши хотинларини олиб мен бирлан ғазотга бормасин, чунки киши хотинларига яқинлик қилмоқни хоҳлагани бирлан, яқинлик қилолмас, ғазотда бунга имкон йўқдур, (яхшиси уйда хотинларига тўйгунича яқинлик қилиб олсин!)» — деди».

101-боб. (Қавм душмандан хавотир олиб), саросимага тушганда имомнинг барчадан илгари (хавф сезилган томонга от чоптириб) бормоғи ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мадинада тўс-тўполон бўлди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳанинг отига миниб, (барчадан илгари хавф

сезилган томонга) кетдилар. (Қайтиб келгач): «Биз (ул ерда) бирор хавфу-хатар борлигини кўрмадик, (аммо) манави отнинг денгиз (оқими янглиғ бир текис юришини) билдик!»— деб марҳамат қилдилар».

102-боб. (Қавм душмандан хавотир олиб), саросимага тушганда шошилиш ва (от) чоптириш ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

103-боб. Саросима (тўс-тўполон) вақтида якка ўзи (от чоптириб) кетмоқ ҳақида

Бу ерда ҳадис келтирилмаган бўлиб, юқоридаги ҳадис такрорланиши керак эди.

104-боб. (Кишининг) Оллоҳ таоло йўлида (уз мол-мулкидан камбағал мужоҳидларга) инъомлар қилмоғи ҳамда (улови йўқ мужоҳидларни ўз отларига) миндириб юбормоғи ҳақида

Мужоҳид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ибн Умарга: «Ҳазотга (тайёргарлик кўраётирман)», — дедим. Ибн Умар: «(Ундай эрса), мен молимдан бир қисмини сенга инъом қилиб, ёрдам қилайин!» — деди. Мен: «Бойликни менга Оллоҳ таоло ато этсин!» — дедим. Ибн Умар: «Гар Оллоҳ таоло сенга бойлик ато этадирган бўлса, менинг молимдан олиб, ато этсин!» — деди. Шунда Ҳазрат Умар: «Дарҳақиқат, баъзи одамлар жиҳод қилиш учун бу молдан оладилар-да, жиҳодга чиқмайдилар. Биз шундай қилгувчилардан олган молини (тортиб) олишга ҳақлимиз», — дедилар».

Товус ва Мужоҳид: «Агар сенга Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоғинг учун бирор нарса инъом қилинган бўлса, уни хоҳлаганингча тасарруф қил, хоҳла уни оиланг олдига қўй!» — дейишади.

Ушр ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен (улови йўқ бир кишига) Оллоҳ таоло йўлида от (инъом қилиб, уни унга) миндириб юбордим. Кейин, ўшал отнинг сотилаётганини кўриб қолиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Уни сотиб олайинми?» — деб сўрадим. Шунда ул зот: «Уни сотиб олма, садақангни қайтариб олма!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Агар менинг умматимга машаққатим бўлмаганида эрди (яъни, «Мен ғазотга чиқадирган бўлсам, умматимнинг ночор аҳволдаги қисми ҳам, гарчи қийналсалар-да, хижолат чекканларидан мен бирла чиқурлар. Агар шундай бўлмаганида эрди), ғазотга отланган қўшиндан қолмас эрдим. Лекин мен уларни миндиришга на бирор от ва на бирор улов топа олмасман, мен ғазотга кетиб, уларнинг (ночорлиқдан) уйларида қолишлари мени кўп қийин аҳволга солур. Оллоҳ таоло ҳақи, мен: «Парвардигор йўлида шаҳид бўлиб, сўнг тирилсам, яна шаҳид бўлиб, яна тирилсам, сўнг яна шаҳид бўлсам!» — дейман».

105-боб. (Жиҳодда мужоҳидга хизматкорлик қилмоғи учун ёхуд жанг қилмоғи учун) ёлланган киши ҳақида

Ҳасан ва Ибн Сириин разияллоҳу анҳумо: «Жиҳодда мужоҳидга хизматкорлик қилмоғи ёхуд ўзи шахсан жанг қилмоғи учун) ёлланган кишига (жантда олинган) ўлжалардан улуш берилади», — дейишади.

Атийя ибн Қайс разияллоҳу анҳу жангда олинган ўлжалардан одатда бошқа отлар учун бериладирган улушнинг ярмини бериш шarti бирлан бир отни бировдан ижарага олдилар. (Жангдан сўнг, ўлжалар тақсимланаётганда ўшал) отнинг улуши тўрт юз динорга етди. Шунда, Атийя (шартга кўра), икки юз динорни ўзларига олиб қолиб, (қолган) икки юз динорни отнинг эгасига бердилар.

Яъло ибн Умаия разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Табук ғазотига чиқдим. (Кексалигим боисидан уловим ва нарсаларимга қараб юрсин, деб) бир кишини ўзимга хизматкорликка елладим. (У мендан ўзининг хизмат ҳақи қанчалигини сўради). Мен: «Уч динор», — дедим. Шунда у (аччиғланиб) бир киши бирлан (яъни, Яълонинг ўзлари бирлан) уришиб кетди. Натижада, урушаётганларнинг бири (яъни, Яълонинг ўзлари) иккинчисининг қўлини тишлаб олди. Қўли тишланган киши (яъни, ёлланган киши) тишлаб олган кишининг оғзидан қўлини тортиб олган эрди, унинг курак тиши суғурилиб чиқди. Кейин, (тиши суғурилиб чиққан киши) Жаноб Расулulloҳнинг қошларига бориб, тишини (олдиларига) қўйди. Шунда ул зот: «Қулини сенга узатса, айғир каби тишлаб оласанми?!» — дедилар».

106-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг байроқлари ҳақида

Саълаба ибн Абу Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Қайс ибн Саъд ал-Ансорий разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг байроқдорлари (аламбардорлари) эрди. У ҳаж қилмоқни ният қилиб, пиёда йўлга тушди».

Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Али разияллоҳу анҳу кўзлари оғриб қолиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбар ғазотига чиқолмадилар. (Ўшанда) ул киши: «Мен Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга чиқолмайман» — деб эрдилар. Кейин, (Жаноб Расулulloҳ чақиртиргач), Хайбарга келибдилар-да, ул зотга учрашибдилар.

Тонггида (Хайбар) фатҳ қилинган куни кечқурун Жаноб Расулulloҳ: «Мен эртага байроқни Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулини севгучи кишига (ёки Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули севгучи кишига) берурман, Оллоҳ таоло унинг қули бирлан (Хайбарни) фатҳ қилур» — деб марҳамат қилдилар. Шу пайт биз Ҳазрат Алининг келаётганларини кўрдик, ул киши келадилар, деб уйламаган эрдик. Одамлар: «Ана, Али келаётир», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ байроқни Ҳазрат Алига бердилар, Оллоҳ таоло ул кишининг қуллари бирлан (Хайбарни) фатҳ этди».

Нофиъ ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Аббоснинг Зубайрга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам байроқни ҳов анави ерга урнатишингни амр қилдилар» — деб айтганини эшитдим».

107-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Мен (душманлардан) бир ойлик масофа нарида бўлсам-да, (қалбларига) гулғула солиниб, ёлиб қилиндим» — деб айтганлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Энди Биз кофирларнинг дилларига гулғула солурмиз» («Оли

Имрон» сураси, 151-оят).

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сузлар мажмуаси (яъни, Қуръон ва суннат) бирлан юборилдим ҳамда (душманлардан бир ойлик масофа нарида бўлсам-да, қалбларига) ғулғула солиниб, ғолиб қилиндим. Уйқуда эрканлигимда менга Ер хазиначиси калитлари ато этилиб, қўлларимга қўйилди» — деб марҳамат қилдилар. Жаноб Расулulloҳ вафот этиб, мана энди сизлар ул хазиначиларни кавлаб олаётирсизлар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Суфён менга хабар қилдиларки, Ҳирақл Илияда эканлигида одам юбориб, ул кишини (ҳамроҳлари бирлан бирга) ўз ҳузурига таклиф қилибди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини келтиришни амр қилибди. «Мактуб уқиб бўлингач, — дейдилар Абу Суфён, — Ҳирақлнинг ҳузурига ғала-ғовур кўтарилиб, биз (саройдан) чиқариб юборилдик. Ташқарига чиққанимизда мен ҳамроҳларимга: «Абу Кабша ўғлининг (яъни, Жаноб Расулulloҳнинг) ишлари ниҳоятда кўчайиб кетди, ҳатто Бану Асфар (яъни, румликлар) подшоҳи ҳам ул зотдан қўрқаётир», — дедим».

108-боб. Ғазотга (сафар) озукаси бирлан чиқмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Йўл учун озукка олингизлар ва озуканинг яхшиси тақводур!» («Бақара» сураси, 197-оят).

Асмо разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага ҳижрат қилмоқни ирода қилганларида мен (отам) Абу Бакрнинг уйларида ул зот учун сафар озукаси тайёрладим. Аммо, на хуржунларининг ва на мешларининг оғзини боғлашга нарса топмадим. Шунда (отам) Абу Бакрга: «Оллоҳ таоло ҳақи, боғлашга камаримдан бўлак нарса топмадим», — дедим. Абу Бакр: «Камарингни иккига бўлгил-да, бир бўлаги бирлан мешнинг ва иккинчи бўлаги бирлан хуржуннинг оғзини боғла!» — дедилар. Мен айтганларидек қилдим. Шул боисдан мен «Икки камар деган ном олдим».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларда қурбонлик қилинган жонлиқлар гўштини Мадинага (қайтаётганимизда) сафар учун озукка қилиб олар эрдик», — дейдилар.

Сувайд ибн ан-Нуъмон разияллоҳу анҳу хабар қиладиларки, ул киши Хайбар (ғазоти) йили Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқибдилар. Саҳбо деган ерга етишганда аср ўқишибди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ егулик келтирмоқни амр қилибдилар. Шунда ул зотга савиқ (буғдой ёки арпа уни ёхуд улардан тайёрланган бўтқа)дан бўлак егулик келтиришмабди. «Биз, — дейдилар Сувайд, — ўшал бўтқадан едик, ичдик. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ уринларидан туриб, оғиз чайқадилар, биз ҳам оғиз чайқадик. Кейин, намоз ўқидик».

Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ғазотлардан бирида) одамларнинг йўл озукаси оз қолиб, ночор аҳволга тушиб қолишди. Шунда улар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келишиб, туяларини сўйишга рухсат сўрашди. Ул зот уларга рухсат бердилар. Кейин, Ҳазрат Умар уларни учратиб эрдилар, ул кишига шул ҳақда айтишди. Шунда Ҳазрат Умар уларга: «Туяларингизни сўйгач, не қилгайсизлар? (Ахир, пиёда юравериб, ҳалок бўлгайсизлар-ку!)» — дедилар-да, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кириб: «Ё Расулаллоҳ,

туяларини сўйгач, не қилгайлар?» — деб айтдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Одамларга маълум қилингиз, сафар озуқаларидан неки қолган бўлса, ҳаммасини олиб келишсин!» - дедилар. Сўнг, (ерга) бир чарм палос тўшалиб, одамлардаги сафар озуқасидан неки қолган бўлса, ҳаммаси унинг устига қўйилди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ ўшал тўпланган егуликларга барака тилаб дуо қилдилар, сўнг одамларга: «Идишларингизни олиб келингизлар!» — дедилар. Одамларнинг барчаси палос устидаги егуликлардан ҳовучлаб-ҳовучлаб олишди, ҳатто олмаган бирор киши қолмади. Кейин, Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳдан бўлак тангри йўқлигига ҳамда ўзимнинг Оллоҳнинг расули эканлигимга шаҳодат келтирурман!» — дедилар (яъни, муъжиза содир бўлганига ишора қилдилар)».

109-боб. Сафар озуқасини гарданга ортиб олмоқ ҳақида

Жобир разиллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз уч юз киши бўлиб (ғазотга) чиқдик, сафар озуқаларимизни гарданимизга ортиб олган эрдик. Кейин, сафар озуқамиз оз қолганидан бир киши (бир кунда) бир дона хурмо ейдирган бўлди» —деб эрдим, бир киши: «Эй Абу Абдуллоҳ, (бундай шароитда) биров бир дона хурмони ҳам тушириб қолдирармиди?!» — деди. Мен: «Йўқотиб қўйганимиз заҳотиёқ уни (қидириб) топиб олар эрдик», — дедим. «Кейин, биз, — дея давом этдим мен, — шу аҳволда денгиз соҳилига етиб бордик, қарасак, денгиз бир ҳутни соҳилга чиқариб ташлабди. Биз ўшал ҳутни ўн саккиз кун еб, анча ўзимизга келдик».

110-боб. Аёлни биродари ортига (туяга) мингаштирмоқ ҳақида

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Ё Расулаллоҳ, саҳобаларингиз ҳаж ва умра савобига эришиб қайтишаётир, мен эрсам фақат ҳаж қила олдим, холос», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Боргил, (биродаринг) Абдурраҳмон сени (туясига) мингаштириб олсин!» — дедилар-да, Абдурраҳмонга Оиша онамизни Танъимдан бошлаб умра қилдирмоқни амр қилдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ Оиша онамизни умра қилиб келгунларича Макканинг юқори томонида кутиб турдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

111-боб. Ғазот ва ҳажда (ҳамроҳининг отига) мингашиб олмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Мен Абу Талҳанинг (отига) мингашиб олган эрдим, барча саҳобалар ҳаж ва умрага талбия айтиб боришар эрди», — дедилар.

112-боб. Эшакка мингашмоқ ҳақида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари эшакнинг устидаги тўқимга ўлтириб, Усомани ортларига мингаштириб олдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фатҳ куни (дастёрлари) Усома ибн Зайдни туяларига мингаштириб, Макканинг юқори томонидан кириб келдилар, (муаззинлари) Билол бирлан Каъба хизматчиларидан (яъни, Каъба калити қўлида бўлган кишилардан) Усмон ибн Талҳа ҳам (эшакда) ул зотнинг ортларидан кетма-кет кириб келишди. Жаноб Расулulloҳ туяларини Ал-Масжид (ал-Ҳаром)да чўктирдилар. Сўнг, Усмонга Байтуллоҳнинг калитини олиб келмоқни амр қилдилар. (У калитни олиб келгач), Жаноб Расулulloҳ (Каъба эшигини) очиб, (ичкарига) кирдилар, Усома, Билол ва Усмон (ибн Талҳа) ҳам ул зот бирлан бирга киришди. Жаноб Расулulloҳ ул ерда узоқ вақт бўлиб, сўнг

қайтиб чиқдилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «(Жаноб Расулulloҳ Каъбадан чиқишлари ҳамоноқ) одамлар шоша-пиша ичкарига киришди. Абдуллоҳ ибн Умар биринчи бўлиб кирдилар-да, Каъба эшиги ортида Ҳазрат Билолнинг турганларини кўриб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қаерда намоз ўқидилар?» — деб сўрадилар. Ҳазрат Билол ул зотнинг намоз ўқиган жойларини кўрсатдилар. Абдуллоҳ ибн Умар: «Неча ракъат ўқидилар, деб сўрашни унутибман», — дейдилар».

113-боб. Туя ёхуд бошқа бирор улов сақлаётган киши(нинг фазилати) ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Инсон (ўз) вужудининг ҳар бир бўғими учун Қуёш чиқиб (оламни мунаввар қилгувчи) ҳар куни (Оллоҳ таоло йўлида) хайру эҳсон (амали солиҳлар) қилмоғи лозим бўлиб, унинг икки одам орасини келиштириб қўйгани ҳам савобдур, (сафарда) ҳамроҳини уловига мингаштириб олиб ёки унинг юкини уловига ортиб олиб, ёрдам қилгани ҳам савобдур, (биронинг кўнглини кўтаргувчи, унга далда бергувчи) яхши (ширин) сўз айтгани ҳам савобдур, намоз (уқийман, деб) қўйган ҳар бири қадами ҳам савобдур ва (одамларга) озор бергувчи (тош, кесак, нажосат каби) нарсаларни йўлдан олиб ташлагани ҳам савобдур».

114-боб. Душман ерига Мусҳафлар бирлан сафар қилмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ул зотнинг саҳобалари Қуръонни билганлари ҳолда душман ерига сафар қилишди». (Яъни, Қуръонни ёд олганлар душман ерига қўрқмай бораверадилар, чунки душман уни уларнинг дилларидан асло тортиб ололмас ва оёқ ости қилолмас. Аммо, Қуръон, яъни унинг ёзма шакли Мусҳаф бирлан душман ерига бориб бўлмас).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муслмонларни Қуръон (яъни, Мусҳаф) бирлан душман ерига сафар қилмоқдан қайтардилар». (Бу ерда «Қуръон» дейилгани бирлан «Мусҳаф» деб тушунмоқ керак. Чунки, Қуръон оғзаки тарзда нозил қилинган бўлиб, душман уни қалблардан тортиб олиб, оёқ ости қилолмас).

115-боб. Уруш (жанг)дан илгари такбир айтмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбарга тонгда етиб келдилар. Шунда яҳудийлар кетмонларини елкаларига қўйиб (ўз ерларида ишлагани) чиқиб келишаётган эрди. Жаноб Расулulloҳга кўзлари тушгач: «Ана Муҳаммад, ана катта қўшин! Ана Муҳаммад, ана катта қўшин!» — дея қўрғонга кириб яширинишди. Жаноб Расулulloҳ қўлларини (фотиҳага) кўтардилар-да: «Оллоҳу акбар! Хайбар хароб бўлди! Биз бирор қавмнинг ерига келиб тушганимизда, («Ана Муҳаммад, ана катта қўшин!» — деб бир-бирларини) огоҳлантирувчиларнинг тонгги албатта кулфатли бўлур!» — дедилар. (Жангдан) кейин, биз эшакларни сўйиб, (гўштини) пишираётган эрдик, ул зотнинг жарчилари: «Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули сизларни эшак гўшти тановул қилмоқдан қайтарур!» — деб эълон қилди. Сўнг, қозонлар ичидаги (гўшлари) бирлан ағдариб ташланди».

116-боб. Узни қийнаб, чарчатиб қўядирган даражада баланд овоз бирлан такбир

айтмоқдан қайтарилгани ҳақида

Абу Мусо алашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (саҳобалар) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (сафарда) эрдик. Шунда бир водийга чиққанимизда таҳлил ва такбир айтган эрдик, овозимиз баланд кўтарилиб кетди. Жаноб Расулуллоҳ: «Эй одамлар, ўзларингизни (бунчалик) зўриқтирмангизлар, (таҳлил ва такбирни меҳру муҳаббат бирлан айтингизлар), чунки сизлар бир кар ёки ғоиб (узок) кимсага эмас, (балки Оллоҳ таолога илтижо қилаётирсизлар), Оллоҳ таоло эрса (ҳамиша) сизлар бирлан бирга бўлиб, (кар ва йироқдаги кимсага қарама-қарши ўлароқ ҳамиша сизларни) эшитгувчи ва (сизларга) яқиндур!» — дедилар».

117-боб. Водийга тушганда тасбиҳ айтмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ: «(Тепаликка) кўтарилганимизда такбир, водийга тушганимизда эрса тасбиҳ айтар эрдик», — дейдилар.

118-боб. Тепаликка кўтарилганда такбир айтмоқ ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар ғазот ёки ҳаж ёхуд умрадан қайтаётган бўлсалар, (йўлда учраган) ҳар бир тепаликда уч бор такбир айтиб, сўнг: «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳул-мулку ва лаҳул-ҳамду ва ҳува ала кулли шайъин қадийр! Биз (ибодатларга чўмиб Оллоҳ таоло ҳузурига) қайтгувчи, (гуноҳларимиз учун Оллоҳ таолога) тавба (қилиб, шариат мақтаган амалларни) қилгувчи, парвардигоримизга ибодату сажда қилгувчи ва ҳамд айтгувчилармиз, Оллоҳ таоло (Исломга ривожу зафар ато этмоқ хусусидаги) ваъдасига вафо қилиб, ўз бандаси (Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам)га мадад берди ва бир ўзи (кўп сонли кофирлар) тўдаларини мағлуб қилди» — дер эрдилар».

119-боб. Мусофирга муқимлик вақтида қилаётган амалларига қанча савоб ёзилса, шунча савоб ёзилур

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар банда касал бўлиб қолса ёки (Оллоҳ таоло йўлида) сафарга чиқса (ва шу боисдан қилиб турган амалларини давом эттира олмай қолса), унга муқим ва соғ чоғида қилиб турган амалларига ёзиладирган савобчалик савоб ёзилур» — деб марҳамат қилдилар». (Баъзи уламолар: «Агар банда касаллиги ёки сафарга чиққанлиги боисидан нафл ибодатларни бажара олмай қолса, унга муқим ва соғлигида бажариб турган нафл ибодатларига ёзиладирган савобчалик савоб ёзилур», — дейишади. Айрим уламолар эрса: «Бул амалларга фарз ибодатлар ҳам киради, зеро банданинг муқим ва соғлигида уларни адо этмоғи шарт бўлиб, касаллиги боисидан уларни бутунлай ёки қисман бажаролмасам ҳам, унга бажарганлик савоби ёзилур, чунки касал бўлмаганида уларни адо этган булур эрди. Масалан, касаллиги туфайли ўлтириб намоз ўқиган бандага туриб ўқиганчалик савоб ёзилур», — дейишади).

120-боб. Якка ўзи сафар қилмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар одамлар ёлғиз сафар қилмоқликда мен билганчалик хатар борлигини билишганида эрди,

бирор отлиқ якка ўзи тунда сафарга чиқмаган бўлур эрди», — дедилар». (Яъни, ёлғиз ўзи сафар қилмоқнинг нечоғлик хатарнок эканлигидан қатъий назар, ҳар бир мусулмон учун Оллоҳ таоло йўлида якка сафар қилмоқлик матлуб ва жоиздур. Масалан, бир кишининг якка ўзини қофирлар томон айғоқчи ёхуд илғор қилиб жўнатиш).

121-боб. (Сафардан қайтаётганда ёки ҳаж вақтида) уловини ёхуд қадамини тезлатмоқ ҳақида

Абу Ҳумайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (сафардан қайтаётиб): «Мен Мадинага шошиб турибман, кимки мен бирлан (Мадинага) тезроқ бормоқни истаса, (уловини) тезлатсин!» — дедилар».

Яҳё разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Усома ибн Зайддан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъ вақтида (Арафотдан Муздалифага) тумонат одамлар орасидан қандай ўтиб келган эрдилар? — деб сўрашди. Усома: «Ул зот (одамлар тикилинч жойларда) ўртача қадам ташлаб, (одамлар) сийрак ерларда эрса шитоб бирлан юрганлар», — дедилар».

Зайд ибн Асламнинг оталари бундай дейдилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Умар бирлан бирга Макка йўлида кетаётган эрдим. Шунда Сафийя бинти Абу Убайднинг қаттиқ бетоб бўлиб қолгани ҳақида ул кишига хабар келтиришди. Абдуллоҳ уловларини тезлатиб, қоронғу тушгунча юрдилар. Сўнг, уловларидан тушдилар-да, шом бирлан хуфтонни қўшиб ўқидилар. Кейин: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг, агар сафар толиқтириб қўйса, шомни кечиктириб, хуфтонга қўшиб уқиганларини кўрганман», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сафар азобнинг бир бўлаги булиб, у сизни уйқудан, еб-ичишдан маҳрум қилади. Агар бирортангиз (сафардан кўзлаган) ҳожатингизни адо этиб бўлган бўлсангиз, дарҳол оилангизга шашингиз!» — дедилар».

122-боб. Агар бир одам бир кишини Оллоҳ таоло йўлида отга миндириб юборган бўлса-ю, сўнг ўшал отнинг сотилаётганини кўрса, не қилур?

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб бир кишини Оллоҳ таоло йўлида отга миндириб юбордилар-да, кейинчалик унинг сотилаётганини кўрдилар. Шунда ўшал отни сотиб олмақчи бўлиб, Жаноб Расулulloҳдан шу ҳақда сўрадилар. Ул зот: «Уни зинҳор сотиб олма, қилган садақангни қайтариб олма!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

123-боб. Ота-онанинг изни бирлан жиҳод қилинур

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, жиҳод қилмоққа изн сўради. Шунда ул зот: «Ота-онанг тирикми?» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Ул зот: «Ундай бўлса, ана ўшаларнинг йўлида жиҳод қилгил (яъни, ота-онангни ризо қилмоқ учун мол-дунёнгни сарф қил, кеча-кундуз хизмат қилиб, уларнинг дуосини ол!)» — дедилар».

124-боб. Туялар бўйнидаги қўнғироқ ва шу кабилар ҳақида

Абу Башир ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдим. Одамлар ўз ётоқларида эрдилар. Шунда ул зот бир одамни (яъни, Зайд ибн Ҳорисани) юбориб, ул орқали: «Туяларнинг бўйнига осилган (қўнғироқ ва шу каби нарсалар) боғичини қирқиб ташлангизлар!» — деб амр қилдилар». (Яъни, туялар бўйнидаги қўнғироқ, кўзмунчоқ каби нарсалар боғичи уларни бўғиб қўйиши мумкин, бунинг устига бундай нарсалар Исломига зид бўлиб, Оллоҳ таоло ирода қилган нарсани асло қайтара олмас!).

125-боб. Бир кишининг исми (ғазотга боргувчи) қўшин рўйхатига киритиб қўйилган бўлса-ю, кейин унинг, хотини ҳаж қилгани йўлга чиқса, шу важдан унга ғазотдан қолмоққа рухсат бериладими?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «(Номаҳрам) эркак ёнида маҳрами бўлган аёл ҳузуридагина ўлтирмоғи мумкин, аёл маҳрам бирлангина сафар қила олади» — деб айтганларини эшитдим. Шунда бир киши ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, менинг исмим фалон ғазотга боргувчилар рўйхатига киритиб қўйилган эрди, аммо хотиним ҳаж қилмоққа йўлга чиқди», - деди. Ул зот: «Боргил, хотининг бирлан бирга ҳаж қилгил!» — дедилар».

126-боб. Айғоқчи, айғоқчилик ва сўроқ қилиш ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мусулмонлар, менинг душманимни ва ўзларингизнинг душманингизни дўст тутмангизлар!» — («Ал-Мумтаҳана» сураси, 1-оят).

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мен, Зубайр ва Миқдодни жунатаётим: «Хох деган боғга етиб боргунларингизга қадар юраверингизлар, ул ерда кўшқда ўлтирган бир аёл бўлиб, унда мактуб бор. Ундан ўшал мактубни олингизлар!» — дедилар. Биз ул аёлдан ғазабнок ҳолда йўлга тушиб, ниҳоят мазкур боғга етиб бордик. Қарасак, ҳақиқатан ҳам ул ерда бир аёл кўшқда ўлтирибди. Биз унга: «Мактубни бер!» — дедик. У: «Менда ҳеч қандай мактуб йўқ», — деди. Биз: «(Яхшиликча) мактубни бергил, акс ҳолда кийимларингни (ечиб), отиб юборурмиз!» — дедик. Аёл ноилож хатни сочлари орасидан олиб берди. Биз уни Жаноб Расулulloҳга келтирдик. Билсак, мактуб Ҳотиб ибн Абу Балтаъадан бир гуруҳ маккалик мушрикларга йўлланган бўлиб, унда Жаноб Расулulloҳнинг баъзи режалари хабар қилинган эркан. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Ҳотиб, бу не қилганинг?» — дедилар. Ҳотиб: «Ё Расулаллоҳ, менга жазо беришга ошиқмангиз, (аввал не мақсадда бундай қилганимни тушунтирайин!). Мен Қурайш қабиласига мансуб бўлмасам-да, улар бирлан дўст тутинган эрдим. Сиз бирлан (Мадинага) ҳижрат қилганларнинг Маккада қириндошлари бўлиб, улар муҳожирларнинг ул ерда қолган бола-чақа ва мол-мулкларини ҳимоя қилурлар. Менинг эрса Маккада қириндошларим йўқ, шул боисдан мен ул ерда бола-чақам ва уй-жойимга қараб тургувчи бир мададкор одамим бўлса, деган мақсадда мактуб жўнатиб эрдим. Аммо, бул ишни куфрга қайтганим боисидан қилганим йўқ», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бу сизларга ҳақ гапни айтди», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, менга рухсат берингиз, бул мунофиқнинг бўйнини узиб ташлайин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «У Бадрда иштирок қилган, сен нимани ҳам билардинг! Оллоҳ таоло Бадр иштирокчиларининг ўз мағфиратига хилоф иш қилмасликларини билганидан (ва улардан бениҳоят ризо бўлганидан): «Хоҳлаган амалларингизни қилингизлар!» — деб айтгандур», — дедилар».

127-боб. Асирга кийим кийдирмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бадр куни бир қанча асирларни келтиришди. Улар орасида Аббос ҳам бўлиб, кўйлаклари йўқ эрди. Жаноб Расулulloҳ (саҳобаларнинг кўйлакларини бирма-бир кўздан кечириб), ниҳоят Абдуллоҳ ибн Убайнинг кўйлаклари Аббосга тўғри келади, деб ҳисобладилар. Шул боис, ул кишининг кўйлакларини (ечдириб) Аббосга кийдирдилар-да, эвазига ўз кўйлакларини ечиб бердилар».

128-боб. Бир кишининг муслмон бўлмоғига сабабчи бўлган одамнинг фазилати ҳақида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар куни: «Мен эртага байроқни Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулини севгучи ва Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули ҳам уни севгучи шундай бир кишига топширурманки, парвардигор ул туфайли фатҳ (зафар) ато этур», — дедилар. Одамлар: «Ул зот байроқни қайси биримизга берар эрканлар?» — деган хаёлда уйқуга кетишди-да, барчалари шу умидда тонг оттиришди. (Эрталаб) Жаноб Расулulloҳ: «Али қаерда?» — дедилар. Одамлар: «Кўзи оғриб қолди», — дейишди. (Ҳазрат Алини чақириб келишгач), Жаноб Расулulloҳ ул кишининг кўзларига тупурдилар ва дуо қилдилар. Шунда Ҳазрат Алининг кўзлари, гўёки оғримагандек, тузалиб қолди. Кейин, ул зот Ҳазрат Алига байроқни топшириб: «Биз каби (муслмон) бўлмагунларига қадар жанг қилурман! Аввал, оҳиста уларнинг ерига бориб тушгил, сўнг уларни Исломга даъват қилгил-да, уларга нелар вожиб эканлигини айтгил! Оллоҳ таоло ҳақи, агар Оллоҳ таоло сен туфайли бир кишини ҳидоят қилса ҳам, бу сенинг учун энг сара туялар подасига эга бўлмоғингдан афзалдур!» — дедилар».

129-боб. Занжирбанд асирлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло (бу дунёда муслмонлар томонидан жиҳодларда асирга олиниб, бўйинларидан) занжир бирла (Ислом томон етакланган, кейин эрса Исломнинг ҳақ дин эканлигини англаб қолиб, муслмон бўлган ва шул туфайли) охиратда жаннатга кираётган бир қавмдан рози бўлди». [Мазкур ҳадиснинг мазмунини Оллоҳ таолонинг «Эй муслмонлар, сизлар (бутун жаҳон) инсонларини (Исломга) ҳидоят қилмоқ учун юборилган жамоаларнинг энг яхшисидурсизларки, (уларни) яхши ишларга буюриб, ёмон ишлардан қайтарурсизлар...» деган ояти каримаси янада ойдинлаштирур, «Оли Имрон» сураси, 110-оят].

130-боб. Икки Китоб (Таврот ва Инжил) аҳлига мансуб муслмон бўлган кишининг фазилати ҳақида

Абу Мусо (ал-Ашъарий) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Уч (тоифа) кишига икки ажр ато этилур: биринчиси — бир кишининг жорияси бўлади-ю, у унга меҳрибонлик бирла (дин борасида вожиб бўлган билимларни) ўргатади ҳамда меҳрибонлик бирла уни (хушхулқ, хушодоб қилиб) тарбиялайди, сўнг уни озод қилади-да, (маҳр бериб) унга уйланади; иккинчиси — ўз пайғамбарига ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иймон келтирган Китоб (Таврот ёки Ин-жил) аҳлига мансуб киши; учинчиси — Оллоҳ таолонинг ҳақини (яъни, намоз, рўза кабиларни) адо этаётган ҳамда ўз хожасига сидқидилдан хизмат қилаётган қул».

131-боб. Тунда мушрикларнинг манзилларига бостириб борилганда (катталар

бирлан бирга) хотин ва болаларнинг (ҳам) ўлдирилиши ҳақида

Саъб ибн Жассома разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Абвоъда (ёки Ваддонда) менинг ёнимдан ўтиб кетаётган эрдилар, тунда мушрикларнинг манзилларига бостириб борилганда қоронғу бўлгани боисидан билмай уларнинг хотин ва болалари ҳам ўлдириб қўйилиши ҳақида сўралди. Шунда Жаноб Расулulloҳ савол берган кишига жавобан: «Улар ҳам мушриклардандур»,— дедилар». (Яъни, мушрикларнинг хотин ва болаларини қасддан ўлдириш манъ қилинган бўлиб, ғорат чоғида қоронғу бўлганлиги боисидан билмай ўлдириб қўйилса ёхуд эр ва оталарини ўлдиришга ҳалал берганларида ўлдирилса, жоиздур).

132-боб. Урушда болаларни ўлдириш ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ғазотларидан бирида бир хотинни ўлдирилган ҳолда топишди. Шунда ул зот хотин ва болаларни ўлдиришни қораладилар».

133-боб. Урушда хотинларни ўлдириш ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

134-боб. (Одамга) Оллоҳ таоло азоби бирлан азоб берилмайди!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизни бир ерга юбораётиб: «Агар фалон ва фалон кишини учратсангизлар, иккаласини ҳам ўтда куйдирингизлар!» — дедилар. Кейин, ул зот биз йўлга тушмоқчи бўлганимизда: «Мен боя сизларни (синамоқ учун) фалон ва фалон кишини ўтда куйдирингизлар, деб амр қилиб эрдим, (билиб қўйингизларки), ўт бирлан фақат Оллоҳ таологина азоб берур, агар уларни учратсангизлар, (қурол бирла) ўлдирингизлар!» — дедилар».

Икрима разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳу Ҳазрат Алининг бир қавми ўтда куйдирганларини эшитиб: «Агар мен ул кишининг ўринларида бўлганимда уларни ўтда куйдирмас эрдим, чунки Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Одамга) Оллоҳ таолонинг азоби бирлан азоб бермангизлар!» — деб айтганлар. Мен уларни Жаноб Расулulloҳнинг «Кимки ўзининг (ҳақ) динини ўзгартирса, уни (қурол бирла) ўлдирингизлар!» деганларига биноан ўлдирур эрдим!» — дедилар». (Баъзи уламоларнинг айтишларича, Ҳазрат Али ўтда куйдирган қавм ул кишини «Раббимиз» деб таъкидлашар эрди. Айрим уламоларнинг айтишларича эрса, ул қавм бутларга сиғинган).

135-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Бас, қачон кофирларга тўқнаш келсангизлар, то қонларини хўб тўккунларингизга қадар бўйинларига (қилич) урингизлар, сўнг (қўлга тушганларини) маҳкам боғлангизлар. Андин кейин, ё шундоғ ёки фидя (жарима) олиб (қўйиб юборилса ҳам, жоиздур)» («Муҳаммад» сураси, 4-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (бир гуруҳ) отликларни Нажд тарафга юбордилар. Улар Бану Ҳанифа қабиласига мансуб бўлмиш Сумома ибн Усол исмли бир кишини (асир қилиб) олиб келишди-да, масжид устунларидан бирига боғлаб қўйишди. Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам унинг қошига чиқиб: «Эй Сумома, (мени ўзингга нисбатан) қандай (чора кўради, деб) ўйлаётирсан?»

— дедилар. Сумома: «Эй Муҳаммад, (сиз албатта) хайрли (чора кўрурсиз), деб ўйлаётирман, (чунки сиз зулм қилгувчилардан эмас, балки яхшилик, олижаноблик қилгувчилардансиз!). Агар мени ўлдирсангиз, бировнинг қонини тўккан (ўлдирилиши ҳақлиғ бўлган) бир кишини ўлдирган бўлурсиз. Башарти, (менга) яхшилик қилсангиз, (яхшилик қилган одамдан) миннатдор бўлгувчи, (яхшиликка яхшилик қайтаргувчи) бир кишига яхшилик қилган бўлурсиз. Мободо, (мендан) мол-дунё талабида бўлсангиз, истаганингизча сўрангиз!» — деди. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ уни эртасига қадар (у ҳолига) ташлаб қўйдилар. Эртасига эрса ундан яна: «Эй Сумома, (мени ўзингга нисбатан) қандай (чора кўради, деб) ўйлаётирсан?» — дедилар. Сумома: «Ўша (кеча) сизга айтган гаплар агар (менга) яхшилик қилсангиз, (яхшилик қилган одамдан) миннатдор бўлгувчи, (яхшиликка яхшилик қайтаргувчи) бир кишига яхшилик қилган бўлурсиз», — деди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ уни (яна) эртасига қадар (ўз ҳолига) ташлаб қўйдилар. Эртасига эрса ундан яна: «Эй Сумома, (мени ўзингга нисбатан) қандай (чора кўради, деб) ўйлаётирсан?» — дедилар. Сумома «Ўша илгари сизга айтган гапим», — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Сумомани қўйиб юборингизлар!» — дедилар. Сумома қўйиб юборишгач, масжид яқинидаги хурмозорга кириб таҳорат одди-да, сўнг масжидга кириб: «Ашҳаду ан ло илоҳа иллаллоҳ ва ашҳаду анна Муҳаммадан расулуллоҳ! Эй Муҳаммад, Оллоҳ таоло ҳақи, Ер юзида менинг учун сизнинг юзингиздан ортиқроқ ёқимсиз юз йўқ эрди, мана энди сизнинг юзингиз менинг учун энг маҳбуб юз бўлиб қолди! Оллоҳ таоло ҳақи, менинг учун сизнинг динингиздан ортиқроқ ёқимсиз дин йўқ эрди, мана энди сизнинг динингиз менинг учун энг маҳбуб дин бўлиб қолди! Оллоҳ таоло ҳақи, менинг учун сизнинг юртингиздан ортиқроқ ёқимсиз юрт йўқ эрди, мана энди сизнинг юртингиз менинг учун энг маҳбуб юрт бўлиб қолди! Отлиқларингиз мени умра қилмоқчи бўлиб турганимда асир олишиб эрди, не дейсиз, (энди не қилайин?)» — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ унинг (мусулмон бўлиб, бу дунё ва охираат хайриятига эришганини ҳамда бунга қадар қилган оғир гуноҳларидан пок бўлганини айтиб), хушнуд қилдилар-да, умра қилмоқни буюрдилар. Сумома Маккага келганида унга бир киши: «Ўз динингдан қайтиб, бошқа динга кирдингми?» — деди. Сумома: «Оллоҳ таоло ҳақи, ундай эмас! Аммо, мен Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан (диндош) мусулмон бўлдим. (Яъни, бул жавоб ҳақимона жавоб бўлиб, Сумома: «Мен диндан чиққаним йўқ, чунки бутларга ибодат қилмоқлик дин бўлмай, мен мана эндигина динга кириб, Жаноб Расулуллоҳга дивдош мусулмон бўлдим» — деб айтмоқчилар). Оллоҳ таоло ҳақи, (энди на сизларнинг динингизга мурожаат қилурман ва на сизларга ёрдам кўрсатурман!). Бундан буён (Ямомадаги қабилам сизларга юбориб турган озуқаларни юбортирмасман), Жаноб Расулуллоҳнинг изнларисиз Ямомадан сизларга бир дона ҳам буғдой келмас!» — деди».

136-боб. Мусулмон асир куфр исканжасидан қутулмоқ учун ўзини асир олганларни алдаб ўлдирмоғи мумкинми?

Миашр ибн Махрима ва Марвон разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «...Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Худайбия сулҳи тузилгач), Мадинага қайтиб келганларида ҳузурларига Абу Басир Қурайший келдилар, ул киши мусулмон эрдилар. Шунда Қурайш кофирлари (сулҳ шартига биноан) Абу Басирни талаб қилиб, ортларидан икки кишини Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига жўнатди. Жаноб Расулуллоҳ (шартномага вафо қилиб), Абу Басирни уларга топширдилар. Улар Абу Басирни асир олиб, йўлга тушишди-да, Зулхулайфага етганларида тамадди қилгани тўхташди. Шунда Абу Басир хийла ишлатиб, улардан бирининг қиличини олдилар-да, ўзини чопиб ташладилар. Иккинчиси тум-тарақай қочиб, тўғри Мадинага борди-да, масжидга кириб беркинди...». (Мазкур ҳадис «Шартлар китоби»нинг 15-бобида тўлалигича келтирилган).

137-боб. Агар мушрик мусулмонни ёндирса, у ҳам ёндириладими? (Яъни,

мушрик мусулмонни ўлдирган бўлса, ундан қасос олинадими?)

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Укл (ёки Урайна) қабиласига мансуб бир гуруҳ кишилар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишди. Шунда улар Мадина егуликлари ёқмай, қорин оғриғига мубтало бўлишди. Улар Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, бизга сут келтирмоқларини буюрсангиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен сизларга (соғин) туялар подаси олдига бормоғингизни маслаҳат берурман», — дедилар. Кейин, улар (Мадина ташқарисидаги яйловга) боришиб, (ул ерда ўтлаб юрган соғин) туялар сийдиги ва сутидан ичишди, (тезда) шифо топиб, семириб кетишди. Сўнг, подачини ўлдиришиб, туяларни ҳайдаб кетишди, мусулмон бўлгач, қайта кофир бўлишди. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топгач, (тонгда) уларнинг ортларидан бир қанча кишиларни юбордилар, кун чиққанда уларни тутиб келишди. Ул зот уларнинг қўл-оёқларини кестириб, кўзларини ўйдирдилар. Сўнг, уларни Ҳарра деган ерга, кун бўйи офтоб нури тушиб турадирган тошлоқ ерга олиб бориб ташлашди, сув сўраганлари бирлан сув беришмади, шу аҳволда ўлиб кетишди».

138-боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деяётганларини эшитдим: «Бир чумоли бир пайғамбарни чақиб олди. Шунда ул киши бутун бир чумолилар инига (ут қўйишни) амр қилиб эрдилар, ўт қўйилди. Оллоҳ таоло ул кишига ваҳий юбориб: «Сизни бир дона чумоли чақса, бутун бир чумолилар инига ўт қўясизми?!» — деди. Ул киши Оллоҳ таолога тасбиҳ айтдилар». (Яъни, Оллоҳ таоло ўшал пайғамбарнинг қавмларига бало юборганида, ул киши «Бир неча муртадни деб бутун қавмга бало йўлладинг» деган мазмунда эътироз билдирган эрдилар. Шул боис, Оллоҳ таоло бир дона чумолига ул кишини чақмоқни амр қилиб эрди. Ул киши эрсалар, дарғазаб бўлиб бутун чумолилар инига ўт қўйдирдилар).

139-боб. Уй (бино)ларга ҳамда хурмозорларга ўт қўйиш ҳақида

Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида (қурилган) «Зул-Халаса» деган бир уй (бутхона) булар эрди, уни «Ал-Каъба ал-Йамонийя» ёки «Ал-Каъба аш-Шомийя» деб ҳам аташар эрди. (Бир куни) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Зул-Халасадан мени халос қилмайсанми?» — дедилар. («Зул-Халаса» Жарирнинг юртларида бўлиб, ул зотга озор етказар эрди. Шул боисдан ул зот ўшал юртнинг улуғларидан бўлмиш Жарирга уни вайрон қилмоқни амр қилаётирлар). Шунда мен Аҳмас қабиласига мансуб бир юз эллик отликни олиб, «Зул-Халаса»га бордим, уни вайрон қилдик, ендирдик. Сўнг, қайтиб келиб, ул зотга шул ҳақда хабар қилдик. Ул зот биз (Аҳмас қабиласи отлиқлари)ни ва (бутун) Аҳмас қабиласини Оллоҳ таолодан баракот тилаб, дуо қилдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану ан-Назир қабиласи хурмозорига ўт қўйдилар, дарахтларини кесдилар. Бул хурмозор (Мадина яқинидаги) «Ал-Бувайра» деган ерда эрди».

140-боб. Уйқудаги мушрикни ўлдирмоқ ҳақида

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (мушрик) Абу Рофиъни ўлдирмоқ учун бир гуруҳ одамларни жўнатдилар. (Жўнатилган) одамлардан бири (яъни, Абдуллоҳ ибн Атийк шерикларини ташқарида қолдириб, якка ўзлари) мушриклар қўрғони (ҳовлиси)га кириб олдилар. Абдуллоҳ ибн Атийк бундай дейдилар: «Мен

уларнинг (қўрғон ҳовлисидаги) отхонасига кириб (яшириниб) олдим. Бир оздан сўнг улар (қўрғон) дарвозасини ёпишди, аммо бир эшакни йўқотиб қўйиб, яна дарвозани очишди-да, (қўрғон ташқарисига) уни излагани чиқишди. Шунда мен ўзимни (эшакни) қидираётганлардан бири қилиб кўрсатиб, улар бирлан ташқарига чиқдим. Улар эшакни топишгач, қўрғон (ҳовлиси)га қайтиб киришди, мен ҳам улар бирлан бирга кирдим. Сўнг, тун бўлгани учун қўрғон (ҳовлиси) дарвозасини (ҳамда қўрғон биноти эшикларини) қулфлаб, калитларни мен кўриб турган бир кўза ичига солиб қўйишди. Улар уйқуга етишгач, мен калитларни олиб, қўрғон (ҳовлиси) дарвозасини очиб қўйдим, сўнг (қўрғон биноти хоналари эшикларини бирма-бир) очиб, (ниҳоят) Абу Рофиъ етган хонага кириб бордим-да: «Эй Абу Рофиъ» — деб чақирдим. У жавоб қилиб эрди, овози келган ерни мўлжаллаб қилич урдим. У бақириб юборди. Мен (хонадан) чиқдим-да, гуё (ёрдамга югуриб келган) хизматкордек, овозимни ўзгартириб: «Эй Абу Рофиъ, (не бўлди?)» — дедим. У: «Қаерда эрдинг? Сен ўлиб, онанг боласиз қолгур!» — деди. Мен: «Сенга не бўлди?» — дедим. У: «Ким кириб менга қилич урганини билмай қолдим»,— деди. Мен (у сўзлаётганида қаерда ётганини аниқ билиб олдим-да), қиличимнинг тиғини қорнига қўйиб, бор кучим бирлан босдим, ҳатто суюклари қисирлаб кетди. Кейин, унинг хонасидан ҳаяжон бирла (шошиб) чиқдим-да, зинадан тушаётиб йиқилдим, оёғим синди. Сўнг, (бир амаллаб) ҳамроҳларим олдига бориб: «Мен токи тонгда (жарчи) Абу Рофиънинг ўлдирилгани ҳақида хабар қилмагунича шул ерда қолурман, сизлар кетаверингизлар!» — дедим. Сўнг, мен тонгда (жарчининг) Абу Рофиънинг ўлдирилганини Ҳижоз савдогарларига овоза қилганини эшитиб, ўрнимдан турдим-да, тезликда (ҳамроҳларимга етиб олдим), биз Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб, бўлган воқеани хабар қилдик».

141-боб. Душман бирла тўқнашмоқни орзу қилмангизлар!

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам душман бирлан тўқнаш келган кунларидан бирида Қуёш оққунга қадар (жангни) кечиктирдилар. Сўнг, одамлар орасида тик туриб: «Эй одамлар, душманга дуч келмоқни орзу қилмангизлар, Оллоҳ таолодан офият тилангизлар! Башарти уларга тўқнаш келсангизлар, сабр қилингизлар, (чунки ғалабага сабр бирла эришилур) ва билиб қўйингизларки, жаннат қиличлар соялари остидадур! (яъни, жаннатга Оллоҳ таоло йўлида қилич уриш бирлан етишилур!)» — деб хитоб қилдилар. Сўнг, «Эй Китоб нозил қилгувчи, булутларни юргизгувчи ва (душман) тўдаларини мағлуб қилгувчи парвардигор(им), уларни (душманларни) мағлуб этиб, бизларни улар устидан музаффар қилгил!» — дея Оллоҳ таолога илтижо қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

142-боб. Уруш — ҳийладур!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Хусрав ўлди, энди ундан кейин (Ироқда) хусрав бўлмас, қайсар ҳам албатта улур ва ундан кейин (Шомда) қайсар бўлмас, иккаласининг бойликлари Оллоҳ таоло йўлида албатта тақсим қилинур!» — дедиларда: «Уруш — ҳийладур» — деб айтдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уруш — ҳийладур!» — дедилар».

143-боб. Урушда ёлғон (ишлатмоқ) ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ким Каъб ибн ал-Ашрафни ўлдирмоққа (борур)? Чунки, у Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига (кўп) азиятлар етказди», — дедилар. Шунда Муҳаммад ибн Маслама: «Ё Расулalloҳ, уни мен ўлдирмоғимни истайсизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа», — дедилар. Кейин, Муҳаммад ибн Маслама Каъб ибн ал-Ашрафнинг ҳузурига бориб (Жаноб Расулulloҳ хусусларида ёлғондан): «Анави (киши оч-ялонғоч эканлигимизга қарамай), биздан садақа талаб қилавериб қийнаб юборди, шул боисдан мен сендан қарз сўраб келдим», — дедилар. Каъб ибн ал-Ашраф (ишониб): «Бу ҳам ҳолва, ҳали у бундан бадтар кунларни бошингизга солур!» — деди. Муҳаммад ибн Маслама: «Биз унга эргашишга эргашиб қўйдик, энди уни тарк этмоқчи эмасмиз, курайликчи, ишининг натижаси не булар эркан?!» — дедилар. Муҳаммад ибн Маслама шу тариқа гаплар бирлан Каъб ибн ал-Ашрафни чалғита бошладилар ва пайт пойлаб туриб уни ўлдирдилар».

144-боб. Куфр аҳлини ўлдириш ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис қисқача такрорланган.

145-боб. Бузғунчилиги (фасоди) хавфли бўлган кимсага нисбатан ҳийла ишлатмоқнинг ва ундан эҳтиёт бўлмоқнинг жоизлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Убай ибн Каъб бирлан бирга Ибн Сайёд (яшайдирган) томон йўл олдилар, одамлар унинг хурмозорда эканлигини ул зотга айтишган эрди. Жаноб Расулulloҳ ул ерга етиб боргач, хурмо шохлари ортига яшириниб олиб (Ибн Сайёдни кузата бошладилар), у ўзининг бахмал чойшабига ўралиб етар, чойшаб ичидан эрса (қандайдир) овоз келар эрди. Шу аснода Ибн Сайёднинг онаси Жаноб Расулulloҳни кўриб қолди-да: «Эй Соф (Ибн Сайёднинг лақаби), ана Муҳаммад!» — деди. Ибн Сайёд ирғиб (ўрнидан) турди(-да, қочиб кетди). Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Агар (онаси) индамаганда, (Ибн Сайёднинг сири) фош бўлур эрди», — дедилар».

146-боб. Урушда баланд овоз бирлан ражаз вазнида шеър айтмоқ ҳақида

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Хандақ куни туфроқ ташиётганларини, ҳаттоки кўкраклари ёлига туфроқ текканини кўрдим, ул зот сержун одам эрдилар. Ўшанда ул зот туфроқ ташиётиб Абдуллоҳ ибн Рувоҳанинг ражаз вазнидаги қуйидаги шеърини баланд овоз бирлан айтган эрдилар:

«Ҳидоят топмас эрдик, қилмасанг сен ҳидоятлар,
Қилмас эрдик хайру эҳсон, қилмас эрдик ибодатлар,
Улуғворлик ато этгил мудом бизга худовандим,
Рўбарў келганда душман бизга бахш эт матонатлар.
Адоват бирла бизга неча бор зулм қилди куффор,
Фитна истар бўлса, узни айладик биз ҳимоятлар».

147-боб. Отда маҳкам ўлтира олмаган киши ҳақида

Жарир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам мусулмон бўлганимдан буён (бирор марта ҳам ҳузурларига кирмоғимга) моненьлик қилмадилар, мени кўрганларида доимо юзимга табассум бирла боқар эрдилар. Бир куни мен ул зотга отда маҳкам ўлтира олмаслигим хусусида шикоят қилдим. Шунда ул зот муборак қўллари бирлан кўрагимга бир нуқиб: «Ё парвардигоро, уни (отда) маҳкам (ўлтира оладирган) ҳамда тўғри

йўлга бошлагувчи ва тўғри йўлдан борғувчи қилгайсан!» — деб дуо қилдилар».

148-боб. Жароҳатни қамиш кули бирлан даволамоқ хусусида ҳамда аёлнинг ўз отаси юзидаги қонни ювиб ташламоғи ва қалқонда сув келтирмоқ ҳақида

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий разияллоҳу анҳудан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жароҳатлари қандай даво бирлан муолажа қилингани ҳақида сўрашди. Шунда ул киши: «Бул хусусда мендан кўра яхшироқ биладирган одам қолмади. (Ўшанда) Ҳазрат Али қалқонларида сув келтирган, Фотима эрсалар ул зотнинг юзларидаги қонни ювган эрдилар. (Қон тухтайвермагач), қамиш куйдирилиб, кули ул зотнинг жароҳатларига босилган эрди», — дедилар».

149-боб. Урушда ўзаро низо ва ихтилоф қилмоқнинг макрухлиги ҳамда ўз имомига осийлик қилмоқнинг гуноҳи ҳақида

Оллоҳ таоло бул хусусда: «Ва Оллоҳга ҳамда унинг Расулига итоат қилингизлар ва ўзаро жанжал қилмангизларки, омадингиз кетиб, куч-қувватдан қолурсизлар...» — дейди («Анфол» сураси, 46-оят).

Абу Бурда разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Муоз (ибн Жабал) ва Абу Мусони Яманга (яъни, Ямандаги икки вилоятга амир қилиб) юбораётиб: «Осонлаштирингизлар, қийинлаштирмангизлар, (Оллоҳ таолонинг фазлу карами бениҳоят кенг эканлигини айтиб, одамларни) хушнуд қилингизлар, (дўқ-пўписалар бирлан) уларни чўчитиб қуймангизлар, бир-бирингиз бирлан келишиб (иш қилингизлар), ўзаро жанжаллашмангизлар!» — деб тайинладилар».

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд куни Абдуллоҳ ибн Жубайрни элликта пиёдага бош қилиб, уларга: «Гарчи бизнинг енгилиб, (жасадларимизни) қушлар чўқиладганини кўрсангиз ҳам, токи мен чопар юбориб, (ижозат бермагунимга) қадар бул ердан жилмангизлар ва гарчи бизнинг душманни мағлуб этиб, уларнинг (жасадларини) топтаганча (олға кетаётганимизни) кўрсангиз ҳам, токи мен чопар юбориб, (ижозат бермагунимга) қадар, бул ердан жилмангизлар!» — дедилар. Кейин, (жанг бошланиб, мусулмонлар кофирларни) енгишди. Шунда мен, Оллоҳ таоло ҳақи, мушрика аёлларнинг ўз кўйлаклари этагини кўтарганча (тоққа) тирмашиб қочишаётганини, оёқларидаги тақинчоқлари-ю, болдирлари шундоққина кўзга ташланиб турганини кўрдим. Бу ҳолни кўрган Абдуллоҳ ибн Жубайрнинг пиёдалари: «Ана, биродарларингиз (кофирларни) енгни, ана ўлжа, нега қараб турибсизлар?» — дейишди. Абдуллоҳ ибн Жубайр уларга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сизларга не деганларини унутдингизларми?» — дедилар. Улар: «Оллоҳ таоло ҳақи, биз (қочаётган) кофирлар томон бориб, ўлжалардан ўз насибамизни олмай қўймаймиз!» — дейишди. Аммо, улар ул ерга боргач, Жаноб Расулulloҳнинг «Жойингиздан жилмангиз!» деган амрларига итоат этмай, гуноҳкор бўлганлари боисидан душмандан енгилиб, яна турган ерларига қайтиб келишди ва бу ҳол Жаноб Расулulloҳ чекинаётганларга (қарата: «Мен Оллоҳнинг расулиман, кимки чекинмай ҳужум қилса, унга жаннатдан жой ато этилур!» — деб) даъват қилиб турган бир пайтда руй берди. (Натижада), ул зотнинг ёнларида ўн икки кишидан бўлак ҳеч ким қолмади. Бизлардан етмиш киши шаҳид бўлди. Жаноб Расулulloҳ ва ул зотнинг саҳобалари Бадр куни мушриклардан бир юз қирқтасини сафдан чиқаришган бўлиб, улардан етмиштаси асирга олиниб, етмиштаси ўлдирилган эрди. (Шул боисдан) Абу Суфён (тоғ этагига келиб): «Қавм (яъни, мушриклардан енгилиб, тоққа чиқиб олган мусулмонлар) орасида Мухаммад борми?» — деб уч бор сўради. Шунда Жаноб Расулulloҳ унга жавоб қайтармоқни

манъ қилдилар. Сўнг, Абу Суфён: «Қавм, орасида Ибн Абу Қуҳофа борми?» деб уч бор сўради. Кейин: «Қавм орасида Ибн ал-Хаттоб борми?» — деб уч бор сўради. Сўнг, у ўз ҳамроҳлари олдига бориб: «Улар ўлдирилибди», — деди. Шунда Ҳазрат Умар ўзларини тутолмай: «Оллоҳ таоло ҳақи, ёлғон айтдинг, эй Оллоҳ таолонинг душмани! Сен ўлдирилган деб ҳисоблаган кишиларнинг барчаси тирикдур, бошинга бало бўладирган кун (Фатҳ куни) ҳали олдинда!» — дедилар. Абу Суфён (ул кишига жавобан): «(Бугунги) кун Бадр куни эвазига бўлди, уруш (қудуққа ташланган) челак (янглиғ бўлиб, бир сафар сизга ва бир сафар бизга сув чиқур). Ҳали сизлар мен буюрмаган (менинг иродамга боғлиқ бўлмаган), менга на фойдаси ва на зарари тегмайдирган ишларни — қавмингиз орасида бурунлари кесилиб, қоринлари ёрилган кишиларни кўргайсизлар!» — деди. Сўнг, у: «Юксал, эй Хубал! Юксал, эй Хубал!» - деб ражаз вазнида байт айтди. Шунда Жаноб Расулulloҳ (мусулмонларга): «Унга жавоб қайтармайсизларми?» — дедилар. Улар: «Не деяйлик, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. Ул зот: «Оллоҳ энг буюк ва энг юксакдур!» — деб айтингизлар!» — дедилар. Абу Суфён: «Бизнинг Уззомиз бор, сизларнинг эрса Уззоингиз йўқ!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Унга жавоб қайтармайсизларми?» — дедилар. Улар: «Не деяйлик, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. Ул зот: «Оллоҳ таоло бизнинг хожамиздур, сизларнинг эрса хожангиз йўқ!» — деб айтингизлар!» — дедилар». («Хубал» ва «Уззо» бутларнинг номидур).

150-боб. Агар тунда (одамлар душмандан хавотир олиб) ваҳимага тушса...

Анас (ибн Молик) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг яхши, энг сахий ва энг шижоатли одам эрдилар. Тунлардан бирида Мадина аҳли қандайдир товушни эшитиб ваҳимага тушди. (Улар овоз келган томон йўл олганда) рўпараларидан Жаноб Расулulloҳ чиқиб келдилар, ул зот қиличларини тақиб, Абу Талҳанинг отига яйдов минганча (барчадан бурун ўшал тарафга кетган эрдилар). Жаноб Расулulloҳ Мадина аҳлига: «Қўрқмангизлар! Қўрқмангизлар! (Хавотир оладирган ҳеч нарса йўқ эркан)», — дедилар. Сўнг, ул зот: «Мен бул отнинг денгиз (каби бир текис юришини) билдим» — деб айтдилар».

151-боб. Душманни кўргач, одамлар эшитадирган даражада баланд овоз бирлан: «Ё сабоҳоҳ!» — деб ёрдамга чақирган киши ҳақида

Салама (ибн ал-Акваъ) разияллоҳу анҳу ривоят қиладнтар. «Мен (бир куни тонгда) Мадинадан чиқиб, тўқай томон йўл олдим. Тўқай орасидан ўтган сўқмоққа етганимда Абдурраҳмон ибн Авфнинг ғуломи рўпарамдан чиқиб қодди. Мен унга «Шўринг курсин, сенга не бўлди, (нечун саҳарлаб бул томон келаётирсан?)» — дедим. У: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг соғин туяларини ўғирлаб кетишди», — деди. Мен: «Ким ўғирлади?» — дедим. У: «Ғатафон ва Фазора (қабилаларининг кишилари)», — деди. Шунда мен Мадинанинг икки тоғи оралиғи(даги одамлар) эшитадирган қилиб: «Ё сабоҳоҳ!» — деб уч бор қичқирдим. Сўнг, қадамимни тезлатиб, (ул зотнинг) соғин туяларини ҳайдаб кетаётган ўғриларга етиб олдим: (Улар сув ичмоқчи бўлиб туришган эркан), сув ичишларига ҳам қўймай, камонимдан уларга уқ уза бошладим. Шунда нуқул: «Мен Ибн ал-Акваъман, бугун биров сув ичса, тамшаниб турадирган пасткашлар ўладирган кундур!» — дер эрдим. (Шул тариқа мен уларга даҳшат солиб), туяларни қутқардим (ҳамда улардан ўттизта чопон ечиб олдим). Сўнг, туяларни ҳайдаб ортимга қайтдим. Йўлда менга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бир қанча одамлар бирлан) пешвоз чиқдилар. Мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, қавм (яъни, ўғрилар) чанқоқлигича (қочиб қолди), мен уларни сув ичгани ҳам қуймадим. Мени уларнинг ортларидан юборингиз, (гарчи юз кишининг ортидан юборсангиз ҳам, улар олган нарсани қайтариб олмоққа қудратим етур!)» — дедим. Ул зот: «Эй Ибн ал-Акваъ, уларни енгиб, бўйинсундира олдинг, (шунинг ўзи

кифоядур), раҳмдил ва кечиримли бўлгил, бешафқат бўлмагил! Улар аллақачон ўз қабилалари ҳузурига етиб олиб, меҳмон қилинаётирлар, (уларнинг ортидан сени юбормоқнинг фойдаси йўқ)», — дедилар». («Ё сабоҳоҳ» «тонг» сузидан олинган бўлиб, араблар тонг чоғида бирор ҳодиса руй берса, шундай деб одамларни ёрдамга чақиритган).

152-боб. «Ушла!» ва «Мен фалончининг ўғлидурман!» деб айтган кишилар ҳақида

Салама (ибн ал-Акваъ ўғрилар Жаноб Расулulloҳнинг соғин туяларини ҳайдаб кетишганда): «Ё сабоҳоҳ!» («Уларни ушлангизлар!») ва «Мен Ибн ал-Акваъдурман!» («Мен Ал-Акваънинг ўғлидурман!») — деб айтганлар.

Абу Исҳоқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Бародан: «Эй Абу Аммора, Ҳунайн (воқеаси) куни (душмандан) қочдингизларми?» — деди. Баро: «Оллоҳ таоло ҳақи, ундай эмас! Жаноб Расулulloҳ қочганлари йўқ, аммо мусулмонлар (душман енгилиб қочгач), шошиб (ўлжаларга ёпирилишди). Шунда Ҳавозин (камончилари) уларни ўққа тутиб эрди, (ўқдан ўзларини олиб қочишди, қўрқоқлик қилиб жанг майдонидан қочишгани йўқ). Ўшанда Жаноб Расулulloҳ оқ хачирларига миниб олдилар-да, Абу Суфёнга: «Унинг жиловидан ушлаб етакла!» — дедилар), Абу Суфён унинг жиловидан ушлаб етакладилар. Жаноб Расулulloҳ шунда: «Мен пайғамбарман, пайғамбар эрса ёлғон гапирмас, (Оллоҳ таолонинг менга ғалаба ато этмоғи ҳақидаги ваъдаси ҳақдур), мен Абдулмутталиб ўғлидурман!» (яъни, «Мен Абдулмутталиб авлодидандурман!» — дер эрдилар»).

153-боб. Агар душман устидан ҳукм (чиқармоқлик ҳуқуқи) бирор мусулмонга топширилса...

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Муозга бир гуруҳ одамлар (яъни, Бану Қурайза мушриклари) устидан ҳукм чиқариш ҳуқуқи берилиб, Жаноб Расулulloҳ унга одам юбордилар. Саъд бир эшакни миниб, масжидга яқин келганида, ул зот одамларга (яъни, ансорларга): «Яхшиларингиз (ёки улуғларингиз ҳурмати) учун ўрнингиздан турингизлар!» — дедилар. Сўнг: «Эй Саъд, манави (Бану Қурайза мушриклар) устидан ҳукм чиқариш ҳуқуқи сенга берилди» — деб айтдилар. Шунда Саъд «Уларнинг урушга яроқли (эркаклари) ўлдирилсин, хотин ва болалари эрса, асир қилинсин!» — деб ҳукм қилдилар. Жаноб Расулulloҳ ул кишига: «(Эй Саъд), Оллоҳ таоло юборган (ёки фаришта келтирган) ҳукмга мувофиқ ҳукм қилдинг!» — дедилар».

154-боб. (Мушрик) асирнинг қатли ҳамда (мусулмон) тутқуннинг қатли ҳақида

Анас Ибн Молиқразияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фатҳ йили бошларига дубулға кийган ҳолда (Маккага) кириб келдилар. (Бошларидан) дубулғани ечиб (эндигина ўлтириб эрдилар), бир киши қошларига келиб: «(Ё Расулаллоҳ), Ибн Хатил Каъба жилдига осилиб (тортаётир)», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Уни (ушлаб) қатл қилингизлар!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги сарлавҳанинг иккинчи қисмига оид ҳадис келтирилмаган бўлиб, у кейинги бобда мавжуд.

155-боб. (Мусулмон) киши асир тушадими? (Мушрикларга) асир тушмаган киши ҳақида ҳамда қатли олдидан икки рақъат намоз ўқиган киши хусусида

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўн кишилик бир гуруҳни Осим ибн Собит ал-Ансорий бошчилигида (мушриклар томон) айғоқчиликка юбордилар. Улар Усфон ва Макка оралиғидаги Ҳадъа деган ерга етишганда Хузайл қабиласининг Бану Лихён деб аташадирган бир қавми улар хусусида хабар топиб, тезликда икки юзга яқин камончиларни уларни излашга жўнатди. Мушрик камончилар мусулмонларни излай-излай, ниҳоят улар Мадинадан сафар учун ғамлаб олиб, йўл-йўлакай еб ташлаган хурмо данакларини топиб олишди-да: «Бу данаклар Ясриб (яъни, Мадина) хурмоси данакларидур» — дея уларни таъқиб қилишга тушишди. Осим ва ул кишининг ҳамроҳлари мушрикларни кўришлари ҳаманоқ бир (тошлоқ) тепа устига чиқиб олишди. Мушриклар уларга: «Пастга тушингизлар, қўлни-қўлга бериб (дўстлашайлик), бирортангизни ўлдирмаймиз, деб ваъда берурмиз!» — дейишди. Шунда мусулмон жашчилар гуруҳининг амири Осим ибн Собит: «Аmmo мен, Оллоҳ таоло ҳақи, (кечагина кофирликдан қайтиб, мусулмон бўлиб), бугун бир кофирдан паноҳ сўраб пастга тушмасман! Ё парвардигоро, ўз Расулингни бизнинг ҳолимиздан хабардор қилгил!» — дедилар. Шундан сўнг, мушриклар камонлардан ўқ узишиб, Осим бирлан яна олти кишини ўлдиришди. Омон қолган уч киши — Хубайб ал-Ансорий, Ибн Дасина ва (исми номаълум) яна бир киши эрса мушрикларнинг сўзига ишониб пастга тушишди. Мушриклар улар яқин келгач, камонлари торини ечиб, (қўл-оёқларини) боғлашди. Шунда бояги (исми номаълум) учинчи киши: «Бу хиёнатнинг бошидур, Оллоҳ таоло ҳақи, сизларга (таслим бўлиб) ҳамроҳлик қилмайман, шерикларим(нинг ўлсалар ҳам таслим бўлмаганлари менинг учун) бир ибратдур!» — дедилар. Шунда мушриклар ул кишини судраб, ўзлари бирлан олиб кетишга кўп уринишди, ammo қаттиқ қаршилик қилганларидан сўнг, ўлдиришди. Кейин, улар Хубайб ва Ибн Дасинани олиб йўлга тушишди-да, Маккага боргач, иккаларини қул қилиб сотишди. Хубайбни Ҳарас ибн Омир ибн Навфалнинг фарзандлари сотиб олди. Хубайб Ҳарас ибн Омирни Бадр куни ўлдирган эрдилар. Шундай қилиб, Хубайб уларнинг қўлида асир бўлиб қолдилар.

Убайдуллоҳ ибн Иёзнинг менга айтганларига кўра, Ҳараснинг қизи ул кишига бундай деб маълум қилибди: «Барчамиз Хубайбни қатл қилмоққа тўпланганимизда Хубайб тозаланмоқ учун мenden устара сўрадилар, мен устара бердим. Шу аснода мен ғафлатда қолиб, ўғилчам ул кишининг олдиларига бориб қолибди. Бир пайт қарасам, у Хубайбнинг тиззаларида ўлтирибди, Хубайбнинг қўлларида эрса устара. Мен бу ҳолатни кўриб, ниҳоятда кўрқиб кетдим. Хубайб кўрққанимни юзимдан англаб: «Уни ўлдиради, деб кўрқиб кетдингми? Мен ҳеч қачон бундай қилмасман!» — дедилар. Оллоҳ таоло ҳақи, мен Хубайбдан яхшироқ асирни ҳеч кўрган эмасман! Оллоҳ таоло ҳақи, бир куни мен Хубайбнинг бир бош узум еб хурганларини кўрдим, ваҳоланки ул киши кишанбанд ҳолда бўлиб, бунинг устига Маккада (шу вақтда) узум ҳам йўқ эрди».

Ҳараснинг қизи: «Бу узумни Оллоҳ таолонинг ўзи Хубайбга ризқ қилиб юбораётир» — деб айтар эрди.

Хубайбни қатл қилмоқ учун Ҳарамдан ташқарига (олиб), чиқишганда, Хубайб уларга: «Мени холи қўйингизлар, икки ракъат намоз ўқиб олайин!» — дедилар. Улар ул кишини холи қолдиришиб эрди, икки ракъат намоз ўқидилар. Сўнг: «Агар (ўлимдан) кўрққанидан намоз ўқиётир, деб ўйламаганингизда, яна кўпроқ ўқиган бўлур эрдим, Ё парвардигоро, уларнинг барчасини ҳисобга олиб қўйгайсан!» — дедилар-да, қуйидаги шеърни ўқидилар:

Мусулмон ҳолда ўлсам, зарра парвойимга келмас,
Қайси ён бирла йиқилмоғимни Оллоҳ фарқламас.
Саховат соҳиби бўлмиш ўзи танҳо илоҳимга,
Қийма-қийма жисмима бермоқ савоб ҳеч гап эмас!».

Кейин, Ибн ал-Ҳарас ул кишини қатл қилди. Шу кундан эътиборан, тутқунликда қатл қилинаётган ҳар бир мусулмон учун қатл олдидан икки ракъат намоз ўқимоқлик Хубайбдан одат бўлиб қолди. Оллоҳ таоло Осим ибн Собитнинг («Ё парвардигоро, ўз Расулингни бизнинг

«халимиздан хабардор қилгил!» деган) дуоларига шаҳид бўлган кунлариёқ ижобат қилиб, (Жаноб Расулulloҳга ваҳий юборди ва) ул зот ўз саҳобаларига улар хусусида хабар бера туриб, уларнинг шаҳид бўлганларини маълум қилдилар. Қурайш мушрикларининг улуғлари, одамлар Осимнинг ўлдирилганларини айтишганда, бунга ишонч ҳосил қилмоқ учун бир қанча мушрикни ул кишининг бирор аъзоларини кесиб олиб келмоққа юборди. Осим Бадр куни уларнинг улуғларидан бирини ўлдирган эрдилар. Оллоҳ таоло Осимнинг жасадларини мушриклардан ҳимоя қилмоқ учун туман янглиғ беҳисоб (қовоқ) арилар тўдасини юборди, мушриклар ул кишининг бирор аъзоларини кесиб ололмади».

156-боб. (Мусулмон) асирни (душманлар қўлидан) озод қилмоқлик (лозимлиги) ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Мусулмон) асирни (эвазига мол бериб ёхуд бошқа йўллар бирлан душманлар қўлидан) озод қилингизлар, очни (хоҳ у одам ва хоҳ ҳайвон бўлсин) тўйғазингизлар ва касални бориб кўрингизлар (ҳолидан хабар олингизлар!)» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Жухайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Али разияллоҳу анҳуга: «Сизларда (яъни, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг хонадонлари аҳлида) Оллоҳ таолонинг Китобига киритилмай қолган бирор ваҳий борми?» — дедим. Ҳазрат Али: «Донни (уруғни) яратиб, (уни ерга қадаган, уни ундириб, мевага киритган) ҳамда инсонларни вужудга келтирган Оллоҳ таоло ҳақи, (Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг хонадонлари аҳлида Оллоҳ талонинг Китобига киритилмай қолган бирор ваҳий) йўқдур! Мен бизда Оллоҳ таоло Қуръон хусусида (узи истаган) кишига ато этадирган фаҳмдан (тафсиру шарҳдан) ва мана бу саҳийфада (битилган) нарсалардан бўлак бирор нарса борлигини билмасман!» — дедилар-да, (қиличлари қинидан бир варақ қоғозни олиб кўрсатдилар). Шунда мен: «Бу саҳийфада нималар битилган?» — дедим. Ҳазрат Али: «Ақл (яъни, хун ҳақи, унинг ҳукми, миқдори, тури ва қонуни), (мусулмон) асирни (душман қўлидан) озод қилиш лозимлиги ҳамда кофирни ўлдирган мусулмонни ўлдириш мумкин эмаслиги (ҳақида)», — дедилар».

157-боб. Мушрик (асирларни озод қилмоқ учун олинадирган) товон ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ ансорлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан изн сўраб (ҳузурларига киришди-да): «Ё Расулаллоҳ, бизга изн берингиз, синглимиз ўғли (яъни, амакингиз) Аббос (ибн Абдулмутталиб озод бўлмоғи учун бизга тўлайдирган) товондан воз кечайлик!» — дейишди. Шунда ул зот: «Ул кишидан бир дирҳам ҳам кам олмайсизлар!» — дедилар». (Жаноб Расулulloҳнинг амакилари Аббос талай вақтгача иймон келтирмай юриб, Бадр жангида мусулмонлар томонидан асир олиндилар. Шунда озод қилинмоқлари учун асир олинган мушриклар қаторида ул кишидан ҳам товон талаб қилиниб эрди, бир гуруҳ ансорлар «Жаноб Расулulloҳ хурсанд бўлсалар керак» деган ўй бирлан амакилари Аббосдан товон олмасликка ижозат сўрашди. Аммо, ул зот товонни охириги тийинигача ундириб олмоқни амр қилдилар).

Анас (ибн Молик) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Баҳрайндан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (яъни, Байтулмолга) мол келтирилди. Шунда (ул зотнинг амакилари) Аббос келиб: «Ё Расулаллоҳ, менга (бул молдан) берингиз, чунки мен ўзимни ҳам, (биродаримнинг ўғли) Уқайлни ҳам (асирликдан қутқариб олмоқ учун сизларга) товон тўлаб, (камбағаллашиб қолдим)», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Майли, олингиз!» — дедилар-да, (ўшал молдан) ул кишининг кийимларига (этакларига) солиб бердилар».

158-боб. Душманлар жосуси Ислом мамлакатига кирса, шафқат қилинмай, (ўлдирилмоғи лозимлиги) ҳақида

Ибс ибн Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда эканликларида мушрикларнинг бир жосуси келиб, ул зотнинг саҳобалари ёнида суҳбатлашиб ўлтирди. Сўнг, у (ўз йўлига) кетди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Уни излаб топиб, ўлдирингизлар!» — дедилар. Уни (отам Салама ибн ал-Акваъ) ўлдирдилар. Сўнг, ул зот жосусдан қолган нарсаларни (оти, қиличи ва бошқаларни) отамга ўлжа қилиб бердилар».

159-боб. (Халифа) зиммийларни ҳимоя қилмоғи лозим. Уларга тоқатлари етмайдирган юкни юкламасинлар!

Умар разияллоҳу анҳу: «Мен ўзимдан кейин бўладирган халифага: «Оллоҳ таоло ва унинг Расули зиммасидаги аҳоли (яъни, зиммийлар) бирлан муслмонлар ўртасидаги аҳдномага вафо қилсин ва уларни ҳимоя қилсин! Уларга тоқатлари етмайдирган юкни юкламасинлар!» — деб васият қилурман», — дедилар». (Яъни, Ҳазрат Умар бунга қадар Араб ярим оролидан мушрикларни чиқариб юборган эдилар. Шул боисдан ул киши халифаликнинг Араб ярим оролидан бўлак ерларидаги зиммийларни назарда тутган бўлсалар керак).

160-боб. Элчиларни сийламоқ лозимлиги хусусида

Бу бобга тааллуқли ҳадис кейинги бобда келтирилган.

161-боб. Зиммийларга ва уларнинг (муслмонларга) ёлланиб ишлаётган кишиларига (Исломга хавф солган чоғларида) шафқат қилинадими?

Саъид ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Аббос: «Панжшанба куни... панжшанба куни қандай (оғир ва мусибатли) кун ўзи!» — дедилар-да, ўкириб йиғлаб юбордилар, ҳатто кўз ёшлари (ўлтирган жойларидаги) тошларни ҳўл қилиб юборди. Кейин, Ибн Аббос бундай деб айтдилар: «Панжшанба куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дардлари кўчайди. Шунда ул зот: «Менга қоғоз-қалам келтиринглар, сизларга бир (васият)нома ёзиб бергайманким, ундан сўнг сира йўлдан озмагайсизлар!» — деб марҳамат қилдилар. Аммо, пайғамбар ҳузурида тортишиб, шовқин-сурон кўтариш жоиз эмаслигига қарамай, ул зотнинг қошларидагилар ўзаро тортишиб, ғала-ғовур кўчайди. Шунда улар: «Жаноб Расулulloҳ жим бўлмоғимизни ишора қилаётирлар», - дейишди. Ул зот уларга: «Мени тинч қуйингизлар, менинг ҳозирги ҳолатим (яъни, Оллоҳ таоло бирлан учрашиш ғамида ва тараддудида эканлигим) сизлар мени ундаётган нарсдан (яъни, васиятнома ёзиб бермоғимдан) афзалроқдур!» — дедилар. Кейин, ул зот вафотлари олдидан: «Мушрикларни Араб ярим оролидан чиқариб юборингизлар, элчиларни мен сийлагандек сийлангизлар ва...» — деб васият қилдилар, «лекин мен учинчи васиятларини унутиб қўйдим».

162-боб. Элчилар келганда ясениб олмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Ҳазрат Умар бозорда истабрақ (ипак, парча) ҳуллалар (қўйлак ва иштон) сотишаётганини кўриб, улардан бирини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга олиб келдилар-да: «Ё Расулаллоҳ, мана бу ҳуллани сотиб олингиз, байрамда ва элчилар келганда (кийиб) ясениб олурсиз», — дедилар. Шунда Жаноб

Расулulloх: «Бул либос охиратда насибаси йўқларникидур». (ёки «Буни охиратда насибаси йўқлар кийгай»), — дедилар. Кейин, Оллоҳ таоло истаганча вақт ўтгач, Жаноб Расулulloх (отам) Ҳазрат Умарга бир дебож жубба (ипак матодан тикилган енги кенг уст кийими) юбордилар. Отам уни олдилар-да, Жаноб Расулulloхнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллох, бундай либосни охиратда насибаси йўқлар кийишини айтиб эрдингиз, нечун буни менга юбордингиз?» — дедилар. Жаноб Расулulloх: «Уни сотасан ёхуд бирор ҳожатингга яратасан, (деб юбориб эрдим)» — деб жавоб қилдилар».

163-боб. Болага Ислом қай йўсинда тақдим қилинур (таништирилур?)

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир гуруҳ саҳобалари орасида ул зот бирлан биргаликда Ибн Сайёд (яшайдирган) томонга йўл олдилар. («Ибн Сайёд» унинг кунyasi бўлиб, асл исми «Софий» ва ўзи яҳудийлардан эрди. Жаноб Расулulloх «Бир яҳудий аёл ўғил туғибди, унинг бир кўзи теп-текис, яъни умуман йўқ, иккинчиси эрса бўртиб, ирғиб чиққан эмиш» деган хабарни эшитиб, «Ул Дажжол бўлмасин, тағин!» деган хавотирлик бирлан ўшал томон йўлга чиққан эрдилар). Улар юра-юра, ниҳоят Ибн Сайёдни Бану Мағола кўрғони олдида болалар бирлан уйнаб юрганда учратишди. Ибн Сайёд ўшал кезларда балоғатга етай деб қолган бўлиб, Жаноб Расулulloх бирлан саҳобаларнинг келганларини сезмай қолди. Жаноб Расулulloх муборак қўллари бирлан унинг орқасига бир туртиб: «Сен менинг Оллоҳнинг расули эканлигимга шаҳодат келтирурсанми?» — дедилар. Шунда Ибн Сайёд ул зотга қараб: «Мен сизнинг уммийлар (яъни, саводсизлар ёхуд маккаликлар) расули эканлигингизга шаҳодат келтирурман», — деди. («Уммий» — «саводсиз» ва «Уммул-Қуро» — «Макка» демакдур). Сўнг, у яна: «Сиз ўзингиз менинг Оллоҳнинг расули эканлигимга шаҳодат келтирурсизми?» — деб айтди. Жаноб Расулulloх унга: «Мен Оллоҳга ва унинг расулларига иймон келтирганман», — дедилар. Кейин, унга яна: «(Хобингда) неларни кўрурсан?» — деб айтдилар. Ибн Сайёд: «(Баъзан) рост ва (баъзан) ёлғон (тушлар) кўрурман», — деди. (Ибн Сайёд коҳинлик йўлига кирган бўлиб, ул одамларга айтадирган хабарлар баъзан тўғри ва баъзан ёлғон бўлиб чиқар эрди). Жаноб Расулulloх (унга): «Шайтонинг сенга ўзи етказадирган хабарларни чалкаштирган», — дедилар. Сўнг, ул зот яна: «Мен бир нарсани кўнглимга яширдим, (қани, топ-чи?)» — деб айтдилар. Ибн Сайёд: «Бу— Дух...», — деди. (Жаноб Расулulloх кўнгилларига яширган нарса айнан «Духон» сураси бўлиб, Ибн Сайёд унинг номини тўла айтишга улгурмади. Чунки), ул зот (унинг гапини бўлиб): «(Акиллама), даф бул! (Пайғамбарларга махсус юбориладирган ваҳийсиз ғайб хусусида хабар бермоққа) қудратинг етмас!» — дедилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллох, менга ижозат берингиз, унинг бўйнини узиб ташлайин!» — дедилар. Жаноб Расулulloх (Ҳазрат Умарга): «Агар у (Дажжол) бўлса, унга кучингиз етмас, (чунки уни Исо алайҳиссалом осмондан тушиб ҳалок қилурлар), башарти у Дажжол бўлмаса, уни ўлдирмоғингиздан сизга бирор хайрият йўқдур» — деб айтдилар. (Жаноб Расулulloхнинг Ибн Сайёдни ўлдирмоққа ижозат бермаганларининг боиси шуки, у гарчи пайғамбарлик даъвосини қилган бўлса-да, ҳали балоғатга етмаган эрди)».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам Убай ибн Каъб бирлан бирга Ибн Сайёд турган хурмозорга йўл олдилар-да, ул ерга етиб боришгач, хурмозорга кириб, хурмо шохлари ортида яшириниб турдилар. Ул зот Ибн Сайёд кўриб қолмасидан бурун унинг (хилватда айтадирган сузларини) эшитиб олмоқни (ва унинг коҳинми ёхуд соҳирми, ким эканлигини билмоқчи) эрдилар. (Шул вақтда) Ибн Сайёд ўзининг бахмал чойшабини ёпиниб ётар, чойшаб остидан эрса унинг минғирлаган овози қулоққа чалинар эрди. Ногаҳон, Ибн Сайёднинг онаси хурмо шохлари ортида беркиниб турган Жаноб Расулulloхни кўриб қолиб: «Эй Соф, (ана Муҳаммад!)» — деди. Ибн Сайёд сакраб ўрнидан

турди. Жаноб Расулulloх (афсусланиб): «Агар (онаси) индамаганида, (унинг ҳақиқатда ким эканлиги) ошкор бўлур эрди!» — дедилар».

Ибн Умар разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам одамларга (хутба қилгани) ўринларидан турдилар-да, Оллох таолога муносиб ҳамду санолар айтгач, Дажжол хусусида эслатиб: «Мен сизларни ундан огоҳлантирурманки, ўз қавмини (ундан) огоҳлантирмаган бирор пайғамбар йўқдур. Нух (алайҳиссалом) ҳам ўз қавмларини (ундан) огоҳлантиргандурлар. Лекин, мен сизларга бирор пайғамбар ўз қавмига айтмаган унинг хусусидаги бир гапни айтурман, билиб қўйингизлар, у бир кўзлидур, Оллох таоло эрса бир кузли эмас!» — дедилар».

164-боб. Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг яҳудийларга: «Мусулмон бўлингизлар, тинч-омон бўлурсизлар!» деб айтганлари ҳақида

Бу ерда ушбу бобга тегишли ҳадис келтирилмаган. Бизнингча, «Саҳиҳ»нинг олдинги китобларидаги қуйидаги ҳадис мазмунига кўра, мувофиқ келади:

Абу Ҳурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Бир куни биз масжидда ўлтирган эрдик, Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам ҳузуримизга кириб келиб: «(Юрингизлар), яҳудийлар маҳалласига кетдик!» — дедилар. Биз ул зот бирлан бирга йўлга тушиб, Байт улмидросга (яҳудийлар тавротхонлик қиладирган бинога) етиб бордик. Жаноб Расулulloх яҳудийларнинг тепасига келиб «Эй яҳудийлар жамоаси, мусулмон бўлингизлар, тинч-омон булурсизлар!» — деб нидо қилдилар. Яҳудийлар: «Бизга (бул ҳақда илгари ҳам) айтган эрдингиз, эй Абулқосим!» — дейишди. Жаноб Расулulloх: «Менинг истагим шудур!» — дедилар. Кейин, ул зот бояги гапларини иккинчи бор такрорладилар. Яҳудийлар яна: «Бизга (бул ҳақда илгари ҳам) айтган эрдингиз, эй Абулқосим!» — дейишди. Ул зот бояги гапларини учинчи бор такрорладилар. (Яҳудийлар яна аввалгидек жавоб қилишди). Сўнг, Жаноб Расулulloх: «Билиб қўйингизлар, Ер Оллох таоло бирлан унинг Расулиникидур! Мен сизларни (бул ердан) бадарға қилмоқчимен, қайси бирингизнинг бирор мол-мулкингиз бўлса, сотиб юборингиз, акс ҳолда билиб қўйингизларки, Ер Оллох таоло бирлан унинг Расулиникидур!» — дедилар».

165-боб. Имомнинг одамларни рўйхатга олмоғи ҳақида

Ҳузайфа разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Исломни талаффуз қилганларнинг (яъни, калима келтириб, мусулмон бўлганларнинг номларини) менга ёзиб берингизлар!» — дедилар. Биз ул зотга бир минг беш юз кишининг (номини) ёзиб бердик-да: «Бир минг беш юз киши бўла туриб (душманлардан) қўрқамизми?» — дедик. (Аммо), мен (гарчи биз мусулмонларнинг сонимиз кўп бўлса-да, Жаноб Расулulloхдан сўнг) талай кулфатларга гирифтор бўлганимизни, ҳатто киши ёлғиз ўзи намоз ўқишга қўрқиб қолганини ҳам кўрдим». (Бу ерда Ҳазрат Усмон халифалик қилган даврдаги фитналар назарда тутилган бўлиши мумкин).

Ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Бир киши Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «Ё Расулаллох, мен фалон ва фалон ғазотга (боргувчилар) руйхатига киритиб қўйилган эрдим. (Аммо), хотиним ҳаж қилгани йўлга чиқди», — деди. Ул зот: «Боравер, хотининг бирлан бирга ҳаж қилавер!» — дедилар».

166-боб. Оллох таоло фожир киши орқали ҳам динга қувват ато этур!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазотда бўлдик. Шунда Жаноб Расулуллоҳ муттақий мусулмонлардан деб ҳисобланувчи бир кишини дўзах аҳлидан деб айтдилар. Кейин, ўшал киши жангга кирганда (душман бирлан) ниҳоятда қаттиқ олишиб, оғир яраланди. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, сиз дўзах аҳлидан деб айтган киши бугун жон-жаҳди бирлан жанг қилиб, ҳалок бўлди», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «(Барибир) жаҳаннамга (тушур)», — дедилар. Шунда баъзи одамлар ул зотнинг сўзларига шубҳа билдиришларига оз қолди. Улар шу кайфиятда турганларида унинг ҳали ҳалок бўлмаганини, фақат қаттиқ яраланганини маълум қилишди. Кейин, тун киргач, ўшал киши жароҳати оғриғига чидамай, ўзини-ўзи ўлдириб қўйди. Одамлар шул ҳақда Жаноб Расулуллоҳга хабар қилишиб эрди, ул зот: «Оллоҳу акбар! Мен ўзимнинг Оллоҳнинг бандаси ва унинг расули эканлигимга шаҳодат келтирдим!» — дедилар, сўнг Ҳазрат Билолга амр қилдилар, ул киши: «Жаннатга фақат мусулмон руҳина кирур, Оллоҳ таоло бу динга фожир киши орқали ҳам (яъни, фожир кишини ибрат қилиб ҳам) қувват ато этур!» — деб одамларга жар солдилар».

167-боб. Жангда байроқдор ҳалок бўлиб, душман саросима солганда, гарчи ўзига буюрилмаган бўлса-да, байроқни қўлига олиб, қўшинни олға бошлаган киши ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хитоб қилиб: «Байроқни Зайд олди, шаҳид бўлди, кейин уни Жаъфар олди, шаҳид бўлди, сўнг уни Абдуллоҳ ибн Равоҳа олди, у ҳам шаҳид бўлди. Кейин, байроқни, гарчи ўзига амр қилинган бўлмаса-да, Холид ибн Валид олди ва (Оллоҳ таоло) унга зафар ато этди», дедилар. Сўнг, кўзларига ёш олиб: «Кошки эрди, улар ҳузуримизда бўлсалар!» — деб айтдилар».

168-боб. Мадад сўралганда ёрдам қилмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Раъл (Риъд), Заквон, Усайя ва Бану Лихён қабилалари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, Исломни қабул қилганларини таъкидлашди-да, (Ислом аҳкомларини ўрганмоқ ва уларни адо этмоқ борасида) ўз қавмларига ёрдам курсатмоқни ул зотдан илтимос қилишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ етмишта ансорни улар бирлан жўнатадирган бўлдилар. Биз ўшал ансорларни «қурро» («қорилар») деб атар эрдик, улар кундузлари ўтинчилик қилиб, тунлари намоз (яъни, нафл) ўқишар эрди. Кейин, ўшал қабилалар етмишта ансор бирлан биргаликда йўлга тушиб, Биъру Маъунага борганда уларни хиёнаткорона ўлдиришди. Жаноб Расулуллоҳ бир ой давомида Дуои Кунутни ўқиб, Раъл, Заквон ва Бану Лихён қабилаларини дуои бад қилдилар».

169-боб. Душманни мағлуб қилгач, уларнинг майдонида уч кеча турган киши ҳақида

Абу Талҳа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор қавмни мағлуб қилсалар, (уларнинг) майдонида уч кеча қолур эрдилар».

170-боб. Ўзининг ғазот ва сафарларида ўлжа тақсим қилган киши ҳақида

Рофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Зулҳулайфада бўлдик. Шунда (одамлар оч қолиб), ўлжа олинган туя ва қўйлардан бир нечасини сўйдик. Аммо, ул зот қозонларни ағдартириб, ўлжаларни бошқатдан

тақсим қилдилар, (баъзиларимизга ўнтадан қўй ва баъзиларимизга) ўнта қўй ўрнига биттадан туя бердилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ҳунайн ўлжаларини тақсим қилган жой — Жиъронадан (бошлаб) умра қилдилар».

171-боб. Агар мушриклар бир мусулмоннинг молини ўлжа олган бўлса-ю, кейин ўшал мусулмон уни топиб олса...

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умарнинг бир оти қочиб кетиб, душман уни тутиб олган эрди. Кейинчалик, мусулмонлар ўшал душман юртига ғазот қилиб, ғалаба қилдилар ва Ибн Умарга отини қайтариб бердилар. Бу воқеа Жаноб Расулulloҳнинг замонларида бўлган эрди. Сўнг, Ибн Умарнинг бир қули ҳам қочиб, Румга бориб қолди. Мусулмонлар Румга ғазот қилиб, румликларни мағлуб этгач, Холид ибн Валид Ибн Умарга қулини қайтариб берди. Бу воқеа Жаноб Расулulloҳ вафот этганларидан кейин бўлган эрди».

Бу ерда юқоридаги ҳадислар мазмунан такрорланган.

172-боб. Форсча ёки арабча бўлмаган тилда сўзлаган киши ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Унинг оятлари (мўъжизалари)дан (яна бири шулки), у ...сизларнинг тилларингиз ва рангларингизни турлича қилиб қўйгандур...» («Рум» сураси, 22-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва ўз қавми тилида (сўзлашадирган) пайғамбардан бўлак (пайғамбар) юбормадик...» («Иброҳим» сурасидан).

(Ҳар бир пайғамбар даставвал ўзи орасидан пайғамбар қилиб танлаб олинган қавмга мурожаат қилмоғи лозим бўлган. Шул боисдан, аҳкоми илоҳийни тушунмоғи ва тушунтирмоғи осон бўлсин учун, унга ўшал қавм тилида ваҳий нозил қилингандур. Пайғамбаримиз саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳам, гарчи барча инсу жинни Исломга даъват қилмоқ учун юборилган бўлсалар-да, энг аввало ўзлари орасидан пайғамбар қилиб танлаб олинган қавмни, яъни арабларни, сўнг саҳобалари орқали бутун жаҳон аҳлини Исломга даъват қилдилар).

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулalloҳ, биз бир қўзимизни сўйдик, кейин мен бир соъ арпани янчиб, ун қилиб қўйдим. ўзингиз бирлан бир неча кишини олиб, (бизникига) юрингиз!» — дедим. Шунда ул зот: «Эй Хандақ аҳли, Жобир сур (бу сўз форсча бўлиб, «зиёфат» маъносидадур) тайёрлаб қўйибди, тезроқ юрингизлар, (ўз уйингизга) хуш келибсизлар!» (яъни, «Жобирнинг уйини ўз уйингиздек кўрингизлар, тортинмангизлар!») — дедилар».

Умму Холид бинти Холид ибн Саъид разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен отам бирлан бирга Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим, (шу вақтда мен ёш қизча бўлиб), бир сариқ кўйлак(ча) кийиб олган эрдим. Жаноб Расулulloҳ (кўйлакчамга қараб): «Санаҳ, санаҳ!»— дедилар. (Бу сўз) ҳабашча бўлиб, «(Қандай) чиройли, (қандай) яхши!» деганидур. Кейин, мен Жаноб Расулulloҳнинг (икки кураклари орасидаги) пайғамбарлик муҳрини ўйнай бошлаган эрдим, отам бақириб уришиб бердилар. Шунда ул зот (отамга): «Уни ўз ҳолига қўй, (ўйнайверсин!») — дедилар. Сўнг, ул зот (менга): «Эскитиб-чиритиб кийгил, сўнг эскитиб-чиритиб кийгил, сўнг эскитиб-чиритиб кийгил!» («яъни, «Оллоҳ

таоло умрингни дароз қилсин, бундай куйлақлардан жуда кўпини кийгил!») — деб дуо қилдилар».

Абу Ҳурайра разиюшоҳу аиҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Алининг ўғилчалари Ҳасан закотга берилган хурмолар ғарамидан бир дона хурмони олиб, оғизларига солиб эрдилар, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам форс тилида: «Ких-ких! Бизнинг (яъни, менинг ва менинг оиламнинг ҳамда менинг авлодларимнинг) садақа емаслигимизни билмайсанми?!» — дедилар». («Ких-ких!» форслар бирор нарсадан нафратланганда айтадирган суз бўлиб, биз ўзбеклар ҳам, агар бола оғзига бирор ярамас нарсани солса ёхуд солмоқчи бўлса ёки олса ё олмоқчи бўлса, «Ких-ких!» ёки «Қихха-қихха!» деб айтамиз).

173-боб. Хиёнат ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва ким (бул дунёда) хиёнат қилур, Қиёмат куни ул (Оллоҳ таолонинг ҳузурига) не нарса хусусида хиёнат қилган эрса, ўшал нарса бирла келур...» («Оли Имрон» сураси, 161-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга (ваъз айта) туриб, хийнат ҳақида зикр қилдилар-да, унинг гуноҳи азимлардан эканлигини таъкидладилар. Хусусан, ул зот бизга бундай деб марҳамат қилдилар: «Бирортангизни Қиёмат куни елкангизда маъраб турган қўйни (ёхуд) кишнаб турган отни кўтарган ҳолда учратмайинки, «Ё Расулаллоҳ, мени (жаҳаннамдан) қутқарингиз!» — дерсиз. Шунда мен: «Сенинг учун ҳеч нарсам йўқдур, мен сенга етказган эрдим!» (яъни, «Сенинг учун Оллоҳ таолодан заррача мағфират тиламасман, мен сенга унинг буйруқларини етказган эрдим!») — деб айтурман. (Ва бирортангизни Қиёмат куни) елкангизда бўкириб турган туяни кўтарган ҳолда учратмайинки, «Ё Расулаллоҳ, мени (жаҳаннамдан) қутқарингиз!» — дерсиз. Шунда мен: «Сенинг учун Оллоҳ таолодан заррача мағфират тиламасман, мен сенга унинг аҳкомларини етказган эрдим!» — деб айтурман. (Ва бирортангизни Қиёмат куни) елкангизда олтин (ёки кумуш) кутарган ҳолда учратмайинки, «Ё Расулаллоҳ, мени (жаҳаннамдан) қутқарингиз!» — дерсиз. Шунда мен: «Сенинг учун Оллоҳ таолодан заррача мағфират тиламасман, мен сенга унинг аҳкомларини етказган эрдим!» — деб айтурман. Ва бирортангизни Қиёмат куни елкангизда ялт-юлт (ёки шитир-шитир) қоғозлар(да битилган ўзгалар ҳақини) кўтарган ҳолда учратмайинки, «Ё Расулаллоҳ, мени (жаҳаннамдан) қутқарингиз!» — дерсиз. Шунда мен: «Сенинг учун Оллоҳ таолодан заррача мағфират тиламасман, мен сенга унинг аҳкомларини етказган эрдим!» — деб айтурман».

174-боб. Кичкина хиёнат ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ортиқча юк бўлиб юрган бир боқимонда киши бўлиб, унинг исми Киркара эрди. (Бир куни) у ҳалок бўлди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «У жаҳаннамда (бўлур)», — дедилар. Кейин, (одамлар: «Жаноб Расулulloҳ бул гапни бежиз айтмадилар» — дея) уни кўргани боришди, қарашса, у (ўлжалар орасидан) бир абони (чопонни) ўғирлаб олган эркан». (Ҳадиснинг мазмуни шуки, кичик бир ўғирлик ҳам катта хиёнатлардан ҳисобланур).

175-боб. Ўлжа олинган туя ва қўйларни (ўзбошимчалик бирлан) сўймоқнинг макруҳлиги ҳақида

Рофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

бирлан бирга Зулҳулайфада эрдик. Шунда одамлар оч қолгани учун (ўлжа олинган) туя ва қўйлардан бир нечасини (Жаноб Расулulloҳдан сўрамай) сўйдик. Ул зот эрсалар қавм бирлан бир оз кейинроқда (келаётган) эрдилар. Одамлар тезликца қозонларни осиб, (гўшт пишира бошлашди). (Шу аснода) ул зот (келиб қолиб), қозонларни ағдариб ташлашни буюрдилар, қозонлар ағдарилди. (Чунки, бу ўлжалар кўпчиликнинг ҳақи бўлиб, Жаноб Расулulloҳ уларни тақсимламасларидан бурун бирортасини сўйиш мумкин эмас эрди). Сўнг, ул зот (баъзимизга) ўнтадан қўй ва (баъзимизга ўнта қўй қийматига тенг келгани учун) биттадан туя тақсим қилдилар».

176-боб. Ғалаба қилингани хусусида хушхабар юбормоқ ҳақида

Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Мени Зул-Халасадан халос қилмайсанми?» — дедилар. «Зул-Халаса» Хасъам қабиласи мушрикларининг бутхонаси бўлиб, у «Каъба ад-Йамонийя» деб аталар эрди. Мен Аҳмас қабиласидан бир юз эллик отликни олиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келдим-да: «Ё Расулаллоҳ, мен отда маҳкам ўлтира олмасман!» — дедим. Шунда ул зот кўкрагимга бир урдилар, ҳатто мен кўксимга муборак панжаларининг изи тушиб қолганини кўрдим. Сўнг, ул зот: «Ё парвардигоро, уни (отда) маҳкам ўлтирадиган ҳамда тўғри йўлдан боргувчи ва тўғри йўлга бошлагувчи қилгайсан!» — деб дуо қилдилар. Кейин, биз Зул-Халасага бориб, уни вайрон қилдик, ендирдик. Ул ердан қайтшида бир чопар орқали ул зотга ғалаба қилганимиз ҳақида хушхабар юбордим. Чопар бориб: «Ё Расулаллоҳ, сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, биз Зул-Халасани қутир туя каби (баднамо) қилмай туриб, ҳузурингизга қайтмадик!» деди. Жаноб Расулulloҳ (хушнуд бўлиб), Аҳмас қабиласи отлиқларига ҳамда бутун Аҳмас қабиласига Оллоҳ таолодан баракот тиладилар».

177-боб. Хушхабар келтирган кишига нима тортиқ қилинади?

Каъб ибн Молик (Оллоҳ таоло тавбаларини қабул қилиб, гуноҳларини мағфират этганда) хушхабар келтирган кишига иккита кийим тортиқ қилганлар.

178-боб. (Макка) фатҳидан сўнг ҳижрат йўқдур!

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ қилинган куни: «(Макка фатҳ қилинди, энди бу ердан бирор ерга) ҳижрат қилинмайди, аммо жиҳод ва (ҳижрат қилганлик савобига эришмоқни) ният (қилиб жиҳод қилмоқлик бордур). Агар ғазотга чиқмоқларингиз талаб қилинса, чиқингизлар!» — дедилар».

Абу Усмон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мужошиъ (ибн Масъуд) биродари Мужолид ибн Масъуд бирлан бирга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Мана бу (биродарим) Мужолид ҳижрат қилмоққа сизга байъат қилур», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Макка фатҳидан сўнг ҳижрат йўқдур, аммо мен уни Исломга байъат қилдирурман», — дедилар».

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Убайд ибн Умайр бирлан бирга Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳузурларига бордим, шунда ул муҳтарама Сабийр тоғи яқинида (чодирда) эрдилар. Оиша (онамиз) бизга: «Оллоҳ таоло ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга Маккани фатҳ қилиб бергандан буён (Маккадан) ҳижрат (қилмоқлик) тугагандур», — дедилар». (Чунки, мусулмонлар Макка фатҳидан олдин ўз динларини фитналардан асрамоқ учун Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули паноҳига қочганлар, аммо у фатҳ этилгач, Оллоҳ таоло Исломга

зафару қувват ато этди, мусулмонлар истаган ерларида парвардигорларига ибодат қила оладирган бўлдилар).

179-боб. Агар киши Оллоҳ таолога осийлик қилган зиммия ва мўмина аёлларнинг сочларини титкилаб кўришга ҳамда уларни ечинтиришга мажбур бўлса...

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени ва Зубайрни жунатаётиб: «Фалон боққа борингизлар, ул ерда Ҳотиб мактуб бериб юборган бир аёлни учратасизлар!» — дедилар. Биз ўшал боққа бориб, аёлга: «Хатни (бер!)» — дедик. Аёл: «Менга (ҳеч қандай хат) бермаган», — деди. Биз унга: «Агар (хатни) топиб бермасанг, сени ечинтириб, (кийимларингни, сочларингни ахтариб кўрамиз)», — дедик. Шунда у (хатни) липпасидан олиб берди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ Хотибга одам юбордилар. (У келгач, Жаноб Расулulloҳга): «Ё Расулаллоҳ, (мени жазолашга) ошиқмангиз, Оллоҳ таоло ҳақи, мен куйфрга қайтганим йўқ, Исломга нисбатан муҳаббатим ҳам зиёда (бўлса бўлдики, асло камайгани йўқ!) Сизнинг ҳар бир саҳобангизнинг Маккада ўз одами бўлиб, Оллоҳ таоло ўшал одам орқали унинг ул ерда (қолган) бола-чақаси бирлан мол-мулкани ҳимоя қилур. Менинг эрса ул ерда бундай одамим йўқдур. Шул боисдан мен ул ердаги одамлар орасидан ўзимга бирор мададкор орттирмоқни истадим, холос», — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг гапларига ишондилар. (Аммо), Ҳазрат Умар (ишонмай): «Ё Расулаллоҳ, менга изн берингиз, унинг (калласини) бўйнидан жудо қилайин, чунки у мунофиқлик қилди!» — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ (Ҳазрат Умарга): «(У Бадрда иштирок қилган), сен нимани ҳам билардинг! Оллоҳ таоло (Бадр иштирокчиларининг ўз магфиратига хилоф иш қилмасликларини билганидан ва улардан бениҳоят ризо бўлганидан): «Хоҳлаган амалларингизни қилингизлар!» — деб айтган. (Оллоҳ таолонинг) ана шу (қавли) Ҳотибга журъат бериб, (у Маккага мактуб йўллагандур)», — дедилар».

180-боб. Ҳозийларни кутиб олиш хусусида

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу Ибн Жаъфарга: «Мен, сен ва Ибн Аббоснинг (болалигимизда) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (ғазотдан келаётганларида) кутиб олганимиз. эсингдами?» — дедилар. Ибн Жаъфар: «Ҳа, (эсимда, ўшанда ул зот) бизни (яъни, мен бирлан Ибн Аббосни) кўтариб олиб, сени қолдириб кетган эрдилар», — дедилар».

Соиб ибн Язид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз болалар бирлан бирга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (ғазотдан қайтаётганларида) кутиб олгани Санийят ул-Вадоеъга бордик».

181-боб. Киши ғазотдан қайтганда нималар дейди?

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам(нинг одати шарифлари шундай эрдик), агар (ғазотдан) қайтсалар, уч бор такбир айтар, «Биз, иншооллоҳ, (ибодатларга чўмиб Оллоҳ таолонинг ҳузурига) қайтгувчи, (гуноҳларимиз учун Оллоҳ таолога) тавба (қилиб, шариат мақтаган амалларни) қилгувчи, парвардигоримизга ибодат қилиб, ҳамду санолар айтгувчи ва сажда қилгувчилармиз. Оллоҳ таоло (Исломга ривожу зафар ато этмоқ хусусидаги) ваъдасига вафо қилиб, ўз бандаси (Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам)га мадад берди ва бир ўзи (кўп сонли кофирлар) тўдаларини мағлуб қилди» — дер эрдилар».

Анас ибн Молик разиялдоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Усфондан қайтиб келаётган эрдик, шунда ул зот Сафийя бинти Ҳуяйни туяларига мингаштириб олган эрдилар. Бирдан туялари қоқиниб кетиб, иккалалари (ерга) қулашди. (Буни кўриб), Абу Талҳа (туяларидан) ирғиб тушдилар-да: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло мени сизга фидо қилсин, (бирор ерингиз шикаст емадими?)» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ (Абу Талҳага): «Менга ҳеч нарса бўлмади,- аёлдан хабар ол!» — дедилар. Шунда Абу Талҳа (номаҳрам бўлганлари учун) бир кийим бирлан юзларини тўсиб, Сафийянинг қошига бордилар-да, (бегоналар кузи тушмасин, деб) ўшал кийимни унинг устига ёпиб қўйдилар. Сўнг, (Жаноб Расулulloҳ ва Сафийя) иккалалари минган туянинг (эгар-жабдуқларини) яхшилаб (боғладилар). Кейин, Жаноб Расулulloҳ Сафийяни мингаштириб, йўлда даврм этдилар, биз атрофларида (ул зотни эҳтиётлаб) кетдик. Мадинага яқинлашганимизда Жаноб Расулulloҳ: «Биз (ибодатларга чўмиб Оллоҳ таолонинг ҳузурига) қайтгувчи, (гуноҳларимиз учун Оллоҳ таолога) тавба (қилиб, шариат мақтаган амалларни) қилгувчи ва парвардигоримизга ибодат қилиб, ҳамду санолар айтгувчилармиз» — дея бошладилар ва шу сўзларни айтганча Мадинага кириб бордилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис мазмунан такрорланган.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

1-боб. Сафардан қайтганда (ўқиладирган) намоз хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда бўлдим. Мадинага қайтиб келганимизда Жаноб Расулуллоҳ менга: «(Сафардан омон қайтганинг ва бола-чақанг бирлан соғ-саломат кўришганинг шукронасига) масжидга кириб, икки ракъат намоз ўқи!» — дедилар».

Каъб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар сафардан қайтсалар, (дам олгани) ўлтирмасларидан бурун масжидга кириб, икки ракъат намоз ўқир эрдилар».

2-боб. (Кўзланган манзилга) етиб келинганда (жонлиғ сўйиб) таом (тайёрламоқлик) ҳақида

Ибн Умар ҳузурларига кириб келган (ҳар бир) одамни меҳмон қилур эрдилар.

Муҳориб ибн Дассор Жобир ибн Абдуллоҳнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида туя ёки сигир сўйдилар». (Муҳориб юқорида айтилган икки жонлигдан айнан қайсиниси сўйилганини аниқ айтолмаганлар).

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (сафар чоғида) мендан икки виққийа бир дирҳам (ёки икки дирҳам)га туя сотиб блдилар. Кейин, Сирорга (Мадина бусагасидаги бир жой номи) етиб келганимизда бир сигир суймоқни амр қилдилар. Сигир сўйилиб, (таом тайёрланди), одамлар тановул қилишди. Сўнг, Мадинага келганларида масжидга кириб икки ракъат намоз ўқимоғимни амр қилдилар. Кейин, туямнинг пулини бериб, (узини ҳам қайтардилар)».

1-боб. Хумс(нинг) фарз (эканлиги) ҳақида

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бадр кунисидаги ўлжалардан менга насиба қилиб берилган бир туям бор эрди. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хумсдан (яъни, жангда олинган ўлжаларнинг бешдан бири ҳисобида Байтулмолга топширилган солиқдан) менга яна бир туя инъом қилган эрдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизлари Фотима бирлан турмуш қуришни истаганимда Бану Қайнуқоъ қабиласига мансуб бир (яхудий) заргар бирлан ваъдалашдим, у изхирларимни (исириқларимни) мен бирлан бирга заргарларга олиб бориб, (тузукроқ нарҳда) сотмоғимга ёрдам берадирган бўлди, (пулини) тўйимга сарф қилишим керак эрди. Кейин, мен иккала туямга (изхирларни ортмоқ учун) хуржун, қоп ва арқонларни тайёрлашга киришдим, туяларимни эрса ансорлардан бирининг ҳужраси енида чўктириб қўйган эрдим. Бир маҳал барча нарсаларни ҳозирлаб, туяларим олдига келиб қарасам, иккаласи уркакчлари кесилган қоринлари ёрилган ва жигарлари олинган ҳолда ётибди. Бу (мудҳиш) манзарани кўриб, кўзларимни (ёшдан) тия олмадим, (чунки Фотимага ўйланмоғим учун қилган шунча ҳаракати ҳабата бўлиб кетган эрди). Мен (одамларга): «Буни ким қилди?» — дедим. Улар: «Ҳамза ибн Абдулмутталиб қилди, ўзи эрса (ҳозир) манави уйда (бир гуруҳ ичгувчи) ансорлар бирлан ичкилик ичиб ўлтирибди», — дейишди. (Буни эшитиб, тезликда) Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бордим-да, ичкарига кирдим, Зайд ибн Ҳориса ўшал ерда эркан. Жаноб Расулulloҳ важоҳатимдан (бир ёмон воқеа еодир бўлганини) сезиб: «Сенга не бўлди?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, Ҳамзанинг бугунгидек менга душманлик қилганларини кўрмаганман, иккала туямнинг уркакчларини кесиб, қоринларини ёриб ташлабдилар, ўзлари (ҳозир) ичкиликбозлик қилинаётган ҳов анави уйда», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ чопонларини олиб келишни амр қилдилар, сўнг уни кийиб йўлга тушдилар, мен ва Зайд ибн Ҳориса ортларидан эргашдик. Жаноб Расулulloҳ Ҳамза ўлтирган уйга етиб боргач, (ичкарига кирмоққа) изн сўрадилар, (уйдагилар) изн беришгач, (ичкарига кириб, барчаларининг) ичкилик ичиб ўлтирганларини кўрдилар. Сўнг, ул зот Ҳамзани қилган ишлари учун койий бошладилар. Ҳамза эрсалар маст бўлиб, ичкиликдан қизариб кетган кўзлари бирлан Жаноб Расулulloҳга бир қараб қўйдилар, сўнг (менсимаган маънода) ул зотнинг оёқларидан то юзларигача разм солгач: «Сизлар менинг отамнинг қулларисизлар, холос!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ Ҳамзанинг маст эканликларини билиб, уйдан қайтиб чиқдилар, биз ҳам ул зот бирлан бирга чиқиб кетдик». (Бу воқеа ичкилик ҳаром қилинмасидан бурун бўлган эрди).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизлари Фотима алайҳоссалом, ул зот вафот этганларидан кейин, Абу Бакр ас-Сиддикдан, Жаноб Расулulloҳга Оллоҳ таоло махсус ато этган мол-мулкдан ўз меросларини талаб қилдилар. Абу Бакр ас-Сиддик Фотимага: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз (пайғамбарлар) мерос қолдирмаймиз, биз қолдирган нарсалар садақадур» — деб айтганлар», — дедилар. Шунда Фотима алайҳоссалом дарғазаб бўлиб, то вафот этгунларига қадар Абу Бакрдан аразлаб юрдилар. Ул муҳтарама Жаноб Расулulloҳдан сўнг олти ой яшадилар, холос. Фотима алайҳоссалом Жаноб Расулulloҳнинг Хайбар, Фадак ва Мадинадаги садақаларидан (яъни, ҳеч кимга мерос қилиб қолдирмай, Оллоҳ таоло йўлида садақа қилган ерларидан) ўзларига улуш талаб қилган эрдилар. Шунда Абу Бакр ас-Сиддик: «Мен Жаноб Расулulloҳ бул хусусда не қилган бўлсалар, худди шундай қилаётирман, ул зотнинг амрларидан бирортасини адо этмай, йўлдан озиб қолмоғимдан қўрқурман» — деб айтган эрдилар. Аммо, Ҳазрат Умар (халифа бўлганларида) ул зотнинг Мадинадаги садақаларини Али бирлан Ибн Аббосга топширдилар, Хайбар ва Фадакдаги садақаларини эрса ўз тасарруфларида олиб қолдилар».

Молик ибн Авс ибн ал-Ҳадасон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мухаммад ибн Жубайр ибн Мутъим менга айтиб берган бир ҳадисда мсрос хусусида эслатиб ўтган эрди. Кейин, мен унинг уйига бориб шул ҳақда сўрадим. Ул менга бундай деб айтди: «Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кирмоқ ниятида ўйдан чиқдим. Ҳузурларига (кириб) ўлтирганимда эшикбонлари Йарфо қошларига келиб: «Усмон, Абдуллаҳмон, Зубайр ва Саъдда ишингиз борми, улар ҳузурингизга кирмоққа ижозат сўраётирлар?» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳа», — дедилар-да, уларга рухсат бердилар. Улар ичкарига кириб салом беришди, сўнг ўлтиришди. Бир оздан сўнг, Йарфо яна Ҳазрат Умарнинг қошларига келиб: «Али ва Аббосда ҳам ишингиз борми?» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳа», — дедилар-да, уларга ижозат бердилар. Иккалалари ичкарига кириб салом беришди, сўнг ўлтиришди. Шунда Аббос: «Ё мўминлар амири! Мен бирлан мана бу киши (яъни, Ҳазрат Али) ўртамиздаги масалани ҳал қилиб берсангиз!» — деди. Ҳазрат Умарнинг ҳузурларидагилар, яъни Ҳазрат Усмон ва ул киши бирлан бирга келганлар (Аббоснинг гапини қувватлаб): «Ё мўминлар амири! Улар иккиси ўртасидаги масалани ҳал қилиб, бирини иккинчисидан халос қилингиз!» — дейишди. Ҳазрат Умар уларга: «Огоҳ бўлингизлар, еру осмонлар мавжудлиги иродасига боғлиқ бўлмиш Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўрайман! Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг «Биз (пайғамбарлар) мерос қолдирмаймиз, биз қолдирган нарсалар — садақадур!» деб айтганларини билурмисизлар? Ул зот «Биз» деганларида ўзларини (яъни, пайғамбарларни) назарда тутганлар», — дедилар. Ҳазрат Усмон ва ул киши бирлан бирга келганлар: «Ҳа, шундай деб айтганлар», — дейишди. Ҳазрат Умар Али бирлан. Аббосга юзланиб: «Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўрайман! Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай деганларини сизлар (ҳам) билурмисизлар?» — дедилар. Улар иккалалари: «Ҳа, шундай деб айтганлар», — дейишди. Сўнг, Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Мен сизларга ана шу масала (яъни, ул зотнинг Оллоҳ таоло йўлида садақа қилиб қолдирган мулклари) хусусида сўзлаб берайин! Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло ўз Расули саллалллоҳу алайҳи ва салламга махсус бир мол ато этган эрдиким, бундай молни илгари ул зотдан ўзга (пайғамбар)ларга ато этмаган эрди. Оллоҳ таоло (бул мол ҳақида): «Оллоҳ ўз Расулига улардан (кофирлардан) уруш қилдирмай олиб берган мол учун сизлар на от ва на туя чоптириб (меҳнатингиз сингган эрмас), лекин Оллоҳ ўзи истаган бандаларига пайғамбарларини ҳукмдор қилгайдур. Оллоҳ ҳар нарсага қодирдур!» — дейди. Бу ўлжа (мол) холис Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламники эрди. Оллоҳ таоло ҳақи, шунга қарамай, ул зот уни сизларсиз ёлғиз ўзлари тасарруф қилганлари йўқ, ундан сизларга ҳам улуш ажратдилар. Мана энди, ундан ана шул (сизлар талаб қилаётган) молгина қолди, холос. Жаноб Расулulloҳ йил буйи ана шу мол орқасидан аҳлу аёлларини боқар ва эҳтиежларидан ортиқчасини Оллоҳ таоло йўлида эҳсон қилар эрдилар. Ул зот умрлари буйи шул йўсинда иш тутиб келган эрдилар. Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сурайман, шуни билурмисизлар?». (Ҳазрат Умарнинг бул сўзларига) Ҳазрат Усмон ва ул киши бирлан келганлар: «Ҳа, билурмиз» — деб жавоб қилишди. Сўнг, Ҳазрат Умар Ҳазрат Али бирлан Аббосга юзланиб: «Оллоҳ таоло номи бирлан иккингиздан ўтиниб сурайман, шуни сиз иккингиз ҳам билурмисизлар?» — дедилар. Улар иккалалари: «Ҳа, билурмиз», — дейишди. Шундан кейин, Ҳазрат Умар бундай деб гапларини давом эттирдилар: «Сўнг, Оллоҳ таоло ўз Расули саллалллоҳу алайҳи ва салламни ҳузурига чорлади. Шунда Абу Бакр ас-Сиддиқ: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ворислари мендурман!» — дедилар-да, ўшал махсус молни ўз қўлларига олиб, уни Жаноб Расулulloҳ каби тасарруф қилдилар. Сиз иккингиз бўлсангизлар, «Абу Бакр ундай ва бундай қилди» деб гапириб юрибсизлар, ваҳоланки ул киши уни ҳалоллик бирлан тасарруф қилдилар. Кейин, Оллоҳ таоло Абу Бакр ас-Сиддиқни ҳам ўз ҳузурига чорлади. Шунда мен: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакр ас-Сиддиқнинг ворислари мендурман!» — деб уни ўз қўлимга олдим, мана икки йилдурки, уни Жаноб Расулulloҳ бирлан Ҳазрат Абу Бакр каби тасарруф қилиб келаётирман. Сўнг, сиз

иккинги хузурига келдингизлар, иккингининг ҳам сўзингиз бир, ишингиз бир. Сен (Аббос) акангинг ўғлидан қолган насибангни талаб қилиб келгансан, мана бу (Али) эрса, хотинининг отасидан қолган улушини талаб қилиб келган. Менинг қатъий сўзим будур: агар истасангизлар, Жаноб Расулulloх, Ҳазрат Абу Бакр ва мен сингари тасарруф қилмоқ шарти бирлан ул молни сизларга топширурман, акс ҳолда бул ҳақда менга оғиз очмангизлар! Агар сизлар: «Шартингизга кўндик, уни бизга топшираверингиз!» — десангизлар, уни шу шарт бирлан сизларга топширурман. Эй (Усмон, Абдуллаҳмон, Зубайр ва Саъд), шу шарт бирлан уни мана бу иккаласига топшираверайми?». Улар: «Ҳа», — дейишди. Сўнг, Ҳазрат Умар Ҳазрат Али бирлан Аббосга юзланиб: «Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сурайман! Уни сизларга шу шарт бирлан топшираверайинми?» — дедилар. Иккаларари: «Ҳа», — дейишди. Ҳазрат Умар: «Лекин, кейинчалик бу ҳақда бошқача ҳукм чиқармоғимни илтимос қилсангизлар, билиб қўйингизларки, еру осмонларнинг мавжудлиги иродасига боғлиқ зот ҳақи, Қиёматгача ҳам бундан бўлакча ҳукм чиқармасман! Башарти мазкур шартни бажармоққа ожизлик қилиб қолсангизлар, уни менга дарҳол қайтариб берингизлар, мен иккингини ундан халос қилурман», — дедилар».

2-боб. Диёнатли (яъни, Оллоҳ таолога иймон келтирган) кишининг хумсни адо этмоғи (лозимлиги) ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдулқайс қабиласи вакиллари келиб: «Ё Расулаллоҳ, бу жамоа (яъни, бизлар) Рабийъа қабиласидан (ажраб чиққан Абдулқайс қабиласи вакиллари) бўлиб, сизлар бирлан бизнинг ўртамизда Музар қабиласи кофирлари (ғов бўлиб турибди). Шул боисдан бизлар сизнинг хузурингизга (уруш таъқиқланган) муқаддас ойдагина кела олурмиз. (Жаннатга кирмоғимиз учун) бизга шундай бир амали солиҳни буюрингизки, уни ўзимиз ҳам адо этиб, ортимиздагиларни (яъни, юртимиздаги қабиладошларимизни) ҳам бунга даъват этайлик!» — дейишди. Жаноб Расулulloх (уларга): «Мен сизларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсдан сизларни қайтарурман: Оллоҳ таолонинг якка-ю ягона илоҳ эканлигига иймон келтирингизлар, бу «Ашҳаду ан ло илоҳа иллаллоҳу (ва анна Муҳаммадан расулulloҳи)» деб айтмоқликдур, (беш вақт) намоз ўқингизлар, закот берингизлар, Рамазон рўзасини тутингизлар ва (шунингдек, жангда) олган ўлжаларингизнинг хумсини (бешдан бирини) Оллоҳ таолога (яъни, Байтулмолга) берингизлар! Дуббоъ, нақир, хантам ва музаффатдан (яъни, қовоқ, ёғоч, сопол, чинни, шиша, мўм суртилган идишларда ичимлик тайёрлашдан) қайтарурман», — дедилар».

3-боб. Мўминлар оналарининг Жаноб Расулulloх вафот этганларидан кейинги нафақаси ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг меросимнинг (яъни, мен қолдирган нарсаларнинг) бир динори ҳам бўлиб берилмас, жуфти ҳалолларим нафақаси ҳамда омилим (яъни, Оллоҳ таоло йўлида садақа қилиб қолдирган ерларига қараб тургувчи киши ёки халифалар) таъминотидан ортгани садақадур», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар. «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этганларида уйимдаги токчамда озгина арпадан бўлак бирор жонзот еса бўладирган нарса қолмаган эрди. Мен уни (анча вақтга етсин, деб) тақсимлаб қўйиб эрдим, (Оллоҳ таоло барака ато этиб), талай вақтгача етди».

Амр ибн ал-Ҳарас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва

саллам қуруллари, оқ хачирлари ва (Оллоҳ таоло йўлида) садақа қилиб қолдирган ердан бўлак ҳеч нарса қолдирмадилар».

4-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалолларининг уйлари ва уларнинг (ҳар бирларига) алоҳида уй ажратиб берилгани хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй пайғамбарнинг аёллари, бўлар-бўлмасга ташқарига чиқавермай), ўз уйларингизда қўним бирла ўлтирингизлар...» («Аҳзоб» сураси, 33-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, пайғамбарнинг уйларига бирор таомга чақирилсангизларгина кирингизлар» («Аҳзоб» сураси, 53-оят).

Оиша разияллоҳу анҳо ривот қиладилар: «Расулulloҳ сал лalloҳу алайҳи ва саллам, дардлари оғирлашиб қолганда, менинг уйимда ётмоққа (бошқа) хотинларидан изн сўрадилар, ул зотга изн берилди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менинг уйимда, менинг навбатим (келган кун)да ва менинг бағримда вафот этдилар, Оллоҳ таоло (мисвок учини тишим бирлан юмшатиб берганимда унга теккан) тупугимни ул зотнинг (муборак) тупукларига омукта қилди. (Бир вақт) укам Абдурраҳмон (қўлида) мисвок бирлан кириб келиб эрди, ул зот беҳол (кўзлари бирлан) мисвокка бир қараб қўйдилар. Шунда мен мисвокни олиб, учини (тишларим бирлан) юмшатиб бердим».

Али ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари Сафийя ул зот Рамазоннинг охирги ўн кунлигида масжидда эътикоф қилаётганларида кўргани келдилар. Сўнг, (уйларига) қайтиб кетмоқчи бўлиб ўринларидан турдилар. Жаноб Расулulloҳ ҳам туриб, ул муҳтарама бирлан бирга (бўлак) хотинлари Умму Саламанинг ҳужраси эшиги снудаги масжид эшигига яқин борганларида ансорлардан икки киши ўтиб қолди. Улар Жаноб Расулulloҳга салом беришиб, йўлларида давом этишди. Шунда ул зот уларга: «Шошмангизлар, (бул аёл ўзимнинг хотинларимдан биридур, таган, бирор бемаъни хаёл каллангизга келган бўлмасин!)» — дедилар. Бу гап оғир ботиб, улар: «Субҳоноллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Дарҳақиқат, шайтон (тезликда) инсоннинг (миясига) қон (бирла) етиб бориб, уни васваса қилур, шул боис мен у кўнглингизга бирор эгри фикр солмадимикан, деб хавотир олдим», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ҳафсанинг уйининг томига чиқиб эрдим, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг (пастда) ортларини қиблага ва олдларини Шомга қилиб ҳожатга ўлтирганларини кўрдим». (Уламолар: «Олд ва орқани қиблага қаратиб ўлтирмоқ манъ қилинмасидан бурун шундай қилган бўлсалар керак» — деб тахмин қилишади).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қилатилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Қуёш (нурлари) ҳали ҳужрамдан чиқиб кстмаган вақтда аср уқир эрдилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам хутба қила туриб, Оишанинг ҳужраси томон (яъни, машриқ томон) ишора қилдилар-да: «Фитна ҳов анави томонда, шайтон шохи чиқадириган томонда!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам

менинг ҳужрамда эрдилар. Шул вақт мен бир кишининг Ҳафсанинг уйига кирмоққа изн сўраётганини эшитдим. Шунда ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, анави киши уйингизга кирмоққа изн сўраётир», — дедим. Ул зот: «Мен уни фалончи бўлса керак, деб ўйлайман (яъни, у Ҳафсанинг эмишган амакисидур), туғишганлик ҳаром қилган (манъ қилган) нарсани эмишганлик ҳам ҳаром қилур», — дедилар». (Яъни, туғишганларга ўзаро никоҳ раво бўлмагани каби, эмишганларга ҳам ўзаро никоҳ раво эрмас).

5-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг совут, асо, қилич, қадаҳ ва (муҳр кўзли) узуклари ҳақида; ул зот ўзларидан кейин меросхўрларига тақсимлаб беришни тайинламаган нарсалардан саҳобаларнинг фойдаланиб юрганлари хусусида; Жаноб Расулulloҳ вафот қилганларидан кейин, саҳоба ва бошқаларнинг ул зотнинг соч ва мўйлари, пойабзаллари, (тутган) идишлари каби нарсаларини табаррук қилиб сақлаб қўйганлари тўғрисида

Сумома разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу халифа бўлганларида Анасни Баҳраинга юбордилар. Кейин, унга хат ёзиб, Жаноб Расулulloҳнинг (муҳр кўзли) узуклари бирлан уни муҳрладилар. Ўшал узук кўзига уч сатр хат нақш қилинган бўлиб, биринчи сатри «Муҳаммад», иккинчи сатри «Расул» ва учинчи сатри «Оллоҳ» сўзларидан иборат эрди».

Исо ибн Тухмон: «Анас бизга ошланган теридан тикилган тасмали бир жуфт чориқ олиб чиқди», — дейдилар. (Бу чориқнинг тасмаси оёқнинг икки бармоғи орасига кириб турган).

Собит ал-Буноний: «Ўшал бир жуфт чориқ Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламники эрди», — дейдилар.

Абу Бурда разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бизга бир юнг куйлак олиб чиқиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг руҳлари (жонлари) мана шу куйлақда эканликларида олинган», — дедилар».

Абу Бурда: «Оиша бизга Яманда қилинадирган нарсадан (яъни, матодан тикилган) бир қалин иштон ва «мулаббада» («намат») деб аташадирган мана бундан (яъни, мана бу матодан тикилган) бир куйлак олиб чиқдилар», — дейдилар.

Ибн Сирин разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қадаҳлари дарз кетди. (Шунда Жаноб Расулulloҳ қадаҳ дарзини темир ҳалқа бирлан жипслаб қуйдилар. Ўшал қадаҳ, ул зот вафот этганларидан кейин, Анасда қолди). Анас унинг темир ҳалқаси ўрнига кумуш занжир урнатиб қуйди. Мен унда (сув) ичганман».

Ибн Шиҳоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мисвар ибн Махрама Али ибн Ҳусайнга бундай дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қиличларини менга бермайсизми? Чунки, мен уни қавм сиздан тортиб олмасайди, деб хавотирдаман. Агар қилични менга берсангиз, Оллоҳ таоло номи бирлан қасам ичаманки, то тирик эрканман, улар унга ҳеч қачон эга бўлолмаслар! Мен Али ибн Абу Толибнинг Фотима алайҳоссаломнинг устларига Абу Жаҳлнинг қизига уйланмоқчи бўлганларини билурман. Ўшанда мен балоғатга етиб қолган бир йигитча бўлиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мана шу минбарларида туриб одамларга: «Фотима менинг пушти камаримдан бўлгандур, мен унинг иймонига зарар етмасайди, деб хавотирдаман!» — деб хитоб қилганларини эшитганман. Кейин, ул зот Бану Абди Шамс қабиласидан бўлмиш куёвлари ҳақида гапира туриб, унинг ўзларига яхши куёвлик

қилганини айтиб мақтадилар. Сўнг: «(Мен жоҳилият даврида катта қизим Зайнабни Абу ал-Ос ибн Рабиъага никоҳлаб берган эрдим), у (қизим устига уйланмасликка) менга ваъда бериб, сўзининг устидан чиқди. (Сўнг, бизга асир тушганида қизимни менинг ҳузуримга қайтариб юбормоққа ҳам) ваъда бериб эрди, ваъдасига вафо қилди. Мен ҳалолни ҳаром қилгувчи ҳам, ҳаромни ҳалол қилгувчи ҳам эмасман. Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизи (Фотима) бирлан Оллоҳ таолонинг душмани (Абу Жаҳл)нинг қизи ҳеч қачон бир (эрнинг, яъни Алининг) никоҳида бўлмас!» — дедилар».

6-боб.

Хумс Жаноб Расулulloҳ ҳузурларига турли қабилалардан келиб-кейтиб турадирган элчиларни меҳмон қилмоқ, вақти-вақти бирлан мискинлар ҳолидан хабар олмоқ ҳамда супа аҳли ва бева-бечораларга хайру эҳсон қилиб турмоқ учун сарф қилингандур. Бунга далил шуки, Фотима алайҳоссалом ёрғучоқ қўлларини қавартириб юбораётганидан шикоят қилиб, ўзларига дастёр сўраганларида, Жаноб Расулulloҳ дастёр бермай, ул муҳтарамани Оллоҳ таолонинг паноҳига топширгандурлар

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Фотима алайҳоссалом ёрғучоқни айлантиравериб, қўли қавариб кетаётганидан шикоят қилди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир болани дастёрликка беришганини эшитиб, ўзига хизматкор сўрагани ул зотнинг ҳузурларига борди. Аммо, ул зот уйда бўлмаганлари учун не мақсадда келганини Оишага тайинлаб келди. Жаноб Расулulloҳ уйга келганларида Оиша шул ҳақда маълум қилди. Кейин, ул зот бизнинг уйимизга келдилар. Шунда биз ўрнимизга кириб ётган бўлиб, турмоқчи бўлганимизда ул зот: «Ётаверингизлар, қимирламангизлар!» — дедилар-да, (кўрпамизнинг этак томонига оёқларини тиқиб ўлтирдилар), ҳатто мен кўкрагимга тегиб турган муборак оёқларининг совқотиб қолганини сездим. Сўнг, ул зот: «Иккингиизга сўраган нарсангиздан яхшироқ (савоблироқ) бир амални ўргатайинми? Ўрнингизга кириб ётганингизда Оллоҳ таолога ўттиз тўрт марта такбир, ўттиз уч марта ҳамд ва ўттиз уч марта тасбиҳ айтингизлар, бу иккингииз учун сўраган нарсангиздан савоблироқдур!» — деб марҳамат қилдилар».

7-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Билиб қўйингизларки, ўлжа олган нарсаларингизнинг бешдан бир ҳиссаси Оллоҳ, пайғамбар, (пайғамбар) қариндошлари, етимлар, мискинлар ва мусофирларнинг ҳақидур...» («Анфол» сураси, 41-оят)

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат мен Қосим (Тақсим қилгувчи) ва Хозин (хазиначи)мен, Оллоҳ таоло эрса ато этгувчидур» — деб айтганлар.

(Кофирларга қарши урушда ўлжа олинган жамики нарсалар аввал беш ҳиссага бўлинган. Сўнг, уларнинг бешдан бир ҳиссаси Оллоҳ таолонинг номига багишланиб, уни парвардигорнинг Ердаги ноиби бўлмиш Жаноб Расулulloҳ олганлар-да, бшш тоифа одамларга — дастлаб ўзларига, кейин дин йўлида мадақкор бўлган хеш-ақраболарига, кейин етимларга, кейин мискинларга, сўнг мусофирларга тақсим қилганлар. Ўлжаларнинг бешдан тўрт қисми эрса жангчиларнинг ўзларига қолдирилган).

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз ансорлардан бир киши ўғил кўриб, унга «Муҳаммад» деб исм қўймоқчи бўдди».

Мансур разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ўшал ансорий бундай деб эрди: «Мен ўғилчамни буйнимга ўтқазиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бордим. Шунда ул зот: «(Болаларингизга) лақабимни эмас, исмиمنى қўйингизлар! Чунки мен, дарҳақиқат Қосим (тақсимлагувчи) қилиб юборилганман, сизларга (ўлжаларни) тақсим қилурман» — деб марҳамат қилдилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Бир ансорий) ўғлига «Қосим» деб исм қўймоқчи бўлди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «(Болаларингизга) лақабимни эмас, исмиمنى қўйингизлар!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (ансорлар)дан бир киши ўғил кўриб, исмини «Қосим» деб қўйди. Шунда ансорлар: «Биз сени «Абулқосим» деб улуғламаймиз ҳам, бундай деб сени хурсанд қилмаймиз ҳам!» — дейишди. Кейин, у Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, мен ўғил кўрдим, исмини «Қосим» деб атадим. Аммо, ансорлар (норози бўлишиб): «Биз сени «Абулқосим» деб улуғламаймиз ҳам, бундай деб сени хурсанд қилмаймиз ҳам!» — дейишди», — деди. Жаноб Расулulloҳ (унга): «Ансорлар (сенга шундай деб) тўғри иш қилишибди. (Болаларингизга) лақабимни эмас, исмиمنى қўйингизлар, чунки мен Қосим (ўлжаларни тақсим қилгувчи)ман» — деб марҳамат қилдилар».

Муовия ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло қайси бандасига савоб (яъни, барча савобларни ёхуд улкан савоб) ато этмоқни ихтиёр қилса, уни дин борасида фақиҳ (динни теран тушунгувчи, дин билимдони) қилур. Дарҳақиқат мен Қосим (тақсим қилгувчи)ман, Оллоҳ таоло эрса ато этгувчидур. Бу уммат Оллоҳ таолонинг амри келгунга (яъни, Қиёматга) қадар ҳам ўзларига муҳолифлик қилаётганларга қарши курашни давом эттирурлар!» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сизларга (бирор нарса) ато эта олмасман ҳам, (бирор нарсанинг ато этилмоғига) монеълик қила олмасман ҳам, мен Қосим (тақсим қилгувчи)дурман, нима буюрилса, шуни қилурман!» — деб марҳамат қилдилар».

Хавла ал-Ансориййа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Одамлар Оллоҳ таолонинг (мусулмонлар фаровонлиги учун таъйин қилган) молини ҳақсиз сарф қилурларки, Қиёмат куни жаҳаннам уларники бўлур!» — деб айтганларини эшитдим».

8-боб. Жаноб Расулulloҳнинг: «Ўлжалар сизларга ҳалол қилинди» — деб айтганлари ҳақида

Оллоҳ таоло: «Ваъда қилгандур Оллоҳ сизларга (келгусида) ўзларингиз оладирган кўп ўлжаларни. Буни (яъни, Хайбарда оладирган ўлжаларингизни) эса тезлаштириб, (душманлик қиладирган) одамларнинг қўлларини сизлардан тўсиб қўйди», — дейди («Фатҳ» сураси, 20-оят).

Урва ал-Бориқий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилмоқ ниятида боқиладиган) отнинг ёлларига то Қиёмат (эгаси учун охиратда асқатадирган) савоблар (ва бу дунёда асқатадирган ўлжалар) боғлаб қўйилгандур» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар хусрав улса, ундан кейин (Ироқда) хусрав бўлмас ва агар қайсар ўлса, ундан кейин (Шомда) қайсар бўлмас, иккаласининг бойликлари Оллоҳ таоло йўлида албатта нафақа қилинур!» — деб марҳамат қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўлжалар менга ҳалол қилинди», — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло бандасини фақат ўз йўлида ва ўз сўзларининг тасдиқ эттирилмоғи учунгина жиҳодга чиқарувчи бўлиб, у жиҳодга чиққан бандасига шундай кафолат берурки, (шаҳид бўлган заҳотиёқ уни бесўроқ ва беазоб) жаннатга киритур ёки ўз масканига соғ-саломат ажру ўлжалар бирлан қайтарур».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Пайғамбарлардан бири (яъни, Йўшаъ ибн Нун) ғазотга чиқмоқчи бўлдилар. Шунда ул киши ўз қавмларига: «Аёлнинг фаржига етишиб (яъни, яқиндагина бир аёлга уйланиб), унинг ҳузурига кирмоқ орзусида турган, ҳали уни жимоъ қилиб улгурмаган бирор киши менинг ортимдан (ғазотга) эргашмасин! Уйлар қўриб, ҳануз томларини ёпа олмаган (кишилардан) бирортаси ҳам (менинг ортимдан ғазотга) эргашмасин! (Шунингдек, бўғоз) қўй ёки (бўғоз) туялар сотиб олиб, уларнинг болаламоғини кутаётган бирор киши ҳам (менинг ортимдан ғазотга) эргашмасин!» — деб амр қилдилар. (Чунки, бундай кишиларнинг хаёллари доимо хотинлари, уйлари ва мол-ҳолларида бўлиб, ғазотдан чалғир эрдилар). Сўнг, ул киши (бир қанча яҳудий қабилалари бирлан бирга) ғазотга йўл олиб, аср намози вақтида ёки тахминан шу вақтларда бир қишлоққа (яъни, Арийҳога) яқинлашдилар. (Шу куни жумъа куни бўлиб, икки ўртада қаттиқ жанг бошланди. Аммо, Йўшаъ алайҳиссалом Қуёш ботишига ва яҳудийлар учун уруш манъ қилинган шанба тунининг киришига оз вақт қолганидан хавотир олиб), Қуёшга: «Сен (ботишга) буюрилгансан, мен эрсам (сен ботгунча уруш қилишга) буюрилганман»,— (дедилар. Сўнг, Оллоҳ таолога): «Ё парвардигоро, (уларни мағлуб этгунимизга қадар) Қуёшни (ботишдан) тўхтатиб тургил!» — деб илтижо қилдилар. (Шунда Оллоҳ таоло) Қуёшни (ботишдан) тўхтатиб, Йўшаъ алайҳиссаломга зафар ато этди. Сўнг, ул киши (барча) ўлжаларни (бир ерга) тўплаб эрдилар, (Оллоҳ таоло ул ўлжаларни ёндириб юбормоқ учун ўтни юборди), лекин ўт келиб ўлжаларни ендирмади. (Яъни, Йўшаъ алайҳиссаломнинг қавмларига ўлжа олмоқ ҳаром қилинган бўлиб, улар ҳар жангдан сўнг ўлжаларни бир ерга . туплашар эрди. Кейин, Оллоҳ таоло утни юбориб, ўт ул ўлжаларни ендирар эрди. Аммо, бу сафар ўт ўлжаларни ендирмади, чунки улар ўлжалардан ўғирлаб, яшириб қўйишган эрди). Йўшаъ алайҳиссалом (қавмга): «Ораларингизда хиёнат содир бўлди, шул боис ҳар бир қабиладан бир киши менга (қўл бериб) байъат қилсин (қасам ичсин!)» — дедилар. Улар Йўшаъ алайҳиссаломга (қўл бериб) байъат қилишаётганда бир кишининг қули ул кишининг қўлларига ёпишиб қолди. Шунда Йўшаъ алайҳиссалом (ўшал кишига): «Хиёнат сизларнинг орангизда содир бўлгандур, энди сенинг қабиланг менга байъат қилсин!» — дедилар. Ўшал қабила аҳли (бирма-бир) байъат қилганда улардан икки ёки уч кишининг қули Йўшаъ алайҳиссаломнинг қўлларига ёпишиб қолди. Шунда Йўшаъ алайҳиссалом (уларга): «Хиёнат сизларнинг орангизда содир бўлгандур» — деб эрдилар, улар сигир калласидек келадирган бир олтинни олиб келиб, (ўлжаларга қўшиб) қўйишди. Шундан сўнггина, ўт ўлжаларни ендирди. Кейин, Оллоҳ таоло (илгариги пайғамбарларнинг қавмларидан

бирортасига ҳалол қилмаган) ўлжаларни бизга ҳалол қилди, у бизнинг заиф ва бечораҳол эканлигимизни кўриб, (бизга раҳм айлаб) ўлжаларни бизга ҳалол қилди».

9-боб. Ўлжа учун жанг қилган киши (Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган кишига нисбатан) камроқ савоб оладими?

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келиб: «(Бир) киши ўлжа учун жанг қилур, (иккинчи) киши шўхрат учун жанг қилур ва (учинчи) киши шижоатли эканлигини курсатиш учун жанг қилур. Улардан қайси бири Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган бўлур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг сўзи (яъни, калимаи тавҳид) энг улуғ (сўз) бўлмоғи учун жанг қилган киши Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган бўлур» — деб марҳамат қилдилар».

10-боб. Имомнинг ўзига тортиқ қилинган нарсаларни тақсим қилмоғи ва (тақсимлаш чоғида) ҳузурда бўлмаганларга (ҳам ўшал нарсалардан) олиб қолиб, яшириб қўймоғи ҳақида

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга тилла тугмалар қадалган дебож қаболар ҳадя қилинди. Уларни бир гуруҳ саҳобаларига улашдилар-да, биттасини Махрама ибн Навфалга олиб қўйдилар. Кейин, Махрама ибн Навфал ўғли Мисвар бирлан бирга ул зотнинг уйларига бориб, эшик олдида тўхтади-да, ўғлига: «Ул зотни менга чақириб бер!» — деди такаббурлик бирлан. Жаноб Расулulloҳ Махраманинг товушини эшитиб, ўзлари унга атаб олиб қўйган қабони олдилар-да, (тилла) тугмаларини рўпара қилган ҳолда унинг олдида чикдилар. Сўнг, унга зарда бирлан: «Эй Мисварнинг отаси, манавини сенга яшириб қўйган эрдим! Эй Мисварнинг отаси, манавини сенга яшириб қўйган эрдим!» — дедилар».

11-боб. Жаноб Расулulloҳ Қурайза ва Назир (хурмолари)ни қандай тақсим қилдилар ва ул хурмолардан қанчасини ўзгалар берган хурмолар бадалига топширдилар?

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши, Қурайза ва Назир қабилалари фатҳ қилинмасидан бурун, Жаноб Расулulloҳга ўз хурмоларидан бериб турар эрди. Жаноб Расулulloҳ Қурайза ва Назир фатҳ қилинган, ўшал киши берган хурмоларни ўлжа олинган хурмолар бирлан қайтара бошладилар. Бир куни уйимдагилар менга Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб, ўзлари ул зотга берган хурмоларнинг ҳаммасини ёки бир қисмини сўрамоғимни буюришди. Аммо, Жаноб Расулulloҳ уйимдагилар берган хурмоларни Умму Айманга инъом қилиб қўйган эканлар, ҳузурларига борганимда уларни менга бердилар. Шу аснода Умму Айман келиб қолдилар-да, ёқамдан тортқилаб: «Оллоҳ таоло ҳақи, ул хурмоларни сенга бермасман, ул зот уларни менга берганлар!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ «Эй Умму Айман, уни ўз ҳолига қўйингиз, сизга мунча ва мунча хурмо берурман!» десалар ҳам, Умму Айман: «Йўқ, асло, яккаю ягона парвардигор ҳақи!» — деб сира унамас, Жаноб Расулulloҳ эрсалар: «Мунча ва мунча хурмо берурман!» — дея кўндиришга ҳаракат қилар эрдилар. Ниҳоят, ул зот Умму Айманга илгари инъом қилганларидан кўра ун баробар кўп хурмо бериб қутилдилар». (Бу ерда манийҳа қилинган хурмо дарахтлари хусусида гап кетаётир).

12-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда ҳукмдорлар бирлан бирга ғазот қишувчи кишилар мол-мулкларининг, хоҳ ул мол-мулклар жонли ва хоҳ жонсиз булсин, барака касб этмоғи ҳақида

Ҳишом ибн Урва разияллоҳу аиҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «(Отам) Зубайр (ибн Аввом) Жамал (воқеаси) куни тўхтаб мени чақирдилар, мен ёнларига бориб турдим. Шунда ул киши менга: «Эй ўғилгинам, бугун золим ёхуд мазлумларгина ўлдирилур, мен эрсам бугун ўзимни мазлум ҳолдагина ўлдирилмоғимни афзал кўрурман. Ҳозир мени энг кўп ташвишга солаётган нарса — (буйнимдаги) қарзим бўлиб, уни узишга мол-мулкимиз етармикан ё йўқми, деб хавотирдаман», — дедилар. Сўнг, (бир оз ўйлаб туриб): «Эй ўғилгинам, мол-мулкимизни сотиб, қарзимни уз, агар қарзимни узганингдан кейин, мол-мулкимиздан бирор нарса ортиб қолса, уни уч ҳиссага бўлиб, болаларингнинг ҳақини бер!» — деб васият қилдилар», — деди. (Шул вақтда) Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрнинг айрим фарзандлари ўзининг баъзи укалари бирлан тенг бўлиб, отасининг тўққиз ўғил ва тўққиз қизи бор эрди. Кейин, Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр бундай деб айтди: «Отам қарзлари хусусида менга васият қила туриб: «Эй ўғилгинам, агар қарзимни узишга ожизлик қилиб қолсанг, мавломдан (яъни, мен озод қилган собиқ қулимдан) ёрдам сўра!» — дедилар. Оллоҳ таоло ҳақи, шунда мен ул кишининг не демоқчи бўлганларини англамай: «Эй отажон, мавлонгиздан (ёрдам сўрайинми?)» — дедим. Ул киши: «Оллоҳ (таоло ҳақи, ҳа шундай қилгил!)» — дедилар. Парвардигорим номи бирлан қасамёд қилурманки, (отамнинг бул сўзларини эшитиб): «(Ие, ҳали) ул кишининг қарзларини узиш учун (шул қадар тубан аҳволга тушаманми, келиб-келиб отамнинг ўзлари озод қилган бир собиқ қулга): «Эй Зубайрнинг мавлоси, ул кишининг қарзларини уз!» — деб айтаманми, кейин ул отамнинг қарзларини узадими?» — дся шунчалик қайғуга ботдимки, илгари бирор нарса хусусида бунчалик қайғурмаган эрдим. Сўнг, (отам) Зубайр (намоз ўқиб турганларида) ўлдирилдилар. Ул киши бир қанча ерлар, жумладан Мадинада бир дарахтзор (ёки боғ) ва ўн бир ҳовли, Басрада икки ҳовли, Куфада бир ҳовли ва Мисрда бир ҳовлидан бўлак на бирор динор ва на бирор дирҳам (пул) қолдирдилар. Отамнинг бўйинларидаги қарзлари шундан иборат эрдик, одамлар ул кишига омонат қолдириб кетмоқ ниятида мол олиб келишар, аммо ул киши омонат олиб қолишга кўнмай: «Мен молингизнинг зое кетишидан (узоқ вақт туриб қолиб, ўз қийматини йўқотишидан, ярамас ҳолга келишидан ёхуд йўқолиб қолишидан) кўрқурман, (агар қарз тариқасида ташлаб кетсангиз, майли») — дер эрдилар. Отам на амир ва на хирож йигувчи ва на бирор бошқа амалдор бўлмоққа сира интилмадилар. Ул кишининг бирдан-бир иштиёқлари — Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ёхуд Абу Бакр, Умар ва Усмон разияллоҳу анҳум бирлан бирга ғазотларда бўлмоқлик эрди, холос. Сўнг, мен отамнинг қарзларини ҳисоблаб, унинг икки миллион икки юз минг эканлигини аниқладим».

(Ўшал кунларда) Ҳаким ибн Ҳизом Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрни учратиб, унга: «Эй жияним, биродаримнинг қарзи қанча эркан?» — деди. Шунда Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «Икки юз минг» — деб (атайлаб) камайтириб айтди. Ҳаким: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен сизларнинг мол-мулкингизни бундан тўққиз баробар кўп, деб билурман!» — деди. Абдуллоҳ унга: «Агар икки миллион икки юз минг бўлса-чи, унда не дейсиз?» — деди. Ҳаким: «Ундай бўлса, мен сизлар бундай катта қарзни узолмассизлар, деб ўйлайман. Агар оталарингизнинг қарзини узмоққа ожизлик қилиб қолсангизлар, мендан ёрдам сўрангизлар!» — деди. Зубайр (юқорида айтилган) дарахтзорни икки юз етмиш мингга сотиб олган эрдилар. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр (уни ўн олти улушга бўлиб, ҳар бир улушни юз мингдан нархладида), унинг (умумий) нархи бир миллион олти юз минг эканлигини айтди. Сўнг, ўрнидан гуриб: «Кимнинг (отам) Зубайрда ҳақи бўлса, бизни дарахтзордан топур!» — деб эълон қилди. (Биринчи бўлиб) Абдуллоҳ ибн Жаъфар унинг олдига келди. Зубайр ундан тўрт юз минг қарз эрдилар. Абдуллоҳ ибн Жаъфар Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга: «Агар истасангизлар, қарзимдан кечурман», — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «Йўқ», — деди. У: «Агар истасангизлар, муҳлатини ўзларингиз хоҳлаганингизча узайтирурман», — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр яна: «Йўқ», — деди. Шунда у: «Ундай бўлса, дарахтзордан менга бир бўлак ер ажратиб берингизлар!» — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр:

«Манави ердан анави ергача сизники», — деди. (Шул тариқа) Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр келган одамларга дарахтзордан улуш ажратиб бериб, отасиининг қарзини уза бошлади. Ниҳоят, (ўн олти улушдан) тўрт ярим улуш қолди. Сўнг, Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр Муовиянинг ҳузурига келди, шунда Амр ибн Усмон, Мунзир ибн Зубайр ва Ибн Замъа ўшал ерда ўлтиришган эрди. Муовия Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга: «Дарахтзорни қанчага нархладинг?» — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «Ҳар бир улушини юз мингдан», — деди. Муовия: «Неча улуш қолди?» — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «Тўрт ярим улуш», — деди. Шунда Мунзир ибн аз-Зубайр: «Унинг бир улушини юз мингга олдим», — деди. Амр ибн Усмон: «Мен ҳам бир улушини юз мингга олдим», — деди. Ибн Замъа: «Мен ҳам бир улушини юз мингга олдим», — деди. Муовия: «Қанчаси қолди?» — деди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр: «Бир ярим улуш», — деди. Муовия: «Ўшал бир ярим улушни бир юз эллик мингга олдим», — деди. (Шу бирлан дарахтзор бир миллион олти юз мингга сотилди. Аммо, Зубайрнинг қарзларини тўла-тўқис узиш учун яна олти юз минг етмас эрди. Шул боисдан Абдуллоҳ ибн Жаъфар Муовия (бирлан келишиб), унинг (бир юз эллик мингга олган бир ярим) улушини олти юз мингга сотиб олди. Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр (отасининг) қарзини узиб бўлганида Зубайрнинг авлодлари: «Бизларнинг меросимизни тақсимлаб бер!» — дейишди. Аммо, Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр (уларга): «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, ундай қилмасман, аввал мен тўрт йил давомида халойиққа овоза қилайин, (яна) кимнинг отамда ҳақи бўлса, келиб олсин, биз қарздан қутилайлик!» — деди. Кейин, Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр ҳар йили халойиққа овоза қилди, (лекин ҳеч ким келмади. Шул тариқа) тўрт йил ўтгач, у отасидан қолган мол-мулкни ул кишининг авлодларига тақсимлаб берди. Зубайрнинг тўрт хотини бор эрди. Абдуллоҳ (барча мол-мулкнинг) учдан бирини чегириб ташлагач, уларнинг ҳар бири бир миллион икки юз мингдан мерос олди. Зубайрнинг барча мол-мулки эллик миллион икки юз минг эрди».

13-боб. Агар имом бир кишини бирор иш бирлан бир ерга жўнатса ёки унга ўз уйида қолмоқни буюрса, ўлжалардан унга ҳам улуш ажратадими?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Ҳазрат Усмон Бадр ғазотида бўлмадилар. Чунки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизлари ул кишининг остларида (яъни, хотинлари) бўлиб, бетоб эрди. Шул боисдан Жаноб Расулуллоҳ ул кишига: «(Сиз уйингизда қолиб, қизимга қарангиз), бунинг учун сизга Бадрда иштирок қилган кишилардан бирига қанча ўлжа берилса, шунча ўлжа берилур», — дедилар. Кейин, (айтганларидек), ул кишига ўлжалардан улуш ажратдилар».

14-боб.

Хумсининг мусулмонлар эҳтиёжлари учун тасарруф қилинганига яна бир далил шуки, Ҳавозин (қабиласи вакиллари) Жаноб Расулуллоҳдан ўзларининг ўлжа олинган моллари ва асир олинган одамларини (қайтариб беришларини) сўрашганда, ул зот хумс тариқасида молларни олиб қолиб, асирларнигина қайтариб бердилар; Жаноб Расулуллоҳ одамларга ўлжа тақсимлашдан аввал уларнинг сонини аниқладилар; Жаноб Расулуллоҳ (баъзиларга) хумсдан қўшимча улуш берар эрдилар; Жаноб Расулуллоҳ ансорларга (Хайбар ўлжаларидан) улуш бердилар.

Мисвар ибн Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳавозин қабиласи элчилари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига мусулмон бўлиб келиб, ўлжа олинган моллари бирлан асир олинган одамларини қайтариб бермоқларини сўраганларида, ул зот (уларнинг гапларини яхшироқ эшитиш ва ўзларининг гапларини яхшироқ эшиттириш учун) ўринларидан турдилар-да, уларга: «Менга энг ёқимли сўз — рост сўздур! Икки нарсдан

бирини (қайтариб бермоғимни) танлангиз, ё асирларни ёхуд молларни! Мен сизларни кутган эрдим» — деб марҳамат қилдилар. (Дарҳақиқат), Жаноб Расулulloҳ Тоифдан (Жиъронага) қайтганларида бир неча кун уларнинг келишини кутиб, (асирларни мужоҳидларга тақсимламай турган) эрдилар. (Кейин, ул зот улардан дарак бўлмагач, асирларни ўшал ерда тақсимладилар. Шу аснода Ҳавозин қабиласи элчилари ҳузурларига келиб қолди). Ҳавозин қабиласи элчилари Жаноб Расулulloҳнинг икки нарсадан биринигина қайтариб беражакларини англагач: «Биз асир олинган одамларимизни (қайтариб бермоғингизни) танладик», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ мусулмонлар ичра тик туриб, Оллоҳ таоло шаънига унинг ўзи ўзларига билдирган жамики ҳамду саноларни айтдилар, сўнгра: «Аммо баъд, дарҳақиқат мана бу биродарларингиз ҳузуримизга тавба қилиб келибдилар. Мен уларга асир олинган одамларини қайтариб бермоғимни маъқул кўрдим. Сизлардан кимки яхшилик қилиб, яхшилик кўрмоқ истаса, (ўзига тақсим қилинган асирларни, эвазига бирор нарса сўрамай, Ҳавозин қабиласига) топширсин! Ва сизлардан кимки (ўзига тақсим қилинган) асирларни бирор ҳақ бадалига (топширмоқни) истаса, топшираверсин, биз унинг (асирлари) эвазига Оллоҳ таоло бизга кофирлардан жиҳод қилдирмай олиб берадирган дастлабки ўлжалардан улуш берурмиз», — дедилар. Одамлар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун буни (яъни, асирларни Ҳавозин қабиласига топширмоқни) маъқул кўрдик!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Биз қайси бирингиз бунга розисиз-у қайси бирингиз рози эмассиз, билмасмиз. Борингизлар, (оқсоқолларингиз бирлан маслаҳатлашингизлар), кейин улар не қарорга келганингизни бизга маълум қилсинлар!» — дедилар. Одамлар (ўз оқсоқоллари олдига) бордилар, оқсоқоллар (асирларни қайтариб бермоқ маъқуллигини уларга маслаҳат бердилар. Барчалари шунга рози бўлгач), оқсоқоллар Жаноб Расулulloҳнинг қошларига келиб, барча одамлар асирларнинг қайтариб берилмоғига рози эканлигини маълум қилдилар».

Заҳдам разияллоҳу анҳуривоёғ қиладилар: «Биз Абу Мусонинг ҳузурда ўлтирган эрдик, (пиширилган) товуқ нари (хўроз) келтирилди. Шунда ул кишининг ҳузурида Бану Тамимиллоҳ қабиласига мансуб бир ранги қизғиш киши ҳам ўлтирган бўлиб, у чамамда мавлолардан (озод қилинган қуллардан) эрди. Абу Мусо уни таомга таклиф қилиб эрдилар, у: «Мен унинг бир (ифлос) нарсани еганини кўргандурман, шул боис мен ундан ҳазар қилурман, (унинг гўштини ҳеч қачон) емасман, деб онт ичгандурман», — деди. Абу Мусо унга: «Бериоқ кел, мен сизларга шул хусусда (яъни, қасам ичиш хусусида) бир ҳадис айтиб берайин! (Воқеа бундай бўлган эрди: Табук ғазоти вақтида) мен бир гуруҳ ашъарийлар бирлан бирга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, ўзимиз миниб кетмоғимиз ҳамда юklarимизни ҳам ортиб олмоғимиз учун ул зотдан бир неча туя сўрадим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло ҳақи, сизларни (бирор уловга) миндириб юбора олмасман, менда сизларни миндириб юборадирган уловнинг ўзи йўқ!» — дедилар. Сўнг, ҳеч қанча вақт утмай, Жаноб Расулulloҳга ўлжа олинган туяларни олиб келиб қолишди. Жаноб Расулulloҳ бизни суриштириб: «Бояги ашъарийлар қани?» — дедилар. Кейин, бизга ўркачи оқ бешта подача (яъни, иккитадан то тўққизтагача туялардан иборат кичик бир пода) берилмоғини амр қилдилар. Биз туяларга миниб йўлга тушгач: «Қилган ишимиз бизга асло хайрият келтирмас, (биз Жаноб Расулulloҳнинг онт ичганларига эътибор бермай, туяларни миниб келавердик!)» — дся ул зотнинг ҳузурларига қайтиб бордик-да: «(Ё Расулаллоҳ), биз боя сиздан улов сўраганимизда онт ичиб улов бера олмаслигингизни айтиб эрдингиз, кейин онт ичганингизни унутдингизми?» — дедик. Шунда ул зот: «Сизларни уловга мен эмас, Оллоҳ таоло миндириб юборди. Мен эмас, Оллоҳ таоло ҳақи, иншооллоҳ, аввал ичган қасамимдан бошқа бир қасамни афзал кўриб, қасам устига қасам ичмасман, магарам аввалги қасамимни ҳалоллаб олибгина (унга каффорат берибгина) ўшал афзал қасамни ичурман», — дедилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (тўрт

минг кишидан иборат) қўшинни Нажд томонга жўнатдилар, уларнинг орасида Абдуллоҳ ибн Умар ҳам бор эрди. Улар кўплаб туяларни ўлжа олиб қайтишди. Уларнинг (ҳар бирига ажратилган) улуш ўн икки (ёки ўн бир) туядан иборат бўлди. Кейин, ҳар бирига яна қўшимча биттадан туя берилди».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ўлжаларни барча қўшинга тақсим қилганларига қарамай, ғазотга юборилган айрим мужоҳидлар гуруҳига махсус қўшимча улуш берур эрдилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Ямандалигимизда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг чиққанлари (яъни, Исломга очиқ даъват қилиб чиққанлари ёхуд ҳижрат қилиб чиққанлари) ҳақида бизга хабар етиб келди. Биз, яъни мен ва ака-укаларим (улардан бири Абу Бурда, иккинчиси Абу Рухам бўлиб, мен уларнинг энг кенжаси эрдим) қавмимиздан бир қанча (ёки эллик уч ё эллик икки) кишилар бирлан биргалиқда ул зот томон ҳижрат қилиб чиқиб, бир кемага миндик, у бизни Ҳабашистон подшоҳи Нажоший ҳузурига олиб бориб қўйди. Биз Жаъфар ибн Абу Толиб бирлан унинг ҳамроҳларини унинг ҳузурида учратдик. Шунда Жаъфар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизни шул ерга жўнатиб, шул ерда яшаб турмоғимизни амр қилдилар, биз бирлан яшайверинтизлар!» — деди. Биз у бирлан бирга истиқомат қилиб қолиб, кейин барчамиз биргалиқда йўлга чиқдик-да, Жаноб Расулulloҳни Хайбарни фатҳ қилганларида учратдик. Ул зот ўлжалардан бизга ҳам улуш бердилар, аммо кемамиз аҳли бирлан Жаъфар ва унинг ҳамроҳларидан бўлак Хайбар фатҳида иштирок қилмаган бирор кишига ўлжалардан улуш бермадилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар менга (яъни, Байтулмолга) Баҳрайн моли (яъни, Баҳрайндаги зиммийлардан жизя — жон солиғи учун йиғиб олинган мол) келса, сенга (ундан) мана шунча ва мана шунча берурман», — дедилар. Аммо, Баҳрайн моли келмасидан бурун ул зот вафот этиб қолдилар. Кейин, Баҳрайн моли келганда Абу Бакр (ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу бир кишига) буюриб эрдилар, у: «Кимнинг Жаноб Расулulloҳда қарзи бўлса ёхуд (ул зот унга ушбу молдан улуш) ваъда қилган бўлсалар, бизнинг ҳузуримизга келсин!» — деб овоза қилди. Шунда мен Абу Бакр (ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу)нинг ҳузурларига бориб: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (бул молдан) менга мана шунча ва мана шунча (бераман), деб (ваъда қилиб) эрдилар», — дедим. Абу Бакр (ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу) менга ундан уч ҳовуч бердилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Жиъронада ўлжаларни тақсим қилаётган эрдилар, бир киши ул зотга: «Адолат қилингиз!» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ унга: «Шўринг қурсин, агар мен адолат қилмасам, (унда ким адолат қилур?!!)» — дедилар».

15-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг хумс олмай, асирларга мурувват қилмоқчи бўлганлари ҳақида

Муҳаммад ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Бадр асирлари ҳақида: «Агар Мутъим ибн Адий тирик бўлиб, менга анави қўлансалар хусусида илтимос қилганда, (унинг ҳурмати учун) хумс олмай, уларни унга (тирик) топширган бўлур эрдим!» — дедилар.

16-боб. Хумснинг имомнинг тасарруфида эканлигига яна бир далил шуки, у баъзи қариндошларига (хумсдан инъом) бериб, баъзиларига бермайди

Жубайр ибн Мутъим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ва Усмон ибн Аффон иккаламиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, Бану Мутталибга (Хайбар хумсидан инъом) бериб, бизга бермадингиз, ахир биз бирлан улар (насаб жиҳатидан) сизга бир хил ўриндамиз-ку?!» — дедик. Шунда ул зот: «Дарҳақиқат, Бану Мутталиб ва Бану Ҳошим иккиси бир нарсадур», — дедилар».

17-боб. Аслобдан (яъни, ғазотда ўлдирилган кофирнинг қурол-аслаҳа, кийим, улов ва бошқа нарсаларидан) хумс олмаган киши; ким бир кофирни ўлдирса, унинг аслоби, хумс олинмай, ўшал ўлдирган кишига берилур; имомнинг шул хусусдаги ҳукми

Абдурраҳмон ибн Авф разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бадр (ғазоти) куни мен (мужоҳидлар) сафида (жанг қилиб) турганимда ўнгу сўлимга қараб, икки йигитчага кўзим тушди. Шунда ул йигитчаларнинг яхши жанг қила олишидан шубҳалангандек бўлиб эрдим, улардан бири (қўлимдан) ушлаб: «Эй амаки, Абу Жаҳлни танийсизми?» — деди. Мен: «Ҳа, (танийман), аммо у сенга нимага керак бўлиб қолди, эй жияним?» — дедим. У: «Эшитдимки, Абу Жаҳл Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақорат қилар эркан. Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, агар уни кўрсам, токи иккимиздан ажали яқинроғимиз ўлмагунча, қорам унинг қорасидан ажралмас!» — деди. Мен унинг бул шижоатидан ҳайратда қолдим. Кейин, иккинчи йигитча ҳам (қўлимдан) ушлаб, менга айнан шундай деди. Сўнг, мен тезда (душман томон) назар ташлаб, Абу Жаҳлни (излаб топдим), у одамлар орасида безовталик бирлан у ёқдан бу ёққа елиб югурар эрди. Мен йигитчаларга: «(Ҳов) анави киши сизлар мендан сўраган одамдур», — дедим. Шунда иккала йигитча тезликда Абу Жаҳлнинг олдига етиб бориб, (қиличлари бирлан) уни чопиб ўлдиришди. Кейин, иккаласи) Жаноб Расулulloҳнинг қошларига бориб, ул зотга (шул ҳақда) хабар беришди. Жаноб Расулulloҳ: «Уни қайси бирингиз ўлдирдингиз?» — дедилар. Уларнинг ҳар бири: «Уни мен ўлдирдим», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қиличларингизни артиб ташладингизларми?» — дедилар. Иккаласи: «Йўқ, (ҳали артганимиз йўқ)», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ иккала қилични қараб кўргач: «(Дарҳақиқат), уни иккалангиз ўлдирибсизлар», — дедилар. (Иккала йигитчадан бири Муоз ибн Афроъ, иккинчиси Муоз ибн Амр ибн ал-Жамуҳ бўлиб), Жаноб Расулulloҳ Абу Жаҳлнинг қурол-яроғ, кийим, улов ва бошқа нарсаларини Муоз ибн Амр ибн ал-Жамуҳга бердилар. Иккала йигитча (ҳам Афроъ деган аёлнинг ўғли бўлиб, оталари бошқа-бошқа эрди. Бирини) Муоз ибн Афроъ ва (иккинчисини) Муоз ибн Амр ибн ал-Жамуҳ (деб аташар) эрди. (Баъзи уламолар: «Жаноб Расулulloҳ Абу Жаҳлнинг қурол-яроғ ва бошқа нарсаларини иккала йигитчага бўлиб бермай, улардан биригагина бердилар, чунки Абу Жаҳлга қаттиқроқ қилич урган ўшал йигитча бўлиб, кучсизроқ зарба урган иккинчи йигитчанинг кўнглини кўтариш мақсадида «Иккалангиз ўлдирибсизлар» деб айтганлар», — дейишади. Баъзи уламолар эрса: «Ўлжалар имомнинг ихтиёрида бўлиб, уларни ўзи хоҳлаганча тасарруф қилур», — дейишади).

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Ҳунайн йили Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга йўлга чиқдик. Душманга тўқнаш келганимизда мусулмонлар бир оз саросимага тушдилар. Шунда мен бир мушрикнинг бир мусулмондан устунлик қилаётганини кўриб қолдим-да, (тезда) унинг орқасидан писиб бориб, бўйнининг томирига қилич урдим. У ўгирилиб, мени шундай қисдики, ҳатто ўлимнинг ҳидини сездим. Кейин, у жон таслим қилиб, мени қўйиб юборди. Сўнг, мен Умар ибн ал-Хаттобга етиб олдим-да: «Бугун одамларга не бўлди?» — дедим. Ул киши: «Оллоҳ таолонинг иродаси», — дедилар. Сўнг, одамлар Жаноб Расулulloҳнинг қошларига қайтишди. Ул зот ўлтиргач: «Кимки бир мушрикни ўлдирган бўлса-ю, ўлдирганини исботлай олса, унинг қурол-яроғ, кийим ва бошқа нарсалари

Ўзиникидур», — дедилар. Шунда мен ўрнимдан туриб: «Ким менинг (бир мушрикни ўлдирганимга) гувоҳлик берур?» — дедим-да, жойимга ўлтирдим. Жаноб Расулulloҳ яна: «Кимки бир мушрикни ўлдирган бўлса-ю, буни исботлай олса, унинг қурол-яроғ, кийим ва бошқа нарсалари ўзиникидур», — дедилар. Мен яна ўрнимдан туриб: «Ким менинг (бир мушрикни ўлдирганимга) гувоҳлик берур?» — дедим-да, жойимга ўлтирдим. Жаноб Расулulloҳ учинчи марта бояги гапларини такрорладилар, мен ҳам ўрнимдан туриб бояги саволимни такрорладим. Шунда ул зот: «Эй Абу Қатода, сенга не бўлди?» — дедилар. Мен бўлган воқеани айтиб бериб эрдим, бир киши: «Ё Расулаллоҳ, у тўғри айтди, (у ўлдирган мушрикнинг) нарсалари менда, мен уни рози қилурман», — деди. Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу унга: «Йўқ, асло, Оллоҳ таоло ҳақи, Жаноб Расулulloҳ бояги гапларини айтганларида Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули учун жанг қилган парвардигор шерларининг биридан ўлжасини олиб сенга бермоқни истамаган эрдилар!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Абу Бакр тўғри айтдилар», — дедилар. Сўнг, бояги киши ўлжамни менга берди, мен уни сотиб, Бану Саламадан бир боғ харид қилдим, бу менинг Ислондаги дастлабки бисотим эрди».

18-боб. Жаноб Расулulloҳнинг Ислонга дўст булсинлар деб Қурайш ва бошқаларга хумс ва шу кабилардан (туҳфалар) бериб турганлари ҳақида

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан (туҳфа) сўрадим, бердилар, сўнг (яна) сўрадим, (яна) бердилар, кейин (яна) сўрадим, (яна) бердилар. Сўнг, ул зот: «Эй Ҳаким, бул мол деган нарса (кишини ўзига тортгувчи) ям-яшил, ширин-шакар (мевали бир боғ ёким бир дарахтга ўхшайдики), ундан кимки очкўзлик қилмай, нафсига яраша олса, баракали бўлур ва кимки балои нафсининг сўзига кириб, ортиқча олса, бебарака бўлур. (Бундай одам) еб тўймас мечкай (ит) кабидур. Кўтарилган (яъни, меҳнат қилиб, хайр-эхсон қилгувчи) қўл туширилган (яъни, меҳнат қилмай, тиламчилик қиладирган) қўлдан афзалдур!» — деб марҳамат қилдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, энди дунёдан куз юмгунимга қадар ҳам пасткашлик қилиб бирор кишидан бирор нарса сўрамасман!» — дедим».

Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу (халифа бўлган кезларида) туҳфа бермоқчи бўлиб Ҳакимни чақирдилар, аммо ул киши олмадилар. Кейин, Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу ҳам (халифа бўлганларида) туҳфа бериш учун Ҳакимни чақириб эрдилар, олмадилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Эй мусулмонлар жамоаси, сизларни гувоҳ қилиб айтаманки, Ҳакимга мана бу ўлжалардан ўз ҳақини олмоқни таклиф қилсам, олмаётир!» — дедилар. Ҳаким ўшанда Жаноб Расулulloҳдан туҳфа сўраганларидан кейин, бу дунёдан кўз юмгунларига қадар ҳам ўзларини камситиб бирор кишидан бирор нарса сўрамадилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу: «Ё Расулаллоҳ, жоҳилият даврида бир (кеча-)кундуз эътикоф қилмоғимни назр қилиб қўйган эрдим, (энди не қилайин?)» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Назринга вафо қил!» — деб амр қилдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳуға Ҳунайн асирларидан икки қизча улуш қилиб берилди. Ул киши уларни Маккадаги уйлардан бирига жунатдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ Ҳунайн асирларини (Ислонга кирганлари учун хумс олмай) озод қилдилар. Улар шоша-пиша кўчалар буйлаб уйларига қайта бошлашди. Ҳазрат Умар: «Эй Абдўллоҳ, қара-чи, не бўлибди?» — дедилар. Мен (суриштириб келгач): «Жаноб Расулulloҳ Ҳунайн асирларини (Ислонга кирганлари учун хумс олмай) озод қилибдилар», — дедим. Ҳазрат Умар: «Бор, икки (асира) қизчани қўйиб юбор!» — дедилар».

Амр ибн Тағлиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир қавмга (хумсдан) тухфалар бериб, бошқаларга бермаган эрдилар, улар норози бўлгандек бўлишди. Шунда ул зот: «Мен бир қавмга тухфа берсам, уларнинг (Исломдан) айниб қолишлари ва сабр-қаноатсиз эканликларидан чўчиб (тухфа) берурман. (Бошқа) қавмларнинг эрса Оллоҳ таоло қалбларига жо қилган қаноату иймонларига ишонурман. Шундайлардан бири Амр ибн Тағлибдур!» — деб марҳамат қилдилар. Жаноб Расулulloҳнинг бул сўзлари менинг учун энг сара туялар подасига эга бўлмоқдан ҳам афзалроқдур!».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен Қурайшга Исломга дўст бўлсинлар, деб тухфалар берурман, чунки улар яқиндагина жоҳилиятда (яъни, кофир) эрдилар», — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло ўз Расули саллalloҳу алайҳи ва салламга Ҳавозин молларидан (урушсиз) ўлжалар ато этганида, ул зот Қурайш кишиларига юзта туяни бўлиб бера бошладилар. Шунда бир гуруҳ ансорлар: «Оллоҳ таоло Расулulloҳни мағфират қилсин! Ул зот Қурайшга ўлжалардан улуш бераётирлар-у, аммо бизларга бермаётирлар, ваҳоланки уларнинг (яъни, Қурайш кофирларининг) қонлари қиличларимиздан ҳануз томиб турибди!» — дейишди. Ансорларнинг бул гаплари Жаноб Расулulloҳга етказилиб эрди, ул зот одам юбориб, уларни чақиртирдилар-да, теридан қилинган бир чодир остига тўпладилар, ул ерда улардан бўлак бирор кишини қолдирмадилар. Барча ансорлар чодир остига тўплангач, Жаноб Расулulloҳ келиб: «Сизлар хусусингизда менга етказилган гап қандай гап бўлди?!» — дедилар. Шунда уларнинг фаҳм-фаросатлилари: «Биз бирлан ҳамфикр ва сўзимизга кирадиган кишилар бирор нарса дейишгани йўқ. Аммо, орамизда ёш-яланглар бўлиб, ана ўшалар: «Оллоҳ таоло Расулulloҳни мағфират қилсин! Ул зот Қурайшга ўлжалардан улуш бераётирлар-у, лекин бизга бермаётирлар, ваҳоланки уларнинг қонлари қиличларимиздан ҳануз томиб турибди!» — деб айтишди», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ уларга жавобан: «Мен кечагина кофир бўлган кишиларга (тухфалар) берурман. Одамларнинг ўзлари бирлан молларни (ўлжаларни) олиб кетмоғига, ўзларингизнинг эрса Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўлларингизга қайтмоғингизга рози бўлмасизларми? Оллоҳ таоло ҳақи, сизлар олиб қайтадирган нарса, улар олиб қайтадирган нарсдан афзалдур!» — дедилар. Улар: «Ҳа, шундай, ё Расулalloҳ, биз (сиз бирлан қайтмоққа) розимиз!» — дейишди. Жаноб, Расулulloҳ: «Сизлар мендан кейин қаттиқ истибдодни — (яъни, ҳукмдорларнинг мол-дунё орттириш бирлан машғул бўлиб, ўзларингизни хору зор ва муҳтож қилганларини) кўрурсизлар. Оллоҳ таолога рўбарў бўлгунингизга қадар ва унинг Расули саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан Ҳавзи Кавсар бўйида учрашгунингизгача сабр қилингизлар!» — деб марҳамат қилдилар».

Муҳаммад ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Жубайр ибн Мутъим одамлар бирлан бирга Ҳунайндан қайтаётган Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ёнларида келаётган эрдилар. Шунда бадавийлар ўлжалардан улуш бермоқларини сўраб, ул зотга шул қадар ёпишиб олишдики, ҳатто бир самура (дарахтининг) остига (бориб дам олмоққа) мажбур бўлдилар. Ўшал дарахт томон кетаётганларида ридоларини (тиканлар ёхуд бадавийлар) ечиб олди. Жаноб Расулulloҳ тўхтаб: «Ридоимни берингизлар! Агар мана шу дарахт тиканакларичалик туяларим бўлганида ҳам, кейин мени бахил, ёлғончи ва кўрқоқ демасликларингиз учун, ҳаммасини сизларга бўлиб берган бўлур эрдим», — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга пиёда кетаётган эрдим, ул зот ёқаси дағал (қаттиқ) бир нажроний чопон кийиб олган эрдилар. Шунда бир бадавий ортларидан етиб келиб, (чопонларидан)

шунчалик қаттиқ тортдики, ҳатто мен муборак бўйинларига чопонлари ёқасининг изи тушиб қолганини кўрдим. Кейин, ўшал бадавий ул зотга: «Оллоҳ таолонинг ўзингиздаги молидан менга тухфа бермоқни амр қилингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ унга угирилиб қарадилар-да, кулиб қуйдилар. Сўнг, унга тухфа бермоқни амр қилдилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хунайн куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўлжаларни) тақсим қилаётиб бир неча кишига (бошқаларга нисбатан) кўпроқ улуш бердилар. Акраъ ибн Ҳобисга юзта, Уйайна ибн Ҳиснга ҳам шунча туя бердилар. Ушал куни бир неча араб зодагонларига ҳам бошқалардан кўра кўпроқ тухфалар бердилар. Шунда бир киши: «Оллоҳ таоло ҳақи, бу тақсимотда адолат қилинмади, мен (ўлжаларнинг) Оллоҳ таолони юз-хотир қилиб тақсимланмоғини истайман!» — деди. Мен (унинг бул гапидан дарғазаб бўлиб): «Оллоҳ таоло ҳақи, мен буни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтмай қўймайман!» — дедим-да, ул зотнинг ҳузурларига бориб, айтиб бердим. Жаноб Расулulloҳ: «Агар Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули адолат қилмаса, унда ким адолат қилур?! Оллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни раҳмат қилсин, ул киши бундан қаттиқроқ азият стказилганда ҳам, сабр қилган эрдилар», — дедилар».

Асмо рашьяллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен донларни бошимга қўйиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (эрим) Зубайрга улуш қилиб берган ердан кўтариб борур эрдим. Ул ер менинг уйимдан учдан икки фарсах нарида эрди».

Ҳишом разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зубайрга Бану ан-Назирнинг ўлжа олинган ерларидан улуш ажратиб берган эрдилар», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб яҳудий ва насароларни Ҳижоз ерларидан бадарға қилдилар. (Чунки), Жаноб Расулulloҳ Хайбар аҳли устидан ғалаба қилганларида яҳудийларни ул ердан бадарға қилмоқни ирода қилган эрдилар. Жаноб Расулulloҳ Хайбар устидан зафар қозонган (дастлабки вақтларда) унинг ерлари яҳудийларники, Расулulloҳники ва мусулмонларники эрди. (Яъни, Хайбарнинг бир қисми жанг бирлан ва бир қисми тинчлик бирлан фатҳ қилинган бўлиб, жанг бирлан фатҳ қилинган қисми Расулulloҳ бирлан мусулмонларники, тинчлик бирлан фатҳ қилинган қисми эрса яҳудийларники эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ яҳудийларни, Ислонга киравермагач, Хайбардан бадарға қилмоқчи бўлдилар. Шунда) яҳудийлар (йиллик) ҳосилнинг ярмини бериш шарти бирлан (ўзларига тегишли ерларда) қолдирилмоқларини Жаноб Расулulloҳдан илтимос қилишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Биз сизларни шу шарт бирлан ўзимиз ирода қилган вақтга қадар қолдирурмиз», — дедилар. Сўнг, яҳудийлар, токи Ҳазрат Умар уларни Таймо ва Арийҳога бадарға қилгунларига қадар, Хайбарда яшаб қолишди».

19-боб. Уруш бўлаётган ерларда егуликларни (ўлжа қилиб) олмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Муғаффал разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Хайбар кўрғонини қамал қилиб турган эрдик, бир одам бир халта (думба) ёғ ташлади. Мен уни оламан, деб ирғиб ўрнимдан туриб эрдим, қарасам ёнгинамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам турибдилар, бирам уялиб кетдимки!».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз ғазотларимизда асал ва узумларни (ўлжа қилиб) олиб, тановул қилур эрдик, уларни ташлаб юбормас эрдик».

Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хайбар қамали вақтида бизни очлик

қийнаб юборди. Хайбар фатҳ қилинадирган куни биз бир неча хонаки эшакларни тутиб, сўйдик. Қозонлар қайнаб турганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жарчилари: «Қозонларни ағдариб ташлангизлар, эшак гўшtidан заррача емангизлар!» — деб жар солди. Шунда биз: «Жаноб Расулуллоҳ (ўлжалардан) хумс олинмагани учун эшак гўштини емоқдан қайтарган бўлсалар керак», — дедик. Бошқалар: «Қатъиян манъ қилдилар», — дейишди. Кейин, мен Саъид ибн Жубайрдан (шул ҳақда) сўраб эрдим, у: «(Хумс олинмагани учун эмас, балки) қатъиян манъ қилдилар» — деб айтди».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

1-боб. Жизя ҳақида ҳамда зимма ва ҳарб аҳли бирлан сулҳ тузиш хусусида. Яҳудийлар, насронийлар, мажусийлар ва ажамийлардан жизя олиш тўғрисида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳга ва Қиёмат кунига иймон келтирмайдирган, Оллоҳ ва унинг Расули ҳаром деган нарсани ҳаром деб билмайдирган, ҳақ (яъни, Ислом) динини қабул этмайдирган китобийлардан бўлмиш кимсаларга қарши токи улар хор (мағлуб) бўлиб ўз қўллари бирлан жизя бергунларига қадар жанг қилингизлар!» («Тавба» сураси, 29-оят).

(«Зимма аҳли» ёхуд «Зиммийлар» — Ислом давлатида мусулмон ҳукмдорга тобе бўлиб яшаётган ҳамда ўзларининг жону мол-мулкларини мусулмонлар омон сақламоқлари учун ҳар йили жизя солиғи тўлаб турмоқларини ўз зиммаларига олган ғайридинлардур. «Ҳарб аҳли», яъни «Уруш аҳли» эрса Ислом даъватига тобе бўлмаган ҳамда мусулмонларга қарши уруш олиб бораётган ёки уруш ҳолатида бўлган бирор ғайри дин давлат, мамлакат, шаҳар ё қишлоқ аҳолисидур).

Бижола разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу вафотларидан бир йил бурун Басра аҳлига мактуб ёзиб: «(Никоҳланаётган) ҳар икки маҳрам соҳибини мажусийлардан ажратиб қуйингизлар!» — деб амр қилдилар. Ҳазрат Умар токи Абдурраҳмон ибн Авф Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг Ҳажар мажусийларидан жизя олганлари хусусида далил келтирмагунларига қадар мажусийлардан жизя олмаган эрдилар». [Чунки, ул киши мажусийларни китоб аҳли эмас, деб ҳисоблаб: «Жизя фақат китоб аҳлидан олиниши керак», — дер эрдилар. Абдурраҳмон ибн Авф: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг «Мажусийларга ҳам китоб аҳлига нисбатан қўлланадирган қонунни жорий қилингизлар!» деганларини эшитганман» — деб далил келтирганларидан сўнгина улардан жизя оладирган бўлдилар. Ҳазрат Умарнинг «(Никоҳланаётган) ҳар икки маҳрам соҳибини мажусийлардан ажратиб қуйингизлар!», яъни «Мажусийларни мусулмонларнинг никоҳ тўйларига қўймангизлар!» деб амр қилганларининг боиси — уларнинг китоб аҳлидан эмасликлари ҳамда улар хусусида қуйидаги ривоятнинг мавжудлиги бўлса, эҳтимол: «Қадим замонларда мажусийлар ҳам китоб аҳли бўлганлар. Аммо, бир куни уларнинг ҳукмдори шароб ичиб, Мастлик чоғида ўз синглисини жимоъ қилиб қўйган. Эртасига, қайфи тарқагач, тамаъ аҳлини ўз ҳузурига чорлаб, уларга кўплаб тўхфалар инъом қилган-да, сўнг: «Одам Ато ҳам ўз ўғилларини ўз қизларига уйлантиргандурлар», — деб айтган. Шунда тўхфалар бирлан кўзу оғзи боғланган тамаъ аҳли унга таъзим қилиб, лом-мим демаган, баъзи қарши чиққанларни эрса у қатл қилган. Кейин, уларнинг китоблари ҳам, китобларидан қалбларига жо бўлиб қолган барча нарсалар ҳам маҳв қилиниб, бутунлай унуттирилган].

Амр ибн Авф ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Абу Убайда ибн ал-Жарроҳни Баҳрайн аҳлидан жизя ундириб келмоқ учун жўнатдилар, (чунки уларнинг кўпчилиги мажусийлар эрди). Бир вақтлар Жаноб Расулulloҳнинг ўзлари Баҳрайн мажусийлари бирлан сулҳ тузиб, уларга Ало ибн ал-Хазрабийни амир этиб тайинлаган эрдилар. Абу Убайда Баҳрайдан (жизяга ундирилган) молларни келтирдилар. Ансорлар ул кишининг келганларини эшитишиб, Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга бомдод ўқимоқ учун (ул зотнинг масжидларига) тўпланишди, (аслида эрса улар фавқуллода ҳолат юз бермаган вақтларда кўпинча ўз масжидларида намоз ўқишар эрди. Шул боисдан ул зот уларнинг не мақсадда бул ерга келиб намоз ўқишаётганини фаҳмладилар). Жаноб Расулulloҳ бомдодни ўқиб бўлгач, (уйларига) кетаётган эрдилар, ансорлар йўлларини тўсиб олишди. Жаноб Расулulloҳ буни кўриб табассум қилдилар-да: «Абу Убайда бирор нарса

олиб келганини эшитганмисизлар дейман?!» — дедилар. Улар: «Ҳа, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Хурсанд бўлингизлар, ўзингизни хурсанд қиладирган нарсадан умидвор бўлингизлар! Оллоҳ таоло ҳақи, мен бошингизга фақирлик (балоси) тушмоғидан асло кўрқмасман! Аммо, мен сизлардан илгаригилар бошига тушгани каби бошингизга бойлик (балоси) тушиб, сизларнинг ҳам улар сингари ким ўзарга бойлик тўпламоғингиздан ҳамда бойлик уларни ҳалок қилгани янглиғ сизларни ҳам ҳалок қилмоғидан кўрқурман!» — дедилар».

Жубайр ибн Ҳаййа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу одамларни мушриклар бирлан жанг қилмоқ учун (Эроннинг) бир қанча катта шаҳарларига жўнатдилар. (Икки ўртада қаттиқ жанг бўлиб, Мадоин шаҳри фатҳ этилди), Ҳурмуз таслим бўлди. (Кейин, мусулмон қўшинининг қумондони Абу Мусо ал-Ашъарий уни Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига жўнатдилар). Ҳазрат Умар унга: «Мен ўзимнинг бул ғазотларим хусусида сендан маслаҳат сўрар бўлсам, маслаҳат берурмисан?» — дедилар. Шунда Ҳурмуз: «Ҳа, (сизга бундай деб маслаҳат берурман): Фараз қилингики, Ер юзидаги одамлардан мусулмонларга душман бўлганлари бир қушдур. Қушнинг эрса боши, икки қаноти ва икки оёғи бордур. Агар унинг қанотларидан бири синса, икки оёғи, (омон қолган) қаноти ва боши бирлан кун кўравергай, башарти иккинчи қаноти синганда ҳам, икки оёғи ва боши бирлан кун кўравергай ва агар боши синса, ул ҳолда икки оёғи ҳам, икки қаноти ҳам, бошининг ўзи ҳам мутлақо ҳаракатдан қолур. Бош — Хусрав, қанотлардан бири — Қайсар, иккинчиси эрса форслардур. Мусулмонларга буюрингиз, тезликда Хусрав томон борсинлар, (ул бош бўлиб, бош қирқилгач эрса бутун тана ҳалок бўлур!») — деди. (Чунки, Хусрав Рум давлати танасига бош янглиғ бўлмаса-да, ўшал вақтда дунёда энг қудратли подшоҳ эрди). Сўнг, Умар разияллоҳу анҳу бир гуруҳ одамларни Нуъмон ибн Муқаррин бошчилигида (форслар томон) жўнатдилар. Мусулмонлар душман ерига кириб борганларида Хусрав амирларидан бири қирқ минг кишилик қўшин бирлан уларнинг йўлларини тусиб чиқди. (Икки қўшин қарама-қарши саф тортганда форсларнинг) таржимони мусулмонларга: «Сизлардан бир киши менга сўзласин!» — деди. Шунда Муғийра (ибн Шуъба): «Не ҳақда истасанг, сурайвер!» — дедилар. Таржимон (менсимаган оҳангда): «Кимсизлар?» — деди. Муғийра: «Биз бир араб жамоаси бўлиб, гардишнинг жамики ғаму кулфатлари, дарду балолари бошимиздан сира аримас эрди. Азбарои очлигимиздан тери-ю уруғларни шимиб кун кўрар, (ғоятда ночорлигимиздан) пўстак кийиб юрар ва дарахту тошларга ибодат қилар эрдик. Биз ана шу аҳволда эрканлигимизда осмонлару ерлар парвардигори бўлмиш Оллоҳ таоло бизнинг ҳузуримизга ўзимиздан бўлган ва биз ота-онасини яхши танийдирган пайғамбарни юборди. Кейин, ўшал Пайғамбаримиз Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам токи ёлғиз Оллоҳ таологагина ибодат қилмагунингизгача ёхуд жизя тўламагунингизгача сизларга қарши жанг қилмоғимизни бизга амр қилдилар. Шунингдек, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам парвардигоримизнинг бизлардан кимки (жиҳодда) ўлдирилса, ўшал ондаёқ жаннатга тушиб, мислсиз роҳату фароғатда бўлмоғи ва кимки омон, қолса, сизларнинг бўйинларингизга эга (яъни, сизларни асир олиб, мол-мулкингизга эга) бўлиб қайтмоғи ҳақидаги топшириғини бизга хабар қилдилар», — дедилар. (Шунда таржимон: «Сизлар, ҳақиқатан ҳам очликдан қийналиб келган бир араб жамоасисизлар. Истасангизлар, буюрайлик, сизларга егуликлар келтиришсин, қорнингизни тўйғазиб, ортингизга қайтингизлар!») — деди. Муғийра улар бирлан музокара олиб бормоқдан фойда йўқлигини билгач, амир Нўмонни дарҳол жанг бошлашга ундадилар. Аммо, шул вақт куннинг биринчи ярми бўлиб, ҳаво иссиқ эрди ҳамда душманнинг режалари ҳали маълум эмас эрди). Шул боисдан Нўмон (жангни кечиктиришга қарор қилиб), Муғийрага: «Эҳтимол, Оллоҳ таоло сиз бирлан Жаноб Расулаллоҳни шу сингари (қудратли қўшинга ёхуд воқеага) рўбарў қилган (бўлса, ул зот дарҳол жанг бошламай, аввал душманнинг режалари маълум бўлмоғини ҳамда шамоллар эсиб, салқин тушмоғини кутгандурлар, кейин) сизни (бул қилган ишлари туфайли) афсусу надомат чектириб, шармисор қилиб қўймаган бўлсалар керак?! Лекин, мен Жаноб Расулаллоҳ бирлан (кўп) жангларда бирга бўлгандурман.

Ул зот, агар куннинг биринчи ярмида жанг қилмаган бўлсалар (яъни, агар куннинг биринчи ярмида душманга рўбарў келиб қолсалар, дарҳол жанг бошламай, аввал душманнинг режалари маълум бўлмоғини ҳамда) шамоллар эсиб, (Қуёш ботгандан кейинги) намозлар вақти келмоғини кутар эрдилар», — дедилар».

2-боб. Агар имом бирор шаҳар ҳокими бирлан сулҳ тузса, унинг фуқаролари ҳам бул сулҳга дахлдор бўладими?

Абу Ҳумайд ас-Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Табукка ғазот қилдик. Шунда Айла шаҳри ҳокими (Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан сулҳ тузиб, жизя тўлади), ул зотга бир оқ хачир ҳадя қилди ва чопон кийдирди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ Айла ҳокимига (унинг ўзи бирлан фуқаро-сига омонлик берилгани хусусида) нома ёзиб бердилар».

3-боб. Жаноб Расулulloҳ (жизя тулаб турмоқ шарти бирлан жону молларини омон сақламоқни) ўз зиммаларига олган (ғайридин) аҳоли хусусидаги васият

Жувайрия ибн Қудома ат-Тамимий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳунинг (вафотлари олдидан) бундай деб васият қилганларини эшитдим: «Мен сизларга Оллоҳ таолонинг зиммасини (яъни, Оллоҳ таоло, агар жизя тўлаб турсалар, жону молларини омон сақламоқни ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг зиммаларига юклаган ғайридин аҳоли бирлан ўзларингиз ўртангиздаги аҳдга вафо қилмоқларингизни) васият қилурман. Чунки, ул (зимма аҳли) пайғамбарингизнинг зиммаларида бўлиб, (улар тўлаб турадирган жизя) бола-чақаларингизнинг ризқидур».

4-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Баҳрайн (ерлари)дан улуш бўлиб берганлари ва Баҳрайдан келтириладирган мол ва жизадан инъом қилмоқни ваъда қилганлари ҳақида. Ўлжалар ва жизя кимларга тақсим қилинади?

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ансорларни ўз ҳузурларига чақириб, уларга Баҳрайн (ерлари)дан улуш васият қилиб қолдирмоқчи бўлдилар. Шунда ансорлар: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, токи Қурайш қабиласига мансуб биродарларимизга ҳам (яъни, муҳожир биродарларимизга ҳам) бизга бўлиб бераётганингизчалик ер улуши бўлиб бермас эркансиз, олмасмиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Мендан кейин, сизлар истибдодни (яъни, ҳукмдорларнинг мол-дунё орттириш. бирлан машғул бўлиб, ўзларингизни хору зор ва муҳтож қилганларини) кўрурсизлар. Мени (Ҳавзи Кавсар бўйида) учратгунингизга қадар сабр қилингизлар!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Агар бизга Баҳрайн моли келса, сенга шунча ва шунча ва шунча инъом қилурман» — деб эрдилар. Аммо, ўшал мол Жаноб Расулulloҳ вафот қилганларидан сўнг етиб келди. Шунда Абу Бакр разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулulloҳ кимга (Баҳрайн молидан) бермоқни ваъда қилган бўлсалар, менинг ҳузуримга келсин!» — деб овоза қилдилар. Мен Абу Бакр ас-Сиддиқни ҳузурларига бориб: «Жаноб Расулulloҳ менга: «Агар бизга Баҳрайн моли келса, сенга шунча ва шунча ва шунча инъом қилурман» — деб айтган эрдилар», — дедим. Абу Бакр ас-Сиддиқ менга: «Ундан (молдан) бир ҳовуч ол!» — дедилар. Мен бир ҳовуч олдим. Сўнг: «Сана, қанча эркан?» — дедилар. Мен санасам, беш юзта эркан. Кейин, Абу Бакр ас-Сиддиқ менга (яна икки ҳисса қўшиб, жами) бир минг беш юзта бердилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Баҳрайдан мол келтиришиб эрди, ул зот: «Буни масжид ҳовлисига тўкиб қўйингизлар!» — дедилар. Бул мол Жаноб Расулulloҳга келган молларнинг ичида энг кўпи эрди. Бир вақт, (амакилари) Аббос қошларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, менга (бул молдан) берингиз, чунки мен ўзим учун ҳам, Уқайл учун ҳам фидя тўладим»,— дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «(Майли), олингиз!» — дедилар. Аббос (ул молдан) этакларига (тўлдириб) солдилар-да, кўтариб кетмоқчи эрдилар, кўтара олмадилар. Шунда ул зотга: «Бирор кишига буюрингиз, менга кўтартириб юборсин!»— дедилар. Ул зот: «Йўқ», — дедилар. Аббос: «Бўлмаса, ўзингиз кўтартириб юборингиз!» — дедилар. Ул зот (яна): «Йўқ», — дедилар. Шунда Аббос (ноилож) этакларидаги молдан озгинасини тўқдилар-да, кўтараман, деб яна кўтара олмадилар. Жаноб Расулulloҳга (яна): «Бирор кишига буюрингиз, менга кўтартириб юборсин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ», — дедилар. Аббос: «Бўлмаса, ўзингиз кўтартириб юборингиз!» — дедилар. Ул зот: «Йўқ», — дедилар. Аббос (ноилож) яна бир оз тўқдилар-да, зўр-базўр кугариб кетдилар. Жаноб Расулulloҳ Аббоснинг очкўзликларидан ажабланганча токи кўздан ғоиб бўлгунларича ортларидан қараб қолдилар».

5-боб. Айбсиз зиммийни ўлдирган кишининг гуноҳи (жазоси) ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Айбсиз) зиммийни ўлдирган киши жаннатнинг ҳидини ҳидламас! Жаннатнинг ҳиди эрса қирқ йиллик масофадан туриб ҳам ҳидланур!» — деб марҳамат қилдилар».

6-боб. Яҳудийларни Араб ярим оролидан бадарға қилиш хусусида

Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу бундай деб хабар қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Хайбар яҳудийларига): «Оллоҳ таоло сизлар хусусингизда не деб қарор қилган бўлса, биз ҳам шундай деб қарор қилурмиз!» — дедилар». (Яъни, «Оллоҳ таоло тақдир қилган вақтга қадар сизларни бул ерда қолдиурмиз, аммо хоҳлаган вақтимизда сизларни бул ердан чиқариб юборурмиз, чунки Оллоҳ таоло сизларни бул ердан аллақачон чиқариб юборгандур!»).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз масжидда ўлтирган эрдик, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (уйларидан). чиқиб келиб: «Яҳудийлар (маҳалласига) юрингизлар!» — дедилар. Биз йўлга тушиб, (яҳудийлар тавротхонлик қиладирган) Байт улмидросга етиб бордик. Жаноб Расулulloҳ яҳудийларга: «Мусулмон бўлингизлар, (жону молларингиз) омон бўлур! Дарҳақиқат, Ер Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулиникидур. Мен сизларни бул ердан бадарға қилмоқни ирода қилдим. Сизлардан қайси бирингизнинг бирор (кўчмас) моли бўлса, сотсин! Акс ҳолда билиб қўйингизларки, Ер Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулиникидур!» — дедилар».

Саъид ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Панжшанба куни... панжшанба куни ўзи қандай кун бўлдики, (бошимизга шунчалар мусибатлар келтирди?!» — дедилар-да, хўнграб йиғлаб юбордилар, ҳатто (оёқлари остидаги) тошлар хўл бўлиб кетди. Мен: «Ё Ибн Аббос, қайси панжшанба куни?» — дедим. Ибн Аббос бундай дедилар: «(Ўшал биз учун мусибатли бўлган панжшанба куни) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дардлари оғирлашиб қолди. Шунда ул зот: «Менга курак (яъни, ҳайвон кураги) келтирингизлар, унга васият битиб берурман, кейин мутлақо йўлдан адашмагайсизлар!» — дедилар. Аммо, одамлар пайғамбар ҳузурида тортишиш мумкин эмаслигига қарамай, (васият ёздириб олиш ё ёздириб олмаслик хусусида) ўзаро тортиша

бошлашди. (Ғала-ғовур кўчайиб кетгач, Жаноб Расулуллоҳ: «Мени ўз ҳолимга қўйингизлар!» — дедилар). Одамлар (буни эшитиб): «Ул зот бизни хушламаётирлар», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «(Ҳузуримдан) чиқиб кетингизлар! Менинг ҳозирги ҳолатим (яъни, Оллоҳ таолодан тақво қилиб, ул бирлан учрашиш тараддудиди эканлигим ва фақат шул хусусда ўйлаётганим) сизлар мени ундаётган нарсдан (яъни, васият ёзиб бермоғим хусусидаги тортишувларингиздан) афзалдур!» — дедилар. Кейин, ул зот уларга: «Мушрикларни Араб ярим оролидан чиқариб юборингизлар. Элчиларни мен сингари меҳмон қилиб, уларга тўхфалар бериб турунгизлар...» — деб уч нарсани амр қилдилар. Шунда учинчи фармонларини ё айтмадилар ёки айтган бўлсалар ҳам мен ёдимдан чиқариб қўйдим».

7-боб. Агар мушриклар мусулмонларга хиёнаткорлик қилса, улар кечириладими?

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хайбар фатҳ қилинганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (заҳар солиб пиширилган) бир қўй ҳадя қилинди. (Уни Зайнаб бинти ал-Ҳорис деган бир яҳудий аёл ҳадя қилган эрди. Жаноб Расулуллоҳ гўштдан бир лўқма оғизларига солишлари ҳаманоқ Оллоҳ таолонинг иродаси ва инояти бирлан ундан «Ё Расулаллоҳ, емангиз, менга заҳар солмишлар!» деган овоз чиқди. Ул зот дарҳол муборак оғизларидаги лўқмани тупириб ташладилар). Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ: «Бул ерда мавжуд барча яҳудийларни ҳузуримга тўплангизлар!» — дедилар. Уларни тўплашди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Мен сизларга бир нарса хусусида савол берурман, саволимга рост жавоб берурсизларми?» — дедилар. Яҳудийлар: «Ҳа», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бобокалонларингиз ким?» — дедилар. Яҳудийлар: «Фалончи» — деб (мутлақо бошқа одамнинг номини) айтишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ёлғон айтдингизлар, бобокалонларингиз (ул эрмас), балки фалончидур», — дедилар. Яҳудийлар: «Ҳа, гапингиз тўғри», — дейишди. Кейин, Жаноб Расулуллоҳ: «Мен сизларга (яна) бир нарса хусусида савол берсам, саволимга рост жавоб берурсизларми?» — дедилар. Яҳудийлар: «Ҳа, ё Аболқосим! Агар сизга (бул сафар ҳам) ёлғон сўзласак, бобокалонимиз хусусида ёлғон сўзлаганимизни билганингиздек, билиб қолурсиз», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Жаҳаннам аҳли кимлар?» — дедилар. Яҳудийлар: «Биз унда бирровгина бўлурмиз, сиз эрсангизлар, биз (ундан чиққанимиз)дан кейин, ул ерда (абдий) қолурсизлар», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Ўзларингиз) ул ерга даф бўлингизлар! Оллоҳ таоло ҳақи, биз сизлардан кейин унда абдий қолмасмиз, (балки сизларнинг ўзларингиз унда абдий қолурсизлар!)» — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ: «Мен сизларга (яна) бир нарса хусусида савол берсам, саволимга рост жавоб берурсизларми?» — деб айтдилар. Яҳудийлар: «Ҳа, ё Аболқосим!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бул қўй (гўшти)га заҳар солдингизларми?» — дедилар. Яҳудийлар: «Ҳа», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Нечун бундай қилдингизлар?» — дедилар. Яҳудийлар: «Агар ёлғончи (сохта пайғамбар) бўлсангиз, сиздан қутулмоқни истадик ва агар чин (пайғамбар) бўлсангиз, ул ҳолда (заҳар) сизга зарар қилмайди, дедик», — дейишди».

(Суҳайлий: «Жаноб Расулуллоҳ ўшанда ул яҳудийларни дарҳол қатл қилмадилар, чунки одати шарифлари шундай эрдик, шахсан ўзларига қилинган душманлик учун қасос олмас эрдилар. Аммо, ул гўштдан еган Бишр ибн ал-Баро заҳарланиб ўлгач, уларни қатл қилдилар», — дейдилар).

8-боб. Имомнинг аҳдга вафо қилмаганларни дуои бад қилмоғи ҳақида

Осим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Анас разияллоҳу анҳудан Дуои Қунут ҳақида сўраб эрдим, ул киши: «Рукуъдан аввал (ўқилади)» — деб айтдилар. Шунда мен: «Фалончи таъкидладики, сиз: «Рукуъдан кейин (ўқилади)» — деб айтган эмишсиз», — дедим.

Анас: «Ёлғон айтибди (янглишган)», — дедилар-да, бизга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Дуои Қунутни қай вақтда ўқиганлари ҳақида бундай деб айтдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ой давомида рукуъдан сўнг Дуои Қунутни ўқиб, Бану Сулайм маҳаллалари (аҳлини) дуои бад қилганлар. Ул зот қирқ ёки етмиш қорини мушриклар орасига юборган эрдилар. Мушриклар, ўзлари бирлан Жаноб Расулуллоҳ ўрталарида аҳдлашилганига қарамай, уларни ўлдиришган. Мен ул зотнинг ўшал мушриклардан ғазабланганчалик бирор кимсадан ғазаб-ланганларини кўрмаганман».

9-боб. (Мусулмон) аёлларнинг (Ислонни қабул қилмай мушриклигича қолган собиқ эрларига) омонлик бериб, (уларни) ўз ҳимояларига олмоқлари ҳақида

Умму Ҳониъ бинти Абу Толиб разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен (Макка) фатҳи куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (уйларига) бордим. Қарасам, ул зот ғул қилаётирлар, қизлари Фотима алайҳоссалом эрсалар, (бир чойшаб бирлан) ул зотни пана қилиб турибдилар. Мен ул зотга салом бердим. (Ул зот алик олгач): «Бу ким?» — дедилар. Мен: «Бу мен — Абу Толибнинг қизи Умму Ҳониъман», — дедим. Ул зот: «Умму Ҳониъ хуш келибди!» — дедилар. Сўнг, ғул қилиб бўлгач, ўринларидан туриб (жойнамозга бордиларда), бир кийимга уралиб саккиз ракъат намоз ўқидилар. (Намоз ўқиб бўлганларидан сўнг), мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, онаминг ўғли (яъни, биродарим) Али (ибн Абу Толиб) мен ўз ҳимоямга олган кишини (яъни, бугун мен мусулмон бўлгач, Ислонни қабул қилмай, Маккадан қочиб кетган собиқ эримм Ҳубайра ўғли фалончини ўлдирурман, деб таъкидладилар», - дедим. Ул зот: «Сен ҳимоянгга олган кишини биз ҳам ҳимоямизга олдик, эй Умму Ҳониъ!» — деб марҳамат қилдилар. Шу вақт зуҳо намози вақти эрди». Юқорида «собиқ эрим» дейилишининг боиси шуки, Оллоҳ таоло: «На (мусулмон бўлган) хотинлар (кофир) эрларига ва на (кофир) эрлар (мусулмон бўлган) хотинларига ҳалол бўлурлар», — дейди].

10-боб. (Барча) мусулмонларнинг (ўзларига тобе ғайридинларга) омонлик бериб, (уларни) ўз ҳимояларига олганликлари бирлан бир мусулмоннинг (мусулмонларга тобе бир ғайридинга) омонлик бериб, уни ўз ҳимоясига олганининг фарқи йўқдур, (чунки барча мусулмонлар бир тану бир жон кабидурлар). Аҳдни энг тубан мусулмон бузур!

Иброҳим ат-Тамимий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу бизга хутба (ваъз) қила туриб бундай дедилар: «Бизда Оллоҳ таолонинг Китоби бирлан (Жаноб Расулуллоҳнинг) мана бу саҳифадаги (аҳкомлари)дан бўлак биз ўқийдирган бирор битик йўқдир. Бул саҳифада бундай дейилган: «Мадинанинг бир (тоғи)дан фалон (тоғи)гача (яъни, Савр тоғигача) бўлган ерлари муқаддасдур. Бул ерда (Қуръон ва суннатга хилоф) иш қилган ёхуд шундай иш қилган кимсага ёрдам қилиб; уни ўз паноҳига олган кишига Оллоҳ таолонинг, фаришталарнинг ва барча одамларнинг лаънати бўлур, бундайларнинг на фарзлари ва на нафллари қабул қилинмас ҳамда ўз ҳомийлари (яъни, қулликдан озод қилиб, ўз ҳимоясига олган кишилар)нинг изнисиз бўлак бир қавмни ўзига ҳомий қилиб олган кимсага ҳам худди шундай (лаънат) бўлур. (Барча) мусулмонларнинг (ўзларига тобе ғайридинларга) омонлик бериб, (уларни) ўз ҳимояларига олганликлари бирлан бир мусулмоннинг (мусулмонларга тобе бир ғайридинга) омонлик бериб, уни ўз ҳимоясига олганининг фарқи йўқдур, (чунки барча мусулмонлар бир тану бир жон кабидурлар). Бир мусулмоннинг (бир ғайридинга нисбатан бўлган аҳду бурчини) бузган кимсага ҳам худди шундай (лаънат) бўлур!».

11-боб. Агар (мушриклар): «Куфр динимиздан қайтиб, мусулмон бўлдик» — деб айтмоқчи бўлиб, (қўрққанларидан ва шошиб қолганларидан): «Диндан қайтдик» —

деб юборсалар...

Ибн Умар: «Холид ибн Валид (уларни тушунмай) ўлдира бошладилар. Кейин, Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам (Холид ибн Валиднинг уларнинг гапини тушунмай, кўпчилигини қириб ташлаганларини эшитиб): «Ё парвардигоро, Холид қилиб қуйган (гуноҳдан) мени халос қилгайсан!» — деб илтижо қилдилар», — дейдилар.

12-боб. (Шароит тақозо қилганда) мол ёхуд шу кабилар бадалига мушриклар бирлан (мусулмонлар ўртасидаги мавжуд) сулҳ(ни сақлаб қолмоқлик) ҳамда аҳдга вафо қилмаган кишининг гуноҳи ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва агар улар сулҳга мойил бўлсалар, сиз ҳам унга мойил бўлингиз!» («Анфол» сураси, 61-оят).

Саҳл ибн Абу Ҳасма разияллоху анху ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Саҳл ва Муҳаййиса ибн Масъуд ибн Зайд Хайбар (яхудийлари бирлан мусулмонлар ўртасида) сулҳ (тузилган) кезларда хурмо териб келмоқ учун Ҳайбарга боришди. Шунда иккаласи (яъни, Абдуллоҳ ибн Саҳл ва Муҳаййиса ибн Масъуд ибн Зайд) ажралиб, (хурмозорнинг турли ерида хурмо теришди). Кейин, Муҳаййиса Абдуллоҳ ибн Саҳлнинг олдига келди, шунда у қонига беланиб ўлиб ётар эрди. Муҳаййиса уни дафн қилгач, Мадинага қайтиб келди. Сўнг, (Абдуллоҳ ибн Саҳлнинг биродари) Абдурраҳмон ибн Саҳл ва Масъуднинг ўғиллари Муҳаййиса бирлан Ҳуваййиса (шул ҳақда хабар қилмоқ учун) Расулulloх саллаллоху алайхи ва салламнинг ҳузурларига боришди. Абдурраҳмон энди гапира бошлаб эрди, ул зот: (Ичингизда ёши) каттаси... каттаси (гапирсин!)» — дедилар, чунки Абдурраҳмон уларнинг энг кичиги эрди. Абдурраҳмон (дарҳол) жим бўлди. Кейин, Муҳаййиса ва Ҳуваййиса Абдуллоҳнинг ўлдирилгани хусусида ул зотга сўзлаб беришди. Шунда ул зот: «Қасам ичиб, ўлдирилган одамингизнинг қонига ҳақлиғ бўласизларми?» (яъни, «Абдуллоҳнинг хунини ҳақлиғ талаб қилмоқларингиз учун уни яҳудийлар ўлдирганига қасам ичасизларми?») — дедилар. Улар: «(Ўлдирилган вақтда тепасида) бўлмаган бўлсак ва (ким ўлдирганини) кўрмаган бўлсак, қандайин қасам ичурмиз?» — дейишди. Ул зот: «Яҳудийлар сизлар(нинг бул даъвонгиз)дан қутулмоқ учун эллик бор қасам ичсинларми?» — дедилар. Улар: «Кофирлар қавмининг қасамларини қандай (инобатга) олурмиз?» — дейишди. Шунда ул зот Абдуллоҳнинг хун ҳақини ўз (шахсий) молларидан (ёхуд Байтулмолдан) бериб юбордилар.

13-боб. Аҳдга вафо қилмоқнинг фаэилати ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: Ҳирақл (ўз ҳузурига таклиф қилиб) Абу Суфёнга (одам) юборди. Абу Суфён Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам бирлан ўзи ўртасида тузилган сулҳ муддати чоғида Қурайш савдо карвони бирлан Шомга келган эрди».

14-боб. Агар зиммий (мусулмонни) сеҳрласа, кечириладими?

Ибн Шиҳоб: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам сеҳрландилар. Шунда ул зот сеҳрлаган одамни ўлдирмадилар, ул эрса китоб аҳлидан эрди», — дейдилар.

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам (шундай қаттиқ) сеҳрландиларки, ҳатто бир нарсани қила оламан, деб хаёл қилсалар-да, қила олмас эрдилар».

15-боб. (Бўлажак) хиёнатдан огоҳ қилингани ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва агар улар сизга фириб бермоқчи бўлсалар, Оллоҳ таоло сизга кифоя қилур» («Анфол» сураси, 62-оят).

Анф иби Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Табук ғазоти вақтида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим, шунда ул зот теридан қилинган бир чодирда ўлтирган бўлиб, бундай деб марҳамат қилдилар: «Қиёматдан илгари (бўладирган) олти (аломат)ни (бирма-бир) санаб чиқурман: (улардан бири) — менинг ўлимим, кейин Байтул-Мақдис фатҳи, сўнг қўйлар ўлатидек сизларда тарқаладирган вабо, кейин мол-дунёнинг кўпайиб кетмоғи, ҳатто бир кишига минг динор берилса, назарига илмай, ўзини таҳқирланган ҳисоблар, сўнг бирорта ҳам арабнинг уйини қолдирмай кириб борадирган фитна, кейин сизлар бирлан Бану ал-Асфар (мазмун: «Сариқ авлодлари») ўртасида сулҳ (тузилишидур). Сўнг, улар хиёнат қилиб, саксонта ғоя (байроқ) остида сизларга (яъни, сизларнинг устингизга бостириб) келурлар. Ҳар бир ғоя (байроқ) остида ўн икки минг (киши булур)».

16-боб. Аҳд аҳлига (яъни, зиммийларга аҳд) қай тариқа рад этилади?

Оллоҳ таолонинг қавли: «Агар (узларингиз бирлан аҳдлашган) бирор қавм (томони)дан хиёнат (содир бўлмоғидан) хавотир олсангиз, (ҳар икки томонга) баробар (маълум қилган ҳолда аҳдни) уларга рад этингиз!» («Анфол» сураси, 58-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу мени Наҳр куни Минода: «Бу йилдан кейин мушрик ҳаж қилмайди, яланғоч одам ҳам Байтуллоҳни тавоф қилмайди!» — деб эълон қиладирган бир гуруҳ кишилар бирлан бирга жўнатдилар».

17-боб. Аҳд қилиб, сўнг аҳдига хиёнат қилган кишининг гуноҳи ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Сиз аҳду ваъдаларин олган ул кофирлар, ҳар гал (аҳду ваъда берганларидан) кейин, ўз аҳду ваъдаларин бузурлар» («Анфол» сураси, 56-оят).

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Қуйидаги) тўрт иллат кимда мавжуд бўлса, ул ғирт мунофиқдур: (ҳар қандай нарса хусусида) сўзласа, (атайлаб) ёлғон сўзлар, (бирор кори хайр қилмоқни) ваъда қилса, устидан чиқмас, (бирор масъулиятни) зиммасига олса, хиёнат қилур (ёхуд бирор омонат топширилса, хиёнат қилур) ва хусуматлашса (ёки баҳслашса), номардлик қилур. Кимда бул хислатлардан (иллатлардан) бири бўлган бўлса, (демак) унда токи уни тарк этмагунча, мунофиқлик хислатларидан (иллатларидан) бири бўлган бўлур», — дедилар».

Бу ерда 10-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

Саъид разшллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра (мусулмонларга): «Нечун (зиммийлардан) на бирор динор ва на бирор дирҳам жизя ололмай қолдингизлар, (боисини билурсизларми?)» — дедилар. Улар: «Қани айтингиз-чи, сиз ўзингиз бунинг боиси не эканлигини билурмисиз?» — дейишди. Абу Ҳурайра: «Ҳа, албатта билурман, Абу Ҳурайранинг жони қўлида бўлмиш зот ҳақи, Ас-Содиқ ул-Масдуқ (яъни, Ҳазрат Жаброил рост сўздан бўлак сўз келтирмаган ростгўй Жаноб Расулуллоҳ)нинг сўзларига (яъни, ўгитларига амал қилинмагани боисидан шундай бўлди!)» — дедилар. Улар: «Ул ўгит не ҳақда эрди?» —

дейишди. Абу Ҳурайра: «(Ул ўғит шул ҳақда эрдиким, мусулмонлар зиммийларга жабр-зулм қилиб), Оллоҳ таоло зиммаси (аҳди) ва унинг Расули зиммаси (аҳди) бузилур, кейин Оллоҳ таоло зиммийлар бевурдлигини янада оширур ва улар ўз қулларидаги нарсани (яъни, жияни мусулмонларга) бермай қўюрлар», — дедилар».

18-боб. Уч кунга ёки муайян бир вақтга сулҳ тузмоқ ҳақида

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам умра қилмоқчи бўлганларида Маккага киришлари учун изн сўрагани Макка аҳлига одам юбордилар. Шунда Макка ақобирлари ул зотга Маккада уч кундан ортиқ турмасликни, ул ерга фақат қинига солинган қиличлар бирлангина киришликни ва мушриклардан бирортасини Иломга даъват қилмасликни шарт қилиб қўйишди. Икки ўртада тузилаётган сулҳ шартларини Али ибн Абу Толиб ёзишга киришдилар. Шунда ул киши «Бу Оллоҳнинг расули Муҳаммаднинг ҳукм (қарори)дур» деб ёзиб қўйдилар. Аммо, мушрикларнинг ақобирлари: «Агар бизлар сизни Оллоҳнинг расули, деб тан олганимизда эрди, Маккага кирмоғингизга тўсқинлик қилмай, сизга байъат қилган бўлур эрдик. Шунинг учун «Бу Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммаднинг ҳукми (қарори)дур» деб ёзингиз!» — дейишди. Жаиоб Расулulloҳ: «Мен, Оллоҳ таоло ҳақи, (айни вақтда) Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммадман ҳам, Оллоҳ таоло ҳақи, Оллоҳнинг расулиман ҳам!» — дедилар. (Мушрикларнинг ақобирлари ўз шартларида қаттиқ туриб олишгач), Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Алига: «Расулulloҳ деган сўзни ўчир!» — дедилар. Ҳазрат Али: «Оллоҳ таоло ҳақи, ҳеч қачон ўчирмасман!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ўшал сўзни менга кўрсат!» — дедилар. Ҳазрат Али кўрсатиб эрдилар, ул зот ўз қўллари бирлан уни ўчирдиларда, («Бу Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммаднинг қароридур» деб ёзиб қўйдилар). Сўнг, (Маккага) кирдилар. Уч кун ўтгач, мушрикларнинг ақобирлари Ҳазрат Алининг олдиларига келиб: «Дўстингга (ҳамроҳингга) айт, энди (бул ердан) чиқиб кетсин!» — дейишди. Ҳазрат Али уларнинг бул гапларини Жаноб Расулulloҳга эслатиб эрдилар, ул зот: «Ҳа, (дарвоқеъ)», — дедилар. Сўнг, (Маккадан барча саҳобалари бирлан биргалиқда) чиқиб кетдилар».

19-боб. Муҳлати таъйин қилинмаган келишув ва Жаноб Расулulloҳнинг: «Оллоҳ таоло сизлар хусусингизда не деб қарор қилган бўлса, биз ҳам шундай деб қарор қилурмиз!» — деб айтганлари

Бу ерда 6-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

20-боб. Мушрикларнинг ўлаксаларини хорлаб қудуққа ташлаб юборгани ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (намоз ўқиётиб) сажда қилдилар. Шунда атрофларида бкр гуруҳ Қурайш мушриклари турган бўлиб, (улардан бири) Уқба ибн Абу Муъийт ҳайвон ичак-чавоқларини олиб келиб, ул зотнинг устларига ташлади. Жаноб Расулulloҳ бошларини саждадан кўтармай туравердилар. Шул аснода қизлари Фотима алайҳоссалом келиб қолиб, ичак-чавоқларни ул зотнинг устларидан олиб ташладиларда, бул ишни қилган одамни қарғадилар. Жаноб Расулulloҳ (намозни-тутатгач): «Ё парвардигоро, Қурайш (кофирлари)ни ҳалок қилгил! Ё парвардигоро, Абу Жаҳл ибн Ҳишомни, Утба ибн Рабийъани, Шайба ибн Рабийъани, Уқба ибн Абу Муъийтни ва Умайя ибн Халафни (ёки Убай ибн Халафни) ҳалок қилгайсан!» — деб дуои бад қилдилар. Сўнг, мен Бадр куни уларни ўлдиришиб, Умайя (ёки Убай)дан бўлак, барчасини қудуққа ташлаб юборишганини кўрдим. Чунки, Умайя (ёки Убай) гавдали киши бўлиб, (жасадини кўтара олмай, қудуқ томон) судрашганда, қудуққа ташламасларидан бурунроқ ичак-чавоги чиқиб кетди».

21-боб. Хиёнаткорнинг гуноҳи (жазоси) ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ва Анас (ибн Молик) разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни ҳар бир хиёнаткорнинг байроғи бўлур»,— дедилар».

(Юқоридаги ровийлардан) бири: «(Қиёмат куни ҳар бир хиёнаткор турган ерга унинг бул дунёда хоин бўлганлигини англатувчи байроқ) ўрнатиб қўйилур», — дейдилар.

(Юқоридаги ровийлардан) иккинчиси. «Қиёмат куни (ҳар бир хиёнаткор ўшал) байроқ орқали маъшар аҳлига кўрсатилиб, маълум (шарманда) қилинур», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «(Қиёмат куни) ҳар бир хиёнаткори (бул дунёда қилган) хоинлиги учун (шармисор қилгувчи) байроқ ўрнатиб қўйилур», — деб айтганларини эшитдим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ қилинган куни: «Бундан буён Исломни фитналардан олиб қочмоқ мақсадида бул ердан бўлак бир жойга) ҳижрат қилинмас, лекин (Олпоҳ таоло йўлида) жиҳод (қилмоқ учун бул ердан бўлак жойларга чиқмоқлик вожибдур) ҳамда (жиҳод қилганлик савобига тенг бир амали солиҳни адо этмоқ) ният(ида жиҳодга бормай, бул ерда қолмоқ жоиздур). Агар (жиҳодга) чақирилсангизлар, чиқингизлар!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ Макка фатҳ қилинган куни яна: «Оллоҳ таоло бул шаҳарни осмонлару Ерни яратган куниёқ муқаддас қилгандур. Бул шаҳар Оллоҳ таолонинг ўзи муқаддас қилган шаҳар бўлиб, бунда уруш қилмоқлик мендан илгари бирор кишига рухсат қилинмагандур. Менга ҳам бори-йўғи кундузи бир соатгина бул ерда уруш қилмоққа рухсат берилди, холос. Оллоҳ таолонинг ўзи то Қиёмат муқаддас қилган бул шаҳарнинг дарахтлари кесилмас, қушу ҳайвонлари ҳуркитилмас, йўқотиб қўйилган нарсасини (бир йил давомида топиб олгани ҳақида) овоза қилган кишигина олур ҳамда ўт-ўланлари юлинмас!» — деб марҳамат қилдилар. Шунда Аббос: «Ё Расулаллоҳ, фақат изхирни ўрсак, майлими?» — дедилар, чунки араблар ундан темирчиликда ва уйлари(нинг томини епиш)да фойдаланишар эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Фақат изхирни бўлса, майли», — дедилар».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

ДАСТЛАБКИ ЯРАТИШ ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таолонинг «Ва улдур ул зотийки, аввал бошда (даставвал) яратиб, сўнг (қиёматда) қайта яратур (тирилтирур) ва бу унга осонроқдур» («Ар-Рум» сураси, 27-оят) деган қавли хусусидаги ҳадислар:

Ар-Рабиъ ибн Хусайм ва алҲасан: «Ҳар қандай иш унга осондур!» — деб айтишган.

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу бундай деб хабар қиладилар: «Бану Тамим қабиласига мансуб бир неча киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Эй Бану Тамим, (жаннатга кириш учун қилмоғингиз лозим бўлган амаллар хусусидаги) башоратдан хурсанд бўлингизлар!» — дедилар. Бану Тамим кишилари: «(Башоратингиз бирлан) бизни хурсанд қилдингиз, аммо биз ҳозир бирор нарса берсангиз, деб келган эрдик», — дейишди. (Уларнинг бу гапидан) Жаноб Расулуллоҳнинг муборак юзлари ўзгариб кетди. Кейин, ҳузурларига яманликлар кириб келишди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Эй яманликлар! Башоратни сизлар қабул қилингизлар, чунки уни Бану Тамим қабул қилмади», — дедилар. Яманликлар: «Қабул қилдик!» — деб жавоб беришди. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ дастлабки яратиш ҳамда Арш(нинг ўшал вақтдаги ҳолати) ҳақида сўзлай бошладилар. Шу аснода бир киши қошимга келиб: «Эй Имрон! Туянгиз ечилиб кетди», — деди. Кошки (ўшанда туямни тутаман деб) Жаноб Расулуллоҳнинг сўхбатларини тарк этмаган бўлсам!».

Сафвон ибн Муҳриз Имрон ибн Ҳусайндан бундай деб эшитган эрканлар: «Мен туямни эшик зулфига боғладим-да, Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига кирдим. Шунда ичкарига Бану Тамим қабиласига мансуб бир неча киши кириб келди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Башоратни қабул қилингизлар, эй Бану Тамим!» — дедилар. Улар: «Бизга илгари ҳам башорат қилган эрдингиз, энди бизга икки бор тўхфа берингиз!» — дейишди. Кейин, ул зотниг ҳузурларига бир неча яманликлар кириб келишди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Эй яманликлар, башоратни қабул қилингизлар, Бану Тамим уни қабул қилишдан бош тортди!» — дедилар. Яманликлар: «Ё Расулаллоҳ, биз уни қабул қилдик!» — дейишди, сўнг: «Биз шу хусусда сиздан сўрагани келган эрдик» — деб айтишди. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ даставвал якка ўзи бўлган, ундан бўлак ҳеч нарса бўлмаган, унинг Арши сув устида бўлган ва у ҳар бир нарсани Лавҳга ёзиб қўйган-да, осмонлару Ерни яратган», — дедилар. («Ҳар бир нарсани Лавҳга ёзиб қўйган» деган жумла Имрон ибн Ҳусайннинг ўзлари шахсан ривоят қилган ҳадисда «осмонлару Ерни яратган» деган жумладан кейин келади). Шу вақт бир киши: «Туянгиз ечилиб кетди, эй Ҳусайннинг ўғли!» — деб чақириб қолди. Мен ташқарига чиқиб қарасам, туям шаталоқ отиб қочиб кетаётир, унинг олдида сароб ҳам (тезликда) ип эшолмайди. Худо ҳақи, ўшанда туямни қувишдан воз кечган бўлганимда эрди!».

Ториқ ибн Шиҳоб ривоят қиладилар: «Мен Умар разияллоҳу анҳунинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам орамизга кириб яхшилаб ўлтириб олдилар-да, Оллоҳ таолонинг инсонни дастлабки яратишидан тортиб, то жаннат аҳлининг жаннатга, дўзах аҳлининг дўзахга киришигача бўлган маълумотларни бизга хабар қилдилар. Бу гапларни баъзилар эслаб қолди, баъзилар ёдидан чиқариб юборди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганлари (ҳануз) кўз олдимдадур: «Оллоҳ таоло айтурки, «Одам

боласи мени ҳақорат қилди, ваҳоланки у мени ҳақорат қилмаслиги лозим эрди, Одам боласи мени ёлғончига чиқарди, ваҳоланки у бундай демаслиги лозим эрди! Унинг мени ҳақорат қилганлиги хусусига келсак, у: «Оллоҳнинг боласи бор», — дейди, унинг мени ёлғончига чиқарганлиги хусусига келсак эрса, у: «Оллоҳ мени илгари яратганидек қайта тирилтира олмайди», — дейди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло (инсону бутун борлиқни) яратиб бўлгач, ўз даргоҳидаги Арш тепасида жойлашган Лавҳи Маҳфузига «Менинг раҳматим ғазабимдан устунлик қилди» деб ёзиб қўйди», — дедилар».

1-боб. Етти Ер (ёки етти қават Ер) ҳақидаги ҳадислар ва Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ ул зотийдурки, яратибдур етти осмонни ва Ердан ҳам уларнинг мисолларини, тушиб (тарқалиб) турур Оллоҳнинг ҳукми уларнинг ораларига, то билингизларки, албатга Оллоҳ ҳар нарсага қодирдур ва батаҳқиқ Оллоҳ ҳар нарсани ўз илми ихотасига олгандур» деган қавли хусусида («Ат-Талоқ» сураси, 12-оят)

(Етти Ер — ҳар қайсиси алоҳида бир курра ёки шул биз турган Ернинг ўзи етти қават, яна Оллоҳ таолонинг ўзи яхшироқ билур).

Муҳаммад ибн Иброҳим ривоят қиладилар: «Абу Салама ибн Абдуррахмон ер хусусида одамлар бирлан хусуматлашиб қолиб, Оиша онамизнинг ҳузурларига кирди-да, шул ҳақда ул муҳтарамга айтди. Оиша онамиз: «Эй Абу Салама, ер хусусида эҳтиёт бўлгил, чунки Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қарич келадирган ерни (бўлса ҳам) зулм билан ўзлаштириб олган кимса бўйнига етти қават Ердан иборат тавқи (лаънат) илингай!» — деб айтганлар», — дедилар».

Солим оталаридан бундай деб эшитган эрканлар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўзининг ҳақи бўлмаган ердан (бир қаричини тортиб) олса (ҳам), Қиёмат куни ўшал ер бирлан етти (қават) Ер тубига тушиб кетур», — дедилар».

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Замон Оллоҳ таоло осмонлару Ерни яратган кундаги ҳайъатидек (бир бор) айланиб бўлди. Йил ўн икки ойдан иборатдур. Улардан тўрттаси муқаддас бўлиб, ана шу тўрттадан учтаси — зулқаъда, зулҳижжа ва муҳаррам ойлари кетма-кет келади, тўртинчиси — ражаб (музар) оийи эрса жумодассоний бирлан шаъбон ойлари оралигададур».

Ҳишом ривоят қиладилар: «Арва деган бир аёл Саъид ибн Зайд ибн Амр ибн Нуфайл бирлан ер хусусида хусуматлашиб қолиб, унинг устидан Марвонга шикоят қилди. Шунда Саъид: «Худо ҳақи, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Бир қарич келадирган ерни (бўлса ҳам) зулм бирлан ўзлаштириб олган кимса бўйнига етти (қават) Ердан иборат тавқи (лаънат) илингай!» деб айтганларини эшитганман, шуни била туриб наҳотки унинг ҳақиғага қўз олайтирсам!» — деди».

Ҳишом: «Саъид менга: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирдим» — деб айтди», — дейдилар.

2-боб. Юлдузлар ҳақида

Қатода разияллоҳу анҳу Оллоҳ таолонинг «Дарҳақиқат, Биз (Ерга) энг яқин осмонга чироғлар (юлдузлар) ила зийнат бердик... («Мулк» сураси, 5-оят) деган қавлини тиловат қилгач: «Оллоҳ таоло бул юлдузларни уч мақсадда — осмонга зийнат, шайтонларга отиладирган тош ҳамда бандаларига йўл кўрсатувчи аломатлар бўлмоғи учун яратди. Кимки бул оятни бундан бўлакча талқин қилса, янглишган, охират насибасини бой берган ва ўзи билмаган (ақли етмаган) нарса хусусида ўзбошимчалик бирлан фикр юритиб, ўзини ўзи қулфатга қолдирган бўлур!» — дедилар.

3-боб. Қуёш ҳам, Ой ҳам (аниқ) ҳисоб-ўлчов бирлан (юриб турур)

Иброҳим ат-Таймий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Қуёш ботгач, Абу Заррга: «Қуёш қаёққа кетаётганини билурмисан?» — дедилар. «Оллоҳ таоло ва унинг Расули яхшироқ билур, деб жавоб қилдим», — дейдилар Абу Зарр. Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Дарҳақиқат, у Арш пойига сажда қилгани кетаётир. Кейин, у (сажда қилгали) изн сўрагай, унга изн берилгай. (Бир куни) Қуёш энди сажда қиламан деганида саждаси қабул қилинмагай, у яна изн сўрагай, лекин унга изн берилмагай. Унга: «Келган еринга қайтгил!» — дейилгай ва Қуёш ботган еридан (ғарбдан) чиққай. Мана бу Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва нишондур (белгидур) Қуёш ҳам (улар учун), қайсики юриб турур ўзига муқаррар бўлган жой томон, будур ғолиб, илмлиқ зотнинг таъйини» («Ёсин» сураси, 38-оят)». (Жаноб Расулulloҳ «Қуёш ботган еридан чиққай» деганларида Қуёшнинг Қиёмат куни ғарб томондан чиқмоғини назарда тутганлар).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни Қуёш ва Ой иккиси уралади (нурсизланади, салла янглиғ ўралади)» — дебдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Дарҳақиқат, Қуёш ва Ой бирор кишининг ўлими ва бирор кишининг ҳаёт эрканлиги туфайли тутилмайди, аммо улар Оллоҳ таолонинг оятларидан икки оятдур (икки мўъжизадур), уларнинг тутилганини кўрсангиз, дарҳол намоз ўқингиз!».

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, Қуёш ва Ой Оллоҳ таолонинг оятларидан икки оятдур, улар бирор кимсанинг ўлими ва бирор кимсанинг ҳаёт эрканлиги туфайли тутилмайди, агар уларнинг тутилганини кўрсангизлар. Оллоҳ таолони зикр қилмангизлар!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деб хабар қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Қуёш тутилган куни қиёмда туриб такбир айтдилар ва узоқ қироат қилдилар. Сўнг, узоқ рукуъ қилдилар, кейин бошларини кўтариб: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидах», — дедилар-да, илгаригидек қадларини ростладилар, сўнг узоқ қироат қилдилар, аммо бу галги қироатлари аввалгисидан қисқароқ бўлди. Кейин, узоқ рукуъ қилдилар ва бу рукуъ илгаригисидан қисқароқ бўлди. Сўнг, узоқ сажда қилдилар. Кейин, охирги ракъатда ҳам шундай қилдилар, сўнг икки елкаларига салом бердилар. Шунда Қуёш барқ уриб турар эрди. Одамларга хутба қилдилар, хутбада Қуёш ва Ой тутилиши хусусида сўзлаб, уларнинг Оллоҳ таоло оятларидан икки оят эрканлигини, улар бирор кишининг ўлими ёки ҳаёти эрканлиги туфайли тутилмаслигини уқтирдилар-да, сўнш «Уларнинг тутилганини кўрсангиз, дарҳол намоз ўқингизлар!» — дедилар».

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуёш ва Ой бирор кишининг ўлими ёки ҳаёт эрканлиги сабабли тутилмайди, аммо улар Оллоҳ таолонинг оятларидан икки оятдур. Агар уларни тутилганини кўрсангиз, намоз ўқингизлар!» — дедилар».

4-боб. Оллоҳ таолонинг «Ва улдур ул зотийки, юборибдур шамолларни (оби) раҳматидин аввал башоратчи қилиб» деган қавли хусусида («Ал-Фурқон» сураси 48-оят)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сабо (шарқдан эсадирга шамол) бирлан ғолиб қилиндим ва Од қавми дабур (ғарбдан эсадирган шамол) бирлан ҳалок қилинди», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деб хабар қиладилар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам осмонда бирор аломат (булут) кўрсалар, (хавотир олиб) дам олдинга ва дам кетинга юрар, ҳадеб ичкарига кириб чиқаверар эрдилар. Агар ёмгир ёға бошласа, кўнгиллари тинчир эрди».

Оиша онамиз ул зотдан бунинг боисини суриштирганларида Жаноб Расулulloҳ: «Вақтики улар кўрдилар ул азобники булут суратида уларнинг водийлари томон келур...» («Ал-Аҳқоф» сураси, 24-оят) деган ояти каримани қироат қилибдилар.

5-боб. Малоикалар зикри (уларга Оллоҳ таолонинг салавати бўлсин!)

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Салом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Дарҳақиқат, малоикалардан бўлмиш Жаброил алайҳиссалом яҳудийларнинг душманидурлар», — дедилар. Ибн Аббос эрсалар: «Фаришталар: «Дарҳақиқат, бизлар (Оллоҳ таолонинг амрига ҳозир ҳолда) саф тортиб тургувчилардурмиз, деб айтганлар»,— дедилар».

Молик ибн Саъсаъа ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир маҳал мен Байтуллоҳ ёнида уйқу бўлиб уйқумас, уйғоқ бўлиб уйғоқмас ҳолда етган эрдим, Ҳазрат Жаброил икки ёнларида икки фаришта бирлан келдилар. Фаришталардан бири ҳикмату иймонга лиммо-лим бир олтин жомни келтирди. Ҳазрат Жаброил кукрагимни томоғимнинг пастидан то меъдамгача ёриб, ичини замзам суви бирлан ювдилар. Сўнг, уни ҳикмату иймон бирлан тўлдирдилар. Кейин, хачирдан кичик, эшақдан каттароқ «Буроқ» деб аталмиш бир оқ улов келтирилди. (Уни миниб) Ҳазрат Жаброил бирлан энг яқин осмонга чиқдим. (Ул ерда): «Ким бул?» — деб сўралди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул Муҳаммаддур», — дедилар. «Бул кимсани Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаб эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. Шунда: «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Кейин, мен Одам алайҳиссаломнинг қошларига бориб салом бердим. Ул киши: «Марҳабо, эй фарзанд (ўғил), эй пайғамбар!» — дедилар. Сўнг, биз иккинчи осмонга чиқдик. Ул ерда (ҳам): «Ким бул?» — деб сўралди. Жаброил алайҳиссалом: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Жаброил алайҳиссалом: «Бул Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдур», — дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаб эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Кейин, мен Исо ва Яҳё алайҳиссалом қошларига бордим. Иккалалари ҳам: «Марҳабо, эй биродар, эй пайғамбар!» — дейишди. Шундан кейин, биз учинчи осмонга чиқдик. Ул ерда ҳам: «Ким бул?» — деб сўралди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул Муҳаммаддур», —

дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаб эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Сўнг, мен Юсуф алайҳиссаломнинг қошларига бориб салом бердим. Ул киши: «Марҳабо, эй биродар, эй пайғамбар!» — дедилар. Кейин, биз туртинчи осмонга чиқдик. Ул ерда (ҳам): «Ким бул?» — деб сўралди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?!» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдур», — дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаган эрдими?» — дейилди. Жаброил алайҳиссалом: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Сўнг, мен Идрис алайҳиссаломнинг қошларига бориб салом бердим. Ул киши: «Марҳабо, эй биродар, эй пайғамбар!» — дедилар. Кейин, биз бешинчи осмонга чиқдик. Ул ерда (ҳам): «Ким бул?» — деб сўралди. Жаброил алайҳиссалом: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул Муҳаммаддур», — дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаган эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Сўнг, биз Ҳорун алайҳиссаломнинг қошларига бордик, мен ул кишига салом бериб эрдим, «Марҳабо, эй биродар, эй пайғамбар!» — деб жавоб қилдилар. Кейин, биз олтинчи осмонга чиқдик. Ул ерда ҳам: «Ким бул?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Жаброил алайҳиссалом: «Бул Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдур», — дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаб эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Кейин, мен Мусо алайҳиссаломнинг қошларига бориб, салом бердим. Ул киши: «Марҳабо, эй биродар, эй пайғамбар!» — дедилар. Сўнг, `нларидан ўтиб кетаётганимда йиғлаб юбордилар. Шунда: «Сизни йиғлатган недур?» — дейилди. Ул киши: «Ё парвардигоро, мендан кейин пайғамбар қилиб юборилган бул йигитчанинг жаннатга кирадирган умматлари менинг жаннатга кирадирган умматларимдан (кўпдур)» — дедилар. Сўнг, биз еттинчи осмонга чиқдик. Ул ерда (ҳам): «Ким бул?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Бул менман», — дедилар. «Ёнингдаги ким?» — дейилди. Жаброил алайҳиссалом: «Бул Муҳаммаддур», — дедилар. «Бул кишини Оллоҳ таоло ҳузурига чорлаган эрдими?» — дейилди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. «Марҳабо, қадамларига ҳасанот!» — дейилди. Ксйин, мен Иброҳим алайҳиссаломнинг қошларига бориб салом бердим. Ул киши: «Марҳабо, эй фарзанд (ўғил), эй пайғамбар!» — дедилар. Сўнг, менга «Ал-Байт ул-маъмур» кўрсатилди. Мен. «Бу қандай уй?» — деб Ҳазрат Жаброилдан сўрадим. Ҳазрат Жаброил: «Бул Ал-Байт ул-маъмур бўлиб, ҳар куни унда етмиш минг фаришта намоз ўқиғай, агар улар чиқсалар, унга бошқа қайтиб киролмаслар (чунки, фаришталар шунчалик кўпки, ул срга яна кириб намоз ўқимоққа уларга бошқа навбат тегмас)», — дедилар. Ксйин, менга «Сидрат ул-мунтаҳо» («Сўнгги, еттинчи осмондаги нилуфар дарахти») кўрсатилди. Қарасам, унинг мевалари Ҳажар кўзасидек ва барглари фил қулоқларидек, унинг тагида эрса, тўрт дарё оқиб турибди. Улардан иккитаси яширин ва иккитаси зоҳир эрди. Мен Ҳазрат Жаброилдан: «Булар қандай дарёлар?» — деб сўрадим. Жаброил алайҳиссалом: «Икки яширин дарё хусусига келсак, улар жаннатдадур, зоҳир икки дарё эрса Нил ва Фурот дарёларидур», — дедилар. Кейин, менга эллик вақт намоз фарз қилинди. Мен ортимга қайтиб, Мусо алайҳиссалом қошларига етиб келдим. Ул киши: «Раббингиз неларни амр қилди?» — дедилар. «Менга эллик вақт намоз фарз қилинди», — дедим. Ул киши: «Мен одамларни сиздан кўра яхшироқ билурман, Бану Исроилни Оллоҳ таолонинг ҳукмларига итоат эттирмоқ учун бениҳоят кўп уриндим. Дарҳақиқат, умматингиз эллик вақт намозга бардош беролмағай, раббингизнинг ҳузурига (қайтиб, бир оз камайтирмоғини сўрангиз!)» — дедилар. Мен раббимнинг ҳузурига қайтиб бориб, (эллик вақт намозни) камайтирмоғини сўрадим. Раббим қирқ вақт намозни фарз қилди. Кейин, мен шул тариқа раббимнинг ҳузурига қайта-қайта илтимос қилиб боравердим, раббим ўттиз, кейин йигирма, сўнг ўн вақт намозни фарз қилди. Шундан сўнг, Мусо алайҳиссаломнинг қошларига қайтдим, ул киши мени аввалгидек раббимнинг ҳузурига қайтардилар. Шунда раббим беш рақт намозни фарз қилди. Кейин, мен Мусо

алайҳиссаломнинг қошларига бордим, ул киши менга: «Не қилдингиз?» — дедилар. Мен: «Беш вақт намозни фарз қилди», — дедим. Шунда ул киши яна қайтиб бормоғим лозимлигини айтдилар. Мен: «Раббимдан истиҳола қилурман, сўнги марта ҳузурига борганимда: «Дарҳақиқат, мен фарзимга имзо қўйдим (уни энди камайтирмасман), бандаларимга енгиллик туғдириб бердим», — деб нидо қилинди. Раббим, ҳар гал фарзини камайтирмоғини сўраб борганимда, ўнтадан камайтириб бандаларига марҳамат қилди», — дедим».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ҳар қайсингизнинг вужудингиз онангиз қорнида қирқ кунда таркиб топгай, сўнг яна шунча кунда лахта қонга ва яна шунча кунда бир парча этга айлангай. Кейин, Оллоҳ таоло (онангиз қорнига) бир фариштани юбориб, унга тўрт сўзни, яъни қандай ишлар қилмоғингизни, ризқингизни, умрингизни ва бахтсиз ёким бахтли эканлигингизни ёзиб қўймоқни амр қилгай. Сўнг, жисмингизга руҳ пудалгай. Сизлардан қайсинингиздир ўзи бирлан жаннат ўртасида бир тирсак масофа қолгунча амали солиҳлар қилиб юргай-да, пировардида (онаси қорнида битилган) тақдири унга пешвоз чиқиб, жаҳаннам аҳлига мансуб бир ишни қилиб қўйгай ва сизлардан қайсинингиздир ўзи бирлан жаҳаннам ўртасида бир тирсак масофа қолгунча дўзахийларга хос ишларни қилиб юргай-да, пировардида (онаси қорнида битилган) тақдири унга пешвоз чиқиб, жаннат аҳлига мансуб бир иш қилгай».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Агар Оллоҳ таоло бирор бандасини севиб қолса, Ҳазрат Жаброилга: «Дарҳақиқат Оллоҳ таоло фалон бандасини севиб қолди, сен ҳам уни севгил!» — деб нидо қилгай. Шунда Жаброил алайҳиссалом уни севиб қолгайлар-да, осмон аҳлига: «Дарҳақиқат Оллоҳ таоло фалон бандасини севиб қолди, сизлар ҳам уни севингизлар!» — деб нидо қилгайлар. Шунда осмон аҳли ҳам ўшал бандани севиб қолгай. Ана шундан сўнгина ердагилар (одамлар) қалбида унга нисбатан муҳаббат пайдо бўлгай».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Дарҳақиқат фаришталар булутларга қўниб олишиб, осмонда ҳукм қилинган ишларни эслаб ўзаро суҳбатлашишгай. Шунда шайтонлар (жинлар) ўғринча қулоқ солишиб, уларнинг гапини эшитиб олишгай-да, унга ўзларидан юз турли ёлғон-яшиқ гапларни қўшишиб коҳинларга етказишгай».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар жумъа куни бўлса фаришталар масжиднинг ҳар бир эшиги олдида туриб олишиб, масжидга келаётганларни бирин-кетин руйхатга олишгай. Имом бориб жойига ўлтиргач эрса, дафтарларини ёпишгай-да, намозхонларга яқин бориб Оллоҳ таолонинг зикрига (хутбага) қулоқ солишгай», — дедилар».

Саъид ибн ал-Мусайяб ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар масжидга кирганларида (шоир) Ҳассон Оллоҳ таолога илтижо қилиб ўлтирган эрди. Шунда у: «Мен сиздан яхшироқ кишига (яъни, Жаноб Расулulloҳга) Оллоҳ таолодан фалон ва фалон нарсаларни тилаб илтижо қилаётган эрдим», — деди. Сўнг, Абу Ҳурайрага ўгирилиб: «Худо ҳақи, сиздан ўтиниб сўрайман, сиз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг менга: «Ё парвардигоро, Жаноб Расулulloҳга Жаброил алайҳиссалом бирлан кўмак бергил!» деб (менинг хусусимда) илтижо қилгил!» — деганларини эшитганмисиз?» — деди. Абу Ҳурайра: «Ҳа», — дедилар».

Баро разияллоҳу айҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ҳассонга: «Уларни (кофирларни) ҳажв қил, Ҳазрат Жаброил сенга мададкордурлар!» —

дедилар».

Хумайд ибн Хилол ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Мен Бану Фанам қабиласи йўлида кўтарилган чангни ҳозир ҳам кўриб тургандекман», — дедилар. Мусо: «Бу Жаброил атайҳиссаломнинг (фаришталардан иборат) чавандоз лашкарлари эрди» — деб қўшимча қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ал-Ҳарс ибн Ҳишом Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Сизга ваҳий қай тариқа келгай?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Менга барча ваҳийни фаришта олиб келур, у баъзан қўнғироқ жаранги янглиғ келиб, унинг айтганларини онгимга жо қилиб олганимдан сўнг мени тарк этгай. У шул тариқа ваҳий келтирганида менга ниҳоятда қийин бўлгай. Баъзан у одам қиёфасида кўриниб менга сўзлагай ва мен унинг айтганларини онгимга жо қилиб олгайман», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло йўлида нима бўлса ҳам бир жуфтдан эҳсон қилган кишини жаннат хазиначиси «Тезда бери кел!» деб ҳузурига чорлагай» деганларини эшитдим. Шунда Абу Бакр: «Мен ўшандай (жаннат хазиначиси чорлайдирган) киши бўлмоққа интилгум!» — , дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен (ҳам) сизнинг ўшандай кишилардан бири бўлмоғингизни истайман!» — дедилар».

Абу Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамизга: «Эй Оиша, Ҳазрат Жаброил сенга салом айтяптилар», — дедилар. Оиша онамиз: «Ул кишига ҳам салом ва Оллоҳ таолонинг раҳмати ва баракоти бўлсин! Сиз (Жаноб Расулуллоҳ) мен кўра олмайдирган нарсани кўрурсиз», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жаброил алайҳиссаломга: «Бизнинг ҳузуримизга бундан зиёдроқ келиб турсангиз бўлмайдими?!» — дедилар. Ҳазрат Жаброил: «Бундан илгари ҳам фақат Оллоҳ таолонинг амри бирлан ҳузурингизга тушганман ва бундан кейин ҳам унинг амри бирлангина ҳузурингизга тушгаймиз, бизнинг келгуси ва собиқ барча ишларимиз унинг иродасига боғлиқдир!» — деб жавоб қилдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаброил алайҳиссалом Қуръонни менга бир товушда ўқитдилар, мен кўпроқ трвушларда ўқитмоқларини илтимос қилаверганимдан сўнг, ул киши уни етти товушга (ҳарфга) етказдилар» — деб айтдилар Жаноб Расулуллоҳ».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг (ўта) саховатли киши эрдилар, ул зотнинг саховатлари, айниқса, рамазон ойида Ҳазрат Жаброил ҳузурларига келганда бениҳоят ортиб кетар эрди. Жаброил алайҳиссалом рамазон ойида ҳар кеча ул зотнинг ҳузурларига келиб Қуръон ўргатар эрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ҳазрат Жаброил ҳузурларига келган кезлардаги саховатлари бўрондан ҳам тезроқ эрди».

Абу Ҳурайра ва Фотима разияллоҳу анҳумо ривоят қилишадики, Жаброил алайҳиссалом Жаноб Расулуллоҳни Қуръондан имтиҳон қилур эрканлар.

Ибн Шихоб ривоят қиладилар: «Умар ибн Абдулазиз аср намозини бир оз кечиктирди. Шунда Урва ул кишига: «Аммо, Ҳазрат Жаброил осмондан тушиб Жаноб Расулуллоҳнинг

олдиларида намоз ўқиганлар», — деди. Умар ибн Абдулазиз: «Нима демоқчи бўлганингни билиб турибман, эй Урва!» — деди. Урва бундай деб жавоб қилди: «Мен бул хусусда Бушайр ибн Абу Масъуд бирлан Абу Масъуддан ва ҳатто Жаноб Расулulloҳнинг ўзларидан эшитганман, ул зот бундай дегандилар: «Жаброил алайҳиссалом осмондан ҳузуримга тушиб, мени ўрнимдан тургиздилар. Кейин, мен ул киши бирлан намоз ўқидим, сўнг бирга (яна) намоз ўқидим, сўнг бирга (яна) намоз ўқидим, сўнг бирга (яна) намоз ўқидим, сўнг бирга (яна) намоз ўқидим». Урва юқоридаги гапларни айтаётиб бармоқлари бирлан беш (вақт) намозни санади».

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Жаброил алайҳиссалом менга: «Умматларингиздан кимки Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмай вафот этса, жаннатга киргай (ёки дўзахга сира кирмагай)», — дедилар. Шунда мен: «Зино қилган бўлса-чи, ўғрилик қилган бўлса-чи?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Шундай қилган бўлса ҳам», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Фаришталар тунда ҳам, кундузи ҳам ўрин алмашиб навбатчилик қилгайлар. Кейин, улар бомдод ва аср намозида тўпланишгай. Сўнг, тунда сизларнинг орангизда бўлган фаришталар Оллоҳ таолонинг ҳузурига чиқишгай. Оллоҳ таоло, ўзи яхши билса-да, улардан: «Бандаларимни қай ҳолда тарк этдингизлар?» — деб сўрагай. Фаришталар: «Қайтиб келаётганимизда ҳам, борганимизда ҳам улар намоз ўқиётган эрдилар», — дейишгай».

6-боб. Қайсинингиздир «омин» десангиз-у, осмонда фаришталар ҳам «омин» десалар ва сиз бирлан уларнинг «омини» айнан бир вақтга мувофиқ келиб қолса, Оллоҳ таоло собиқ гуноҳларингизни мағфират қилгай!

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деб хабар қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга атаб гиламга ўхшаш суратлари бор бир ёстиқ тикдим. Ўшал куни ул зот кўчалан келиб (ичкарига кирмай) уй остонасида тўхтаб қолдилар, (ғазабдан) юзлари ўзгариб кетди. Буни кўриб мен: «Ё Расулаллоҳ, биз (аёллар) не гуноҳ қилиб қўйдик?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Мана бул ёстиқ бул ерда не қилиб турибдур?» — дедилар».

Шунда Оиша онамиз: «(Бошингизга қўйиб) ётмоғингиз учун тикиб эрдим» — деб жавоб қилибдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ахир, сен фаришталарнинг сурат бор уйга кирмасликларини ҳамда сурат чизган кишига Қиёмат куни азоб берилишини ва бундайларга: «Ўзингиз яратган нарсага жон ато этингиз!» — деб амр қилинишини билмасми эрдинг?!» — дебдилар.

Абу Талҳа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Фаришталар ит ва сурат бор уйга кирмагайлар» — деб айтганларини эшитдим».

Зайд ибн Холид Буср ибн Саъид бирлан Убайдуллоҳ ал-Хавалонийга: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фаришталар сурат бор уйга кирмагайлар» — деб айтдилар», — дебдилар.

Буср разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «(Бир куни) Зайд бетоб бўлиб қолиб, биз уни кургани бордик. Уйда ўлтирганимизда суратли (чизиқли) парда осиглиқ эрканлигига кўзимиз тушди. Шунда мен Убайдуллоҳ ал-Хавалонийга: «Зайд бизга суратлар хусусида гапирмаганмиди?!» — дедим. Убайдуллоҳ: «Сен унинг матода (чизиқдан) бўлак сурат бўлмаслиги лозимлигини айтганини эшитмаганми эрдинг?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Убайдуллоҳ: «Ҳа, у шундай деб эслатганди», — деди».

Солимнинг оталари бундай деб хабар берадилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Жаброил алайҳиссалом бирлан учрашдилар. Шунда Жаброил алайҳиссалом: «Биз (фаришталар) сурат ва ит бор уйга кирмагаймиз!, — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Имом: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» — деганида, сизлар: «Оллоҳумма раббано лакал-ҳамд» — деб айтингизлар! Шунда кимнинг сўзи малоикалар сўзига мувофиқ келиб қолса, Оллоҳ таоло унинг собиқ гуноҳларини мағфират қилгай», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз намозда бўлсангиз, намоз бирлан машғул бўлиб турганингизда фаришталар: «Ё парвардигоро, намозини тугатмасидан бурун уни мағфират қилгайсан ва унга раҳм этгайсан!» - деб тургайлар»,— дедилар».

Сафвон ибн Яълонинг оталари ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб: «Ва фарёд қилурларки, эй Молик...» — дея қироат қилаётганларини эшитдим». («Аз-Зухруф» сураси, 77-оят, «Молик» — жаҳаннам фаришталари сардорининг номи).

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари — Оиша онамиз ул зотга: «Бошингизга Уҳуд кунидан оғирроқ кун тушганми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ бундай деб жавоб қилдилар: «Қавминг менга кўп кулфатлар келтирган бўлиб, Ақаба куни улар менга келтирган кулфат энг оғир кулфат бўлган. Ўшанда мен Ибн Абд Ёлил ибн Абд Калолга учраган ва у мен истаган нарсага мутлақо кўнмаган эрди. Кейин, мен хавотирлик бирлан хаёлга чўмган ҳолда йўлимда давом этган ва Қарнусаъолиб деган жойга ётганимдагина ўзимга келган эрдим. Бир маҳал бошимни кутариб қарасам, булут остида турибман-у, у менга соя солиб турибди. Тикилиб қараб, булут ичра Ҳазрат Жаброил алайҳиссаломга кўзим тушди. Ул киши менга нидо қилиб: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло қавмингизнинг сизга не деганини ва сизга не деб эътироз билдирганини эшитди. У сизнинг ҳузурингизга тоғлар фариштасини юбордики, қавмингизга нисбатан ўзингиз истаган чорани кўрмоқликни унга амр қилгайсиз», — дедилар. Сўнг, тоғлар фариштаси менга нидо қилиб салом берди-да: «Эй Муҳаммад алайҳиссалом, мен сизнинг хоҳишингизни билмоқчидурмен, не чора кўрмоқни истасангиз, дарҳол ул ярамасларга нисбатан қўллагимди!» — деди. Мен унга: «Мен истардимки, Оллоҳ таоло уларнинг пушти камаридан Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмай, унинг ёлғиз ўзигагина ибодат қиладирган фарзандларни дунёга келтирса!» — дедим».

Абу Исҳоқ аш-Шайбоний ривоят қиладилар: «Мен Зарр ибн Ҳубайшдан Оллоҳ таолонинг «Кейин, (Жаброил алайҳиссалом) икки камон қадар ё ундан ҳам яқинроқ бир ерда тўхтади-да, Оллоҳ таоло бандасига (Муҳаммад алайҳиссаломга) туширган ваҳийни келтирди» деган қавли («Ан-Нажм» сураси, 9— 10-оятлар) хусусида сўрадим. Шунда Ибн Масъуд бизга: «Ул зот Ҳазрат Жаброилнинг олти юзта қанотлари борлигини кўрганлар», — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу Оллоҳ таолонинг «Дарҳақиқат, (Муҳаммад алайҳиссалом) парвардигорининг буюк нишонларидан бирини (яъни, Оллоҳ таолонинг буюк қудрат соҳиби эканлигини кўрсатувчи далиллардан бирини) кўрди» («Ан-Нажм» сураси, 18-оят) деган қавли хусусида сўзлаб: «Жаноб Расулulloҳ Жаброил алайҳиссаломнинг осмон уфқини тўсиб турган яшил қанотларини кўрганлар», — дедилар.

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Кимки: «Жаноб Расулulloҳ парвардигорларини кўрганлар» — деб айтса, лоф урган бўлур. Аммо, ул зот Ҳазрат Жаброилнинг асл қиёфаларини кўрганлар. Ҳазрат Жаброилнинг гавдалари уфқни ул четидан бул четига қадар тўсиб турган эркан».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Оиша разияллоҳу анҳога: «Оллоҳ таолонинг «Сўнг, у яқинлашиб пастлади, кейин икки камон қадар ё ундан ҳам яқинроқ бир ерда тўхтади-да...» деган оятлари мазмуни қандай?» — дедим. Оиша онамиз: «Бул ўшал Ҳазрат Жаброил бўлиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига одам (эркак) қиёфасида келиб турар эрдилар. Бу гал эрса Ҳазрат Жаброил ўз қиёфаларида келдиларки, гавдалари уфқни (бугунлай) тўсиб турган эрди», — дедилар».

Сумра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен тунда ҳузуримга икки кишининг келганини кўрдим. Улар (мени ҳўб сайр қилдиришгач): «Бояги ўт ёқаётган киши Молик бўлиб, жаҳаннам хазиначисидур, мен эрсам Жаброилман, бу эрса Микоилдир», — дейишди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар киши ўз хотинини тўшагига чорласа-ю, у бош тортиб келмаса ва эр туни бирлан ундан ғазабланиб чиқса, малоикалар ул хотинни тонгга қадар лаънатлашгай».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладиларки, ул киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Кейин, бирмунча вақт менга ваҳий келмай кўйди. Бир маҳал мен (кўчада) юриб кетаётган эрдим, ногаҳон осмондан келаётган бир овозни эшитиб қолдим. Шунда нигоҳимни осмонга қаратиб эрдим, Ҳироъ ғорида ҳузуримга келган фариштанинг осмон бирлан ер оралиғида курсида ўлтирганини кўрдим. Ундан кўрққанимдан ҳатто ерга йиқилиб тушдим, сўнг оиламга бориб: «Мени ўраб (яшириб) қўйингизлар, мени ўраб қўйингизлар!» — дедим. Шунда Оллоҳ таоло «Эй бурканиб олган бандам, ўрнингиздан турингиз-да, (инсонларни охират азобидан) огоҳдантирингиз! Ёлғиз парвардигорингизни улуғлангиз, либосларингизни пок тутингиз, бутлардан йироқ бўлингиз!» деган ояти карималарини нозил қилди» («Муддассир» сураси, 1—5-оятлар).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен Исроъ кечаси Мусо алайҳиссаломни кўрдим, ул киши қорачадан келган, баланд бўйли ва сочлари жингалак киши эрканлар, гўёким Шинваъа кишиларига ўхшайдилар. Кейин, Исо алайҳиссаломни ҳам кўрдим, ул киши ўрта бўйли, қизғиш-оқиш юзли ва сочлари силлиқ киши эрканлар. Сўнг, мен Моликни — жаҳаннам хазиначисини ҳамда Дажжолни ҳам кўрдим. Дажжол Оллоҳ таоло (Қуръонда) айтган белгиларга эга эркан. Зинҳор сен у бирлан учрашмоғингга шубҳаланма!».

Анас ва Абу Бакр разияллоҳу анҳумо ривоят қилишадики, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фаришталар Мадинани Дажжолдан қўриқлаб тургайлар» — деб айтибдилар.

7-боб. Жаннат тавсифи ва унинг махлуқ эканлиги ҳақидаги ҳадислар

Абулолия бундай дейдилар: «(«Бақара» сурасининг 25-оятдаги) «мутаҳҳаратун» сўзи жаннатдаги аёлларнинг ҳайз, пешоб (нажосат), тупук каби ифлосликлардан пок бўлишларини англатур. (Шу оятдаги) «кулламо рузиқуу» ибораси — «ҳар гал жаннат аҳли жаннат меваларидан баҳраманд қилинганларида уларга Оллоҳ таолонинг қудрати бениҳоят эрканлиги

намоён бўлгай» деган маънодадир. (Ва яна шу оятдаги) «Қолуу ҳозаллазий рузиқно мин қаблу» — «Дегайлар: «Бу бизга бундан илгари ҳам ато этилган эрди-ку!», «ва утуу биҳи муташибихан» — «ва берилур уларга бир-бирига ўхшаш (аммо таъми мутлақо ўзгача) мевалар» деган маънодадир. («Даҳр» сурасининг 14-оятдаги) «қутууфуҳо — «ўзлари хоҳлаганча (меваларни) узиб оладилар», «дониятан» — «яқин бўлур» ҳамда (13-оятдаги) «ал-ароик» — «сурилар» деганидур».

Ҳасан разияллоҳу анҳу: «(«Ад-Даҳр» сурасининг 11-оятдаги) «назратан ва сурууран» «юзларига нур ва дилларига сурур (ато этди)» деган маънода», — дейдилар.

Мужоҳидразияллоҳу анҳу: «(«Ад-Даҳр» сурасининг 18-оятдаги) «салсабийлан» — «тезоқар чашма», («Ас-Соффот» сурасининг 47-оятдаги) «ғавлун» — «қорин оғриғи» ва «(ва ло ҳум анҳо) йунзафууна» — «(ва на улар ундан) ақлдан озадилар» (яъни, «ва на маст буладилар») деган мазмундадир», — дейдилар. (Аммо, «ғавлун» сузи «бош оғриғи» деб таржима қилинади, чунки Оллоҳ таоло бошқа бир оятда: «ло йўсаддаъууна анҳо» — «ундан бошлари оғримайди», — дейди).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «(«Ан-Нозиъот» сурасининг 34-оятдаги) «диҳоқан» — «лимма-лим, тўла» дегани, (шу суранинг 33-оятдаги) «кавоъиб» — «камолга етган тенгқур қизлар» маъносида, («Мухаммад» сурасининг 15-оятдаги) «хамр» — («Мутаффифуун» сурасининг 27-оятдаги) «таснийм» бўлиб, ул жаннатдаги бир чашмадурки, ундан фақат муқарраб бандаларгина ичурлар, у бу дунёдаги ҳаром ичимликлар сингари аччиқ, маст қилгувчи ва бош оғритгувчи эмасдур. (Ана шул суранинг 26-оятдаги) «хитомуҳу» — «муҳри» деган маънода, яъни таснийм суви аралаштирилган май сақланувчи махсус идиш оғзидаги мушқдан қилинган муҳр назарда тутилган. «Наззохатони» («Ар-Раҳмон» сураси, 66-оят) — «икки қайнар (булоқ)» демақдур, «ал-мавзуунату» («Ал-Воқиъа» сураси, 15-оят) — «зар (олтин)дан туқилган (тахтлар)» дегани, (шу суранинг 18-оятдаги) «аквоб» — «жўмраксиз ва дастасиз идишлар» ҳамда «аборийқ» — «жумракли ва дастали идишлар», (шу суранинг 37-оятдаги) «уруб» кўпликда бўлиб, бирлиги «арууб»дур. Маъноси — «ноз-карашмали, ишвали қиз». Макка аҳли бундай қизни «урба», Мадина аҳли — «гунжа», Ироқ аҳли — «шакла» деб аташади».

Мужоҳид бундай дейдилар: «(Ал-Воқиъа» сурасининг 89-оятдаги) «равҳ» — «жаннат, роҳат-фароғат», «райҳон» — «ризқ», (29-оятдаги) «манзууд» — «қатор тизилган», (28-оятдаги) «махзууд» — «юки кўп, ҳосили кўп» дегани бўлиб, «махзууд»нинг «тикансиз» деган маъноси ҳам мавжуд. (37-оятдаги) «уруб» «жуфтлари учун севимли, эҳтиросли қизлар», (31-оятдаги) «маскууб» — «оқар, оқиб турган», (34-оятдаги) «фуруш марфууъа» — «устма-уст, қалин қилиб тушалган кўрпачалар», (25-оятдаги) «лағван» — «беҳуда» ва «таъсийман» — «гуноҳовар, ёлғон-яшиқ» деган маънодадур. («Ар-Раҳмон» сурасининг 48-оятдаги) «афнон» — «шоҳлар», (54-оятдаги) «ва жанол-жаннатаяни донин» — «ҳар иккала жаннат(даги дарахтларнинг) мевалари шундайгина қўл узатса етадирган масофада», (64-оятдаги) «мудҳомматони» — «дов-дарахт, ўт-ўланларининг кўплиги ва серсувлигидан қорамтир (кўринур)» деганидур».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сизлардан бирор кимса ўлса, (қабрда) унга эртами-кечми борадирган жойи кўрсатилади, агар у жаннат аҳлидан бўлса, жаннат аҳлидан ва агар дўзах аҳлидан бўлса, дўзах аҳлидан бири бўлади», — дедилар (яъни, жаннат аҳлидан бўлса, жаннатдаги ва агар дўзах аҳлидан бўлса, дўзахдаги жойи кўрсатиб қўйилади)».

Имрон ибн Хусайн бундай деб хабар қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бир пайт ўзимни жаннатда кўрдим, қарасам унинг аҳлининг кўпчилиги фақирлар (камбағаллар) эркан. Кейин, дўзахда ҳам бўлдим, қарасам унинг аҳлининг кўпчилиги аёллар эркан», — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирганимизда, ул зот: «Бир маҳал ухлаб ётган эрдим, туш кўрдим. Тушимда жаннатда турган эмишман. Шунда бир қаср ёнида ювиниб-тараниб турган бир аёлга кўзим тушди. Мен одамлардан: «Бу кимнинг қасри?» — деб сўрадим. Улар: «Умар ибн ал-Хаттобники», — дейишди. Буни эшитиб, Умарнинг рашкли эркани ёдимга тушди-да, ортимга қайтиб кетдим», — дедилар. Ҳазрат Умар йиғлаб юбордилар-да: «Наҳотки сиздан рашк қилсам, ё Расулalloҳ!» — дедилар».

Абу Бакр ибн Абдуллоҳ ибн Қайс ал-Ашъарий оталаридан бундай деб эшитган эрканлар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Жаннатда улкан) ичи ғовак дурдан қилинган, ўттиз мил баландликда кўкка бўй чўзган бир чодир бўлиб, унинг ҳар бир бурчида ҳар бир мўмин учун алоҳида аёллар (хурлар) асраб қўйилгандур, уларни бошқалар кўра олмаслар», — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «(Жаннатда) солиҳ бандаларим учун кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ва инсон кўнглига келмаган неъматларни ҳозирлаб қуйганман», — дейди, агар истасангизлар, Оллоҳ таолонинг «Улар учун кўзларни қувонтирадирган қандай неъматлар асраб қўйилганини ҳеч жон билмас» («Ас-Сажда» сураси, 17-оят) деган қавлини ўқингизлар!».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳухабар қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтибдилар: «Мўминларнинг дастлабки гуруҳи юзлари тундаги тўлин ой янглиғ балқиган ҳолда жаннатга кириб келадилар, энди улар жаннатда на тупурадилар, на бурун қоқадилар ва на ёзиладилар. Уларнинг жаннатдаги идишлари олтиндан, тароқлари олтину кумушдан, тутатқидонлари тутатқиси хушбўй уд ёғочидан бўлиб, терларидан мушк ҳиди таралиб туради. Жаннатдаги ҳар бир эркакнинг иккитадан ҳур хотини бўлиб, уларнинг болдирлари гўшти ортидан илиги шундайгина кўриниб туради. Азбаройи бахтли эканликларидан жаннатийлар ўртасида ихтилоф ҳам, қалбларида ўзаро нафрат ҳам бўлмайди, улар барчалари яқдил бўлиб, Оллоҳ таолога эртаю-кеч тасбиҳ айтадилар». (Синдий: «Маълумки, жаннатдаги ҳар бир эркакка етмиш учта ҳур хотин ато этилур, эҳтимол шулардан иккитасининггина болдирлари юқорида айтилган сифатга эга бўлса керак, яна Оллоҳ таолонинг ўзи яхшироқ билур!» — дейдилар).

Ал-Аъраж Абу Хурайра разияллоҳу анҳудан нақл қиладиларки, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтибдилар: «Мўминларнинг дастлабки гуруҳи юзлари тулин ой монанд балқиган ҳолда жаннатга кириб келадилар, уларнинг босган изларидан энг ёруғ юлдуз шуъласи каби бир шуъла таралиб туради. Барчалари яқдил, ораларида ўзаро ихтилоф ҳам, нафрат ҳам йўқ. Ҳар бир мўминнинг иккитадан ҳур хотини бўлиб, улардан ҳар бирининг болдирлари гўшти ортидан илиги куришиб туради. Барча бениҳоят бахтиёр бўлганидан, эртаю-кеч Оллоҳ таолога тасбиҳ айтади. Улар жаннатда на касал бўладилар, на бурун қоқадилар ва на тупурадилар. Идишлари олтину кумушдан, тароқлари олтиндан, тутатқидонлари тутатқиси хушбўй уд ёғочидан булади».

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматларимдан етмиш минг (ёки етти юз минг) киши жаннатга (бесўроқ) киради, улар юзлари тўлин ойдек балқиган ҳолда ўзаро қўл ушлашиб баб-баробар кириб келишади», — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга сундус (кундал) жубба (енги кенг устки либос) ҳадя қилишди. Жаноб Расулulloҳ (эркакларни) ҳарир либос киймоқдан қайтарган бўлсалар-да, жубба ҳузурларидагиларга ёқиб қолди. Шунда ул зот: «Муҳаммаднинг жони қўлида бўлмиш зот ҳақи, Саъд ибн Муъознинг жаннатдаги рўмолчалари бундан яхшироқдур!» — дедилар».

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир ҳарир либос келтиришди. Ҳузурларида ўлтирган кишилар уни кўриб, чиройи ва майинлигидан таажжуб қилишди. Шунда ул зот: «Саъд ибн Муъознинг жаннатдаги рўмолчалари бундан афзалроқдур!» — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий хабар қиладиларки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қамчи сиғадиган жаннатдаги жой бу дунё ва ундаги барча нарсалардан яхшироқдур!» — деб айтибдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатда шундай бир дарахт борки, отлиқ одам юз йилда ҳам унинг соясини кесиб (босиб) ўтолмайди», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг хабар қилишларича, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилган эрканлар: «Жаннатда шундай бир дарахт борки, отлиқ одам юз йилда ҳам унинг соясини кесиб ўтолмайди. Агар ишонч ҳосил қилмоқчи бўлсангизлар, Оллоҳ таолонинг «Ва узун соя остида» («Ал-Воқиъа» сураси, 30-оят) деган қавлини уқингизлар. Камонингизнинг бир дона ўқи сиққудек жаннатдаги жой Қуёш чиқиб (ботадирган) нарсадан (яъни, бу дунёдан) яхшироқдур».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Мўминларнинг дастлабки гуруҳи юзлари тўлин ой янглиғ балқиган ҳолда жаннатга кириб келадилар, уларнинг босган изларидан самодаги энг ёруғ юлдуз шуъласи каби бир шуъла таралиб туради. Барчалари яқдил, ораларида ўзаро ихтилоф ҳам, ўзаро ҳасад ҳам йўқ. Ҳар бир мўминнинг иккитадан оқбадан, кўзлари катта хур жуфти булур, уларнинг болдирлари илиги суягу гўшт ортидан шундоққина кўриниб.турур».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўғилчалари) Иброҳим вафот этганда; «Жаннатда унинг эмизгучиси мавжуддур» — деб айтганлар».

Абу Саъид ал-Хурдий бундай деб хабар қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳли ўз тепаларидаги болохоналар аҳлига уфқ буйлаб машриқдан (ёки мағрибдан) илгарилаб бораётган чароғон юлдузга боққандек боқурлар, бунинг боиси шулки, улар ўртасида афзаллик борасида тафовут мавжуддур» — деб марҳамат қилдилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, ўшал (болохоналар) пайғамбарларнинг манзилларими, уларга пайғамбарлардан ўзгалар етиша олмайдими?»— дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўшал болохоналар пайғамбарларники бўлиши билан бирга, жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Оллоҳ таолога иймон келтириб, (барча) пайғамбарларга ишонган кишиларники ҳамдур!» — дедилар».

(Демак, болохоналарда пайғамбарлар бирлан бирга фақат Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг умматларигина бўлади, чунки ўзга умматлар барча пайғамбарларга иймон кел тирмагандур).

8-боб. Жаннат эшиклари (дарвозалари) тавсифи

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки (нима бўлса ҳам) жуфт садақа қилган бўлса, жаннат дарвозасидан («Эй фалончи!» деб) чақирилгай» — деб айтганлар. Жаноб Расулуллоҳнинг шундай деганлари ҳақида Убода разияллоҳу анҳу ривоят қилганлар.

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатда саккизта дарвоза бўлиб, улардан бири «Ар-Раййон» деб аталур. Ул орқали фақат рўза тутганларигина жаннатга киргайлар», — дедилар».

9-боб. Жаҳаннам хусусидаги маълумотлар баёни ва унинг махлуқ эканлиги ҳақида

«Ғассоқан» («Ан-Набаъ» сураси, 25-оятда) — «(жаҳаннамда кофирлар)... йирингигана (тотурлар)» деган маънода бўлиб, «кўзи йиринглаб хиралашди» ва «жароҳат (яра) йиринглапти» дейилади. Шунда «Ғассоқ» ва «Ғасақ» сўзлари мазмунан бирдек кўринади. «Ғислийн» ҳар қандай нарсани ювганингизда ва жароҳат (яра)дан чиқадирган нарсадир. («Ғислийн» сўзи «Ал-Ҳоққа» сурасининг 36-оятида). («Ғислийн», уламоларнинг айтишларича, жаҳаннам аҳлининг териси, гўшти ва қонидан оқиб чиқадирган йирингдур). Икрина разияллоҳу анҳу: («Ал-Анбиё» сурасининг 98-оятда) «ҳасабу жаҳаннама» (жаҳаннам ўтинлари) ибораси мавжуд бўлиб, у ҳабашча «ҳатаб» («Таббат» сураси, 4-оят) дейилади», — дейдилар. Бошқа бир муфассир: («Ал-Исроъ» сурасининг 68-оятдаги) «ҳосибан» сўзи — майда тошларни учуриб кетгучи «кучли шамол» бўлиб, жаҳаннамда отиладирган «ҳасабу жаҳаннама» (жаҳаннам тошлари) шундан олингандур. Шунингдек «Ҳасаба фил-арзи» — «Ерга тош терди (ётқизди)», яъни «кетди» деб ҳам айтилади. Шундай қилиб, «Ҳасаб» сўзи «ҳасбоъ» (тошлар, шағал, майда тошлар) сўзидан ясалгандур, («Иброҳим» сурасининг 16-оятдаги) «садийд» — «йиринг ва қон», («Ал-Исроъ» сурасининг 97-оятдаги) «кулламо» хабат — «ўчай деганда, сўнай деганда», («Ал-Воқиъа» сурасининг 71-оятдаги) «туурууна» — «ёндиурсизлар» деган маънодадур», — дейдилар.

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда эрдилар, шунда ул зот (муаззин пешинга азон айтмоқчи бўлганда): «Бир оз кутгил, салқин тушсин!» — дедилар. Сўнг, (у яна азон айтмоқчи бўлиб эрди): «Яна бир оз сабр қилиб тургил, токи тепаликлар соя солиб, салқин тушсин!» — деб айтдилар. Кейин, (одамларга юзланиб): «Намозни бир оз салқин тушгунча кечиктирингизлар, чунким ҳавонинг ҳарорати жаҳаннам оғзидан чиқаетгандек жуда иссиқдур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Сафардалиқ вақтимизда кун қаттиқ исиб кетди), шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўт (олов) ўз парвардигорига: «Ё раббий, бирим иккинчимни еб қуйди!» — деб шикоят қилди. Демак, ўт икки шахсдан иборат бўлиб, бири ёзда ва иккинчиси қишда намоён бўлади, ёздагисини қаттиқ исиб кетганингизда, қишдагисини эса қаттиқ совқотганингизда ҳис қиласиз», — дедилар».

Абу Жамра аз-Забъий ривоят қиладилар: «Мен Маккада Ибн Аббос бирлан бирга (суҳбатлашиб) ўлтирган эрдим, бирдан иситмалаб қолдим, шунда у менга: «Иситмангни замзам

суви бирлан пасайтиргил, чунки Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Иситма жаҳаннам оғзидан чиқадирган ҳарорат янглиғдир, уни сув бирлан пасайтирингизлар!» — деб айтганлар», — деди. («Замзам суви бирлан» деб айтган бўлишлари ҳам мумкин», — дейдилар ровий иккиланиб)».

Рофиъ ибн Хадийж ривоят қиладилар: «Мен Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг: «Иситма жаҳаннам оғзидан чиқадирган ҳарорат кабидир, уни сув бирлан пасайтирингизлар!» — деб айтганларини эшитганман».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Иситма жаҳаннам оғзидан чиқадирган ҳарорат янглиғдир, уни сув бирлан пасайтирингизлар!» — деб айтганлар».

Ибн Умар разияллоху анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Иситма жаҳаннам оғзидан чиқадирган ҳарорат кабидир, уни сув бирлан пасайтирингизлар!» — деб айтганлар».

Абу Хурайра разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Сизларнинг (бу дунёда ёқадирган барча) ўтларингиз жаҳаннам ўтининг етмиш қисмидан бир қисмидир, холос», — дедилар. Шунда бир киши ул зотга: «Ё Расулаллох, агар ҳақиқатан ҳам кифоя қиладирган бўлса...» (яъни, «Ё Расулаллох, агар жаҳаннам ўтининг қолган олтмиш тўққиз қисми кофирларни куйдириб, фожирларни азоблашга кифоя қиладирган бўлса, унда Оллох таоло унинг бу дунёдаги бир қисмини Қиёмат куни жаҳаннамга қайтармаса керак?») — деди. Жаноб Расулulloх унга жавобан: «Жаҳаннам ўти бу дунёдаги жамики ўтлардан олтмиш тўққиз қисм (баробар) ортиқ (кучли) қилинган бўлиб, улардан ҳар бирининг ҳарорати бу дунёдаги жамики ўтлар ҳароратига тенгдур» — деб айтдилар».

Яъло разияллоху анҳудан нақл қилинадики, ул киши: «Мен Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг минбарда туриб «...ва «Эй Молик!» деб нидо қилдилар» деган сўзларни қироат қилаётганларини эшитдим» — деб айтган эрканлар. («Молик» — жаҳаннам хазиначиси).

Усома разияллоху анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Қиёмат куни бир киши олиб келиниб, жаҳаннамга ташланади. Ўтда унинг қорни ерилиб, ичак-чавоқлари чиқиб кетади, тегирмон айлантираётган эшак каби гир айланади. Шунда жаҳаннам аҳли унинг тепасида тўпланишиб: «Эй фалончи, нечун бу аҳволга тушиб қолдинг, бизга амри маъруф ва наҳий мункар қилмасмидинг?» — дейишади. У: «(Ҳа), сизларга амри маъруф қилар эрдим-у, аммо ўзим унга амал қилмас эрдим ҳамда сизларга наҳий мункар қилар эрдим-у, лекин ўзим гуноҳовар ишларни қилаверар эрдим», — дейди».

10-боб. Иблис ва унинг лашкари хусусидаги маълумотлар баёни

Оиша разияллоху анҳодан нақл қилинадики, ул муҳтарама бундай деб айтган эрканлар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламни (Бану Зарийқ қабиласига мансуб Лабийд ибн ал-Аъсам исмли бир қоҳин) сеҳрлаб қўйди. Шунда ул зот аёлларига яқинлашмоқчи бўлардилар-у, аммо яқинлаша олмасдилар. (Бу ҳолат бир йил давом этди). Бир куни (менинг ҳузуримда эканликларидан мен бирлан машғул бўлиш ўрнига) Оллох таолога такрор-такрор дуо айтиб илтижо қилдилар, сўнг менга бундай дедилар: «(Эй Оиша), ниҳоят Оллох таоло шифо сўраб қилган илтижомга ижобат қилганлигидан хабардор қилиндим: икки киши (Ҳазрат Жаброил ва

Микоил) келишиб, бирлари (Ҳазрат Жаброил) бош томонимга ва иккинчилари (Микоил) оёқ томонимга ўлтиришди. Кейин, улардан бирлари иккинчиларига: «Бул кишининг қандай дардлари бор?» — деб айтдилар. Иккинчилари: «Сеҳрлаб қўйилганлар» — деб жавоб қилдилар. «Ким сеҳрлаб қуйган?» — дедилар биринчилари. «Лабийд ибн ал-Аъсам», — дедилар иккинчилари. «Нима бирлан сеҳрлаган?» — дедилар биринчилари. «Тароқ, соч толалари ва хурмо тугунчаси пўстлоғи бирлан», — дедилар иккинчилари. «Ўшал нарсалар қаерда?» — дедилар биринчилари. «(Мадинадаги) Зарвон қудуғида», — дедилар иккинчилари». Сўнг, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (бир неча саҳобалари бирлан) ўшал қудуққа бордилар. Ул ердан қайтгач, Оишага: «(Бориб қарасам), қудуқ атрофидаги хурмолар мевалари (сеҳр кучидан) шайтонлар боши янглиғ баднамо бўлиб қолибди», — дедилар. Шунда Оиша онамиз: «Сеҳргарни фош қилмоқ ва ундан эҳтиёт бўлмоқ лозимлигини одамларга айтдингизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, бундай қилмадим, чунки Оллоҳ таоло менга шифо ато этди. Одамларга зарари тегмасин, деб ўшал қудуқни кўмиб ташладим», — дедилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан нақл қилинадики, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтибдилар: «Қайси бирингиз (намоз ўқимай) ухлаб қолсангиз, шайтон энсангизнинг уч жойига тугун тугиб қўяди. Ҳар бир тугун: «Кеча ҳали узоқ, ётавер!» — деб уйғонмоғингизга йўл қўймайди. Агар сиз (ғафлат уйқусини мағлуб этиб) ўрнингиздан туриб Оллоҳ таолони зикр қилсангиз, ўшал тугунларнинг бири ечилади, кейин таҳорат олсангиз, иккинчиси, сўнг намоз ўқисангиз, учинчиси ҳам ечилади-да, эртасига тетик ва дилингиз хуш бўлиб уйғонурсиз, акс ҳолда эртасига кўнглингиз ғаш ва қулингиз ҳеч ишга бормайдиган бўлиб қолурсиз».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида (намоз ўқимай) бутун тунни уйқу бирлан ўтказган бир киши хусусида сўзлашди. Шунда ул зот: «Ўшал кишининг қулоқларига (ёки қулоғига) шайтон бавл (пешоб) қилиб қўйгандур», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Агар бирортангиз аёлингизга яқинлик қилмоқчи бўлсангиз, (аввал): «Бисмиллоҳи, ё парвардигоро, бизни шайтондан ва шайтонни сен бизга ато этадирган фарзандимиздан йироқ қилгил!» — деб айтингиз, шунда шайтон бўлажак фарзандингизга зарар етказа олмас».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Намозингизни на Қуёш чиқаётган ва на Қуёш ботаётган вақтга тўфилаб ўқимангиз!» — дедилар. Ул зот: «Агар Қуёш гардиши (уфқдан) чиқса, Қуёш баланд кутарилгунча намоз ўқимай турингиз ва агар Қуёш гардиши (уфққа) ботса, Қуёш бутунлай ботиб булгунча намоз ўқимай турингиз!» — деб ҳам айтдилар». (Чунки, киши Қуёш чиқаётган ва ботаётган вақтларда намоз ўқиса, Оллоҳ таолога эмас, балки шайтонга ибодат қилган бўлиб қолади).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар (намоз ўқиётганингизда) олдингиздан бирор нарса (одам) ўтмоқчи бўлса, уни ортига қайтарингиз, агар қайтмаса, яна қайтарингиз ва агар яна қайтмаса, унда уни ўлдирингиз, чунки у шайтондур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам рамазон закотини эҳтиётлаб туришни менга топширдилар Шунда бир одам (қошимга) келиб,

закотга берилган нарсалардан ола бошлади. Мен уни ушлаб олдим-да: «Ҳозир сени Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бораман!» — дедим. У менга: «(Агар мени қўйиб юборсанг, сенга бир нарсани ўргатаман), ўрнингга ётганинда «Оят ул-Курсий»ни ўқигил, шунда сени Оллоҳ таоло томонидан юборилган бир қўриқчи (фаришта) доимо ҳимоя қилиб туради, эрталаб ўйғонганига қадар шайтон сенга яқин кела олмайди», — деди. (Кейин, мен уни қўйиб юбордим-да, бўлган воқеани Жаноб Расулulloҳга айтиб бердим). Ул зот: «У сенга тўғри айтибди, аммо ўзи каззоб шайтон эди», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Шайтон қайси бирингизнингдир олдингизга келади-да (яъни, юрагингизга васваса соладида): «Фалон нарсани ким яратган, фалон нарсани ким яратган?» — дейди, ҳаттоки «Раббингни ким яратган?» — деб айтади (яъни, хаёлингизга мазкур саволларни келтиради). Агар (хаёлингизга шундай шайтоний) саволлар келса, дарҳол: «Аъузу биллоҳи минаш-шайтонир-ражийм!» — деб шайтоннинг васвасасидан қутилингиз!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Рагуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар рамазон ойи келса, жаннатнинг барча эшиклари очилиб, дўзахнинг барча эшиклари ёпилур ҳамда шайтонлар занжирбанд қилинур», — дедилар».

Убай ибн Каъб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтгашгарини эшитган эрканлар: «Мусо алайҳиссалом дастёрларига: «Егулигимизни олиб кел!» — дедилар. Шунда дастёрлари: «Кўрдингизми, боя қоя олдида дам олганимизда мен ҳутни (балиқни) унутиб қолдирибман, уни фақат шайтонгина ёдимдан чиқартиргандур!» — деди... лекин Мусо алайҳиссалом Оллоҳ таоло буюрган ерга қадар ҳеч машаққат тортмай етиб борган эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг машриқ томонга ишора қилиб: «Анави ерда, фитна анави ерда, фитна шайтоннинг шохи чиқадирган анави ерда!» — деб айтганларини кўрдим». (Яъни, келажакда фитнанинг шарқ томондан чиқажагини башорат қилдилар).

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар тун қанотларини ёзса, болаларингизни ташқаридан чақириб олиб, уйингизда маҳкам ушлаб ўлтирингиз, уларнинг ташқарига чиқмоқларига йўл қўймангиз, чунки шайтонлар айнан шул вақтда чор атрофга тарқалгайлар. Кейин, хуфтондан бир соат ўтгач, уларни (уй ичига) қўйиб юборингиз-да, «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб эшикни ичкаридан тамбалаб қўйингиз, сўнг «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб чироқларингизни ўчирингиз, кейин «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб мешларингизнинг оғзини боғлангиз ҳамда бўлак идишларингизнинг устини бирор нарса бирлан ёпиб қўйингиз».

Сафиййа разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эътикофда ўлтирган эрдилар, мен тунда ул зотни кўргани бордим. Бирмунча вақт суҳбатлашгач, ўрнимдан турдим-да, кетишга чоғландим. Шунда Жа-ноб Расулulloҳ ҳам туриб, мени ташқарига кузатиб чиқдилар. Эътикофда ўлтирган жойлари Усома ибн Зайднинг хонадони бўлиб, олдимиздан икки ансорий киши ўтиб қолди. Улар Жаноб Расулulloҳни кўриб, қадамларини тезлатишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Шошманглар, бу Сафиййа бинти Ҳуйайдур!» (яъни, «Бу ўзимнинг хотиним, тағин бегона аёл деб ўйламанглар!») — дедилар. Улар: «Субҳоналлоҳ, ё Расулаллоҳ!» (яъни, «Худо асрасин, С Расулаллоҳ!») — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Шайтон инсон қон томирларида юради, шул боисдан ҳам (шайтон) сизларнинг кўнглингизга бирор ёмон гап келтирмадимикан, деб хавотир олдим», — дедилар».

Сулаймон ибн Сурад разиялшху анху ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллатлоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўлтирган эрдим, бир маҳал икки киши ўзаро сўкишиб қолди. Шунда улардан бирининг юзи (азбаройи қаттиқ ғазаблангапидан) қизариб кетиб, бўйин томирлари бўртиб чиқди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен шундай бир сўзни биламанки, ким уни айтса, дарҳол ғзаби босилур», — дедилар (яъни, бу сўз «Аъузу биллоҳи минаш-шайтони» бўлиб, ким уни айтса, ғзаби босилур, чунки ғзаб шайтон васвасаларидан биридур). Одамлар ғзабнок кишига: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдиларки, «Аъузу биллоҳи минаш-шайтони» [«Оллоҳ таоло мени шайтоннинг ёмонлигидан (васвасасидан) ўз паноҳида асрасин!>] деб айтар эмишсан», — дейишди. Ғзабнок киши: «Нима, мен жинни бўлибманми?!» (яъни, «Нима, мен жинни бўлибманмики, «Аъузу биллоҳи минаш-шайтони» деб айтаман?!» — деди, эҳтимол ўшал одам мунофиқлардан ёки жоҳил араблардан бири бўлган бўлса керак).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анху ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқидилар, сўнг: «(Намоз ўқийётганимда) шайтон намоён бўлиб, намозимни бузмоқ ниятида менга ҳамла қилди, аммо Оллоҳ таоло уни мағлуб этмоғимга имкон берди..», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анху ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар (Ҳаййа алас-салот, ҳаййа алал-фалоҳ») деб намозга чақирилса, (намозхонни васваса қилмоқ ниятида келган) шайтон ортидан қаттиқ ел чиқариб, тумтарақай қочиб қолгай. (Намозга даъват қилгувчи сўзлар) тугагач эрса, яна қайтиб келгай. (Муаззин томонидан) «Ас-Салоту хайрун минан-навм» деб айтилганда яна тумтарақай қочиб қолгай-да, (бу сўзлар) тугагач, яна қайтиб келгай. Кейин: «Фалон нарсани ва фалон нарсани эсла!»— деб инсон (намозхон) қалбига васваса солгай, ҳатто намозхон уч ракъат ўқидими ё тўрт ракъат ўқидими, билмай қолгай. Агар намозхон уч ракъат ўқидими ё тўрт ракъат ўқидими, билмай қолса, икки бор саждаи саҳв қилсин!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анху ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Шайтон Марям ўғли Исо алайҳиссаломдан бўлак ҳар бир инсон фарзанди туғилганда унинг икки биқинига бармоғини тикиб олади (чимчилайди). Шайтон Исо алайҳиссаломнинг биқинларига ҳам бармоғини тикмоқчи бўлганда тиколмаган, (ул киши ўралиб туғилган) парда бунга йўл қўймаган».

Абу Дардоъ разияллоҳу анху ҳақларида ривоят қилинадики, бир йигит (Алқама ибн Қайс) Шомдаги масжидда: «Ё парвардигоро, менга бир солиҳ ҳамсуҳбат насиб этгил!» — дея Абу Дардоънинг ёнларига ўлтирибди. Шунда Абу Дардоъ ундан: «Қаерликсан?» — деб сўрабдилар. У: «Куфаликман» — деб жавоб берибди. Абу Дардоъ: «Ўзгалар билмайдиган сирни билувчи киши (яъни, Хузайфа ибн ал-Йамон) сизларнинг орангизда эмасми?»— дебдилар. У: «Ҳа, шундай», — дебди. Абу Дардоъ: «Оллоҳ таоло ўз Расулининг дуосига ижобат қилиб шайтондан ҳимоя қилган киши (яъни, Аммор ибн Йосир) ҳам сизларнинг орангизда эмасми? — дебдилар. У: «Ҳа, шундай», — дебди...».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Фаришталар булутлар орасида туриб (Оллоҳ таолонинг иродаси бирлан) ерда бўладирган ишлар хусусида ўзаро суҳбатлашишганда шайтонлар уларнинг сўзларини ўғринча эшитиб олишади-да, уларга юзта ёлфон-яшиқ гапларни қўшиб-чатиб, шиша идишдаги суюқликни бирор бошқа идишга қуйгандек қоҳин қулоғига қуйишади».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Эснаш шайтон томонидан содир қилинади. Агар бирортангизга эсноқ келиб қолса, (оғзингизга кафтингизни қўйиб) имкон қадар уни қайтарингизки, «ҳо» деб ҳомуза тортиб юборсангиз, шайтон (хушнуд бўлганидан мириқиб устингиздан) кулгай».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Уҳуд куни мушриклар мағлуб бўлганда Иблис: «Эй Оллоҳнинг бандалари, ортингиздагилардан эҳтиёт бўлингизлар!» — деб (муслмонларга) қичқирди. Шунда (олдинги сафда жанг қилаётган муслмонлар чалғиб қолишиб) ортларига қайтишди. Натижада муслмонлар лашкарининг олдинги сафи кейинги сафи бирлан ўзаро жангга киришиб кетди. Бир вақт Ҳузайфа (жанг майдонини кузатаётиб) отаси Ал-Йамонни кўриб қолди. Шунда у (отамни ўлдириб қўйишмаса эрди, деб хавотир олиб): «Эй Оллоҳнинг бандалари, бу менинг отам, бу менинг отам!» — деб (ўзаро жанг қилаётган муслмонларга) қичқирди. Аммо, Оллоҳ таоло ҳақи! Улар ўзларини тутиб қололмай, уни ўлдириб қўйишди. Шунда Ҳазайфа уларга: «Оллоҳ таоло сизларнинг (бу гуноҳларингизни) мағфират қилсин!» — деди, холос. Урва айтадиларки, Ҳузайфа то Оллоҳ таолога рубарў бўлгунларига қадар ҳам уларга ёмонлик қилмай, эзгулик қилишда давом этаверибдилар».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кишининг намозда аланглаши (атрофига ўгирилиб қараши) хусусида сўрадим. Шунда ул зот: «Бу шайтоннинг бирортангизни чалғитиб, намозингиздан ўғирлаб олмоғидур», — дедилар».

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Солиҳ (яхши, кўнглингизни хушнуд қиладирган) туш Оллоҳ таолодан ва алғов-далғов (ёмон, кўнглингизни ғаш қиладирган) туш шайтондандур. Агар бирортангиз алғов-далғов (қўрқинчли) туш кўрсангиз, чап томонингизга тупуриб қуйингиз-да, сўнг «Аъузу биллоҳи минаш-шайтони» деб кўрган алғов-далғов тушингизнинг ёмонлигидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилангиз, шунда у (туш) сизга зарар келтира олмай».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳул-мулку ва лаҳул-ҳамду ва ҳува ъала кулли шайъин қадийр, деб кунига юз марта айтган киши ўнта қул озод қилганлик савобини олур ҳамда унга юзта амали солиҳ ёзилиб, юзта гуноҳи ўчирилур, шунингдек (бу дуо) ўшал куни эртадан то кечгача уни шайтондан ҳимоя қилур. (Бу дуони) кунига юз мартадан ортиқ айтган киши эришган савобларга бўлак ҳеч бир кимса эриша олмас!».

Саъд ибн Абу Ваққос ривоят қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоққа рухсат сўрадилар. Шунда ичкарида бир гуруҳ Қурайш аёллари бор бўлиб, улар пайғамбаримизнинг овозларини босиб кетгудек баланд овоз бирлан ул зотга саволлар беришар эрди. Ҳазрат Умар изн сўраганларида аёллар ўринларидан туриб, ҳижобларини (юзларига) тушириб олишди. Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга изн бера туриб кулиб қўйдилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло сизни ҳамиша кулдирсин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳузуримдаги анави хотинларнинг қилган ишларидан таажжубландим, сенинг овозингни эшитибок ҳижобларини тушириб олишди», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, ахир улар энг аввало (барчадан кўра) сиздан ҳайиқмоқлари лозим эрмасми?!» — дедилар. Сўнг, аёлларга қарата: Эй ўзига-ўзи душман бўлган аёллар! Мендан ҳайиқасизлар-у, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳайиқмайсизларми?!» — деб айтдилар. Аёллар: «Ҳа, шундоқ, чунки сиз Жаноб Расулulloҳга нисбатан тўнг ва қўполроқсиз!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, (эй Умар), башарти

шайтон йўлингда дуч келса, (дағаллигиндан) бўлак йўлдан кетган бўлур эрди!» — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз уйқудан уйғониб, таҳорат олсангиз, бурнингизни уч бор қоқиб ташлангиз, чунки шайтон тунда унинг ичига кириб олур», — дедилар».

11-боб. Жинлар ҳамда уларнинг савоби ва жазоси хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй жинлар ва инсонлар жамоалари! Сизларнинг қошларингизга ўз жинсларингиздан бўлмиш пайғамбарлар менинг оятларимни сизларга баён қилиб ва сизларни бу кунга мубтало бўлмоғингиздан огоҳлантириб келмаганми эрдилар?! Улар: «Биз ўз гуноҳимизга иқрор бўлдик»,— дейишди. Уларни дунё ҳаёти алдаб қўйган бўлиб, улар кофир бўлганликларини эътироф қилганлари ҳолда ўзлари ўзларига гувоҳлик бердилар. Бунинг (яъни, Оллоҳ таоло пайғамбарлар юбориб, халқни барча хайру шаррдан хабардор қилганлигининг) боиси шулки, парвардигорингиз аҳолиси ғофил (беҳабар) бўлган шаҳарларни зулм бирлан ҳалок қилгувчи эмасдур ва ҳар ким учун қилган амаллари ажридан даражалар бордур ва парвардигорингиз уларнинг қилаётган амалларидан беҳабар эмасдур» («Ал-Анъом» сураси, 130, 131 ва 132-оятлар).

«Бахсан» («Ал-Жин» сураси, 13-оят) — «зиён» демақдир.

Мужоҳид разияллоҳу анҳу: «Қурайш кофирлари: «Фаришталар Оллоҳнинг қизлари бўлиб, уларнинг оналари жинлар сардорининг қизларидур» — деб айтишди. Шунда Оллоҳ таоло: «Ва (мушриклар) Оллоҳ ила жинлар ўртасида насаб (қариндошлик) бор, деб ҳисобладилар, ваҳоланки жинлар уларнинг (мушрикларнинг Оллоҳ қиладирган ҳисоб-китобга) ҳозир қилингувчи эканликларидан (яхши) хабардордурлар» — деб айтди», — дедилар. («Ас-Соффот» сураси, 158-оят).

Абдурраҳмон ибн Абдуллоҳ ибн Абдурраҳмон ибн Абу Саъсаъа ал-Ансорий ривоят қиладиларки, Абу Саъид ал-Худрий ул кишининг оталарига бундай деб айтган эрканлар: «Мен сенинг қўйларни ҳамда яйловни севишингни кўриб турибман, қўйларингни боқиб юрганингда ёки яйловда бўлганингда намозга азон айтсанг, баланд овоз бирлан айтгил, чунки муаззин овози қанчалик узоқларга етиб борса, шунчалик кўп жину инсонлар ёки бўлак нарсалар эшитиб, Қиёматда унинг азон айтиб (намоз ўқиганига) гувоҳлик бергайлар».

Абу Саъид ал-Худрий: «Мен бул ҳадисни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганман», — дейдилар.

12-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй ҳабибим), Биз бир гуруҳ жинларни Қуръон тингласинлар, деб сизнинг ҳузурингизга юбориб эрдик. Улар (Қуръон тиловатида) ҳозир бўлган вақтларида (бир-бирларига): «Сукут сақлаб турингизлар!» — деб айтдилар, (Қуръон тиловати) тугагач эрса, ўз қавмларига огоҳлантирувчи бўлиб қайтдилар-да: «Эй қавмимиз, биз шундай бир Китобни (Қуръонни) тингладикки, у Мусодан кейин нозил бўлган бўлиб, ўзидан аввал (нозил этилган) китобларни тасдиқлаб, ҳақ (дин)га ва тўғри йўлга ҳидоят қилур. [Жинларнинг «(Қуръон) Мусодан кейин нозил бўлган...» деганининг боиси шуки, улар Мусо алайҳиссалом ва Тавротни ҳамда Муҳаммад алайҳиссалом ва Қуръонни билишар, аммо Исо алайҳиссалом бирлан Инжилдан мутлақо беҳабар эдилар» — дейишади баъзи муфассирлар]. Эй қавмимиз, Оллоҳ тарафига даъват қилгувчининг (Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг) сўзларини

қабул қилингизлар ва унга иймон келтирингизларки, Оллоҳ баъзи гуноҳларингизни мағфират қилур ҳамда дардли азобдан сизларга паноҳ берур ва кимки қабул этмаса Оллоҳ тарафига даъват қилгувчининг сўзларини, бас у ер юзида (Оллоҳнинг ғазабидан) қочиб қутилгувчи эмасдур ва йўқдур унга Оллоҳдан бўлак химоячилар, ана ўшалар аниқ гумроҳдурлар» — деб айтишди». («Ал-Ахқоф» сураси, 29, 30, 31 ва 32-оятлар).

13-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «...ва (Оллоҳ) ҳар турли ҳайвонларни тарқатиб қўйган (Ерда) ақлли қавм учун (ўз парвардигорлари бирлан унинг қудратини идрок қилмоқларига етарли)... аломатлар мавжуддур» («Ал-Бақара» сураси, 164-оят).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Субҳон» — «ҳаййа» (илон) сўзининг музаққари бўлиб, илонлар жинлар жинсидан дейилади. («Худ» сурасининг) «Ўрмалаган (юрган) ҳар қандай жониворни ул зот (Оллоҳ таоло) пешонасидан тутиб турур» деган (56-оятининг) мазмуни «Барча жониворлар тамоман Оллоҳ таолонинг ҳукми ва қўл остидадур» демақдур. («Мулк» сурасининг 19-оятда) «Улар тепаларида қанотларини дам ёзиб ва дам йиғиб учиб юрган қушларга (бир) қарамайдиларми?! Уларни ёлғиз Раҳмоннинг ўзигина (ҳавода муаллақ ҳолда) тутиб турур...» деб айтилгандур».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб бундай деганларини эшитган эрканлар: «Илонларни — устида хурмо баргига ўхшаш икки оқ аломати бор илонларни ҳамда думи калта (тўмтоқ) илонларни ўлдирингизлар, чунки улар иккиси кўзни кўр қилиб, ҳомилани туширади».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Бир маҳал мен бир илонни ўлдирмоқчи бўлиб таъқиб қилаётган эрдим, Абу Лубоба менга: «Уни ўлдирма!» — деб қичқирди. Мен: «Ахир, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам илонларни ўлдирмоқни амр қилганлар-ку?!» — дедим. У: «Шундан кейин, ул зот хонаки (оқ) илонларни ўлдирмоқдан қайтарганлар, улар ўйларда яшовчи жиндурлар», — деди».

14-боб. Мусулмоннинг энг яхши моли унинг тоғлар тепасига ҳайдаб кетадиган қўйлари эканлиги ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Яқин келажақда кишининг энг яхши моли динини фитналардан олиб қочиб тоғлар тепасига (водийларга) ҳамда ёмғир ёғадирган жойларга (чўлларга) ҳайдаб кетадиган қўйлари бўлиб қолур».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўфрнинг боши машриқ томонда бўлиб, манманлик ва кибр отбоқар, туябоқар ва молбоқарларда, яъни кўчманчиларда, вазминлик (босиқлик, камтарлик) эрса қўйбоқарлардадур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар хўрозларнинг қичқирганини эшитсангиз, Оллоҳ таолодан лутфу марҳамат қилмоғини сўрангиз, чунки улар фариштани кўриб қолгандурлар ва агар эшакнинг ҳанграганини эшитсангиз, «Аъузу биллоҳи минаш-шайтони» деб айтингиз, чунки у шайтонни кўриб қолгандур», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тун қанотини ёзса ёки кунни кеч қилган бўлсангиз, болаларингизни (ташқарига чиқармай, уйда) олиб ўлтирингиз, чунки айнан шул вақтда шайтонлар атрофга тарқалгайлар. Туннинг бир соати ўтгач эрса, уларни (уйда қолдирингизда), «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм» деб эшикларни тамбалаб қуйингиз, шунда шайтон тамбаланган эшикни оча олмайди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бану Исроилга мансуб бир қанча одамлар йўқолиб қолди, уларга нима бўлгани номаълум. Мен эсам уларни айнан сичқонлар (каламушлар)нинг ўзи (яъни, улар сичқонларга айлантирилган) деб ҳисоблайман, чунки сичқонлар туя сути қуйилса, ичмайди, қуй сути қуйилса, ичади», — дедилар. (Оллоҳ таоло Бану Исроилга туя сути бирлан гўштини ҳаром қилиб, қуй сути бирлан гўштини ҳалол қилгандур). Мен Каъбга шул ҳадисни айтиб берган эрдим, у менга: «Сен бу ҳадисни Жаноб Расулulloҳнинг ўз оғизларидан эшитдингми?» — деди. Мен унга: «Ҳа, ўз оғизларидан эшитдим», — дедим. Каъб такроран: «Сен бу ҳадисни Жаноб Расулulloҳнинг ўз оғизларидан эшитдингми?» — деб сўради. Мен (жаҳлим чиқиб): «Жаноб Расулulloҳдан нимаики эшитган бўлсам, айтдим, мен Тавротдан олиб айтмайман!» — дедим».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сичқонни «зарарқунанда» деганларини биламан, аммо уни ўлдиришни буюрганларини сира эшитмаганман», — дейдилар.

Саъд ибн Абу Ваққос (эса): «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сичқонни ўлдиришни амр қилганлар» — деб таъкидлайдилар.

Умму Шарик (ҳам) айтадиларки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сичқонларни ўлдирмоқни амр қилган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Устида хурмо баргига ўхшаш икки оқ аломати бор илонларни ўлдирингизлар, чунки улар кўзни кўр қилиб, ҳомилани туширади», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо Жаноб Расулulloҳнинг думи калта (тўмтоқ) илонларни (ҳам) ўлдирмоқни амр қилганларини айтган эрканлар, чунки бундай илонлар (ҳам) кўзни кўр қилиб, ҳомилани туширар эркан (яъни, юқорида тилга олинган илонларга ҳомиладор аёлнинг кўзи тушса, боласи тушиб қолар экан ёхуд шундай илоннинг кўзи тушган инсон дарҳол ўлар ё кўзи кўр бўлиб қолар экан).

Ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Ибн Умар илонларни ўлдирар эрдилар, кейин бундай қилмоқдан қайтарилдилар. Ибн Умар бундай дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларининг деворларидан бирини бузганларида кесаклар орасидан илон пўстини топиб олдилар, шунда ул зот саҳобаларга: «Қидиринглар-чи, ўзи қаерда эркан?» — дедилар, саҳобалар уни кесаклар орасидан излаб топишгач: «Уни ўлдиринглар!» — деб амр қилдилар. Шунинг учун мен уни ўлдирган эдим. Кейин, мен Абу Лубобани учратдим, шунда у менга бундай деди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жинлардан (хонаки оқ илонлардан) бўлак ҳар қандай думи калта, устида хурмо барги янглиғ икки оқ аломати бор илонларни ўлдирингизлар, чунки бундай илонлар ҳомилани тушириб, кўзни кўр қилур, уларни

улдирингизлар!»— деб айтдилар».

Нофиъ айтадиларки, Ибн Умар илонларни ўлдирар эрканлар. Абу Лубоба Жаноб Расулulloхнинг хонаки жинларни (хонаки оқ илонларни) ўлдирмоқдан қайтарганликлари ҳақида айтганидан сўнг, ул киши бундай қилмай қўйибдилар.

15-боб. Агар бирортангизнинг шаробингизга (сув, шарбат, суюқ овқат каби нарсаларингизга) пашша тушиб қолса, уни (бутунлай) ботириб, (сўнг олиб ташлангиз), чунки унинг бир қанотида дард, иккинчисида даво бордур ҳамда жониворлардан беш фосиғи (зараркунандаси) ҳарамда (муқаддас ҳаж масканида ҳам) ўлдирилаверади.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Жониворлардан) беш фосиғи (зараркунандаси ҳатто) ҳарамда (муқаддас ҳаж масканида ҳам) ўлдирилаверади, улар — сичқон, чаён, калхат, қарға ва қопоғон (қутурган) итдур», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жониворлардан чаён, сичқон, қопоғон (қутурган) ит, қарға ва калхатни ўлдирган одам, ҳатто эҳромда бўлса ҳам, гуноҳкор бўлмас», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Хуфтонда идишларнинг устини ёпиб, мешлар оғзини боғлаб, эшикларни тамбалаб ва болаларингизни (уйда маҳкам) ушлаб ўлтирингиз, чунки (шул вақтда) жинлар атрофга тарқаладилар (ёки олиб қочадилар). Ётишдан аввал чироқларни ўчириб қўйингизлар, чунки зараркунандаларнинг (сичқонларнинг) чироқ пилигини тортқилаб, хонадон аҳлини ёндириб юбориши эҳтимолдан холи эрмас».

Алқама ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Арафа кечаси) биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (Минодаги) ғорда эрдик, шул вақт (ул зотга) «Вал-Мурасалоти урфан» сураси нозил бўлиб қолди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ уни тиловат қилаётганларида биз ул зотнинг муборак оғизларидан илиб олиб ўрганаётган эрдик, бирдан бир илон инидан чиқиб, (бизга ҳамла қилди), биз уни ўлдирмоқ бўлиб таъқиб қилган эрдик, у биздан чаққонроқ ҳаракат қилиб, инига қайтиб кириб кетди. (Буни кўриб) Жаноб Расулulloҳ: «Сизлар унинг ёмонлигидан ўзларингизни эҳтиёт қилганингиз каби, у ҳам сизларнинг ёмонлигингиздан ўзини эҳтиёт қилди», — дедилар». (Бу ҳадисда ҳатто эҳром кийган одам ҳам Жаноб Расулulloҳ ўлдирмоқни амр қилган илонларни ўлдирмоғи мумкинлигига ишора қилинади).

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир аёл дўзахга ташланди, боиси — ул бир мушукни боғлаб қўйиб, унга сира овқат бермаган, унинг ўзи ердаги жониворларни тутиб емоғи учун ҳам ечиб юбормаган», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Пайғамбарлардан бири (дам олмоқ бўлиб) бир дарахт остига келиб ўлтирдилар. Бир маҳал бир чумоли ул кишини чақиб олиб эрди, кийимларини ечиб ичидан чумолини олиб ташлашни ҳамда унинг инига ўт қўйишни амр қилдилар. Шунда Оллоҳ таоло ул кишига ваҳий юбориб: «Сизни битта чумоли чақмаганмиди?! (Нега энди битта чумолини деб, бутун чумолилар инига ўт қўйдингиз?!) — деди».

16-боб. Агар бирортангизнинг шаробингизга пашша тушиб қолса, уни бутунлай ботириб, сўнг олиб ташлангиз, чунки унинг бир қанотида дард, иккинчисида даво бордур

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар бирортангизнинг шаробингизга (сув, шарбат, суюқ овқат каби нарсаларингизга) пашша тушиб қолса, аввал уни бутунлай ботириб, сўнг олиб ташлангиз, чунки унинг қанотларидан бирида дард, иккинчисида даво мавжуддир».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир ит қудуқ тепасида ташналиқдан ҳаллослаб ўлар ҳолда турган эрди. Бир фоҳиша ўшал ердан утиб кетаётиб (итга раҳм қилдида), маҳсисини ечиб қўнжида қудуқдан сув олиб унга ичирди. Оллоҳ таоло шул боисдан унинг гуноҳларини мағфират қилди»

Абу Талҳа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фаришталар ит ва сурат бор уйга кирмаслар», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қопоғон (қутурган) итларни ўлдирмоқни амр қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки ит боқса, кундалик савоб ишларига бериладирган ажрларнинг бир қийротидан (ёки икки қийротидан) маҳрум бўлур. Қўриқчи, подачи ва овчи итлар бундан мустаснодур».

17-боб. Одам (алайҳиссалом)нинг яратилишлари ҳамда ул кишининг зурриётлари ҳақида

«Салсол» — «қум аралаш (қуруқ) лой» бўлиб, чинни (сопол) каби жаранглайди. Бу сўз «Ал-Ҳижр» сурасидаги «Дарҳақиқат, биз яратдик инсонни (Одам алайҳиссаломни) силлиқ (майин) қора лойдан тайёрланган жарангдор қуруқ лойдан» деган 26-оятда ҳамда «Ар-Раҳмон» сурасидаги «(Оллоҳ) яратди инсонни (Одам алайҳиссаломни) чинни (сопол) каби жарангдор қуруқ лойдан» деган 14-оятда мавжуддур.

18-боб. Оллоҳ таолонинг «Эслангиз, (эй ҳабибим), парвардигорингизнинг фаришталарга: «Мен (Одамни) Ер юзига ноиб қилмоқни ирода қилдим» — деб айтганини» деган қавли ҳақида («Ал-Бақара» сураси, 30-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло Одам алайҳиссаломни бўйлари олтмиш зироъ келадирган қилиб яратди (1 зироъ — 0,75 см). Сўнг, ул кишига: «Боргил, анави фаришталарга салом бергил ва уларнинг саломинга олган алиқларини яхшилаб эшитиб олгил, чунки бу сенга ва сенинг зурриётинга йўлланган салом булгусидур!» — деди. Одам алайҳиссалом (уларнинг қошига бориб): «Ассалому алайкум!» — дедилар. Улар: «Ас-Салому алайка ва раҳматуллоҳи!» — деб саломнинг алигига «ва раҳматуллоҳи»ни қўшиб айтишди. Ҳар бир жаннати банда Одам алайҳиссаломнинг қиёфаларида (яъни, ўшал кишидек барваста ва чиройли қиёфада) жаннатга кирурки, инсон буй-басти ва ҳусни (ўшал даврдан) ҳозирга қадар тобора нуқсли бўлиб бормоқдадур».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мўминларнинг дастлабки гуруҳи юзлари тулин ой монанд балқиган ҳолда жаннатга кириб келадилар, уларнинг босган изларидан самодаги энг ёруғ юлдуз шуъласи каби бир ёғду таралиб туради. Энди улар жаннатда на пешоб ва на ҳожат қиладилар ва на бургалардан тозаланадилар ва на бурун қоқадилар. Уларнинг тароқлари олтиндан бўлиб, терларидан мушк ҳиди анқиб туради. Тутатқидонлари тутатқиси эрса хушбуй уд ёғочидан бўлиб, хотинлари гўзаллиги кўзни ҳайратга соладирган ҳурлар булади. Улар барчалари яқдил бўлишиб, буйлари олтамиш зироъ (1 зироъ — 0,75 см) бўлмиш оталари Одам алайҳиссалом каби гўзал қиёфада буладилар».

Зайнаб бинти Абу Салама Умму Саламадан нақл қиладилар: «Умму Сулайм деган бир аёл: «Ё Расулаллоҳ! Оллоҳ таоло ўз бандаларига билдириб қуймоқни ирода қилган уятли масалаларни баён қилмоқдан тортинмайди, шул боисдан мен ҳам шундай масала хусусида сурамоқдан тортинмайман. Айтингиз-чи, агар аёл тушида эр бирлан жимоъ қилишиб, булғаниб қолса, унга ғул лозимми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, уйғонганида маний чиққанини кўрса», — дедилар. Шунда (ул зотнинг ҳузурларида турган) Умму Салама кулиб: «Аёл ҳам булғаниб қоладими? (Аёлдан ҳам маний чиқадими?)» — дедилар. (Бу эса баъзи аёлларнинг ўзидан маний чиққанини сезиб, баъзиларининг сезмаслигига далилдур). Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, булғаниб, маний чиққанини кўради. Агар аёлдан маний чиқмаса, ул ҳолда не сабабдан боласи унга ўхшаб қолади?!» — дедилар». (Жаноб Расулulloҳнинг аёлдан ҳам маний чиқиши ҳақидаги бу сўзларини ул зотнинг «Эр ва хотиндан қайси бири манийни олдин тўкса, боладаги ўхшашлик ўшандандур» деган сўзлари қувватлайди).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Салом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Мадинага келганларини эшитиб, ул зотнинг ҳузурларига борди-да: «Мен сиздан фақат пайғамбаргина биладирган уч масала хусусида сурайман: Қиёматнинг дастлабки белгиси нима? Жаннат аҳли ейдирган дастлабки таом нима? Бола нима боисидан отасига ва нима боисидан тоғаларига ўхшайди?» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳозиргина Ҳазрат Жаброил мазкур масалалар хусусида менга хабар етказдилар», — дедилар. Абдуллоҳ: «Ул киши (яъни, Ҳазрат Жаброил) яҳудийларга душман фаришталардандурлар», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга жавобан бундай деб марҳамат қилдилар: «Аmmo, Қиёматнинг дастлабки белгиси шуки, аланга (ўт чиқиб), машриқдан магрибгача ерлардаги одамларни маҳшарга тўплайди. Жаннат аҳли ейдирган дастлабки таом эрса, хут (кит ёки улкан балиқ) жигари ўсимтасидир. Боладаги ўхшашлик хусусига келсак, эр хотинига етганда, агар эрнинг манийси аёлниқидан илгари тўкилса, бола отасига ва агар аёлнинг манийси эрниқидан олдин тўкилса, бола онасига ўхшайди». Абдуллоҳ (Жаноб Расулulloҳнинг жавобларини эшитгач): «Мен сизнинг Оллоҳнинг расули эканингизга шаҳодат келтирдим!» — деди. Кейин, у: «Ё Расулаллоҳ! Яҳудийлар фирибгар, ёлғончи қавмдур, агар сиз мен ҳақимда улардан сўрамасингиздан аввал Исломга кирганимни билган бўлсалар, ҳузурингизда менга тўхмат қиладилар» — деб айтди. Шу аснода Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига яҳудийлар келиб қолиб эрди, Абдуллоҳ ичкарига кириб турди. Жаноб Расулulloҳ яҳудийларга: «Қавмингиздаги Абдуллоҳ ибн Салом қандай одам?» — дедилар. Шунда яҳудийлар (Абдуллоҳнинг Исломга кирганидан бехабар бўлгани учун): «У энг улуғимиз ва энг улуғимизнинг ўғлидур ҳамда у энг яхшимиз ва энг яхшимизнинг ўғлидур», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Фикрингиз қандай, агар Абдуллоҳ Исломга кирса, (сизлар ҳам Исломга кирасизларми)?» — дедилар. Яҳудийлар: «Оллоҳ уни бундан ўз паноҳида асрасин!» — дейишди. Шунда Абдуллоҳ ичкаридан уларнинг олдига чиқиб келди-да: «Ашҳаду ан-ло илоҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Муҳаммадан Расулulloҳи!» — деб айтди. Яҳудийлар (буни эшитиб): «У

ёмонимиз ва ёмонимизнинг ўғлидур» — дея уни ёмонлашга тушишди».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бану Исроил бўлмаганда эрди, гўшт сасимаган бўлар эрди ва агар (Момо) Ҳаво (Ҳаввоъ) бўлмаганда эрди, аёл эрига хиёнат қилмаган бўлар эрди»,— дедилар». (Яъни, қадимда яҳудийлар «Бақара» сурасининг 57-оятда зикр қилинган салво — бедана гўштини очкўзлик қилиб, эҳтиётлаб олиб қўядирган бўлдилар ва бунинг учун Оллоҳ таоло уларни жазолади, чунки бундай қилмаслик уларга буюрилган эрди. Ўша вақтдан бошлаб гўшт сасийдирган бўлиб қолган. Жаннатда Момо Ҳаво шайтоннинг васвасасига учиб, Одам алайҳиссаломни Оллоҳ таоло емоқларини манъ қилган дарахт мевасидан (буғдойдан) татиб кўрмоққа ундаганлар, сўнг иккалалари ундан татиб курганлар. Жаноб Расулulloҳ аёлларнинг эрга хиёнати айнан ана шу вақтдан бошланганлигига ишора қиладилар).

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Аёллар бирлан яхши муомалада бўлингизлар, деб сизларга васият қилурманки, улар хусусидаги қуйидаги васиятимни қабул қилиб; унга амал қилингизлар: «Дарҳақиқат, улар қобирғадан яратилган бўлиб, қобирғанинг энг қийшиқ (эгри) ери эса унинг тепасидур. Агар уни тўғрилашга киришсангиз, синдириб куюрсиз ва агар қўйиб юборсангиз, у яна ўз эгри ҳолида қолгай. (Шул боисдан ҳам) аёллар бирлан яхши муомалада бўлингизлар (улар бирлан бамаслаҳат иш тутингизлар ва мурсою-мадора қилингизлар!)».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло келгусида албатта қилмоғини ваҳий орқали ваъда қилган амаллар хусусида рост сўзловчи Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга қуйидаги ҳадиси шарифларини марҳамат қилдилар: «Қайсинингизнинг бўлмасин, (нутфа ҳолидаги) жуссангиз (отангиз пушти камаридан чиқиб) онангиз қорнига тушгач, ул ерда қирқ кун давомида таркиб топиб (ўзаро бирикиб) етилгай, кейин яна шунча муҳлатда лахта қонга айлангай, сўнг яна шунча муҳлатда бир парча эт шаклига келгай. Шундан сўнг, Оллоҳ таоло бир фариштани (бачадонга) юборгай, унга: «(Ҳомиланинг) касбини, ризқини, умрининг қанчалигини ва бахтсиз ёким бахтли эканлигини (пешонасига) битиб қуйгил!» — деб амр қилингай. Кейин, унга (ҳомилага) руҳ (жон) пудалгай (киргизилгай). Дарҳақиқат, сизлардан кимдир ўзи бирлан жаннат оралиғида бир газ масофа қолгунча (жаннат аҳлига мансуб) амалларни қилгай. Аммо, пировардида (фаришта томонидан пешонасига) ёзиб қуйилган тақдири ундан узиб ўтгай-да, у дўзахийлар ишини қилиб қўйиб, жаҳаннамга киргай. Шунингдек, (сизлардан кимдир) ўзи бирлан дўзах оралиғида бир газ масофа қолгунча (жаҳаннам аҳлига мансуб) ишларни қилгай. Лекин, пировардида (фаришта томонидан пешонасига) ёзиб қуйилган тақдири ундан узиб ўтгай-да, у жаннатилар ишини қилиб, жаннатга киргай». (Юқоридаги «...бир газ масофа қолгунча» иборасининг маъноси — «ўлимига оз қолганда» демақдур).

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло бачадонга бир фариштани вакил қилиб юборади, фаришта: «Парвардигоро, нутфа бўлди, парвардигоро, лаҳга қон бўлди, парвардигоро, бир парча эт бўлди», — дейди. Кейин, Оллоҳ таоло, агар уни яратишни (дунёга келтиришни) ирода қилса, фаришта: «Парвардигоро, ўғилми ё қизми? Бахтсизми ё бахтлими? Ризқи қанча? Умри қанча?» — деб сўрайди. Сўнг, у (Оллоҳ таоло нима деб амр қилса), шуни онанинг қорнида (ҳомиланинг пешонасига) ёзиб қўяди».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Зулм бирлан (ноҳақ) ўлдирилган ҳар бир жоннинг хунига дастлабки

одамнинг (яъни, Одам алайҳиссаломнинг катта) ўғиллари шерик бўлур, чунки у биринчи бўлиб одам ўлдиришни бошлаб берган шахсдур».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло (Қиёмат куни) дузаҳда энг енгил азоб тортадирган шахсга (Абу Толибга): «Агар ердаги бойликлар сеники бўлганда, уларни ҳозирги аҳволингдан қутулмоғинг учун берган бўларми эрдинг?» — дейди. У: «Ҳа», — дейди. Шунда Оллоҳ таоло: «Мен сендан ҳали сен Одам алайҳиссаломнинг пушти камарида эканлигингда (ҳали руҳлик вақтингда) бундан осонроқ нарсани, яъни сени дунёга келтирган чоғимда менга ширк келтирмаслигингда ваъда бермоғингни сўраган эрдим, аммо сен бундан бош тортган эрдинг», — дейди».

19-боб. Рухлар (фаришталар)нинг беҳисоб қўшин эканлиги ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг «Рухлар (фаришталар) беҳисоб қўшин бўлиб, унинг қанчалигини ҳам билиб бўлмас, бсҳисоб эканлигини ҳам инкор қилиб бўлмас!» деб айтганларини эшитганман».

20-боб. Оллоҳ таолонинг «Ва батаҳқиқ биз юбордик Нуҳни ўз қавмигаки...» деган қавли хусусида («Алҳуд» сураси, 25-оят)

Ибн Аббос: «(«Алҳуд» сурасининг 27-оятдаги) «бодийар-раъйи» — «бизга туюлган нарса», (шу суранинг 44-оятдаги) «ақлийий» — «гухта» ҳамда (40-оятдаги) «ва форат-таннууру» — «ва сув отилиб чиқди» деган мазмундадир», — дейдилар.

Икрима бундай дсцилар: «(«Ал-Бақара» сурасининг 15-оятдаги) «важҳ» — «ер, жой» маъносида», — дейдилар.

Мужоҳид: «(«Алҳуд» сурасининг 44-оятдаги) «ал-Жуу диййў» — (Суриядаги) тоғ, («Ғофир» сурасининг 31-оятдаги) «даъб» — «ҳол, аҳвол» бўлиб, бу маъно («Юнус» сурасининг қуйидаги 71—72-оятларида акс этган): «(Эй Муҳаммад), эшит-тиринг уларга Нуҳ воқеасини, вақтики ул ўз қавмига дедик: «Эй қавмим, агар оғирлик қилган бўлса сизларга менинг (сизлар ила яшаб) турганлигим ва Оллоҳ таоло ояглари ила насиҳат қилганлигим... («итоаткор мўминлардан бўлмоқлик менга амр қилингандур» деган қавлигача)».

21-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Дарҳақиқат, биз Нуҳни ўз қавмига юбордикки, оғоҳлантиргил қавмингни уларга дардли азоб келмасидан бурун, деб...» («Нуҳ» сурасининг охиригача)

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам одамлар орасида туриб хутба қилдилар. Шунда Оллоҳ таолога унинг ўзига муносиб ҳамду санолар айтгач, Дажжол ҳақида эслатиб бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен сизларни ундан эҳтиёт бўлингиз, деб оғоҳлантирурманки, барча пайғамбарлар ҳам ўз қавмларини оғоҳлантирганлар, шунингдек Нуҳ алайҳиссалом ҳам ўз қавмларини оғоҳлантирганлар. Аммо, мен сизларга Дажжол ҳақида бирор пайғамбар ўз қавмига айтмаган хабарни айтурман. Били қўйингизларки, Дажжолнинг (бир) кўзи ғилай (кўр) бўлиб Оллоҳ таоло эрса, ғилай (кўр) эмасдур!».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «(Қиёмат куни Нуҳ алайҳиссалом бирлан ул кишининг умматлари маҳшарга

келади. Шунда Оллоҳ таоло Нух алайҳиссаломга: «Менин ҳукмларимни умматингизга етказдингизми?» — дейди. Нух алайҳиссалом: «Ҳа, ё парвардигорим!» — деб жавоб берадилар. Оллоҳ таоло ул кишининг умматларига: «Нух алайҳиссалом менинг аҳкомларимни сизларга етказганми?» — дейди. Улар: «Иўқ, бизга бирор пайғамбар келган эмас», — дейишади. Олло таоло Нух алайҳиссаломга: «Менинг ҳукмларимни умматингизга етказганингиз хусусида сизга ким гувоҳлик берур?» — дейди. Нух алайҳиссалом: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг умматлари менга гувоҳлик берурлар», — дейдилар. Шунда биз ул кишининг ўз умматларига Оллоҳ таолонинг ҳукмларини етказганликларини тасдиқлаб гувоҳлик бергаймиз. Бу тўғрида Оллоҳ таоло: «Ва шул тариқа биз сизларни (Қиёматда) бошқа одамларга гувоҳ бўлмоқларингиз учун адолатли (холис) бир уммат қилдик...», — дейди» («Ал-Бақара» сураси, 143-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир меҳмондорчиликда бўлдик, (ул ерда Жаноб Расулulloҳга пишган гўшт келтиришиб эрди), кўнгиллари тортиб ундан бир тишлам олиб едилар. Сўнг, бундай деб марҳамат қилдилар: «Қиёмат куни мен қавмининг саййиди (улуғи) бўлурман. Бунинг боисини билурмисизлар? (Ўшал куни) Оллоҳ таоло дастлабки инсондан то сўнгги инсонгача барчасини бир ерга тўплагай, шунда назоратчи уларнинг ҳаммасини кўра олур, жарчи эса уларнинг ҳаммасига (сўзини) эшиттира олур. Сўнг, Қуёш пасайиб, уларга яқинлашур. Кейин, баъзи одамлар: «Қандайин аҳволга тушиб қолганларингизни, ўзларингизга не бўлганини кўрмаётирсизларми? Парвардигорингиздан гуноҳларингизни ўтмоқни сўраб шафоат қиладирган кишини қидириб кўрмайсизларми?» — дейишгай. Шунда баъзи одамлар: «Оталарингиз бўлмиш Одам алайҳиссаломнинг қошларига борингизлар!» — деб маслаҳат беришгай. Сўнг, улар Одам алайҳиссаломнинг қошларига боришиб: «Эй Одам алайҳиссалом! Сиз инсониятнинг отасисиз, Оллоҳ таоло сизни ўз (қудрат) қўли бирлан яратиб, жисмингизга ўз руҳидан жон киргизгандур ҳамда малоикаларни сизга сажда қилмоқларини амр қилганда улар сизга сажда қилгандурлар ва бунинг устига Оллоҳ таоло сизга жаннатдан жой ато этгандур. Парвардигорингиздан гуноҳларимизни ўтмоқни сўраб шафоат қилурмисиз? Қандайин аҳволга тушиб қолганимизни, бизга не бўлганини кўрмаётирсизми?» — дейишгай. Одам алайҳиссалом уларга жавобан: «Раббим (бугун) шул қадар ғазабноқки, илгари бунчалик сира ғазабланмагандур, бундан кейин ҳам бунчалик дарғазаб бўлмас. Парвардигорим жаннатдаги бир дарахт мевасини (буғдойни) емоқни менга манъ қилганида, мен унга осийлик қилиб еб қуйган эрдим. Ўшал (осий) мендурман! Ўшал осий мендурман! Мендан бўлак кишининг — Нух алайҳиссаломнинг қошларига борингизлар!» — деб айтгайлар. Улар Нух алайҳиссаломнинг қошларига боришиб: «Эй Нух алайҳиссалом! Сиз Ер аҳлига юборилган биринчи пайғамбардурсиз. Оллоҳ таоло сизни шукргузор бандам, деб атагандур. Бизнинг қандайин аҳволга тушиб қолганимизни, бизга не бўлганини кўрмаётирсизми? Парвардигорингиздан гуноҳларимизни ўтмоқни сўраб шафоат қилурмисиз?» — деб айтишгай. Нух алайҳиссалом: «Парвардигорим (бугун) шул қадар дарғазабки, илгари сира бунчалик ғазабланган эмас, бундан кейин ҳам бул қадар ғазабланмас. (Бир вақтлар қавмининг дуои бад қилиб қуйганман). Ўшал мендурман! Ўшал мендурман! Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига борингизлар!» — дегайлар. Ниҳоят, улар менинг қошимга келишгай. Шунда мен Арш пойига сажда қилгайман. «Эй Муҳаммад! Бошингизни кўтариб, шафоат қилингиз, шафоатингиз қабул қилингай, сўрангиз, сўраганингиз ато этилгай», — дейилгай».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «...фаҳал мим-муддакир» — деб омма каби қироат қилдилар («Ал-Қамар» сураси, 51-оятда).

22-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва дарҳақиқат Илёс ҳам пайғамбарлардандур. Ул ўз қавмига: «Эй (қавмим), кўрқмассизларми (Оллоҳ таолодан) ҳамда Баълга (бутга) ибодат қилиб, ўларингизнинг ҳам, ўтган ота-боболарингизнинг ҳам парвардигори бўлмиш энг яхши яратгувчи — Оллоҳни тарк қилурсизларми?!» — деб айтганини бир эслангиз. (Шунда улар Илёсни) ёлғончига чиқардилар. Бас, энди улар албатта жаҳаннамга (ташлашга) ҳозир қилингувчилар бўлиб, Оллоҳ таолонинг холис бандаларигина (Илёсга иймон келтирган бандаларигина) бундан мустаснодурлар ва Биз қолдирдик кейингилар (авлодлар) аро унинг шаънига «Салом бўлсин Илёсийларга!» (деган мақтовни)». («Вас-Соффоти» сураси, 123—130-оятлар)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Илёсийлар эзгу салом йўлланиб ёд қилинур, Оллоҳ таоло бул ҳақда: «Албатта Биз яхши амаллар қилгувчиларни ана шул тариқа мукофотлагаймиз, дарҳақиқат у (Илёс) Бизнинг мўмин бандаларимиздандур» — дейди» («Вас-Соффоти» сураси, 131—132-оятлар).

Ибн Масъуд ва Ибн Аббосдан нақл қилинадикки, улар «Илёс алайҳиссалом — бу Идрис алайҳиссаломдурлар» — деб айтишган эркан.

23-боб. Идрис алайҳиссалом ва ул кишининг Нуҳ алайҳиссаломнинг оталарига бобо эканликлари хусусида

Идрис алайҳиссалом Нуҳ алайҳиссаломнинг боболари бўлганлар, деб ҳам айтишади. Оллоҳ таоло: «Биз уни (Идрис алайҳиссаломни) олий мақомга кўтардик», — дейди («Марям» сураси, 57-оят).

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен Маккада эканлигимда уйимнинг шифти (томи) ерилиб, Жаброил алайҳиссалом тушдилар. Сўнг, кўкрагимни ёриб, ичини замзам суви бирлан ювдилар. Кейин, ҳикмату иймон тўла олтин жом келтириб, уни кўкрагим ичига бўшатдилар. Сўнг, кўкрагимни ёпдилар-да, қўлимдан ушлаб осмонга кўтарилдилар. Энг яқин осмонга (осмоннинг ерга яқин қаватига) етиб келганларида Жаброил алайҳиссалом осмоннинг (мазкур қавати) қоровулига: «(Эшикни) очингиз!» — дедилар. Қоровул: «Кимсиз?» — деди. Жаброил алайҳиссалом: «Бу мен — Жаброилман», — дедилар. Қоровул: «Ёнингизда бирор киши борми?» — деди. Жаброил алайҳиссалом: «Ёнимда Муҳаммад саллalloҳу алайҳи ва саллам борлар», — дедилар. Қоровул: «Ҳузурларига юборилиб эрдими?» (яъни, «Оллоҳ таоло сизни ул зотни осмонга олиб чиқмоғингиз учун ҳузурларига юбориб эрдими?») — деди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа, шундай», — дедилар. Шундан сўнг, қоровул (эшикни) очди. Биз осмонга (осмоннинг энг яқин қаватига) чиққанимизда бир кишига кузимиз тушди. Ўшал кишининг ўнг томонларида ҳам, чап томонларида ҳам одамлар турган бўлиб, ўнг томонларидагиларга қарасалар, кулар, чап томонларидагиларга қарасалар, йиғлар эрдилар. Ўшал киши менга: «Эй адолатпеша (муттақий) пайғамбар, эй адолатпеша (муттақий) ўтил, хуш келибсиз!» — дедилар. Мен: «Ё Жаброил алайҳиссалом, бул киши ким?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Бу киши Одам алайҳиссаломдурлар, унг ва чап томонларидаги анави одамлар эрса, ул кишининг авлодларининг руҳларидур. Булардан ўнг томондагилари жаннат аҳли, чап томондагилари эрса, дўзах аҳлидур. Шул боисдан ул киши ўнг томонларига қарасалар, (хурсанд бўлиб) куладилар, чап томонларига қарасалар, (ачиниб) йиғлайдилар», — дедилар. Ксйин, Ҳазрат Жаброил мен бирлан (янада баландроқ) кўтарилиб, иккинчи осмонга (осмоннинг иккинчи қаватига) етиб келдилар-да, унинг қоровулига: «(Эшикни) очингиз!» — дедилар. Шунда

қоровул биринчи осмон қоровули не деган бўлса, шундай деди (яъни, Ҳазрат Жаброил бир-лан биринчи осмон қоровули ўртасида қандай савол-жавоб бўлиб утган бўлса, бу ерда ҳам шундай савол-жавоб бўлиб утди). Сўнг, у эшикни очди».

«Жаноб Расулulloҳ, — дейдилар Анас разияллоҳу анҳу, — осмонларда Идрис, Мусо, Исо ва Иброҳим алайҳиссаломларни учратганларини зикр қилган эрдилар, аммо Одам алайҳиссаломнинг манзиллари биринчи осмонда ва Иброҳим алайҳиссаломнинг манзиллари олтинчи осмонда эканлиги ёдимда-ю, қолганларнинг манзиллари нечанчи осмонда эканлиги сира хотирамда қолмабди».

Анас разияллоҳу анҳу (яна) бундай дейдилар: «Жаброил алайҳиссалом (Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга) Идрис алайҳиссаломнинг ёнларидан ўтиб кетаётганларида, Идрис алайҳиссалом (Жаноб Расулulloҳга): «Эй адолатпеша пайғамбар, эй адолатпеша биродар, хуш келибсиз!» — деб айтибдилар. Жаноб Расулulloҳ бундай деб эрдилар: «Шунда мен: «Бул киши ким?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Идрис алайҳиссаломдурлар», — дедилар. Кейин, Мусо алайҳиссаломнинг ёнларидан ўтдим, ул киши (менга): «Эй адолатпеша пайғамбар, эй адолатпеша (муттақий) биродар, хуш келибсиз!» — дедилар. Мен: «Бу киши ким?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Бул киши Мусо алайҳиссаломдурлар», — дедилар. Сўнг, мен Исо алайҳиссаломнинг ёнларидан ўтдим, ул киши: «Эй адолатпеша пайғамбар, эй адолатпеша (муттақий) биродар, хуш келибсиз!» — дедилар. Мен: «Бул киши ким?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Бул кипш Исо алайҳиссаломдурлар», — дедилар. Кейин, Иброҳим алайҳиссаломнинг ёнларидан ўтдим, ул киши: «Эй адолатпеша (муттақий) пайғамбар, эй адолатпеша (муттақий) ўғил, хуш келибсиз!» — дедилар. Мен: «Бул киши ким?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Бул киши Иброҳим алайҳиссаломдурлар», — дедилар».

Ибн Аббос ва Абу Ҳаййа ал-Ансорий разияллоҳу анҳумо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кейин, Жаброил алайҳиссалом мени олиб шул қадар баландга кўтарилдиларки, ҳатто (Оллоҳ таолонинг аҳкомларини битаётган) қаламларнинг (қоғоз узра юргандаги) шитир-шитир овозини эшитдим» — деб айтганлар», — дейишар эрди.

Ибн Ҳазм ва Анас ибн Молик разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтган эрдилар: «Кейин, Оллоҳ таоло менга эллик вақт намоз фарз қилди, шунинг бирлан ортимга қайтиб, Мусо алайҳиссаломнинг ёнларидан ўтиб кетаётган эрдим, ул киши менга: «Оллоҳ таоло умматингизга нени фарз қилди?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло умматимга эллик вақт намоз фарз қилди», — дедим. Мусо алайҳиссалом: «Раббингизнинг қошига қайтиб бориб, камайтирмоғини сурангиз, чунки умматингиз бунга чидай олмас», — дедилар. Мен қайтиб бориб, парвардигоримга мурожаат қилдим, у (эллик вақт намозни) ярмига камайтирди. Сўнг, Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига қайтдим. Ул киши (яна): «Парвардигорингизнинг қошига қайтиб борингиз!» — дея аввалги гапларни қайтардилар. (Мен парвардигоримнинг қошига қайтиб бориб, мурожаат қилдим), у (яна) ярмига камайтирди. Кейин, Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига қайтиб, Оллоҳ таоло қанчага камайтирганини ай|тиб эрдим, ул киши: «Парвардигорингизнинг қошига қайтиб бориб, (яна) мурожаат қилингиз, чунки умматингиз бунга (ҳам) чидай олмас», — дедилар. Мен (яна) қайтиб бориб, парвардигоримга мурожаат қилдим. Шунда Оллоҳ таоло: «Намоз беш вақт бўлгани бирлан, унда эллик вақт намоз савоби бор. Менинг даргоҳимдаги сўз (ҳукм) энди ўзгартирилмас!» деди. Сўнг, мен Мусо алайҳиссаломнинг қошларига қайтдим, ул киши (яна): «Парвардигорингизнинг қошига қайтингиз!» — дедилар. Мен: «Раббимдан ҳае қилдим (парвардигоримдан уялурман)», — дедим (яъни, Оллоҳ таоло дастлаб эллик вақт намозни фарз қилди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ ҳар сафар қайтиб бориб, мурожаат қилганларида беш вақт-

беш вақтдан камайтирди. Охири беш вақт намоз фарз бўлиб қолди. Агар Жаноб Расулulloх яна қайтиб бориб, буни ҳам камайтирмоқни сўраганларида намозни умуман бекор қилинмоғини сўрагандек бўлиб қолар эрдилар. Ўл зотнинг «Парвардигоримдан ҳаё қилдим» деганларининг боиси шундадур). Сўнг, (Ҳазрат Жаброил мени олиб) «Сидрат ул-Мунтаҳо» деган жойга учиб чиқдилар («Сидрат ул-Мунтаҳо» — осмонларнинг энг юқори жойи ёки у шундай бир жойки, у ерга Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бўлақлар, ҳатто фаришталар ҳам кира олмас ва унинг не эканлигини била олмас). Уни турли ранглар чулғаб олганлигидан, нелигини билолмадим. Кейин, мен жаннатга киритилдим, ул ерда дур гумбазлар бор бўлиб, туфроғи(дан) мушк (ҳиди таралиб турибди)».

24-боб. Оллоҳ таолонинг «Ва юбордик Од қавмига ўз биродарлари Ҳудни, ул деди: «Эй қавмим, ибодат қилингизлар Оллоҳ таолога...» ва «...вақтики (Ҳуд) Аҳқоф мамлакатигаги ўз қавмини огоҳлантирди...» («мана шундай жазо берурмиз гуноҳкорларга» деган қавлигача) ҳамда «Ва аммо Од қабиласи ҳалок қилинди ниҳоятда кучли совуқ шамол (бўрон) ила» деган қавллари хусусида («Ал-Аъроф» сураси, 65-оят, «Ал-Аҳқоф» сураси, 21—25-оятлар, «Ал-Ҳоққа» сураси, 6-оят)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сабо шамоли бирлан ғолиб қилиндим ва Од қавми Дабур шамоли бирлан ҳалок қилинди»,— дедилар».

Абу Саъид (ал-Худрий) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али (ибн Абу Толиб) разияллоҳу анҳу (Ямандан) Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламга (ўлжа олинган) майда олтинларни (бегона жинслардан тозаланмаган олтин кукунини): жўнатдилар. Ул зот уни тўрт кишига — Уяйна ибн Бадр, Акраъ ибн Ҳабис, Зайд ат-Тоий ва Алқама ибн Аллосага тақсимлаб бердилар. Шунда Қурайш аҳли ва ансорлар ғазабланиб: «Жаноб Расулulloх Нажд (аҳли) раисларига (ўлжа) бердилар-у, аммо бизни (ўлжасиз) қолдирдилар», — дейишди. Жаноб Расулulloх: «Мен уларни (Исломга) дўст қилмоқчиман», — дедилар. Шунда кўзлари ботик, ёноқлари туртиб чиққан, пешонаси дўнг, серсоқол ва сочн қирилган бир киши (сочи қирилганлигига қараганда хаворижлардан бўлса керак) ўрнидан туриб: «Эй Муҳаммад, Оллоҳдан қўрқингиз!» — деди. Жаноб Расулulloх: «Агар мен (пайғамбар бўлатуриб) Оллоҳ таолога осийлик қилган бўлсам, унда ким унга итоат қилур?! Оллоҳ таоло Ер юзи аҳлини менга ишониб топшириб қўйган бўлса-ю, сен менга ишонмайсанми?» — дедилар. Кейин, бир киши, менимча Халид ибн Валид уни ўлдирмоққа ул зотдан изн сўраб эрди, рухсат бермадилар. Жаноб Расулulloх, бояги одам чиқиб кетгач, бундай деб марҳамат қилдилар: «Мана шул одамнинг зурриётидан Қуръонни (қалбдан эмас, балки) бўғзидан ичкарига ўтказмай (яъни, тил учигагина) тиловат қиладирган қавм чиқур, улар ўқ камондан отилгандек диндан тез чиқурлар ва Ислом аҳлини ўлдириб, бутпарастларга хайрихоҳ бўлурлар. Қани энди, уларга етиб олганимда эрди, (яъни, мазкур қавм чиқадирган даврда ҳаёт бўлганимда эрди), уларни Од қавми қириб ташлангайи каби қириб ташлар эрдим!».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Насихат олгувчилар борми?» деб қироат қилдилар»,— дейдилар.

25-боб. Яъжуж ва Маъжуж қиссаси

Оллоҳ таолонинг қавллари: «Улар дедилар: «Эй Зулқарнайн! Дарҳақиқат, Яъжуж ва Мдъжуж (қавми) Ер юзида бузғунчилик қилгувчидурлар...» («Ал-Каҳф» сураси, 94-оят); «Эй Муҳаммад, сўрарлар сиздан Зулқарнайн хусусида ҳам, сиз айтинг «Мен энди сизларга унинг

ҳақидаги хабарларни тиловат қилурман» деб. Дарҳақиқат, биз берган эрдик унга Ер юзида қувват (салтанат) ва бериб эрдик унга ҳар бир нарсага йўл (имкон), кейин ул бир тарафга йўл олди» («Сизлар менга темир тўсинларни келтиринглар» деган қавлигача, «Ал-Каҳф» сураси, 83—96-оятлар).

Умму Ҳабиба бинти Абу Суфён Зайнаб бинти Жаҳш разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимадандир чўчиган ҳолда Зайнабнинг ҳужрасига кириб келдилар-да: «Ло илоҳа иллаллоҳу! Яқинда бўлажак ёмонликдан арабларнинг шўри қуриб қолгай, бугун Яъжуж ва Маъжуж олдидаги тўсиқ мана мунча очилди» — бошмалдоқлари бирлан унинг ёнидаги бармоқларини ҳалқа қилиб кўрсатдилар». Зайнаб бинти Жаҳш бундай дейдилар: «Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, орамизда солиҳ (муттақий) одамлар мавжуд бўлатуриб ҳам (барчамиз) ҳалок булурмизми?» - дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, агар қабоҳат (ифлослик) кўпайиб кетса», — дедилар». (Айтишларича, Яъжуж ва Маъжуж Нуҳ алайҳиссаломнинг ўғиллари Ёфас зурриётидан тарқаган икки қабила эркан).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Яъжуж Маъжуж олдидаги тўсиқни мана мунча очди» — дся қўллари бирлан тўқсон (рақамини) кўрсатдилар (яъни, тўсиқ тўқсон фоиз очилганини ишора қилган бўлсалар керак)».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таоло (Қиёмат куни): «Эй Одам (алайҳиссалом)!» — дейди. Одам алайҳиссалом: «Мана мен қаршингда амрингга мунтазиру чексиз мурувватингдан умидвор бўлиб турибдурман, барча хайрият сенинг қўлингдасур!» — дейдилар. Оллоҳ таоло: «Дўзахийларни ажратгил!» — дейди. Одам алайҳиссалом: «Дўзахийлар қанча?» — дейдилар. Оллоҳ таоло: «Ҳар мингтадан тўққиз юз тўқсон тўққизтаси», — дейди. Буни эшитиб, даҳшатдан болаларнинг сочи оқариб кетгай, ҳомиладор аёллар эрса бола ташлагайлар (чунки, ким неча ёшида вафот қилган бўлса, ўша ёшда ва қайси аёл ҳомиладор ҳолда вафот қилган бўлса, ҳомиласи бирлан тирилтирилур). Одамларни маст ҳолда кўргайсизлар, аммо улар (шаробдан) маст бўлмагайлар, (балки азбаройи қўрққанларидан шул аҳволга тушгайлар). Лекин, Оллоҳ таолонинг азоби (жуда) қаттиқдур!». Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, ўшал бир киши қайси биримиз?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Хурсанд бўлингизларки, сизлардан бир киши, Яъжуж ва Маъжуж (қавмидан) эрса минг киши (дўзахидур)», — дедилар. Кейин, давом этиб: «Жоним қулида бўлган зот ҳақи, мен (умматим бўлмиш) сиз (мўминларнинг) жаннат аҳлининг тўртдан бири бўлмоғингизни тиларман!» — деб айтдилар. Шунда (биз) саҳобалар хурсанд бўлиб Оллоҳ таолога такбир айтдик. Сўнг: «Мен сизларнинг жаннат аҳлининг учдан бири бўлмоғингизни тиларман!» — дедилар. Биз яна такбир айтдик. Кейин: «Мен сизларнинг жаннат аҳлининг ярми бўлмоғингизни тиларман!» — дедилар. Биз яна такбир айтдик. Сўнг, бундай дедилар: «Сизлар маҳшардаги одамлар орасида оқ хўкиз терисидаги қора ёким қора хўкиз терисидаги оқ хол каби яққол ажралиб тургайсизлар», — деб айтдилар». (Жаноб Расулуллоҳнинг «Сизлардан бир киши ва Яъжуж ва Маъжуждан минг киши» деганларининг мазмуни шулки, мусулмонларнинг ҳар мингтасидан тўққиз юз тўқсон тўққизтаси жаннатга ва биттаси дўзахга тушур, Яъжуж ва Маъжуж қавмининг ҳар мингтасидан эса мингтаси, демак, ҳаммаси дўзахга тушур).

26-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ Иброҳимни ўзига дўст тутган» («Ан-нисо» сураси, 125-оят), «Дарҳақиқат, Иброҳим ҳудожуй (муттақий) бир етакчи эрди» («Ан-Наҳл» сураси, 120-оят), «Иброҳим албатта ҳамдард, вазмин бир зот эрди» («Ат-Тавба» сураси, 114-оят) деган қавллари хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, сизлар ялангоёқ, яланғоч ва хатна қилинмаган ҳолда маҳшарда тўплангайсизлар», — дедилар. Сўнг, «Қиёмат куни бутун осмонларни ёзилган қоғозларни ўраган каби ўраб қуюрмиз ва дастлаб қайси тариқа дунёни яратган бўлсак, ўшал тариқа иккинчи бор қайта пайдо қилурмиз, бу бизнинг зиммамиздаги ваъда бўлиб, албатта биз уни бажаргувчидурмиз» деб қироат қилдилар («Ал-Анбиё» сураси, 104-оят). Кейин, ул зот бундай деб марҳамат қилдилар: «Қиёмат куни биринчи бўлиб кийим кийдириладирган киши Иброҳим алайҳиссаломдурлар. Ушал куни албатта саҳобаларимдан бир қанчаси чап томонларидан (жаҳаннам жойлашган тарафларидан) ушланадилар. Шунда мен: «Булар менинг саҳобаларим-ку! Булар менинг саҳобаларим-ку!» — дейман. Менга жавобан: «Сиз буларни тарк қилганингиздан буён (сиз вафот қилганингиздан буён) булар куфр бирлан ортларига қайтишдан тўхтамаганлар» — дейилгай. Сўнг, мен солиҳ банда (бўлмиш Исо ибн Марям алайҳиссалот вассалом) айтганларидек: «Вақтики мен улар бирлан эрдим, улардан хабардор эрдим» — деб айтгайман» («...сен ғолибдурсан, ҳикматлидурсан» деган қавлигача, «Ал-Анъом» сураси, 117—118-оятлар).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Қиёмат куни Иброҳим алайҳиссалом оталари Озарни юзи тутун каби қорайган ва чанг босган ҳолда учратиб: «Менга осийлик қилмангиз, деб сизга айтмаганми эрдим?!» - дегайлар. Оталари Озар: «Бугун энди сенга осийлик қилмасман»,— дегай. Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Ё парвардигорим, бандаларингга қайта жон ато этиладирган куни мени шарманда қилмасликка ваъда берган эрдинг, кофир отам Озардан ортиқ шармандалик борми?!» — дегайлар. Оллоҳ таоло: «Мен жаннатни кофирларга ҳаром қилгандурман» деб айтгай. Сўнг: «Эй Иброҳим, оёқларинг остидаги недур?» - дейилгай. Иброҳим алайҳиссалом оёқлари остига қараб, (нажосатга) беланган бир сиртлон (ёлдор бўри) турганини кўрадилар. Кейин, уни оёқларидан ушлаб (кўтариб) жаҳаннамга ташлаб юборишади» (яъни, Оллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломнинг оталари Озарни насиҳатга кўнмай, шайтонга эргашгани учун энг аҳмоқ ҳайвон бўлмиш сиртлонга айлантириб қўяди).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Байтуллоҳга кириб, ул ерда Иброҳим алайҳиссалом бирлан Биби Марямнинг суратлари борлигини кўрдилар-да: «Бу не қилганлари? Ахир, жоҳилият аҳли суратлар мавжуд уйга фаришталарнинг кирмаслигини эшитишган эрди-ку?!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Байтуллоҳдаги суратларни кўриб, ул ерга кирмадилар-да, уларни олиб чиқиб ташлашни амр қилдилар. Кейин, ул зот Иброҳим ва Исмоил алайҳимоссаломни қўлларидан азлом ушлаган ҳолда тасвирланганларини кўргач: «Оллоҳ таоло уларни (яъни, жоҳилият аҳлини) лаънатлаган. Оллоҳ таоло ҳақи, улар (яъни, Иброҳим ва Исмоил алайҳимоссалом) азлом бирла ўз қиёматларини билишни мутлақо истамагандурлар!» — дедилар». («Азлом» — бирлиги «залам» бўлиб, икки тарафи учли таёқдур. Унинг бир тарафига «қил!» ва иккинчи тарафига «қилма!» деган сўзлар ёзиб қўйилган. Жоҳилият давридаги араблар ўз қисматларини билмоқчи] бўлганларида уни ўртасидан ушлаб, гир айлантириб ерга ташлаганлар. Шунда, агар унинг «қил!» деган сўз ёзилган учи ўзлари тарафга келиб тухтаса, кўзлаган ишларига қўл урганлар, акс ҳолда мақсадларидан қайтганлар).

Самура разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кечаси уйқумда икки фаришта (Жаброил ва Микоил

алайҳимоссалом) келишди. Кейин, улар мени бўйларининг баландлигидан бошлари осмонга қадар етган бир кишининг (Иброҳим алайҳиссаломнинг) қошларига олиб боришди. Аммо, мен қанча юқорига қарамай, барибир ул кишининг бошларини кўра олмадим».

Мужоҳид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Ибн Аббосга Дажжолнинг икки кўзи орасига «кофир» (ёки «К.Ф.Р.») деб ёзиб қуйилгани ҳақида эслатишиб эрди, у бундай деди: «Мен бу тўғрида сира эшитмаганман, лекин Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иброҳим алайҳиссаломнинг қиёфалари қандай бўлганлигини билмоқчи эрсангизлар, дўстингизга қарангизлар (яъни, «менга қарангизлар» демоқчилар, чунки ул зот Иброҳим алайҳиссаломга энг ўхшаш киши эрдилар). Аммо, Мусо алайҳиссалом жингалак соч (баъзи ривоятларда серсоч) ва буғдойранг киши бўлиб, хурмо пўстлоғидан эшилган арқон бирла жиловланган қизил туя миниб юрар эрдилар. Мен ул кишининг туяларида Азрақ водийси бўйлаб тушиб келаётганларини кўраётгандекман» — деганлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Иброҳим алайҳиссалом саксон ёшларида ёғоч йўнадирган асбоб бирлан хатна қилинганлар». (Баъзи уламолар: «Ал-Қадуум» сўзини «Ёғоч йўнадирган асбоб» десалар, айримлари: «Бу — Иброҳим алайҳиссалом хатна қилинган жой номи» — деб айтишади).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иброҳим алайҳиссалом уч ёлғон гапдан бўлак сира ёлғон гап айтмаганлар», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иброҳим алайҳиссалом уч ёлғон гапдан бўлак сира ёлғон гап айтмаганлар. Улардан иккиси Оллоҳ таоло дини йўлида айтилган бўлиб, ул кишининг «Мен хастаман» ва «Аксинча, уларнинг каттаси бўлмиш мана бу (бут) қилди» деган гапларидир», — дедилар. Кейин, яна бундай деб марҳамат қилдилар: «Кунлардан бир кун Иброҳим алайҳиссалом хотинлари Биби Сорра бирлан биргалиқда золим подшоҳлардан бирининг мулкига кириб келдилар. Шунда (сарой мулозимлари) подшоҳга: «Анави ерда бир эркак бир соҳибжамол аёл бирлан турибди» — деб хабар қилишди. Подшоҳ Биби Сорранинг ким эканликларини билмоқ учун бир мулозимини юборди, у бориб Иброҳим алайҳиссаломдан: «Бу (аёл) ким?» — деб сўради. Иброҳим алайҳиссалом унга: «Бу менинг (иймондош) синглимдур», — дедилар. (Нега бундай деганлари биргина Оллоҳ таолога аёнду). Кейин, ул киши Биби Сорранинг олдиларига бориб: «Эй Сорра! Ер юзида мену сендан бўлак бирор мўмин йўқдурки, у ҳозир иккимиз тушган мушкул аҳволга тушган бўлса! Подшоҳ бир мулозимини юборибди, у мендан сенинг ким эканлигингни суриштирди. Мен унга сени (иймондош) синглим, деб айтдим, тагин эрим, деб мени ёлғончи қилиб қўймагил!» — дедилар. (Биби Сорра саройга борганларидан сўнг), подшоҳ ул муҳтарамани ўз ҳузурига чорлади, Биби Сорра ичкарига кирганларида подшоҳ ул муҳтарамани қучоқламоқчи бўлиб эрди, тўсатдан нафаси бўғилиб, (тутқаноғи бор одам сингари турган ерида сапчиб-сапчиб тушди). Кейин: «Мендан қутулмоғингни Оллоҳдан сўра, шунда мен сенга зарар етказмагайман!» — деди. Биби Сорра Оллоҳ таолодан паноҳ тилаб эрдилар, подшоҳ беихтиёр ул муҳтарамани қўйиб юборди. Сўнг, у иккинчи бор Биби Соррани қучоқламоқчи бўлиб эрди, яна илгаригидек ёки ундан бадтарроқ нафаси бўғилиб, (тутқаноғи бор одам сингари турган ерида сапчиб-сапчиб тушди). Сўнг: «Мендан қутулмоғингни Оллоҳдан сўра, шунда сенга зарар етказмагайман!» — деди. Биби Сорра Оллоҳ таолодан паноҳ тилаб эрдилар, подшоҳ яна беихтиёр ул муҳтарамани қўйиб юборди. Шунда подшоҳ бир неча мулозимларини чақириб, уларга: «Сизлар менга инсонни эмас, бир шайтонни (бир жинни) олиб келибсизлар!» — деди-да, Биби Соррага Биби Ҳожарни ё хизматкор қилиб, сўнг иккаларини

Иброҳим алайҳиссаломнинг қошларига қайтариб юборди. Биби Сорра Иброҳим алайҳиссаломнинг қошларига етиб келганларида ул киши намозда қиём қилиб турган эрдилар, қўллари бирлан «Ҳолинг нечук?» деган маънода ишора қилдилар. Биби Сорра: «Оллоҳ таоло кофирнинг (ёки фожирнинг) макрини барбод қилиб; Ҳожарни (менга) хизматкор қилиб берди», — дедилар».

Абу Ҳурайра: «Эй осмон суви фарзандлари, ўшал аёл (яъни, Биби Ҳожар) сизларнинг онангиз эрди!» — дедилар. (Уламоларнинг айтишларича, «Осмон суви» Оллоҳ таоло Биби Ҳожарга ато этган «замзам» бўлиб, «Осмон суви фарзандлари» эса ул муҳтарамадан туғилган фарзандлар экан. Иброҳим алайҳиссаломнинг «Мен хастаман» ва «Аксинча, уларнинг каттаси бўлмиш мана бу (бут) қилди» деган гаплари хусусига келсак, воқеа бундай бўлган эрди: Кунлардан бир куни Иброҳим алайҳиссалом бутларни синдириб ташламоқчи бўлиб бутхонага кирадилар. Шунда ул кишини бутпараст қабиладошлари ўзлари бирлан биргалиқда байрам қилмоққа ташқарига чорлашади, аммо ул киши: «Мен бетобман» — деб ёлғон сузлайдилар. Кейин, Иброҳим алайҳиссалом болта бирлан энг катта бутдан бўлак барча бутларни синдириб ташлайдилар-да, болтани ўшал катта бутнинг бўйнига осиб қўядилар, чунки бутпарастларнинг кўпроқ ўшанга сажда қилаётганларини кўрган эрдилар. Бутпарастлар бутхонага кириб ул срдаги аҳволни кўргач: «Бизнинг бутларимизни сен шу куйга солдингми, эй Иброҳим?» — дейишади. Иброҳим алайҳиссалом: «Аксинча, уларнинг каттаси бўлмиш мана бу (буг) қилди» — деб яна ёлғон сузлайдилар).

Умму Шарийк разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вазағни ўлдирмоқни амр қилдилар-да: «(Вазағ) Иброҳим алайҳиссаломга ўтни пуфлагандур», — дедилар». («Вазағ» — калтакесакларнинг бир тури бўлиб, баъзи уламоларнинг айтишларича у оғзи бирлан урчиб, айрим ҳолларда тусини оқартирар экан ҳамда заъфарон бор уйга кирмас экан. Унинг йирик тури ҳам мавжуд бўлиб, «сув калтакесаги» («соммун абрасу») деб аташар экан. Ана шул вазағ, кофирлар Иброҳим алайҳиссаломни гулханга ташлашганда, янада қаттиқроқ ёнсин, деб ўтни пуфлаган экан).

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Одамларики иймон келтирдилар ва иймонларини зулм (ширк) бирлан булғамадилар — ана шулар учундур омонлик ва шулардурлар тўғри йўл (ҳидоят) топган кишилар» («Ал-Анъом» сураси, 86-оят) деган ояти каримаси нозил бўлганда, биз саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, қайси биримиз ўзимизга зулм қилмаганмиз?!» — дедик. Шунда ул зот: «Бу оятнинг мазмуни сизлар тушунгандек эмас, балки «иймонларини зулм бирлан булғамадилар» — «иймонларини ширк бирлан булғамадилар» демақдур. Луқмон алайҳиссаломнинг ўз ўғилларига: «Эй болагинам, Аллоҳ таолога ширк келтирма, дарҳақиқат ширк энг катта зулмдур!» — деб айтганларини эшитмаганмисизлар?» — дедилар («Луқмон» сураси, 13-оят).

27-боб. Қиёмат куни одамлар шафоат истаб шоша-пиша Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига келурлар

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни (бир меҳмондорчиликда) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (пиширилган) гўшт келтиришди. Жаноб Расулulloҳ (ундан бир тишлам олиб еганларидан сўнг): «Қиёмат куни Оллоҳ гаоло дастлабки одамдан сўнгги одамгача барчасини бир ерга тўплагай. Шунда жарчи уларга ўз овозини эшиттира олгай ва кўз барчаларини кўра олгай. Кейин, Қуёш уларга яқин келгай» — деб шафоат ҳақидаги ҳадисни бирма-бир зикр қилдилар-да, сўнг бундай деб давом этдилар: «Кейин, улар Иброҳим алайҳиссаломнинг қошларига келишиб: «Сиз Оллоҳ таолонинг расули ва Ер юзидаги

бандалари орасидан танлаб олган дўстисиз. Парвардигорингиздан гуноҳларимизни мағфират қилмоғини сўраб, бизга шафоат қилингиз!» — дегайлар. Иброҳим алайҳиссалом ҳаётликларидан айтган уч ёлғон гапларини эслагайлар-да: «Ўшал (ёлғон сўзлаган) менман... менман, Мусо алайҳиссаломнинг қошларига борингизлар!» — дегайлар». (Бу ерда мазкур ҳадис қисқача келтирилган).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Исмоил алайҳиссаломнинг оналарини (Биби Ҳожарни) раҳмат қилсин! Агар ул муҳтарама шошмаганларида замзам (Ер юзи бўйлаб оқиб тургувчи) сув бўлган бўлур эрди» — деб марҳамат қилдилар».

Саъид ибн Жубайр Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан нақл қиладилар: «(Араб) аёллари (бирор иш қилганда чаққонроқ ҳаракат қилиш ҳамда кўйлаклари этагини босиб олмаслик учун) белларини белбоғ бирлан танғиб олишни дастлаб Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар)дан ўрганишган. [Воқеа бундай бўлган эрди: Биби Сорра ўз жориялари Биби Ҳожарни Иброҳим алайҳиссаломга тортиқ қиладилар, шунда Биби Ҳожар Иброҳим алайҳиссаломдан Исмоил алайҳиссаломга ҳомиладор бўлиб қоладилар. Биби Ҳожар Исмоил алайҳиссаломни туққач, Биби Соррадан кўрқиб яшириниб оладилар. Биби Сорра ғазабланиб Биби Ҳожарнинг аъзоларини (икки кўкраклари бирлан фаржларини) қирқиб ташлайман, деб онт ичадилар. Шунда Биби Ҳожар этаklarини босиб олмаслик учун белларини белбоғ бирлан танг оладилар-да, қочиб кетадилар. Ал-Кирмоний: «Биби Ҳожарнинг хизматкор каби кийиниб, белларини белбоғ бирлан танғиб олганларининг боиси — ўзларининг Биби Соррага хизматкор эканликларини изҳор қилиб, ул муҳтарамаш кўнгилларини юмшатиш ва гуноҳларини ювиш эрди», дейдилар. Айтишларича, Иброҳим алайҳиссалом Биби Ҳожарнинг ёнларини олиб, Биби Соррага: «Ичган онтингдан кечиб, ўрнига икки қулоғини тешиб қўя қолгил!» — деб айтгае эрканлар. Кейин, биринчи бўлиб шу ишни қилган (яъни, хотин-қизлар қулоғини тешишни илк бошлаб берган) аёл Биби Сорра бўлган эрдилар. Айтишларича, Биби Сорранинг рашклари бениҳоят алангаланиб кетгач, Иброҳим алайҳиссалом ўғилчалари Исмоил алайҳиссалом бирлан Биби Ҳожарни олиб Маккага йўл оладилар. Мужоҳид ва бошқа ровийлардан н қилинишича, Оллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга ҳозир Байтуллоҳ жойлашган ерда манзил тутмоқни амр қилганда] киши Биби Ҳожар бирлан ўғилчалари Исмоил алайҳиссаломни Буроққа мингаштириб келадилар-да, иккаларини парвардигор буюрган ерга, яъни масжид турган .ернинг юқорироғига — замзам қудуғи ўрнидаги бир катта дарахт остига туширдилар. Шунда Биби Ҳожар ўғилчаларини йўл-йўлакай эмизиб келаётган бўладилар. Ўшал кезларда Макка ўрнида на бирор одам (ва на бирор бино) ва на замзам қудуғи бор эрди. Кейин, Иброҳим алайҳиссалом иккаларини, олдиларига бир халта хурмо ва бир меш сув қўйгач, ўшал ерда қолдирадилар-да, ўринларидан туриб (Шом томонга, ўз оилаларига) қайтмоқчи бўлиб йўлга тушадилар. Шунда Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) ортларидан эргашиб: «Эй Иброҳим (алайҳиссалом), қаерга кетаётирсиз? Бизни на бирор инсон ва на бирор нарса (еб-ичгулик) бўлмаган шул водийга ташлаб кетаверасизми?» — дейдилар. Ул муҳтарама шу алфозда анча жойгача (айтишларича, Кадоъ деган жойгача) эргашиб борадилар. Аммо, Иброҳим алайҳиссалом Биби Ҳожарга қайрилиб қарамай, йўлда давом этаверадилар. Ниҳоят, Биби Ҳожар ул кишига: «Шундай қилгил, деб Оллоҳ таоло сизга буюрдими?»— дейдилар. Иброҳим алайҳиссалом: «Ҳа, шундай» — деб жавоб берадилар. Биби Ҳожар: «Демак, (Оллоҳ таоло) бизни ҳалок қилмас экан!» — дейдилар-да, ортларига (Исмоил алайҳиссаломни ёлғиз қолдириб келган жойларига) қайтиб кетадилар. Иброҳим алайҳиссалом йўлларида давом этиб, ўзларига одамлар кўзи тушмайдирган ерга (яъни, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага кириб келган) Ас-Санийя деган жойга келганларида ортларига ўгирилиб, юзларини (ҳозирги) Байтуллоҳ ўрнига қаратадилар-да, қўлларини баланд кўтариб қуйидаги дуоларни айтадилар:

«Эй парвардигоримиз, дарҳақиқат мен айрим зурриётимни (яъни, Исмоил алайҳиссалом бирлан ул кишидан тарқаладирган фарзандларни) экин битмайдирган бир ерда, (қурилажак) муқаддас Байтинг ёнида маскан туттирдим (жойлаштирдим), эй парвардигоримиз, токи улар намоз адо этсинлар. Бас, сен моил қилгил уларга баъзи инсонлар дилларини ва насиб этгил уларга мевалардан, токи улар шукр қилсинлар» («Иброҳим» сураси, 37-оят). Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) эса Исмоил алайҳиссаломни эмизиб, мешдаги сувдан тутагунча ичиб, ўшал ерда ўлтиравердилар. Мешдаги сув тугагач, ўзлари ҳам, ўғилчалари ҳам қаттиқ ташна бўлишди. Бир маҳал Биби Ҳожар ўғилчалари Исмоил алайҳиссаломга қараб, ул кишининг (азбаройи ташналиқдан) туфроққа беланиб гўё жон бераётгандек ўзларини ўзлари ерга кўтариб ураётганларини кўрдилар-да, бу даҳшатли ҳолатга қарашга юраклари чидамай, бир тарафга қараб юрдилар. Бир оздан сўнг, Ер юзида ўзлари турган жойга энг яқин тоғ (тепалик) бўлмиш Сафога дуч келдилар. Сўнг, устига чиққач, водийга юзландилар-да, нажот сўраб парвардигорларига илтижо қилдилар. Кейин, атрофни кузатиб, бирор одамни кўрмагач, Сафо устидан пастга қайтиб тушдилар-да, (босиб олмайин, деб) кўйлаклари этагини (бир оз) кўтарганча бошига бир мушкул иш тушган одам янглиғ (ўғилчалари ётган) водийга шитоб бирлан етиб бордилар. Кейин, (шу алфозда) Марва тепалигигача бориб, унинг чиқдилар-да, бирор одам кўринармикан, деб атрофга қарадилар, аммо бирор кишини кўрмадилар. Биби Ҳожар ана тариқа етти марта у ёқдан бу ёққа саъй қилдилар (югурдилар).

Ибн Аббос шу ҳақда бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларнинг (ҳажда) Сафо ва Марва оралиғида саъй қилиши (ана шу воқеа бирлан боғлиқ)» — деб айтдилар».

Сўнг, Биби Ҳожар Марва тепасида турганларида, ногаҳон бир овозни эшитиб, (ўзларига ўзлари): «Жим бўл!» — дедилар-да, диққат бирлан қулоқ солдилар. Бояги овозни яна эшитгач: «(Парвардигоро), менинг нажот сўраб қилган дуо-ю илтижоларимга ижобат қилганингни эшиттирдинг (хабар қилдинг!)» — дейишлари ҳаманоқ бир фариштанинг (Ҳазрат Жаброилнинг ҳозирги) замзам (қудуғи) ўрнида турганларини кўрдилар: Сўнг, ўшал фаришта товонлари (ёки қанотлари) бирлан ерни кавлаб эрдилар, сув (отилиб) чиқди. Шунда Биби Ҳожар (шоша-пиша) сув атрофини қуму туфроқ бирла тўсаётиб, қўллари бирлан мана бундай (яъни, «Бас етарли» ёки «тухта-тўхта» деган маънода) ишора қилдилар-да, мешларига сувдан қуя бошладилар. Мешларини тўлдириб бўлганларида сув ҳануз отилиб турар эрди.

Ибн Аббос бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Исмоил алайҳиссаломнинг оналарини раҳмат қилсин! Агар ул муҳтарама (бир оз сабр қилиб) булоққа тегмай (ёки сувидан олмай турганларида) эрди, замзам Ер юзи буйлаб оқиб тургувчи сув бўлган бўлур эрди», — дедилар» (чунки, у шундан кейин ҳозиргидек кам чиқадирган бўлиб қолган).

Кейин, Биби Ҳожар булоқ сувидан ўзлари ҳам ичдилар, ўғилчаларига ҳам тўйгунча ичириб қўйдилар. Сўнг, фаришта : (Ҳазрат Жаброил) Биби Ҳожарга: «Сув тўхтаб (тугаб) қолгай, деб кўрқмангиз, чунки ҳов анави ерда мана бу бола бирлан унинг отаси (яъни, Исмоил ва Иброҳим алайҳиссалом) Оллоҳ таолонинг Байтини (Байтуллоҳни) бунёд этгайлар, Оллоҳ таоло (булоқни тўхтатиб) унинг аҳлини ҳалокатга дучор қилмагай», — дедилар. Байтуллоҳ хусусига келсак, у шул вақтда сел келиб, дам ўнг томонини, дам чап томонини ювиб турадиган бир тепалик сингари (яъни, туфроқ остида махфий) ердан қад кўтариб турар эрди.

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос: «Байтуллоҳ тўфон чоғида ердан (осмонга) олиб чиқиб кетилган бўлиб, (кейинги) пайғамбарлар унинг хусусида фақат тахмин қилишган, ўрни қаердалигини билишмаган. Кейин, Оллоҳ таоло унинг ўрни қаердалигини Иброҳим алайҳиссаломга хабар қилган», — дейдилар. Баъзи уламоларнинг фикрича, Байтуллоҳни Одам алайҳиссалом Оллоҳ таолонинг амрига биноан қурган эрканлар, яна баъзиларнинг айтишича, уни фаришталар барпо этган эмиш. Хуллас, бул хусусда турли фикрлар мавжуд.

Шундай қилиб, Биби Ҳожар булоқ сувидан ўзлари ҳам ичиб, ўғилчаларига ҳам ичириб,

(таом ўрнига шу бирлан қаноатланиб) юриб эрдилар, (бир маҳал Ямандаги) Журҳум маҳалласига (қабиласига) мансуб бир гуруҳ одамлар ёки Журҳум маҳалласи аҳли улар турган жой яқинидан ўтди-да, Кадоъ йўли орқали (ҳозирги) Макка (жойлашган ернинг) энг қуйи томонига бориб манзил тутди. Кейин, ўшал одамлар (суб мавжуд ерда гир айланиб учиб юривчи) бир хабарчи қушнинг (осмонда учиб юганини) кўриб қолишди-да, ўзаро: «Бул қуш (одатда) суб устида айланиб учиб юрур, онт ичамизки, шундай эрканлиги муқаррардур!» — дейишди. Сўнг, (ўшал қуш айланиб учиб юрган томонда суб борми ёки йўқлигини тезда билиб келмоқ учун) бир ёки икки кишини жўнатишди. Улар бориб, суб мавжудлигини билишгач, ортларига қайтишди-да бул ҳақда ҳамроҳларига хабар қилишди. Кейин, (эркаклар бола-чақаларини шул ерда қолдиришиб, ўшал суб бор томонга) йўл олишди. (Етиб боришганда) Исмоил (алайҳиссаломнинг) оналари суб (замзам) бўйида турган эрдилар. «Ёнингизда манзил тутмоғимизга ижозат бергаймисиз?» деб ул муҳтарамга мурожаат қилишди. Биби Ҳожар: «Ҳа, аммо бу сувда сизларнинг ҳаққингиз йўқ», — дедилар. Улар: «Ҳа, албатта» — деб жавоб қилишди.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бул хусусда) бундай дейдилар: «Ўшал (Журҳум маҳалласи кишилари) Биби Ҳожарнинг одамсевар аёл эрканликларини билишгач, ул муҳтараманинг ёнларида манзил тутди. Сўнг, бола-чақаларини олиб келмоққа одам юборишди. Улар келгач, биргалиқда истиқомат қила бошлашди. Исмоил алайҳиссалом ана ўшаларнинг болалари орасида улғайдилар, улардан араб тилини ўргандилар». Жаноб Расулulloҳнинг юқоридаги сўзларидан маълум буладики, Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Иброҳим алайҳиссалом бирлан Биби Ҳожарнинг) она тиллари араб тили бўлмаган. (Иброҳим алайҳиссаломнинг зурриётларидан) биринчи бўлиб араб тилида сўзлашган зот — бу Исмоил алайҳиссаломдурлар.

Шундай қилиб, Исмоил алайҳиссалом болаликларида ноқ ўзларининг фазилатлари бирлан Журҳум аҳли орасида иззат-ҳурмат топиб, уларга ёқиб қолдилар. Балоғат ёшига етганларида эрса, ул кишини Журҳум аҳли ўзларига мансуб (Аммора бинти Саъд ибн Усома деган) бир аёлга уйлантириб қўйишди. Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) ўша вақтларда (тўқсон ёшда) вафот этдилар. Иброҳим алайҳиссалом Исмоил алайҳиссалом уйланганларидан сўнг (Байтуллоҳга) келдилар. Бу вақтда Биби Ҳожар аллақачон оламдан кўз юмган бўлиб, ул киши ўзлари бир вақтлар ёлғиз ташлаб кетган ул муҳтараманинг ҳоли не кечди экан, деб қайғуриб келган эрдилар. Шунда Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исмоил алайҳиссаломни уйларидан топмай, қаердаликларини келинларидан сўраб эрдилар, ул: «Бизлар учун ризқ ахтариб чиқиб кетганлар», — деди. Сўнг, Иброҳим алайҳиссалом келинларидан уларнинг туриш-турмушлари хусусида суриштирдилар. Келинлари: «Аҳволимиз ёмон, жуда қийналиб қолганмиз» — дея ул кишига шикоят қилди. Иброҳим алайҳиссалом (унинг бу сўзларини эшитиб): «Эринг келса, мендан унга салом айтиб қўйгил ва унга айтгилки, эшигининг остонасини ўзгартирсин!» — деб тайинладилар (яъни, Иброҳим алайҳиссалом келинларидан ҳол-аҳвол сўраганларида, у Оллоҳ таолога шукр қилиш ўрнига ҳаётдан нолиди. Шул боис Иброҳим алайҳиссалом «Эшигининг остонасини ўзгартирсин!» — дейиш бирлан Исмоил алайҳиссаломга хотинларини талоқ қилишни ишора қилдилар). Исмоил алайҳиссалом уйларига қайтганларида бир нарсани (яъни, оталарининг ҳидларини) сезгандек бўлдилар-да: «Ҳузурингизга бирор киши келдими?» — деб сўрадилар. Хотинлари: «Ҳа, фалон қиёфали бир чол келиб, биздан сиз хусусингизда сўради. Мен (сизнинг бизлар учун ризқ ахтариб чиқиб кетганингизни) айтдим. Сўнг, у мендан турмушимиз қандай эрканлигини сўраб эрди, жуда қийналиб қолганлигимизни маълум қилдим», — деди. Исмоил алайҳиссалом: «Ул киши сенга бирор нарсани тайинладиларми?» - дедилар. Хотинлари: «Ҳа, сизга саломини етказмоғимни буюрди ҳамда эшигингиз остонасини ўзгартирмоғингиз лозимлигини сизга айтиб қуйишимни тайинлади», — деди. Шунда Исмоил алайҳиссалом: «Ўшал келган киши менинг отам бўлиб сандан ажралмоғимни амр қилибдилар, бор уйингга жўна!» - дедилар-да, хотинларини талоқ қилдилар. Кейин, уларга (Журҳум аҳлига)

мансуб (Шомма бинти Муҳалхил исмли) бошқа бир қизга уйландилар. Иброҳим алайҳиссалом (шу келиб-кетганларидан сўнг), Оллоҳ таоло ирода қилганча вақт ўғиллариникига келмадилар. Кейинги келганларида яна ўғилларини учратмадилар-да, янги келинлари ҳузурига кириб ул - кишини сўрадилар. У: «Бизлар учун ризқ ахтариб чиқиб кетиб эрдилар», — деди. Иброҳим алайҳиссалом: «Аҳволингиз қалай?» — дея уларнинг туриш-турмушлари хусусида суриштирдилар. У: «Аҳволимиз яхши, ҳамма нарсамиз етарли» — деб Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтди. Иброҳим алайҳиссалом: «Егулигингиз нима?» — дедилар. У: «Гўшт», — деди. Иброҳим алайҳиссалом: «Ичимлигингиз нима?» — дедилар. У «Сув», — деди. Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Ё парвардигоро, гўшту сув борасида уларга барака ато этгил!» — деб дуо қилдилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу тўғрида: «Ўшал куни уларнинг бир дона ҳам буғдой дони йўқ эрди, агар бўлганида Иброҳим алайҳиссалом ул хусусида ҳам Оллоҳ таолодан барака тилаб дуо қилган бўлур эрдилар. Аммо, (Маккада) бирор кимса гўшту сувдан маҳрум бўлмади, агар унга Маккадан бўлак жойда гўшту сув номувофиқ келиб қолмаса», — деганлар. (Яъни, Иброҳим алайҳиссаломнинг дуолари туфайли Оллоҳ таоло Макка аҳлига гўшт ва сув борасида барака ато этган бўлиб, ўшал даврдан то ҳанузгача у ерда ҳар йили икки бор — Рамазон ва Қурбон ҳайитларида кўплаб қурбонликлар қилинади. Барака тиланган сув эса — бу замзамдур).

Сўнг, Иброҳим алайҳиссалом келинларига: «Агар эринг келса, унга саломимни етказ, кейин унга айтгилки, эшигининг остонасини мустаҳкамлаб қўйсин!» — дедилар-да, (қайтиб кстдилар. Исмоил алайҳиссалом уйларига келгач): «Ҳузурингизга бирор одам келдими?» — деб хотинларидан сўрадилар. У: «Ҳа, бир хушсурат (нуроний) қария келдилар» — деб Иброҳим алайҳиссалом хусусларида яхши сўзлар айтди. «Кейин, сизни суриштирдилар, — дея давом этди у, — мен не мақсадда чиқиб кетганингизни хабар қилдим. Сўнг, туриш-турмушимиз қандайлигини сўраб эрдилар, яхши яшаётганимизни айтдим». Исмоил алайҳиссалом: «Сенга бирор нарсани тайинладиларми?» — деб сўрадилар ундан. У: «Ҳа, сизга салом айтдилар ҳамда эшигингиз остонасини мустаҳкамлаб қўймоғингизни амр қилдилар», — деди. Исмоил алайҳиссалом хотинларига: «Ўшал (қария) отам эрдилар, эшик остонаси эрса сендурсан, сени қўлдан чиқармай маҳкам ушламоғимни буюрибдилар», — дедилар. Иброҳим алайҳиссалом яна Оллоҳ таоло ирода қилганча вақт уларникига келмай қўйдилар. Кейин, келганларида эса Исмоил алайҳиссалом (оналари бирлан ўзлари ёлғиз ташлаб кетилган замзам яқинидаги ўшал) катта дарахт тагида камонлари ўқини ўткирлаб ўлтирган эрдилар. Оталарига кўзлари тушгач, ўринларидан туриб ул киши томон бордилар ва иккалалари ота боласи бирлан, бола эрса отаси бирлан қандай кўришса, шундай (кучоқлашиб, ўпишиб) кўришишди. Сўнг, Иброҳим алайҳиссалом: «Эй Исмоил! Оллоҳ азза ва жалла менга бир ишни буюрди», — дедилар. Исмоил алайҳиссалом: «Парвардигорингиз сизга нени буюрган эрса, адо этингиз!» — деб жавоб қилдилар. Иброҳим алайҳиссалом: «Менга кўмак берурмисан?» — деб сўрадилар. Исмоил алайҳиссалом: «Албатта, брдам бергайман», — дедилар. Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Дарҳақиқат Оллоҳ таоло ҳов анави ерда бир бино (Байтуллоҳ) бунёд этмоқни менга амр қилди» — деб ўз атрофидаги бошқа тепаликлардан баландроқ бир тепаликка ишора қилдилар. Ўшал вақтда ота-бола иккалалари бинонинг пойдеворларини кўтаришди, шунда Исмоил алайҳиссалом тош ташиб турдилар, Иброҳим алайҳиссалом эрсалар тошлардан пойдевор қурдилар. Бино деворлари бўй етмайдиган даражада баланд кўтарилгач, Исмоил алайҳиссалом мана бу тошни келтириб, оталари оёқлари остига қўйиб бердилар. Иброҳим алайҳиссалом унга чиқиб девор олдилар. Исмоил алайҳиссалом эрсалар ул кишига тош узатиб турдилар. Шунда иккалалари нуқул: «Ё парвардигоримиз, биздан (ушбу амалимизни) қабул айлагил, дарҳақиқат сен (бизнинг дуомизни) эшитгувчи, билгувчисан!» — дейишар эрди».

Саъид ибн Жубайр Ибн Аббос разияллоҳу анҳудан нақл қиладилар: «Иброҳим алайҳиссалом

ўзлари ва оилалари ўртасидаги воқеа содир бўлганда Исмоил алайҳиссалом бирлан Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожарни) олиб (Шомдан Макка томон) йўлга чиқдилар. Шунда уларнинг бир меш сувдан бўлак йўл озиги йўқ эрди. Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) ўшал мешдан йўл-йўлакай сув ичиб бориб эрдилар, сутлари болаларига мўл келди. Иброҳим алайҳиссалом Маккага етиб келгач, уларни (Биби Ҳожар ва Исмоил алайҳиссаломни) бир катта дарахт остида қолдирдилар-да, (дарҳол) оилаларига (Шомга) томон йўлга тушдилар. Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) ул кишига эргашиб, Кадоъ деган ерга етганларида ортларидан чақирдилар-да: «Эй Иброҳим (алайҳиссалом), бизни кимга (ишониб) ташлаб кетаётирсиз?» — дедилар. Иброҳим алайҳиссалом: «Оллоҳ таолога», — дедилар. Биби Ҳожар: «Менга Оллоҳ (ер бўлса) бас!» — деб қайтиб кетдилар. Кейин, ул муҳтарама (анчагача) мешдаги сувдан ичиб юрдилар, сутлари болаларига мўл келиб турди. Мешдаги сув тамом бўлгач, (ўзларига ўзлари): «Нарироқларга бориб қарайин-чи, зора бирор одамни учратсам!» — дедилар. Сўнг, юра-юра Сафо тепалигига етиб бориб, унга кўтарилдилар-да, тепадан туриб атрофни кузатдилар. Аммо бирор кимсага кўзлари тушмади. Кейин, водийга (ўғилчалари қолган ерга) қайтиб боргач, саъй қилиб Марва тепалигига келдилар. Бу ҳаракатни шитоб бирла қилдилар. Сўнг, (ўзларига ўзлари): «Водийга қайтай-чи, унга (ўғилчамга) не бўлди экан?» — дея водийга бориб қарасалар, ўғилчалари ўлим талвасасидаги одам сингари ҳолатда ётибди. Унинг бу аҳволини кўргач, юраклари безовта бўлиб: «(Яна) бориб қарайин-чи, зора бирор одамни учратсам!» — дея (шитоб бирлан) Сафога бордилар-да, тепасидан туриб атрофни роса кузатдилар, аммо бирор одамни кўрмадилар. Шу тариқа (бу ерга) етти марта келиб кетдилар. Сўнг, (Марва тепасидан атрофни кузатиб туриб, ҳеч кимни кўрмагач, ўзларига ўзлари): «Бориб қарайин-чи, ўғилчамга не бўлди экан?» — деб ҳам эрдиларки, бир овоз қулоқларига чалинди. Шунда: «Парвардигоро, дуо-ю илтижоларимга ижобат қилиб, нажот бер!» — деб эрдиларки, Жаброил алайҳиссалом намоён бўлиб, товонлари бирлан ерни эздилар. Шунда (ердан) сув отилиб чиқди. Исмоил алайҳиссаломнинг оналари (Биби Ҳожар) бундан ҳайратланганча сув атрофини кавлаб ҳовузча қила бошладилар.

Абулқосим (Расулulloҳ) саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар унга тегмаганларида оқар суп бўлган бўлур эрди», — дейдилар.

Сўнг, Биби Ҳожар ўшал сувдан ичиб юриб эрдилар, болаларига сутлари мўл келди. Кунлардап бир куни (Ямандан) йўлга чиққан Журҳум маҳалласи аҳли (Биби Ҳожар ўғилчалари бирлан турган) водий орқали ўтиб кетаётиб (осмонда гир айланиб учаётган) бир қушни кўриб қолишди-да, кўзларига ишонмай: «Бу қуш фақат сув устидагина учиб юрур», — дейишди. Кейин, улар ўшал томонга бир неча кишини юборишиб эрди, сув борлигини билиб қайтишди-да, шерикларига шул ҳақда хабар қилишди. Кейин, ҳаммалари Биби Ҳожарнинг ҳузурларига боришиб: «Эй Исмоил (алайҳиссалом)нинг онаси, бизнинг сиз бирлан бўлмоғимизга (сиз бирлан бирга турмоғимизга) ижозат бергаймисиз?» — дейишди, (ижозат берганларидан сўнг, улар ўша ерда яшаб қолишди. Йиллар ўтиб) Биби Ҳожарнинг ўғиллари вояга етдилар ва Журҳум аҳли аёлларидан бирига уйландилар. Кунлардан бир куни Иброҳим алайҳиссалом Биби Ҳожар бирлан ўғиллари ёдларига тушиб, Биби Соррага: «Мен ўзим ташлаб келган Биби Ҳожар бирлан ўғлимнинг ҳолидан хабар олмоқчиман» — деб йўлга чиқдилар. Етиб келгач, салом бердилар-да: «Исмоил қаерда?» — деб ул кишининг хотинларидан сўрадилар. У: «Ов қилгани кетганлар», — деди. Иброҳим алайҳиссалом: «Эринг уйга қайтганда унга айтгилки, эшигининг остонасини ўзгартирсин!» — деб тайинладилар. Кейин, Исмоил алайҳиссалом уларига қайтгач, хотинлари бояги гапни айтди. Исмоил алайҳиссалом: «Ҳузурингга келган киши менинг отам бўладилар, энди сен талоқсан, уйингга жўна!» — дедилар. (Бирмунча вақт ўггач), Иброҳим алайҳиссалом уларни эслаб, Биби Соррага: «Мен ўзим ташлаб келган Биби Ҳожар бирлан ўғлимдан хабар олмоқчиман» — дедилар. Етиб келгач, Исмоил алайҳиссаломнинг (кейинги хотинларига): «Исмоил қаерда?» — дедилар. У: «Ов қилгани кетганлар. Уйга киринг, бирор нарса еб-ичиб олинг!» — деди. Иброҳим алайҳиссалом: «Не еб-

ичурсизлар?» — дедилар. У: «Егулигимиз гўшт ва ичимлигимиз сув», — деди. Иброҳим алайҳиссалом: «Ё парвардигор, уларнинг таомига ва ичимлигига барака ато этгайсан!» — деб дуо қилдилар.

Абулқосим (Расулulloх) саллалллоху алайҳи ва саллам: «(Оллох таоло) Иброҳим алайҳиссаломнинг дуолари туфайли (уларнинг гўшту сувига) барака (ато этди)», — дедилар.

(Яна бирмунча вақт ўтгач), Иброҳим алайҳиссалом улар ёдларига тушиб, Биби Соррага: «Мен ўзим ташлаб келган Биби Ҳожар билан ўғлимдан хабар олмоқчиман — дедилар. Келганларида Исмоил алайҳиссаломни замзам қудуғининг ортида камонларининг ўқини тузатиб турган ҳолда учратдилар-да: «Эй Исмоил, парвардигоринг ўзига уй (Байтуллох) қуриб бермоғимни менга амр қилди», — дедилар. Исмоил алайҳиссалом: «Парвардигорингизга итоат этингиз!» — дедилар. Иброҳим алайҳиссалом: «Парвардигор бу ишда менга ёрдам бермоғингни буюрди», — дедилар. Исмоил алайҳиссалом: «Демак, шундай (ёки айтганини) қилурман», — дедилар. Кейин, иккалалари ўринларидан туришди, Иброҳим алайҳиссалом уй қуришни бошладилар, Исмоил алайҳиссалом эрсалар тош узатиб турдилар. Шунда иккалалари нуқул: «Ё парвардигоримиз, биздан (ушбу амалимизни) қабул айлагил, дарҳақиқат сен (бизнинг дуомизни) эшитгувчи, билгувчисан!» — дейишар эрди. Шу тариқа бино баланд кўтарилиб, кекса Иброҳим алайҳиссалом (юз ёшда эрдилар) тошларни юқорига кўтаришга заифлик қилиб қолдилар. Шунда ул киши бир тош устига чиқиб олдилар, Исмоил алайҳиссалом (ўттиз ёшда эрдилар) эрсалар тош узатишда давом этдилар. Иккалалари нуқул (яна): «Ё парвардигоримиз, биздан (ушбу амалимизни) қабул айлагил, дарҳақиқат сен (бизнинг дуомизни) эшитгувчи, билгувчисан!» — дейишар эрди».

Абу Заррразияллоху анху ривоят қиладилар: «Мен Расулulloх саллалллоху алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллох, Ер юзида биринчи бўлиб қурилган масжид қайси?» — дедим. Ул зот «Ал-Масжид ул-Ҳаром (Байтуллох)», — дедилар. Мен: «Ундан кейин қайси?» — дедим. Ул зот: «Ал-Масжид ул-Ақсо (Қудсдаги масжид)» — дедилар. Мен: «Иккаласининг орасида неча (йил фарқ) бор?» — дедим. Ул зот: «Қирқ йилдур. Қаерда бўлмасин, намоз уқийдирган вақтинг келдими, ўқигил, чунки савоб ўз вақтида ўқилган намоздадур!» — дедилар. (Одам алайҳиссалом Оллох таолонинг амрига мувофиқ Байтуллохни қуриб бўлганларидан сўнг, парвардигор ул зотга Қудсга бориб Ал-Масжид ул-Ақсони ҳам қурмоқни амр қилди. Кейинчалик Иброҳим алайҳиссалом Байтуллохни, Сулаймон алайҳиссалом эрсалар Ал-Масжид ул-Ақсони қайта қурдилар).

Анас ибн Молик разиялло.ху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллалллоху алайҳи ва саллам рўпараларида Уҳуд тоғи кўрингач: «Бу тоғ бизни яхши кўрур ва биз ҳам уни яхши кўрурмиз. Ё парвардигоро, дарҳақиқат Иброҳим алайҳиссалом Маккани муқаддас қилдилар, мен эрсам унинг (Мадинанинг) икки қора тошлари оралиғини (Мадинанинг икки тарафидаги Савр ва Айр тоғлари оралиғини) муқаддас қилдим» деб марҳамат қилдилар».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloх саллалллоху алайҳи ва саллам: «(Эй Оиша), қавмингнинг (яъни, Қурайш қабиласининг) Каъбани Иброҳим алайҳиссалом қўйган пойдевордан кичрайтириб қуриб қуйганини кўрмадингми?» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллох, уни Иброҳим алайҳиссалом қўйган пойдевор устида қайта қурмайсизми?» — дедим. Ул зот: «Қавминг яқиндагина кофир бўлмаганида эрди (яъни, яқиндагина куфрдан қайтиб, мусулмон бўлган кишилар бўлмаганида эрди), шундай қилган бўлур эрдим», — дедилар, (яъни ул зот Қурайш аҳлининг Исломдан айниб қолишларидан хавотир олганлар)».

Абдуллох ибн Умар разияллоху анху: «Гарчи Оиша разияллоху анҳо бул ҳадисни Расулulloх саллалллоху алайҳи ва салламдан эшитган бўлсалар ҳам, мен Жаноб Расулulloхни

Байтуллоҳнинг Иброҳим алайҳиссалом қўйган пойдевор устида қурилмагани учунгина девор яқинидаги икки устунни (ўпиб силаб) тавоф қилмаганлар, деб ҳисобламайман», — дейдилар.

Абу Ҳумайд ас-Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Саҳобалар Жаноб Расулуллоҳдан): «Ё Расулаллоҳ, сизга қандай салавот айтайлик?» — деб сўрашди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма, салли ало Муҳаммадин ва азвожиҳи ва зурриятиҳи камо саллайта ало оли Иброҳийма ва борик ало Муҳаммадин ва азвожиҳи ва зурриятиҳи камо баракта ало оли Иброҳийма, иннака ҳамийдум-мажийд, деб айтингизлар», — дедилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Лайло разляллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Каъб ибн Ужра мени учратиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўзим эшитган бир ҳадяни (ҳадисни) сенга тухфа қилайинми?» — деди. Мен: «Ҳа, албатта, уни менга тортиқ қилгил!» — дедим. Шунда у бундай деди: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, дарҳақиқат Оллоҳ таоло сиз Байт аҳлига (пайғамбарларга) қандай салом йўлламоғимизни ўргатган, аммо сиз пайғамбарларга қандай салавот айтмоғимиз даркор?» — деб сўрадик. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳумма, салли ало Муҳаммадин ва ало оли Муҳаммад камо саллайта ало Иброҳийма ва ало оли Иброҳийм, иннака ҳамийдум-мажийд. Оллоҳумма, борик ало Муҳаммадин ва ало оли Муҳаммад камо боракта ало Иброҳийма ва (ало) оли Иброҳийм, иннака ҳамийдум-мажийд, деб айтингизлар», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (набиралари) Ҳасан ва Ҳусайнни «Аъузу бикалимот-иллоҳит-томма мин кулли шайтонин ва ҳомма ва мин кулли айнин ломма» деб дуо қилардилар-да, сўнг: «Боболарингиз (Иброҳим алайҳиссалом) ҳам Исмоил алайҳиссалом бирлан Исҳоқ алайҳиссаломни ана шу сўзларни айтиб дуо қилар эрдилар», — дер эрдилар».

28-боб. Оллоҳ таолонинг «Ва хабар бериншз уларга Иброҳим меҳмонлари хусусида, вақтики кирдилар (улар) унинг ҳузурига...» («Ҳижр» сураси, 51—52-оятлар)

Мазкур суранинг (53-оятдаги) «ло тавжал» — «қўрқма» демақдир. Оллоҳ таолонинг қавли: «Вақтики Иброҳим деди: «Эй парвардигорим, ўликларни қандай тирилтирмоғингни менга кўрсатгил!», (шунда) Оллоҳ таоло деди: «Сен (Менга ва менинг қудратимга) иймон келтирмадингми?». Иброҳим деди: «Ҳа, албатта (иймон) келтирдим, аммо (буни) қалбим таскин топсин, деб айтдим» («Ал-Бақара» сураси, 260-оят);

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Биз (мункир қавмимиз ўзимизга етказган азиятларнинг илгариги пайғамбарларга қавми етказган азиятлардан қаттиқроқ эканлиги боисидан) Иброҳим (алайҳиссалом Оллоҳ таолодан сўраган нарсани сўрамоққа ул киши)дан кўра ҳақлироқмиз, (аммо сўрамаймиз). (Жаноб Расулуллоҳ «биз» деб ўзларини назарда тутяптилар). Иброҳим алайҳиссалом денгиз соҳилида етган бир эшак ўлигини кўриб, агар уни денгиз тортиб кетса, денгиздаги ҳайвонлар ейди, агар денгиз чекиниб, соҳилга чиқиб қолса, қуруқликдаги ҳайвонлар ейди ва агар улар кетса, қушлар келиб ейди. Парвардигор денгиздаги ва қуруқликдаги ҳайвонлар ҳамда қушлар еб кетган жониворлар аъзоларини уларнинг қоринларидан қай тариқа йигиштириб олиб, қайта тирилтирар экан, деб фикр қилдилар-да: «Эй парвардигорим, ўликларни қандай тирилтирмоғингни менга кўрсатгил!» — дедилар. (Шунда)Оллоҳ таоло: «Сен (менга ва менинг қудратимга) иймон келтирмадингми?» — деди. Иброҳим (алайҳиссалом): «Ҳа, албатта иймон келтирдим, аммо (буни мени ҳақиқатан ҳам

ўзингга дўст тутганингни билиб» қалбим таскин топсин, деб айтдим», — дедилар. Оллоҳ таоло Лут (алайҳиссалом)ни раҳмат қилсин, (машаққатли кезларда) бақувват устунга (Оллоҳ таолога) суянар эрдилар гар мен Юсуф (алайҳиссалом)чалик узоқ вақт зиндонда қолиб кетсам, ул ердан чиқмоққа тезда кўнган бўлур эрдим» (Жаноб Расулulloҳ Юсуф алайҳиссаломнинг сабру қаноатли бўлганларини айтиб, ул кишини мақтаяптилар).

29-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва эслангиз (бул) Китобда Исмоилники, ул батаҳқиқ ваъдасига содиқ банда ва (Биз юборган) пайғамбар эрди» («Марям» сураси, 54-оят)

Салама ибн ал-Акваъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (камондан ўқ узиб) мусобақалашаётган Аслам қабиласига мансуб бир гуруҳ кишилар олдига бордилар-да: «Эй Исмоил (ибн Иброҳим ат Халил авлодлари, отингизлар! Чунки, боболарингиз (Исмоил) ҳам мерган (камончи) бўлгандурлар, мен эрсам фалон кабила тарафман», — дедилар. Буни эшитиб (мусобақалашаётган) икки гуруҳдан бири (отишдан) тўхтади. Жаноб Расулulloҳ (уларга): «Сизларга не бўлди, нечун отмаётирсизлар» дедилар. Улар: «Ё Расулаллоҳ, сиз (Жанобингиз) улар тараф бўлатуриб, биз қандайин отурмиз?» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Отаверингизлар, мен ҳаммангиз тарафман!» —деб марҳамат қилдилар».

30-боб. Исҳоқ ибн Иброҳим алайҳимос-салому қиссаси

Бул хусусда Ибн Умар ва Абу Ҳурайра Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганларини ривоят қилишган (лекин бу ерда ривоятнинг матни келтирилмаган).

31-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Ёки сиз (яхудийлар) Яъқубга ўлим келиб, ул ўз ўғилларига: «Мендан кейин нимага ибодат қилурсизлар?» деб айтганида (унинг ҳузурида) бор эрдингизларми?!» («Бақара» сураси, 133-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саҳобалардан бири Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё расулаллоҳ, (Оллоҳ таоло қошида) энг иззатли киши кимдур?»— деди. Ул зот: «(Оллоҳ таолодан) энг кўп тақво қилгувчи (қурқувчи) кишидур» — деб марҳамат қилдилар. Саҳобалар: «Биз сиздан бул ҳақда сураётганимиз йўқ», — дейишди. Ул зот: «Юсуф набийўллоҳ Яъқуб набийўллоҳнинг, Яъқуб набийўллоҳ Исҳоқ набийўллоҳнинг, Исҳоқ набийўллоҳ Иброҳим Халилуллоҳнинг ўғиллари бўлиб, Юсуф набийўллоҳ уларнинг энг шарифидурлар»— деб марҳамат қилдилар. Саҳобалар (яна): «Биз сиздан бу ҳақда (ҳам) сураётганимиз йўқ», — дейишди. Шунда ул зот: «Арабларнинг манбаи (асл-насаби) хусусида сураётирсизларми? (Арабларнинг) жоҳилият давридаги энг яхшилари — Ислом давридаги энг яхшиларидир, агар улар тушунган бўлсалар» — деб марҳамат қилдилар».

32-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Лутни эслангиз, ул ўз қавмига: «Эй (қавмим), кўра-била туриб фаҳш иш қилурсизларми? Хотинлар қолиб, эркакларга шаҳват ила етурсизларми? Балки сизлар нодон қавмдурсизлар?» — деганида, қавмидан «Лут хонадони аҳлини шаҳрингиздан ҳайдаб чиқарингизлар, чунки улар покликни талаб қилғувчи одамлардур» деган гапларидан бўлак жавоб бўлмади. Кейин, Биз унга ва оиласига нажот бериб, фақат хотининигина (ул ерда) қолгувчилардан қилдик ва ёғдирдик уларнинг (қавмининг) устига бир (тош) ёмғирки, (охират азобидан) огоҳлантирилгувчилар (устига егдирилган бу) емгир қанчалар ёмон бўлди!» («Намл»

сураси, 54—58-оятлар)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Лут алайҳиссаломни раҳмат қилсин! Дарҳақиқат, ул киши бақувват устунга (яъни, Оллоҳ таолога) таянар эрдилар» — деб марҳамат қилдилар».

33-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Кейин, вақтики келдилар Лут хонадонига элчилар (фаришталар), у (Лут уларга деди): «Дарҳақиқат, сизлар бизга нотаниш бир қавмдурсизлар» («Ҳижр» сураси, 61—62-оятлар)

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «...насиҳат олгувчи борми?» деб қироат қилдилар» (яъни, Жаноб Расулulloҳ Лут алайҳиссалом ва ул кишининг қавмлари хусусида зикр қила туриб «Ал-Қамар» сурасининг 32-оятини тиловат қилдилар).

34-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва юбордик Самуд қавмига ўз биродарлари Солиҳни» («Ал-Аъроф» сураси, 73-оят)

Абдуллоҳ ибн Замъа ртуют қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг (Солиҳ алайҳиссаломнинг) туяларини сўйган (Самуд қавмига мансуб) киши хусусида эслаб: «Абу Замъа (Замъанинг отаси) сингари бир бақувват киши уни (туяни) ўзига чақирди-да, (сўйиб юборди)» — деб айтганларини эшитдим».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Табук ғазоти вақтида Ҳижр деган ерда тушганларида саҳобаларга ҳижрликлар қудуғидан сув ичмасликни ҳамда унинг сувидан мешларга қўйиб олмасликни амр қилдилар. Улар: «Аллақачон унинг сувига хамир қориб ҳамда ундан мешларга тўлдириб олганмиз», — дейишди. Шунда ул зот ўшал хамирни ташлаб юборишни ва (мешлардаги) сувни тўкиб ташлашни амр қилдилар. Сабра ибн Муъаббад ҳамда Абу Шамусдан нақл қилинишича, Жаноб Расулulloҳ ўшанда ҳатто егуликларни ҳам ташлаб юборишни амр қилган эрканлар» (яъни, Оллоҳ таоло бало юборган қавм еридаги сув ва егуликларни истеъмол қилишни таъқиқлаганлар, боиси — уларга ҳам касофати тегиши мумкин эрди).

Солим ибн Абдуллоҳ оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ҳижрдан ўтиб кетаётиб: «Ўзларига зулм қилганларнинг (яъни, Самуд қавмининг) уйларига кирмангизларки, тагин уларнинг бошига тушган балога гирифтор бўлиб, йиғлаб қолмангизлар!» — дедилар. Сўнг, юзларини ридолари бирлан тўсиб олганча уловларини чоптириб кетдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ўзларига зулм қилганларнинг уйларига кира кўрмангизларки, улар гирифтор бўлган балога сизлар ҳам дучор бўлиб, йиғлаб қолгайсизлар», — дедилар».

35-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Ёки Яъқубга ўлим келганда (унинг ҳузурда) бор эрдингизларми?!»

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам

бундай деб марҳамат қилдилар: «Карийм ўғли Карийм ўғли Карийм ўғли Карийм — Иброҳим ўғли Исҳоқ ўғли Яъқуб ўғли Юсуф алайҳимиссалому» — дедилар» (яъни, буларнинг Оллоҳ таоло қошида энг шарифи Юсуф алайҳиссалом эканликларига ишора қилаётирлар).

36-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Дарҳақиқат, Юсуф ва унинг биродарларида (яъни, улар хусусидаги қиссада) сўрагувчилар учун ибратлар бордур» («Юсуф» сураси, 7-оят)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Саҳобалардан бири) Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан: «Одамларнинг (Оллоҳ таоло қошида) энг иззат-икромлиси кимдур?» — деб сўради. Ул зот: «Уларнинг Оллоҳ таолодан энг кўп тақво қилгувчиси», — дедилар. Саҳобалар: «Биз сиздан бул ҳақда сўраётганимиз йўқ», — дейишди. Ул зот: «Одамларнинг (Оллоҳ таоло қошида) энг иззат-икромлиси (Иброҳим) Халиллоulloҳ ўғли (Исҳоқ) набийulloҳ ўғли (Яъқуб) набийulloҳ ўғли Юсуф набийulloҳдурлар», — дедилар. Саҳобалар (яна): «Биз сиздан бул ҳақда (ҳам) сўраётганимиз йўқ», — дейишди. Шунда ул зот: «Мендан арабларнинг манбаи (асл-насаби) хусусида сўраётирсизларми? Жоҳилият вақтидаги энг яхшилари — Ислом вақтидаги энг яхшиларидур, агар тушунган бўлсалар» — деб марҳамат қилдилар».

Урва ибн Зубайр Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (бетоб вақтларида) унга (Оишага): «Абу Бакрга буюргил (айтгил), одамлар бирлан намоз ўқисинлар (яъни, менинг ўрнимга уларга имомлик қилсинлар)», — дедилар. Оиша: «Ул киши қалблари нозик, кўнгли бўш одамлар, агар ўрнингизга имомлик қилсалар, одамлар бирлан намоз ўқиёлмайдилар, (йиғлаб юборадилар)», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ бояги гапларини яна айтиб эрдилар, Оиша онамиз ҳам боягидек жавоб қилдилар. Шуъба разияллоҳу анҳу айтадиларки, Жаноб Расулulloҳ бояги гапларини уч ёки тўрт бор қайтаргач: «Дарҳақиқат, сиз хотинлар Юсуф (алайҳиссалом қиссасидаги) хотинлар кабудурсизлар, Абу Бакрга буюрингизлар (айтингизлар, ўрнимга имомлик қилсинлар)» — деб айтибдилар».

Абу Мусо оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлиб қолгач: «Абу Бакрга буюрингизлар (айтингизлар), одамлар бирла намоз ўқисинлар (ўрнимга имомлик қилсинлар)», — дедилар. Оиша (онамиз); «Абу Бакр (кўнгли бўш) кишилар», — дедилар. Ул зот бояги гапларини қайтардилар. Оиша (онамиз) ҳам боягидек жавоб қилдилар. Ул зот (яна): «Ул кишига буюрингизлар (айтингизлар, имомлик қилсинлар), дарҳақиқат сизлар Юсуф алайҳиссалом (қиссасидаги) хотинлар кабудурсизлар», — дедилар. Кейин, Абу Бакр Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳали ҳайт бўлатуриб, (ўринларига) имомлик қилдилар».

Хусайн Зоидадан нақл қилиб: «(Абу Бакр) кўнгли бўш одам эрдилар», — дейдилар.

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Парвардигоро, Иёш ибн Абу Рабиъага нажот бер! Парвардигоро, Салама ибн Хишомга нажот бер! Парвардигоро, Валийд ибн Валийдга нажот бер! Парвардигоро, мўминларнинг заифларига (бева-бечораларига) нажот бер! Парвардигоро, Музар қавмига нисбатан қаҳрингни янада қаттиқ қил! Парвардигоро, уларнинг бошига Юсуф алайҳиссалом (даврларидаги) сингари (қаҳатчилик) йилларини солгил!» — деб дуои хайр ва дуои бад қилдилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Лут алайҳиссаломни раҳмат қилсин, ул киши бақувват устунга (Оллоҳ

таолога) таянар эрдилар. Агар мен Юсуф алайҳиссаломчалик зиндонда бўлсам-у, кейин (подшоҳнинг) одами келиб: («Сен озодсан» — деб ташқарига чақирса, дарҳол) кўнган бўлур эрдим»,— дедилар».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Оиша (онамизнинг) оналари Умму Румондан ул муҳтарама (онамиз) хусусларида айтилаётган (бўхтон) тўғрисида сўрадим. Шунда Умму Румон бундай дедилар: «Бир маҳал мен Оиша бирлан бирга (уйда) ўлтириб эрдим, ансория аёллардан бири кириб келди-да: «Фалончини (Мистаҳни) Оллоҳ таоло (балога) гирифтор қилсин!» — деди. Мен: «Нечун бундай деяпсан?» — дедим. Бояги аёл: «Чунки ўшал (Мистаҳ) тухматчидур», — деди-да, бор гапдан Оишани хабардор қилди. Оиша: «Буни (отам) Абу Бакр бирлан Жаноб Расулulloҳ ҳам эшитганмилар?» — деди. Бояги аёл: «Ҳа», — деб айтди. Шунда Оиша ҳушдан кетиб йиқилди-да, қаттиқ иситма безовта қилгачгина ўзига келди. Шу аснода Жаноб Расулulloҳ келиб: «Бунга не қилди?» — дедилар. Мен: «Ўзи ҳақидаги гапларни эшитиб қаттиқ иситмалаб қолди», — дедим-да, ўлтирдим. Оиша: «Оллоҳ таоло ҳақи, агар қасам ичсам ҳам менга ишонмайсизлар ва агар узр сурасам, кечирмайсизлар. Мен бирлан сизлар Яъқуб алайҳиссалом бирлан унинг ўғиллари кабидурсизлар. Сизлар сўзлаётган нарсадан (бўхтондан қутулмоғимга) ёлғиз Оллоҳ таоло мадад бергай», — деди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ кетмоқчи бўлиб ҳам эрдилар-ки, Оллоҳ таоло (Оиша хусусидаги) ўз оятларини нозил қилиб қолди. Сўнг, ул зот Оишани бундан хабардор қилдилар. Шунда Оиша: «(Бунинг учун) Оллоҳ таологагина шукр айтурман, бўлак бирор кишига айтмасман!» — деди».

37-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва эслангиз Аййубни ҳам, вақтики ул нидо қилди парвардигориғаки, «Дарҳақиқат менга зарар (мусибат) етибдур, сен ўзинг раҳм қилгувчиларнинг энг раҳмлисисан!» («Ал-Анбиё» сураси, 83-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Бир маҳал Аййуб алайҳиссалом яланғоч ҳолда чўмилиб турган эрдилар, бир тўда тилла чигиртка (малах) учиб келиб, устларига қўнди. Шунда ул киши чигирткаларни кийимларига сола бошладилар. Оллоҳ таоло ул кишига (танбеҳ бериб): «Эй Аййуб! Мен сени (ана шу) кўриб турганинг нарсага бой қилмабми эрдим?» — деди. Аййуб алайҳиссалом: «Ҳа, албатта, бой қилган эрдинг, эй парвардигорим! Аммо, баракотинга муҳтожман» — дедилар (яъни, Аййуб алайҳиссалом серфарзанд, бадавлат киши эрдилар. Кейин, фарзанду мол-дунёларидан ажралиб, огир дардга чалиниб қолдилар, талай вақтгача Оллоҳ таолодан ваҳий келмай қуйди. Ул киши буларнинг барчасига сабру қаноат қилдилар. Бир куни Оллоҳ таоло синамоқ учун тилла чигирткаларни юборди. Шунда юқорида зикр қилинган воқеа рўй берган эрди).

38-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва эслангиз (бул) Китобда Мусони ҳам, дарҳақиқат ул мухлис эрди ва улуғ пайғамбар эрди ва биз унга Тур (тоғининг) ўнг томонидан нидо қилдик ва уни муножот қилган ҳолида (ўзимизга) яқин келтирдик ва тухфа этиб унга (ўз) марҳаматимиздан биродари Ҳорунни (унга) пайғамбар (ноиб, ўринбосар қилдик)» («Марям» сураси, 53-оят)

39-боб.

«Ва Фиръавн хонадонига мансуб, иймонини махфий тутиб юргувчи бир мўмин одам

(бундай) деди: «Парвардигорингиздан аниқ далилу исботлар келтирган ҳамда «Менинг парвардигорим Оллоҳдир» дегувчи кишини ўлдирурсизларми?! Башарти у ёлғончи эрса, ёлғони (гуноҳи) ўз бўйнига ва агар ростгўй эрса, у сизларга ваъда қилаётган нарсаларнинг (уқубатларнинг) баъзиси (бошларингизга) тушгай. Турган гапки, Оллоҳ таоло қуноққондан чиққувчи ёлғончи кимсани ҳидоят қилмас!» («Ғофир» сураси, 28-оят)

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Ҳироъ ғоридан) қалблари титраганча (юракларини ваҳима босганча) Хадичанинг ҳузурига қайтиб келдилар. Сўнг, Хадича ул зот бирлан бирга Варақа ибн Навфалнинг қошига йўл олдилар. Варақа ибн Навфал насронийлар динини қабул қилган бўлиб, Инжилни арабча қироат қилур эрди. Варақа Жаноб Расулulloҳга: «Нимани кўраётирсиз?» — деди. Ул зот бўлган воқеадан уни хабардор қилдилар. Сўнг, Варақа: «Бу Оллоҳ таоло Мусога нозил қилган ўшал Номусдур (Жаброилдур). Қанийди, (сиз пайғамбарлик қиладирган вақтда, қавмингиз сизни (Маккадан) чиқариб юборадирган кезларда ҳаёт бўлсам-у, сизга бирор сезиларли ёрдам қилсам!» — деди».

40-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй Муҳаммад алайҳиссалом, сизга Мусо хусусидаги хабар келдими? Вақтики, ул (олисдаги) бир оловни кўриб...» («Муқаддас Туво водийсида» деган қавлигача) («Тоҳа» сураси, 9— 12-оятлар)

Молик ибн Саъсаъа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Исроъ кечаси хусусида саҳобаларга ҳикоя қила туриб, бешинчи осмонга етганларида Ҳорун алайҳиссаломни учратганларини айтдилар. Сўнг, бундай деб марҳамат қилдилар: «Жаброил алайҳиссалом менга: «Бул Ҳорундурлар, ул кишига салом берингиз!» — дедилар. Мен ул кишига салом бериб эрдим, алик олгач: «Марҳабо, солиҳ биродар ва солиҳ пайғамбар!» — дедилар».

41-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ Мусо бирлан (бевосита) гаплашди» («Нисо» сураси, 164-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен тунда (Ал-Масжид ул-Ақсога) саёҳат қилдирилганимда (яъни, Исроъ кечаси) Мусо алайҳиссаломни кўрдим. У киши (буй-баст ва ранг жиҳатдан худди Бану Қаҳтонга мансуб) Шинваъа қабиласи кишиларига ўхшар эрканлар. Сўнг Исо алайҳиссаломни ҳам кўрдим. Ул киши ўрта буйли ва оқ-қизил юзли бўлиб, гуё бирор иссиқ бошпанадан ташқарига чиққанга ўхшайдилар. Мен эрсам Иброҳим алайҳиссаломнинг фарзандларига ўхшайман. Кейин, менга икки идиш келтирилди, бирида сут ва бошқасида маст қилгувчи ичимлик. Жаброил алайҳиссалом: «Булардан хоҳлаганингизни ичингиз!» — дедилар. Мен сутни олиб ичдим. Шунда менга: «Ислом хилқатига (табиатига) хос неъматни (ёки Одам боласига ҳалол қилинган энг дастлабки неъматни) олдингиз, агар маст қилгувчи ичимликни олганингизда умматингиз гумроҳ бўлган бўлур эрди»" — дейилди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирор банда: «Мен Юнус ибн Маттодан яхшироқман» — деб айтмаслиги лозим», — дедилар ва ул кишини оталари (Матто)га нисбат қилдилар. Шунингдек, Жаноб Расулulloҳ Исроъ кечаси хусусида эслаб, Мусо алайҳиссаломнинг буй-баст ва ранг жиҳатидан Шинваъа қабиласи кишиларига ўхшаш эрканликларини, Исо алайҳиссаломнинг эрса ўрта буйли эрканликларини

айтдилар. Кейин, жаҳаннам қўриқчиси Молик ва Дажжол хусусида ҳам эсладилар».

Ибн Аббос разиячлоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам Мадинага келганларида (яхудийларнинг) Ошуроъ куни рўза тутаетганларини кўрдилар. Яхудийлар: «Бу кун — Оллох таоло Мусо алайҳиссаломга нажот бериб, Фиръавн хонадонини ғарқ қилган буюк кундур. Мусо алайҳиссалом бунинг шукронасига (шу куни) рўза тутганлар», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloх: «Мен Мусо алайҳиссаломга энг ҳақли одамман!» — дедилар-да, Ошуроъ рўзасини ўзлари ҳам тутдилар, саҳобаларга ҳам тутмоқни буюрдилар».

42-боб.

Оллох таолонинг қавли: «Ва (Биз) Мусо бирлан - ўттиз кечага ваъдалашган эрдик, кейин уни (яна) ўн кун қўшиб тўлдирдик. Ниҳоят, парвардигорининг (унинг учун таъйин қилган) вақти қирқ ксчага етди...» («энди мен мўминларнинг энг пешқадамиман» деган қавлигача) («Аъроф» сураси, 142—143-оятлар)

Абу Саъид разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қиёмат куни одамлар (яшин ургандек) беҳуш бўлиб йиқиладилар. Кейин, мен биринчи бўлиб ҳушига келтирилган одам бўламан. Шунда қарасам, Мусо алайҳиссалом Арш устунларидан бирини ушлаб турган бўладилар. Лекин, мен ул киши мандан аввал ҳушларига келтирилдиларми ёки Тур тоғида беҳуш бўлиб йиқилганлари эвазига бу сафар беҳуш қилинмадиларми, бундан беҳабар бўламан».

Абу Ҳурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам: «Агар Бану Исроил бўлмаганида эрди, гўшт сасимаган бўлур эрди, агар момо Ҳаво бўлмаганларида эрди, аёл эрига хиёнат қилмаган бўлур эрди!» — дедилар» {яъни, Бану Исроил Оллох таоло нозил қилган салво (бедана) гўштини очкўзлик қилиб ғамлагани боисидан ўшал вақтдан то ҳанузгача гўшт сасийдирган бўлиб қолган. Момо Ҳаво эрсалар шайтони лаъийннинг васвасасига учиб, Одам алайҳиссаломни жаннатдаги таъқиқланган дарахт мевасини емоққа ундаганлар}.

Хизр алайҳиссаломнинг Мусо алайҳиссалом бирлан суҳбатлари хусусида

Абдуллох ибн Абдуллох Ибн Аббосдан нақл қиладиларки, Ибн Аббос ва Ҳарр ибн Қайс ал-Физорий Мусо алайҳиссаломнинг ҳамроҳлари хусусида ўзаро баҳслашиб қолишибди. Ибн Аббос: «Ўшал киши Хизр алайҳиссалом бўлганлар», — дебдилар. Шу аснода уларнинг ёнидан Убай ибн Каъб ўтиб қолиб, Ибн Аббос ул кишини олдиларига чақирибдилар-да: «Мен ва мана бу ҳамсуҳбатим Мусо алайҳиссалом ҳамсуҳбат бўлган кишининг ким бўлганлиги борасида ўзаро тортишиб қолдик, Мусо алайҳиссалом ўшал (бўлажак) ҳамсуҳбатлари бирлан қандай учрашмоқ мумкинлигини (Оллох таолодан) сўраган эрдилар. Сиз Расулulloх саллalloху алайҳи ва салламнинг ўшал киши ҳақида зикр қилганларини эшитганмисиз?» — дебдилар. Убай ибн Каъб: «Ҳа, мен Расулulloх саллalloху алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганман», — дебдилар: «Бир маҳал Мусо алайҳиссалом Бану Исроилга мансуб бир тўда одамлар орасида (хутба) қилиб турган эрдилар, бир киши келиб: «Сиз ўзингиздан кўра билимдонроқ бирор одамни билурмисиз?» — деди. Мусо алайҳиссалом: «Йўқ, (билмайман)», — дедилар. Шунда Оллох таоло Мусо алайҳиссаломга: «Албатта, бизнинг бандамиз Хизр (сиздан билимдонроқдур)» — деб ваҳий юборди. Сўнг, Мусо алайҳиссалом ул киши бирлан учрашиш йўлини сўрадилар. Оллох таоло хут — (балиқ)ни (учрашув воситаси) қилди ва: «Агар хутни йўқотсангиз, ортингизга қайтингиз, у бирлан учрашгайсиз» — дейилди. Мусо алайҳиссалом

(ғуломлари бирлан бирга) хутни (кутарганча) денгиз бўйлаб йўлга чиқишди. Бир маҳал ғуломлари ул кишига: «Айтингиз, менга не бало бўлдики, харсанг олдида дам олганимизда (бепарволик қилиб) хутни йўқотибман? Мени чалғитиб, уни ёдимдан чиқарган фақат шайтондур!» — деди. Мусо алайҳиссалом: «Бизнинг истагимиз ҳам худди шу эрди», — дедилар. Кейин, иккалалари суҳбатлашганча келган йўлларига қайтиб кетишди. (Харсангга етиб боришгач), ул ерда Хизр алайҳиссаломни кўришди. Кейин, иккалалари ўртасида Оллоҳ таоло ўз Китобида ривоят қилган воқеалар рўй берди».

Саъид ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Мен Ибн Аббосга: «Навф ал-Баколий Хизр алайҳиссаломга ҳамроҳ бўлган Мусони Бану Исроил (пайғамбари) Мусо алайҳиссалом эрмас, ул бошқа Мусо, деб таъкидлаётир», — дедим. Ибн Аббос: «Оллоҳ таолонинг душмани (яъни, Навф) ёлғон айтибди! Бизга Убай ибн Каъб Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини ривоят қилиб берган», — дедилар: «Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссалом Бану Исроил орасида хутба қилиб туриб эрдилар, ул кишидан: «Ким энг билимдон?» — деб сўралди. Мусо алайҳиссалом: «Мен», — дедилар. Шунда парвардигор ул кишини «Илм Оллоҳ таолога хосдур» демаганлари учун койиб: «Ҳа, албатта, икки денгиз қўшилган ерда менинг бир бандам бордур, ўшал сиздан билимдонроқдур», — деди. Мусо алайҳиссалом: «Парвардигоро, ким мени ул киши бирлан учраштиргай?» (ёки «Ул киши бирлан қандай учрашгайман?») — дедилар. Оллоҳ таоло: «Бир хутни олиб, саватга солгайсиз, уни йўқотгакингиз ҳаманоқ ўшал ерда уни (топгайсиз)», — деди. Сўнг, Мусо алайҳиссалом бир хутни олиб, саватга солдилар-да, ғуломлари Йўшаъ бирлан бирга йўлга чиқдилар. Юра-юра бир харсанг олдида етиб келишди-да, унга бошларини кўйиб (дам олишди). Мусо алайҳиссалом ухлаб қолдилар. Хут ҳаракатланиб (саватдан) чиқди-да, денгизга тушиб сузиб кетди. Оллоҳ таоло балиқ ортида қолган изни тарқатмади, натижада сув бетиде (узун) йўл қолди. Кейин, иккалалари (туриб), куннинг қолган қисмида ва тун буйи йўл юришди. Нонушта вақти бўлганда Мусо алайҳиссалом ғуломларига: «Бизга нонуштамизни келтир, бу сафаримиздан толиқдик», — дедилар. Мусо алайҳиссалом Оллоҳ таоло ўзларига буюрган ерга (харсанг турган ерга) етиб келгунларича сира толиқмадилар, энди эрса ул киши очиқиб ва чарчаб қолган эрдилар. Ғуломлари ул кишига: «Айтингиз, менга не бало бўлдики, харсанг олдида дам олганимизда (бепарволик қилиб) балиқни йўқотибман? Мени чалғитиб, балиқни ёдимдан чиқарган фақат шайтондур! Балиқ бир ажабтовур равишда денгизга тушиб сузиб кетибди», — деди (мазкур ғулом харсанг олдида дам олишган вақтда балиқнинг йўқолганини билган ва унинг денгизда қолган изини кўрган бўлиб, буни Мусо алайҳиссаломга айтишни унутиб, йўлда давом этаверган эрди). Шундай қилиб, ўлар (ўлик) балиқнинг денгизга тушиб сузиб кетганидан ва унинг сув бстида изи сақланиб қолганидан таажжуб қилишди. Мусо алайҳиссалом ғуломларига: «Биз истаган нарса (худди) шу эрди», — дедилар. Сўнг, икковлари ўзаро суҳбатлашганча келган йўлларига қайтишди-да, ниҳоят мазкур харсанг олдида етиб боришди. Ул ерда устига кийимини епиб етган бир кишини (Хизр алайҳиссаломхп:) кўришди. Мусо алайҳиссалом салом бердилар. Ул кипги алик олгач: «Сизнинг ерингизда қандай қилиб салом (тинчлик, омонлик, хотиржамлик) бўлиши мумкин?» — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «Мен Мусоман», — дедилар. (Хизр алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломни танимадилар. Агар ул киши гайбдак хабардор бўлганларада эрди, курган замонлари таниган бўлур эрдилар. Бу эрса пайғамбарларнинг Оллоҳ таоло ўзларига маълум қилган ғайбдангина хабардор бўлганларига далилдир). Хизр алайҳиссалом: «Бану Исроил (пайғамбари) Мусоми?» — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «Ҳа, шундай, ўзингиз билган (илми) рушддан менга таълим берсангиз, деб ҳузурингизга келдим», — дедилар. (Мусо алайҳиссаломнинг бировдан таълим олоқлари пайғамбар ва шарият соҳиби эканликларига номувофиқ бўлиб, бу ерда ул киши ўта камтаринлик ва боодоблик қилдилар, ўзларини билимсизроқ ҳисоблаб, ул кишига эргашмоққа изн сўрадилар ва иршод қилмоқларини илтимос қиддилар). Хизр алайҳиссалом: «Эй Мусо алайҳиссалом! Оллоҳ таоло ўз

илмидан менга шундай нарсаларни ўргатганки, уни сиз билмайсиз ва Оллоҳ таоло ўз илмидан сизга шундай нарсаларни ўргатганки, уни мен билмайман», — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «Сизга эргашсам, майлими?» — дедилар. Хизр алайҳиссалом: «Сиз мен бирлан сабр қилиб юролмагайсиз. ўзингиз билмаган (ақлингиз етмаган) нарсани (кўрганингизда) қандай сабр қилгайсиз?» — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «Иншооллоҳ, сиз менинг сабр-тоқатли эрканимни кўрурсиз. Мен бирор ишда сизга осийлик (итоатсизлик) қилмасман», — дедилар. Кейин, иккалалари денгиз соҳили буйлаб йўл олишди. Ногаҳон уларнинг ёнидан бир кема ўтиб кетаётган эрди, кемадагилардан ўзларини кемага чиқариб олишларини сўрашди. Кемадагилар Хизр алайҳиссаломни таниб қолишиб, ул кишини (иккалаларини) бепул кемага чиқаришди. Иккалалари кемага чиқишгач, бир чумчуқ учиб келиб, кема четига қўнди-да, денгиздан бир ёки икки чўқиб сув ичди (бу ерда денгиз эмас, дарё бўлса керак. Чунки, денгиз суви шур бўлиб, қуш унинг сувини ичмайди). Шунда Хизр алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломга: «Эй Мусо алайҳис салом! Менинг илмим бирлан сизнинг илмингиз Оллоҳ таоло илмидан ана шул чумчуқ денгиздан тумшуғи бирлан олган сувчалик камдур», — дедилар. Сўнг, Хизр алайҳиссалом болтани олиб кема тахталаридан бирини кучиришга киришдилар-да, Мусо алайҳиссалом «Ҳой, ҳой, не қилаётирсиз?!» — деб айтишга улгурмаслариданоқ уни кўчириб бўлдилар. Мусо алайҳиссалом ул кишига: «Бу не қилганингиз? Булар бизни пул олмай кемага чиқаришди, сиз бўлсангиз уларни фарқ қилмоқ учун қасддан кемаларини тешиб қўйдингиз. Қандай (ёмон) иш қилдингиз!» — дедилар. Хизр алайҳиссалом: «Мен бирлан сабр қилиб юролмагайсиз, деб айтмаганмидим?» — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «(Ваъдамни) унутиб қилган эътирозим учун мени айбламангиз, мени қийин аҳволда қолдириб, ўзингизга эргашмоғимга монеълик қилмангиз!» — дедилар. Бу дастлабки ихтилоф Мусо алайҳиссаломнинг ўз ваъдаларини унутиб қўйганлари оқибатида юзага келди. Кейин, иккалалари кемадан тушган вақтларида ўртоқлари бирлан ўйнаб юрган бир боланинг олдига келишди. Хизр алайҳиссалом қўллари бирлан унинг бошини ушлаб, мана бундай қилиб узиб ташладилар. (Ушбу ҳадис ровийларидан бири бўлмиш Суфён разияллоҳу анҳу Хизр алайҳиссалом боланинг бошини қандай узиб ташлаганларини англатиш учун бармоқлари учи бирлан бир нарсани узгандек қилиб кўрсатдилар). Мусо алайҳиссалом Хизр алайҳиссаломга: «Бир гуноҳсиз одамни ноҳақ ўлдирдингиз, қандай ёмон иш қилдингиз!» — дедилар. Хизр алайҳиссалом: «Мен бирлан сабр қилиб юролмагайсиз, деб сизга айтмаганмидим?!» — дедилар. (Хизр алайҳиссалом бу гал қаттиқроқ танбеҳ бериш мақсадида «сизга» сўзини атайлаб қўшиб айтдилар, чунки Мусо алайҳиссалом яна ваъдаларини унутиб, такрор эътироз билдирган эрдилар). Шунда Мусо алайҳиссалом: «Агар бундан кейин яна бирор нарса хусусида сизга савол берсам, мени ўзингиз бирлан олиб юрмангиз, (ваъдамни унутиб эътироз билдирганим учун эрса илгаридан) узр айтиб қуйганман», — дедилар. Ксйин, иккалалари йўлда давом этишиб, бир қишлоқ аҳли қошига келишди-да, қоринларини туйғазиларни илтимос қилишди. Қишлоқ аҳли уларни меҳмон қилишдан бош тортди. Сўнг, иккалалари қишлоқда йиқилай деб турган бир девор олдидан чиқиб қолишди. Хизр алайҳиссалом ўшал дсворни қўллари бирлан мана бундай қилиб тузатиб қуйдилар. (Хизр алайҳиссаломнинг дсворни қандай тузатганларини англатиш учун бир нарсани пастдан юқорига силагандек қилиб кўрсатдилар). Сўнг, Мусо алайҳиссалом: «Қавм (мазкур қишлоқ аҳли) қошига келганимизда на қорнимизни туйғазди ва на бизни меҳмон қилди, сиз бўлсангиз уларнинг дсворларини тиклаб қўйдингиз. Агар истасангиз, (бу ишингиз учун улардан) пул олмоғингиз мумкин, пул эрса бизга егулик ва сафарда қийналмаслигимиз учун асқатар эрди», — дедилар. Шунда Хизр алайҳиссалом: «(Сизнинг) бу (галги эътирозингиз) мен бирлан сиз ўртаимизда айрилиқ (бўлмоғига сабабдур). Энди, мен сизга ўзингиз сабр қилолмаган нарсаларни тушунтириб берайин», — дедилар».

Жнноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар Мусо алайҳиссалом сабр қилганларида эрди, Оллоҳ таоло (ўз Китобида) иккалалари хусусларидаги хабарларни бизга

баён қилган бўлур эрди», — дедилар.

Суфён разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни раҳмат қилсин, агар ул киши сабр қилганларида эрди, иккалалари қилган ишлар ҳақида бизга баён қилинган бўлур эрди» — деб айтдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «(Мазкур кема эгалари) кетаётган томонда бир подшоҳ бўлиб, у (ўз мулкига кириб келган) ҳар бир яроқли (яхши) ксмани зўрлик бирлан тортиб олаётган эрди. (Хизр алайҳиссаломнинг кемани тешиб қўйганларининг боиси ҳам айнан шунда бўлиб, кема эгалари кейин уни тузатиб олишлари мумкин эрди). Бола хусусига келсак, у кофир бўлиб, ота-онаси мўмин эрди», — дедилар-да, «Каҳф» сурасининг (60—82) оятларини қироат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Хизр алайҳиссаломнинг) «Хизр» деб аталишларининг боиси шулки, ул киши ўт-ўлансиз оппоқ ер устида (пўстида) ўлтирганлар, ортларида эрса кўм-кўк ўт-ўланлар (шамолдан) тебраниб турган», — дедилар». (Мужоҳид разияллоҳу анҳунинг айтишларича, «Хизр» деб аталишларининг боиси — ул киши намоз ўқисалар. Атрофларидаги барча нарсалар кўкариб кетар эркан. Асл номлари эрса «Балйо» эркан).

43-боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Бану Исроилга: «Сажда қилган ҳолда эшиқдан кириб келингизлар-да, «Юкимиз (гуноҳимиз) енгиллаштирилса эрди!» — деб айтингизлар», — дейилди. Шунда улар айтишлари лозим бўлган сўзни ўзгартиришди-да, кетларини ерга сургаганча (эшиқдан кириб келиб): «Арпа» — деб айтишди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссалом уятчан, ҳаёли киши эрдилар, баданларининг бирор уятли ери кўзга ташланмас эрди. Шул боисдан Бану Исроилнинг кўпчилиги ул кишига озор бериб: «Бул одам бекорга ўралиб-чирмалиб юрмаса керак, баданида бирор айби бўлганидан шундай қилса керак. У ё мохов ёки дабба, ёки майиб», — дейишар эрди. Оллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни уларнинг бул гапларидан халос қилмоқни ирода қилди. Бир куни Мусо алайҳиссалом якка ўзлари қолиб, барча кийимларини (ечдиларда), уларни бир тош устига қўйдилар. Сўнг, чўмилдилар. Чўмилиб бўлгач, кийимларини олмоқ бўлиб тош олдига келиб эрдилар, тош кийимларини олиб қочди. Шунда Мусо алайҳиссалом асоларини олиб, «Эй тош, кийимларимни бер, эй тош, кийимларимни бер, эй тош!» — деганларича унинг кетидан қувиб кетдилар. Қува-қува (ўзлари билмаган ҳолда) Бану Исроил гавжум турган ерга бориб қолдилар. Шунда улар Мусо алайҳиссаломнинг қип-ялангоч баданларини — Оллоҳ таоло яратган энг гўзал баданни кўрдилар. Шул тариқа Оллоҳ таоло ул кишини Бану Исроилнинг бўлмағур гапларидан халос этди. Кейин, тош тўхтади, Мусо алайҳиссалом кийимларини олиб, кийиниб олдилар. Сўнг, асолари бирлан тошни шундай қаттиқ урдиларки, Оллоҳ таоло ҳақи, асоларининг зарбидан тош уч ёки тўрт ёхуд беш еридан дарз кетди. Оллоҳ таолонинг қуйидаги қавли шул хусусдадур: «Эй мўминлар, Мусога озор етказганлар каби бўлмангизлар! Бас, Оллоҳ уни улар айтаётган гаплардан поклади. У Оллоҳ қошида иззатли (банда) эрди» («Аҳзоб» сураси, 69-оят)».

44-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «...бутларига сиғиниб турган (қавм)...»

(«Аъроф» сураси, 138-оят)

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (саҳобалар) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (Марри Заҳрон деган ерда) кабос (арок дарахти меваларини) тераётган эрдик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бизга): «Қорасини термоқларингиз лозим, чунки қораси энг яхшисидур», — дедилар. Саҳобалар: «(Ё Расулаллоҳ), қўй боққанмисиз? (яъни: «Қўй боққан бўлсангиз, арок дарахти меваларининг қайсиниси яхши-ю, қайсиниси ёмон эрканлигини билурсиз)», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуй боқмаган бирор пайғамбар борми? (Мусо алайҳиссалом ва ул кишидан бўлак пайғамбарлар ҳам қўй боқишган)», — дедилар». (Бул ҳадиснинг юқоридаги оятга боғлиқлиги шундаки, Мусо алайҳиссалом қўй боққанлари туфайли сабру-қаноат касб қилганлар, ҳатто қавмлари азбаройи йўлдан озганлиги ва ақли пастлигидан: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг тангрлари сингари бир тангри ясаб бергил!» — дейишганда ул киши сабру қаноат қилиб, улар бирлан муомала қила олганлар).

45-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Мусо ўз қавмига: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло бир сигир қурбон қилмоғингизни сизларга амр қилди» — деган вақтда...» («Бақара» сураси, 67-оят).

Бу ерда ҳадис келтирилмаган.

46-боб. Мусо алайҳиссаломнинг вафотлари ва (вафотларидан) сўнг зикр қилинишлари

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ўлим фариштаси (одам қиёфасида) Мусо алайҳиссаломга юборилди. У келгач, Мусо алайҳиссалом уни (ўзлари бирлан урушмоқни қасд қилиб ижозатсиз ўларига кириб келган одам, деб ўйладиларда), бир уриб (кўзини чиқардилар). Сўнг, фаришта ўз парвардигори қошига қайтиб бориб: «Мени ўлимни истамаган банданг ҳузурига юборибсан», — деди. Оллоҳ таоло унинг кўзини ўрнига қайтариб: «(Унинг олдига) қайтгил-да, унга айтгилки, қўлини бир ҳўкизнинг устига қўйсин, қўли ёпган барча жунларнинг ҳар бири — унинг учун бир йил (умрдур)», — деди. (Фаришта Оллоҳ таолонинг амрини етказгач), Мусо алайҳиссалом: «Ё парвардигорим! (Ундан) кейинчи?» — дедилар. Оллоҳ таоло: «(Ундан) кейин ўлимдур», — деди. Мусо алайҳиссалом (Оллоҳ таоло бирлан тезроқ учрашиш шавқида): «(Ундай бўлса), ҳозир (омонатингни олавер)», — дедилар. Сўнг, Оллоҳ таолодан ўзларини Муқаддас ерга (Байт ул-Мақдисга) бир тош отим масофада яқинлаштирмоғини сўрадилар. (Яъни, Байт ул-Мақдисга бир тош отим яқин масофада дафн қилинмоқларини сўрадилар. Чунки, кўпчилик пайғамбарлар ўшал ерга дафн қилинган бўлиб, уларга яқин бўлмоқни ўзларига хайрли деб билдилар ва Оллоҳ таоло уларга нозил қиладирган фазлу раҳматнинг ўзларига ҳам нафъи тегмоғидан умид қилдилар). Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ўшал ерда бўлсам, ул кишининг қизил кум уюми ёнидан ўтган йўл чеккасидаги қабрларини сизларга албатта кўрсатар эрдим», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Икки киши — бир мусулмон (Абу Бакр ас-Сиддиқ ёки бир ансорий) ва бир яҳудий ўзаро гап талашиб қолиб, мусулмон (яҳудийга); «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни барча оламлардан афзал қилган зот (Оллоҳ таоло) ҳақи!» — деди. Шунда яҳудий унга жавобан: «Мусо (алайҳиссалом)ни барча оламлардан афзал қилган зот ҳақи!» — деб эрди, мусулмон унинг юзига шапалоқ тортиб юборди. Кейин, яҳудий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, ўзи бирлан мусулмон ўртасида бўлиб ўтган воқеа хусусида хабар берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

мусулмонни чақириб, ундан шул ҳақда сурадилар. Мусулмон бор гапни айтди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мени Мусо алайҳиссаломдан афзал кўрмангизлар. Дарҳақиқат, (Қиёмат куни) одамлар даҳшатдан беҳуш бўлиб йиқилдилар. Мен биринчи бўлиб ҳушига келган одам бўламан, қарасам Мусо алайҳиссалом Аршнинг бир четини (маҳкам) ушлаб турган бўладилар. Аммо, мен ул киши ҳам барча баробар даҳшатдан беҳуш бўлиб йиқилганмилар ёхуд мендан илгари ўзларига келганмилар ёки Оллоҳ таоло истисно қилиб беҳуш қилинмадиларми, бундан беҳабар бўламан. Оллоҳ таоло бул хусусда: «Сур чалинғач, осмонлару Ердаги барча жонзот беҳуш бўлиб йиқилди, Оллоҳ ирода қилганларгина (истисно қилганларгина беҳуш бўлмадилар)» — дейди». («Зумар» сураси, 68-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одам алайҳиссалом ва Мусо алайҳиссалом ўзаро гап талашиб қолишиб, Мусо алайҳиссалом Одам алайҳиссаломга: «Қилиб қўйган хатоингиз (гуноҳингиз) туфайли жаннатдан қувилган Одам ҳали сизмисиз!» — дедилар. Шунда Одам алайҳиссалом ул кишига: «Оллоҳ таоло ўз рисолати ва каломи бирлан афзал қилган Мусо ҳали сизмисиз?! Шундай одам бўла туриб, Оллоҳ таоло яратмасидан бурун менга тақдир қилган қисматни рўқач қилиб, мени маломат қилурсизми?!» — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам алайҳиссалом (инкор этиб бўлмайдиган бу далиллари бирлан) Мусо алайҳиссаломни икки марта енгдилар (яъни, бу хусусда мутлақо оғиз очмайдиган қилиб қўйдилар)», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни (уйларидан) ҳузуримизга чиқдилар-да, бундай деб марҳамат қилдилар: «(Исроъ кечаси) менга (барча) умматлар намоён қилинди. (Бир маҳал) уфқни тўсиб келаётган кўп сонли оломонга кўзим тушди. Шунда: «Бу — ўз қавми бирлан келаётган Мусодур», — дейилди».

47-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ иймон келтирганлар учун Фиръавннинг аёлини мисол қилди...» («Итоаткорлардан бўлди» деган қавлигача. «Ат-Таҳрим» сураси, 11—12-оятлар)

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Эркаклардан кўпчилиги камолотга эришди, аммо аёллардан фақат Фиръавннинг аёли Осиё ва Имрон қизи Марямгина (аёлларга хос фазилатлар борасида) камолотга эришди. Дарҳақиқат, Оишанинг бошқа аёллардан афзаллиги — сарийднинг бошқа таомлардан афзаллиги кабудур». («Сарийд» — нон тўғралган ёки қовоқ солиб пиширилган сутли овқат бўлиб, нон тўғралган гўшти шўрва ҳам шундай деб аталади).

48-боб. «Дарҳақиқат, Қорун Мусо қавмидан эрди» («Қасас» сураси, 76-оят).

Бу ерда Ибн Аббос разияллоҳу анҳу «Қасас» сурасидаги баъзи сўзлар тафсири ҳақида баён қиладилар.

49-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Мадян қавмига ўз биродарлари Шуъайбни (пайғамбар қилдик)...» («Ҳуд» сураси, 84-оят)

Бу ерда «Ҳуд», «Аъроф», «Ҳижр» сураларидаги айрим сўзлар тафсири баён қилинган.

50-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Юнус ҳам, шак-шубҳасиз, пайғамбарлардандур» («Соффот» сураси, 139-оят)

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз мени Юнус (ибн Маттодан) яхши, деб айтмангиз!» — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирор банда мени Юнус ибн Маттодан яхши, деб айтмаслиги лозим», — дедилар. Шунда ул кишини Маттонинг ўғли Юнус, деб оталарига нисбат бердилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир яҳудий ўз матосини кўрсатаётган вақтда (матосига) унинг ғазабини кўзғайдирган миқдорда кам пул берилди. Шунда у: «Йўқ, Мусо (алайҳиссалом)ни бутун башариятдан афзал қилган зот ҳақи!» — деди. Яҳудийнинг бул гапини ансорлардан бири эшитиб қолиб, ўрнидан турди-да, унинг юзига бир шапалоқ тортиб: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам орамизда бўлганлари ҳолда «Мусо (алайҳиссалом)ни бугун башариятдан афзал қилган зот ҳақи!» деб айтаётирсанми?!» — деди. Сўнг, яҳудий Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб: «Эй Абулқосим, мен зиммийларданман, мусулмонлар эрса зиммийларни ҳимоя қилмоқни ўз устларига олганлар, нсчун фалончи менинг юзимга урди?» — деб шикоят қилди. Жаноб Расулulloҳ ансорийга: «Нечун урдинг?» — дедилар. У бўлган воқеани айтиб берди. Шунда Жаноб Расулulloҳ шул қадар дарғазаб бўлдиларки, ҳатто юзлари ўзгариб кетди. Кейин, ул зот бундай дедилар: «Оллоҳ таоло (юборган) пайғамбарларни бир-бирларидан афзал кўрмангизлар. Чунки, (Қиёмат куни) сур чалиниб, осмонлару Ердаги барча жонзотлар беҳуш бўлиб йиқиладилар, Оллоҳ таоло ўзи ирода қилганларгина бундан мустасно бўладилар. Кейин, сур иккинчи бор чалиниб, мен энг биринчи ўзига келган одам буламан. Қарасам, Мусо алайҳиссалом Аршни (маҳкам) ушлаб турган буладилар. Аммо, мен ул киши Тур куни беҳуш қилинганлари бадалига бу гал беҳуш қилинмадиларми ёки мендан илгари ўзларига келдиларми, бундан беҳабар буламан. Мен бирор кимсани Юнус ибн Маттодан афзал, деб айтмасман».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирор киши: «Мен Юнус ибн Маттодан яхшиман» — деб айтмаслиги лозим», — дедилар».

51-боб. «Улардан денгиз бўйидаги қишлоқ ҳақида сўрангиз...» («Аъроф» сураси, 163-оят)

Бу ерда «Аъроф» сурасининг 163— 166-оятларидаги айрим сўзлар тафсири баён қилинган.

52-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва Довудга Забурни ато этдик» («Ал-Исро» сураси, 55-оят)

Бу ерда «Ал-Исро» сурасининг 55—96-оятларидаги айрим сўзлар тафсири баён қилинган.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Довуд алайҳиссаломга Қуръон (яъни, Забур)ни (хатм қилиш Оллоҳ таоло томонидан) осон қилинган эрди. Довуд алайҳиссалом уловларини эгарлашни амр қилур эрдилар, кейин уни эгарлашгунча Қуръон (Забур)ни хатм қилиб бўлур эрдилар ва ул киши ўз қўллари (ўз меҳнатлари) билан топган нарсанигина ер эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло ҳақи, умрим бўйи кундузлари рўза тутиб, кечалари ухламай тоат-ибодат бирла машғул бўлгайман!» деб

айтганимни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етказишибди. Жаноб Расулуллоҳ (мени чақириб): «Оллоҳ таоло ҳақи, умрим бўйи кундузлари рўза тутиб, кечалари ухламай тоат-ибодат бирла машғул бўлғайман!» деб айтган сенмисан?» — дедилар. Шунда мен илгари айтган гапимни такрорладим. Жаноб Расулуллоҳ: «Сен бунди эплай олмайсан. Рўза ҳам тутгил, ифтор ҳам қилгил, (тунлари) туриб тоат-ибодат ҳам қилгил, ухлагил ҳам, шунингдек ҳар ой уч кун рўза ҳам тутгил. Дарҳақиқат, (бунда) ўн баробар кўп савоб (бордур) ва бу умр бўйи рўза тутган бирлан баробардур», — дедилар. Мен: «Мен бундан ҳам кўпроқ рўза тутмоққа қодирман, ё Расуладлоҳ!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «(Ундай бўлса), бир кун рўза тутиб, икки кун тутмагил», — дедилар. Мен: «Бундан ҳам кўпроқ рўза тутмоққа қодирман», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «(Ундай бўлса), бир кун рўза тутиб, бир кун тутмагил, бу эрса Довуд алайҳиссаломнинг рўзалари бўлиб, ул киши рўза (тутадирган ва тутмадирган кунлар сонини) тенглаштириб қўйган эрдилар», — дедилар. Мен: «Бундан кўпроқ рўза тутмоққа қодирман, ё Расулаллоҳ!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Бундан афзали йўқдур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Амр ибн ал-Ос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Сенинг тун бўйи (ухламай) тоат-ибодат қилиб, кундузлари рўза тутишинг хусусида менга айтган гаплари ростми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар шундай қилсанг, кўзинг хиралашиб, баданингда қувват қачмагай. Ҳар ой уч кун рўза тутгил, бу эрса умр бўйи рўза тутганлик бирла баробардур», — дедилар. Мен: «Бундан ортиқроқ рўза тутмоққа ўзимда куч-қувват сезурман», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «(Ундай бўлса), Довуд алайҳиссалом каби рўза тутгил, ул киши бир кун рўза тутиб, бир кун тутмаганлар. Агар (душманга) йўлиқсалар, қочмаганлар (яъни, мўътадил рўза тутганлари боисидан кучдан қолмаганлар, душман бирлан урушмоққа кучлари етган)», — дедилар».

53-боб. Оллоҳ таолога энг маҳбуб намоз — Довуд алайҳиссаломнинг намозларидур. Шунингдек, Оллоҳ таолога энг маҳбуб рўза ҳам Довуд алайҳиссаломнинг рўзаларидур

Дарҳақиқат, Довуд алайҳиссалом ярим кечада уйқуга ётиб, унинг (Оллоҳ таоло: «Мендан тилак тиловчи борми? Мендан гуноҳларини сўраб истиғфор айтгувчи борми?» — деб нидо қиладирган) учдан бир қисми (қолган) вақтда уйғонардилар-да, (тоат-ибодат бирла машғул бўлур эрдилар). Сўнг, (тонгги намозга тетик бўлиб туриш учун) кечанинг олтидан бир қисми (қолган) вақтда (яна) ётиб ухлар эрдилар. Ул киши бир кун рўза тутиб, бир кун тутмас эрдилар.

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қилидилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга бундай деб марҳамат қилдилар: «Оллоҳ таолога энг маҳбуб рўза — Довуд алайҳиссаломнинг (тутган) рўзалари бўлиб, ул киши бир кун рўза тутиб, бир кун тутмас эрдилар. Шунингдек, Оллоҳ таолога энг маҳбуб намоз ҳам Довуд алайҳиссаломнинг (ўқиган) намозлари бўлиб, ул киши ярим кечада уйқуга етиб. унинг учдан бир қисми (қолган) вақтда уйғонардилар-да, олтидан бир қисми (қолган) вақтда (яна) етиб ухлар эрдилар».

54-боб. «...Ва Бизнинг бандамиз Довудни эслангиз...» («Сод» сураси, 17—20-оятлар)

Бу ерда «Сод» сурасининг 17—25-оятларидаги айрим сўзлар тафсири баён қилинган.

Мужоҳид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ибн Аббосга: «Сод» сурасида сажда қилурманми?» — дедим. Шунда ул киши «Сод» сурасининг «Унинг зурриётидан Довуд,

Сулаймон...» деган еридан (84-оят) то «Бас, ана ушаларгагина эргашингиз!» деган еригача (90-оят) қироат қилдилар. Сўнг: «Пайғамбарингиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳам) уларга иқтидо қилмоққа буюрилган кишилардандурлар (яъни, «Гар Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга эргашмоққа буюрилган эрканлар, демак сен барчадан илгари шундай қилмоғинг лозим») — деб айтдилар».

Ибн Аббос разиятлоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Сод» сурасида сажда қилмоқлик буюрилган эрмас. Аммо, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Сод» сурасида сажда қилаётганларини кўрдим». (Жаноб Расулulloҳ мазкур сурада сажда қилгач: «Довуд алайҳиссалом бу сурада Оллоҳ таолога тавба қилмоқ учун сажда қилганлар. Биз эрсак Оллоҳ таолога шукр изҳор қилмоқ учун сажда қилурмиз» — деб айтган эрканлар).

55-606.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Биз Довудга қандай ажойиб (яхши фарзанд) — Сулаймонни тухфа қилдик. Дарҳақиқат, у (Оллоҳ таолога) тавба қилиб, (унинг йўлига) қағий қайтгувчидур» («Сод» сураси, 30-оят), «(Сулаймон): «Парвардигорим, ...менга ўзимдан сўнг бирор кимсага насиб бўлмайдирган бир салтанат тухфа этгил!» — деди» («Сод» сураси, 35-оят), «Ва эргашдилар (бўйин эгдилар) шайтонлар (яъни, жинлар) айтилган нарсаларга Сулаймон салтанати даврида» («Бақара» сураси, 102-оят), «Сулаймонга эрталаб бир ойли ва кечқурун бир ойли (йўлни босиб утгувчи) шамолни (буйсундирдик) ва унинг учун мис булоғини оқизиб қўйдик ва жинлардан ҳам парвардигорининг изни (хоҳиши) бирлан унинг ҳузурида ишлайдирганларини (унга буйсундирдик) ва улардан қайси бири бизнинг буйруғимиздан четга чиқса, биз унга ўт (жаҳаннам) азобидан тотдиргаймиз. Улар Сулаймонга у истаган нарсаларни... қилиб бергайлар» («Сабаъ» сураси, 12—13-оятлар)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Дарҳақиқат, кеча тунда жинлардан бўлмиш Ифрийт намозимни бузмоқ ниятида тўсатдан менга намоён бўлди. Шунда Оллоҳ таоло уни (ушлаб олмоғимга) имкон берди. Мен уни сизлар эрталаб уйғониб (бомдод намозига масжидга) кирганларингизда барчангиз кўрасизлар, деб масжид устунларидан бирига боғлаб қўймоқчи бўлдим-у, аммо биродарим Сулаймон алайҳиссаломнинг «Ё парвардигорим, мени мағфират қилгил ва менга ўзимдан сўнг бирор кимсага насиб бўлмайдирган бир салтанат тухфа этгил!». деган сўзларини эсладим-да, уни ҳайдаб юбордим». (Имом Бухорий бу ҳадисни асир, тутқун ва душманни масжидда боғлаб қўймоқ жоиз эрканлигига далил қилиб келтирганлар).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Довуд алайҳиссаломнинг ўғиллари Сулаймон алайҳиссалом: «Мен бул кеча албатта етмишта аёлни зиерат қилгайман, ҳар бир аёл Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилажак бир чавандозга ҳрмиладор бўлгай» — дедилар. Шунда дўстлари (яъни, фаришта): «Иншоаллоҳ, деб айтингиз!» — деди, лекин ул киши (унутиб) бундай демадилар. Натижада (етмишта аёлдан) фақат биттасигина ҳомиладор бўлди, у ҳам бўлса чала туғиб қўйди. Агар ул киши «Иншоаллоҳ» деганларида, (барча аёллар биттадан чавандоз туғиб бериб), улар Оллоҳ таодо йўлида жиҳод қилган бўлур эрдилар». (Ушбу ҳадис илгариги жилдларда ҳам бор бўлиб, аёллар сони ҳаммасида турлича).

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, Ер юзида қайси масжид биринчи бўлиб бунёд этилган?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ал-Масжид ал-Ҳаром», — дедилар. Мен: «Кейин, қайси?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Кейин Ал-Масжид ал-Ақсо», —

дедилар. Мен: «Улар иккаласининг (қурилишида) неча йил фарқ бор?» — дедим. Жаноб Расулulloх: «Қирқ (йил)», — дедилар, сўнг: «Қаерда бўлмасин, намоз (ўқишинга) тўғри келиб қолса, ўқийвергил, чунки бутун Ер юзи сенга масжиддур» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Хурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен бирлан одамлар [яъни, менинг одамларни жаҳаннам ўтидан қутқармоқ бўлиб Исломга қилган даъватим бирлан одамларга диллари зийнатлаб (алдаб) кўрсатган ботил (ёлғон, бекорчи) нарса] — ўт ёққан одам бирлан ўтга учиб келган парвоналар (ёки турли ҳашаротлар)га ўхшайди. (Ўт ёққан киши) ўшал ҳашаротларни (ҳарчанд ҳайдамасин), улар ўзларини ўтга ураверадилар. Икки аёл бўлиб, уларнинг ўғилчалари ўзлари бирлан бирга эрди. Ногаҳон бир бўри келиб, улардан бирининг ўғилчасини олиб кетди. Шунда (ўғилчасини бўри олиб кетган аёл) дугонасига: «Дарҳақиқат, бўри сенинг ўғилчангни олиб кетди», — деди. У: «Йўқ, сенинг болангни олиб кетди», — деди. Натижада иккаласи тортишатортиша Довуд алайҳиссаломнинг ҳузурларига боришди. Довуд алайҳиссалом ёши катта аёлнинг фойдасига ҳукм чиқариб, (омон қолган болани ўшанга бердилар. Чунки, бола ўша аёлнинг қўлида эрди. Иккинчи аёл Довуд алайҳиссаломнинг ҳукмларига қаршилиқ қилмоққа ожизлик қилди). Сўнг, иккала аёл Сулаймон ибн Довуднинг ҳузурларига боришиб, бўлган воқеани ул кишига айтиб беришди. Шунда Сулаймон алайҳиссалом: «Менга пичоқ келтирингизлар, болани икки нимта қилиб, уларга бўлиб бераман», — дедилар. Ёши кичик аёл: «Бундай қилмангиз, Оллоҳ таоло хайрингизни берсин! Бу бола шу аёлнинг боласи», — деди. Шундан сўнг, Сулаймон алайҳиссалом болани ёши кичик аёлга бермоқни ҳукм қилдилар».

56-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Биз Луқмонга ҳикмат ато этдик (ва унга дедикки:) «Оллоҳга шукр қилгил...» («чунки, Оллоҳ барча такаббур, мақтанчоқ кимсаларни суймас» деган қавлигача. («Луқмон» сураси, 12—18-оятлар)

Абдуллох разияллоху анху ривоят қиладилар: «(Оллоҳ таолонинг) «Оллоҳга иймон келтиргач, иймонларини зулм бирлан булғамаганлар...» деган ояти каримаси нозил бўлганда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг саҳобалари: «Қайси биримиз иймонимизни зулм бирлан булғамаганмиз?!» — дейишди. Кейин, Оллоҳ таолонинг «Оллоҳга ширк келтирма, чунки ширк энг катта зулмдур» деган ояти каримаси нозил бўлди».

Абдуллох разияллоху анху ривоят қиладилар: «(Оллоҳ таолонинг) «Оллоҳга иймон келтиргач, иймонларини зулм бирлан булғамаганлар...» деган ояти каримаси нозил бўлганда бундан мусулмонлар қаттиқ изтироб чекиб: «Ё Расулаллох, қайси биримиз ўзимизга зулм қилмаганмиз?!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloх: «Бу оят сизлар ўйлаган маънода эрмас. Унинг асл маъноси — ширқдур. Луқмон алайҳиссаломнинг ўз ўғилларига насиҳат қилиб: «Эй ўғилгинам, Оллоҳга ширк келтирмагил, чунки ширк — энг катта зулмдур» — деб айтганларини эшитмагансизларми?» — дедилар».

57-боб. «(Эй Муҳаммад), сиз уларга (Антокия) қишлоғи аҳлини... мисол келтирингиз!» («қувватлантирдик» деган қавлигача. «Ёсин» сураси, 13—14-оятлар)

Мужоҳид: «Аззазно» — «қувватлантирдик» маъносида», — дейдилар.

Ибн Аббос: «Тоирикум» — «Мусибатларингиз» деган мазмунда», — дейдилар.

58-606.

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Бу) парвардигорингизнинг ўз бандаси Закариёга қилган марҳамати зикридур» («унга бирон кимсани отдош қилган эмасмиз» деган қавлигача. «Марям» сураси, 2—7-оятлар)

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу Молик ибн Саъсаъадан нақл қиладиларки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга (саҳобаларга) Исроъ кечаси хусусида сўзлаётиб, (биринчи осмонга чиққанларидан) сўнг, иккинчи осмонга чиққанларини айтибдилар. (Жаброил алайҳиссалом эшикни) очишни сўрабдилар. Шунда: «Бу ким?» — дейилибди. Жаброил алайҳиссалом: «Бу менман», — дебдилар. «Сиз бирлан бирга ким бор?» — дейилибди. Жаброил алайҳиссалом: «Муҳаммад (алайҳиссалом)» — дебдилар. «(Сиз) ул кишини (бу ерга олиб чиқишга) юборилганмидингиз?» — дейилибди. Жаброил алайҳиссалом: «Ҳа» — дебдилар. «Савол-жавоб тугагач, — дейдилар Жаноб Расулуллоҳ, — у ерда икки холавачча бўлмиш Яҳё ва Исо алайҳимиссаломни кўрдим. Жаброил алайҳиссалом менга: «Булар Яҳё ва Исо алайҳимиссаломдурлар, уларга салом берингиз!» — дедилар. Мен уларга салом бердим. Улар алик олишгач: «Марҳабо, эй солиҳ биродар ва солиҳ пайғам-бар!» — дейишди».

59-606.

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй ҳабибим), Китобдаги (Қуръондаги қавлимни қироат қилиб) Марямни эслангиз...» («Марям сураси, 16-оят); «(Эй ҳабибим), эслангиз, фаришталар: «Ё Марям, дарҳақиқат Оллоҳ сенга ўзидан бир сўзни хушxabар қилиб йўлладики...» — деганларида...» («Оли Имрон» сураси, 45-оят); «Дарҳақиқат, Оллоҳ Одам ва Нух ва Иброҳим ва Имрон сулоласини бутун оламга (пайғамбар қилиб) танлади...» («Оллоҳ узц истаган бандаларига беҳисоб ризқ берур» деган қавлигача. «Оли Имрон» сураси, 33—37-оятлар)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтаётганларини эшитдим: «(Биби) Марям ва ул муҳтараманинг ўғилларидан бўлак бирор одам боласи йўқки, туғилганида уни шайтон чимчиламаган ва у шайтоннинг чимчилашидан чинқириб йиғламаган бўлсин».

Кейин, Абу Ҳурайра: «(Имроннинг хотинлари Биби Марямни туққач): «Мен бу қизни ва унинг зурриётини даргоҳингдан қувилган шайтоннинг ёмонлигидан ўз паноҳингда асрамоғингни илтижо қилурман» (деб дуо қилганлар)», — дейдилар («Оли Имрон» сураси, 36-оят).

60-606.

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй ҳабибим), эслангиз, фаришталар: «Ё Марям, дарҳақиқат Оллоҳ сенга ўзидан бир сўзни хушxabар қилиб йўлладики, унинг исми Ал-Масих Исо ибн Марям...» («Бўл!»— деса, бас ўша иш булади» деган қавлигача. «Оли Имрон» сураси, 45—47-оятлар)

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Оишанинг (бошқа) аёллардан афзаллиги — сирийднинг бошқа таомлардан афзаллиги кабидур. Эркаклардан кўпчилиги камолотга эришди, аёллардан эса Имрон қизм Марям ва Фиръавннинг аёли Осиедан бўлаклар камолотга эришмади».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтаётганларини эшитдим: «Қурайш аёллари туя минадирган (яъни, бадавий) аёлларнинг яхшироғи, уларнинг болага (таълим-тарбия борасида) меҳрибонроғи ва эрига (унинг молинш тежаб-тергаб ишлатишда) ғамхўрроғидур».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу шунга кўра (яъни, Жаноб Расулulloҳнинг юқоридаги гапларига кўра): «Марям бинти Имрон сира туя минмаганлар», — дейдилар.

Оллоҳ азза ва жалланинг қавли: «Эй Китоб аҳли, (Исони худо деб) динингиз хусусида қуюшқондан чиқмангиз, Оллоҳга нисбатан фақат ҳақиқатни айтингиз! Дарҳақиқат, Ал-Масих Исо ибн Марям Оллоҳнинг расули ва унинг Марямга йўллаган сузи ҳамда унинг томонидан (вужудга келтирилган) бир руҳ (соҳибидур), холос. Шундай бўлгач, Оллоҳ бирлан унинг расулига иймон келтирингиз, «(Худо) учта (яъни, Оллоҳ, Марям ва Исо — барчалари худодир)» — деб айтмангиз! (Оллоҳга ширк келтирмоқни) бас қилингиз, (бу) ўзингиз учун яхши бўлур! Дарҳақиқат, Оллоҳ яккаю ягона ва фарзандли бўлмоқдан пок зотдур, осмонлару Ердаги барча нарсалар униқидур. Оллоҳнинг ўзи эътиқод қилинмоғига (ишонилмоғига) кифоя қилур».

Убода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу ва анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуху ва анна Ийсо абдуллоҳи ва расулуху ва калиматуҳу алқоҳо ила Маряма ва руҳун минҳу вал-жанна ҳаққун ван-нор ҳаққун» (яъни, «Яккаю ягона Оллоҳдан бўлак илоҳ йўқдур, Муҳаммад унинг бандаси ва расулидур, Исо эрса унинг бандаси, расули, Марямга йўллаган сўзи ҳамда унинг томонидан вужудга келтирилган руҳ соҳибидур. Жаннат ҳақиқатдур, дўзах ҳам ҳақиқатдур») деб шаҳодат келтирса, Оллоҳ таоло уни (бу дунёда) қилган (яхши ва ёмон) амалларига кўра, (ўзи истаган даражадаги) жаннатга киритади».

Ал-Валийд: «Оллоҳ таоло жаннатнинг саккизта дарвозасидан ўзи истагани орқали киритади» — деб қўшимча қиладилар.

61-боб. «(Эй ҳабибим), Китобдаги (яъни, Қуръондаги қавлимни қироат қилиб) Марямни эслангиз! У ўз аҳлини тарк этиб, шарқ томонга бориб яшириниб олганда...» («Марям» сураси, 16—24-оятлар)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Фақат учта (гўдак) бешиқда сўзлаган: (улардан бири) Исо алайҳиссаломдурлар. (Иккинчиси қуйидаги воқеада): Бану Исроилда Журайж исмли бир киши бўлиб, у (кунлардан бир кун, ўз ҳужрасида) ибодат қилиб турган эрди. Шунда онаси унинг ҳузурига келиб: («Эй Журайж!» — деб) чақирди. Журайж ичида: «Ҳа деяинми ёхуд ибодат қилаверайинми?» - деб айтди. (Шу тариқа онаси уч бор чақирганда ҳам жавоб қилмай, ибодатни давом эттираверди). Онаси (дарғазаб бўлиб): «Ё парвардигоро, Журайжни, токи унга зинокор аёллар юзини кўрсатмай туриб, ўлдирмагил!» — деб қаргади. Кейин, Журайж ўз ҳужрасида эканлигида бир (чўпон) аёл (кириб келди-да: «Дон олишайлик!» — деб) унга ёпишиб олди. Журайж бундан бош тортди. Сўнг, бояги аёл бир чўпоннинг олдига борди-да, унга ўз вужудидан лаззат олмоққа имкон берди. Кейин, у (ҳомиладор бўлиб), бир ўғил туғди. (Одамлар): «Бу болани кимдан орттирдинг?» — дейишганда, «Журайждан» — деб жавоб қилди. Одамлар (қишлоқ) оқсоқолининг ҳузурига боришиб, воқеани унга баён қилишди. Оқсоқол: «Уни тутиб олиб келингизлар!» — деб амр қилди. Улар Журайжнинг олдига боришди-

да, ҳужрасини вайрон қилгач ўзини у ердан ташқарига (судраб) олиб чиқиб, роса сўкишди (дўппослашди). (Журайж ҳайрон бўлиб: «Нечун бундай қилаётирсизлар?» — деди. Улар: «Сен фалон аёл бирлан зино қилишибсан» — дейишди). Сўнг, у таҳорат олиб, ибодат қилди. (Ибодат қилиб бўлгач), гўдакнинг олдига борди-да: «Сенинг отанг ким?» — деди. Гўдак (Оллох таолонинг иродаси бирлан тилга кириб): «Чўпон» — деб жавоб қилди. Одамлар (Журайжнинг кароматини кўриб ва унинг бегуноҳ эканлигини билишгач): «Ҳужрангни олтиндан қайта қуриб бергаймиз», — дейишди. Журайж: «Йўқ, фақат лойдан (кесақдан қуриб: берингизлар)», — деди. (Айрим уламолар: «Мазкур ҳадисда нафл намоз ўқиётган кишининг ўз онаси даъватига жавоб бермоғи вожиблиги назарда тутилган», — дейишади. Аммо, Язид ибн Хавшабнинг ўз оталаридан нақл қилишларича, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар Журайж фақиҳ бўлганида эрди, ўз онаси даъватига жавоб бермоғи парвардигорига ибодат қилмоғидан муҳимроқ эрканлигини билган бўлур эрди» — деб айтган эмишлар. Шунга кўра, баъзи уламолар: «Киши, хоҳ нафл ва хоҳ фарз намоз ўқиётган бўлсин, намозини бузиб ўз онаси даъватига жавоб бермоғи керак» дейишади). (Бешиқда сўзлаган гўдакларнинг учинчиси хусусига келсак), Бану Исроилга мансуб бир аёл ўғилчасини эмизиб турган эрди. Ногаҳон унинг ёнидан (жанг либосларини кийиб, қурол-яроғларини тақиб олган) бир (хушқомат) отлиқ ўтиб қолди. Бояги аёл (унга ҳаваси келганидан): «Ё парвардигоро, менинг ўғилчамни ҳам шу кишига монанд қилгил!» деб дуо қилди. Шунда гўдак онасининг кўкрагидан оғзини олди-да, отлиққа ўгирилиб қараб: «Ё парвардигоро, мени унга ўхшаш қилмагил!» — деб илтижо қилди. Сўнг, яна онасининг кўкрагини оғзига олиб, эмишда давом этди. (Абу Ҳурайра «Ўшанда Жаноб Расулulloҳнинг бола онаси кўкрагини қандай эмганини тушунтириш учун ўз бармоқларини сўриб кўрсатганлари ҳамон кўз олдидан», — дейдилар). Кейин, бояги аёл бир чўри (жория) ёнидан ўтиб кетаётиб: «Ё парвардигоро! ўғилчамни шу чўрига ўхшаш қилмагил!» — деб дуо қилди! Шунда гўдак (яна) оғзини онасининг кўкрагидан олиб: «Ё парвардигоро, мени шу чўрига ўхшаш қилгил!» — деб илтижо қилди. Онаси (ҳайрон бўлиб): «Нечун бундай дединг?» — деди. Ўғилчаси: «Бояги отлиқ золимлардан биридир, манави чўри эрса, одамлар унга «ўғрисан, зинокорсан» дейишгани бирлан, у бундай ишларни сира қилмаган», — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Исроъ кечаси Мусо алайҳиссаломни учратдим», — дедилар-да, ул кишининг қиёфаларини бундай деб тавсиф қилдилар: «Қарасам, ул кишининг сочлари тўлқинсимон бўлиб («жингалак» деб айтдилар шекилли), гўёки Шинваъа қабиласи кишиларига ўхшайдилар». «Кейин, Исо алайҳиссаломни ҳам учратдим», — дедилар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, сўнг бундай деб ул кишининг қиёфаларини тавсиф қилдилар: «Ул киши ўрта буйли, оқ-қизил юзли, гўёки ҳозиргина ҳаммомдан чиққанга ўхшайдилар. Сўнг, Иброҳим алайҳиссаломни кўрдим. Мен ул кишининг ўзларига энг ўхшаш фарзандлари эрканман. Кейин, менга икки идиш (қадах) келтирилди, бирида сут ва иккинчисида маст қилгувчи ичимлик. «Булардан хоҳлаганингни олиб (ичгил)!» — дейилди. Мен сутни олиб ичдим. Шунда (Жаброил алайҳиссалом) менга: «(Умматингизга) фитратни ҳадя қилдингиз (яъни, «Умматингизга Ислому табиатига хос неъматни ёки Оллоҳ таоло Одам боласига ҳалол қилган энг дастлабки неъматни ҳадя қилдингиз»), агар маст қилгувчи ичимликни олганингизда, умматингиз гумроҳ бўлган бўлур эрди», — дедилар («Фитратга етишдингиз» деб айтган бўлишлари ҳам мумкин», — дейдилар равий)».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен (Исроъ кечаси) Исо, Мусо ва Иброҳим алайҳиссаломларни кўрдим. Исо алайҳиссалом оқ-қизил (юзли), сочлари жингалак, кўкраклари кенг киши эрканлар. Мусо алайҳиссалом эрсалар, буғдойранг, баланд бўйли ва (сочлари) силлиқ, гўёки Зутт қабиласи кишиларига ўхшайдилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кунлардан бир куни одамлар даврасида Масих Дажжол хусусида эслатиб бундай дедилар: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло ғилай эрмас, Масих Дажжолнинг эрса, ўнг кўзи ғилай бўлиб, сув бетида қалқиб турган узум донаси каби (косасидан чиқиб кетай деб туради). Кечаси уйқумда ўзимни Каъба ёнида кўрдим. (У ерда) кўриб юрилган буғдойранг кишилардан ҳам чиройлироқ бир буғдойранг кишини учратдим. Ушал кишининг сочлари икки елкаларига тушиб турган бўлиб, тўлқинсимон эрди, бошлари сув томизиб турар эрди (яъни, ўта покиза эрди), икки қўлларини икки кишининг елкасига қўйган ҳолда Байтуллоҳни тавоф қилур эрдилар. Мен: «Бул киши ким бўладилар?» — дедим. «Бул киши Марям ўғли Масих (Исо алайҳиссаломдурлар», — дейишди. Кейин, мен ўта жингалак сочлари орқасига тушиб турган бир кишини кўриб қолдим. Унинг ўнг кўзи ғилай бўлиб, мен кўрган кишилардан унга энг ўхшаши Ибн Қатандур. У икки қўлини бир кишининг икки елкасига қўйган ҳолда Байтуллоҳни тавоф қилур (яъни, Байтуллоҳда айланиб юрур) эрди. Мен: «Бу ким?» — дедим. «Бу Масих Дажжол», — дейишди».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Худо ҳақи, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Исо алайҳиссаломни қизил (юзли) деб айтмаганлар, аксинча ул зот бундай деган эрдилар: «Бир маҳал мен уйқудалигимда Каъбани тавоф қилаётганимни кўрдим. (У ерда) буғдойранг, сочлари силлиқ бир киши икки киши ўртасида (уларга) суянган ҳолда кетиб борар эрдилар, бошлари сув томизар эрди (яъни, ута покиза эрди). Мен: «Бул киши ким бўладилар?» — дедим. «Марямнинг ўғли», — дейишди. Сўнг, мен угирилиб қараган эрдим, қизил (юзли), семиз, сочлари жингалак, ғилай ўнг кўзи гуёки сув бетида қалқиб турган узум донасидек (косасидан чиқиб кетай деб турган) бир кишига кўзим тушди. «Бу ким?» — деб эрдим, «Бу Дажжол» — дейишди. Унга энг ўхшаш киши — Ибн Қатандур».

Зухрий: «Ибн Қатан Хузоъа қабиласига мансуб бир киши бўлиб, у жоҳилият даврида ҳалок бўлган», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Мен Марям ўғлига (яъни, Исо алайҳиссаломга) энг муносиб одамман. Пайғамбарлар (алайҳимиссалоту вас-салому) (бир отанинг турли) хотинларидан туғулган болаларидур (яъни, пайғамбарларнинг динлари асоси бир бўлиб, шарият борасидагина фарқ қилади). Мен бирлан ул киши (яъни, Исо алайҳиссалом) ўртамизда пайғамбар йўқдур (яъни, Исо алайҳиссаломдан кейин менинг пайғамбарлик давримга қадар бирорта ҳам пайғамбар мустақил шарият бирлан юборилмаган, улар Исо алайҳиссаломнинг шариятлари ҳукмларига таяниб иш кўрганлар)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен Марям ўтли Исога (бу) дунёда ҳам, охиратда ҳам энг муносиб одамман. Пайғамбарлар (бир отанинг турли) хотинларидан (туғилган) биродарлардурлар. Уларнинг оналари бошқа-бошқа ва динлари бирдур».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Марям ўғли Исо (алайҳиссалом) ўғрилиқ қилаётган бир кишини кўриб, унга: «Ўғрилиқ қилдингми?» — дедилар. У: «(Мутлақо ўғрилиқ қилганим) йўқ, ўзи яккаю ягона Оллоҳ ҳақи!» — деди. Исо (алайҳиссалом): «Оллоҳ (таолонинг номи бирлан қасам ичган киши)га ишониб, кўзимни ёлғончига чиқардим», — дедилар». (Яъни, бояги одамнинг бирор нарсага қўл узатганини кўриб: «Ўғрилиқ қилди» — деб уйлаган бўлсалар, у қасам ичгач, бу фикрларидан қайтган бўлишлари эҳтимол).

Ибн Аббос Умар разияллоҳу анҳунинг минбарда туриб бундай деганларини эшитган эрканлар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб марҳамат қилганларини эшитдим: «Насоролар Марям ўғлини (худо, худонинг ўғли деб) ҳаддан зиёд мақтаганлари каби мени ортиқча мадҳ қилмангизлар! Чунки, мен (Оллоҳ таолонинг) бандаси (ва расулиман), мени «Оллоҳнинг бандаси ва расули» деб айтингизлар!».

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Агар киши ўз чўрасига одоб ўргатиб, унинг одобини яхшиласа ҳамда унга илм ўргатиб, билимини яхшиласа, сўнг уни озод қилиб, эрга берса, бунинг учун унга икки савоб ато этилур. Шунингдек, Исо алайҳиссаломга иймон келтиргач, менга ҳам иймон келтирган кишига ҳам икки савоб берилур. Қул, агар парвардигоридан тақво қилса ҳамда ўз хожаларига итоат қилса, унга ҳам икки савоб ато этилур».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, сизлар (Қиёмат куни) ялангоёқ, яланғоч ва хатна қилинмаган ҳолда (маҳшарда) тўпланасизлар», — дедилар. Сўнг, «Дастлаб (йўқдан) қандай вужудга келтирган бўлсак, шундай яна (йўқдан) қайта вужудга келтирурмиз, Биз зиммамизга олган ваъдамизни албатта бажаргувчимиз» («Анбиё» сураси, 104-оят) деган ояти каримани қироат қилдилар-да, яна бундай деб гапларида давом этдилар: «Пайғамбарлардан биринчи бўлиб Иброҳим алайҳиссаломга кийим кийинтирилади. Кейин, саҳобаларимдан бир нечасини (қўлларидан) ушлаб, ўнг (жаннат) томонга ва (бир нечасини) чап (жаҳаннам) томонга (етақлашгай). Шунда мен (жаҳаннам томонга олиб кетилаётган саҳобаларим хусусида): «(Булар) менинг саҳобаларим-ку! (Булар) менинг саҳобаларим-ку!» — дегайман. «Сиз улардан ажраганингиздан буён (сиз вафот қилганингиздан буён) улар ортларига қайтишда давом этганлар» — дейилгай. Мен солиҳ банда (Марям ўғли Исо алайҳиссалом) айтганларидек: «Улар орасида эканлигимда (ортларига қайтмоққа йўл қўймай) уларни назорат қилиб турган эрдим («ҳикматлисан» деган қавлигача. «Моида» сураси, 117—118-оятлар)» — деб айтгайман».

Абу Абдуллоҳ: «Улар Абу Бакр ас-Сиддиқ (халифалик қилган) даврларида ортларига қайтган кишилар бўлиб, ул киши уларга қарши жанг қилганлар», — дейдилар.

62-боб. Марям ўғли Исо алайҳиссаломнинг (осмондан Ерга) тушишлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Жоним қулида бўлган зот ҳақи, яқин (келажақда) Марям ўғли (Исо алайҳиссалом икки фариштанинг қанотларига икки кафтларини қўйган ҳолда менинг шариятим бўйича одилона ҳукм юрғизиш учун осмондан ораларингизга, Дамашқнинг шарқроғидаги оқ минора яқинига) тушадилар-да, хочни синдириб, тўнғизни (чўчқани) ўлдирадилар (яъни, хочларни ва тўнғизларни йўқ қилмоқни амр қиладилар). Кейин, (зиммийлар бўйнидаги) жияни (яъни, жон солиғини) бекор қиладилар. (Жобир разияллоҳу анҳу: «Исо алайҳиссалом жияни бекор қиладилар, чунки барча одамлар Исломни қабул қилиб, мусулмон бўлгач, бунга эҳтиёж қолмайди», — дейдилар. Аммо, баъзи уламолар: «Исо алайҳиссалом Жаноб Расулulloҳнинг шариятлари буйича ҳукм юрғизиш учун осмондан Ерга тушадилар. Шу боисдан ул киши жияни бекор қилмай, аксинча уни адо этмоқни зиммийлар бўйнига қўйиб, қайта жорий қиладилар. Чунки, Жаноб Расулulloҳ ўзлари шаръий қилган нарсани фақат ўзларигина бекор қилишлари мумкин», — дейишади). Сўнг, мол-дунё (шу қадар) кўпайиб кетадики, ҳатто (бирор нарса берсанг, қадри йўқлигидан), ҳеч ким олмайди ва ҳатто

бир сажда бутун дунё ва ундаги барча нарсалардан афзал бўлиб қолади». («Чунки, Ер юзида адолат урнатилиб зулм махв бўлгач, Оллоҳ таолонинг баракотидан барча бениҳоят бойиб кетади», — дейдилар Нававий)».

Абу Ҳурайра бундай дейдилар: «Агар истасангизлар, (Оллоҳ таолонинг қўйидаги қавлини) ўқингизлар: «Ва ҳар бир китоб аҳли ўлими олдидан албатта унга (Исога) иймон келтирур ва у Қиёмат куни уларга гувоҳ булур» («Нисо» сураси,: 159-оят)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар Марям ўғли (Исо алайҳиссалом осмондан) ораларингизга тушганларида ўзларингиздан бўлган бир киши сизларга имомлик қилиб турган бўлса, не қилган бўлур эрдингизлар?» — дедилар». (Муслим ибн Ҳажжож: «Шунда Исо алайҳиссаломга: «Бизга имомлик қилиб намоз ўқингиз!» — дейишади. Ул киши бу умматни иззат қилиб: «Йўқ, сизлар бир-бирларингиздан афзалсизлар» — дейдилар-да, сафда туриб намоз ўқийдилар. Чунки, Жаноб Расулulloҳ: «Мендан кейин пайғамбар йўқ» — деганлари учун ҳамда бу борада одамлар кўнглида иккиланиш пайдо қилмаслик ниятида шундай қиладилар», — дейдилар. Саъдуддин ат-Тафтазоний: «Исо алайҳиссалом уларга имомлик қилиб намоз ўқийдилар, Маҳдий эрсалар ул кишига иқтидо қиладилар, чунки Исо алайҳиссалом Маҳдийдан афзалдурлар», — дейдилар. Ҳофиз Абу Зарр ал-Ҳиравий: «Бу ҳадиснинг маъноси шуки, Исо алайҳиссалом Инжилга эрмас, балки Қуръонга таяниб ҳукм юргизадилар», — дейдилар).

63-боб. Бану Исроил хусусида зикр қилинган ҳадислар

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Дарҳақиқат, агар Дажжол чиқса, ўзи бирлан сув ва ўт олиб юради. Аммо, одамлар (ундаги) «ўт» деб ўйлаган нарса— совуқ сув, «совуқ сув» деб ўйлаган нарса эрса, куйдиргувчи (ёндиргувчи) ўт бўлади. Агар (сизлардан) қайси бирингиз шунга дучор бўлсангиз, «ўт» деб ўйлаган нарсангизга тушингиз, чунки ҳақиқатда у совуқ сувдур» (Бу — Оллоҳ таолонинг имтиҳонларидан бири бўлиб, шу бирлан у ўз бандаларини синайди).

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир киши қошига ўлим келиб, ҳаётдан умидини ўзгач, бола-чақасига: «Агар мен ўлсам, жасадим атрофига кўп ўтин тўплаб, ёқиб юборингизлар. Сўнг, гўшларим ёниб бўлиб, суякларим куйгач, уларни олингизлар-да, янчиб кукун қилингизлар. Кейин, каттиқроқ шамол бўладирган кунни кутиб турингизлар, (шундай кун келгач), кулимни дснгизга сочиб юборингизлар!» — деб васият қилди. Бола-чақалари унинг васиятини адо этишди. Шунда Оллоҳ таоло уни (қайта) таркиб топдириб: «Нечун бундай қилдинг?» — деди. У: «Сендан қўрққанимдан», — деди. Оллоҳ таоло унинг гуноҳидан ўтди».

Оиша ва Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қилишади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дардлари кўчайгач, кўйлаklarини юзларига ёпиб олдилар, сўнг нафаслари бўғилиб, кўйлаklarини юзларидан туширдилар-да: «Яҳудий ва насороларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин! Улар ўз пайғамбарларининг қабрлари (устига) масжидлар қуриб олдилар», — дедилар. (Жаноб Расулulloҳ бу бирлан ўз умматларини яҳудий ва насоролар қилган ишни қилмасликка даъват қилаётирлар)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бану Исроилни пайғамбарлар идора қилур эрдилар, ҳар сафар бир пайғамбар вафот этса, ўрнини бошқаси эгаллар эрди. (Аммо), мендан кейин (бошқа) пайғамбар йўқ, кўплаб халифалар бўлади», — дедилар. Саҳобалар: «(Агар сиздан кейин халифалар кўпайиб кетиб, ўрталарида жангу жадал ва низолар чиқса), бизга нима қилмоғимизни амр қилурсиз?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Аввалги байъатга вафо қилишда давом этингизлар (яъни, «Бир халифага байъат қилган бўлсангиз-у, айна вақтда яна бошқа халифа чиқиб қолса, аввалги халифага қилган байъатингизга вафо қилишда давом этингизлар, шундай қилсангизлар фитна ва ёмонликларга йўл бермагизлар), уларга (ўзларингиз байъат қилган халифаларга) қулоқ осиб, итоат қилингизлар. Чунки Оллоҳ таоло (Қиёмат куни) улардан (яъни, халифалардан) ўзи уларга риоя қилмоқни буюрган нарсалар хусусида сўрагай», — дедилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар, албатта, ўзларингиздан аввалгиларнинг қонун-қоидалари (йўллари, урф-одатлари)га қаричма-қарич ва қадам-бақадам эргашурсизлар, ҳатто улар калтакесак (эчкемар) ини(дек тор ва ёмон йўл)дан юрсалар, кетларидан (қолмай) борурсизлар», — дедилар. Биз (саҳобалар): «Ё Расулаллоҳ, яҳудий ва насоролар(нинг ортларидан) ҳамми?» — дедик. Ул зот: «(Уларнинг бўлмади), кимнинг?!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ислонинг дастлабки даврида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан саҳобалар одамларни намозга қандай чақириш кераклиги

хусусида ўзаро маслаҳатлашишди). Шунда баъзилар: «Гулхан ёқиш керак», — деди, баъзилар эрса: «Қўнғироқ чалиш лозим» — деб айтди. Кейин, яҳудийлар ва насороларнинг одамларни ибодатга қандай чорлашгани ҳақида эслашди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Билолга азоннинг кўпчилик сўзларини жуфт ва такбир сўзларини тоқ айтишни амр қилдилар».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо намозхоннинг қулини белига қўйишини рад қилиб: «Яҳудийлар шундай қилади» — дер эрдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Дарҳақиқат, сизларнинг (Қуръонга амал қилган) муддатингиз ўзингиздан аввал ўтган умматларнинг (ўзларига берилган китобларга амал қилган) муддатига нисбатан асрдан то қуёш-ботгунча бўлган вақтчалиқдур. Дарҳақиқат, сизлар бирлан яҳудий ва насороларни шунга муқояса қилиш мумкинки, бир киши ишчиларни ёллаб, уларга: «Кимки (тонгдан) то куннинг ярмигача менга ишлаб берса, унга бир қийрот-бир қийротдан ҳақ бераман (яъни, менга ишлаб берганларнинг ҳар бирига бир қийротдан ҳақ бераман)», — деди. Шунга кўра, яҳудийлар бир қийрот-бир қийротдан ҳақ (олишга рози бўлишиб, тонгдан) куннинг ярмигача ишлашди (яъни, Оллоҳ таоло ваъда қилган бир қийрот-бир қийрот ажру савобга рози бўлишиб, келишилган муддат давомида Тавротга амал қилишди). Кейин, бояги киши (яна): «Кимки куннинг ярмидан то аср намозига қадар менга ишлаб берса, унга бир қийрот-бир қийротдан ҳақ бераман», — деди. Шунга кўра, насоролар бир қийрот-бир қийротдан ҳақ (олишга рози бўлишиб), куннинг ярмидан то асргача ишлашди (яъни, Оллоҳ таоло ваъда қилган ҳақ учун келишилган муддат давомида Инжилга амал қилишди). Сўнг, бояги киши (яна:) «Кимки аср намозидан то қуёш ботгунча менга ишлаб берса, унга икки қийрот-икки қийротдан ҳақ бераман», — деди. Ўша икки қийрот-икки қийрот ҳақ учун аср намозидан то Қуёш ботгунча ишлаб берадиган кишилар айнан сиздурсизлар, икки баробар кўп ҳақ олгувчилар айнан сиздур-сизлар. Шунда яҳудий ва насоролар дарғазаб бўлишиб: «Бизлар кўп ишлаган бўлсак ҳам, кам ҳақ олдик», — дейишди. Оллоҳ таоло: «Сизларнинг ҳаққингиз хусусида заррача зулм (ноҳақлик) қилдимми? (яъни, мен сизларга ваъда қилган ҳақни тўлалигича бермадимми?)» — деди. Улар: «Йўқ, ундай қилмадинг», — дейишди. Оллоҳ таоло: «Мен берган савобларнинг барчаси фазлу марҳаматим бўлиб, уларни ўзим истаган бандаларимга ато этгайман (яъни, қайси бандамга қанча савоб бермоқлик менинг ихтиёримдадур)», — деди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Умарнинг: «Оллоҳ таоло фалончини ҳалок қилсин! У Жаноб Расулulloҳнинг «Яҳудийларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин! Уларга (мол ва қўй) ёғлари ҳаром қилинган эрди, улар эрсалар (мол ва қўй) ёғларини жамлаб сотишди» деганларини билмайдими?!» — деб айтганларини эшитдим».

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «(Одамларга) менинг ҳақимда, озгина бўлса ҳам, хабар етказингизлар ҳамда уларга Бану Исроил (қабохатлари) хусусида сўзлаб берингизлар. (Менинг ҳақимда кимки билмай хато гап айтиб қўйса), гуноҳи йўқ, аммо кимки қасддан менинг хусусимда ёлғон гапирса, жойи жаҳаннамда бўлсин!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, яҳудий ва насоролар (соч-соқолларини) бўямайдилар, сизлар уларга акс иш қилингизлар!» — дедилар».

Жундуб ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи

ва саллам бундай дедилар: «Сизлардан олдин ўтган одамлар орасида бир киши бўлган эрди. Унинг (қўлида) жароҳати бўлиб (оғриғига) чидолмай пичоқни олди-да, у бирлан қўлини кесиб ташлади. Кейин, қон кўп кетиб, ўлди. Шунда Оллоҳ таоло: «Бандам мен (ажал юбормасимдан) аввал ўзини ўзи ўлдирди, унга жаннатни ҳаром қилдим!» — деди».

Бану Исроилдаги пес, кал ва кўр ҳақидаги ҳадис

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитган эрканлар: «Дарҳақиқат, Бану Исроилдаги уч кишини — пес, кал ва кўрни Оллоҳ таоло синамоқчи бўлиб ҳузурларига бир фариштани йўллади. Фаришта (аввал) песнинг қошига келиб: «Энг кўп орзу қиладирган нарсанг недур?» — деди. Пес: «Чиройли ранг ва чиройли тери, (чунки) одамлар мендан ҳазар қилаётирлар» — деб жавоб берди. Фаришта унинг (баданини) силагач, песи йўқолиб, унга чиройли ранг ва чиройли тери ато этилди. Сўнг, фаришта (яна) ундан: «Қандай молга (эга бўлмоғингни) кўпроқ орзу қилурсан?» — деб суради. У: «Туяга» — деб эрди, унга қорнида ўн ойлик бўталоғи бор бир (урғочи) туя ато этилди. Фаришта унга: «(Оллоҳ таоло) уянгга барака ато этсин!» — деб тилак қилгач, калнинг қошига борди-да: «Энг кўп нимани орзу қилурсан?» — деди. Кал: «Чиройли сочни ҳамда мана шу дарддан халос бўлмоғимни, (чунки) одамлар мендан ҳазар қилаётирлар» — деб жавоб қилди. Фаришта унинг (бошини) силагач, (каллиғи) йўқолиб, унга чиройли соч ато этилди. Сўнг, фаришта (яна) ундан: «Қандай молга (эга бўлмоғингни) кўнроқ орзу қилурсан?» — деб суради. У: «Сигирга», — деди. Фаришта унга бир бўғоз сигирни бергач: «(Оллоҳ таоло) сигирингни муборак қилсин!» — деди-да, кўрнинг қошига келди. Кўрдан: «Энг кўп орзу қиладирган нарсанг недур?» — деб суради. Кўр: «Оллоҳ таоло кўзимни қайтариб бермоғини ҳамда унинг бирла одамларни кўрмоғимни (орзу қилурман)», — деди. Фаришта унинг кўзларини силагач, Оллоҳ таоло уни яна кўрадирган қилди. Сўнг, фаришта унга: «Қандай молни кўпроқ орзу қилурсан?» — деди. У: «Қўйни» — деб эрди, фаришга унга бир бўғоз совлиқ берди. Кейин, (тез орада) туя эгаси бўталоқли, сигир эгаси бузоқли ва совлиқ эгаси қўзичоқли бўлди. Натижада бирининг водийси туяларга, иккинчисининг водийси сигирларга, учинчисининг водийси эрса қўйларга тўлиб кетди. Шундан сўнг, фаришта (ўшал) пес (бўлган) кишининг қошига илгари келгандаги қиёфасида келиб: «Мен бир мискин одамман, сафаримда муҳтожликдан қийналдим. Аввало Оллоҳ таоло, қолаверса сен туфайли бугун муродимга етмоғим мумкин. Сенга чиройли ранг, чиройли тери ва кўплаб мол дунё ато этган зот ҳаққи-ҳурмати! Менга битта туя берсанг, муродимга етгайман», — деди. (Илгари пес бўлган) киши: «Сени қара-ю, иштаҳанг жуда карнай-ку!» — деди. Фаришта: «(Шошма), мен сени танийдирганга ўхшайман, илгари пес бўлмаганмидинг, одамлар сендан ҳазар қилишмасмиди, фақир эканлигингда Оллоҳ таоло сенга мол-дунё ато этмаганмиди?!» — деди. У: «Бу мол-дунёни ота-боболарим менга мерос қилиб қолдиргандур» — деб (Оллоҳ таолонинг нсъматини инкор қилди). Шунда Фаришта: «(Оллоҳ таоло) ёлғон гапирганинг учун сени асл ҳолингга (пес ва фақирлик ҳолингга) қайтарсин» — деб уни дуои бад қилди. Сўнг, илгари кал бўлган кишининг қошига аввалги қиёфасида келиб, унга ҳам (песга) айтган гапларини айтиб эрди, у ҳам пес каби жавоб қилди. Шунда фаришта: «(Оллоҳ таоло) ёлғон гапирганинг учун сени асл ҳолингга қайтарсин!» — деб уни ҳам дуои бад қилди-да, илгари кўр бўлган кишининг қошига аввалги қиёфасида келиб: «Мен бир мискин одамман, мусофирман, сафаримда муҳтожликдан қийналдим. Аввало Оллоҳ таоло, қолаверса сен туфайли бугун муродимга етмоғим мумкин. Сенга кўзингни қайтариб берган зот ҳаққи-ҳурмати! Менга бир дона қўй берсанг, сафаримда менга кифоя қилур эрди», — деди. Шунда илгари кўр бўлган киши: «Мен кўр эрдим, Оллоҳ таоло кўзимни қайтариб берди, фақир эрдим, мени бой қилди, истаган нарсангни олавер! Оллоҳ таоло ҳақи, бугун мен парвардигор йўлида (молимдан ўзинг муҳтож бўлган ҳар қанча) нарсани олмоғингга қаршилиқ қилмасман!» деди. Шунда фаришта: «Молингни олиб қолавер, сизлар синалдингизлар (яъни, Оллоҳ таоло

сизларни синади) Парвардигор сендан рози бўлиб, икки шеригинга (туя ва сигир соҳибларига) ғазаб қилди (ёки уларни яна пес ва кал қилди)», деди».

64-боб. «Балки сиз Каҳф (ғор) ва (тошга ўйилган) ёзувлар соҳиблари (хусусидаги ривоятларни) Бизнинг энг ажиб оятларимиздан, деб уйлагандирсиз?»

Ғор хусусидаги ҳадис

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сизлардан аввалги одамлардан уч нафари йўлда кетиб бораётганларида ёмғирдан қочишиб бир ғорга киришди. Шунда (тоғдан бир катта тош кўчиб) уларнинг йўлини (яъни, ғорнинг оғзини) тўсиб қўйди. Сўнг, улар бир-бирларига: «Худо ҳақи, бизни фақат рост сўзимизгина бу аҳволдан халос қила олур. Келинглар, ҳар биримиз ўзимиз билган рост сўзимизни (яъни, қилган амали солиҳимизни) айтиб, (Оллоҳ таолога) ёлборайлик!» дейишди. Шунда улардан бири: «Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсанки, (бир куни мен) бир фарқ (тахминан 8 кг) шоли эвазига бир кишини ишлатиб эрдим, у ҳақини олмай, ташлаб кетиб эрди. Кейин, мен ўшал бир фарқ шолини экиб эрдим, мўл ҳосил берди, уни сотиб, пулига сигир харид қилдим. Сўнг, ўшал одам ҳақини талаб қилиб келиб эрди, мен унга: «Анави сигирни олиб кетавер!» — дедим. У менга: «Сен менга бир фарқ шоли беришинг керак эрди-ку?!» — деди. Мен унга: «Анави сигирни олиб кетавер, чунки у ўшал шолнинг пулига келган», — дедим. Кейин, у сигирни олиб кетди. Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсанки, дарҳақиқат мен сендан қўрққанимдан шундай қилиб эрдим. Тошни суриб, бизга ғорнинг оғзини очиб бергил!» — деб Оллоҳ таолога ёлборди. Шунда уларнинг (йўлини тўсиб турган) тош (бироз) сурилди. Сўнг, бошқаси: «Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсанки, менинг қариб мункиллаб қолган ота-онам бор эрди. Мен ҳар кеча уларга қўйимнинг сутидан олиб келар эрдим. Тунлардан бирида уларнинг ҳузурига кечикиб келдим. Қарасам, улар ухлаб қолишган эркан. Аҳлу аёлим эрса мени пойлаб очликда қийналиб ўлтиришар эрди, чунки аввал ота-онам ичмай тури уларга сут қуйиб бермас эрдим. Кейин, ота-онамнинг уйқуларини бузишга ҳам, уларни сутдан маҳрум қилишга ҳам кўнглим бўлмади, (ўзлари уйғонишларини) пойлаб ўлтиравердим, ҳа тонг отиб қолди. Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсанки, мен сендан қўрққанимдан шундай қилдим. Тошни суриб, бизга ғорнинг оғзини очиб бергил!» — деди. Шунда уларнинг (йўлини тўсиб турган) тош (яна бироз) сурилиб, осмонни кўришди. Кейин, бошқаси: «Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсан, амакимнинг қизи менинг учун энг маҳбуб одам эрди. (Би куни) мен ундан (лаззат) олмоқчи (жимоъ қилмоқчи) бўлиб эрдим, у минг динор берсамгина рози бўлмоғини айтиб, унамади. Кейин, мен минг динор (ишлаб) топиб, унга келтириб бердим. Шунда у ўз вужудини менга топширди. Сўнг, мен унинг оёқлари орасига кирганимда, у менга: «Оллоҳ таолодан қўрқил, муҳрни ҳаққинг бўлган чоғдагина (никоҳ ўқитганинг дагина) бузгил!» — деди. Шунда мен дарҳол туриб, минг динорни унда қолдирдим-да, (ташқарига чиқиб кетдим). Ё парвардигоро! Ўзинг воқифдурсанки, мен сендан қўрққанимдан шундай қилдим. Тошни суриб, бизга ғорнинг оғзини очиб бергил!» — деди. Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини (бутунлай) очди-улар ғордан чиқдилар».

65-боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган эрканлар. «Бир аёл ўғилчасини эмизиб турганда ёнидан бир отлик ўтиб қолди. Шунда аёл: «Ё парвардигоро, ўғилчамнинг ана шу (кишига) ўхшамоғини орзу қилурман!» — деди. ўғилчаси: «Ё парвардигоро, мени унга ўхшаш қилмагил!» — деди-да, яна онасини эмишда давом этди. Кейин, бояги аёл одамлар таҳқири назар бирлан қарайдирган,

ҳақорат ва изза қиладирган бир (бечораҳол) аёлнинг ёнидан ўтиб кетаётди: «Парвардигоро, ўғилчамни мана шу аёлга ўхшаш қилмагил!» — деди. (Бу гал) ўғилчаси: «Ё парвардигоро, мени ана шу аёлга ўхшаш қилгил!» — деди-да, сўнг: «Бояги отлик киши кофир эрди, ammo (мана бу) аёл эрса, уни одамлар: «Сен зинокорсан, сен ўғрисан!» — деб ҳақорат қилишгани бирлан, (у бундай иллатлардан мутлақо пок бўлиб, доимо): «Оллоҳ таоло (поклигимни билур, шу) менга кифоя!» — деб жавоб берур» — деб айтди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ садлalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Бир маҳал бир ит азбарои ташналигидан ўлар ҳолда кудук лабида туриб эрди, Бану Исроилга мансуб фоҳишалардан бири уни кўриб қолиб, ковушини ечди-да, унда сув олиб итга ичирди. Шунда Оллоҳ таоло ўша аёлнинг (бу амали солиҳи учун гуноҳларини) мағфират қилди».

Ҳумайд ибн Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Муовия ибн Абу Суфён ҳаж қилган йиллари минбарга чиқдилар, сўнг менинг кўриқчим кўлидаги улама сочи олиб (одамларга кўрсатдиларда): «Эй Мадина аҳли! Уламоларингиз қаерда қолди?! Мен Жаноб Расулulloҳнинг мана бунга ўхшаган нарсдан (яъни, улама соч тақишдан) қайтариб: «Дарҳақиқат, Бану Исроил аёллари улама соч тақишни одат қилганлиги оқибатида ҳалокатга учраган» — деб айтганларини эшитганман», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан илгари ўтган умматлар орасида гапиргувчилар (илҳомлантирилганлар) бўлгандур. Дарҳақиқат, агар менинг умматим орасида шундай кишилардан бўладирган бўлса, у Умар ибн Ал-Хаттоб бўлур» — деб марҳамат қилдилар». (Яъни, бундай киши ўзи пайғамбар бўлмаса-да, фаришталар томонидан бирор ҳақиқат кўнглига солиниб, тили бирлан айттирилгувчи шахсдур).

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бану Исроилга мансуб бир киши бор эрди. Ўшал киши тўқсон тўққизта одамни ноҳақдан-ноҳақ ўлдирди. Сўнг, («Тавба қилсам, гуноҳим кечирилармикан?» — деб) сўрагани (ўша давр олимларини излаб йўлга) чиқди-да, бир (насроний) роҳибнинг ҳузурига келди. Ундан: «(Қилган гуноҳим учун) тавба қилсам, бўладими?» — деб сўради. Роҳиб: «(Тўқсон тўққизта одамни ноҳақдан-ноҳақ ўлдирганингдан кейин, сенинг учун тавба (қилмоққа йўл) йўқ! — деб эрди, у уни ҳам ўлдирди. Сўнг, у суриштира суриштира (яна) бир киши (роҳиб)нинг ҳузурига бориб, ундан ҳам шул ҳақда сўради. Роҳиб унга: «(Ҳа, тавба қилиб, мағфират қилинмоғинг учун) фалон қишлоққа боргил, (ул ердаги одамлар ёлғиз Оллоҳ таологагина ибодат қилурлар, сен ҳам ана ўшалар бирлан бирга Оллоҳ таолога ибодат қилгил, ammo ўз юртинга асло қайтмагил, чунки юртинг қабоҳат масканидур!)» — деди. (Шундан сўнг, у ўшал қишлоқ томон йўл олди. Ammo, йўлнинг ярмига борганда) унинг ортидан ўлим етиб келиб, (юз тубан йиқилди-да), ўзи истаган қишлоқ томон кўкраги бирлан интилганча тек қолди. Шунда раҳмат фаришталари бирлан азоб фаришталари унинг хусусида тортишиб қолишди. (Раҳмат фаришталари: «У Оллоҳ таолога астойдил тавба қилмоқ ниятида келаётган эрди», — дейишди. Азоб фаришталари эрса: «У сира ҳам хайрли иш қилмагандур,— деб айтишди. Шу аснода бир бошқа фаришта одам қиёфасида уларнинг олдига келиб эрди, улар ўша не боисдан тортишаётганларини маълум қилишди. Бояги одам қиёфасидаги фаришта: «Унинг қишлоғи бирлан бормоқчи бўлган қишлоқ оралигини ўлчангиз, агар у ўзи чиқиб келган кофирлик маскани бўлмиш қишлоққа яқинроқ ерда ўлган булса, кофирлар қаторида қолади ва агар тавба қилмоқ бўлиб кетаётган қишлоққа яқинроқ ерда улган бўлса, ул ҳолда тавба қилгувчилар қаторига ўтади», — деди). Шунда Аллоҳ гаоло тавба қилгувчилар қишлоғига: «У

(ўлган ерга) яқинлаш!» деб, кўфр маскани бўлмиш қишлоққа эрса «У (ўлган ердан) узоқлаш!» — деб ваҳий (бирла амр) қилди, сўнг фаришталарга): «Икки қишлоқ оралиғини ўлчангизлар!» деди Фаришталар ўлчаб кўришган эрди, унинг тавба қилгувчитар қишлоғига бир қарич яқинроқ ерда ўлганлиги маълум бўлди. Шундан сўнг, Оллоҳ таоло уни мағфират қилди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бомдод намозини ўқиб бўлгач, намозхонларга ўгирилиб: «Бир маҳал бир киши бир ҳўкизни етаклаб келаётиб уни миниб олди-да, (қамчи бирлан) урди Шунда ҳўкиз (Оллоҳ таолонинг иродаси бирлан тилга кириб): «Мен бунинг учун (яъни, миниб учун) эмас, балки ер ҳайдаш учун яратилгандурман», — деди» — деб марҳамат қилдилар. Шунда одамлар: «Субҳоналлоҳ! Ҳўкиз ҳам гапирадими?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Дарҳақиқат, мен бунга ишонаман, Абу Бакр, Умар ва анави ердагилар ҳам (бунга ишонишади)», — дедилар. Сўнг, ул зот: «Бир маҳал бир киши қўйларини боқиб юриб эрди, бир бўри ташланиб улардан бирини олиб қочди. Кейин, ўшал киши излаб бориб, қўйини бўридан қўтқариб олди. Бўри унга: «Эй киши, сен қўйингни мендан қўтқариб олдинг, аммо арслон (келадирган) куни (сен қўйларингни ташлаб, тумтарақай қочиб қотиб), уларга мендан бўлак чўпонлик қиладирган кимса қолмайдирган куни ким ҳам уларга чўпонлик қиларди?!» деди, деб марҳамат қилиб эрдилар, одамлар (яна): «Субҳоналлоҳ! Бўри ҳам гапирадими?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Дарҳақиқат, мен бунга ишонаман, Абу Бакр, Умар ва анави ердагилар ҳам (бунга ишонишади)», — дедилар».

Абу Ҳурайра рашьяллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир киши бир одамнинг ҳовлисини сотиб олди Кейин, у ўшал сотиб олган ҳовлисидан бир кўза олтин топиб олиб, унинг собиқ эгасига: «Мендан олтинингни олгил, чунки мен сендан ер сотиб олганман, олтин сотиб олган эмасман», — деди. Ернинг (ҳовлининг) собиқ эгаси эса: «Дарҳақиқат, мен сенга ер ва ундаги барча нарсаларни сотганман», — деди. Шу тариқа улар ўзаро баҳслашиб, бир кишига арз қилишди. Шунда ул иккисига: «Болаларингиз борми?» — деди. Ҳовли сотиб олган киши: «Менинг ўғлим бор», — деди. Ҳовли сотган киши эса: «Менинг қизим бор», — деди. Қозилик қилаётган киши: «Йигитни қизга никоҳлаб, олтиннинг бир қисмини иккисига нафақа қилингизлар ҳамда қолганини шахсан ўзларингиз садақа қилингизлар!» — деди».

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ўлат (Оллоҳ таоло нозил қиладирган бир) азоб бўлиб, Бану Исроилга мансуб тоифага (ёки сизлардан илгариги одамларга) юборилган. Агар бирор ерда (ўлат тарқганини) эшитсангиз, ул ерга бормангиз ва агар ўзингиз турган ерда ўлат чиқса, ундан қочиб бошқа ерга кетмангиз!».

Оиша разияллоҳу анҳоривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан ўлат хусусида сўрадим. Шунда ул зот менга айтдиларки, ўлат бир азоб бўлиб, Оллоҳ таоло уни ўзи истаган (кофирларга) юборар эркан ҳамда Оллоҳ таоло ўлатни мўминлар учун (ўзининг бир) раҳмати қилиб таъйин этган эркан. Юртида ўлат тарқагач, Оллоҳ таоло тақдир қилган нарсанигина кўрмоғини идрок этиб, ул ерда сабр қилиб қолган кишига, (ҳаттоки у бўлак сабадан ўлса-да), парвардигор шаҳид бўлганлик ажрини ато этар эркан».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Қурайш қабиласи аҳли Бану Махзум уруғига мансуб ўғрилиқ қилган бир аёлнинг тақдири билан қизиқишиб: «Ким унинг хусусида (яъни, қўлини кесмангиз, деб) Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга гапир олади?» — дейишди. Шунда одамлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга ўзларининг суюклилари бўлмиш Усома ибн Зайддан бўлак ким ҳам (бул хусусда гапирмоққа) журъат қила

оларди?!» — деб айтишди. Кейин, Усома ибн Зайд Жаноб Расулulloхга (шул ҳақда) гапириб эрди, ул зот (унга): «Оллоҳ таоло (гуноҳкор бандаларини жазолаш учун таъйин қилган) ҳадлардан бирини бекор қилмоғимни илтимос қилурсанми?!»— дедилар. Сўнг, ўринларидан туриб (барчага) бундай деб хитоб қилдилар: «Дарҳақиқат, сизлардан илгари ўтган одамлар (яъни, Бану Исроил), агар ораларидаги бирор мўътабар киши ўғрилиқ қилса, унга тегмаганлар (яъни, уни жазоламаганлар) ва агар бирор бечораҳол одам ўғрилиқ қилса, (дарҳол) уни жазолаганлар. Оллоҳ таолога қасамёд қилурманки, башарти Муҳаммад қизи Фотима ўғрилиқ қилса ҳам, қўлини кесурман!».

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен бир кишининг (бир сурани) қироат қилаётганини эшитдим, сўнг Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам (ўшал сурани) бояги кишининг қироатидан бўлакча услубда қироат қилаётганларини эшитдим. Кейин мен ўшал кишини ул зотнинг ҳузурларига олиб бордим-да, бўлган воқеадан воқиф қилдим. Шунда ул зотнинг юзларидан қилган ишимнинг ёқинқирамаганлигини сездим. Ул зот (менга): «Мутлақо яхши иш қилмабсан! Ўзаро ихтилоф қилмангизлар, чунки ўзларингиздан илгаригилар ихтилоф қилганлари боисидан ҳалокатга учраганлар»,— дедилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қавми уриб (юзини) қонатган ва юзидан қонни арта туриб: «Парвардигоро, қавмимни кечиргил, чунки улар тушунмаслар» — деб айтган пайғамбарлардан бири ҳақида сўзлаётганларини кўриб тургандекмен».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сизлардан илгари (ўтган) бир киши бор эрди. Оллоҳ таоло унга кўп мол-дунё ато этган эрди. Ўшал киши, қошига (ўлим) келгач, ўғилларига: «Сизларга қандай оталиқ қилдим?» — деди. Ўғиллари: «Жуда яхши оталиқ қилдингиз» — деб жавоб қилишди. Шунда у: «Дарҳақиқат, мен бирор кори хайр қилмадим. Агар ўлсам, мени ёндиригизлар, кейин мени янчиб кукун қилингизлар, сўнг қаттиқ шамол бўлган кунни мени сочиб юборингизлар!» — деб васият қилди. Ўғиллари айтганидек қилишди. Оллоҳ таоло уни қайта таркиб топдириб: «Нечун бундай қилдинг?» — деди. У: «Сендан қўрққанимдан» — деб эрди, Оллоҳ таоло уни ўз раҳматига олди».

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Бир киши қошига ўлим келиб, ҳаётдан умидини узгач, аҳлу аёлига: «Агар ўлсам, атрофимга кўп ўтин тўплангизлар-да, ёқиб юборингизлар. Сўнг ўт гўштаримни ёндириб, бўлиб, суюқларимнинг ўзигина қолганда уларни олингизлар-да, янчиб кукун қилингизлар. Кейин, мени (кукунимни) иссиқ (ёки шамол бўлган) кунлардан бирида сочиб юборингизлар!» — деб васият қилди. Сўнг, Оллоҳ таоло уни қайта таркиб топдириб: «Нечун бундай қилдинг?» — деди. У: «Сендан қўрққанимдан» — деб эрди, Оллоҳ таоло уни мағфират қилди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «(Сизлардан илгари ўтган одамларнинг орасида) бир (бадавлат) киши бўлган бўлиб, у одамларга (беғараз) қарз бериб турар эрди ҳамда хизматкорига (доимо): «Агар бирор муҳтож одамнинг қошига (олган қарзини сўраб) борсанг-у, (у ҳозир узолмаслигини айтса), олган қарзидан кечгил, шояд Оллоҳ таоло бизнинг ҳам (гуноҳларимиздан) кечса!» — дер эрди. Кейин, (ўшал киши вафот қилганда) Оллоҳ таоло унинг гуноҳларидан ўтди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

бундай деб марҳамат қилдилар: «Бир киши (бирор кори хайр қилмай, фақат) ўзига сарф қилар эрди. Ўшал киши қошига ўлим келганда ўғилларига (фарзанддарига): «Агар мен ўлсам, жасадимни екинғизлар, сўнг (суякларимни) янчиб кукун қилинғизлар-да, шамол (бўлган)да сочиб юборинғизлар. Худо ҳақи, агар парвардигорим мени забтига олса, (ҳали) бирор кишига бермаган азоб бирлан менга азоб бергай!» — деди. Кейин, у вафот қилганда (айтганлари) адо этилди. Сўнг, Оллоҳ таоло Ерга: «Унинг ўзингдаги қолдиқларини жамлагил!» — деб амр қилди, Ер Оллоҳ таолонинг амрини адо этди. Шунда бояги киши (қайта таркиб топиб), тик турди. Оллоҳ таоло унга: «Бундай қилмоғингга сени нима мажбур этди?» — деди. У: «Ё парвардигоро! Сенинг ҳайбатинг (дахшатинг, қўрқинчинг) мени мажбур этди» — деб эрди, Оллоҳ таоло уни мағфират қилди».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир аёлга бир мушук туфайли (жаҳаннамда) азоб берилди. Чунки, у (бу дунёда) бир мушукни қамаб қўйган бўлиб, мушук (очликдан) ўлиб қолган эрди. Шу боисдан аёл жаҳаннамга ташланди. Ўшал аёл на ўзи унга овқат берди ва на уни ердаги жониворларни тутиб емоғи учун қўйиб юборди».

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Дарҳақиқат, собиқ пайғамбарларнинг сўзларидан (яъни, шариятларидан ҳозирги) одамларгача (ўзгаришсиз) етиб келгани — «Гар сенда қабоҳатни манъ қилгувчи ҳаё йўқ эркан, (кўнглинг) тусаган ишни қилурсан» (деган сўздур)».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир маҳал бир киши (Қорун) такаббурлик бирлан изори(нинг почасини ерда) судраб кетаётган эрди, (Ер қаърига) киритиб юборилди. Энди у то Қиёмат (қаттиқ аламу изтироб ва дод-вой бирла тобора) Ер (қаъри)га (чуқурроқ) ботиб боравергай», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Биз (мусулмонлар бу дунёда мавжудлик жиҳатидан) охиргилармиз. (Аммо), барча умматларга биздан аввал ва бизга улардан кейин Китоб берилганига қарамай, Қиёмат куни биз (ҳисоб-китоб ва жаннатга кириш борасида ҳаммадан) олдиндамиз. Шунингдек, (Оллоҳ таоло шарият куни сифатида фарз қилганда яҳудий ва насоролар) ихтилоф қилиб (қабул қилмаган) мана шу (жумъа) куни бизникидур, эртанги кун (шанба) яҳудийларникидур, унинг эртаси (якшанба эрса) насороларникидур. Ҳар бир (балоғатга етган) мусулмоннинг ҳар етти кунда (ҳафтада) бир кун (жумъа куни) боши ва (бутун) баданини ғусл қилмоғи вожибдур».

Саъид ибн ал-Мусаййаб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муовия ибн Абу Суфён сўнги бор Мадинага қадам ранжида қилдилар-да, («Эй Мадина аҳли!» — деб) бизга хитоб қилгач, бир улама сочни кўрсатиб: «Мен яҳудийлардан бўлак бирор кимсанинг шундай қилганини (яъни, улама соч таққанини) кўрмаган эрдим. Дарҳақиқат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улама сочни «кўзбўямачилик» деб атаганлар», — дедилар».

66-боб. Маноқиб (мақтовга сазовор, фахрли хислат ва амаллар) ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй инсонлар! Дарҳақиқат, Биз сизларни бир эркак (Одам алайҳиссалом) ва бир аёл (Ҳавво)дан яратдик ҳамда ўзаро танишинғизлар (борди-келди қилиб, тотув дўсту биродар бўлинғизлар) деб сизларни (турли) элату қабилалар қилиб қўйдик. Дарҳақиқат, сизларнинг Оллоҳ наздида энг мўътабаринғиз — энг тақводоринғиздур»

(«Хужурот» сураси, 13-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва тақво қилингизлар (қўрқингизлар) Оллоҳданки, унинг бирла (унинг номини ўртага қўйиб) бир-бирларингизга савол-жавоб қилурсизлар ва (тақво қилингизлар) қон-қариндошлик (ришталарини узмоқ)дан! Дарҳақиқат, Оллоҳ сизларни назорат қилиб тургувчи зотдур («Нисо» сураси, 1-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ Энг иззат-икромли одам ким?» — дейишди. Ул зот: «Энг тақводор одамдур», — дедилар. «Биз сиздан бу ҳақда сўраётганимиз йўқ», — дейишди. Ул зот: «Юсуф набийуллоҳ», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сизлар (таркибида ҳам нодир, ҳам нокерак жинслар мужассам бўлган) маъданлар (каби ҳам яхши, ҳам ёмон хислатларга эга) инсонларни учратгайсизлар. Жоҳилият давридаги инсонларнинг яхшилари, агар улар (дин борасида) фақиҳ бўлиб олган бўлсалар, Исломи давридаги инсонларнинг ҳам яхшисидурлар. Шунингдек, сизлар буни (яъни, адолат бирлан иш юритишнинг қийинлиги боисидан халифа ёки амир бўлмоқни) то (Оллоҳ таоло ўзи) тақдир қилмагунга қадар мутлақо хушламайдирган яхши одамни ҳам, анавиларнинг қошига бу юзи бирлан, мана буларнинг қошига эрса у юзи бирлан борадирган икки юзли ёмон (мунофиқ) одамни ҳам учратурсизлар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Одамлар (яъни, барча араблар) бу борада (яъни, халифалик ёки амирлик борасида ўзларидан афзал қилинган) Қурайш қабиласига тобеъдурлар. (Исломи даврида) уларнинг (яъни, барча арабларнинг) мусулмонлари буларнинг (яъни, Қурайш қабиласининг) мусулмонларига итоат этадилар, (жоҳилият даврида эрса) уларнинг (яъни, барча арабларнинг) кофирлари уларнинг (яъни Қурайш қабиласининг) кофирларига итоат этганлар. Одамлар (таркибида ҳам нодир, ҳам нокерак жинслар мужассам бўлган) маъданлар (каби ҳам яхши, ҳам ёмон хислатларга эга)дурлар. Одамларнинг жоҳилият давридаги яхшилари, агар улар дин борасида фақиҳ бўлиб олган бўлсалар, Исломи давридаги одамларнинг ҳам яхшилари дурлар. Сизлар буни (яъни, адолат бирлан иш юритишнинг қийинлиги боисидан халифа ёки амир бўлмоқни) то (Оллоҳ таоло ўзи) тақдир қилмагунга қадар мутлақо хушламайдирган яхши одамни ҳам учратурсизлар».

67-боб, Оллоҳ таолонинг қавли: «...фақат қариндошлиқдаги муҳаббатнигина...» («...фақат қариндошлик муҳаббатинигина...») («Шўро» сураси, 23-оят)

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Қурайш қабиласига мансуб бирор қорин бўлмаганки, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг унга қариндошликлари бўлмаган бўлса (яъни, Қурайш қабиласига мансуб ҳар бир одам Жаноб Расулulloҳ бирлан қариндошдур). Бул хусусда Оллоҳ таолонинг («Эй Муҳаммад, Қурайш кофирларига бундай денг): «Мен сизлардан (Исломига қилаётган даъватим учун) ҳақ талаб қилмайман, балки фақат ўзим бирлан сизлар ўртамиздаги қариндошлик муҳаббатинигина сўрайман» (яъни, «Ўзаро қариндошлигимиз ҳаққи-ҳурмати, Исломига кирмасангизлар, лоақал мени ҳимоя қилингизлар!») деган мазмундаги ояти каримаси нозил бўлгандур».

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам куллари бирлан Яман томонга ишора қилиб бундай дедилар: «Иймон Яман аҳлига мансубдур (яъни асли Яман аҳлидан бўлган ансорларга мансубдур). Шафқатсизлик ва бағритошлик эрса

туялар думи ортида бақир-чақир қилиб юрадирган (яъни, туябоқар) Музар ва Рабиъа қабилаларида бўлиб, уларнинг еридан шайтоннинг икки шохи чиқур (яъни, шайтон Қуёш чиқаётган вақтда икки шохини унинг йўлига тўғрилаб туради. Қуёш унинг шохлари орасидан ўтаётганда қуёшпарастлар Қуёшга сажда қилмоқчи бўлиб, шайтонга сажда қилиб қўядилар)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деяётганларини эшитдим: «Мақтанчоқлик ва такаббурлик бақир-чақир қилгувчиларда (яъни, туябоқарларда), вазминлик эрса қўйбоқарларда бўлиб, иймон ҳам, ҳикмат ҳам Яман аҳлига мансубдур».

Абу Абдуллоҳ: «Яман деб аталишига сабаб, у Каъбанинг ўнг томонидадур, Шом эрса унинг чап томонида», — дейдилар.

68-боб. Қурайш қабиласининг маноқибби фахрли ва мақтовга сазовор хислату амаллари) хусусида

Зухрий ривоят қиладилар: «Мухаммад ибн Жубайр ибн Мутъим айтар эрдиларки, ул киши Қурайш вакиллари бирлан бирга (халифа) Муовиянинг ҳузурида ўлтирганларида Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ал-Осининг Қахтон қабиласидан подшоҳ бўлажаги (чиқажаги) хусусида гапириб юрганларини Муовияга етказишибди. Шунда Муовия дарғазаб бўлиб ўринларидан турибдиларда. Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтгач: «Аммо баъд, менга етказишдики, сизлардан баъзи бир кишилар Оллоҳ таолонинг Китобида ҳам, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларида ҳам йўқ гапларни айтиб юришган эрмиш. Улар сизларнинг ораларингиздаги жоҳил (нодон) кишилардурлар, зинҳор китоб аҳлидан олинган саҳифалардаги нарсаларни (Таврот, Инжил қабиларни) ўқимангизлар! Чунки, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Дарҳақиқат, халифалик ҳуқуқи фақат Қурайшнинг ўзигагина берилгандур. Бул хусусда бирор кимса Қурайшга, юки улар динни мустаҳкамлашда давом этар эрканлар, душманлик қилмасин, акс ҳолда Оллоҳ таоло унинг оёғини осмондан қилур» — деб айтганларини эшитганман», — дебдилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу иш (яъни, халифалик то қиёмат) Қурайш (қабиласи қўли)да бўлади (яъни, бўлмоғи лозим), ҳаттоки улардан икки киши қолса ҳам», — дедилар».

Жубайр ибн Мутъим ривоят қиладилар: «Мен ва Усмон ибн Аффон (Жаноб Расулуллоҳнинг қошларига) бордик. Усмон ибн Аффон: «Ё Расулаллоҳ, Бану ал-Мутталиб (кишилари)га ўлжадан бердингиз, аммо бизга бермадингиз. Аслида биз (яъни, Бану Абди Шамс уруғига мансуб мен ва Навфал уруғига мансуб Жубайр ибн Мутъим иккаламиз) ҳамда улар (яъни, Бану ал-Мутталиб уруғи) насаб, қариндошлик борасида сизга (яъни, Абду Маноф уруғига) нисбатан бир мавқедамиз», дедилар. Шунда ул зот. «Дарҳақиқат, Бану Ҳошим ва Бану ал-Мутталиб иккаласи бир нарсадур» — деб жавоб бердилар (Яъни, Бану Абди Шамс, Бану ал-Мутталиб, Бану Навфал ва Бану Ҳошим барчаси Абду Маноф уруғидан келиб чиққан бўлиб, «Бану ал-Мутталибга ўлжа берганим — сизларга ўлжа берганим эмасми?» — деб айтмоқчи бўлдилар шекилли, яна Оллоҳ таоло ўзи яхшироқ билур)».

Урва ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр Бану Заҳрага мансуб бир гуруҳ кишилар бирлан бирга Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳузурларига бордилар. Оиша разияллоҳу анҳо уларга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қариндошликлари туфайли бениҳоя лутфу марҳамат кўрсатдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қурайш, ансорлар (яъни, Давс, Хазраж), Жухайна, Музайна, Аслам, Ашжаъ ва Ғифор (қабилалари) менинг махсус ёрдамчиларим бўлиб, Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулидан бўлак уларнинг манфаатларига кафиллик қилғувчи зот йўқдур» — деб марҳамат қилдилар».

69 - боб. Қуръон Қурайш тилида нозил бўлган

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Усмон разияллоҳу анҳу Зайд ибн Собит, Абдуллоҳ ибн Зубайр, Саъид ибн ал-Ос ва Абдурраҳмон ибн ал-Ҳарс ибн Ҳишомни ҳузурларига чақирдилар-да, (Қуръон сура ва оятларини жамлаб китоб қилишни амр қилдилар). Улар Қуръон сура, оятларини жамлаб мусҳафларга кўчиришди. Ушанда Усмон разияллоҳу анҳу қурайшлик уч котибга (Абдуллоҳ ибн Зубайр, Саъид ибн ал-Ос ва Абдурраҳмон ибн ал-Ҳарс ибн Ҳишомга): «Башарти Зайд ибн Собит бирлан Қуръоннинг бирор сўзи хусусида келиша олмай қолсангизлар, уни Қурайш тилида ёзаверингизлар, чунки Қуръон Қурайш тилида нозил бўлгандур», — дедилар. Котиблар шундай қилишди».

70-боб. Яман (аҳли)нинг Исмоил (алайҳиссалом)га боғлиқлиги (қариндошлиги) ҳақида

Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам камондан ўқ узиб ўзаро мусобақалашаётган Аслам қабиласига мансуб (икки гуруҳ) кишилар қошига бордилар-да: «Эй Исмоил алайҳиссаломнинг авлодлари, отингизлар! Дарҳақиқат, бобонгиз (бўлмиш Исмоил алайҳиссалом) ҳам мерган бўлганлар, мен эрсам икки гуруҳдан бири Бану фалон (яъни, Ибн ал-Адраъ гуруҳи) томонидаман» — деб марҳамат қилдилар. Шунда улар (яъни, иккинчи гуруҳ хафа бўлиб), отишдан тўхтади. Жаноб Расулulloҳ: «Уларга нима бўлди?» — дедилар. Иккинчи гуруҳ: «Сиз Бану фалон гуруҳи тарафида бўлгач, биз қандайин ҳам отардик?» — деди Ул зот: «Отаверингизлар, мен барчангиз тарафингиздаман!» — деб марҳамат қилдилар». (Яман аҳлининг Исмоил алайҳиссаломга қариндошлиги шуки, Аслам қабиласи асли яманлик Ҳузоъа қабиласидан келиб чиққан бўлиб, Исмоил алайҳиссалом ана шу Ҳузоъа қабиласига мансубдурлар).

71-боб.

Абу Зарр разияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Ўзининг отаси ким эрканлигини била туриб бошқа кишини отам деб даъво қилғувчи одам кофир бўлмай. Шунингдек, ўзи мансуб бўлмаган қавмга (қабилга, элатга) мансубман деб даъво қилғувчи одам ҳам жаҳаннамдан ўзига жой ҳозирлайверсин!».

Воила ибн ал-Асқаб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Энг катта алдамчилик— кишининг ўз отасидан бўлак одамни оғам деб даъво қилмоғи ёки ўзи кўрмаган нарсани кўрдим деб даъво қилмоғи ёхуд Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтмаган гапни айтганлар деб даъво қилмоғидур!»

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдулқайс қабиласи вакиллари Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ! Биз, (яъни, ҳузурингиздаги) бу маҳалла аҳли Рабийъа қабиласига мансубдур. Биз бирлан сизнинг орангизга Музар қабиласи кофирлари раҳна солиб турибдирлар, шу боисдан биз сизнинг ҳузурингизга (қон тўкиш манъ қилинган) (Ражаб) ойидагина кела олурмиз. Бизга шундай бир

амали солиҳни буюрсангиз эрди, биз уни сиздан ўзимиз ҳам ўрганиб, ортимиздагиларга ҳам (яъни, бола-чақа ва қабиладошларимизга ҳам ўргатар эрдик!» дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ уларга) бундай деб марҳамат қилдилар: «Сизларга тўрт нарсани буюраман ва сизларни тўрт нарсадан қайтараман: «Ло илоҳа иллаллоҳу деб гувоҳлик бериб, Оллоҳ таолога иймон (келтирингизлар), (беш вақт) намоз ўқингизлар, закот берингизлар ҳамда олган ўлжангизнинг бешдан бир қисмини Оллоҳ таоло йўлида инъом этингизлар! Сизларни дуббоъ, ҳантам, нақир ва музаффат (каби идишларда ичимлик тайёрламоқдан) қайтарурман». («Ҳантам» — яшил ёки қизил кўза бўлиб, сопол, чинни ёки шишадан қилинган. «Дуббоъ» — қовоқдур. «Нақир» — хурмо дарахти иддизидан тайёрланадирган идиш бўлиб, «Музаффат» мўмланган ёғоч идишдур).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ сатлаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда туриб: «Дарвоқеъ, фитна анави томонда, шайтоннинг икки шохи чиқадирган ерда» — дея машриқ тарафга ишора қилдилар».

72-боб. Аслам, Фифор, Музайна, Жухайна ва Ашжаъ қабилалари баёни

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қурайш, ансорлар, Жухайна, Музайна, Аслам ва Фифор менинг (махсус) ёрдамчиларимдур, Оллоҳ таоло ва унинг Расулидан бўлак уларнинг манфаатларига кафиллик қилгувчи зот йўқдур» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда туриб: «Оллоҳ таоло Фифорнинг (жоҳилият даврида ҳожиларни талаб орттирган гуноҳини) мағфират қилсин! Оллоҳ таоло Асламни (душманлар бирлан келишувчилик ҳамда жангда қочмоқликдан) саломат сақласин! Усаййа эрса (Биъру Маънада қориларни ўлдириб) Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига осийлик қилди» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Асламни (душман бирлан келишувчилик ва жангдан қочмоқликдан) саломат сақласин! Оллоҳ таоло Фифорнинг (жоҳилият даврида ҳожиларни талаб орттирган гуноҳини) мағфират қилсин!» — деб марҳамат қилдилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакра оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар: «Агар Жухайна, Музайна, Аслам ва Фифор қабилалари Бану Тамим, Бану Асад, Бану Абдуллоҳ ибн Ғатафон ва Бану Омир ибн Саъсаъа қабилаларидан яхшироқ бўлганларида (жоҳилият даврида ва Исломнинг бошида хатога йўл қўярмидилар?!))» — деб ўйладингизларми?» — дедилар. Шунда бир киши (яъни, Акраъ ибн Ҳобис): «(Ҳа), улар хато қилиб, йўлдан оздилар», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Улар Бану Тамим, Бану Асад, Бану Абдуллоҳ ибн Ғатафон ва Бану Омир ибн Саъсаъа қабилаларидан (барибир) яхшироқдурлар, (чунки улар булардан илгарироқ Исломга киргандурлар)», — дедилар».

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Акраъ ибн Ҳобис Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Дарҳақиқат сизга Аслам, Фифор, Музайна (менимча, «ва Жухайна» деб ҳам айтганди) қабилаларидан чиққан ҳожилар ўғрилари (яъни, ҳожиларни талайдиган қароқчилар) эргашишди (ёки «байъат қилишди)», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сизлар: «Агар Аслам, Фифор, Музайна ва Жухайна қабилалари Бану Тамим, Бану Омир, Асад ва Ғатафон қабилаларидан яхшироқ бўлганларида хатога йўл қўйиб, йўлдан озармидилар?!» — деб ўйладингизларми?» — дедилар. Акраъ: «Ҳа, (улар хатога йўл қўйиб, йўлдан оздилар)», — деди.

Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи! Улар (яъни, Аслам, Ғифор, Музайна ва Жухайна қабилалари Исломга илгарироқ кирганлари боисидан) булардан яхшироқдурлар» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Аслам ва Ғифор қабилалари ҳамда Музайна ва Жухайна қабилаларининг айрим кишилари Оллоҳ таоло наздида (ёки Қиёмат куни) Асад, Тамим, Ҳавозин ва Ғатафон қабилаларидан яхшироқдурлар», — дейдилар.

73-боб. Қавм синглисининг ўғли ҳам, қавм озод қилган қул ҳам (шу) қавмдандур.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ансорларни чақириб: «Ораларингизда ўзларингиздан бўлак бирор (бегона) одам борми?» — дедилар. Улар: «Синглимизнинг ўғлидан бўлак ҳеч ким йўқ», дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Дарҳақиқат, қавм синглисининг ўғли улардандур (яъни, «бегона эмас») — деб марҳамат қилдилар».

74-боб. Замзам қиссаси

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Зарр бундай дедилар: «Мен Ғифор қабиласига мансуб бир киши эрдим. (Бир куни) Маккада бир одамнинг ўзини пайғамбар, деб таъкидлаётгани ҳақида бизга хабар етиб келди. Шунда мен укамга: «Ўшал одамнинг қошига бориб, у бирлан гаплашгил-да, унинг хусусида менга хабар олиб кел!» — дедим. Укам ул томон йўлга чиқди-да, у бирлан учрашгач, қайтиб келди. Мен (унга): «Қандай хабар келтирдинг?» — дедим. Укам: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен (одамларни) яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтаргувчи кишини кўрдим», — деди. Мен унга: «Мени (жаҳолат дардидан) халос қиладирган хабар (жавоб) келтирмабсан!» — дедим. Сўнг, турва бирлан бир таёқни олдим-да, Макка томон йўлга тушдим. Ўзимни гўёки ул кишини билмайдирган (яъни, ул киши ҳақларида мутлақо ҳеч нарса эшитмаган) ҳамда ул кишини қидириб суриштирмаётган, фақатгина замзам сувидан ичиб, масжидда бўлиб (қайтадирган) бир одам қилиб кўрсатар эрдим. Бир маҳал Ҳазрат Али ёнимдан ўтиб кетаётди: «Мусофир одамга ўхшайсизми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Ҳазрат Али: «Уйга борингиз!» — дедилар. Мен ул киши бирлан бирга индамай кетавердим, на ул киши мендан бирор нарса сўрадилар ва на мен ул кишига бирор нарса дедим. Эрталаб уйгонгач, ул зот ҳақларида суриштирмоқчи бўлиб, барвақт масжидга чиқдим, аммо бул хусусда менга хабар бергувчи бирор одам топилмади. Шу аснода, Ҳазрат Али ёнимга келиб: «Киши турар жойини билиб олмоғи лозим бўлган вақт келмадимми? (яъни, бирор бошпана топдингизми?)» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Ҳазрат Али: «Юрингиз мен бирлан!» — дедилар. Сўнг, (йўлда кетатуриб): «Қандай ишингиз бор, бу шаҳарга қандай юмуш бирлан келдингиз? — деб сўрадилар. Мен: «Агар сиримни яширсангиз, айтаман», — дедим. Ҳазрат Али: «Албатта, шундай қиламан!» — дедилар. Мен Ҳазрат Алига: «Бизга хабар келдики, шу ерда бир киши чиқиб, ўзини пайғамбар, деб таъкидлаётган эрмиш. Мен укамни жўнатиб эрдим, аммо у мени (жаҳолат дардидан) халос этадирган бирор жавоб олиб келмади. Шул боисдан ул зотга шахсан ўзим учрамоқчи бўлиб (йўлга чиқдим)», — дедим».

Шундан сўнг, Ҳазрат Али Абу Заррга: «Сиз тўғри йўлдасиз, мен ҳозир ул зотнинг қошларига кетаётирман, кетимдан келаверингиз, қаерга кирсам, сиз ҳам ўша ерга кирингиз, агар бирор бегона одамни кўриб қолсам, сизни огоҳлантириш учун гўёки пойабзалимни тўғрилайтгандек бўлиб девор тагида тўхтаб тураман, шунда сиз ўтиб кетаверингиз!» — дедилар.

«Ҳазрат Али юриб кетавердилар, мен ҳам ул киши бирлан бирга боравердим, — деб давом этадилар Абу Зарр, — ниҳоят биз биргалашиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига кириб бордик. Шунда мен Жаноб Расулulloҳга: «Менга Исломни баён қилингиз!» —

дедим, ул зот баён қилдилар. Мен дарҳол (иймон келтириб) Исломни қабул қилдим. Сўнг, ул зот менга: «Эй Абу Зарр, бу ишни (яъни, мен бирлан учрашганингни ва Исломга кирганингни) сир сақла, юртингга қайт, агар бизнинг ошкор чиққанимизни (яъни, очиқдан-очиқ Исломга даъват қилаётганимизни) эшитсанг, бу ерга қайтиб кел!» — дедилар. Мен: «Сизни ҳақ (дин) бирла юборган зот ҳақи, мен (ҳозироқ) уларнинг (мушрикларнинг) ўртасида буни рўй-рост айтгайман!» — дедим».

Шундан сўнг, Абу Зарр Қурайш (мушриклари) ўлтирган масжидга (ибодатхонага) бордилар-да: «Эй Қурайш жамоаси, дарҳақиқат мен: «Ло илоҳа иллаллоҳу вашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулүҳу!» — деб шаҳодат келтирурман», — дедилар. Шунда улар (Қурайш мушриклари): «Турингизлар, анави юлдузпарастнинг олдига борингизлар!» — дейишди.

«Улар ўринларидан туришиб, мени ўласи қилиб калтаклашди, — деб давом этадилар Абу Зарр, — хайриятки, Аббос етиб келиб, устимга энгашдилар-да, мени улардан пана қилдилар. Сўнг, уларга қайрилиб қараб: «Шўрингиз қурсин! Ғифор қабиласига мансуб кишини ўлдирасизларми, ахир савдо (карвон)ингиз ҳам, ўзларингиз ҳам Ғифор қабиласи ери орқали ўтасизлар-ку?!» — дедилар. Шунда улар мендан нари кетишди. Сўнг, эртасига эрталаб барвақт яна (ибодатхонага) бордим-да, кечаги айтган гапларимни қайгардим. Шунда улар яна: «Турингизлар, анави юлдузпарастнинг олдига борингизлар!» — дейишди-да, мени кечагидек аҳволга солишди. Бу гал ҳам Аббос етиб келиб, мени улардан пана қилдилар-да, кечаги гапларини қайтардилар».

Ибн Аббос: «Бу (воқеа) Абу Зарр разияллоҳу таоло анҳунинг илк мусулмон бўлган кезларида содир бўлган эрди», — дейдилар.

75-боб. Қаҳтон ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаҳтон қабиласига мансуб бир киши (подшоҳ) чиқиб, одамларни табғи бирлан (пода ҳайдагандек) ҳайдамагунча Қиёмат бўлмайди» — деб марҳамат қилдилар».

76-боб. Жоҳилият даври даъвосидан қайтиш (жоҳилият даври одатларини тарк этиш) лозимлиги хусусида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазот қилдик (Мурайсиъ ғазоти назарда тутиляпти). Шунда ул зотнинг (чодирлари) атрофига кўпчилик муҳожирлар келиб тўпланди, улар орасида (Жаҳжоҳ ибн Қайс номли) бир муҳожир ҳам бўлиб, у жуда шўх ва серҳазил одам эрди. Ушал муҳожир ҳазиллашиб бир ансорийнинг кетига уриб эрди, ансорий қаттиқ дарғазаб бўлиб: «Эй ансорлар!» — деб ансорларни ёрдамга чақирди. Бояги муҳожир ҳам: «Эй муҳожирлар!» — деб муҳожирларни ёрдамга чақирди. (Бу одат Исломга зид бўлиб, жоҳилият даврида турли қабилаларга мансуб икки киши урушиб қолса, ҳар бири ўз қабила аъзоларини ёрдамга чақирар эрди). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (шовқин-суронни эшитиб чодирларидан) чиқдилар-да: «Нечун жоҳилият аҳлига мансуб (хос) даъво қилинаётир?» - дедилар, сўнг: «Уларга не бўлди?» — деб айтдилар. Одамлар бир муҳожир бирлан бир ансорий ўзаро урушиб қолганини хабар қилишиб эрди, ул зот: «Жоҳилият даври даъвосини қўйингизлар, чунки у ифлосдур (яъни, жоҳилият аҳлига мансуб даъво ифлос бўлиб, у одамларни ноўрин дарғазаб бўлмоққа, ноҳақ уруш ва қотиллик қилмоққа ундаб, жаҳаннам сари етаклайди)» — деб марҳамат қилдилар. Шунда Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салул (ансорларга): «Ҳали муҳожирлар бизларга қарши чиқишдими?! Шошмай туришсин, биз Мадинага қайтайлик, зиёда иззатли (қудратли) одамлар (яъни, «мен» демоқчи) тубанларни (яъни, «Расулulloҳ бирлан саҳобаларини» демоқчи) ул ердан албатта

ҳайдаб чиқаргайлар!» — деди. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ! Бу ифлос Абдуллоҳ ибн Убайни ўлдирмайсизми?» — дедилар. Ул зот: «Йўқ», одамлар: «У ўз саҳобаларини ўлдирар эрди» — деб айтишади», — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Бирор кимсаси ўлганда) ёноқлар(и)ни уриб ерган, ёқа(си)ни йиртган ва жоҳилият даъвосини қилган (яъни, Исломдан олдинги одамлар каби дод-вой қилиб йиғлаган) киши биздан эмас!» (яъни, «Бизнинг суннатимиз аҳлидан эмас, бизнинг йўлимиздаги киши эмас!») — деб марҳамат қилдилар».

77-боб. Хузоъа қиссаси

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Амр ибн Луҳай ибн Қамъа ибн Хиндаф Хузоъа Қабиласининг отасидир», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен Амр ибн Омир ибн Луҳай ал Хузоъийни жаҳаинамда ўз ичак-чавоқларини судраб кетаётган ҳолда кўрдим, у биринчи бўлиб (Исмоил алайҳиссаломнинг динларини ўзгартириб, бутларга сиғинишни жорий этган ҳамда) урғочи туяларни бутларга назр қилгаи одамдир». — дедилар».

78-боб Замзам қиссаси ва арабларнинг жаҳолати хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Агар арабларнинг жаҳолатини билмоқни истасанг, ул ҳолда «Ал-Анъом» сурасидаги 130 дан баланд (яъни, 130 дан катта рақамли) қуйидаги оятларни ўқигил!» — дедилар: «Ўз фарзандларини жоҳиллик қилиб, ўйламай-нетмай ўлдирган кимсалар... («Йўлдан оздилар ва тўғри йўлга юрувчи бўлмадилар» деган қавлигача)».

79-боб. Кишининг насл-насабини унинг Ислом ва жоҳилият давридаги аждодлари номи бирлан боғлаган зот ҳақида

Ибн Умар ва Абу Ҳурайра: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, қарийм ўғли қарийм ўғли қарийм ўғли қариймдур, яъни Иброҳим Халилulloҳ ўғли Исҳоқ ўғли Яъқуб ўғли Юсуф (уларнинг ашрафидур)» деб айтдилар», — дейишади.

Баро разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен Абдулмутталиб ўғлиман» — деб айтдилар», — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Ўзингизнинг яқин қариндош-уруғларингизни (парвардигорингизнинг азобидан) огоҳлантирингиз!» деган ояти қаримаси нозил бўлганда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Қурайшга мансуб қабилаларни: «Эй Қаҳр авлодлари! Эй Адий авлодлари!» — деб чақира бошладилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ўзингизнинг яқин қариндош-уруғларингизни огоҳлантирингиз!» деган ояти қарима нозил бўлганда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳар бир қабилани ўз бобокалони номи бирлан чақира бошладилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Эй Абду Маноф авлодлари. ўзлариш изни Оллоҳ таолодан сотиб олингизлар

(яъни, «Исломга кириб, ўзларипгизни Оллоҳ таолонинг азобидан халос қилингизлар!»). Эй Абдумутталиб авлодлари, ўзларингизни Оллоҳ таолодан сотиб олингизлар! Эй Расулulloҳнинг аммаси Умму Зубайр ибн Аввом, эй Муҳаммад қизи Фотима, ўзларингизни Оллоҳ таолодан сотиб олингизлар! (Бу дунёда) мол-дунёдан истаган нарсаларингизни сурангизлар-у, аммо (Қиёматда) сизларни Оллоҳ таоло(нинг азоби)дан заррача ҳимоя қилолмайман!». (Яъни, Жаноб пайғамбаримиз инсон ким бўлишидан қатъий назар, Ҳатто пайғамбар фарзанди бўлганида ҳам, охират азобидан халос була олмаслигини уқдирадилар).

80-боб. Ҳабашлар қиссаси ва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Эй Бану Арфида!» деб мурожаат қилганлари хусусида

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу Мино кунларидан бирида (қизлари) Оишанинг ҳузурига кирдилар, шунда ул ерда икки қизалоқ доира чалиб (қўшиқ айтишаётган эрди). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар кийимларини устларига ташлаб ётган эрдилар. Абу Бакр разияллоҳу анҳу бояги икки қизалоқни (доира чалиб, ашула айтаётганлари учун) койиб эрдилар, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кийимларини юзларидан тортиб: «Эй Абу Бакр, уларни ўз ҳолига қўйингиз, Мино кунлари байрам кунларидир!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «(Бир куни) мен (ҳужрам эшиги остонасида) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг турганларини кўрдим. Шунда мен (бир гуруҳ) ҳабашларнинг масжид (ҳовлиси)да ўтказаетган (ҳарбий) машқини тамошо қилаётган эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар (бегоналар кўзи тушмасин, деб) мени тўсиб турган эрканлар. (Шу аснода) Ҳазрат Умар келиб қолдилар-да, уларни урушиб бердилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Умар, уларни ўз ҳолига қўй! Эй Арфида авлодлари, бемалол машқ қилаверингизлар!» — дедилар».

81-боб. Ўз насабининг (қариндошларининг) ҳақорат қилинмаслигини хушлаган зот ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Шоир) Ҳассон Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мушрикларни ҳажв қилмоққа рухсат суради. Шунда ул зот: «Менинг насабимни қандай? (яъни, «Қурайш мушриклари менинг қариндошларим бўла туриб, уларни қандай ҳажв қиласан?»)» — дедилар. Ҳассон: «Ҳамирдан қилни суғуриб олгандек, сизни улардан ажратиб олгайман», — деди».

Ҳишом оталаридан нақл қиладилар: «Мен Оишанинг ҳузурларида Ҳассонни сўка бошладим. Шунда Оиша: «Уни сўкмагил, чунки у Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (ўз шеърлари бирлан) ҳимоя қилар эрди», — дедилар».

82-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг исмлари хусусидаги ҳадислар

Оллоҳ таолонинг қавли: «Муҳаммад сизлардан бирор кишининг отаси бўлмаган» («Аҳзоб» сураси, 40-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Муҳаммад Оллоҳнинг расулидур ва у бирлан бирга бўлган (мусулмонлар) кофирларга (нисбатан) жуда бешафқатдурлар» («Фатҳ» сураси, 29-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Эслангиз, Исо ибн Марям: «Эй Бану Исроил, дарҳақиқат мен Оллоҳнинг сизларга (юборган) расулидурман. (Мен) ўзимдан илгариги (пайғамбарга нозил қилинган) Тавротни тасдиқлагувчи ва ўзимдан кейин Аҳмад исмли пайғамбар келмоғи ҳақида хушxabар бергувчи қилиб (юборилдим)» деб айтган эрди» («Саф» сураси, 6-оят).

Муҳаммад ибн Жубайр ибн Мутъим оталаридян нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Менинг (илгариги умматлар яхши билган) беш исмим бор. Мен Муҳаммад ва Аҳмадман, мен ал-Моҳийман, (яъни) Оллоҳ таоло менинг воситам бирла куфрни маҳв қилур, мен ал Ҳоширман, (яъни Қиёмат куни биринчи бўлиб) оёққа турганимда одамлар (атрофимга) тўплангайлар ва мен ал-Оқибман, (яъни мен пайғамбарларнинг энг сўнггисиман)» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолонинг Қурайш (кофирлари ноҳақ отаётган) ҳақорату лаънат (тошларини) қай йўсинда мендан қайтариб, (уларнинг ўзларига йўналтираётганидан) таажжуб қилмайсизларми? Улар (мени «Муҳаммад» — «Ҳоятда мақтовга сазовор» дейиш ўрнига), «Музаммам» («Лаънати, нафратли») деб ҳақорат қиладилар, «Музаммам» деб лаънатлайдилар, мен эрсам (бениҳоят мақтовга сазовор) Муҳаммаддурман!» — деб марҳамат қилдилар».

83-боб. Хотамун-набийийин саллalloҳу алайҳи ва саллам хусусларида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен ва (мендан илгариги) пайғамбарлар шунга ўхшаймизки, бир киши биргина ғиштидан бўлак барча ерларини мукамал ва чиройли қилиб бир ҳовли-жой бунёд қилди. Кейин, одамлар ўшал ҳовли-жойга киришиб, (унинг гўзаллигидан) таажжуб қилишади-да: «Қани энди, (ҳовлининг биносига шу) биргина ғишт ҳам қўйилган бўлганида эрди!» — деб айтишади», — дедилар». (Яъни: «Мен ўзимдан илгариги пайғамбарлар бошлаган ишни ниҳоясига етказувчи, ўшал сўнги биргина ғиштни ўрнига қуйиб, бино қурилишини тугалловчидурман» — деб айтмоқчилар. Жаноб Расулulloҳ ҳовли-жой қурган бир киши мисолида ўзларидан илгариги барча пайғамбарлар сиймосини умумлаштирмоқдалар).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен ва мендан илгариги пайғамбарлар шунга ўхшаймизки, бир киши бир бурчакдаги биргина ғиштан бўлак барча ерларини мукамал ва чиройли қилиб бир ҳовли-жой бунёд қилди. Кейин, одамлар ўшал ҳовли-жойни зиерат қилгани киришиб, унинг гўзаллигидан таажжуб қилишади-да: «Мана бу (ердаги) ғишти ҳам қўйилган бўлганида эрди!» — деб айтишади. Мен эрсам, ўшал биргина ғиштни ўрнига қуйиб, (чала қолган бинони қуриб битказувчидурман) ва мен пайғамбарларнинг энг сўнггисидурман» — деб марҳамат қиддилар».

84-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг вафотлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам олтмиш уч ёшда вафот қилдилар».

85-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг кунялари (лақаблари) хусусида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бозорда эрдилар, бир киши ул зотга: «Ё Абулқосим!» — деб мурожаат қилди. Шунда ул зот

унга ўгирилиб қарадилар-да: «(Қосимнинг отаси) деб куням бирлан эмас, балки (Муҳаммад) деб исмим бирлан атангизлар!» — дедилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам» «(Қосимнинг отаси) деб куням бирлан эмас, балки (Муҳаммад) деб исмим бирлан атангизлар!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис қайтарилган.

86-боб.

Тўқсон турт ёшда бўлсалар-да, ҳали бақувват, қоматлари тик Соиб ибн Язид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Қулоқларим бирла эшитиб, кўзларим бирла кўрган барча нарсаларга Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг дуолари туфайлигина эришганимни англаб етдим. Дарҳақиқат, (бир куни болалигимда) холам мени ул зотнинг ҳузурларига олиб бордилар-да: «Ё Расулalloҳ, синглимнинг ўғли бетоб бўлиб қолди, Оллоҳ таолодан шифо сўраб уни дуо қилингиз!» — дедилар. Шунда ул зот мени дуо қилдилар».

87-боб. Пайғамбарлик муҳри ҳақида

Соиб ибн Язид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Холам мени Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бордилар-да: «Ё Расулalloҳ, синглимнинг ўғли бетоб бўлиб қолди», — дедилар. Шунда ул зот муборак қўллари бирлан бошимни силаб туриб, менга баракот тилаб дуо қилдилар. Сўнг, таҳорат олдилар, мен (муборак баданларидан томаётган) таҳорат сувидан ичдим. Кейин, орқа томонларига ўтиб туриб эрдим, икки кураклари орасида каклик тухумидек келадиган пайғамбарлик муҳри борлигини кўрдим».

88-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг сифатлари хусусида

Уқба ибн ал-Ҳорис разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу аср намозини ўқидилар, сўнг (масжиддан) чиқиб (уйлари томон) йўлга тушдилар. Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу ҳам ёнларида эрдилар. Бир вақт Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу бир тўда болалар бирлан ўйнаб юрган Ҳасанга кўзлари тушди-да, уни елкаларига кўтариб олгач: «Отам ҳаққи-ҳурматлари, бу Жаноб Расулulloҳга ўхшайди, аммо Алига ўхшамайди-ку!» — дедилар. Шунда Ҳазрат Али (ул кишининг гапларини тасдиқлаб) кулиб қўйдилар».

Абу Жухайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни кўрдим, (набиралари) Ҳасан ибн Али ул зотга ўхшар эркан».

Исмоил ибн Абу Ҳолид Абу Жухайфадан нақл қиладилар. «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни кўрдим, (набиралари) Ҳасан ибн Али ул зотга ўхшар эркан», — дедилар Абу Жухайфа. Мен Абу Жухайфага: «Ул зотнинг қиёфаларини менга тасвирлаб берингиз!» — дедим. Абу Жухайфа: «Оқ юзли ва соқоллари мош-гурунч эрканлар. Ўшанда ул зот бизга ун учта урғочи туя беришни амр қилиб эрдилар, аммо биз ўшал туяларни олгунимизга қадар вафот этиб қолдилар». (Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу халифа бўлгач, ўшал ваъда қилинган туяларни уларга берганлар).

Ваҳб Абу Жухайфа ас-Савоий ривоят қиладилар. «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни кўрдим, шунингдек ул зотнинг пастки лабларининг остидан ияқларининг

(соқолларининг) оқариб турганини ҳам кўрдим». (Шу вақтда соқолларининг бор-йўғи ўн еттита оқи бўлган).

Ҳариз ибн Усмон Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари Абдуллоҳ ибн Бусрдан: «Сиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдингизми, ул зот кекса эрканларми?» — деб сўрадилар. Абдуллоҳ ибн Буср: «Иякларида (бир қанча) оқ мўйлар бор эрди» — деб жавоб қилдилар».

Рабийъа ибн Абу Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Моликнинг Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қиёфаларини тасвирлаётиб бундай деб айтганларини эшитдим: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрта буйли бўлиб, новча ҳам, пакана ҳам эрмас эрдилар. Ранглари оқ-қизил, на ўта оқ ва на ўта қора эрди. Сочлари жингалак ҳам, силлиқ ҳам бўлмай, (елкаларига) ташлаб қўйилган эрди. Ул зот, ваҳий нозил бўлганда, қирқ яшар эрдилар. Маккада ўн йил турдилар, шу вақт ичида ул зотга ваҳий нозил бўлиб турди, Мадинада ҳам ўн йил яшадилар. Вафот қилганларида бошларининг ҳам, соқолларининг ҳам лоақал йигирмата оқи йўқ эрди».

Рабийъа ибн Абу Абдурраҳмон: «Кейинчалик мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг соч толаларидан бирини кўрдим, у қизғиш эркан. Шунда (нега бундайлигини) сўраб эрдим, хушбуйликлар таъсирида шундай ранг касб қилганини айтишди».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу атайҳи ва саллам одамларнинг энг юзи чиройлиси ва энг хулқи гўзали эрдилар. Буйлари бошқалардан фарқ қиладиган даражада новча ҳам, пакана ҳам эрмас эрди».

Катода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Анасдан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сочларини бўяганмилар?» — деб сўрадим. Анас: «Йўқ, чунки икки чаккаларигина бир оз оқарган эрди», — дедилар».

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрта буйли, икки елкалари ораси кенг бўлиб, сочлари икки қулоқларининг юмшоқ еригача тушиб турар эрди. Мен ул зотнинг қизил хулла (изор ва ридо) кийиб олганларини кўрдим, бундан гўзал нарсани (яъни, қизил хулланинг ул зотдан бўлак кишига бул қадар ярашганини) сира кўрган эрмасман».

Абу Исҳоқ: «Бародан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзлари қилич каби жилвали, порлоқ) эрдими?» — деб сўрашди. Шунда Баро: «Йўқ, балки ой (қамар) монанд эрди» — деб жавоб бердилар», — дейдилар.

Абу Жухайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туш вақтида Батҳо деган ерга бордилар-да, таҳорат олгач, олдиларига (қибла томонга) аназани (найзадан калта, ҳассадан узунроқ, учида темир пойнаги бор таёқни) санчиб қуйиб қаср қилиб икки ракъат пешин ва икки ракъат аср ўқидилар».

Авн оталари Абу Жухайфадан нақл қилиб, ривоятни қуйидагича давом эттирадилар: «Одамлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг икки муборак қўлларини ушлашиб, ўз юзларига табаррук қилиб сурта бошлашди. Мен ҳам ул зотнинг қўлларини ушлаб, юзимга

суртиб эрдим, (мизожлари бирлан саломатликларининг ниҳоятда яхши эрканлигидан) унинг қордан ҳам муздек ва мушқдан ҳам хушбўйроқ эрканлигини ҳис қилдим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг энг саховатлиси эрдилар. Ул зот айниқса Рамазон ойида, Жаброил алайҳиссалом ўзлари бирлан учрашганларида ҳар қачонгидан ҳам саховатлироқ бўлиб кетар эрдилар. Жаброил алайҳиссалом Рамазон ойида ҳар кеча ул зот бирлан учрашиб, Қуръонни такрорлаттирар эрдилар. Дарҳақиқат, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саховат борасида (Оллоҳ таоло томонидан) юборилган шамолдан ҳам тезроқ эрдилар».

Урва Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурсанд, юзлари ёришган ҳолда Оиша онамизнинг ҳузурларига кириб келдилар-да: «Мидлажийнинг Зайд ва Усомага нима деганини эшитмадингми? У иккаласининг оёқларини кўриб, уларнинг бири иккинчисидан (вужудга келганлигини топди)», — дедилар. (Яъни, Зайд ибн Ҳориса Усоманинг отаси эрди. Мидлажий эрса уларнинг юзларини курмай туриб, оёқларидангина ота-бола эканликларини айтди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ унинг топқирлигидан мамнун бўлиб, бул ҳақда Оиша онамизга хабар қилдилар)».

Абдуллоҳ ибн Каъб ривоят қиладилар: «Мен Каъб ибн Моликнинг Табук ғазотидан қолганларида бундай деганларини эшитдим: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берганимда юзлари хурсандликларидан ёришиб турган эрди. Ул зотнинг одати шарифлари шундай эрдик, агар бирор нарсадан хурсанд бўлсалар, юзлари ой парчасидек балқиб кетар эрди, биз хурсанд бўлганликларини шундан билиб олур эрдик».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен Одам авлодлари асрларининг (табақаларининг) энг яхшисидан кўчиб ўтиб, асрма-аср (табақама-табақа) ўзим вужудга келтирилган асрда (табақада) намоён бўлдим» (яъни, «Мен аввал Исмоил алайҳиссаломнинг фарзандлари пушти камаридан Кинонага, Кинонадан Қурайшга кўчиб ўтиб, ниҳоят ўзим вужудга келтирилган Бану Ҳошимда дунёга келдим») — деб марҳамат қилдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (дастлабки вақтларда олд) сочларини пешоналарига тушириб юрдилар. (Ўшал кезларда) мушриклар бошларининг қоқ ўртасидан фарқ очишарди-да, сочларини икки ёнга ташлаб олишиб, пешоналарини очиб юришар эрди. Китоб аҳли эрса аксинча сочларини пешоналарига тушириб олишар эрди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (соч хусусида Оллоҳ таолодан махсус амр келгунча) сочларини пешоналарига тушириб юришни хуш кўрдилар, (чунки китоб аҳли илгариги пайғамбарлардан қолган одатни қилар эрди. Шу боисдан) Жаноб Расулуллоҳ бутларга сиғинувчилар одатини қилгандан кўра, ўз шариатларига зид бўлмаган (китоб аҳли) одатини қилмоқни афзап кўрдилар. Кейин, (Оллоҳ таолодан амр бўлгач), ул зот бошларига фарқ очадирган бўлдилар».

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари ҳам шалоқ сўзламас, ўзгаларнинг ҳам шалоқ сўзламоғига йўл қўймас эрдилар ва ул зот: «Дарҳақиқат сизларнинг яхшингиз — хулқи яхшингиздур!» — деб марҳамат қилар эрдилар» — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, (дунёвий) икки ишдан бирини ихтиёр қилмоқлари лозим бўлиб қолса, албатта улардан

гуноҳовар бўлмаган энг энгилинигина танлар эрдилар. Башарти (ўшал энг энгил иш) гуноҳовар бўлса, ундан барчадан ҳам кўра йироқроқ бўлар эрдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шахсан ўзлари(га етказилган азият) учун интиқом олмаганлар, балки Оллоҳ таолонинг ҳурмати бузилгани учунгина (яъни, Оллоҳ таоло таъқиқлаган, манъ қилган ишлар қилингани учунгина) интиқом олганлар, холос».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кафтларидан кўра майинроқ на бирор ҳарирни ва на бирор дебожни ушлаб кўрмаганман. Шунингдек, мен ул зотнинг ҳидларидан кўра хушбўйроқ ҳидни ҳам ҳидламаганман». (Бу ҳадисда «кафтларининг майин» дейилганлиги бошқа бир ҳадисда «қўллари катта ва ғализ эрди» дейилганига зиддек туюлса-да, аслида «суяқларининг йўғон ва териларининг майинлиги назарда тутилгандур).

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чочвон ёпиниб юрадирган бокира қиздан ҳам ҳаёлироқ эрдилар», — дейдилар.

Шуъба разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бирор нарсани ёқтирмаганлари юзтаридан билиниб турар эрди», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ряшяшрху анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таомга сира нах урмаганлар. Агар иштаҳалари бўлса, тановул қилар, бўлмаса, тановул қилмас эрдилар», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Молик ибн Бухайна ал-Асдий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда қилганларида икки қўлларини ўзларидан олдинроққа ташлар эрдилар, ҳатто икки қўлтиқларининг оппоқлиги кўринар эрди».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Оллоҳ таолодан) ёмғир сўраб қиладирган дуоларидан бўлак дуоларида (фотиҳага) қўлларини кўтармас эрдилар. Ул зот (фотиҳага) қўлларини (шу даражада баланд) кўтарар эрдиларки, ҳатто икки қўлтиқларининг оппоқлиги кўринар эрди».

Абу Жухайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (тахорат учун сув) узатдим. Шунда ул зот Абтаҳ деган ерда, чодирда бўлиб, пешин вақти эрди. Билол (чодирдан) чиқиб азон айтдилар-да, яна (чодирга) қайтиб кириб кетдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳнинг таҳоратларидан тушган сувни олиб чиқиб эрдилар, одамлар талашиб-тортишиб уни бўлиб олишди-да, (табаррук қилиб баданларига суртишди). Кейин, Билол яна (чодирга) қайтиб кириб, анзани (найзадан калта, ҳассадан узунроқ учи пойнакли таекни) олиб чиқдилар. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (чодирдан) чиқдилар. Мен (ўшанда) болдирларининг товланиб турганини (яъни, оппоқ эрканлигини ҳозир ҳам) кўриб тургандекман. Кейин, ул зот (қаср қилиб) икки ракъат пешин ўқидилар, шунда олдиларидан эшагу хотинлар (у ёқдан бу ёққа бемалол) ўтиб турди, (чунки қибла тараф аназа бирлан тўсиб қўйилган эрди-да!)».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадис айтсалар, (шул қадар дона-дона қилиб айтар эрдиларки), ҳатто эшитгувчи, агар истаса, ул зотнинг барча сўзларини (ёки ҳар бир сўзларидаги ҳарфларни) санаб улгурар эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар. «Абу Фалоннинг (қилган ишидан) таажжуб

қилмайсизми? (яъни, «Фалончининг қилган ишини қаранг!). (Бир куни) у келиб, ҳужрам енига ўлтирди-да, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадиси шарифларидан (бир нечасини) менга эшиттириб айта бошлади. Шунда мен (ҳужрамда) тасбиҳ ўгираётган эрдим. У мен тасбиҳ ўгириб бўлмасимдан илгари (ҳадисларни шоша-пиша айтиб) ўрнидан туриб кетиб қолди. Агар тасбиҳ ўгириб бўлгунимча кетиб қолмаганида, унга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сизлар сингари шоша-пиша бир ҳадис кетидан иккинчисини айтмас эрдилар» — деган бўлур эрдим».

89-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўзлари ухлар эрди-ю, аммо қалблари ухламас эрди

Саъид разияллоҳу анҳу ртуют қипадилар: «Салама ибн Абдурраҳмон Оиша онамиздан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойида қандай намоз ўқир эрдилар?»— деб сўрадилар. Оиша онамиз бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ойида ҳам ва бошқа ойларда ҳам ўн бир ракъатдан оширмас эрдилар. (Аввал) тўрт ракъат ўқир эрдилар, уларнинг гўзаллиги-ю узунлигини (узоқлигини) сўрамай қўя қол! Кейин, (яна) тўрт ракъат ўқир эрдилар, уларнинг (ҳам) гўзаллиги-ю узунлигини сўрамай қўя қол! Сўнг, уч ракъат ўқир эрдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, витрни ўқимай ухлайсизми?» — деб эрдим, ул зот: «Кўзларим ухлайди-ю, аммо қалбим ухламайди» — деб марҳамат қилдилар».

Шарийк ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба масжидидан (Байт ул-Мақдисга) саёҳат қилдирилиш кеча (Исроъ ксчаси) хусусида бундай дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий келмасидан бурун уч нафар (фаришта) келди. («Ровий Шарийк ибн Абдуллоҳ «ваҳий келмасидан бурун» деб хато қилган, чунки Исроъ маъъасдан кейин бўлгандур», — дейдилар Абу Таййиб). Шунда Жаноб Расулуллоҳ Масжид ул-Ҳаромда (бир қанча одамлар орасида) ухлаб ётган эрдилар. Олдиндаги фаришта: «Улардан қайси бири (Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам)?» — деди. Ўртадагиси: «Уларнинг яхшиси», — деди: Кейингиси: «Ўшал яхшисини олингизлар!» — деди. Шу кеча бундан бўлак ҳеч гап бўлмади, Жаноб Расулуллоҳ уларни (фаришталарни) мутлақо кўрмадилар. Ул зот (фаришталарни), улар яна ҳузурларига келган келгуси тундагина, қалблари кўрадирган бўлгандагина кўрдилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўзлари уйқуда бўлса-да, қалблари уйғоқ эрди. Пайғамбарлар ана шундай бўладилар, кўзлари ухлайди-ю, аммо қалблари ухламайди. Сўнг, Ҳазрат Жаброил Жаноб Расулуллоҳни осмонга олиб чиқиб кетдилар».

90-боб. Ислондаги пайғамбарлик аломатлари

Абу Ражоъ ривоят қиладилар: «Бизга Имрон ибн Ҳусайн хабар бердиларки, улар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан биргалиқда сафарда бўлишиб, тун бўйи йўл юришибди. Сўнг, тонг отай деб қолганда дам олгани тўхташибди. Шунда уйқу ғолиблик қилиб, ухлаб қолишибди, ҳатто Қуёш (чиқиб) баланд кўтарилиб кетибди. Улардан биринчи бўлиб Абу Бакр уйғонибдилар, лекин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ўзлари уйғонгунларича уйғотмабдилар. Кейин, Ҳазрат Умар уйғонибдилар, шунда Абу Бакр ул кишининг бошлари ёнида ўлтирган эрканлар. Сўнг, (Ҳазрат Умар ўринларидан туриб) баланд овоз бирлан такбир айта бошлаган эрканлар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғониб, нарироққа бориб қайтиб келибдилар. «Кейин ул зот, — дейдилар Имрон,— биз бирлан бомдод ўқидилар. Шунда қавмдан бир киши биз бирлан намоз ўқимай, четроқда турди. Жаноб Расулуллоҳ (намозни тугатиб) ортларига ўгирилгач, (ўшал кишига): «Эй фалончи, биз бирлан намоз ўқимоғинга нима монёлик қилди?»— дедилар. У: «Булғаниб (наҳс) бўлиб қолдим», — деди. Шунда Жаноб

Расулulloҳ унга (тоза) туфроқ бирлан таяммум қилмоқни амр қилдилар. Кейин у (таяммум қилгач), намоз ўқиб олди. Сўнг, ул зот менга рўпараларида уловларга миниб турган кишиларни шоширишни буюрдидар. Биз қаттиқ чанқаб қолган эрдик. Йўлда кетаётиб чочвон ёпиниб олган бир аёлга дуч келдик. (У туя миниб олган бўлиб), икки оёғи икки катта меш орасида эрди. Биз унга: «Қаерда сув бор?» — дедик. У (бу атрофда) сув йўқлигини айтди. Биз: «(Бу ердан) қавминг яшайдирган ер ва сув бор жой оралиги қанча?» — дедик. У: «Бир кеча-кундузлик йўл», — деди. Биз: «(Ундай бўлса), биз бирлан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига юр!» — дедик. У: «Расулulloҳнинг менда нима ишлари бор?»— дея суриштира кетди. Биз унинг гапларига эътибор бермай, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига олиб бордик. Сўнг, мен Жаноб Расулulloҳга ўшал аёл бизга нимаики деган бўлса, барини айтдим. Аммо (мусулмонларга тобеъ бўлмаган) ғайридин аёл эрканлигини ул зотга унинг ўзи айтди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ унинг иккала мешини олиб келмоқни амр қилдиларда, уларнинг пастки оғизларини ечдилар. Сўнг, биз қирқ киши мешлардаги сувдан ўзимиз ҳам қониб ичдик, уловларимизни ҳам суғордик, ҳатто барча идишларимизни ҳам тўлдириб олдик. Бироқ биз бир туянигина суғормадик, чунки у ўзи шундай ҳам кўп сув ичиб олганидан ёрилиб кетай деб турган эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ: «Нимангиз бўлса, ҳаммасини бу аёлга берингизлар!» — дедилар. Одамлар нон бурдалари ва хурмоларини тўплаб унга беришди. Сўнг, аёл ўз оиласига бориб: «Мен энг соҳир одамнинг қошига бордим, (билмадим) балки у пайғамбардур?» — деди. Айтишларича, кейин Оллоҳ таоло ўшал аёл туфайли унинг қавмига ҳидоят қилибди, аёлнинг ўзи ҳам, қавми ҳам мусулмон бўлибди». [Аёлнинг «Мен энг соҳир одамнинг қошига бордим, (билмадим) балки у пайғамбардур?» деганининг боиси шуки, Жаноб Расулulloҳ муборак кафтлари бирлан мешлардаги сувдан олиб, яна қайтиб қўйиб қўйганларидан сўнг, қирқ киши ичиб, уловлар суғорилиб ва барча идишлар тўлдириб олинганда ҳам улардаги сув заррача камаймади].

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Завроъ деган ерда эрканликлариде (тахорат учун) бир идишда сув келтиришди. Шунда ул зот муборак кафтларини идиш оғзига тутиб эрдилар, бармоқлари орасидан сув отилиб чиқа бошлади. Сўнг, (бутун) қавм ўша сувдан таҳорат қилиб олди».

Қатода: «Мен Аназдан: «Неча киши эрдингизлар?» — деб сўрадим. У: «Уч юз ёки уч юзга яқин» — деди», — дейдилар.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен (Завроъ деган ерда) аср намози вақтида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдим, ул зот одамларга таҳорат қилиб олмоқни амр қилдилар. Аммо, улар (барчага етарли) сув топиша олмади. Кейин, Жаноб Расулulloҳга (ўзларигагина етадиган миқдорда) бир идишда сув келтиришди. Ул зот ўшал идишнинг оғзига муборак кафтларини қўйиб туриб, одамларга таҳорат қилмоқни амр қилдилар. Шунда мен ул зотнинг бармоқлари орасидан сув отилиб чиқаётганини ҳамда одамларнинг биттаси ҳам қолмай, таҳорат қилиб олганини кўрдим».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча саҳобалари бирлан биргалиқда сафарга чиқдилар Улар йўлда кетаётганларида намоз вақти бўлиб қолиб, одамлар таҳоратга сув излаб топиша олмади. Шунда қавмдан бир киши бориб, таги саёз (ёки оғзи кенг) бир кичик идишда сув келтирди. Жаноб Расулulloҳ уни олиб, таҳорат қилдилар. Сўнг, ўша идишнинг оғзига тўрт бармоқларини тутдилар-да: «Турингизлар, таҳорат қилингизлар!» — дедилар. Шунда таҳорат қилмоқ ниятида турган бутун қавм (ул зотнинг муборак бармоқлари орасидан отилиб чиқаётган сувдан) таҳорат қилиб олди, ваҳоланки улар етмишта ёки шунга яқин киши эрдилар».

Анас разиялтху анху ривоят қиладилар: «(Аср) намози вақти бўлиб қолиб, масжидга яқин (турадирган) кишилар таҳорат қилиб келмоқ учун уйига равона бўлди, фақат бир қавм (масжидда) қолди. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сопол кўзада (бир оз) сув олиб келдилар-да, қўлларини унинг ичига тиқиб сув олмоқчи бўлдилар, аммо унинг оғзи кичиклик қилди. Шунда ул зот панжаларини кўза оғзига тутиб турдилар, бутун қавм (бармоқлари орасидан сизиб чиқаётган сувга) таҳорат қилиб олди».

Хумайд ат-Тавил: «Улар неча киши эрди? — деб сўрасам, Анас: «Саксон киши эрди» — деб айтди», — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анху ривоят қиладилар: «Худайбия куни одамлар (сувсиз қолиб) ташна бўлишди. Аммо, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларида бир (кичкинагина) мешчада сув бўлиб, таҳорат қилдилар. Шунда одамлар (сув олмоқ ниятида) шоша-пиша ул зотнинг теваракларига келиб тўпланишди. Жаноб Расулulloҳ: «Сизларга нима бўлди?» — дедилар. Улар: «Сиздаги сувдан бўлак бизнинг на таҳоратга ва на ичишга сувимиз бор», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ қўлларини мешча оғзига тутиб эрдилар, бармоқлари орасидан булоқдек сув отилиб чиқа бошлади. Биз ундан (қониб) ичдих ҳамда таҳорат ҳам қилиб олдик».

Солим бундай дейдилар: «Неча киши эрдингизлар?» — деб (Жобирдан) сўрадим. У: «Юз минг киши бўлганимизда ҳам сув кифоя қилар эрди, аммо биз ўшанда бир ярим минг киши эрдик», — деди».

Баро разияллоҳу анху ривоят қиладилар: «Биз Худайбия (ғазоти) куни бир минг тўрт юз киши эрдик. Худайбия бир қудуқ бўлиб, биз унинг сувини сўнгги томчисига қадар тортиб олдик. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундан хабар топиб, қудуқ лабига келиб ўлтирдилар-да, бир идишда сув келтирмоқни амр қилдилар. Сўнг, таҳорат олиб, оғиз чайқагач, (Оллоҳ таолога ичларида) дуо қилдилар. Кейин, (таҳорат олиб, оғиз чайқаган) сувни қудуққа қуйдилар. Сўнг, биз қудуқдан сал нарироққа бориб турдик. Кейин, қудуқ (Жаноб Расулulloҳ қуйган сувни) бизга (мўл қилиб) қайтарди, ўзимиз ҳам тўйгунча ичдик, туяларимизни ҳам суғориб олдик».

Анас ибн Молик разияллоҳу анху ривоят қиладилар: «Абу Талҳа (хотинлари) Умму Сулаймга: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг овозларини аранг эшитдим, билдимки ул зот (жуда) оч қолганлар. Бирор егулигинг борми?» — дедилар. Хотинлари: «Ҳа», — дедилар-да, бир неча арпа нонини олиб чиқиб рўмолларига туғиб қўлимга тутқазиб қуйдилар. Сўнг, мени Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига жўнатдилар. Мен тугунни олиб йўлга тушдим. Борсам, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қанча одамлар бирлан бирга масжидда ўлтирган эрканлар. Тепаларига бориб эрдим, ул зот менга: «Сени Абу Талҳа юбордими?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Ул зот: «Таом бериб юбордими?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Ул зот ўзлари бирлан ўлтирган одамларга: «Турингизлар!» — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ (уларни бошлаб) йўлга тушдилар. Мен улардан олдинроқ етиб бордим-да, Абу Талҳага (Жаноб Расулulloҳ бирлан бир қанча одамлар келишаётгани ҳақида) хабар қилдим. Абу Талҳа (хотинларига): «Эй Умму Сулайм, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча кишилар бирлан келибдилар, ваҳоланки бизда уларни тўйдирарлик (меҳмон қиларлик) бирор нарсамиз йўқ», — дедилар. Умму Сулайм: «Оллоҳ таоло ва унинг Расули яхшироқ билгайлар!» — дедилар. Сўнг, Абу Талҳа ташқарига чиқиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кутиб олдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ Абу

Талха бирлан биргалиқда ичкарига киришди. Шунда ул зот: «Эй Умму Сулайм, борингни олиб келавер!» — дедилар. Умму Сулайм (ўзлари тугиб берган) бояги нонларни келтириб эрдилар, ул зот нонга қўшиб ейдирган бирор нонхуруш олиб келмоқни амр қилдилар. Умму Сулайм ёф идишларини силқитиб, (мевалардан) нонхуруш тайёрлаб бердилар. Жаноб Расулуллох (тановул қилиб бўлгач, нон бирлан) нонхуруш хусусида Оллох таоло ирода қилганча (мақтов сўзларини) айтдилар. Кейин, ул зот (Абу Талхага): «(Мен бирлан келган одамлардан) ўнтасига ижозат бер, (ичкарига кирсин!)» — дедилар. Абу Талха уларга ижозат бердилар. Улар тўйгунча еб чиқиб кетишди. Сўнг, ул зот: «(Яна) ўн кишига ижозат бер!» — дедилар. Абу Талха уларга ижозат бердилар. Улар (ҳам) тўйгунча еб чиқиб кетишди. Сўнг, ул зот: «(Яна) ўн кишига ижозат бер!» — дедилар. Шу тариқа бутун қавм, яъни Жаноб Расулуллох бирлан бирга келганларнинг ҳаммаси тўйгунча тановул қилишди, ваҳоланки улар етмиш ёки саксон киши эрдилар».

Абдуллох (ибн Масъуд) разияллоху анху ривоят қиладилар: «Биз ғайри табиий воқеа-ҳодисаларнинг (баъзисини) Оллох таолонинг баракоти (туфайли рўй беради), деб ҳисоблар эрдик. Сизлар эрсангизлар, уларнинг барчасини (Оллох таоло ўз бандаларини) қўрқитиб қўйиш (учун содир қилади), деб ҳисоблайсизлар. (Масалан, Жаноб Расулуллохнинг кўп сонли қўшинни озгина таом бирла тўйдира олганлари Оллох таолонинг баракоти туфайлидур. Қуёш ёки Ойнинг тутилиши эрса, Оллох таолонинг ўз бандаларини қўрқитиб қўймоғидур). Биз (бир куни) Расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда (ғазотда) бўлдик. Шунда сувимиз оз қолган бўлиб, Жаноб Расулуллох: «Қолган сувни келтирингизлар!» — дедилар. Сўнг, ул зот бир идишда озгина сув келтиришгач, (муборак) қўлларини идишнинг ичига тикдилар-да: «Муборак покловчи (сув)га ошиқингизлар, барака эрса, Оллох таолодандур!» — деб марҳамат қилдилар. Шундан сўнг, мен Жаноб Расулуллохнинг бармоқлари орасидан сув отилиб чиқаётганини кўрдим. (Кўпинча) биз Расулуллох саллаллоху алайҳи ва салламнинг даврларида ейилаётган таомнинг (Оллох таолога) тасбиҳ айтаётганини эшитар эрдик».

Жобир разияллоху анху ривоят қиладилар: «(Отам қарзларини узолмай вафот этиб қолдилар). Кейин, мен Расулуллох саллаллоху алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, отамнинг ўз қарзларини узолмай вафот этиб қолганларини ҳамда менда ул кишининг хурмозорлари ҳосилидан бўлак ҳеч вақо йўқлигини, қарзларини узишга эрса хурмозорларининг икки йиллик ҳосили ҳам етмаслигини айтдим. Шунда Жаноб Расулуллох қарз бўйнимда юк бўлиб етмаслиги учун мен бирлан бирга (хурмозорга) бордилар-да, хурмо ҳосили ғарамларидан бирининг атрофини бир айланиб чиқдилар. Сўнг, дуо ўқиб, ўшал ғарамнинг ёнига келиб ўлтиргач, (қарзини қистаб келганларга): «Ана шу ғарамни олингизлар!» — дедилар. Ўшал биргина ғарамнинг ўзи қарзни тўла-тўқис узишимга бемалол етиб, яна ўшанча ортиб ҳам қолди».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоху анху ривоят қиладилар: «(Ал-Масжид ан-Набавийдаги соябонли) супада (яшовчилар) фақир одамлар эрди. (Бир куни) Расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам: «Кимнинг икки кишига етадиган егулиги бўлса, (супада яшовчи кишилардан) учтасини ва кимнинг тўрт кишига кифоя қиладиган таоми бўлса, (улардан) бештасини ва кимнинг беш кишилик егулиги бўлса, (улардан) олтитасини (уйига) олиб кетсин!» — деб марҳамат қилдилар. Шунда (отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоху анху (супа аҳлидан) учтасини. (уйимизга) олиб келдилар. Расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам эрсалар, (улардан) ўнтасини олиб (уйларига) равона бўлдилар. Ўшанда ҳовлимизда мен, отам (Абу Бакр ас-Сиддиқ), онам («хотиним ва менинг оилам бирлан ота-онамга хизмат қилгувчи ходим» деб ҳам айтган эрдилар шекилли Абдурраҳмон) истиқомат қилар эрдик. (Отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ (меҳмонларни ўйда қолдириб, ўзлари) Расулуллох саллаллоху алайҳи ва

салламнинг ҳузурларида кечки овқатни еб келдилар, сўнг (меҳмонлар бирлан биргаликда) хуфтон ўқилди. Кейин, отам Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига қайтиб кетдилар-да, ул зот кечки овқатни егунларига қадар ўшал ерда бўлдилар. (Бу ерда чалкашлик бўлиб, юқорида Абу Бакр ас-Сиддиқнинг Жаноб Расулulloҳ ҳузурларида кечки овқатни еб келганлари айтилган эрди. Имом Муслим келтирган ҳадисларида «ул зотни мудроқ босгунга қадар» дейилгандур). Сўнг, (отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ туннинг Оллоҳ таоло ирода қилганча (қисми) ўтганда (уйга) келдилар. Хотинлари (яъни, онам) ул кишига: «Не сабабдан меҳмонларингиз ҳузурига кечикиб келдингиз?» — дедилар. (Отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ: «Уларни овқатлантирмадингми?» — дедилар. (Онам): «Таом келтирилиб эрди, сиз келгунингизча емоқдан бош тортишди», — дедилар. Шунда мен (отам уришадилар, деб) бир ерга бориб беркиниб олдим. (Отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ (мени меҳмонларга яхши қарамаган, деб уйлаб): «Эй бефаросат!» — деб чақирдилар-да, (бурнинг ёки қулоқларинг ёхуд лабларинг қирқилсин, деган маънода) қарғадилар. Кейин, (меҳмонларнинг ўзлари кечроқ овқатланмоқни истаганларини билгач): «Олингизлар, енгизлар! (Узр, мени деб) ўз вақтида (таомдан) лаззатлана олмабсизлар, худо ҳақи, мен мутлақо емайман!» — дедилар. Оллоҳ таолога онт ичаманки, (таомдан) қанча луқма олиб емайлик, (камайиш ўрнига) тагидан тобора кўпайиб борар, ҳатто ҳамма тўйиб егандан кейин ҳам илгаригидан кўп эрди. (Отам) Абу Бакр ас-Сиддиқ таомнинг боягидек турганини (ёки илгаригидан ҳам кўпроқ эканлигини) кўриб, хотинларига (яъни, онамга): «Эй Фироззода, бу не ҳол?» — дедилар. (Онам): «Кўзим гавҳари(ни яратган зот) ҳақиқи, (таом) ҳозир илгаригидан уч баробар кўп, (деб айта оламан, холос)» — дедилар. (Бу ғайри табиий ҳодиса Жаноб Расулulloҳнинг мўъжизаларидан бири бўлиб, Абу Бакр ас-Сиддиқнинг қўлларида зоҳир булди. Бу эрса, Абу Бакр ас-Сиддиқнинг каромат соҳиби эрканликларини кўрсатади). Сўнг, (отам) Абу Бакр таомдан ўзлари ҳам егач: «Дарҳақиқат, бу шайтоннинг қилмиши эрди (яъни, шайтоннинг васвасаси туфайли «мутлақо емайман» деб қасам ичиб эрдим)» — дедилар. Кейин, ул киши (меҳмонлар кўнглини ёзиш учун) яна бир луқма егач, таомни Жаноб Расулulloҳга (илиниб) олиб кетдилар ва ул зотнинг ҳузурларида тонг оттирдилар. Биз бирлан бир қавм ўртасида сулҳ тузилган бўлиб, унинг муддати тугагач, (улар Мадинага келишди). Биз улардан ўн иккитасини ажратиб, ҳар бирини бир гуруҳга бошлиқ қилиб қўйдик. Аммо, ҳар бирининг қўл остида қанча одам борлиги Оллоҳ таолонинг ўзигагина аён». «Абдуррахмон ибн Абу Бакрнинг айтишича, — дейдилар ровий Абу Усмон, — ўша кишиларнинг барчаси Абу Бакр ас-Сиддиқ келтирган таомдан тановул қилишди».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида Мадина аҳли қаҳатчиликка гирифтор бўлди. Бир маҳал ул зот жумъа куни хутба қилиб туриб эрдилар, бир киши ўрnidан туриб: «Ё Расулаллоҳ, моллар қирилиб кетди, қўйлар қирилиб кетди, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, бизларга ёмғир юборсин!» — деди. Шунда ул зот қўлларини (фотиҳага) кўтариб дуо қилдилар. Осмон шиша каби тиниқ эрди. Бирдан шамол кўтарилиб, булутларни ҳайдаб кела бошлади. Сўнг, булутлар қуюқлашиб, осмон Мадина устига ёмғир юборди. Биз ташқарига чиқдик-да, (ёмғирда) бўкканча уйимизга етиб олдик. Ёмғир келаси жумъагача тинмади. (Жаноб Расулulloҳ келаси жумъа куни хутба қилиб турганларида) ўша киши ёки бошқа биров олдиларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, уйлар вайрон бўлди, Оллоҳ таолога дуо қилингиз, ёмғирни тухтатсин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ бир табассум қилиб қўйдилар-да, сўнг: «(Ё парвардигоро), устимизга эмас, балки атрофимизга (яъни, Мадинага эмас, балки унинг атрофига ёмғир ёғдиргил!)» — деб дуо қилдилар. Шунда мен булутларнинг (чўпон амрига итоат қилиб кетаётган) пода сингари Мадина атрофига (чиқиб) кетаётганини кўрдим».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бир хурмо тўнкаси устига чиқиб хутба қилар эрдилар. Ул зотга (махсус) минбар ясаб

беришганда, унга чиқиб эрдилар, хурмо тўнкаси (бўталоғидан жудо, қилинган туя янглиғ) нола қилди. Шунда Жаноб Расулulloҳ унинг олдига келиб, муборак қўллари бирлан силаб эрдилар, (жимиб қолди)».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа кунлари бир ёғоч (тўнка) ёки хурмо (тўнкаси) устига чиқиб хутба айтар эрдилар. (Бир куни) бир ансория аёл ёки эркак: «Ё расулаллоҳ, сизга минбар ясаб берайликми?» — деди. Ул зот: «Агар истагингиз (шу бўлса, майли)», — дедилар. Кейин, ул зотга минбар ясаб беришди. Жумъа куни келгач, ул зот минбарга чиқиб эрдилар, хурмо (тўнкаси) ёш боладек инграб юборди. Шунда ул зот минбардан тушиб, уни бағрларига босдилар, (хурмо тўнкаси жимиб қолди)».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Масжид томини хурмо ёғочидан қилинган устунлар кўтариб турар эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутба айтадиган бўлсалар, (масжид қурилишидан ортиб қолган ана шу) устунлардан бирининг устига чиқиб олар эрдилар. Ул зот ўзларига (махсус) минбар ясаб берилгач, унинг устида (хутба айтаётган эрдилар), мазкур хурмо ёғочидан (бўталоғидан айрилган) туя ноласи янглиғ бир (мунгли) овоз чиқаётганини эшитдик. Ул зот бориб, унинг устига муборак қўллари кўйиб эрдилар, жимиб қолди».

Абу Воил разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу: «Қайси бирингиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитна ҳақидаги ҳадисларини эслаб қолгансиз?» — дедилар. Ҳузайфа: «Мен ул зот бу хусусда нима деган бўлсалар, шундайлигича эслаб қолганман», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Қани, айтаверингиз, сизнинг бунга журъатингиз етади!» — дедилар. Ҳузайфа: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қилганларки, кишининг фитнаси ўз оиласида (яъни, киши ўз оиласини деб ҳар қанча тавба ва амали солиҳлар юва олмайдиган гуноҳовар ишларни қилади), мол-дунёсида (яъни, киши ҳаром-халиш йўллар бирлан бойлик орттириб, уни бола-чақасига сарф қилади), фарзандида (яъни, киши фарзандига ортиқча муҳаббат қўйиб, у бирлан овора бўлиб, кўп яхшиликлардан уни маҳрум қилади ёки уни деб Оллоҳ таоло таъқиқларидан қўрқмай, эгри йўл бирлан пул топиш йўлига кириб кетади) ва қўшнисида (яъни, киши ўз бошига тушган кулфатни қўшнисининг бошига ҳам тушмоғини ёхуд қўшнисининг боши сира кулфатдан чиқмаслигини ният қилади). Бу фитналарни (беш вақт) намоз, Рўза, садақа, (закот), амри маъруф ва наҳий мункар даф қилур», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Мен сиз назарда тутган фитна хусусида эмас, балки денгиз тўлқинлари янглиғ (оммавий бузғунчилик қувватига эга катта) фитна ҳақида сўраётирман», - дедилар. Ҳузайфа: «Эй Амрал муъминийн, сиз (бундай) фитнадан хавотир қилмасангиз ҳам бўлади, сиз бирлан (бундай) фитна ўртасидаги эшик ёпиқдур (яъни, сиз ҳаёт эркансиз, бирор фитна содир бўлмас)», — дедилар. -Ҳазрат Умар: «Ўшал эшик (мендан кейин) синдириладими ёки очиладимми?» — дедилар. Ҳузайфа: «Синдирилади (бузилади)», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Агар синдирилса (бузилса), то абад (қайта) ёпиб бўлмагай», дедилар. (Бу ерда Ҳазрат Умардан кейин фитна чиқиб, Ҳазрат Усмоннинг ўлдирилишларига ишора қилинган)».

Кейинчалик, Ҳузайфадан: «Ҳазрат Умар ўшал эшикнинг (ким эканлигини) билармидилар?» — деб сўрашди. Шунда Ҳузайфа: «Ҳа, туннинг тонгдан яқинлигини (яъни, тонгдан илгари тун бўлишини) билганларидек билар эрдилар», - дедилар. Ҳузайфа: «Мен Ҳазрат Умарга ҳадисни хатосиз айтиб бердим», — дейдилар. Сунг: «Ўшал эшик ким эди?» — деб сўрашди. Ҳузайфа: «Ҳазрат Умар» — деб айтдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

бундай дедилар: «Пошналари (ёки оёқ кийимлари) жундан (қилинган) қавмга қарши урушмагунингизга қадар ва кўзлари кичик (қисиқ), юзлари қизғиш, бурунлари пачоқ, юзлари ғадир-будир қалқон сингари (сергўшт ва япалоқ), пошналари жундан (қилинган) туркларга (туркий элатга) қарши жанг қилмагунингизга қадар Қиёмат бўлмас. Сизлар бу ишни (яъни, адолат бирлан ҳукмдорлик қилишнинг қийинлиги боисидан халифа ёки амир бўлмоқни) то (Оллоҳ таоло ўзи) тақдир қилмагунга қадар мутлақо хушламайдиган яхши одамни (ҳам) учратгайсизлар. Шунингдек, сизлар (таркибида ҳам нодир, ҳам нокерак жинслар мужассам бўлган) маъданлар (каби ҳам яхши, ҳам ёмон хислатларга эга) инсонларни учратгайсизлар. Жоҳилият давридаги инсонларнинг яхшилари, агар улар (дин борасида) фақиҳ бўлиб олган бўлсалар, Ислом давридаги инсонларнинг ҳам яхшисидурлар. Албатта, (мендан кейин) шундай бир замон келадики, унда ҳар бирингиз (яъни, ҳар бир саҳоба ҳамда улардан кейин яшайдирган ҳар бир мўмин) ўзининг оиласи ва мол-дунёси каби (нарсалари) бўлмоғи(ни орзу қилгани)дан кўра кўпроқ мени кўрмоқни орзу қилади».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Сизлар (яъни, муслмонлар) Хуз ва Кирмон (томондан келадирган) қизғиш юзли, пачоқ бурунли, кичик (қисиқ) кўзли ажамий (яъни, араб бўлмаган) икки элатга қарши урушмагунингизга қадар Қиёмат бўлмас. Уларнинг юзлари ғадир-будир қалқон сингари (сергўшт ва ялоқ) бўлиб, пошналари (ёки пойабзаллари) жундан (қилингандур)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат арафасида пошналари (ёки пойабзаллари) жундан (қилинган) бир қавм бирлан урушурсизлар», — дедилар».

Амр ибн Тағлиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Сизлар Қиёмат арафасида жун пойабзал киядирган қавмга ҳамда юзлари ғадир-будир қалқон сингари (сергўшт ва япалоқ) қавмга қарши урушасизлар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Сизлар (Қиёмат арафасида) яҳудийларга қарши урушиб, уларни енгасизлар. Шунда ҳаттоки (Қора) Тош ҳам: «Эй муслмон, менинг ортимда яҳудий (беркиниб) турибди, уни ўлдир!» — дейди».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Шундай бир замон келадики, унда одамлар (муслмонлар) ғазот қиладилар. Шунда уларга: «Сизларнинг орангизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилганлар борми?» — дейилади. Одамлар: «Ҳа», — дейишади. Шундан сўнг, уларга зафар муяссар бўлади. Сўнг, улар яна ғазот қиладилар. Шунда уларга: «Сизларнинг орангизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларига саҳобалик қилганлар борми?» — дейилади. Улар: «Ҳа», — дейишади. Шундан сўнг, уларга зафар муяссар бўлади».

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирганимда бир киши келиб қашшоқликдан шикоят қилди. Сўнг, яна бир киши келиб йўлтўсарлардан (қароқчилардан) шикоят қилди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Адий, Ҳийра (Фурот дарёси яқинидаги тарихий шаҳар)ни кўрганмисан?»— дедилар. Мен: «Сира кўрмаганман, унинг ҳақида эшитганман, халос», — дсдим. Ул зот: «Агар умринг узун бўлса, бир аёлнинг Оллоҳ таолодан бўлак ҳеч кимсадан қурқмай, Ҳийрадан тахтиравонда

келиб Каъбани тавоф қилганини албатта кўргайсан», — дедилар. Мен ўзимга ўзим: «Мамлакатда фитна оловини ёққан очкўз (Кисронинг) шайтонлари (йўлтўсарлари), ҳали қараб турунлар! Агар умринг узун булса, Кисро (Хусрав) хазиналарини албатта қўлга киритгайсан!» — деб қўйдим. Сўнг: «(Исми) Кисро (Хусрав) ибн Хўрмузми?» — дедим. Ул зот: «(Ҳа), Кисро ибн Хўрмуз», — дедилар-да, сўнг бундай деб гапларида давом этдилар: «Агар умринг узун булса, ҳовучи тўла тилла ёки кумуш олиб чиқиб, кимга беришини билмай, бирор садақа оладирган кимсани тополмай юрган одамни албатта кўргайсан. Сизлардап бир киши Қиёмат куни Оллоҳ таолога рўпара булгай. Шунда у бирлан Оллоҳ таоло уртасида таржимонлик қилгувчи тилмоч бўлмагай. Оллоҳ таоло (ундан): «Сенга пайғамбар юбормаганмидим?! У (менинг аҳкомларимни) сенга етказмаганмиди?!» — деб сўрагай. У: «Ҳа, пайғамбар юборган эрдинг, у мёнга (аҳкомларингни) етказган эрди», — дсгай. Сунг, Оллоҳ таоло: «Мен сенга молдунё (ва фарзандлар) ато этиб, марҳамат қилмаганмидим?!» — деб сўрагай. У: «Ҳа, менга молдунё ва (фарзандлар) ато этиб марҳамат қилган эрдинг», — дегай-да, ўнг томонига қараб жаҳаннамдан бўлак нарсани курмагай, кейин чап томонига қараб ҳам жаҳаннамдан бўлак нарсага кўзи тушмагай».

Адий ибн Ҳотим: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Яримта хурмо бирлан бўлса ҳам, дўзахдан қўрқингиз! (яъни, «Лоақал яримта хурмо садақа қилиб, ўзингизни дўзах азобидан халос қилингиз!). Яримта хурмо садақа қилишга ҳам қурби етмаган киши эрса, унга (тиламчига) яхши сўз айтсин!» — деганларини эшитганман», — дедилар.

Адий ибн Ҳотим: «Кейин, мен (Жаноб Расулulloҳ айтган) ўшал аёлнинг Оллоҳ таолодан бўлак ҳеч кимдан қўрқмай, Ҳийрадан тахтиравонда келиб Каъбани тавоф қилганини кўрдим, шунингдек Кисро (Хусрав) ибн Хўрмузнинг хазиналарини қўлга киритишда ҳам иштирок этдим. Сизлар, агар умрингиз узун бўлса, Пайғамбаримиз саллаллоҳу аяайҳи ва саллам айтган ўшал садақа учун бир ҳовуч олтин ёки кумуш олиб чиқиб, тиламчи тополмайдирган кишини кўрурсизлар», — дейдилар.

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (масжидга) чиқдилар-да, (бундан етти ёки саккиз йил аввал) Уҳуд ғазотида шаҳид бўлганларга бағишлаб маййитга (ўликка) ўқийдирган намозларини ўқидилар (яъни, одатда маййитга ўқиладирган намоз ўқиб, уларнинг руҳларига дуои фотиҳа қилдилар). Сўнг, минбарга чиқиб бундай дедилар: "Дарҳақиқат, мен (Ҳавзи Кавсарим бўйига) сизлардан илгари (боргай)ман, мен сизлар(нинг амалларингизнинг) шохидиман. Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло ҳақи, мен ҳозир Ҳавзи (Кавсарим)ни кўриб турибман. Дарҳақиқат, Ер хазиналари калитлари менга топширилди (яъни, мендан кейин умматимга Ер бойликлари очиб берилади). Оллоҳ таоло ҳақи, мен сизлар ўзимдан кейин мушрик бўлиб кетасизлар, деб хавотирланмайман, балки бойлик борасида ўзаро рақобатлашасизлар, деб чўчийман».

Урва ибн Усома разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қалъа (ёки минора) тепасига чиқдилар-да: «Мен кўраётган нарсани кўряпсизларми? Дарҳақиқат, мен уйларида атрофларида фитналар чиқиб, (бутун) мамлакатга тарқалишини кўриб турибман», - дедилар».

Умму Ҳабиба бинти Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўрқинч бирла (хотинлари) Зайнабнинг ҳузурларига кириб келдилар-да: «Ло илоҳа иллаллоҳу! Яқинлашиб қолган ёмонликдан арабларнинг (яъни, мусулмонларнинг) ҳоли вой бўлгай! Бугун Яъжуж ва Маъжуж олдидаги тўсиқ мана шунча очилди» — деб икки бармоқларини ҳалқа қилиб кўрсатдилар. Шунда Зайнаб: «Ё Расулаллах,

орамизда солиҳ кишилар бўла туриб ҳалок бўламизми?» — дедилар. Ул зот: «Ҳа, агар ёмонлик кўпайиб кетса» — деб айтдилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яқин келажақда кўйлар муслмоннинг энг яхши моли бўлиб қолиб, у ўз динини фитналардан олиб қочиш мақсадида уларни тоғлар тепасига ва ёмғир ёғадирган ерларга (яъни, водий-у чўлларга) ҳайдаб кетади», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «(Келгусида) шундай фитналар содир бўладики, улардан ўзини олиб қочувчи киши уларни четда туриб кузатувчи кишидан, уларни четда туриб кузатувчи киши юргувчи (яъни, ўз иши бирлан кетаётиб, беихтиёр фитнага аралашиб қолувчи) кишидан ва юргувчи киши эрса югурувчи (яъни, югуриши сабабли фитнани алангалантириб юборувчи) кишидан яхшироқдур. Ким фитнага қарши турса, фитна ҳам унга қаршилиқ қилур ва ким фитнадан ўзини олиб қочса, фитна ҳам ундан йироқ бўлур. Ким (фитнанинг ёмонлигидан) паноҳ топса, (ўшал ерга) қочсин!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Ҳозир мавжуд) умматимнинг ҳалокати Қурайш ёшлари кўлидадир», — дедилар».

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан одамлар яхшилиқ хусусида сўрашар, мен эрсам, бошимга тушмоғидан хавотир олганимдан, ёмонлик ҳақида сўрар эрдим. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, биз жоҳилият даврида ҳам яшадик, у эрса ёмонлик (яъни, фитналар даври) эрди. Кейин, Оллоҳ таоло бизга бу яхшилиқни (яъни, Исломни) ато этди. Айтингизчи, ана шу яхшилиқдан сўнг ёмонлик булгайми?» — дедим. Ул зот: «Ҳа», — дедилар. Мен: «Ўшал ёмонлиқдан сўнг яна яхшилиқ булгайми?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, лекин тутун (лойқа, ифлос) аралаш булгай», — дедилар. Мен: «Ундаги тутун (лойқа, ифлос) нима?» — дедим. Ул зот: «Бир қавм (одамларни) тўғри йўлдан олиб бормайди (яъни, менинг суннатим буйича идора қилмай кўяди). Сен улардан (яъни, ўшал давр одамларидан) яхшисини таниб (кўриб), шукр қиласан ва ёмонини (лойқасини, ифлосини) таниб (кўриб), нафратланасан», — дедилар. Мен: «Ўшал яхшилиқдан кейин яна ёмонлик булгайми?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, жаҳаннам дарвозалари томон чорловчилар (яъни, залолат ва бидъатга) чорловчилар чиққай. Кимда-ким уларнинг (жаҳаннамга чорлаб қилган) даъватига жавоб берса, уни жаҳаннамга ташларлар», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, бизга уларнинг белгиларини тасвирлаб берингиз!» — дедим. Ул зот: «Улар бизнинг теримиздан (яъни, улар ўз миллатимиздан) бўлиб, бизнинг тилимизда (яъни, Оллоҳ таоло ва Расулulloҳ ва аҳкомлари хусусида) сўзлагайлар», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, агар мен (ўшал одамлар давригача) етиб борсам, не қилмоғимни буюурсиз?» — дедим. Ул зот: «Муслмонлар жамоаси ва уларнинг имомига (яъни, амирига) эргашасан, (ҳаттоки у золим булса ҳам)», — дедилар. Мен: «Уларнинг на жамоаси ва на имоми (амири) булмасачи?» — дедим. Ул зот «Унда ўла-ўлгунингча дарахт илдизларини ғажиб кун кечирсанг-да, ўшал тоифадан ўзингни олиб қочгил!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қурайшнинг анави маҳалласи аҳли (мол-дунё учун уруш қилиб) одамларни ҳалок қилгай», — дедилар. Саҳобалар: «Ўшанда не қилмоғимизни буюргайсиз?» — дейишди. Ул зот: «Қани энди, одамлар улардан ўзларини олиб қочсалар, (ўзлари учун яхши бўлур эрди!)» дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Даъватлари бир бўлган (яъни, бир динга даъват қилгувчи) икки катта гуруҳ одамлари ўзаро урушмагунча Қиёмат бўлмас. Шунингдек, ўттизтача каззоб (ёлғончи, алдоқчи) дажжоллар пайдо бўлиб, ҳар бири ўзини Оллоҳ таолонинг расули деб даъво қилмагунча Қиёмат бўлмас», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салдамнинг ҳузурларида эканлигимизда ул зот ўлжа тақсим қилаётган эрдилар. Шунда Тамим қабиласига мансуб Зул-Хувайсира исмли бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, адолат қилингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ (унга): «Шўринг қурсин, мен адолат қилмай, ким адолат қилади? Агар мен адолат қилмаганимда алданган (хароб бўлган) бўлур эрдинг! Агар мен адолат қилмаганимда залолатга юз тутган бўлур эрдинг!» — дедилар. Ҳазрат Умар «Ё Расулаллоҳ, ижозат берсангиз, унинг бўйнини узиб ташлайин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Қўй, тегма, унинг шундай шериклари борки, улар ўзларининг намозлари бирлан намозларингизни, рўзалари бирлан рўзангизни таҳқирларлар. Улар Қуръонни бўғизларидан нарига ўтказмай ўқирлар ва ўқ камондан отилиб чиққани каби (тез) диндан чиқурлар. (Бу шунга ўхшайдик), камончи (бирор овга ўқ узади), сўнг ов этидан бирор парча илиниб қолганмикан, деб ўқнинг пойнагига қарайди, аммо унда ҳеч нарса бўлмайди, кейин у ўқнинг бандига қарайди, унда ҳам ҳеч нарса бўлмайди, сўнг у ўқнинг патига қарайди, унда ҳам ҳеч нарса бўлмайди. Кейин, у шубҳаланиб, пойнакнинг учига қараб ҳам ҳеч нарса кўрмайди, ўқ овни тешиб ўтиб, унинг жиғилдони (ошқозони)даги ахлату қонга беланган бўлади, холос. Уларнинг (яъни, Қуръонни бўғиздан нарига ўтказмай ўқийдирган қавмнинг) белгилари шуки, ранглари қора, икки билакларидан бири аёл кўкраги ёки бир парча эт сингари диркиллаб хуради, улар одамлар орасида ихтилоф юзага келганда чиқадилар».

Абу Саъид ал-Худрий: «Онт ичаманки, мен бу ҳадисни Жаноб Расулulloҳнинг ўзларидан эшитганман! Оллоҳ таоло ҳақи, Ҳазрат Али ва мен иккаламиз уларга қарши жанг қилганмиз. Кейин, Ҳазрат Али ўшал кишилардан бирининг жасадини олиб келишни буюрганлар, шунда мен Жаноб Расулulloҳ айтган белгиларнинг унда мавжудлигини кўрганман», — дейдилар.

Сувайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу бундай деб айтдилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Замон охирида ўзлари ёш-у орзулари аҳмақона ва гапга чечан бир қавм дунёга келур. Улар камондан отилган ўқ янглиғ Исломдан тез чиқурлар, иймонлари бўғизларидан нарига ўтмас (яъни, иймонлари қалбларида эмас, балки тил учига бўлур). Уларни қаерда кўрсангизлар, ўлдиригизлар, чунки уларнинг ўлими учун Қиёмат куни сизларга ажру савоб ато этилғусидур» — деб марҳамат қилганларини эшитдим».

Хаббоб ибн ал-Арат разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилдик, шунда ул зот Каъба соясида чопонларини бошлари остига қўйиб (дам олиб) ётган эрдилар. Биз ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, бизга Оллоҳ таолодан нусрат сўраб дуо қилмайсизми?» — дедик. Ул зот: «Сизлардан илгари (яшаб ўтган пайғамбарлар) орасида бир пайғамбар бўлган эрди. (Бир куни) унинг уммати ерга чуқур кавлаб, уни унга ташлашди. Сўнг, арра олиб келишиб, бошининг қоқ ўртасидан арралашди, шунда ҳам у ўз динидан воз кечмади. Кейин, улар темир тароқ олиб келишиб, унинг гўштини (суякларни кўрингунча) тарашди, шунда ҳам у ўз динидан воз кечмади. Оллоҳ таоло ҳақи, бу иш (яъни, Ислом иши) албатта ниҳоясига етиб (яъни, ғалаба қилиб), ҳатто улов минган киши Оллоҳ таолодан бўлак ҳеч нарсдан кўрқмай ёки қўйларимни бўри еб кетади, деб хавотир олмай (яъни, кофирлар тажовузидан чўчимай), Санъодан Ҳазрамавтга (иккаласи ҳам Яманда)

боргувсидур. Аммо, сизлар шошилаётирсизлар», — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир маҳал Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Собит ибн Қайсни қидириб қоддилар. Шунда бир киши: «Ё Расулаллоҳ, Мен унинг (қаердалигини) билиб келаман», — деди-да, уни излаб уйдан топди, у бошини ҳам қилган ҳолда ўлтирар эрди. Бояги киши: «Сенга нима булди?» — деди. Собит ибн Қайс: «Жуда ёмон иш бўлди, овозимни Жаноб Расулulloҳнинг овозларидан баланд кўтариб юбордим, энди барча амали солиҳларим ҳабата бўлиб, дўзах аҳлидан бири бўлиб қолдим», — деди. Сўнг, бояги киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига қайтиб бор гапдан ул зотни хабардор қилди».

Мусо ибн Анас (шул хусусда) бундай дейдилар: «Кейин бояги киши Жаноб Расулulloҳнинг буюк башоратларини етказгали Собит ибн Қайснинг ҳузурига яна қайтиб борди. Ушанда Жаноб Расулulloҳ унга: «Собит ибн Қайснинг олдига боргил-да, сен дўзах аҳлидан эмас, балки жаннат аҳлидан экансан, деб айт!» — деган эрдилар».

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Бир киши «Ал-Каҳф» сурасини қироат қилди, шунда ҳовлида улов бор бўлиб, у (бир нарсадан) ҳуркий бошлади. Бояги киши (намозини тугатиб), икки елкасига салом бергач, тепасида туман ёки булутга ўхшаш нарса турганини кўрди. Сўнг, у шул ҳақда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтган эрди, ул зот: «Ўшал сурани ўқийверганингда у кетиб қолмас эрди, у Сакина (ором фариштаси) бўлиб, Қуръон эшитгали тушгандур», — дедилар».

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу отам ўдаликларида олдиларига келдилар-да, ул кишидан эгар сотиб олдилар. Сўнг, отамга: «Ўғлингни мен бирла жўнат, эгарни уйимга кўтаришиб борсин!» — дедилар. Мен эгарни кўтаришиб олдим. Отам эгарнинг пулини олишга кетимиздан чиқдилар-да, у кишига: «Эй Абу Бакр, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга кечаси сафарга чиққанингизда иккингиз нималар қилганингизни менга ҳикоя қилиб берингиз!» — дедилар. Шунда Абу Бакр ас-Сиддиқ бундай деб айтдилар: «Ҳа, биз ўша кунни тун бўйи ва эртасига кундузи соя тик тургунгача (яъни, куннинг қоқ ярмигача) йўл юрдик. Йўл ҳувиллаб, бирор ўткинчи кўринмай қолди. Кейин, олдимизда бир баланд қоя (ёки катта тош) кўринди, унинг остида соя бўлиб, ул ерга Қуёш нурлари тушмас (етиб келмас) эрди. Биз ўшал ерда тўхтадик. Кейин, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам етиб ухласинлар, деб ерни қўлим бирлан текисладим-да, устига пўстак тўшадим. Сўнг: «Ё Расулаллоҳ, сиз етиб ухлангиз, мен эрсам атрофингизни бир кузатиб келаман», — дедим. Ул зот етиб ухлагач, чор атрофларини кузатиб юриб эрдим, биз каби сояда дам олмоқ бўлиб қоя томон қўйларини ҳайдаб келаётган бир чўпонга кўзим тушди. Мен унга: «Эй йигит, сен кимнинг чўпонисан?» — дедим. У: «Мадиналик (ёки Маккалик) бир кишининг чўпониман» — деб жавоб берди. Мен унга: «Қўйларинг ичида сути бор совлиғинг борми?» — дедим. У: «Ҳа, бор», — деди. Мен: «Соғиб берасанми?» — дедим. У: «Майли», — деди. Кейин, у бир совлиқни тутди. Мен унга: «Унинг елинини турпоқ, жун ва чангдан тозалагил!» — дедим. У (айтганимни қилгач), бир челақка қуюқ сут соғиб берди. Мен сутни ўзимдаги идишга қуйиб олдим-да, мириқиб ичсинлар, (сўнг туриб) таҳорат олсинлар, деб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга олиб кетдим. Қошларига боргач, уйғотгим қелмай, ўзлари уйғонишларини кутишга қарор қилдим. Кейин, совусин деб сутга бир оз сув қуйдим. Жаноб Расулulloҳ (уйғонгач): «Ё Расулаллоҳ, ичингиз!» — дедим, ул зот ичиб эрдилар, кўп мамнун бўлдим. Сўнг: «Йўлга тушиш вақти келмадимми?» — дедилар. Мен: «Ҳа, (йўлга тушайлик)», — дедим. Биз Қуёш оққандан сўнг йўлга чиқдик, (бир оздан сўнг) Суроқа ортимиздан етиб келди. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, таъқибчилардан бири бизга етиб олди», — дедим. Ул зот: «Фам чекмангиз, Оллоҳ таоло биз бирлан!» — дедилар-да, Суроқани дуои бад

қилдилар. Шунда унинг оти оёқлари чалишиб, қорни бирлан ерга ўтириб қолди. Суроқа: «Иккинги мени дуои бад қилганингизни кўриб турибман, (ёлбораман) мени дуои хайр қилингизлар, Оллоҳ таоло ҳақи, қарғишларингизни қайтариб олингизлар!» — деди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ Суроқани дуои хайр қилиб эрдилар, у нажот топди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир бетоб бадавийни кўргани (уйига) кирдилар. Ул зотнинг одати шарифлари шундай эрдик, агар бирор касални кўргани кирсалар, унга: «Асло хавотир олма, иншооллоҳ, дард чекканинг туфайли гуноҳларингдан пок бўлурсан!» — деб далда берар эрдилар. Ул зот бояги бадавийга ҳам: «Асло хавотир олма, иншооллоҳ, дард чекканинг туфайли гуноҳларингдан пок бўлурсан!» — деб тасалли бердилар. Шунда бадавий: «Дардинг сени гуноҳларингдан поклайди, дедингизми». Асло ундай эрмас, аксинча бу дард хуруж қилиб, мендек бир кексани қабрга етаклаётир», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, ул ҳолда... (яъни, «Мен сенга: «Асло хавотир олма, иншооллоҳ, дард чекканинг туфайли гуноҳларингдан пок бўлурсан, сабр қилгил, гуноҳларингни аритгувчи дард юборган Оллоҳ таолога шукр қилгил!» — деб насиҳат қилганимга қарамай, ноумидлик ва куфрони неъматлик қилдинг. Энди, демак, сен айтганингдек бўлур!») — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши насроний эрди, кейин у мусулмон бўлиб, «Бақара» ва «Оли Имрон» сураларини қироат қилишни ўрганди. Бир қанча вақт Жаноб Расулulloҳга котиблик қилиб юргач, яна насронийликка қайтди. Ўшал киши: «Муҳаммад мен ёзиб берган нарсалардан бўлак ҳеч нарсани билмайди» — деб айтар эрди. Оллоҳ таоло уни ўлдиргач, дафн қилишди. Эртасига қарашса, уни Ер ўз бағридан чиқариб ташлабди. Шунда улар (насронийлар): «Бу Муҳаммад бирлан унинг саҳобаларининг иши, дўстимиз улардан биз томонга қочиб ўтгани учун шундай қилишган» — деб бир чуқурроқ қабр кавлаб, уни қайта дафн қилишди. Эртасига қарашса, уни Ер яна ўз бағридан чиқариб ташлабди. Шунда улар: «Бу Муҳаммад бирлан унинг саҳобаларининг иши, дўстимиз улардан биз томонга қочиб ўтгани учун шундай қилишган» — дея қўлларидан келганча чуқурроқ қабр кавлаб, уни яна дафн қилишди. Эртасига қарашса, Ер уни яна ўз бағридан чиқариб ташлабди. Шундан сўнг, насронийлар уни инсонлар тоифасидан эмас экан, деб дафн қилмай ташлаб кетишди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар Хусрав ўлса, ундан кейин (Ироқда) Хусрав бўлмайди (яъни, араблар ери бўлмиш Ироқда форс ношоҳлари ҳукмдорлик қилмайди) ва агар Қайсар ўлса, ундан кейин (Шомда) Қайсар бўлмайди (яъни, араблар ери бўлмиш Шомда Рум подшоҳлари ҳукмронлик қилмайди). Албатта, иккисининг хазиналари (бойликлари) Оллоҳ таоло йўлида улашилгайдур!».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ўзини пайғамбар деб даъво қилиб чиққан) Мусайлима ал-Каззоб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида (Мадинага) келди-да: «Агар Муҳаммад мени ўзидан кейин халифа қилиб қолдирса, унга эргашурман» — деб овоза қила бошлади. У (Мадинага) ўз қавмига мансуб кўп кишилар бирлан бирга келган эрди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Собит ибн Қайс ибн Шаммос бирлан биргалиқда Мусайлима ал-Каззоб томон йўл олдилар, қўлларида хурмо новдаси бўлаги бор эрди. Етиб боргач, ҳамроҳлари орасида турган Мусайлима ал-Каззобнинг олдида тўхтадилар-да, унга: «Манави чўпни сўраганингда ҳам, уни сенга бермасдим, сен Оллоҳ таолонинг ўзинг хусусингдаги ҳукмидан асло қочиб қутула олмасан! Агар менга итоат қилмоқдан бўйин товласанг, Оллоҳ таолога осийлик қилсанг, парвардигор сени ҳалок қилур. Мен тушимда нима кўрсатилган бўлса, ўша сенсан, деб билурман, (сенга бундан бўлак гап айтмайман), энди

менинг номимдан мана бу Собит сенга жавоб қилгай» — дея қайтиб кетдилар. Кейинчалик, мен Жаноб Расулulloҳнинг «Мен тушимда нимаики кўрсатилган бўлса, ўша сенсан, деб билурман» деган гапларининг мазмунини сўрадим. Шунда Абу Ҳурайра Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини менга хабар қилдилар: «Бир маҳал ухлаб ётган эрдим, тушимда икки қўлимда икки олтин билагузук борлигини кўрдим. Бу мени ташвишлантирди. Шунда тушимда иккаласини пуфлаб юбормоғим ваҳий орқали менга амр қилинди, кейин иккаласини пуфлаб эрдим, учиб кетишди. Мен у икки билагузукни ўзимдан кейин (пайғамбарликни даъво қилиб) чиқадирган икки каззоб — бири Ал-Ансий ва иккинчиси Ямома амири Ал-Мусайлима, деб таъбир қилдим».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Мен тушимда Маккадан бир хурмозор ерга ҳижрат қилган эрмишман. Шунда мен ул ерни Ямома ёки Ҳажар деб хаёл қилибман, аслида эрса у Мадина (Ясриб) эркан. Кейин, мен ана шу тушимда қиличимни бир силташим бирлан қоқ белидан синиб кетганини кўрдим. Бу бир қанча муслмонларнинг Уҳуд ғазотида шаҳид бўлганидир. Сўнг, қиличимни яна бир силтаб эрдим, бутун бўлиб қолиб, аслидан ҳам яхшироқ ҳолга келди. Бу эрса Оллоҳ таолонинг бизга фатҳ (ғалаба) ато этгани ва муслмонларнинг ҳамжиҳат бўлганидир. Кейин, мен ўша тушимда бир (семиз) сигирни ҳам кўрдим. Оллоҳ таоло ҳақи, бу яхшилиқ (аломати) бўлиб, парвардигорнинг Уҳуд кундаги (мусибатдан сўнг) мўминларга (юборадирган) хайрияти(дан) ҳамда Бадр ғазотидан кейин унинг ўзи бизга ато этган ишонч учун (берадирган) ажру савоби(дан бир даракдур)».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Фотима разияллоҳу анҳо (Жаноб Расулulloҳнинг қошларига) кириб келдилар, юришлари (қадам ташлашлари) ул зотнинг юришлари каби эрди. Шунда ул зот Фотимага: «Хуш келибсан, эй қизалоғим!» — дедилар-да, уни ўнг ёки чап ёнларига ўтқаздилар. Сўнг, унинг (қулоғига) бир сир айтиб эрдилар, у йиғлаб юборди. Мен ундан: «Нега йиғлаётирсан?» — деб сўрадим. Кейин, ул зот унинг (қулоғига) яна бир сир айтиб эрдилар, у кулиб юборди. Мен бугунгидек хафалиқдан сўнг, шул қадар тез хурсанд бўлган одамни кўрмаган эрдим, шул боис мен унга: «Ул зот сенга нималар дедилар?» — дедим. У: «Мен ул зотнинг сирларини, токи ҳаёт эрканлар, фош қилмасман!» — деди. Кейин, мен Жаноб Расулulloҳ вафот қилганларидан сўнг шул ҳақда ундан сўрадим. У бундай деди: «Ул зот (ўшанда): «Жаброил алайҳиссалом (илгарилари) менга Қуръонни бир йилда бир марта ўргатур эрдилар, бу йил эрса икки бор ўргатдилар. Шундан билдимки, ажалим яқин эркан. Сен эрсанг, хонадоним аъзоларидан биринчи бўлиб менга эргашурсан» — деб айтиб эрдилар. Шунда мен йиғлаб юборган эрдим. Кейин, ул зот: «Сен жаннат аҳли аёлларининг (ёки мўминлар аёлларининг) саййидаси бўлмоғингга рози эрмасмисан?» — деб эрдилар, шул боис мен кулиб юборган эрдим».

Саъид ибн Жубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу Ибн Аббосни (ўзи ҳали ёш бўлса ҳам, заковати туфайли ўзларига) яқин тутар эрдилар. (Бир куни) Ҳазрат Умар Ибн Аббосни (улуғлар даврасига олиб кириб эрдилар), Абдурраҳмон ибн Авф (эътироз билдириб) ул кишига: «Бунинг сингари болалар ўзимизда ҳам сероб, (ёш болани нега даврамизга олиб кирдингиз?)» — дедилар. Шунда Ҳазрат Умар Ибн Аббосни (дин илмидан) ўргансин, деб уларнинг даврасига олиб кирганларини айтдилар. Сўнг, Ибн Аббосдан «Изо жоа насруллоҳи вал-фатҳу» оятининг мазмуни хусусида сўрадилар. Ибн Аббос: «Бу Жаноб Расулulloҳнинг ажаллари яқин эрканлигига ишорадур», — деди. Ҳазрат Умар: «Мен ҳам бу оятнинг мазмунини сен каби тушунурман» - дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

ўзларини ул дунёга олиб кетган касалликлари вақтида елкаларига чопонларини ташлаган ҳамда бошларини қалин белбоғ бирлан танғиб олган ҳолда масжидга чиқдилар-да, минбарга ўлтиргач, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар. Сўнг: «(Кейинчалик) одамлар кўпайиб кетур. Ансорлар эрса камайиб кетганларидан туз таомда қанча миқдор бўлса, улар ҳам одамлар орасида шунча миқдор қолгайлар. Сизлардан қайсинингиз қавмга зарару бошқаларга манфаат етказувчи амалдор бўлиб қолсангиз, ансорларнинг яхши ишларини қабул қилиб, ёмон ишларини кечирингизлар!» — деб марҳамат қилдилар. Бу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иштирок қилган энг сўнгги йиғин эрди».

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (набиралари) Ҳасанни (масжидга) олиб чиқдилар-да, у бирлан бирга минбарга ўлтиргач: «Менинг мана шу ўғлим (набирам) Ҳасан туфайли Оллоҳ таоло мусулмонларнинг икки (қарама-қарши) гуруҳини ўзаро яраштириб қўйса, ажаб эрмас!» — деб марҳамат қилдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жаъфар ва Зайд(нинг ғазотда шаҳид бўлганликлари) ҳақида хабар келмасидан бурун икки кўзлари жиққа ёш ҳолда шул хусусда (саҳобаларга) маълум қилдилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (уйланганимда менга). «Наматларингиз борми?» — дедилар. Мен: «Бизда наматлар қаёқдан ҳам булсин?!» — дедим. Ул зот: «Наҳотки йўқ булса? Келгусида наматларингиз бўлади», — дедилар. Мен: «(Уйингдаги) наматларингни бизниқига олиб боргил, деб хотинимга айтаман, шунда у: «Ахир Жаноб Расулulloҳ: «Келгусида наматларингиз бўлади» — деб айтмадиларми? Мен наматларимни қолдириб кетаман» — дейди», — дедим».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Саъд ибн Муъоз умрага ният қилиб йўлга чиқдилар-да, Умайя ибн Халаф Абу Суфённинг уйига тушдилар. Умайя (ҳам), агар Шом томонга борадирган бўлса, Мадина орқали Маккага ўтиб, Саъднинг уйларига тушар эрди. Умайя Саъдга: «Туш пайтигача, яъни одамлар (иссиқ элителиб тавоф қилаётганингизни) билмай қоладирган вақтгача кутингиз, мен ҳам сиз бирлан бирга чиқиб тавоф қилурман», — деди. Кейин. Саъд тавоф қилиб турганларида Абу Жаҳл келиб қолиб: «Каъбани тавоф қилаётган бул одам ким?» — деди. Саъд: «Бу мен Саъдман», — дедилар. Абу Жаҳл: «Муҳаммад бирлан унинг саҳобаларига бошпана бериб, уларни яширганларингиздан кейин ҳам ҳеч нарсадан қўрқмай (бамайлихотир) Каъбани тавоф қилаётирсанми?!» — деди. Саъд: «Ҳа, шундай!» — дедилар. Шул тариқа иккалалари ўзаро сўкишиб кетишди. Шунда Умайя Саъдга: «Абдулҳакимга бундай бақириб гапирмантис, чунки бул киши бутун водий аҳлининг улуғидурлар», — деди. Саъд: «Худо ҳақи, агар менга Байтуллоҳни тавоф қилмоғимга тўсқинлик қилсанг, мен ҳам сенга Шом йўлини тўсиб қўяман, савдо карвонинг бирлан ул ерга ўтолмайсан!» — дедилар. Умайя: «Бул одамга бақириб гапирмангиз!» — деди-да, Саъдни маҳкам ушлаб олди. Саъд дарғазаб бўлиб: «Бизни ўз ҳолимизга қўйингиз, сиз аралашмангиз! Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бул одам сизнинг қотилингиз бўлажагини таъкидлаганларини эшитганман», — дедилар. Умайя: «Мени-я?» — деди. Саъд: «Ҳа», — дедилар. Умайя: «Оллоҳ таоло ҳақи, Муҳаммад (алайҳиссалом) фақат рост сўзлайдилар» — дея хотинининг олдига қайтиб борди-да, унга: «Биласанми, ясриблик (мадиналик) биродарим менга нима деди?» — деди. Хотини: «Қани, айтингиз-чи, нима деди?» — деди. Умайя: «У Жаноб Расулulloҳнинг Абу Жаҳл менинг қотилим бўлажагини айтганларини эшитганини таъкидлади», — деди. Хотини: «Оллоҳ таоло ҳақи, дарҳақиқат Муҳаммад (алайҳиссалом) ёлғон гапирмайдилар», — деди. Сўнг, (Абу Жаҳл одамлари ўз савдо карвонларини ҳимоя қилмоққа) Бадр томон отланганида Абу Жаҳл келиб

(Умайяни ҳам чақирди). Шунда унинг хотини: «Ясриблик биродарингизнинг айтган гаплари ёдингиздан чиқдими?» — деди. Умайя Бадрга боришдан бош тортиб эрди, Абу Жаҳл унга: «Сен водий улуғларидан бирисан, биз бирлан бир-икки кун бирга юргил!» — деди. Шундан сўнг, Умайя улар бирлан икки кун бирга юриб эрди, Оллоҳ таоло уни ўлдирди».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Мен (тушимда) одамларнинг бир ерда (ҳовуз лабида) тўпланишиб турганларини кўрдим. Шунда Абу Бакр ўринларидан туриб, аранг бир (ёки икки) челақ сув тортиб олдилар, ул кишини Оллоҳ таоло мағфират қилсин! (Бу ерда Абу Бакр ас-Сиддиқнинг қисқа вақт халифалик қилишларига ва шу боисдан ул киши даврларида Ислому фатҳлари камроқ бўлишига ишора қилинган). Кейин, челақни Умар қулига олиб эрди, у ғарбга (челақдан катта идишга) айланди. (Бу ерда Ҳазрат Умар даврларида Ислому фатҳларининг кўп бўлишига ишора қилинган). Мен одамлар орасида унингдек ўз ишини маҳорат бирлан адо этиб, унга тобора қувват бахш этгувчи етук инсонни кўрмаганман, (у шунчалик кўп сув тортиб олдики), ҳатто одамлар (туялар учун ҳовуз атрофида) қўралар қурдилар».

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Жаброил алайҳиссалом (бир нотаниш одам қиёфасида) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдилар, шунда ул ерда Умму Салама ҳам бор эрдилар. Ўшал (нотаниш) одам Жаноб Расулуллоҳ бирлан сўзлашиб бўлгач, ўринларидан туриб чиқиб кетдилар. Сўнг, ул зот Умму Саламага: «Ҳалиги одам ким эрди?» — дедилар (ёки шунга ўхшаш гап айтдилар). Умму Салама: «У Дихя (ибн Хулайфа ал-Калбий) эрди», — дедилар, (чунки Жаброил алайҳиссалом кўпинча шу кишининг қиёфасида келар эрдилар)».

Умму Салама: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен токи Жаноб Расулуллоҳ хутбада Жаброил алайҳиссаломнинг келиб кетганларини хабар қилгунларига қадар, ул кишини Дихя деб уйлаган эрдим», — дейдилар.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

1-боб. Оллоҳ таолонинг «Биз Китоб ато этган кимсалар (яъни, яҳудий ва насоролар) уни (яъни, Муҳаммад алайҳиссаломни) ўз болаларини таниганларидек (яхши) танийдилар (яъни, ўзларига ато этилган Китоблардан унинг ким эрканлигини билиб олганлар) ва дарҳақиқат, улардан бир гуруҳи билиб туриб ҳақиқатни яширадилар» деган қавли хусусида («Ал-Бақара» сураси, 146-оят).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир тўда яҳудийлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишиб, ўзларидан бир эркак бирлан бир аёл зино қилишганини ул зотга маълум қилишди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Ражм (яъни, зинокорларни тошбўрон қилиш) ҳақидаги (ҳукми) Тавротдан ахтариб топмайсизларми?»— дедилар. Яҳудийлар: «Биз зинокорларни сазойи қиламиз, сўнг уларга дарра урилади», — дейишди. Шунда Абдуллоҳ ибн Салом: «Ёлғон айтдингизлар, Тавротда ражм қилиш (тошбўрон қилиш) буюрилган!» — дедилар. Кейин, яҳудийлар Таврот олиб келишиб, уни варақлашди. Шунда улардан бири қўли бирлан «Ражм» оятини беркитди-да, унинг юқориси ва остидаги сўзларни ўқий бошлади. (Буни сезиб қолган) Абдуллоҳ ибн Салом: «Қўлингни ол!» — деди, у қўлини олиб эрди, «Ражм» оятини атайлаб беркитиб турганлиги маълум булди. (Маккорликлари фош бўлиб қолган) яҳудийлар: «Эй Муҳаммад, Абдуллоҳ ибн Саломнинг гапи тўғри чиқди, Тавротда ҳақиқатан ҳам «Ражм» ояти бор эркан», — дейишди. Сўнг, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иккала зинокорни ражм қилмоқни амр қилдилар. Улар ражм (тошбўрон) қилинди. Мен яҳудий эркакнинг (ўзи бирлан зино қилишган) яҳудий аёлни гавдаси бирлан тошлардан пана қилиб турганини кўрдим».

2-боб. Мушрикларнинг Жаноб Расулуллоҳдан мўъжиза кўрсатмоқларини талаб қилганлари ва ул зотнинг Ойни икки бўлиб кўрсатганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида Ой қоқ иккига бўлинди. Шунда ул зот: «Гувоҳ бўлингизлар!» (яъни, «Менинг бу мўъжизамга гувоҳ бўлингизлар!») — дедилар.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Макка аҳли (яъни, Макка кофирлари) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мўъжиза кўрсатмоқларини талаб қилишди. Шунда ул зот Ойни қоқ иккига бўлиб кўрсатдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Ой Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида қоқ иккига бўлинди».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Қоронғу тунлардан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг икки саҳобалари ул зотнинг ҳузурларидан чиқишди. Шунда чироққа ўхшаш икки нарса уларга ҳамроҳ бўлиб, йўлларини ёритиб борди. Уларнинг йўллари айрилгач, бояги чироққа ўхшаш икки нарсанинг бири бир саҳобанинг ва иккинчиси бошқа саҳобанинг олдларига тушиб, уйларига етиб олгунларига қадар йўлни ёритиб борди».

Муғийра ибн Шуъба разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимдан бир гуруҳи ўзларига Оллоҳ таолонинг амри келгунга қадар ҳам (яъни, Қиёматга қадар ҳам) ғалаба қилишда давом этадилар ва улар (ўзларига қарши турганлар устидан) ғолиб чиққувчидурлар» — деб марҳамат қилдилар».

Муовия разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Умматимдан бир гуруҳи Оллоҳ таолонинг амрини адо этишда давом этадилар, на ўз ҳолларига ташлаб қўйиб ёрдам бермаганлар ва на қарши чиққанлар уларга зарар келтира олурлар! Улар Оллоҳ таолонинг амри келганда ҳам (яъни, Қиёмат бўлганда ҳам) шу йўсинда курашаётган бўладилар».

Муоз разияллоҳу анҳу: «Ўшал уммат Шомда», — дейдилар.

Шубайб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қўй сотиб олиб келгил!» — деб Урвага бир динор бердилар. Урва (бозорга бориб) ўшал бир динорга икки қўй сотиб олдилар. Сўнг, қўйлардан бирини бир динорга сотдилар-да, Жаноб Расулulloҳга бир динор бирлан бир қўйни олиб келиб бердилар. Шунда ул зот Муознинг савдо-сотик ишларига барака тилаб, дуо қилдилар. Шундан сўнг Муоз, ҳаттоки туфроқ сотиб олса ҳам, фойда кўрадирган бўлди».

Урва разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгувчи) отнинг ёлига то Қиёмат ажру савоб боғлаб қўйилган» — , деб марҳамат қилдилар».

Урва разияллоҳу анҳу: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳовлиларида етмишта от турганини кўрганман», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгувчи) отнинг ёлига то Қиёмат ажру савоб боғлаб қўйилган» — деб марҳамат қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгувчи) отнинг ёлига (то Қиёмат) ажру савоб боғлаб қўйилган» — деб марҳамат қилдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «От уч (хислатга эга): у бир киши учун савоб (келтирур), иккинчиси учун (қашшоқлик ва гуноҳдан асровчи) тўсиқ (бўлур), учинчиси учун эрса гуноҳ (орттирур). Оти савоб келтирадирган киши шуки, у ўз отини Оллоҳ таоло йўлида (жиҳод қилмоқ учун) ҳозирлаб, сўнг уни бемалол ўтлай оладирган даражада узун арқон бирлан яйловга боғлаб қўйган кишидур. Ўшал от, гарчи арқони узилиб кетиб, у ёқдан-бу ёққа ирғишлаб шаталоқ отса-да, ул қолдирган изу тезаклардан эгасига ажру савоблар етур ва ҳаттоки у ўз отининг бир ариқ бўйига бориб сув ичмоғига қаршилиқ қилмаса ҳам, ажру савоблар олур. Оти (қашшоқлик ва гуноҳдан) асровчи киши шуки, у (ўзи ҳам) тирикчилик қилиши, (ўзгаларга ҳам) манфаат етказиши учун от боқади ва шунинг бирлан бирга у ўз отининг на бўйнидаги ва на устидаги Оллоҳ таолонинг ҳақини унутади (яъни, оти туфайли топаётган даромади учун закот беришни ҳам, уни Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилиши учун миниши кераклигини ҳам, устига ортиқча юк ортмаслиги лозимлигини ҳам унутмайди). Шу боисдан ҳам унинг оти (қашшоқлик ва гуноҳдан асровчи) тўсиқдур. Энди, оти (туфайли ўзига) гуноҳ (орттирувчи) киши хусусига келсак, у мақтанчоқлик, риёкорлик ва Ислом аҳлига хилофлик қилиб от боқади. Шунинг учун ҳам унинг оти гуноҳовардур».

Сўнг, Жаноб Расулulloҳдан эшаклар ҳақида сўралди. Шунда ул зот бундай деб айтдилар: «Бул хусусда маъно жиҳатидан барча нарсаларга тааллуқли қисқа ояти каримадан бўлак бирор (махсус) оят менга нозил қилинмаган, ўшал оят будур: «Бас, ким заррача яхшилиқ қилса,

(охиратда унинг савобини) кўрув ва ким заррача ёмонлик қилса, (охиратда унинг жазосини) кўрув». («Залзала» сураси, 7—8-оятлар. Яъни, мазкур ояти карима ўзининг умумий маъносига кўра, инсон тугул, ҳаттоки ҳайвонларга ҳам яхшилик қилмоқни, уларни уриб, ортиқча юк ортиб, сувсиз ва емсиз қолдириб қийнамасликни тақозо қилади).

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрта тонгда Хайбарга келганларида унинг аҳли белкуракларини олиб чиқиб, (ўз экинзорларида ишлашаётган эрди). Улар (Жаноб Расулulloҳ бошлиқ мусулмонлар қўшинини) кўриб қолишгач: «Ана Муҳаммад, ана (мусулмонлар) қўшини!» — дея шоша-пиша кўрғон томон югуриб кетишди. Шунда ул зот қўлларини кўтариб: «Оллоҳу акбар! Хайбар хароб бўлди! Агар биз бирор қавмнинг ерига келиб тушсак, (бул ҳақда бир-бирини) огоҳлантирувчиларнинг тонгги нохуш бўлур!» - деб айтдилар».

Абу Ҳурайра размяллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Ё Расулаллоҳ, мен Жанобингиздан жуда кўп ҳадис эшитаман-у, аммо унутиб қўяман», — дедим. Шунда ул зот: «Чопонингни ерга ёзгил!» — дедилар, мен уни ерга ёздим. Сунг, ул зот муборак қўллари бирлан (Оллоҳ таолонинг туганмас фазлидан олиб), чопонимга солиб қўйдилар. Кейин: «Чопонингни бағринга бос!» — дедилар, мен уни бағримга босдим. Шундан сўнг, мен бирорта ҳадисни унутмайдирган бўлдим».

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

1-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари фазилатлари ҳақида

Мусулмонлардан кимки Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (пайғамбарлик даврларида) бир соат бўлса ҳам ҳамроҳлик қилган булса ёки ул зотни бир лаҳза бўлса ҳам кўрган бўлса (яъни, бирров бўлса ҳам учрашган булса), Жанобларининг саҳобаларидан ҳисобланур.

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Шундай бир замон келадики, унда инсонлардан бир гуруҳи ғазот қиладилар. Шунда уларга: «Ораларингизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилган борми? — дейилади. Улар: «Ҳа, бор», — дейишади. Шундан сўнг, ўшал кишига (яъни, ўшал киши туфайли) зафар муяссар бўлади. Кейин, яна шундай бир замон келадики, унда ҳам инсонлардан бир гуруҳи ғазот қиладилар. Шунда уларга: «Ораларингизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларига саҳобалик қилган борми?» — дейилади. Улар: «Ҳа, бор», — дейишади. Шундан сўнг, ўшал кишига зафар муяссар бўлади. Кейин, яна шундай бир замон келадики, унда ҳам инсонлардан бир гуруҳи ғазот қиладилар. Шунда уларга: «Ораларингизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларининг саҳобаларига саҳобалик қилган борми?» — дейилади. Улар: «Ҳа, бор», — дейишади. Шундан сўнг, ўшал кишига зафар муяссар булади». [Яъни, мазкур ҳадисда уч тоифа кишиларнинг — Жаноб Расулulloҳнинг саҳобаларининг, ул зотнинг саҳобаларига саҳобалик қилганларнинг (тобиъунларнинг) ҳамда ул зотнинг саҳобаларининг саҳобаларига саҳобалик қилганларнинг (атбоъут-тобиъийларнинг) фазилатлари назарда тутилгандур].

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Менинг энг яхши умматим менга замондош умматимдур, сўнг улардан кейингилари, сўнг улардан кейингилари» — деб марҳамат қилдилар. Жаноб Расулulloҳ ўзлари яшаётган асрдан икки ёки уч аср кейин (ёхуд ундан ҳам кейинроқ) бўладирган воқеаларни назарда тутиб гапирдиларми, йўқми, буни аниқ билмайман-у, аммо ул зотнинг яна бундай деб айтганлари эсимда: «Сўнг, сизлардан кейин шундай бир қавм дунёга келадики, улар ёлғон гувоҳлик берадилар, омонатга хиёнат қиладилар ва ваъда бериб, устидан чиқмайдилар. Уларнинг аломатлари шуки, ёғ босган (семиз) бўладилар».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларнинг (умматимнинг) яхиси менга замондош бўлганларидур, сўнг улардан кейингилари, сўнг улардан кейингилари. Кейин, шундай бир қавм дунёга келадики, уларнинг гувоҳликлари қасамларидан ва қасамлари гувоҳликларидан олдинда бўлади (яъни, доимо ёлғон гапирганларидан одамлар уларга ишонмайди. Шул боисдан ҳам улар одамларни ишонтирмақ учун гувоҳлик бергач, қасам ичадилар ёки қасам ичиб, сўнг гувоҳлик берадилар)» — деб марҳамат қилдилар».

2-боб. Муҳожирларнинг, хусусан улардан Абу Бакр Абдуллоҳ ибн Абу Қаҳҳофа ат-Тамимий разияллоҳу анҳунинг мақтовга сазовор хислатлари, амали солиҳлари ҳамда фазилатлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Шунингдек, ул ўлжалар) ўз диёрларидан ҳайдаб чиқарилган ва мол-мулкларидан (маҳрум қилинган) фақир муҳожирларники ҳамдурки, улар Оллоҳдан фазлу

марҳамат ва ризолик истарлар ҳамда Оллоҳ ва унинг Расулига мадад берурлар, ана ўшалар (иймонларида) содиқ зотлардур» («Ҳашр» сураси, 8-оят).

Оллоҳ таолонинг қавли: «Агар сизлар унга (пайғамбарга) ёрдам қилмасангизлар, Оллоҳнинг (ўзи) унга ёрдам қилур» («Оллоҳ таоло биз бирлан биргадур» деган қавлигача», «Тавба» сураси, 40-оят).

Оиша, Абу Саъид ва Ибн Аббос разияллоҳу анҳум: «Ҳорда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бўлган киши Абу Бакр эрдилар», — дейдилар. (Яъни, юқоридаги оятда назарда тутилган, мушриклардан қочиб ғорга беркиниб олган икки зот Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакр ас-Сиддиқ эрдилар).

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу (отам) Озибдан ўн уч дирҳамга эгар сотиб олдилар. Шунда Абу Бакр ас-Сиддиқ (отам) Озибга: «(Ўғлингиз) Барога буюрингиз, эгарни уйимгача кўтаришиб борсин!» — дедилар. (Отам) Озиб: «Йўқ, токи Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан сиз иккалангиз Маккадан (қочиб) чиққанингизда ва мушриклар иккингишни қидиришганда не қилганингизни айтиб бермас эркансиз, (ўғлимга бундай деб буюрмайман)», — дедилар. Шундан сўнг, Абу Бакр ас-Сиддиқ бундай деб ривоят қилдилар: «Биз (Жаноб Расулulloҳ ва мен) иккаламиз Маккадан чиқиб, тун бўйи ва эртасига соя тик турадирган вақтгача (яъни, Қуёш қоқ тепамизга келтунча) йўл юрдик. Сўнг, мен дам олмоғимиз учун бирор соя жой бормикан, деб атрофга назар ташлаб эрдим, нарироқда бир катта тош (ёки қоя) кўринди. Унинг олдида бориб қарасам, остида бир парча соя бор эркан. Кейин, мен ўшал соя тушиб турган ерни текисладим-да, Жаноб Расулulloҳ ётиб ором олсинлар, деб (пўстак) тўшаб қўйдим. Сўнг, мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, келинг, ёнбошланг!» — дедим, ул зот ёнбошладилар. Кейин, мен нарироқ бориб, бирор кишини учратармиканман, деган мақсадда атрофимни кузата бошладим. Бир маҳал қарасам, бир чўпон биз соя жой қидирганимиз каби салқин ер ахтариб бояги катта тош томон қўйларини ҳайдаб келаётир. Мен ундан: «Эй йигит, сен кимнинг чўпонисан?» — деб сўрадим: У: «Қурайш қабиласига мансуб фалончининг чўпониман» — деб унинг исмини айтди, мен уни танидим. Мен унга: «Қўйларинг ичида сути бор совлиғинг борми?» — дедим. У: «Ҳа, бор», — деди. Мен: «Бизга бир оз сут соғиб бермайсанми?» — дедим. У: «Майли», — деди. Мен: «Ундай бўлса, соғиб бер!» — дедим. У қўйларидан бирини ушлади. Сўнг, мен унга қўйнинг елинини чангу ғубордан тозаламоқни буюрдим, кейин ўзининг кафтларини ҳам тозаламоқни амр қилдим. Шунда у кафтларини бир-бирига уриб: «Мана шундай қилибми?» — деди. Сўнг, у менга (бир челаққа) қуюқ (ёғли) сут соғиб берди. Мен Жаноб Расулulloҳ учун оғзига латта тиқин тиқилган бир идиш тайёрлаб қўйган эрдим, сутни ўшанга қўйдим-да, совисин деб унга сув қўшдим. Сўнг, уни Жаноб Расулulloҳга олиб бордим, қарасам ҳануз ўхлаб ётган эрканлар, уйғонишларини пойламоққа қарор қилдим. Уйғонганларидан кейин: «Ё Расулаллоҳ, ичингиз!» — дедим, ул зот ичиб эрдилар, кўп мамнун бўлдим. Кейин: «Ё Расулаллоҳ, йўлга тушиш вақти бўлмадими?» дедим. Ул зот: «Ҳа, (вақт) бўлди» — дедилар. Сўнг, биз йўлга тушдик, бизни қидираётганлардан бирортаси ҳам бизга етиб ололмади, фақат Суроқа ибн Молик ибн Жаъсам отида етиб келди. Мен: «Ё Расулаллоҳ, таъқибчилардан бири бизга етиб олди», — дедим. Ул зот: «Ҳа, чекмангиз, Оллоҳ таоло биз бирлан!» — дедилар».

Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ғорда эканлигимда (яъни, Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга мушриклардан қочиб, ғорга беркиниб олганимизда) Жаноб Расулulloҳга: «Агар улардан (яъни, бизни қидириб келган мушриклардан) бирортаси оёқлари остига назар ташлаганда, бизни (яъни, изимизни) кўриб қолган бўлур эрди», — дедим. Шунда ул зот: «Эй Абу Бакр, сиз нима деб ўйлаётирсиз, бу ерда танҳо иккимиз бормиз, деб хаёл

қилдингизми, учинчимиз Оллоҳ таолодур!» — дедилар».

3-боб. Жаноб Расулulloҳнинг: «Абу Бакрнинг эшикларидан бўлак барча эшикларни ёпиб ташлангизлар!» — деб айтганлари ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга хитоб қилиб: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло (бу) дунёдаги ва ўз ҳузуридаги бандалари орасидан бир бандани афзал кўрди. Мен (ҳам) Оллоҳ таоло ҳузуридаги (яъни, Оллоҳ таоло афзал кўрган) ўшал бандани афзал кўрдим», — дедилар. Шунда Абу Бакр йиғлаб юбордилар. Биз: «Нечун Абу Бакр Жаноб Расулulloҳ Оллоҳ таоло афзал кўрган бандани афзал курганлари учун йиғлаётирлар?» — деб таажжуб қилдик. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрни афзал кўргувчи, Абу Бакр эрсалар ул зотни барчамиздан кўра яхшироқ билгувчи киши эрдилар. Шул боисдан ҳам Жаноб Расулulloҳ: «Менинг учун ўзининг суҳбати ва мол-дунёси борасида энг ишончли кишилардан бири Абу Бакрдурлар. Агар раббимдан бўлак (яна) бир кишини (ўзимга) дўст тутадирган бўлсам, Абу Бакрни дўст тутган бўлур эрдим. Аммо, (муслмонлар учун Оллоҳ таолодан ортиқроқ дўст йўқ бўлиб, улар орасида) Ислом биродарлиги-ю муҳаббати (мавжуд бўлмоғи керак). Масжидда Абу Бакрнинг эшикларидан бўлак бирорта эшик қолмасин!» — дедилар, (яъни, ҳар ким масжид ҳовлисига ўз ҳовлисидан эшик очиб олган эрди, Жаноб Расулulloҳ ана ўшал эшикларни назарда тутяптилар)».

4-боб. Абу Бакрнинг Жаноб Расулulloҳ вафот қилганларидан кейинги даврдаги фазилатлари ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида одамларни (бирини иккинчисидан) афзал кўриб, (биринчи ўринга) Ҳазрат Абу Бакрни, (иккинчи ўринга) Умар ибн ал-Хаттобни, (учинчи ўринга) Усмон ибн Аффон разияллоҳу анҳумни қўяр эрдик».

5-боб. Жаноб Расулulloҳнинг: «Агар ўзимга дўст тутадирган бўлсам...» — деб айтганлари хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар умматимдан бирортасини ўзимга дўст тутадирган бўлсам, Абу Бакрни дўст тутган бўлур эрдим, аммо ул киши (Ислом буйича) биродарим ва саҳобамдурлар» — деб марҳамат қилдилар».

Айюб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ўзимга (бирор кишини) дўст тутадирган бўлсам, дўст тутган бўлур эрдим, аммо (Оллоҳ таолодан бўлак яна бир кишини дўст тутиб, гуноҳкор бўлгандан кўра), Ислом биродарлиги афзалдур» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Куфа аҳли ажодлар хусусида (эслатиб, дўст бўлмоқни таклиф қилиб) Ибн Зубайрга мактуб йўллади. Шунда Ибн Зубайр: «Агар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу умматдан бирортасини ўзимга дўст тутадирган бўлсам, (Абу Бакрни) дўст тутган бўлур эрдим» — деб айтмаган бўлганларида эрди...» — деб жавоб ёзди».

6-боб.

Муҳаммад ибн Жубайрнинг оталари Мутъим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл (бир нарса хусусида илтимос қилиб) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб эрди, ул зот унга олдиларига бошқа сафар келмоқни амр қилдилар. Шунда аёл: «Бошқа сафар келганимда сизни топмасам-чи?» — деди, яъни: «Бошқа сафар келгунимча вафот этиб қолсангиз-чи?» — деб айтмоқчи бўлди. Жаноб Расулulloҳ унга: «Агар мени топмасанг, Абу Бакрнинг олдиларига боргил!» — дедилар. (Яъни, ул зот бу бирлан ўзларидан сўнг Абу Бакрни халифа қилиб қолдиражакларига ҳамда ул кишининг бошқа саҳобалардан афзалроқ эрканликларига ишора қилаётирлар)».

Аммор разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳамда ул зотнинг ёнларида (мусулмонлардан) фақат беш бандани — (Билол, Зайд ибн Ҳориса, Омир ибн Фухайра, Абу Фукайҳа, Убайд ибн Зайд ал-Ҳабашийни), шунингдек икки аёлни (Хадича ва Умму Айманни) ва Абу Бакрни кўрдим». (Яъни, Исломнинг дастлабки вақтида мусулмон булганлар гуруҳи мазкур кишилардангина иборат эрди).

Абу Дардоъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирган эрдим. Бир маҳал (Ҳазрат) Абу Бакр кийимлари этагини тиззалари кўринадиган даражада кўтарган ҳолда кириб келдилар. (Яъни, бирор катта ишга қаттиқ киришган одам шундай қилади, Абу Бакр эрсалар Ҳазрат Умарни ранжитиб қўйган бўлиб, ул киши узрларини қабул қилмаган эрдилар. Шул боис Абу Бакр не қилмоқларини билмай, шоша-пиша Жаноб Расулulloҳдан маслаҳат сўрагани кирган эрдилар). Жаноб Расулulloҳ (Абу Бакрни бу аҳволда кирганларини кўриб, саҳобаларга): «Биродарингизга не бўлди, жанжаллашгани кирдиларми, дейман?» — дедилар. Абу Бакр Жаноб Расулulloҳга салом бергач: «Ё Расулаллоҳ, мен бирлан (Умар) ибн ал-Хаттоб ўртамизда бир иш бўлиб эрди (яъни, бир масала хусусида айтишиб қолиб эрдик), шунда мен ул кишига (бир оз) кўполлик қилиб қўйдим, сўнг (қилган ишимдан) афсусу надоматлар қилиб, узр сўрадим, аммо узримни қабул қилмадилар. Шул сабабдан ҳузурингизга келдим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абу Бакр, сизни Оллоҳ таоло мағфират қилгай!» — деб уч бор такрорладилар. Кейин, Ҳазрат Умар (ҳам Абу Бакр бирлан ўзлари ораларида булган кўнгилсиз воқеадан) афсусланиб, Абу Бакрнинг уйларига бордилар-да, (ул кишининг бола-чақаларидан): «Абу Бакр шу ердаларми?» — деб сўрадилар. Улар: «(Ул киши уйда) йўқлар» — деб айтишди. Сўнг, Ҳазрат Умар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб, ул зотга салом бердилар. Шунда ул зотнинг юзлари (ғазабдан) шул қадар оқариб кетдики, ҳатто Абу Бакр: («Жаноб Расулulloҳ Умарга қаттиқ дашном бермасалар эрди» — деб) кўрқиб кетдилар-да, тиз чўкиб: «Ё Расулаллоҳ, (бу хусусда) мен кўпроқ айбдорман!» — деб икки бор айтдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло мени сизларга пайғамбар қилиб юборганда, сизлар: «Сен ёлғончисан!» — дедингизлар, Абу Бакр эрсалар: «Рост айтаётир» — деб ўзлари ҳам, мол-дунёлари бирлан ҳам кўнглимни олдилар. Менинг дўстимни ўзимга қўйиб берасизларми, йўқми, ахир?!» — деб икки марта такрорладилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Абу Бакрга азият етказилмади».

Абу Усмон разияллоҳу анҳу Амр ибн ал-Осдан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Амр ибн ал-Осни кўшинга бош қилиб Зотус-Салосилга юбордилар. Амр ибн ал-Ос бундай дейдилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига бориб: «(Ё Расулаллоҳ), одамлардан қайси бири сиз учун маҳбуброқ?» — дедим. (Яъни, Жаноб Расулulloҳ Зотус-Салосил ғазоти кўшинига, унинг таркибида Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳумо бўла туриб, Амрни бош қилиб тайинладилар. Шул боис Амр ул зотга шундай деб савол бердилар). Жаноб Расулulloҳ: «Оиша», — дедилар. Мен: «Эркалардан-чи?» — дедим. Ул зот: «Унинг отаси (Абу Бакр)», — дедилар. Мен: «Ул кишидан кейин-чи?» — дедим. Ул зот: «Сўнг, Умар ибн ал-Хаттоб», — дедилар-да, ул кишидан кейин яна бир қанча кишилар номини зикр

қилдилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Бир чўпон қўйлари орасида туриб эрди, бир маҳал бир бўри ташланиб, улардан бирини олиб қочди. Чўпон унинг ортидан қувди. Шунда бўри унга ўгирилиб: «Қўйларга арслон ҳужум қилган куни, (сен қочиб қолиб) уларга мендан бўлак чўпонлик қиладирган кимса қолмайдирган куни ким (буни мендан тортиб ололади)?!» — деди. Бир маҳал бир киши сигирини ҳайдаб кетаётиб, унга миниб олди. Шунда сигир (ҳўкиз) унга қараб: «Мен бунинг учун яратилган эрмасман, балки ер ҳайдаш учун яратилгандурман» — деб айтди». Саҳобалар Жаноб Расулulloҳнинг бул гапларини эшитиб: «Субҳоналлоҳ, ҳўкиз ҳам сўзлайдими?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен бунга ишонаман, Абу Бакр ва Умар ибн ал-Хаттоб ҳам ишонишади», — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Бир маҳал мен ухлаб ётган эрдим, тушимда ўзимни бир қудуқ лабида кўрдим, ул ерда челақ бор эрди. Мен челақни олиб, Оллоҳ таоло ирода қилганча қудуқдан сув тортиб олдим. Сўнг, челақни Ибн Абу Қаҳхофа (яъни, Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳу) олиб, қудуқдан бир (ёки икки) челақ сув тортиб олдилар, аммо ул кишининг тортишлари заиф бўлди (яъни, кам сув тортиб олдилар). Оллоҳ таоло ул кишини бунинг учун мағфират қилсин! Кейин, челақ катта бир идишга айланди. Уни (Умар) ибн ал-Хаттоб (қўлига) олди. Мен одамлар орасида Умарчалик (кўп сув) тортиб оладирган бақувват, моҳир одамни кўрган эрмасман. (У шул қадар кўп сув тортиб олдики), ҳатто одамлар (қудуқ атрофига туялари учун) қўралар қурдилар». (Яъни, ушбу ҳадисда Жаноб Расулulloҳ Абу Бакрнинг ўз халифалик даврларида мусулмонлар орасидаги ихтилофларни бартараф қилиш бирлан овора бўлиб қолиб, кофирларга қарши кам ғазот қилишларини, Ҳазрат Умарнинг эрса ул кишига нисбатан анча кўп фатҳ қилишларини башорат қилдилар).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимда ким кибру ҳаво бирлан кийими этагини (ерга теккизиб) судраб юрса, Оллоҳ таоло унга Қиёмат куни (раҳмат) назарини ташламайди», — дедилар. Шунда Абу Бакр: «Агар кийимининг этақларидан бири (яъни, этагининг бир томони) ўзим билмаган ҳолда осилиб (ерга тегиб) қолса-чи?» — дедилар, (чунки ул киши озғин эрдилар). Жаноб Расулulloҳ: «Сиз буни кибру ҳаво бирлан қилмайсиз-ку!» — дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Кимки Оллоҳ таоло йўлида нимаики бўлмасин, бир жуфтдан садақа қилса, (Қиёмат куни): «Эй Оллоҳнинг бандаси, бу қилган хайру эҳсонларинг учун ато этилган савоблардан биридур!» — деб (жаннатнинг барча) дарвозаларидан чақирилади. Кимки намоз аҳлидан бўлган бўлса, намоз дарвозасидан, кимки жиҳод аҳлидан бўлган бўлса, жиҳод дарвозасидан, кимки садақа аҳлидан бўлган бўлса, садақа дарвозасидан ва кимки рўза аҳлидан бўлган бўлса, рўза дарвозасидан («Раййон» номли дарвозадан) чақирилади» — деб марҳамат қилганларини эшитдим. Шунда Абу Бакр: «Барча дарвозалардан чақирилгувчи киши учун (бунинг) зиёни йўқдур, (аксинча бу Оллоҳ таоло унта кўрсатган иззату икромнинг белгисидур). Ё Расулаллоҳ, бир киши ўшал барча дарвозалардан чақириладими?» — дедилар. Ул зот: «Ҳа, шундай. Эй Абу Бакр, мен сизнинг барча дарвозалардан чақирилгувчи кишилардан бири бўлмоғингизни истарман!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларида (отам) Абу Бакр Сунҳ деган ерда эрдилар. (Исмоил: «Сунҳ — бу

Олиядур», — дейдилар). Шунда Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўлган эмаслар! Оллоҳ таоло ҳақи, ул зотдан бўлак ҳеч кимсага қалбимизда ўрин йўқ эрди! Оллоҳ таоло ул зотни албатта қайта тирилтирур ва ул зот ҳали (кўплаб) кишиларнинг (мушрикларнинг) қўлу оёқларини қирқурлар!» — дедилар. Кейин, (отам) Абу Бакр келиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юзларини очдилар-да, ул зотни ўпдилар. Сўнг: «Ота-онам сизга фидо бўлсинлар, ҳаётлигингизда ҳам хушрўй эрдингиз, вафот қилганингизда ҳам хушрўйсиз! Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Оллоҳ таоло сизга асло икки ўлим бермас!» — дея ташқарига чиқдилар-да, (Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигор ул зотни албатта қайта тирилтирур!» — деб айтганлари учун): «Эй онт ичгувчи, ўйлаб гапир!» — дедилар. Абу Бакрнинг бу гапларидан Ҳазрат Умар ўлтириб қолдилар. Абу Бакр Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтгач: «Кимда ким Муҳаммад (алайҳиссалом)га ибодат қилган бўлса, ул зот вафот қилдилар ва кимда ким Оллоҳ таолога ибодат қилган бўлса, у (ҳамиша барҳаёт) бўлиб, (сира) ўлмас! Оллоҳ таоло: «(Эй Муҳаммад), дарҳақиқат сиз ҳам ўлгувчидурсиз, улар ҳам (бошқалар ҳам) ўлгувчидурлар» («Зумар» сураси, 30-оят) — деб айтгандур. Шунингдек, Оллоҳ таоло: «Муҳаммад бир пайғамбар, холос. Ундан илгари ҳам пайғамбарлар ўтгандур. Агар у (яъни, Муҳаммад алайҳиссалом) вафот қилса ёки ўлдирилса, (Исломдан юз ўгириб) ортингизга (куфрга) қайтурсизларми?! Кимда ким ортига қайтса, Оллоҳга заррача зиён етказа олмас, (билакс ўзига зарар келтирур). Оллоҳ шукргузорларни мукофотлагусидур!» («Оли Имрон» сураси, 144-оят) — деб ҳам айтгандур», — дедилар. «Шунда, — дейдилар Ибн Аббос разияллоҳу анҳу, — одамлар ўкириб йиғлаб юборишди. Кейин, ансорлар Бану Соъида айвонида ўлтирган Саъд ибн Убоданинг ҳузурига тўпланишди. Улар: «Бир гал бизлардан (яъни, ансорлардан) ва бир гал сизлардан (яъни, муҳожирлардан) амир (халифа) бўлмоғи лозим», — дейишди. Кейин, Абу Бакр ас-Сиддиқ, Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттоб ва Абу Убайда ибн ал-Жарроҳ уларнинг ҳузурига боришди. Шунда Ҳазрат Умар гапира бошлаган эрдилар, Абу Бакр ул кишини жим қилдилар. (Шул воқеа хусусида Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен ўзимни катта тутиб, ул кишидан илгари гапирмоқчи эрмасдим, балки Абу Бакр айтмоқчи бўлган гапларини уларга тушунтира олмайдилар, деб хавотир олганимдан ўзимга маъқул сўзларни аввалдан ўйлаб қўйган эрдим», — дейдилар). Сўнг, Абу Бакр ўзлари энг сўзамол кишилар сингари равон ва содда қилиб: «Бизлар амир ва сизлар вазир бўлмоғингиз лозим», — дедилар. Шунда Ҳаббоб ибн ал-Мунзир: «Йўқ, бўлмайди, Оллоҳ таоло ҳақи, ўзимиздан ҳам, сизлардан ҳам амир қилмаймиз!» — деди. Абу Бакр ас-Сиддиқ: «Йўқ, бўлмайди, бизлар амир ва сизлар вазир бўлмоғингиз лозим, Қурайш Макка арабларининг бойлик ва насл-насаб жиҳатидан ўрта ҳолидурлар. Умар ибн ал-Хаттобга ёки Абу Убайда ибн ал-Жарроҳга байъат қилингизлар!» — дедилар. Ҳазрат Умар: «Аксинча, сизнинг ўзингизга байъат қилурмиз, сиз бизнинг улўғимиз, энг яхшимиз ва Жаноб Расулulloҳга энг маҳбубимизсиз!» — дедилар-да, Абу Бакрнинг қўлларини олиб, ул кишига байъат қилдилар. Сўнг, қолганлар ҳам байъат қилишди. Шунда бир (киши киноя бирлан): «Саъдни ўлдирдингизлар!» — деди. Ҳазрат Умар: «Уни Оллоҳ таоло ўлдирди!» — деб жавоб қилдилар». («Яъни, Абу Бакрга байъат қилганингиз бирлан халифалик хусусида ансорларни муҳожирларга қарши қўзғаган Саъд ибн Убодани пичоқсиз сўйдингизлар!» — деб киноя қилди).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (жон чиқар маҳал) кўзларини (шифтга) тикиб туриб: «Парвардигоро, сен Буюк Дўстсан!» — деб уч бор айтдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар ва Абу Бакрнинг Оллоҳ таоло манфаатли қилган хутбаларидан бири шуки, Ҳазрат Умар мусулмонлар орасида албатта нифоқ юзага келишини айтиб, одамларни қўрқитдилар ва Оллоҳ таоло бу бирлан уларни нифоқдан қайтарди. Абу Бакр эрсалар (ўз хутбаларида) одамларга тўғри йўлни кўрсатиб, уларнинг

зиммасидаги бурчни тушунтириб қўйдилар. Сўнг, одамлар ул киши бирлан биргалиқда: «Муҳаммад бир пайғамбар, холос. Ундан илгари ҳам пайғамбарлар ўтгандур...» («шукргузорларни мукофотлагусидур» деган қавлигача) — дея ташқарига чиқишди».

Муҳаммад ибн ал-Ханафийя ривоят қиладилар: «Мен отамга: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан сўнг энг яхши одам ким?» — дедим. Отам: «Абу Бакр», — дедилар. Мен: «Кейин ким?» — дедим. Отам: «Кейин, Умар», — дедилар. Шунда мен: «Кейингиси Усмон» деб айтишларидан чўчиб: «Кейин, сиз ўзингиз», — дедим. Отам: «Мен мусулмонлардан бириман, холос», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг сафарларидан бирида ул зот бирлан бирга йўлга чиқдик. Байдоъ (еки Зотўлжайш) деган ерга борганимизда маржоним узилиб, йўқолиб қолди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ўзлари ҳам, ул зот бирлан бирга кишилар ҳам уни қидириб, ушланиб қолишди. Шунда одамлар сувга яқин ерда эрмас эрдилар, ўзларида ҳам сув йўқ эрди. Шул боис одамлар Абу Бакрнинг қошларига келишиб: «Оишанинг қилган ишини кўрмайсизми, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни ҳам, ул зот бирлан бирга кишиларни ҳам йўлдан қолдирди! Ваҳоланки, одамлар сувга яқин ерда эмаслар, ўзларида ҳам сув йўқдур», — дейишди. Абу Бакр тепамга келганларида Жаноб Расулulloҳ муборак бошларини тиззамга қўйиб ухлаб қолган эрдилар. Абу Бакр менга: «Жаноб Расулulloҳ бирлан одамларни йўлдан қолдирдинг, ваҳоланки улар сувга яқин ерда ҳам эмаслар, ўзларида ҳам сув йўқдур!» — дедилар-да, Оллоҳ таоло ирода қилганча менга дашном бериб, қўллари бирлан биқинимга турта бошладилар. Шунда мен Жаноб Расулulloҳнинг муборак бошлари тиззамда бўлгани учунгина чидаб, қимирламадим. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ ўшал сувга яқин бўлмаган бир ерда уйқудан уйғондилар. Шунда Оллоҳ таоло ул зотга «Тайаммум» оятини нозил қилди, одамлар тайаммум қилишиб, (намоз ўқишди). Кейин, Усайд ибн Хузайр менга: «Эй Абу Бакр зурриёти, бу Оллоҳ таолонинг сиз туфайли ато этган биринчи барокоти эмас!» — деди. Сўнг, мен минган туяни турфазиб эрдик, маржонимни остидан топдик».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Зинҳор) менинг саҳобаларимни сўкмангизлар! Гарчи сизлардан қайси бирингиздир Уҳуд тоғидек олтин садақа қилган бўлсангиз ҳам, у улардан бирининг на муддига ва на микйолига (яъни, менинг биргина саҳобамнинг кичик бир фазилатига ҳам, кичик бир қилган амали солиҳига ҳам) баробар келмас!» — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарийдан нақл қилинадики, ул киши уйларида таҳорат олгач, ташқарига чиқдилар. Абу Мусо: «Бугун Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга бир хизмат қилайин, кунимни ул зот бирлан ўтказайин!» — деб ният қилдим», — дейдилар. Сўнг, Абу Мусо масжидга бориб, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни сўрадилар. Масжиддагилар: «Бу ердан чиқиб, ҳов анави тарафга кетдилар», — дейишди. Абу Мусо бундай дейдилар: «Мен масжиддан чиқиб, ортларидан қидириб бордим, билсам, Биъру Арисга (саҳнида қудуғи бор бир боққа) кириб кегган эрканлар. Ул зот ҳожатларини бажариб бўлиб, таҳорат олгунларига қадар боққа кирмай, унинг хурмо шохларидан қилинган эшиги олдида (кутиб) ўлтирдим. Кейин, ўрнимдан туриб, ул зот томон йўналдим. Қарасам, қудуқ тахтасининг ўртасида, изорларини шимариб, оёқларини қудуқ ичига осилтириб ўлтирибдилар. Қошларига боргач, ул зотга салом бердим. Сўнг, яна эшик олдида бориб ўлтирдим. Ўзимга ўзим: «Бугун Расулulloҳга бир эшикбонлик қилайин!» — дедим. Шу аснода Абу Бакр разияллоҳу анҳу келиб, эшикни тақиллатдилар. Мен: «Ким бу?» — дедим. Ул киши: «Абу Бакрман», — дедилар. Мен: «Шошмай турингиз!» — дедим-да, ул зотнинг қошларига бориб: «Ё Расулalloҳ, Абу Бакр келиб, ичкарига

кирмоққа изн сўраётирлар», — дедим. Ул зот: «Ижозат бер ва жаннати эканликларини айтиб, хушнуд қил!» — дедилар. Мен эшик олдига бориб, Абу Бакрга: «Кирингиз, Жаноб Расулulloх сизнинг жаннати эканлигингизни башорат қилдилар», — дедим. Абу Бакр боққа кирдилар-да, Жаноб Расулulloхнинг ўнг томонларига бориб, ул зот сингари изорларини шимаргач, оёқларини қудуқ ичига осилтириб ўлтирдилар. Мен яна эшик олдига бориб ўлтирдим. Мен боя биродарим (Абу Бурда)ни: «Таҳорат қилиб, сўнг ортимдан етиб олгил!» — деб уйда қолдириб келган эрдим. Шул боис: «Агар Оллоҳ таоло фалончига (яъни, биродаримга) яхшилиқни раво кўрган бўлса, у бу ерга келур» — деб энди хаёлимдан ўтказган эрдим ҳамки, бир киши эшикни итара бошлади. Мен: «Ким бу?» — дедим. Ул киши: «Умар ибн ал-Хаттобман»,— дедилар. Мен: «Бир оз кутиб турингиз!» — дедим-да, Жаноб Расулulloхнинг қошларига бориб салом бердим. Сўнг: «(Ё Расулalloх), Умар ибн ал-Хаттоб келиб, ичкарига кирмоққа рухсат сўраётирлар», — дедим. Ул зот: «Ижозат бер ва жаннати эканликларини айтиб, хушнуд қил!» — дедилар. Мен (эшик олдига) бориб, ул кишига: «Кирингиз, Жаноб Расулulloх сизнинг жаннати эканлигингизни башорат қилдилар», — дедим. Ҳазрат Умар ичкарига кирдилар-да, Жаноб Расулulloхнинг чап ёнларига бориб, оёқларини қудуқ ичига осилтириб ўлтирдилар. Мен яна (эшик олдига) қайтиб бориб ўлтирдим. Хаёлан: «Агар Оллоҳ таоло фалончига (яъни, биродаримта яхшилиқни ирода қилса, у бул ерга келур» — деб эрдим ҳамки, (яна) кимдир келиб, эшикни итара бошлади. Мен: «Ким бу?»— дедим. Ул киши: «Усмон ибн Аффонман»,— дедилар. Мен: «Бир оз кутиб турингиз!» — дедим-да, Жаноб Расулulloхнинг қошларига бориб, (Усмон ибн Аффоннинг ичкарига кирмоққа изн сураётганларини) маълум қилдим. Ул зот: «Ижозат бер ва бошларига тушадирган мусибат оқибатида (шаҳид бўлажакларини ҳамда шул туфайли) жаннатга киражакларини айтиб, хушнуд қил!» — дедилар. Мен Ҳазрат Усмоннинг олдиларига бориб: «Кирингиз, Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам бошингизга тушадирган мусибат оқибатида (шаҳид бўлиб), жаннатга киражагингизни башорат қилдилар», — дедим. Ҳазрат Усмон ичкарига кириб, (қудуқ лабидаги) тахтада ўлтиргали жой қолмаганини кўрдилар-да, (қудуқнинг Жаноб Расулulloхга) қарама-қарши тарафига бориб ўлтирдилар».

Саъид ибн ал-Мусаййиб: «Мен бу воқеани (яъни, Жаноб Расулulloхнинг ўнг томонларида Абу Бакр, чап томонларида Умар ва оёқ томонларида Усмон разияллоху анхумнинг ўлтирганларини) уларнинг қабрларининг қай тартибда жойлашишига йўйдим», — дейдилар».

Анас ибн Молик разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам, Абу Бакр, Умар ва Усмон Уҳуд тоғига чиқишиб эрди, у (азбаройи хурсанд бўлганидан) титраб кетди. Шунда ул зот: «Эй, Уҳуд, тек тур, чунки пайғамбар ва ҳамиша ростгўй (Абу Бакр) ҳамда икки шаҳид (Умар ва Усмон) устингдадур!» — дедилар.

Абдуллох ибн Умар разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Бир маҳал мен (тушимда) бир қудуқ лабида туриб, ундан (сув) тортиб олаётган эрдим, олдимга Абу Бакр ва Усмон келишди. Кейин, Абу Бакр челақни (қўлимдан) олиб, бир (ёки икки) челақ сув тортиб олдилар, аммо тортишлари заиф бўлди (яъни, сув кам чиқди). Оллоҳ таоло ул кишини мағфират қилсин! Сўнг, (Умар) ибн ал-Хаттоб челақни Абу Бакрнинг қўлларидан олиб эрди, у каттакон челақка айланди. Мен одамлар орасида унингдек бақувват ва моҳир кишини кўрган эрмасман! У (шул қадар кўп) сув тортиб олдики, ҳатто одамлар (ўз туялари учун) кўралар қурдилар, (яъни, сув мўллигидан ўшал ерда муқим бўлиб қолдилар)».

Ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Мен қавм орасида туриб эрдим. Барчамиз (жасадлари) чорпояларига ётқизиб қўйилган Умар ибн ал-Хаттобга Оллоҳ таолодан раҳмат тилаб, дуо қилаётган эрдик. Бир маҳал ортимда турган киши қўлини елкамга қуйиб туриб,

(Ҳазрат Умарга қарата): «Оллоҳ таоло сизни (ғариқи) раҳмат қилсин! Мен Оллоҳ таоло сизни икки дўстингиз (Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр) бирлан бирга қилсин! (яъни, Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр қабрлари ёнидан жой ато этсин!) деб ният қилурман. Чунки, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Мен Абу Бакр ва Умар бирлан бирга эрдим, Абу Бакр ва Умар бирлан ундай қилдим, бундай қилдим, Абу Бакр ва Умар бирлан бирга у ерга бордим, бу ерга бордим» — деб айтганларини кўп эшитгандурман. Шул боисдан мен: «Оллоҳ таоло сизни икки дўстингиз бирлан бирга қилсин!» — деб тилак қилурман», — деди. Ортимга ўгирилиб қарасам, бу Али ибн Абу Толиб разияллоҳу анҳу эрканлар».

Урва ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Амрдан мушриклар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга етказган энг қаттиқ озор хусусида сўрадим. Шунда у бундай деди: «(Бир куни) мен Уқба ибн Абу Муъийтни кўрдим. У Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиб турганларида олдиларига келди-да, ридосини бўйинларига ташлаб, ул зотни қаттиқ бўғди. Шул аснода Абу Бакр келиб қолиб, ул зотни Уқбадан ҳимоя қилдилар-да: «Менинг раббим Оллоҳдур, мен сизларга раббимдан аниқ кўрсатмалар олиб келдим, деб айтгувчи кишини ҳам ўлдирасизларми?!» — дедилар».

7-боб. Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳунинг маноқиблари (мақтовга сазовор сифатлари ва амали солиҳлари) хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен тушимда жаннатга кирганимни кўрдим. Қарасам, қаршимда Абу Талҳанинг хотини Румайсоъ («Румайсоъ» ўшал хотиннинг лақаби бўлиб, унинг мижжаларида доимо йирингга ўхшаш модда тўпланиб турган) турибди. Шу аснода оҳиста қадам товуши қулоғимга чалинди. «Ким бу?» — дедим. (Фаришта): «Бу Билолдур», — деди. (Балки, Ҳазрат Билолнинг ўзлари: «Бу мен, Билолман» — деб айтган бўлишлари ҳам мумкин). Кейин, мен (жаннатда) бир (мухташам) қасрни кўрдим, унинг ҳовлисида бир ёш қиз турган эрди. «Бу (қаср) кимники?» — дедим. (Фаришта): «Умарники», — деди. Кейин, мен қасрга кириб, уни тамошо қилмоқчи бўлдим-у, аммо сенинг (яъни, Умарнинг) рашкчи эрканлигини эслаб, (кирмадим)», — дедилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсинлар, сиздан рашк қиламанми?!» — дедилар».

Бу ерда Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу шу мазмундаги бир ҳадисни ривоят қилганлар.

Ҳамза оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен ухлаб ётганимда (яъни, тушимда) сут ичдим, ҳатто унинг тирноқларим атрофларидан оқиб чиқаётганини кўрдим. Сўнг, ортиб қолганини Умар ибн ал-Хаттобга бердим», — дедилар. Шунда (саҳобалар): «Буни нимага йўйдингиз, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. Ул зот: «Илмга», — дедилар».

Бу ерда Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу Жаноб Расулulloҳнинг Ҳазрат Абу Бакр ва Умар бирлан бирга қудуқдан сув тортиб олишгани хусусидаги тушларини такроран ривоят қилганлар.

Муҳаммад ибн Саъд ибн Абу Ваққос оталаридан нақл қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоққа ижозат сўрадилар. Шунда Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида бир гуруҳ Қурайш аёллари бўлиб, улар бир-бирларига навбат бермай, бор овозлари бирлан ул зотга сўзлашаётган эрдилар. Ҳазрат Умар ичкарига кирмоққа рухсат сўраганларида улар ўринларидан туришиб, шоша-пиша рўмолларини ёпиниб

олишди. Сунг, Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга рухсат бердилар. Ул киши ичкарига кириб, Жаноб Расулulloҳнинг кулиб турганларини кўргач: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло сизни умрингиз бўйи кулдирсин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳузуримдаги аёлларнинг ичкарига кирмоққа изн сўраганингни эшитишиб, шоша-пиша рўмолларини ёпиниб олишганидан таажжуб қилдингми?» — дедилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, сиз уларнинг ҳаё қилмоқларига ҳақлироқсиз!» — дедилар. Сунг, аёлларга ўгирилиб: «Эй ўзига ўзи душманлар, мендан уялиб, Жаноб Расулulloҳдан уялмайсизларми?» — деб айтдилар. Аёллар: «Ҳа, шундай, чунки сиз Жаноб Расулulloҳга нисбатан дағалсўз ва қўполроқсиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Ибн ал-Хаттоб! Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, агар шайтон йўлингдан чиқиб қолса, (қўполлигингдан) бошқа йўлга бурилиб кетгай», — дедилар».

Абдуллоҳ: «Ҳазрат Умар Исломига кирганларидан буён тобора иззатли (қудратли) бўлиб бормоқдамиз», — дейдилар.

Бу ерда Ҳазрат Алининг Ҳазрат Умарни: «Оллоҳ таоло сизни икки дўстингиз бирлан бирга қилсин!» — деб дуо қилганлари хусусидаги ҳадис такроран келтирилган.

Бу ерда Жаноб Расулulloҳнинг Абу Бакр, Умар ва Усмон разияллоҳу анҳум бирлан бирга Уҳуд тоғига чиққанлари ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

Зайд ибн Аслам ривоят қиладилар: «Ибн Умар отамдан Ҳазрат Умарнинг баъзи фазилатлари хусусида сўрабдилар. Шунда отам: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларидан то халифалик Умар ибн ал-Хаттобга ўтгунга қадар (отангиздан кўра) жиддийроқ ва саховатлироқ кимсани кўрмадим», — дебдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи, ва салламга Қиёмат хусусида савол бериб: «Қиёмат қачон?» — деди. Жаноб Расулulloҳ (унга): «Қиёматга қандай ҳозирлик кўриб қўйгансан?» — дедилар. У: «Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига бўлган муҳаббатимдан бўлак ҳеч қандай тайёргарлигим йўқ», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен ўзинг севганлар бирлан биргасан», — дедилар. Биз Жаноб Расулulloҳнинг «Сен ўзинг севганлар бирлан биргасан» деган гапларига қувонганчалик ҳеч нарсага қувонмаган эрдик. Мен ҳам Жаноб Расулulloҳни, Ҳазрат Абу Бакр ва Ҳазрат Умарни севаман. Гарчи мен улар қилган амали солиҳларни қилмаган бўлсам-да, уларга бўлган муҳаббатим туфайли (охиратда) улар бирлан бирга бўлмоғимни орзу қилурман!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан илгариги умматлар орасида гапиргувчилар бўлган эрди. Агар менинг умматим орасида ҳам шундай бир киши чиқса, у Умар бўлур», — дедилар».

Абу Салама (юқоридаги ҳадисни ойдинлаштирмақ учун) қуйидагича қўшимча қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан илгари ўтган Бану Исроилга мансуб кишилар орасида, ўзлари пайғамбар бўлмай туриб, гапирувчи кишилар бўлгандур. Агар менинг умматимдан шундай киши чиқадирган бўлса, у Умар бўлур», — дедилар». (Яъни, бундай кишилар, ўзлари пайғамбар бўлмасалар-да, фаришталар томонидан илҳомлантирилиб, бирор ҳақиқатни каромат қилурлар).

Бу ерда бўри билан чўпон ўртасидаги воқеа хусусидаги ҳадис такроран келтирилган.

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи

ва саллам: «Мен ухлаб ётган эрдим, (тушимда) кўйлак кийиб олган одамлар менга намоеън қилинди. Баъзи кўйлақлар (этаги) кўкракка қадар тушиб турибди, бошқалари эрса (калталигидан) кўкракка ҳам етмайди. Сўнг, менга Умар ибн ал-Хаттоб намоеън қилинди, у (узун) куйлак кийиб олган бўлиб, (этагини) судраб борар эрди», — дедилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, буни нимага йўйдингиз?» — дейишди. Ул зот: «Динга», — дедилар». (Яъни, бу ерда кўйлак динга ташбиҳ қилинган бўлиб, у одам авратини ёпиб, шармандалиқдан асрагани каби, дин ҳам одамни парвардигор олдида шармисор бўлмоқдан ҳамда жаҳаннам ўтидан сақлағайдур).

Бу ерда Жаноб Расулulloҳ қудуқ ичига оёқларини осилтириб ўлтирганларида Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳум икки ёнларига, Ҳазрат Усмон эрсалар рўпараларига келиб ўлтирганлари ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

Абдуллоҳ ибн Ҳишом: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умарнинг қўлларини ушлаб туриб (гаплашаётганларида) ёнларида эрдик», — дейдилар.

Мисвар ибн Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар яраланганларида жароҳатлари қаттиқ азоб бера бошлади. Шунда Ибн Аббос ул кишидаги безовталиқни кўриб: «Эй мўминлар амири, бошингизга шундай мусибат тушган эркан, (сабр қилингиз!), агар ажалингиз етган бўлса, (охиратингиздан) хавотир олмоғингизга ўрин йўқ, ахир сиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалиқ қилдингиз, саҳобалиқ қилганда ҳам, жуда яхши саҳобалиқ қилдингиз. Сўнг, сиз ул зотдан айрилиб қолдингиз, ул зот сиздан рози бўлиб кетдилар. Кейин, сиз Абу Бакр разияллоҳу анҳуга саҳобалиқ қилдингиз, саҳобалиқ қилганда ҳам, жуда яхши саҳобалиқ қилдингиз. Сўнг, сиз ул кишидан (ҳам) айрилиб қолдингиз, ул киши сиздан рози бўлиб кетдилар. Кейин, сиз уларга (яъни, Ҳазрат Усмон ва Ҳазрат Алига) ҳамсуҳбат бўлдингиз, ҳамсуҳбат бўлганда ҳам, жуда яхши ҳамсуҳбат бўлдингиз. Агар сиз уларни тарк этиб, улар сиздан айрилиб қолсалар, сиздан рози бўлиб қолгайлар», — дедилар. Ҳазрат Умар (Ибн Аббосга жавобан): «Сен менга айтган гапларинг, яъни Жаноб Расулulloҳга саҳобалиқ қилганим ҳамда ул зотнинг мендан рози бўлиб кетганлари — бу Оллоҳ таолонинг менга қилган инояту марҳаматидур. Сенинг менга айтган кейинги гапинг, яъни Ҳазрат Абу Бакрга саҳобалиқ қилганим ҳамда ул кишининг мендан рози бўлиб кетганлари ҳам Оллоҳ таолонинг менга қилган инояту марҳаматидур. Аммо, сен кўриб турган мендаги безовталиқ (сен ўйлаганча жароҳатим оғриғидан эрмас, балки) сен ва сенинг дўстларинг (келажаги хусусида) хавотирланаётганимдандур. Оллоҳ таоло ҳақи, агар менинг Ер куррасидек олтиним бўлганда ҳам, уни (охиратда) Оллоҳ таолонинг азобидан халос бўлмоғим учун берган бўлур эрдим!» — дедилар».

8-боб. Усмон ибн Аффон разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки «Рума» қудуғини қазиса (сотиб олса), унга жаннат насиб бўлғусидур» — деб айтганларида ўшал қудуқни Ҳазрат Усмон қазиганлар (сотиб олганлар). Шунингдек, Жаноб Расулulloҳ: «Кимки Усра (ғазотига) қўшин тайёрласа, унга жаннат насиб бўлғусидир» — деб айтганларида ҳам (ўшал ғазотга) Ҳазрат Усмон қўшин тайёрлаганлар.

Бу ерда Жаноб Расулulloҳ қудуқ ичига оёқларини осилтириб ўлтирганларида Абу Бакр ва Умар разияллоҳу анҳумо икки ёнларига, Ҳазрат Усмон эрсалар рўпараларига келиб ўлтирганлари ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

Осим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир сув бўйида тиззаларини очиб (дам олиб) ўлтирган эрдилар. Ҳазрат Усмон келиб қоддилар. Шунда ул зот тиззаларини ёпиб олдилар». (Бу ерда Жаноб расулulloҳнинг нақадар ҳаёли эканликларига ҳамда ул зотнинг Ҳазрат Усмонга нисбатан ҳурматлари баланд эканлигига ишора қилинади).

Убайдуллоҳ ибн Адий ибн ал-Хиер ривоят қиладилар: «Мисрар ибн Махрама ва Абдурахмон ибн ал-Асвад ибн Абду Яғус менга: «Усмонга биродарлари Валидни (афв этмоқларини сўраб) гапирмоғинга сенга нима монёлик қилади? Одамлар унинг ёнини олиб, кўп гапираётирлар», — дейишди. Шунда мен Ҳазрат Усмонга гапирмоққа жазм қилдим. Ул киши намозга чиққанларида: «Менинг сизда бир маслаҳатли ишим бор», — дедим. Ул киши: «Сендан бир маслаҳатли гап чиқармиди?!» — дедилар. Мен (тарвузим кўлтиғимдан тушиб) улар иккаласининг олдига қайтиб бордим. Сўнг, Ҳазрат Усмон ортимдан бир одамни юбордилар, мен Ҳазрат Усмоннинг олдларига қайтиб бордим. Шунда ул киши: «Қандай маслаҳатли ишинг бор эрди?» — дедилар. Мен: «Дарҳақиқат, Оллоҳ субҳонаҳу Муҳаммад саллalloҳу алайҳи ва салламни ҳақ (дин) бирла юборгандур ва ул зотга Китоб (Қуръон) нозил қилгандур. Мен эрсам, Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули даъватига ижобат қилиб, икки бор ҳижрат қилдим, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилдим ҳамда ул зотнинг йўлларини маҳкам тутдим. Одамлар Валиднинг ёнини олиб, кўп гапираётирлар», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Ўзингни Жаноб Расулulloҳга тенг қилаётирсанми?!» — дедилар. Мен: «Йўқ, асло! Аммо, (мен) ичкарида ўлтирадиган бокира қиз висолига етишган киши янглиғ ул зотнинг билимларидан баҳраманд бўлганман», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Амр, баъд: дарҳақиқат, Оллоҳ таоло Муҳаммад саллalloҳу алайҳи ва салламни ҳақ (дин) бирла юборган бўлиб, мен (ҳам сен каби) Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули даъватига ижобат қилганман, Оллоҳ таоло ул зот бирлан нимаики юборган бўлса, ўшанга иймон келтирганман, сен айтганингдек, икки бор ҳижрат қилганман, ул зотга саҳобалик ҳамда байъат қилганман. Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигор пайғамбаримизни вафот эттиргунига қадар ҳам ул зотга на осийлик ва на алдамчилик қилдим! Сўнг, (пайғамбаримизга байъат қилиб, қандай ихлос бирлан саҳобалик қилган бўлсам), Абу Бакрга (байъат қилиб, худди шундай ихлос бирла саҳобалик қилдим). Кейин, Ҳазрат Умарга ҳам шундай қилдим. Сўнг, ўзим халифа бўлдим. (Қани, айтчи, уларнинг ҳуқуқлари каби ҳуқуққа эгаманми, йўқми?!» — дедилар. Мен: «Ҳа, эгасиз», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Сизлар хусусингизда мен эшитаётган гаплар қандай гап бўлди?! Аммо, сенинг Валид ҳақида қилган илтимосинг хусусига кел-сақ, иншооллоҳ, биз уни қилган гуноҳига яраша жазолагаймиз!» — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Алини чақириб, Валидга дарра урмоқни буюрдилар. Ул киши Валидга саксон дарра урдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (ҳаётлик) вақтларида (саҳобалардан) ҳеч кимни Абу Бакр ас-Сиддиққа тенглаштирмас эрдик. Кейинги ўринда Ҳазрат Умар, ундан кейинги ўринда Ҳазрат Усмон турардилар. Сўнг, ул зотнинг саҳобаларини бир-бирларидан афзал кўрмай қўйдик».

Усмон ибн Мавҳиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Миср аҳлидан бўлмиш бир киши Байтуллоҳни тавоф қилди. Сўнг, (ўзаро суҳбатлашиб ўлтирган) бир қавмни кўриб: «Анави қавм (кишилар) ким?» — деб сўради. Бир киши: «Улар Қурайш қабиласидан», — деди. Мисрлик: «Уларнинг оқсоқоли ким?» — деб сўради. Одамлар: «Абдуллоҳ ибн Умар» — деб жавоб қилишди. Мисрлик: «Эй Ибн Умар, мен сиздан бир нарса хусусида сўрайман, менга жавоб берингиз! Уҳуд ғазоти куни Усмоннинг қочганини билурмисиз?» — деди. Ибн Умар: «Ҳа», — дедилар. Мисрлик: «Усмоннинг Бадр ғазотида бўлмаганини ҳамда унинг мағлубиятини кўрмаганини ҳам билурмисиз?» — деди. Ибн Умар: «Ҳа», — дедилар. Мисрлик: «Усмоннинг

Байъатур-ризвонда бўлмаганини ҳам билурмисиз?» — деди. Ибн Умар: «Ҳа», — дедилар. Шунда мисрлик: «Оллоҳу акбар!» — деди. Ибн Умар бундай дедилар: «Бери кел, сенга тушунтириб берайин! Ҳазрат Усмоннинг Уҳуд куни қочганлари рост. Гувоҳлик бераманки, Оллоҳ таоло ул кишини афв этиб, гуноҳларини кечирди. [Бу Оллоҳ таолонинг «Икки жамоат тўқнашган куни ораларингиздан чиқиб, (жанг майдонини ташлаб) қочган кишиларни шайтон ўзлари қилган айрим гуноҳлари туфайли йўлдан оздирди. Бас, Оллоҳ таоло уларни афв этиб, гуноҳларини кечирди» деган ояти каримасида айтилгандур. «Оли Имрон» сураси, 155-оят]. Ҳазрат Усмоннинг Бадр ғазотида бўлмаганларининг боиси шуки, Жаноб Расулulloҳнинг қизлари ул кишининг хотинлари бўлиб, бетоб эрди. Шунинг учун Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Усмонга Бадр ғазотидан қолишни амр қилдилар. Жаноб Расулulloҳ ўшанда Ҳазрат Усмонга: «Сизга Бадрда иштирок этганлардан бирининг ажри ва ўлжаси берилгай» — деб эрдилар. Энди, Ҳазрат Усмоннинг Байъатур-ризвонда бўлмаганлари хусусига келсак, агар Маккада Ҳазрат Усмондан кўра азизроқ киши бўлганда, Жаноб Расулulloҳ ул кишининг ўрнига ўшал одамни Маккага юборган бўлур эрдилар. (Яъни, Ҳазрат Усмон: «Жаноб Расулulloҳ Маккага урушиш учун эмас, балки умра қилгани келаётирлар» — деб Қурайш аҳлига маълум қилишлари керак эрди). Байъатур-ризвон эрса, Ҳазрат Усмон Маккага кетганларидан сўнг бўлгандур. Жаноб Расулulloҳ (байъат вақтида) ўнг қўлларини кўрсатиб: «Мана бу қўл — Усмоннинг қўлидур» — дедилар-да, (чап қўлларига) урдилар. Сўнг: «Бу байъат — Усмоннинг (ўрнига) қилинган байъатдур» — деб айтдилар. Кейин, Ибн Умар (шу гапларни мисрликка айтгач): «Мана шу жавобларимни (қулоғингга қуйиб) олгин-да, ҳозироқ бу ердан жўнаб қол!» — дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд тоғига кўтарилдилар, Абу Бакр, Умар ва Усмон ҳам ул зот бирлан бирга эрдилар. Шунда Уҳуд тоғи (уларнинг муборак қадамлари қўйилганидан беҳад хушнуд бўлганидан) титраб кетди. Жаноб Расулulloҳ (менимча, оёқлари бирлан тепсиниб): «Эй Уҳуд, тек тур! Устингда пайғамбар, Сиддиқ (ҳамиша ростгўй Абу Бакр) ва икки шаҳид (яъни, Ҳазрат Умар ва Усмон)дан бўлак ҳеч ким йўқ», — дедилар. (Жаноб Расулulloҳ «икки шаҳид» дейиш бирлан Ҳазрат Умар ва Усмоннинг келгусида шаҳид бўлажакларини башорат қилдилар)».

9-боб. (Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобнинг вафотларидан кейинги) байъат ҳақидаги ҳамда Усмон ибн Аффонни (халифа қилиб сайлашга) келишилгани хусусидаги қисса. Бу қиссада Умар разияллоҳу анҳуга қилинган қотиллик ҳақида ҳам баён қилинади.

Амр ибн Маймун разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳуни шаҳид бўлишларидан бир неча кун илгари Мадинада кўрдим. Ул киши Ҳузайфа ибн Ал-Йамон бирлан Усмон ибн Ҳунайфни тўхтатиб: «Қандай қарорга келдингизларми (ёки) сизлар Ердек кўтариб бўлмайдирган бир оғир юмушни ўз зиммаларингизга олиб қўймоғингиздан чўчиётирсизларми?!» — дедилар. Улар: «Биз (бу оғир) юмушни (шундай) бир (муҳим) иш учун ўз зиммамизга олдикким, у улуғ фазилатга молик бўлганидан тоқат қиларлидур», — дейишди. Ҳазрат Умар: «Ўйлаб кўрингизлар, тағин Ердек кўтариб бўлмайдирган бир оғир юмушни зиммангизга олиб қўйган бўлмангизлар!» — дедилар. Улар: «Йўқ, ундай эмас», — дейишди. Ҳазрат Умар: «Агар Оллоҳ таоло мени саломат сақласа, Ироқ аҳли беваларини (Ислонни қабул қилиб, мусулмонларга турмушга чиқмоққа) даъват қилурманким, мендан кейин сира эркакка (эрга) муҳтож бўлмагайлар», — дедилар. Аммо, шул воқеадан тўрт кун ўтмай, ул киши шаҳид бўлдилар.

Ҳазрат Умар шаҳид бўладирган куннинг тонгида мен (масжидда) турган эрдим, мен бирлан ул кишининг ўртамизда Абдуллоҳ ибн Аббосдан бўлак кимса йўқ эрди. Ҳазрат Умарнинг одати

шарифлари шундай эрдик, икки сафни оралаб ўтаётим: «Сафларни тўғрилангизлар, ораларингизда бўш жой қолмасин!» — дер, сўнг олдинга ўтиб такбир айтар эрдилар. Ўшал куни эрса масжидга киргач, одамлар йиғилсин деб биринчи ракъатда, менимча «Юсуф» ёки «Наҳл» ёхуд шунга ўхшаш (узунроқ) бир сурани қироат қилдилар. «Кейин, «Оллоҳу акбар!» деб рукуъ қилишлари бирланок «Мени ўлдирди!» ёки «Мени бир ит еди!» деяётганларини эшитдим. Шунда бир ажамий қул Ҳазрат Умарга ханжар урган бўлиб, намозхонлар орасидан отилиб чиқди-да, ўнгу сўлида учраган ҳар бир одамга ханжар санча бошлади. Шу тариқа у ўн уч кишини жароҳатлади, улардан еттитаси ўлди. Бу ҳодисани кўриб турган мусулмонлардан бири бурнусини (чопонини) ечиб унинг устига ташлади. Шунда бояги қотил қўлга тушганини фаҳмлаб, ўзини ўзи ханжар уриб ўлдирди. Ҳазрат Умар (йиқилиб кетмаслик учун) Абдурраҳмон ибн Авфнинг қўлини ушладилар. Мен кўрган фожиани Ҳазрат Умарнинг ортларида турганларгина кўрган бўлиб, улар ул кишининг олдиларига келишди. Аммо, масжид атрофидагилар (яъни, орқадаги сафларда турганлар) бундан беҳабар эрдилар. Улар Ҳазрат Умарнинг овозлари эшитилмай қолганига ҳайрон бўлишиб: «Субҳоналлоҳ! Субҳоналлоҳ!» — дейишар эрди. Кейин, Ҳазрат Умар Абдурраҳмон ибн Авфни имомликка ўтказдилар. Абдурраҳмон ибн Авф намозхонларга имомлик қилиб, тезда намозни тугатдилар. Намозхонлар масжиддан чиқиб кетгач, Ҳазрат Умар: «Эй Ибн Аббос, мени ким ўлдирганини (яъни, менга ким суиқасд қилганини) билиб кел!» — дедилар. Ибн Аббос чиқиб кетиб, бир оздан сўнг қайтиб келди-да: «Сизга суиқасд қилган Муғийранинг (насроний) қули эркан», — деди. Ҳазрат Умар: «Ас-Сунуъми?» — дедилар. Ибн Аббос: «Ҳа», — деди. Ҳазрат Умар: «Уни Оллоҳ таоло ҳалок қилди. Мен унга амри маъруф қилган эрдим. Оллоҳ таолога шукрим, у мени мусулмоннинг қўли бирлан ўлдирмади! (Эй Ибн Аббос), сен ва сенинг отанг Мадинада улужларнинг (яъни, араб бўлмаган кофир қулларнинг) кўп бўлмоғини истар эрдингизлар!» — дедилар. Дарҳақиқат, Ибн Аббосда бундай қуллар бошқалардагидан кўра кўпроқ эрди. Шулар боисдан Ибн Аббос: «Агар истасангиз, уларни ўлдирамиз», — деди. Ҳазрат Умар: «(Ота-бола иккалангиз) ўз тилларингиз бирлан: («Мадинада ажамий қулларни кўпайтирайлик») — деб айтганингиздан кейинги бу гапинг ёлғондур. (Энди, бўлар иш бўлди), ўз қиблаларингизга қараб намозларингизни ўқийверингизлар, ҳажларингизни адо этаверингизлар!» — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Умарни уйларига олиб кетишди, биз ҳам бирга бордик. Одамлар бошига илгари бундай мусибат тушмаган бўлиб, ўшал кунлари баъзилар: «Ҳеч нима қилмайди, тузалиб кетадилар», — деса, баъзилар: «Мен ул кишидан хавотирдаман» — дер эрди. (Ҳазрат Умарнинг қошларига табиб олиб келишгач), у ул кишига шарбат ичириб эрди, қоринларидан (яъни, қоринларидаги жароҳат ўрнидан) чиқди, сўнг сут ичириб эрди, жароҳатларидан (яъни, орқаларидаги жароҳат ўрнидан) чиқди. Шундан билишдики, ул кишининг ўлимлари яқин эркан. Кейин, биз Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кирдик. Шунда одамлар келишиб, ул кишига тасалли-ю ҳамдардлик изҳор қилишди. Сўнг, бир (ансорий) йигит кириб келиб: «Ё мўминлар амири, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилганингиз ҳамда Исломда ўзингиз билган шижоаткорлигингиз туфайли Оллоҳ таоло сизга (жаннати эканлигингиз хусусида) қилган башоратидан хурсанд бўлингиз! Кейин, сиз адолат бирла халифалик қилдингиз, бунинг устига, мана сизга шаҳидлик ҳам насиб этиб турибди», — деди. Ҳазрат Умар: «Шояд шундай бўлса! Эй жияним, аммо булар менинг на (Оллоҳ таоло олдидаги ҳисоб-китобим) ва на (унинг бандасига берадирган қарзим) учун кифоя қилмас!» — дедилар. Сўнг, бояги йигит иштонини ерда судраганча чиқиб кетаётган эрди, Ҳазрат Умар: «Уни ҳузуримга қайтарингизлар!» — дедилар. У қайтиб келгач, Ҳазрат Умар: «Эй жияним, кийимингни кўтариб олгил, чунки шундай қилсанг, кийимингни кўпроқ асраган ва парвардигорингдан кўпроқ қўрққан бўлурсан. Эй Абдуллоҳ ибн Умар, қара-чи, қанча қарзим бор эркан?» — дедилар. Сўнг, ҳисоблаб чиқишиб эрди, саксон олти минг ёки шунга яқин қарзлари борлиги маълум бўлди. Шунда Ҳазрат Умар (ўғилларига): «Агар (қарзимни узишга) Умар оиласининг мол-мулки етса, тўла, башарти етмаса, Бану Адий ибн Каъб қабиласидаги (қариндошларимдан) сўра, мободро уларнинг мол-мулклари ҳам етмаса,

унда Қурайшдаги (қариндошларимдан) сўра, аммо уларни ўзгалар қошига бормоққа мажбур қилма, (қариндошларим берган) мол-мулкнигина қарзимга тўла! Ҳозир эрса, мўминлар онаси Оиша разияллоҳу анҳонинг ҳузурларига боргил-да: «(Отам) Умар сизга салом айтиб юбордилар, деб айтгил, аммо мўминлар амири салом айтдилар, деб айтмагил, чунки мен бугундан эътиборан мўминларнинг амири эрмасман. Сўнг, (отам) Умар ибн ал-Хаттоб икки дўстлари ёнига дафн қилинмоқларига сиздан ижозат сўраётирлар, деб айтгил!» — дедилар. Кейин, ўғиллари Оиша онамизнинг остоналарига бориб, ул ердагиларга салом бергач, ичкарига кирмоққа изн сўрадилар. Сўнг, ичкарига кириб, Оиша онамизнинг йиғлаб ўлтирганларини кўрдилар. ўғиллари: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб сизга салом айтиб юбордилар, икки дўстлари (яъни, Жаноб Расулulloҳ бирлан Ҳазрат Абу Бакр)нинг ёнларига дафн қилинмоқларига сиздан ижозат сураётирлар», — дедилар. Оиша онамиз: «Мен буни (яъни, ўзимнинг улар ёнига дафн қилинмоғимни) орзу қилар эрдим, аммо бугун бунга ўзимдан кўра Ҳазрат Умарни муносиброқ кўрурман», — дедилар. Ибн Умар қайтиб келганларида «Абдуллоҳ ибн Умар келди» деб Ҳазрат Умарга маълум қилишди. Шунда Ҳазрат Умар: «Мени (яъни, бошимни ёстикдан бир оз) кўтарингизлар!» — дедилар. Бир киши қадларини кўтариб, суяб турди. Ҳазрат Умар: «Қандай жавоб келтирдинг?» — дедилар. Ибн Умар: «Эй мўминлар амири, сиз истаган жавобни келтирдим, ул муҳтарама ижозат бердилар», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таолога шукр, менинг учун бундан (икки дўстим ёнига дафн қилинмоғимдан) кўра муҳимроқ нарса йўқ эрди! Агар вафот қилсам, тобутимни кўтариб (Оиша онамизнинг ҳузурларига олиб борингизлар), сўнг сен (Абдуллоҳ) салом бергил-да: «Умар ибн ал-Хаттоб (икки дўстлари ёнига дафн қилинмоқларига) ижозат сураётирлар» — деб айтгил! Агар рухсат берсалар, (мени уларнинг ёнларига) дафн қилингизлар, башарти рухсат бермасалар, унда мени муслмонларнинг (оддий, умумий) мазорига олиб бориб дафн қилингизлар!» — дедилар. Кейин, мўминлар онаси Ҳафса бир неча аёллар бирлан бирга келдилар. Улар биз (эркаклар)ни кўргач, ташқарида қолишди. Ҳафса эрсалар, ёлғиз ўзлари Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кириб, бирмунча вақт тепаларида йиғлаб ўлтирдилар. Сўнг, эркаклардан изн сураб, улар турган хонага кирдилар, биз ул муҳтараманинг ичкарида йиғлаётган овозларини эшитиб турдик. Саҳобалар Ҳазрат Умарга: «Эй мўминлар амири, васият қилиб бирор кишини ўрнингизга халифа қилиб қолдилингиз!» — дейишди, Ҳазрат Умар: «Мен бу ишга (яъни, халифаликка) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафотлари олдида розилиklarини билдирган ўшал кишилардан кўра ҳақлироқ бирор одамни томадим. Жаноб Расулulloҳ ўшанда Али, Усмон, Зубайр, Талҳа, Саъд ва Абдурраҳмонни тилга олган эрдилар. (Ўғлим) Абдуллоҳ ибн Умар эрса, (менинг олдимда «халифаликни талаб қилмайман» деб) сўз беради. Унинг (халифалик хусусида) ҳеч қандай ҳақ-ҳуқуқи йўқ бўлиб, (менинг бу васиятим) унинг учун (халифаликни талаб қилмоқдан тийиб тургувчи) бир (улуғ) ҳайъат (обрули сиймо) кабидур. Агар халифалик Саъдга насиб этса, бу Оллоҳ таолонинг иродасидур. Башарти насиб этмаса, қайси бирингиздир халифа бўлсангиз, ўз ишингизда унга суянингиз. Чунки, мен унинг ожизлигу хиёнат қилганини сира билмайман», — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Умар яна бундай деб айтдилар: «Менинг ўзимдан кейинги халифага қиладирган васиятим шуки, аввалги (биринчи) муҳожирларнинг ҳақ-ҳуқуқларини эътироф қилиб, уларнинг иззату ҳурматларини жойига қўйсин! Мен унга яна бундай деб васият қилурман: «Мадина ва иймонни қалбларига жо қилган ансорларга яхшилик қилсин, уларнинг яхши ишларини қабул қилиб, ёмон ишларини кечирсин! Мен унга яна бундай деб васият қилурман: шаҳар аҳлига яхшилик қилсин, чунки улар Ислом таянчи, мол йиғувчи ва душманга қирон келтиргувчи бўлиб, улардан, агар рози бўлсалар, ортиқча молларигина олинади. Мен унга яна бундай деб васият қилурман: бадавийларга яхшилик қилсин, чунки улар арабларнинг илдизи ва Ислом ўзаги бўлиб, уларнинг сархил бўлмаган молларидан олиниб, фақирларига қайтарилади. Мен унга яна бундай деб васият қилурман: Оллоҳ таоло ва унинг Расули зиммасидаги (яъни, зиммийлар бирлан муслмонлар ўртасидаги) аҳдномага вафо қилсин, зиммийларни ҳимоя қилсин, уларга тоқатлари етадирган юкнигина юклангизлар!».

Ҳазрат Умар (юқоридаги васиятларини айтгач), қазо қилдилар. Биз тобутларини кўтариб (Оиша онамизнинг ҳужралари томон) йўлга тушдик. Етиб борганимизда Абдуллоҳ ибн Умар ул муҳтарамга салом бердилар, сўнг: «Умар ибн ал-Хаттоб (икки дўстлари ёнига дафн қилинмоқларига) изн сураётирлар», — дедилар. Оиша онамиз: «Ул кишини (ёки тобутни ҳужрамга) олиб кираверингизлар!» — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умарнинг жасадлари (Оиша онамизнинг ҳужраларига) олиб кирилиб, икки дўстлари ёнига дафн этилди.

Дафн маросими тугагач, (Жаноб Расулуллоҳ рози бўлиб кетган) ўшал (олти кишидан иборат) гуруҳ (яъни, Усмон, Али, Талҳа, Зубайр, Абдурраҳмон ибн Авф ва Саъд ибн Ваққос) бир ерга тўпланишди. Шунда Абдурраҳмон: «(Ўртада ихтилоф чиқмаслиги учун) ишларингизни ўзларингиздан уч (кишига) тайинлангизлар (яъни, ораларингиздан уч кишини халифаликка номзод этиб танлангизлар)», — дедилар. Зубайр: «Мен Алини номзод этиб танладим», — дедилар. Талҳа: «Мен Усмонни номзод этиб танладим», — дедилар. Саъд эрсалар: «Мен Абдурраҳмон ибн Авфни номзод этиб танладим» — деб айтдилар. Абдурраҳмон (ўзлари халифаликка сайланишдан воз кечгач, Ҳазрат Али бирлан Ҳазрат Усмонга юзланиб): «Иккингиздан қайси бирингиз халифалик мансабига ҳалоллик бирлан эришсангиз, Оллоҳ таоло бирлан Ислом сизни ўз паноҳига олур ҳамда мусулмонлар сизни ўзларининг энг афзали деб билурлар», — дедилар. Шунда иккала шайх (яъни, Ҳазрат Усмон ва Ҳазрат Али) индашмади. Абдурраҳмон уларга: «Уни (яъни, халифалик сайловига раҳбарлик қилмоқни) менга (ишониб) топширурсизларми? Оллоҳ таоло шохиддурким, мен сизлардан бирингизни афзал кўриб, қасам ичмасман!» — дедилар. Иккаларари: «Ҳа», — дейишди. Шундан сўнг, Абдурраҳмон иккаларидан бирининг (яъни, Ҳазрат Алининг) қўлларини ушлаб: «Сизнинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қариндошлигингиз ҳамда Исломда ўзингиз билган шижоаткорлигингиз мавжуддур. Оллоҳ таоло сизни ўзи назорат қилиб турибди, агар мен сизни халифаликка сайласам, адолат қилгайсиз ва агар Усмонни сайласам, қулоқ солиб, итоат этгайсиз», — дедилар. Сўнг, иккинчилари (яъни, Ҳазрат Усмон) бирлан холи қолиб, ул кишига ҳам худди шу гапларни айтдилар. Абдурраҳмон ҳар иккаларининг ваъдаларини (қатъий сўзларини) олгач, Ҳазрат Усмонга: «Эй Усмон, кўлингизни кўтарингиз!» (яъни, «берингиз!») — дедилар-да, ул кишига байъат қилдилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Али ҳам ул кишига байъат қилдилар, Мадина аҳли ҳам бирма-бир кириб ул кишига байъат қилишди».

10-боб. Али ибн Абу Толиб ал-Қураший ал-Ҳошимий Абул-Ҳасан разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Алига: «Сен мендан ва мен сендандурман», — деганлар.

Ҳазрат Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Алидан рози бўлиб бу дунёдан кўз юмдилар», - дейдилар.

Саҳл ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен эртага байроқни шундай кишига берурманки, Оллоҳ таоло унинг қўли бирлан (Хайбарни) фатҳ қилур», — дедилар. Шунда барча саҳобалар «Байроқни менга берармиканлар» деган умидда ўринларидан сапчиб туришди. Кейин, эртасига эрталаб ҳар бирлари «Байроқни менга берармиканлар» деган умидда яна ул зотнинг ҳузурларига боришди. Жаноб Расулуллоҳ: «Али қаерда?» — деб сурадилар. Саҳобалар: «Кўзлари оғриб қолибди», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ Ҳазрат Алини чақириб келмоқни амр қилиб эрдилар, ул кишини чақириб келишди. Кейин, ул зот Ҳазрат Алининг кўзларига тупирдилар, шунда ул кишининг кўзлари илгари ҳеч нарса бўлмагандек тузалиб қолди. Ҳазрат Али: «(Ё Расулаллоҳ), биз каби мусулмон бўлгунларига қадар уларга қарши жанг қилурмиз!» — дедилар. Жаноб

Расулulloх: «Ошиқма, аввал уларнинг ерларига боргил, сўнг уларни Исломга даъват қилиб, нима қилмоқлари лозимлигини тушунтиргил! Оллох таоло ҳақи, агар сен туфайли бир киши бўлса ҳам ҳидоят топса, бу сенинг учун энг сархил туялар подасига эга бўлмоғингдан кўра афзалроқдур!» — дедилар».

Салама (ибн ал-Акваъ) разияллоху анху ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али Хайбар ғазотига Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламдан кечикиброқ чиққан эрдилар. Чунки, кўзлари оғриб қолган бўлиб, ўшанда: «Мен (Хайбарга) Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламдан кечикиброқ чиқурман» — деб айтгандилар. Кейин, Ҳазрат Али йўлга тушиб, Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламга етиб олгандилар. Оллох таоло тонггида (Хайбарни) фатҳ қилган кечанинг (куннинг) кечки пайти бўлганда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Эртага байроқни Оллох таоло ва унинг Расули севган кишига берурман», — дедилар ёки «Эртага байроқни Оллох таоло ва унинг Расули севган киши олур» ёхуд «Эртага байроқни Оллох таолони ва унинг Расулини севган кишига берурман, Оллох таоло унинг қўли бирлан (Хайбарни) фатҳ қилур» деб айтган бўлишлари ҳам мумкин. Кейин, (эртасига эрталаб Жаноб Расулulloх) бизга Алини чақириб келмоқни амр қилдилар. Биз Али келмасалар керак, деб турганимизда, одамлар: «Ана,) Али келдилар» — деб қолишди. Жаноб Расулulloх байроқни Алига бердилар, Оллох таоло ул кишининг қўллари бирлан (Хайбарни) фатҳ қилди».

Абу Ҳозим разияллоху анху ривоят қиладилар: «Бир киши Саҳл ибн Саъднинг қошига келиб: «Фалончи минбар олдида туриб Алини «Эй Абу Туроб!» деб чақирди» — дея кулди. Саҳл: «Оллох таоло ҳақи, Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламгина Алини шундай деб атаганлар. Али учун бундан маҳбуброқ исм бўлмаган», — дедилар. Кейин, мен шул хусусдаги ҳадисни айтиб бермоқни Саҳлдан илтимос қилдим. Саҳл: «(Бир кун) Али Фотиманинг ҳузурларига кирдилар. (Иккалалари айтишиб қолгач), Али масжидга чиқиб, ул ерда чўзилиб етиб олдилар. Жаноб Расулulloх (Фотимадан): «Амакингнинг ўғли (яъни, эринг) қаерда?» — деб сўрадилар. Фотима: «Масжиддалар», — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloх Алининг олдиларига бориб қарасалар, ул кишининг чопонлари елкаларидан тушиб, орқалари туфроқ бўлиб етибди. Шунда Жаноб Расулulloх Алининг орқаларига теккан туфроқни қоқа туриб: «Ўлтиравер, эй Абу Туроб!» (яъни, «Ҳамма ёғи туфроқ, туфроқли») — деб икки бор айтдилар», — деди».

Саъд ибн Убайда разияллоху анху ривоят қиладилар: «Бир киши Ибн Умарнинг қошларига келиб, «Бирор амали солиҳ қилганми ўзи?!» деган маънода Ҳазрат Усмон ҳақларида суриштирди. Ибн Умар унга: «Нима, ул киши сенга бирор ёмонлик қилаётирларми, дейман-а?!» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Ибн Умар: «Оллох таоло бурнингни ерга ишқасин!» — деб қарғандилар. Кейин, у яна «Бирор амали солиҳ қилганми ўзи?!» деган маънода Ҳазрат Али хусусларида ҳам суриштирди. Ибн Умар унга тагин: «Нима, ул киши сенга бирор ёмонлик қилаётирларми, дейман-а?!» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Ибн Умар: «Анави уй ўшал кишининг уйлари бўлиб, у Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг уйлари ичида энг яхшисидур», — дедилар. Сунг: «Нима, ул киши сенга бирор ёмонлик қилаётирларми, дейман-а?!» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Ибн Умар: «Оллох таоло бурнингни ерга ишқасин! Йўқол бу ердан! Қудратинг етса, кучингни менга кўрсат!» — дедилар». (Яъни, «Уларга тил теккизма, менинг хусусимда қўлингдан келганини қил, сенга нимаики деган бўлсам, бариси ҳақиқатдур, ҳақиқатгўй одам эрса, бировларнинг ўзи хусусида айтган ярамас гапларига сира парво қилмас!» — дедилар).

Али разияллоху анху ривоят қиладилар: «Фотима алайҳоссалом ёрғучоқ (қўл тегирмони) қўллари қавартириб юбораётганидан нолиди. Шу кезларда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва

салламга бир қанча асирлар келтирилган бўлиб, Фотима алайҳоссалом улардан бирини ўзига хизматкорликка сўрамоқ ниятида ул зотнинг ҳузурларига борди. Аммо, ул зотни тополмагач, Оиша разияллоҳу анҳога учраб, не мақсадда келганини айтди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларига келгач, Оиша разияллоҳу анҳо Фотима алайҳоссаломнинг келиб кетганини ул зотга хабар қилдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни келганларида биз аллақачон ўрнимизга кириб ётган эрдик. Мен ўрнимдан тураман деб эрдим, ул зот: «Ётаверингизлар!» — дедилар-да, иккаламизнинг ўртамызга кириб ўлтирдилар. Шунда мен ул зотнинг кўкрагимга тегиб турган муборак оёқларининг совқотиб кетганини сездим. Жаноб Расулulloҳ: «Ўзларингиз мenden сўраган нарсдан кўра хайрлироқ нарсани сизларга ўргатайинми?» — дедилар. (Биз: «Ҳа», — дедик). Ул зот: «Агар ўрнингизга кириб ётсангизлар, ўттиз турт марта такбир, ўттиз уч марта тасбиҳ ва ўттиз уч марта ҳамд айтингизлар, бу сизлар учун хизматкордан кўра хайрлироқдур!» — деб марҳамат қилдилар».

Иброҳим ибн Саъднинг оталари ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Алига: «Сен менинг олдимда Ҳоруннинг Мусо алайҳиссалом олдиларида тутган ўринлари каби ўрин тутмоғингга рози бўлмайсанми?!» — дедилар».

Убайда ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али: «Сизлар илгари қандай ҳукм юритган бўлсангизлар, шундай ҳукм юритаверингизлар, аммо мен одамлар ҳамжиҳат бўлмагунларига қадар ихтилофга қарши курашурман ёки (бу йўлда) дўстларим каби ҳалок (шаҳид) бўлурман», — дедилар. Ибн Сири эрса Ҳазрат Али хусусларида айтилган ривоятларнинг кўпчилигини ёлғон деб ҳисоблар эрди».

11-боб. Жаъфар ибн Абу Толиб ал-Ҳошимий разияллоҳу анҳунинг маноқиблири хусусида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жаъфар ибн Абу Толибга: «Сенинг (қиёфанг ва хулқинг) менинг қиёфам ва хулқимга ухшайди» — деб марҳамат қилганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, одамлар: «Абу Ҳурайра (ҳадисга) бойиб кетди» — деб айтишар эрди. (Ҳадисга бойлигимнинг боиси шуки), мен қорнимни тўйғазиш мақсадида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга дастёрлик қилиб юрар эрдим, на ичкилик ичар ва на ипак кийим кияр эрдим, на бирор қул ва на бирор чўри хизматимни қилмас эрди. (Яъни, Абу Ҳурайра Жаноб Расулulloҳнинг суҳбатларидан баҳраманд бўлиш учун барча дунёвий лаззатлардан воз кечиб ҳамда борига қаноат қилиб, ул зотнинг хизматларини қилиб юрар эрдилар). Азбаройи очлигимдан қорнимга тош боғлаб олар ва (саҳобалардан бирортасига дуч келсам), қорним очлигини фаҳмлаб мени тўйғазармикан, деган ниятда ўзим яхши билсам-да, (Оллоҳ таолонинг «Оли Имрон» сурасидаги) ояти каримасини ўқиб бермоғини сўрар эрдим. Мискинларга энг кўп хайр-эхсон қилгувчи одам Жаъфар ибн Абу Толиб эрдилар. Ул киши доимо бизга мурувват кўрсатиб, уйларида бор нарса бирлан қорнимни тўйғазар эрдилар, ҳаттоки ичида ҳеч вақо йўқ ёғ идишларини олиб чиқсалар ҳам, биз уни ялаб тозалаб қўяр эрдик».

Шаъбий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу, агар Жаъфарнинг ўғилларига салом берсалар: «Ас-Салому алайка, эй Икки қанотлининг ўғли!» — дер эрдилар».

Аббос ибн Абдулмуғталиб разияллоҳу анҳу хусусларидаги хотира

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб, агар қаҳатчилик бўлиб

қолса, (Жаноб Расулulloҳнинг амакилари) Аббос ибн Абдулмутталибнинг номларини ўртага қўйиб Оллоҳ таолодан ёмғир сўрар эрдилар. (Яъни, шояд Оллоҳ таоло Аббос ибн Абдулмутталибнинг Жаноб Расулulloҳга амаки эканликларини юз-хотир қилиб бизга ёмғир юборса, деб умид қилур эрдилар). Ҳазрат Умар: «Ё парвардигоро, биз (Жаноб пайғамбаримиз ҳаётлик вақтларида) ул зотнинг номи шарифларини ўртага қўйиб сендан ёмғир сўрар эрдик, сен ёмғир юборур эрдинг. Энди эрса (ул зот вафот этганлари боисидан) амакиларининг номини ўртага қўяётирмиз, бизга ёмғир юборгил!» — деб илтижо қилур эрдилар. Шунда уларга ёмғир юборилур эрди».

12-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қариндошликлари шарофатлари ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қиалари Фотима алайҳоссаломнинг фазилатлари ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фотима жаннат аҳли аёлларининг саййидасидур» — деб марҳамат қилганлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Фотима алайҳоссалом Оллоҳ таоло Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга урушсиз ато этган мол-мулкдан ўз меросларини сўраб Абу Бакрнинг ҳузурларига Ҳазрат Алини юбордилар. Яъни, Жаноб Расулulloҳнинг Мадина, Фадак ва Хайбардаги садақаларини (ҳеч кимга мерос қилиб қолдирмай, Оллоҳ таоло йўлида садақа қилган ерларини) талаб қилдилар. Шунда Абу Бакр: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз (пайғамбарлар) мерос қолдирмаймиз, биз нимаики қолдирсақ, у садақадур» — деб марҳамат қилганлар. Зеро Муҳаммад хонадони (оиласи) ўшал мол-мулкдан, яъни Оллоҳ таолонинг мол-мулкдан эҳтиёжларига яраша истеъмол қилаверадилар. Мен эрсам, Оллоҳ таоло ҳақи, Жаноб Расулulloҳ ҳаётлик вақтларида унга ўзлари инъом этган мол-мулкнинг заррачасига ҳам кўз олайтирмасман ва мен ул зот уз садақалари хусусида неки қилган бўлсалар, шундай қилурман», — дедилар. Шунда Ҳазрат Али калимаи шаҳодат айтгач: «Эй Абу Бакр, биз сизнинг фазилатингизни билурмиз!» — дедилар-да, ўзларининг Жаноб Расулulloҳга қариндош эрканликларини эслатдилар. Ҳазрат Абу Бакр: «Жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, қариндошларимга оқибат қилганимдан (ён босганимдан) кўра Жаноб Расулulloҳнинг (васиятларига амал қилиб), ул зотга яқин бўлганим менга маҳбуброқдур!» — деб жавоб қилдилар».

Мисвар ибн Маҳрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фотима менинг бир бўлагимдур. Ким уни дарғазаб қилса, мени дарғазаб қилган бўлур» — деб марҳамат қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этган беморликлари вақтида қизлари Фотимани дуо қилиб, унга бир сир айтиб эрдилар, йиғлаб юборди, кейин уни яна дуо қилиб, яна бир сир айтиб эрдилар, кулиб юборди. Мен Фотимадан бунинг боисини сўрасам, у: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ана шу беморликлари вақтида вафот этажакларини қулоғимга айтиб эрдилар, йиғлаб юбордим. Кейин, ул зот яна қулоғимга: «Сен хотин, бола-чақаларим ичида биринчи бўлиб менга эргашурсан»—деб эрдилар, кулиб юбордим», — деди».

13-боб. Зубайр ибн ал-Аввом разияллоҳу анҳунинг маноқиблари хусусида

Ибн Аббос бундай дейдилар: «Зубайр ибн ал-Аввом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаворийлари (ёрдамчилари)дурлар. (Исо алайҳиссаломнинг саҳобалари)

кийимлари оқ бўлгани учун «хаворийлар» деб аталганлар», — дейдилар». («Хаворий» — матони оқ рангга буёвчи ёки оқ кийим кийган кишидур).

Марвон ибн алҲакам ривоят қиладилар: «Усмон ибн Аффон разияллоҳу анҳу бурунларидан кўп қон кетаверганидан ҳаж қилолмай қолдилар. Шунда ул киши васият қилдилар. Кейин, Қурайш қабиласига мансуб бир киши ҳузурларига кириб: «Бирор кишини ўрнингизга халифа қилиб қолдирингиз!» — деди. Ҳазрат Усмон: «Фалончини халифа қилиб қолдирурман», — дедилар. Саҳобалар: «Фалончиними?» — дейишди. Ҳазрат Усмон: «Ҳа», — дедилар. Кейин, Ҳазрат Усмон: «Халифаликка ундан кўра ким лойиқроқ?!» — дедилар-да, жим қолдилар. Сўнг, Ҳазрат Усмоннинг ҳузурларига яна бир киши, менимча Ал-Ҳарас кириб келди-да: «Ўрнингизга халифа қолдирингиз!» — деди. Ҳазрат Усмон: «Фалончини халифа қилиб қолдирурман», — дедилар. Саҳобалар: «Фалончиними?» — дейишди. Ҳазрат Усмон: «Ҳа», — дедилар. Кейин, Ҳазрат Усмон: «Ундан муносиброқ ким?!» — дедилар-да, жим қолдилар. Саҳобалар боя: «Фалончиними?» — дейишганда, менимча, «Зубайрними?» — деб айтишди. Шунда Ҳазрат Усмон: «Ҳа», — дедилар-да, сўнг: «Аммо, жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Зубайр Жаноб Расулulloҳга энг суюкли киши бўлганидан қатъий назар, менинг билишимча, мусулмонларнинг энг яхшисидур» — деб айтдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир пайғамбарнинг ўз хаворийси (ёрдамчиси) бўлган, менинг хаворийим эрса Зубайр ибн ал-Аввомдур» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр ривоят қиладилар: «Аҳзоб куни (мусулмонлар Мадинани мудофаа қилиш учун унинг атрофига хандақ қазиган куни) мен ва Умар ибн Абу Салама аёлларни (яъни, Жаноб Расулulloҳнинг аёлларини) қўриқлаб туришга буюрилдик. Шунда мен (отам) аз-Зубайрнинг отларини миниб олиб Бану Қурайза олдига икки ёки уч марта бориб келганларини кўрдим. (Аёллар олдидан) қайтганимда: «Эй отажон, мен боя сизнинг у ёқдан-бу ёққа бориб келаётганингизни кўрдим», — дедим. Отам: «Шундайми, ростдан ҳам мени кўрдингми, эй болагинам?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Отам бундай дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким Бану Қурайзанинг олдига бориб, улар хусусида менга хабар олиб келур?» — деб эрдилар. Шунда мен (уларнинг олдига) бориб эрдим. Қайтиб келганимда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (менга таҳсину офаринлар билдириб): «Ота-онам сенга фидо бўлсинлар!» — дедилар».

Урва ризияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари Ярмук воқеаси куни аз-Зубайрга: «Душманга ҳамла қилмайсизми, биз ҳам сиз бирлан бирга ҳамла қилур эрдик!» — дейишди. Шунда аз-Зубайр душманга ҳамла қилиб эрдилар, улар ул кишини елкаларига икки бор қилич уриб, ярадор қилишди. Ана шу икки жароҳат оралигида Бадр куни етказилган яна бир (эски) жароҳатнинг ўрни бор эрди. Мен болалигимда ўшал жароҳатлар ўрнига бармоқларимни тиқиб ўйнар эрдим».

14-боб. Талҳа ибн Убайдуллоҳ хусусларидаги ҳадислар

Ҳазрат Умар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салдам вафот қилаётиб ундан (Талҳадан) рози эканликларини айтганлар», — дейдилар.

Абу Усмон: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жанг қилган ўшал айрим кунлари

(Уҳуд кунлари) ул зотнинг ёнларида Талҳа ва Саъддан бўлак ҳеч ким қолмаган эрди», — дейдилар.

Қайс ибн Абу Ҳозим: «Мен Талҳанинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни (жангда) пана қилиб турган қўлларини кўрдим, ўшал қуллари (ўқ тегаверганидан) шол бўлиб қолибди».

15-боб. Саъд ибн Абу Ваққос (Саъд ибн Молик) аз-Зухрийнинг маноқиблари ҳақида

Бану Зухра Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тоғалари [яъни, оналари Оминанинг амакилари (Саъд ибн Абу Ваққос) мансуб бўлган Қурайш уруғи] бўлиб, ул кишининг (асл) номлари Саъд ибн Молиқдур.

Саъд ибн Абу Ваққос (Саъд ибн Молик) разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд куни менга: «Ота-онам сизга фидо бўлсинлар!» — деб айтдилар», — дейдилар.

Саъд ибн Абу Ваққос: «Мен ўзимни учинчи бўлиб Исломга кирганман, деб ҳисоблайман», — дейдилар.

Саъд ибн Абу Ваққос: «Мен Исломга кирган кундан бўлак куни ҳеч ким Исломга кирмади, мен етти кун (Маккада) туриб, Исломга учинчи бўлиб кирдим», — дейдилар.

Саъд ибн Абу Ваққос: «Мен Оллоҳ таоло йўлида биринчи бўлиб ўқ отган арабдурман. Биз (саҳобалар) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғазот қилур эрдик, дарахт баргларида ўзга егулигимиз бўлмас эрди, ҳаттоки баъзи биримизнинг ичимиз туя тезаги ёки қўй қумалоғи каби эрди. Кейин, Бану Асад менга: «Намозни яхши адо этмайсан, илгариги амали солиҳларингни ҳабата қилдинг!» — деб танбеҳ бера бошлади».

Қайс: «Бану Асад (ўшанда) Саъдни Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига олиб боришиб: «Саъд намозни яхши адо этмайди» — деб шикоят қилишган эрди», — дейдилар.

16-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг куёвлари, хусусан улардан Абу ал-Ос ибн ар-Рабийъ ҳақида

Мисвар ибн ал-Махрама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али Абу Жаҳлнинг қизи (Жувайрия)га уйланмоқчи бўлдилар. Фотима алайҳоссалом бунни эшитиб қолиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдилар-да: «Қавмингиз таъкидлашаётирки, сиз қизларингизга азият етказилса, дарғазаб бўлмас эмишсиз. Анави Али эрса менинг устимга Абу Жаҳлнинг қизига уйланмоқчи», — дедилар. Шунда мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўринларидан туриб калимаи шаҳодат айтгач, бундай деганларини эшитдим: «Аммо баъд, мен (катта қизим Зайнабни) Абу ал-Ос ибн ар-Рабийъга никоҳлаб берган эрдим, у (қизим устига уйланмасликка менга ваъда бериб) сўзининг устидан чиқди. Фотима менинг бир бўлагимдур, мен унга бирор кимсанинг ёмонлик қилмоғини истамасман. Оллоҳ таоло ҳақи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизи бирлан Оллоҳ таолонинг душмани (бўлмиш Абу Жаҳлнинг) қизи бир эрнинг никоҳида бўлмас!» — дедилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Али ўшал қизга уйланмадилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис қисқача такрорланган.

17-боб. Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг озод қилган қуллари Зайд ибн Ҳорисанинг маноқиблари

Баро разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам Зайд ибн Ҳорисага: «Сен бизнинг биродаримиз ва мавломизсан!» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллох ибн Умар разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам (Рум тарафга юбориш учун) қўшин тайёрлаб, унга (Зайд ибн Ҳорисанинг ўғиллари) Усома ибн Зайдни амир қилиб тайинладилар. (Усоманинг оталари Зайд ибн Ҳориса Рум тарафда ҳалок бўлган эрдилар). Шунда айрим (муҳожир ансорлар) Усоманинг амир қилиб тайинланганига эътироз билдиришди, (чунки ул киши собиқ қулнинг ўғли эрдилар). Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам (дарғазаб бўлиб): «Усоманинг амирлигига эътироз билдирсангизлар, бундан илгари унинг отаси (Зайднинг) амир бўлганига ҳам эътироз билдирган бўлурсизлар. Оллох таолога онт ичаманки, Зайд амирликка ҳақлиғ ва менга энг маҳбуб киши булган эркан, демак бу (Усома) ҳам (отасидан кейин) менга энг маҳбуб киши бўлиб қолгусидур!» — дедилар».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «(Бир куни мен ҳужрамда ҳижобда ўлтирган эрдим), Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам ҳам шу ерда эрдилар. Усома ибн Зайд ва (унинг отаси) Зайд ибн Ҳориса иккалалари эрса (устларига чопон ёки чойшаб ёпиниб) ётишган бўлиб, (уларнинг фақат оёқларигина кўриниб турган эркан). Бир маҳал, бир топқир киши (яъни, Мужаззиз ал-Мидлажий) ҳужрамга кириб келибди-да, (уларнинг оёқларига қараб): «Дарҳақиқат, бул оёқлар бири иккинчисидандур» (яъни, ота-боланинг оёқларидур), — дебди. Шунда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам унинг топқирлигидан мамнун бўлибдилар ҳамда таажжуб қилибдилар».

Урва разияллоху анху: «Кейин, Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам буни Оишага айтдилар», — дейдилар.

18-боб. Усома ибн Зайд ҳақларида

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Қурайш аҳли Бану Маҳзум уруғига мансуб (ўғрилиқ қилган) бир аёлнинг тақдирига қизиқиб: «Бул хусусда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламга ул зотнинг суюклилари Усома ибн Зайддан бўлак ким ҳам гапира оларди!» — дейишди».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «Бану Маҳзум уруғига мансуб (Фотима исмли) бир аёл (бировнинг тақинчоғини) ўғирлади. Шунда (Қурайш аҳли): «Бу аёлнинг (қўлини кестирмангиз, деб) Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламга ким гапира олур?» — дейишди. Аммо, ул зотга гапирмоққа бирор кимса журъат қилолмай, фақат Усома ибн Зайдгина ботиниб гапира олди. Жаноб Расулulloх (унга жавобан): «Бану Исроил, агар ораларидан бирор аслзода киши ўғрилиқ қилса, унга тегмаганлар ва агар бирор бечораҳол ўғрилиқ қилса, унинг қўлини кесганлар. Башарти ўғрилиқ қилган (ўшал) Фотима (менинг қизим) бўлганида ҳам, албатта қўлини кесган бўлур эрдим!» — дедилар».

19-боб.

Абдуллох ибн Динор разияллоху анху ривоят қиладилар: «Ибн Умар бир куни масжидда эрканликларида бир кишининг кўйлақларидан тортиб масжиднинг бир тарафига қарамоққа

ундаётганини кўрдилар. Кейин, у: «Қаранг, анави ерда турган ким? Қани энди, ўша менинг ўғлим бўлиб қолса!» — деди. Шунда бошқа бир одам унга: «Эй Абу Абдуррахмон, аммо унинг ким эрканлигини билурсанми? У Муҳаммад ибн Усомадур (яъни, Усома ибн Зайднинг ўғли Муҳаммаддур)», — деди. Ибн Умар бошларини сарак-сарак қилдилар ва қўллари бирлан ерни ура туриб: «Агар уни Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам кўрганларида эрди, албатта севиб қолган бўлур эрдилар!» — дедилар».

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам мен бирлан (набиралари) Ҳасанни кўтариб олардилар-да: «Ё парвардигоро, буларни (Ўзингга) маҳбуб қилгайсен, чунки мен буларни яхши кўрурмен!» — дер эрдилар».

20-боб. Абдуллоҳ ибн Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳунинг маноқиблари

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаётлик вақтларида бир киши бор эрди, у агар туш кўрса, дарҳол ул зотга айтиб берар эрди. Ўшал кезларда мен масжидда ётиб юргувчи бир бўйдоқ йигитча бўлиб, «Қани энди, мен ҳам бир туш кўрсам-у, уни Жаноб Расулulloҳга айтиб берсам!» — деб орзу қилур эрдим. Ниҳоят, бир куни туш кўрдим. Тушимда гўё икки фаришта мени ушлаб жаҳаннам томон олиб боришган эмиш. Жаҳаннамнинг атрофи (яъни, оғзи) қудуқ (оғзи) сингари (ердан) кўтариб қурилган бўлиб, (қудуқники каби) икки устун бор эмиш. Жаҳаннамда мен илгари таниган одамлар бор бўлиб, «Ё парвардигоро, мени жаҳаннамдан ўз паноҳингда асрагил! Ё парвардигоро, мени жаҳаннамдан ўз паноҳингда асрагил!» — дер эмишман. Кейин, бизга бошқа бир фаришта дуч келиб, у менга: «Қўрқма!» — деган эмиш. Сунг, мен бу тушимни Ҳафсага айтиб бердим, у эрса Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга айтиб берибди. Жаноб Расулulloҳ: «Абдуллоҳ ўзи ажойиб (солиҳ) йигит, қани энди, кечалари туриб намоз ўқиса!» — деб марҳамат қилибдилар».

Солим разияллоҳу анҳу: «Шундан сўнг, Абдуллоҳ кечалари жуда кам ухлайдиган бўлиб қолди», — дейдилар.

21-боб. Аммор ва Ҳузайфа разияллоҳу анҳумонинг маноқиблари

Алқама ибн Ҳайс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Шомга келиб, ул ердаги масжидда икки ракъат намоз ўқидим. Сўнг: «Ё парвардигоро, менга бир солиҳ ҳамсуҳбат ато этсанг, беҳад мамнун бўлур эрдим!» — дедим-да, бир қавмнинг ёнига бориб ўлтирдим. Шунда бир кекса киши келиб ёнимга ўлтирди. Мен одамлардан: «Бул киши ким?» — деб сўрадим. Улар: «Абу ад-Дардоъ», — дейишди. Мен Абу ад-Дардоъга: «Боя мен ўзимга бир солиҳ ҳамсуҳбат сўраб Оллоҳ таолога илтижо қилган эрдим, мана сизни ҳамсуҳбат қилиб, мени кўп бахтиёр этди», — дедим. Абу ад-Дардоъ: «Қаерликсан?» — дедилар. Мен: «Куфа аҳлиданман», — дедим. Абу ад-Дардоъ: «Жаноб Расулulloҳга пойабзалларини кийгизиб қўйгувчи, бошларига ёстиқ қўйгувчи ва ул зотга обдаста тутгувчи Ибн Умму Абд (яъни, Ибн Масъуд) сизларда эмасмилар?» — дедилар. (Мен: «Ҳа, биздалар», — дедим). Сўнг, Абу ад-Дардоъ яна: «Оллоҳ таоло ўз Расули саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг тиллари бирлан (яъни, дуолари туфайли) шайтондан ҳимоя қилган киши (яъни, Аммор) ораларингизда эмасмилар?» — дедилар. (Мен: «Ҳа, борлар», — дедим). Абу ад-Дардоъ яна: «Ўзидан бўлак ҳеч ким билмайдирган сирдан воқиф киши (яъни, Ҳузайфа) ораларингизда эмасмилар?» — дедилар. (Мен: «Ҳа, борлар», — дедим). Кейин, Абу ад-Дардоъ: «Абдуллоҳ (ибн Масъуд) «Валлайли изо йағшо ваннаҳори изо тажалло» оятини қандай қироат қилур эрдилар?» — дедилар. Шунда мен ул кишига: «Валлайли изо йағшо ваннаҳори изо тажалло ваззакари вал-унсо» — деб «ва мо халақа»

сўзларисиз қироат қилиб бердим. Абу Дардоъ: «Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу оятни менга қироат қилдириб, ўз оғизларидан (тилларидан) менинг оғзимга (тилимга) ўтказганлар», — дедилар» (яъни, «ва мо халақа» сўзлари йўқ эрди» демоқчилар).

Бу ерда юқоридага ҳадис мазмунан такрорланган.

22-боб. Абу Убайда ибн ал-Жарроҳ разияллоҳу анҳунинг маноқиблари

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир умматнинг (ўз) ишончли кишиси бор, бизнинг ишончли кишимиз эрса, эй уммат(им), Абу Убайда ибн ал-Жарроҳдур» — деб марҳамат қилдилар».

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажрон аҳлига: «Мен сизларга чин ишончли кишини юборурман», — дедилар. Шунда ул зотнинг саҳобалари ўринларидан туришди, (чунки уларнинг ҳар бири мени юборсалар керак, деб умид қилган эрди). Аммо, ул зот Абу Убайдани юбордилар».

23-боб. Мусъаб ибн Умайр зикри

Бу ерда ушбу бобга тааллуқли бирорта ҳадис келтирилмаган.

24-боб. Ҳасан ва Ҳусайн разияллоҳу анҳумо маноқиблари

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (набиралари) Ҳасанни қучоқлаб, (бағирларига босдилар)», — дейдилар.

Абу Бакра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (набиралари) Ҳасанни ёнларига олиб минбарга ўлтирдилар. Ҳасан бир одамларга ва бир ул зотга жовдираб қарар эрди. Шунда ул зот: «Менинг мана бу ўғлим (набирам) саййиддур. Шояд Оллоҳ таоло унинг воситаси ила мусулмонларнинг икки гуруҳини яраштирса!» — дедилар».

Абу Усмон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Усома ибн Зайд ва Ҳасанни кўтариб олиб: «Ё парвардигоро, мен иккаласини яхши кўрурман, сен (ҳам) уларни (ўзинга) суюкли қилгайсен!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Ҳусайн ибн Али Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (юз тузилиши жиҳатидан) ўхшаш кишилар ичида энг ўхшаши эрдилар», — дейдилар.

Уқба ибн ал-Ҳарас ривоят қиладилар: «Мен Абу Бакр разияллоҳу анҳуни кўрдим. Ул киши Ҳасанни кўтариб олиб: «Отам ҳақи, бу Расулulloҳга ўхшайди, Алига ўхшамайди», — дедилар. Шунда Ҳазрат Али кулиб қўйдилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Абу Бакр ас-Сиддиқ: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни эҳтиёт қилингизлар!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (гавдасининг кўкрақдан пастки қисми тузилиши жиҳатидан) Ҳасан ибн Алидан кўра ухшашроқ киши бўлмагандур», — дейдилар.

Бир киши Ибн Умардан: «Эҳром боғлаган одам пашшани ўлдирса, не бўлгай?» — деб сўради. Шунда Ибн Умар: «Манави ироқликларга қарангизлар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (Ҳасан ва Ҳусайнни қучоқлаб ҳамда ҳидлаб туриб): «Бу иккиси менинг бу дунёдаги икки (хушбўй) райҳонимдур!» — деб айтганларига қарамай, ул зотнинг қизларининг фарзандлари бўлмиш (Ҳусайнни) ўлдиришиб, тағин: «Эҳромдаги одам пашшани ўлдирса, не бўлгай?» — деб таҳқирона савол бераётирлар», — дедилар.

25-боб. Абу Бакр разияллоҳу анҳунинг озод қилган қуллари бўлмиш Билол ибн Абу Рабоҳнинг маноқиблари

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Билолга: «Мен жаннатда рўпарамдан келаётган қадамларинг товущини эшитдим» — деб марҳамат қилганлар.

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар: «Абу Бакр бизнинг саййидимиз бўлиб, саййидимизни (яъни, Ҳазрат Билолни) қулликдан озод қилгандурлар» — дер эрдилар.

Кайс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Билол Абу Бакр ас-Сиддиққа: «Агар мени ўзингиз учун сотиб олган бўлсангиз, (озод қилмай) олиб қолингиз ва агар мени Оллоҳ таоло учун сотиб олган бўлсангиз, ул ҳолда озод қилингиз!» — дедилар. Шунда Абу Бакр ас-Сиддиқ Ҳазрат Билолни Оллоҳ таоло йўлида озод қилдилар».

26-боб. Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳақларида

Ибн Аббос: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени бағриларига босиб: «Ё парвардигоро, бунга ҳикматни (Қуръонни) ўргатгил!» (яъни, «Қуръон ҳофиси ва фақиҳи қилгил!») — деб дуо қилдилар», — дейдилар.

27-боб. Холид ибн Валид разияллоҳу анҳунинг маноқиблари

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўзлари жиққа ёшга тўлган ҳолда Зайд, Жаъфар ва Ибн Равоҳанинг (ғазотда) шаҳид булажакларини олдиндан одамларга эълон қила туриб: «Байроқни Зайд қўлига олиб эрди, шаҳид бўлди, кейин уни Жаъфар қўлига олиб эрди, шаҳид булди, сўнг уни Ибн Равоҳа қўлига олиб эрди, у ҳам шаҳид бўлди. Ниҳоят, байроқни Оллоҳ таолонинг қиличларидан бири (яъни, Холид ибн Валид) қўлига олиб эрди, парвардигор мусулмонларга ғалаба ато этди», — дедилар».

28-боб. Абу Ҳузайфанинг озод қилган қуллари бўлмиш Солим разияллоҳу анҳунинг маноқиблари

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Қуръонни (аввало) Абдуллоҳ ибн Масъуддан, (сўнг) Абу Ҳузайфанинг озод қилган қули Солим, Убай ибн Каъб ва Муъоз ибн Жабалдан ўрганингизлар!» — деб айтганларини эшитдим».

29-боб. Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳунинг маноқиблари

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўконғич ҳам, шармсиз ҳам эмас эдилар. Ул зот: «Сизларнинг менинг учун энг маҳбубингиз хулқи энг яхшингиздур!» — дер эрдилар. Шунингдек, ул зот: «Қуръонни тўрт

кишидан — Абдуллоҳ ибн Масъуд, Ҳузайфанинг озод қилган қули Солим, Убай ибн Каъб ва Муъоз ибн Жабалдан ўрганингизлар!» — деб ҳам айтганлар».

Алқама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Шомга кириб (бориб), ул ердаги масжидда икки ракъат намоз ўқидим. Сунг: «Ё парвардигоро, менга бир (солиҳ) ҳамсуҳбат ато этгил!» — деб хаёлимдан ўтказдим. Шу аснода мен томон келаётган бир кекса кишига (Абу ад-Дардоъга) кўзим тушди. У менга яқин келгач: «Шояд Оллоҳ таоло тилагимни мустажоб қилган бўлса!» — деб қўйдим. Ўшал кекса: «Қаерликсан?» — деди. Мен: «Куфаликман», — дедим. У: «Жаноб Расулуллоҳнинг пойабзалларини кийгизиб қўйгувчи, бошларига ёстик қўйгувчи ва ул зотга обдаста тутгувчи киши (яъни, Ибн Масъуд) сизларнинг орангизда бўлмаганмилар? Шайтондан халос қилинган киши (яъни, Аммор) сизларнинг орангизда бўлмаганмилар? Ўзидан бўлак ҳеч ким билмайдирган сирдан хабардор киши (яъни, Ҳузайфа) сизларнинг орангизда бўлмаганмилар? Ибн Умму Абд (яъни, Абдуллоҳ ибн Масъуд) «Вал-Лайли» оятини қандай қироат қилур эрдилар?» — деди. Мен: «Вал-Лайли изо йағшо ван-наҳори изо тажалло ваз-закари вал-унсо» — деб қироат қилдим. У: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу оятни менга қироат қилдириб, ўз оғизларидан менинг оғзимга ўтказганлар. Анавилар (яъни, шомликлар) бу оятни («ва мо халақа» сўзисиз) ўқимоғимга ҳанузгача қаршилиқ қилаётирлар, ҳаттоки Жаноб Расулуллоҳдан қандай эшитган бўлсам, шундай ўқимоғимни манъ қилишларига оз қолди», — дедилар (яъни, уламоларнинг айтишларича, мазкур оят дастлаб «ва мо халақа» сўзисиз нозил қилинган эркан. Кейинчалик, бу оятга қўшимча тарзда «ва мо халақа» сўзи нозил қилинган бўлиб, Абу Дардоъ ва Ибн Масъуд бундан беҳабар қолишган эркан)».

Абдурраҳмон ибн Язид ривоят қиладилар: «Биз Ҳузайфадан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга феълу атвори ва тариқати жиҳатидан яқин киши хусусида сўрадик, чунки ундан ўрнак олмоқчи эрдик. Шунда Ҳузайфа: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга Ибн Умму Абд (яъни, Абдуллоҳ ибн Масъуд)дан кўра феълу атвори ва тариқати яқинроқ кишини билмасман», — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ва биродарим Ямандан келиб, бирмунча вақт (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хонадонларида) туриб қолдик. Шунда биз Абдуллоҳ ибн Масъудни, ўзи ва онаси ул зотнинг ҳузурларига (тез-тез) кириб туришгани учун, Жаноб Расулуллоҳнинг оила аъзоларидан, деб ҳисоблаган эрдик».

30-боб. Муовия ибн Абу Суфён разияллоҳу анҳу ҳақларида

Ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муовия хуфтондан кейин бир ракъат витр ўқидилар. Шунда ул кишининг ҳузурларида Ибн Аббоснинг озод қилган қуллари бор бўлиб, у Ибн Аббос келганларида (шул ҳақда шикоят қилди), Ибн Аббос унга: «Қўй, Муовия хусусларида гапирма, чунки ул киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилганлар», — дедилар».

Ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Ибн Аббосга: «Мўминлар амири Муовия хусусларида нима дейсиз? Ул киши фақат бир ракъат витр ўқидилар, холос!» — дейилди. Шунда Ибн Аббос: «Муовия фақиҳдурлар» — деб жавоб қилдилар».

Ҳумрон ибн Обон ривоят қиладилар: «Муовия разияллоҳу анҳу: «Сизлар (асрдан кейин) намоз ўқийсизлар. Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга саҳобалик қилиб, ул зотнинг (асрдан кейин) намоз ўқиганларини кўрган эрмасмиз, ул зот (асрдан кейинги) намоздан, яъни икки ракъат намоздан қайтарганлар», — дедилар».

31-боб. Фотима разияллоҳу анҳонинг маноқиблари

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Фотима жаннат аҳли аёлларининг саййидасидур!» — деб марҳамат қилганлар.

Мисвар ибн Махрама ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Фотима менинг бир бўлагимдур, кимки уни дарғазаб қилса, мени дарғазаб қилур», — дедилар».

32-боб. Оиша разияллоҳу анҳонинг фазилатлари

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Бир куни Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Оиша, Жаброил алайҳиссалом сенга салом айтаётирлар», — дедилар. Мен: «Ул кишига (ҳам) салом ҳамда Оллоҳ таолонинг раҳмати ва баракоти булсин! Сиз, (ё Расулаллоҳ), мен кўра олмайдирган нарсаларни кўра олурсиз», — дедим».

Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўпчилик эркаклар камолотга эришди, аммо Имрон қизи Марям ва фиръавннинг хотини Осиёдан бўлак аёллар камолотга эришмади. Оишанинг бошқа аёллардан афзаллиги эрса сарийднинг (яъни шундай номли таомнинг) бошқа таомлардан афзаллиги кабидур» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Оишанинг бўлак аёллардан афзаллиги сарийднинг (бошқа) таом(лар)дан афзаллиги кабидур» — деб айтганларини эшитдим».

Қосим ибн Муҳаммад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бетоб бўлиб қолдилар. Шунда Ибн Аббос кўргани келдилар-да, ул муҳтарамга: «Эй мўминлар онаси, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда (отангиз) Абу Бакр сиздан илгари (ул дунёга) рихлат этишди, сиз ҳам уларнинг ортларидан боргайсиз. Улар сиз учун жаннатда жой ҳозирлаб туришибди, бундан хурсанд бўлингиз!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен (сафарда тақиш учун) Асмоъдан маржонини сўраб олдим. Кейин, уни йўқотиб қўйдим. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам маржонни қидиришга бир неча саҳобаларини жўнатдилар. Улар, намоз вақти бўлиб қолиб, (сув бўлмагани учун) таҳоратсиз намоз ўқишди. Кейин, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига қайтишиб, шул ҳақда ул зотга шикоят қилишди. Шунда «Тайаммум» ояти нозил бўлди. Усайд ибн Ҳузайр менга: «Оллоҳ хаоло сизга хайрият ато этсин! Худо ҳақи, бошингизга бир иш тушди дегунча парвардигор сизни ундан дарҳол халос қилиб, мусулмонларга ҳам сиз туфайли баракот ато этур», — деди».

Ҳишомнинг оталари ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (қазо қилган) бетобликлари вақтида Оишанинг уйида бўлгилари келиб: «Мен эртага қаерда бўламан?» — деб аёлларидан сўрай бошладилар. Оиша: «Менинг уйимда бўладирган кунлари келгач, хотиржам бўлдилар», — дейдилар».

Ҳишомнинг оталари ривоят қиладилар: «Одамлар ўз ҳадяларини (Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламга) Оишанинг (уйида бўладирган) кунлари топширишга одат қилган эрдилар.

Оиша бул ҳақда бундай дейдилар: «(Бир куни) кундошларим Умму Саламанинг уйида тўпланишиб: «Эй Умму Салама, Оллоҳ таоло ҳақи, одамлар ўз ҳадяларини Оишанинг кунидида тортиқ қилмоққа одат қилдилар. Аммо, Оиша истаган хайриятни биз ҳам истармиз! Сен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтгил, ул зот одамларга: «Қайси хотинимнинг уйида бўлсам, ҳадяларингизни ўшал ерга олиб келиб менга тортиқ қилаверингизлар!» — деб буюрсинлар», — дейишди. Умму Салама (ўзларининг навбатлари келган куни) улар тайинлаган гапларни Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдилар, ул зот тескари ўгирилиб олдилар. Кейин, Умму Салама кундошларига: «Мен сизлар тайинлаган гапларни айтиб эрдим, ул зот тескари ўгирилиб олдилар» — деб маълум қилдилар. Умму Салама яна навбатлари келган куни ўшал гапни такрорлаб эрдилар, ул зот тағин тескари ўгирилиб олдилар. Учинчи марта айтганларида эрса, Жаноб Расулulloҳ: «Эй Умму Салама, Оиша хусусида менга озор бермагил! Оллоҳ таоло ҳақи, Оишадан бўлак сизларнинг бирортангизнинг тўшагингизда менга ваҳий нозил бўлмагандур!» — дедилар».

33-боб. Ансорларнинг маноқиблари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Уларга (муҳожирларга) уй-жой бериб, ёрдам қилган» («Анфол» сураси, 72-оят) «ҳамда улардан (муҳожирлардан) бурун Мадинага келиб ўрнашган ва иймонни маҳкам ушлаган зотлар (ансорлар) ўзларининг қошларига ҳижрат қилиб келганларни суюрлар ва дилларида уларга ато этилган ўлжалар боисидан ҳасад пайдо қилмаслар» («Ҳашр» сураси, 9-оят).

Ғийлон ибн Жарир ривоят қиладилар: «Мен Анасга: «Ансорлар деган ном хусусида фикрингиз қандай? Ўзларингиз шундай деб атайсизларми ёки Оллоҳ таоло шундай деб аташингизни буюрганми?» — дедим. Анас: «Ҳа, Оллоҳ таоло шундай деб атамоғимизни амр қилган», — дедилар. Биз Анаснинг ҳузурларига (тез-тез) кириб турар эрдик, ул киши бизга ансорларнинг маноқиблари ва улар иштирок этган ғазотлар хусусида сўзлаб бераётиб, менга ёки Азд қабиласига мансуб бирор кишига қарардилар-да: «Қавминг ундай ва бундай қилган эрди» — деб айтар эрдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Буёос куни (яъни, Жаноб Расулуллоҳ Мадинага келмасларидан беш йил бурун ул ердаги Авс ва Хазраж қабилалари ўртасида уруш бўлиб ўтган кун) Оллоҳ таоло уз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга тақдим қилган кун эрди. Жаноб Расулуллоҳ (Мадинага) келганларида ул ердаги аҳоли пароканда ҳамда улуғлари ўлдирилган, жароҳатланган ҳолда бўлиб, Оллоҳ таоло Буёос кунини ўз Расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга Мадина аҳлини Исломга киритмоқлари учун тақдим этди». (Яъни, Оллоҳ таоло Мадина аҳлининг Исломга қаршилиқ қиладирганларини Жаноб Расулуллоҳ ул ерга келмасларидан беш йил бурун — Буёос куниеқ ҳалок қилиб ёхуд майиб-мажруҳ қилиб қуйган эрди. Шул боисдан ҳам Буёос куни ул зот учун Оллоҳ таолонинг бир тухфаси бўлди).

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Макка фатҳи куни (яъни, Макка фатҳ қилинадирган йили) ансорлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурайшга (яъни, уларнинг мусулмонларига Хайбар ғазотида олинган ўлжалардан) бердилар-у, аммо бизга бермадилар. Бу ғоятда ажабланарлидур. Чунки, бизнинг қиличларимиздан Қурайш (кофирларининг) қони ҳануз томиб турган булса-ю, наҳот бизга тегишли ўлжалар уларга (яъни, Қурайш мусулмонларига) берилса!» — дейишди. Бу гап Жаноб Расулуллоҳнинг қулоқларига етгач, ул зот ансорларни ҳузурларига чақиртирдилар-да: «Сизларнинг, хусусларингизда менга етказилган гап қандай гап бўлди?!» — дедилар. Ансорлар рост сўзлагувчи кишилар бўлиб, ул зотга: «Нимаики эшитган бўлсангиз, ростдур», — дейишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Одамлар уйларига ўлжалар олиб қайтсалар, сизлар эрсангиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни уйлариңизга олиб қайтсангиз, рози бўлмайсизларми?! Агар ансорлар водий ёки дара буйлаб юрсалар, мен ҳам улар юрган водий ёхуд дара буйлаб юрган бўлур эрдим!» — дедилар».

34-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Агар ҳижрат бўлмаганда ансорлардан бири бўлур эрдим!» — деб айтганлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ёки Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Агар ансорлар водий (ёхуд дара) буйлаб йўл олсалар, мен ҳам ансорлар водийси (ёки дараси) бўйлаб йўл олган бўлур эрдим ва агар ҳижрат бўлмаганда мен ансорлардан бири бўлур эрдим!» — дедилар». (Яъни, Жаноб Расулуллоҳ

ансорларни самимий дўст, покиза қалб ва динда барқарор бўлганлари учун мақтаб, муболаға тарзида шундай дедилар).

35-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳожирлар бирлан ансорларни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйганлари хусусида

Иброҳим ибн Саъд ривоят қиладилар: «(Муҳожирлар) Мадинага келишганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдурраҳмон ибн Авф бирлан Саъд ибн ар-Рабийъни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдилар. Саъд Абдурраҳмонга: «Мен ансорлар ичида энг бадавлат одамман, мол-дунёмнинг ярмини сенга инъом қилурман ҳамда менинг икки хотиним бор, улардан қайси бирини ёқтирсанг, айтгил, уни талоқ қилайин, иддаси ўтгач, унга уйлангил!» — дедилар. Шунда Абдурраҳмон Саъдга: «Оллоҳ таоло оиланг бирлан мол-дунёнга баракот ато этсин! Бозорларингиз қаерда?» — дедилар. Бану Қайнуқоъ бозори қаердалигини тушунтиришиб эрди, Абдурраҳмон бориб, тезда анчагина пишлоқ ва ёғ олиб келдилар. Кейин, эртанги кунни кутдилар. Уйланганларидан сўнг, бир куни Абдурраҳмон Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келдилар, қўлларида қандайдир сариғ доғ бор эрди. Ул зот: «Аҳволинг нечук?» — дедилар. Абдурраҳмон: «Бир аёлга уйландим», — дедилар. Ул зот: «Маҳрига қанча нарса бердинг?» — дедилар. Абдурраҳмон: «Данақдек олтин», — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган бўлиб, фақат унинг охирида Жаноб Расулulloҳнинг «Бир қўй сўйиб бўлса ҳам, зиёфат қилгил!» деган сўзлари мавжуд.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ансорлар (Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида): «(Ё Расулаллоҳ), хурмозорларимизни биз бирлан муҳожирлар ўртасида бўлиб берсангиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ (келажақда Оллоҳ таоло бундай хурмозорлардан кўпини ато этажагини билганлари учун ҳамда кейинчалик ансорлар бирлан муҳожирлар ўртасида хурмозорлар хусусида бирор келишмовчилик чиқмасин, деган ниятда): «Йўқ, (бундай қилмайман)», — дедилар. Шунда ансорлар (Жаноб Расулulloҳнинг хаёлларига келган фикрни тушунишиб), муҳожирларга: «(Хурмозорларимизни парвариш қилишда) бизга ёрдам берсангизлар, бўлди, ҳосилига сизларни шерик қилурмиз», — дейишди. Сўнг, барчалари (яъни, ансорлар бирлан муҳожирлар): «Қулоқ солдик ва итоат этдик!» — дейишди. (Яъни «Жаноб Расулulloҳ уйлаган келишмовчилик чиқмаслиги учун хурмозорларни бўлишиб олмай, биргалиқда фойдаланаверамиз» — деб келишиб олишди).

36-боб. Ансорларни севмоқлик иймоннинг комил эканлиги аломатидур

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ансорларни фақат мўмин одамгина севур ва уларни фақат мунофиқ одамгина ёмон кўрур. Кимки уларни севса, Оллоҳ таоло ҳам уни севур, кимки уларни ёмон кўрса, Оллоҳ таоло ҳам уни ёмон кўрур» — деб марҳамат қилдилар».

37-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ансорларга: «Сизлар менинг учун одамларнинг энг маҳбубидурсизлар» — деб марҳамат қилганлари ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам туйдан келаётган бир гуруҳ ансорий аёллару болаларни кўриб тўхтадилар-да, уларга: «Сизлар менинг учун одамларнинг энг маҳбубидурсизлар!» — деб уч бор айтдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир ансория аёл боласини кўтариб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келди. Шунда ул зот унга: «Жоним кўлида бўлган зот ҳақи, сизлар менинг учун одамларнинг энг маҳбубидурсизлар!» — деб икки бор айтдилар».

38-боб. Ансорларнинг издошлари хусусида

Зайд ибн Арқам разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ансорлар: «Ё Расулаллоҳ, ҳар бир пайғамбарнинг издошлари булур. Мана биз сизга издошлик қилдик. Оллоҳ таолога дуо қилингиз, бизнинг издошларимизни ўзимиздан қилсин!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ шундай деб дуо қилдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

39-боб. Ансорлар қабилаларининг фазилатлари ҳақида

Абу Саъид разияллоҳуанҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ансорларнинг қабилалари ичида энг яхшиси Бану ан-Нажжор, кейин Бану Абд ал-Ашҳал, сўнг Бану ал-Ҳарас ибн Хазраж, кейин Бану Соъида бўлиб, барча ансорий қабилаларда хайрият мавжуддур», — дедилар».

Саъд разияллоҳу анҳу: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошқаларни бизлардан (яъни, Хазраж қабиласидан) афзал кўрдилар, деб ҳисоблайман», — дедилар. Шунда: «Ул зот сизларни (ҳам) кўпчиликдан афзал кўрдилар-ку!» — дейишди».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Абу Ҳумайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (йўлда кета туриб): «Ансорлар қабилалари ичида яхшилари Бану ан-Нажжор, кейин Бану Абд ал-Ашҳал, сўнг Бану ал-Ҳарас, кейин Бану Соъида бўлиб, барча ансорий қабилаларда хайрият мавжуддур» — деб марҳамат қилдилар. Шу аснода Саъд ибн Убода ортимиздан етиб келиб эрди, Абу Усайд (фахрланиб унга): «Жаноб Расулulloҳ ансорий қабилаларнинг яхшиларини айта туриб, бизни улар ичида энг яхшиси деганларига нима дейсан?!» — деди. Шунда Саъд Жаноб Расулulloҳга етиб олди-да: «Ё Расулаллоҳ, ансорлар қабилалари ичида қайсилари афзал эканлигини айтаётиб, бизни кейинроқ тилга олибсиз», — деди. Жаноб Расулulloҳ унга: «Яхшилар қаторида эканлигининг ўзи сизларга кифоя эмасми?!» — деб жавоб қиддилар».

40-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ансорларга: «Ҳавзи Кавсар бўйида мени учратгунингизга қадар сабр қилингизлар!» — деб айтганлари ҳақида

Усайд ибн Ҳузайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир ансорий: «Ё Расулаллоҳ, фалончини омил (закот йигувчи) қилганингиз каби, мени ҳам омил қилмайсизми?» — деди. Шунда ул зот: «Мен вафот қилганимдан кейин сизлардан ўзгаларни афзал кўргувчи ҳамда сизларни давлат ва мол-дунё хусусида четлатиб қўйувчи кишиларни учратурсизлар. Ҳавзи Кавсар бўйида мени учратгунингизга қадар сабр қилингизлар!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ансорларни (синамоқ учун) Баҳрайн ерларидан уларга иқтоъ (улуш) бермоқчи бўлиб эрдилар, улар: «Токи бизга улуш берганингиз каби муҳожир биродарларимизга ҳам улуш бермас эркансиз, биз ўз улушимизни олмаймиз»,— дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мен вафот қилганимдан кейин сизлардан ўзгаларни афзал кўргувчи ҳамда сизларни давлат ва мол-дунё хусусида четлатиб қўйгувчи кишиларни учратурсизлар. Ҳавзи Кавсар буйида мени учратгунингизга қадар сабр қилингизлар!» — дедилар».

41-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Ё, парвардигоро, ансорлар ва муҳожирларни солиҳ бандаларингдан қилгил!» — деб дуо қилганлари ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Хандақ куни) бундан деб байт ўқидилар:
«Охиратдин йўқ эрур ўзга ҳаёт ҳеч, мутлақо,
Барча ансор, ҳижрат аҳлин айла солиҳ, раббано!»

Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик Жаноб Расулulloҳнинг бундай деб байт ўқиганларини эшитган эрканлар:
«Охиратдин йўқ эрур ўзга ҳаёт ҳеч, мутлақо,
Барча ансор, ҳижрат аҳлин кеч гуноҳин, раббано!»

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Хандақ куни ансорлар бундай деб байт ўқишди:
«Қилиб байъат Муҳаммадга деганмиз:
Жиҳод айлағаймиз токи бормиз!»
Жаноб Расулulloҳ уларга жавобан бундай деб байт ўқидилар:
«Охиратдин йўқ эрур ўзга ҳаёт ҳеч, мутлақо,
Барча ансор, ҳижрат аҳлин қил мукаррам, раббано!»

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз хандақ кавлаб, туфроғини елкаларимизда ташиб турганимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб, бундай деб байт ўқидилар:
«Охиратдин йўқ эрур ўзга ҳаёт ҳеч, мутлақо,
Барча ансор, ҳижрат аҳлин кеч гуноҳин, раббано!»

42-боб. Оллоҳ таолонинг «...ўзларида эҳтиёж була туриб, (бошқаларни) ўзларидан афзал кўрурлар» деган қавли хусусида («Ҳашр» сураси, 9-оят)

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир киши (бир меҳмон) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб эрди, ул зот уни аёллари олдига (яъни, уйларига) юбордилар. Аёллари (меҳмонни олиб борган кишига): «Бизнинг сувдан бўлак нарсамиз йўқ», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобаларга): «Ким бу кишини меҳмон қила олади?» — дедилар. Шунда ансорлардан бири: «Мен», — дедилар-да, меҳмонни хотинлари олдига (яъни, уйларига) олиб бориб, хотинларига: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг меҳмонларини (уйда бор егуликлар бирлан) сийлагил!» — дедилар. Хотинлари: «Уйимизда болаларимга олиб қуйган овқатдан бўлак ҳеч вақо йўқ», — деди. Ансорий: «Ушал овқатингни келтир-да, чироғингни ёқ, агар болаларинг овқат тилашса, уларни ухлатиб қўя қол!» — дедилар. Хотинлари таомни келтириб, чироғини ёқди-да, болаларини ухлатди. Сўнг, гўё чироғининг (пилигини) тўғрилаётгандек бўлиб, уни (атайлаб)

ўчириб қўйди. Эру хотин иккалалари (қоронғуда) меҳмоннинг кўзига гўёки овқатдан еяётгандек ҳаракат қилишиб, қўлларини дам идишга, дам оғизларига олиб бориб туришди, сўнг тўйгандек таомдан қўлларини тортишди. Эртасига тонгда ансорий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб эрдилар, ул зот: «Оллоҳ таоло бу кеча эру хотин иккалангиз қилган ишларингиздан (мамнун бўлиб) хўб кулди ва «...ўзларида эҳтиёж бўла туриб, (бошқаларни) ўзларидан афзал кўрурлар. Бас, ўз нафсининг хасислигидан сақлана олганлар — нажот топгувчилардурлар» деган ояти каримасини нозил қилди», — дедилар».

43-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Уларнинг (яъни, ансорларнинг) яхшиларига яхшилик қилиб, ёмонларини афв этингизлар!» — деб айтганлари ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр ва Аббос разияллоҳу анҳумо ансорларнинг йиғинларидан бирига келишди. Шунда (Жаноб Расулulloҳ оғир бетоб бўлиб), улар йиғлаб ўлтиришган эрди. Абу Бакр (ёки Аббос): «Нечун йиғлаётирсизлар?» — деб сўрадилар. Ансорлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўзимиз ўтказган йиғинларни (суҳбатларни) кўмсаб (ва ул зот вафот этиб қолсалар, суҳбатларидан маҳрум бўлиб қолмоғимизни уйлаб) йиғлаётирмиз», — дейишди. Кейин, Абу Бакр (ёки Аббос) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб, ансорларнинг бул гапларини ул зотга маълум қилдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларини чопонлари бирлан ўраб (ёпиб) ансорларнинг олдига чиқдилар-да, минбарга ўлтирдилар. Бундан сўнг минбарга ўлтириш ул зотга бошқа насиб этмади. Жаноб Расулulloҳ Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтгач, бундай деб марҳамат қилдилар: «Ансорлар хусусида сизларга (яъни, муҳожирларга) васиятим шуки, улар менинг сирим ва омонатим (қалъаси) бўлиб, (ўзларига жаннатдан жой ато этилажаги учун Ақаба кечаси қилган байъатларига биноан мен бирлан муҳожирларга бошпана ва кўмак беришиб), ўз зиммаларидаги вазифани адо этиб бўлишди. Энди эрса уларга берилиши лозим бўлган нарсагина қолди, холос. (Яъни, ўзларига ваъда қилинган жаннатга кирмоқларидан бўлак юмушлари қолмади). Уларнинг яхшиларига яхшилик қилиб, ёмонларини афв этингизлар!».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бетоблик вақтларида) елкаларига бир чойшабни ташлаб ҳамда (бошларини) қора белбоғ бирлан танғиб олиб (ҳовлига) чиқдилар-да, минбарга бориб ўлтирдилар. Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтгач, бундай деб марҳамат қилдилар: «Аммо баъд, эй инсонлар, (келгусида араб ва ажам қабилалари Исломга кириши туфайли мусулмон) одамлар сони кўпайиб, ансорлар улар орасида, оз бўлганлари сабабидан, бамисоли таомдаги туз каби (миқдорда) бўлиб қолурлар. (Эй муҳожирлар), қайси бирингиз бировга зарар ва бировга манфаат етказувчи мансабга ўлтирсангиз (яъни, «халифа ёки амир булсангиз»), ансорларнинг яхшиларига яхшилик қилиб, ёмонларини афв этингиз!».

Бу ерда Анас разияллоҳу анҳунинг юқоридаги ривоятлари такрорланган.

44-боб. Саъд ибн Муоз разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир ипак ҳулла (иштон ва куйлак) ҳадя қилишди. Жаноб Расулulloҳнинг саҳобалари ҳулланинг нафислигидан таажжуб қилишиб уни қўллари бирлан ушлаб кўраётган эрдилар, ул зот уларга: «Бунинг нафислигидан таажжуб қилдингизларми? Саъд ибн Муознинг (жаннатдаги) рўмолчаси бундан яхшироқдур!» — дедилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Саъд ибн Муоз ўлганида (унинг руҳи келаётганини фаришталарга маълум қилиш учун) Арш (шодиёна) бир тебраниб қўйди» — деб айтганларини эшитдим».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Муозга бир гуруҳ одамлар (яъни, Бану Қурайза мушриклари) устидан ҳукм чиқариш ҳуқуқи берилиб, Жаноб Расулуллоҳ унга одам юбордилар. Саъд бир эшакни миниб, масжидга яқин келганида, ул зот одамларга (яъни, ансорларга): «Яхшиларингиз (ёки улуғларингиз) (ҳурмати) учун ўрнингиздан турингизлар!» — дедилар. Сунг: «Эй Саъд, манави (Бану Қурайза мушриклари) устидан ҳукм чиқариш ҳуқуқи сенга берилди», — деб айтдилар. Саъд: «Уларнинг урушга яроқли (эркаклари) ўлдирилсин, хотин ва болалари эрса, асир қилинсин!» — деб ҳукм қилдилар. Шунда ул зот: «Оллоҳ таоло юборган (ёки фаришта келтирган) ҳукмга мувофиқ ҳукм қилдинг», — дедилар».

45-боб. Усайд ибн Ҳузайр ва Аббод ибн Бушр разияллоҳу анҳумо маноқиблари ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Қоронғу кечалардан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг икки саҳобалари (Усайд ибн Ҳузайр ва Аббод ибн Бушр) ул зотнинг ҳузурларидан чиқишди. Шунда икки чироқсимон нарса ҳам биргалиқда чиқиб, уларнинг йўлларини ёритиб борди. Иккалалари ажралишганда икки чироқсимон нарса ҳам айрилиб, ҳар бири бир саҳобани уйига қадар кузатиб қўйди». (Бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мўъжизаларидан бири бўлиб, уз саҳобаларига курсатган иззат-икромлари белгиси эрди).

46-боб. Муоз ибн Жабал разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуръонни тўрт киши— Ибн Масъуд, Абу Ҳузайфанинг мавлоси Солим, Убай ва Муоз ибн Жабалдан урганингизлар!» — деб марҳамат қилдилар».

Саъд ибн Убода разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «У (яъни, Саъд ибн Убода) бундан илгари (яъни, менга тўхмат қилганларнинг ёнини олмасидан бурун) солиҳ киши эрди», — дейдилар.

Абу Усайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ансорлар қабилалари ичида яхшилари — Бану ан-Нажжор, сўнг Бану Абд ал-Ашҳал, кейин Бану ал-Ҳарас ибн ал-Хазраж, сўнг Бану Соъида бўлиб, барча ансорий қабилаларда хайрия! мавжуддур», — дедилар. Исломга бошқаларга нисбатан анча илгари кирган (Хазраж қабиласи бошлиғи) Саъд ибн Убода: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бошқа ансорий қабилаларни) биздан афзал кўрибдилар, деб ўйлайман», — деди. Шунда унга: «Сизларни (ҳам) кўпчилик одамлардан афзал кўрдилар-ку!» (яъни, «Сизлардан кейин бошқа қабиланинг номини ҳам айтдилар-ку!») — дейишди».

47-боб. Убай ибн Каъб разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Қуръонни тўрт киши — (энг аввал) Абдуллоҳ ибн Масъуд, сўнг Ҳузайфанинг мавлоси Солим, Муоз ибн Жабал ва Убай ибн Каъбдан ўрганингизлар!» — деб айтганларини эшитдим».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Убай ибн Каъбга: «Оллоҳ таоло сенга «Лам йақуниллазийна кафаруу» (яъни, «Баййина сурасини) ўқиб бермоғимни амр қилди», — дедилар. Убай «Оллоҳ таоло сизга менинг номимни айтдимми?» — дедила Ул зот: «Ҳа», — дедилар. Шунда Убай (Оллоҳ таолонинг улуғ неъматидан хурсанд бўлганларидан ёки бундайн у неъматга яраша шукргузор бўла олармиканман, деб хавотир олганларидан) йиғлаб юбордилар». (Бу ерда Жаноб Расулуллоҳнинг ўта камтарин эканликларига ҳаттоки ўзлари пайғамбар бўла туриб, саҳобалари олдида Қуръон қироатини кўриқдан ўтказиб турганларига ҳамда Убай ибн Каъбнинг Қуръонни ёд олиш ва уни чиройли қироат қилишда моҳир эканларига ишора қилинади)

48-боб. Зайд ибн Собит разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Қуръонни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида барчалари ансорлардан бўлмиш тўрт киши - Убай, Муоз ибн Жабал, Абу Зайд ва Зайд ибн Собит жамъ қилдилар» - дедилар. Шунда Анасга: «Абу Зайд ким?» — дойишди, Анас: «Амакиларимдан бири (яъни Авс)», — дедилар». (Айрим уламолар: «Мазкур ҳадисда Жаноб Расулуллоҳнинг даврларида Қуръонни ёд олганлар юқоридаги тўрт киши эканлиги ёки Қуръонни фақат ансорий қабилага мансуб бўлганлар жамъ қилганлиги назарда тутилган бўлса керак», — дейишади).

49-боб. Абу Талҳа разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Уҳуд воқеаси куни одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ташлаб қочиб, Абу Талҳагина (теридан қилинган) қалқонлари бирлан ул зотни ҳимоя қилиб қолдилар. Абу Талҳа камонни ниҳоятда қаттиқ тортиб отгувчи мерган киши эрдилар, ўшал куни икки ёки уч камонни синдириб қўйдилар. Шунда бир киши ўқ тўла садоқ бирлан Абу Талҳанинг ёнларидан ўтиб, кетаётган эрди, Жаноб Расулуллоҳ унга: «Садоғингдаги ўқларни Абу Талҳага ташлаб кет!» — дедилар. Сўнг, ул зот қадларини ростлаб, душманлар томонга қарадилар, душманлар эрса тинмай ўқ узиб туришар эрди. Абу Талҳа: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсинлар, қаддингизни кўтармангиз, тағин душманлар отаётган ўқлардан бирортаси сизга тегиб кетмасин, (илоҳо), сизнинг кўксингизга (отилган ўқ) менинг кўксимга (қадалсин!)» — дедилар. Кейин, мен Оиша бинти Абу Бакр бирлан (Абу Талҳанинг хотинлари) Умму Сулаймни кўрдим, иккалалари кўйлаклари этагини (бир оз) шимариб олишган бўлиб, уларнинг тўпиқларига кўзим тушди, (бу «Ҳижоб» ояти нозил бўлмасидан илгари булган эрди). Иккалалари оғир мешларни орқалаган ҳолда қоқилиб-суқилиб (ярадор) мусулмонларнинг олдига боришар ва уларнинг оғизларига сув қуйишар эрди. Кейин, ортларига қайтишиб, мешларни сувга тўлдиришар, сўнг яна (ярадор) мусулмонларнинг олдига келишиб, уларнинг оғизларига сув қуйишар эрди. (Ўшал куни, яъни Аллоҳ таоло мусулмонларни хотиржам қилиш ва уларнинг дилларидан шайтон васвасасини кетказиш учун ором уйқусини нозил қилган Уҳуд воқеаси куни) Абу Талҳанинг қўлларидан қиличлари икки ёки уч марта тушиб кетди».

50-боб. Абдуллоҳ ибн Салом разияллоҳу анҳунинг маноқиблари ҳақида

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (жаннати эканлиги башорат қилинган ўн киши оламдан ўгач), Абдуллоҳ ибн Саломдан бўлак ҳозир ер юзида юргувчи бирор кишига жаннати эканлигини айтганларини эшитмаганман. Оллоҳ таоло унинг хусусида «...Бану Исроилдан бўлган бир гувоҳ ҳам гувоҳлик бериб...» деган ояти каримасини нозил қилган («Аҳқоф» сураси, 10-оят)».

Қайс ибн Аббод разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Мадина масжидида эканлигимда нимадандир қўрққани юзидан яққол ссзилиб турган бир киши (яъни, Абдуллоҳ ибн Салом) кириб келдилар. Шунда одамлар: «Бу киши жаннат аҳлидандур» — деб айтишди. Ўшал киши қисқагина икки рақъат намоз ўқиб, масжиддан чиқдилар. Мен кетларидан бориб: «Сиз боя масжидга кириб келганингизда одамлар: «Бу киши жаннат аҳлидандур» — деб айтишди»,— дедим. Ул киши бундай дедилар: «Оллоҳ таоло ҳақи, бирор одам ўзи билмаган нарса хусусида гапирмаслиги лозим! Энди, мен сенга нечун мени жаннати дейишларининг боисини айтиб берайин: мен Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётлик вақтларида бир туш кўрдим. Кейин, уни ул зотга айтиб бердим. Тушимда мен гуёки бир ям-яшил, бепоён боғда турган эрмишман. Боғнинг ўртасида бир темир устун бўлиб, бир учи ерда ва иккинчи учи осмонда эрмиш. Унинг тепасида бир тугун бор бўлиб, менга: «Устунга тирмашиб чиқ!» — дейилди. Мен: «Чиқа олмайман», — дедим. Шунда бир хизматкор келиб, мени кийимининг ёқасидан кўтариб устунга чиқариб қўйди, мен унинг тепасига тирмашиб чиқдим-да, тугунни (маҳкам) ушлаб олдим. Менга: «Уни қўлингдан чиқарма!» — дейилди. Сўнг, мен тугунни (маҳкам) ушлаганча уйғониб кетдим. Тушимни Жаноб Расулуллоҳга айтиб берганимда, ул зот: «Ўшал боғ Ислом боғи (яъни, Исломга тааллуқли барча нарсалар боғи) бўлиб, ушал устун Ислом устунидур (яъни, Исломнинг беш рукни ёки фақат калимаи шаҳодатнинг ўзидур), ўшал тугун эрса, иймондур. Ўзинг хусусинга келсак, ўлгунингга қадар Исломда барқарор бўлурсан» — деб марҳамат қилдилар».

51-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Хадичага уйланишлари ва Хадича разияллоҳу таоло анҳонинг фазилатлари ҳақида

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «(Дунё аҳли) аёлларининг (ўз замонасидаги) яхшиси Марям бинти Имрондур, (менинг умматим) аёлларининг яхшиси эрса (мўминлар онаси) Хадичадур» — деб айтганларини эшитдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Хадичадан рашк қилганчалик бирорта хотинларидан рашк қилган эрмасман. Хадича Жаноб Расулуллоҳ менга уйланмасларидан бурун, ул зот унинг ҳақида эслаб юрганларини эшитганим кезларда вафот қилган эрди. Оллоҳ таоло Хадичага унинг учун жаннатда шакар қамишдан бир уй ҳозирлаб қўйилгани ҳақида хушxabар етказмоқни ҳамда имкони булганда қўй сўйиб, гўштидан дугоналарига: истаганларича тортиқ қилмоқни Жаноб Расулуллоҳга амр қилган».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Хадичадан, ҳадеб уни эслайверганлари учун, рашк қилганимчалик бирорта хотинларидан рашк қилган эрмасман. Жаноб Расулуллоҳ Хадича вафот этганидан уч йил кейин менга уйланганлар. Оллоҳ таоло (ёки Жаброил алайҳиссалом) Хадичага унинг учун жаннатда шакар қамишдан бир уй ҳозирлаб қўйилгани ҳақида хушxabар етказмоқни ул зотга амр қилгандур».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен ўзим Хадичани кўрмаган бўлсам-да, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни ул аёлдан рашк қилганчалик бирорта

хотинларидан рашк қилган эрмасман. Чунки, ул зот Хадичани кўп эслаб ҳамда тез-тез қўй сўйиб, гўштини унинг дугоналарига юбориб турар эрдилар. Мен ул зотга: «Сиз учун гўё дунёда Хадичадан бўлак аёл йўқдек!» — дедим. Ул зот: «Дарҳақиқат, Хадича (фозила) эрди, (оқила) эрди. Ундан менинг фарзандим бўлган эрди», — дедилар». (Жаноб Расулulloҳнинг Иброҳим исмли ўғилларидан бўлак барча фарзандлари Хадича онамиздан туғилгандур).

Исмоил разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Абу Авфога: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хадичага башорат қилдиларми?» — дедим. У: «Ҳа, шакар қамишдан бунёд этилган бир уй хусусидаки, унда на ташвиш ва на машаққат бор», — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаброил алайҳиссалом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Хадича сизга бир идишда нонхуруш (ёки таом ёки шарбат) олиб келибди, агар (яна) келса, унга парвардигоридан ва мандан салом айтингиз ҳамда унга башорат қилингизки, унинг учун жаннатда шакар қамишдан бир уй ҳозирлаб қўйилган бўлиб, унда на ташвиш ва на машаққат бор», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Хадичанинг синглиси Ҳола бинти Хувайлид Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоққа ижозат сўради. Жаноб Расулulloҳ унинг изн сўрагандаги овозини (марҳума) Хадичанинг овозига ўхшатганларидан ғалати бўлиб, титраб кетдилар-да: «Вой, худойимай, Ҳолани (Хадича) деб уйлабман!» — дедилар. Шунда мен рашк қилиб: «Тишлари тўюшиб, оғзида қизил милкидан бўлак нарса қолмаган, бир замонлар ўлиб кетган қурайшлик бир кампирнинг нимасини эслайсиз! Ахир, Оллоҳ таоло сизга унинг ўрнига ундан яхшироғини (яъни, мени) ато этган-ку!» — дедим».

52-боб. Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ҳақлари

Жарир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида «Зул-Халаса» деган бир уй булар эрди. Уни «Ал-Каъба ал-Иамонийя» ёки «Ал-Каъба аш-Шомийя» деб ҳам аташар эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Сен мени «Зул-Халаса»дан қутқармайсанми?» — дедилар. («Зул-Халаса» Жарирнинг юртларидаги бир бутхона бўлиб, ул зотга озор бериб турган эрди. Шул боисдан ушал юртнинг улўғларидан бўлмиш Жарирга уни вайрон қилмоқни амр қилаётирлар). Сунг, мен Аҳмас қабиласига мансуб бир юз эллик отлиқни олиб, «Зул-Халаса»га бордим, уни вайрон қилиб, ул ерда учраган кишини ўлдирдик. Кейин, қайтиб келиб, ул зотга шул ҳақда хабар қилдик. Ул зот бизга (яъни, Аҳмас қабиласи отлиқларига) ва (бутун) Аҳмас қабиласига Оллоҳ таолодан баракот тилаб дуо қилдилар».

53-боб. Ҳузайфа ибн ал-Йамон ал-Абасий разияллоҳу анҳу ҳақларида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Уҳуд (воқеаси) куни мушриклар енгилиб, тумтарақай қочишди. Шунда иблис (муслмонларга): «Эй Оллоҳнинг бандалари, ортингиздагилардан эҳтиёт бўлингизлар!» — деб сайҳа тортиб эрди, муслмонларнинг олдинги қатордагилари ортларидагиларга ўгирилиб уларга қарши жангга киришиб кетишди. Бир маҳал Ҳузайф (уларнинг орасида) оталарини кўриб қолдилар-да: «Эй муслмонлар, бу менинг отам, бу менинг отам!» — деб қичқирдилар. Аммо, Оллоҳ таоло ҳақи, улар ўзларини тўхтатолмай, Ҳузайфанинг отасини ўлдириб қуйишди. Ҳузайфа уларга: «Оллоҳ таоло сизларнинг гуноҳларингизни мағфират қилсин!» деб қўя қолдилар ва то Оллоҳ таолога рўбарў бўлгунлари қадар ҳам уларга яхшилик қилавердилар».

54-боб. Ҳинд бинти Утба ибн Рабийъа разияллоҳу анҳо ҳақларида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Абу Суфённинг хотини) Ҳинд бинти Утба келиб: «Ё Расулаллоҳ, илгарилари мен Ер юзидаги бирор чодир аҳлининг сизнинг чодирингиз аҳлидан тубанроқ бўлмоғини истамас эрдим. Аммо, бугун мен Ер юзидаги бирор чодир аҳлининг сизнинг чодирингиз аҳлидан азизроқ бўлмоғини истамай қолдим», — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «(Оллоҳ таоло бирлан унинг Расулига муҳаббатинг ортгани сайин иймонинг) тобора зиёда бўлур, жоним қўлида бўлган зот ҳақи!» — дедилар. Ҳинд бинти Утба: «Ё Расулаллоҳ, Абу Суфён мумсик одам, болаларимизни (оиламизни) боқиш учун (унга билдирмай) молидан олсам, менга гуноҳ бўлмайдими?» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Инсоф бирлан ўзингга ва болаларингга етарлича олгил!» — дедилар.

55-боб. Зайд ибн Амр ибн Нуфайл хусусларидаги ҳадис

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зайд ибн Амр ибн Нуфайлни Балдах деган ернинг қуйроғида, ҳали ўзларига ваҳий келмасидан бурун учратдилар. Шунда (қурайшликлар) ул зотга йўлда ейиш учун тайёрлаб олинган таомни келтиришиб эрди, Зайд ибн Амр уни емоқдан бош тортдилар-да, (таом келтирган қурайшликларга): «Мен сизлар ўз бутларингизга атаб қурбон қилган жонлиғ гўштини емасман, фақат Оллоҳ таоло исми айтилиб сўйилган жонлиғ гўштини егайман», — дедилар. Дарҳақиқат, Зайд ибн Амр Қурайш аҳлини (бутларга атаб) жонлиғ қурбон қилгувчи булганлари учун қоралаб: «Қўйни Оллоҳ таоло яратгандур. Унинг учун осмондан сув нозил қилиб, ердан ўт ўланлар ўстириб қўйган ҳам Оллоҳ таолодур: Сизлар бўлсангизлар буни инкор қилиб ҳамда Оллоҳ таолодан (бутларингизни) афзал кўриб, қўйларингизни Оллоҳдан бўлак нарсанинг номини атаб қурбон қилурсизлар» — дер эдилар». (Бу ерда Жаноб Расулаллоҳнинг ушал таомдан еганлари айтилмаган. Башарти еган бўлсалар, жоҳилият аҳлида Иброҳим алайҳиссалом динларининг шарийати бир оз бўлса-да, сақланганлигини билганлари учун еган бўлишлари мумкин. Чунки, Иброҳим алайҳиссалом динлари шарийатида Оллоҳ таолонинг номини айтиб сўйилмаган жонлиғ гўштини эмас, балки ҳаром ўлган жонлиғ гўштини емоқ манъ қилингандур. Оллоҳ таодо исмини айтиб сўйилмаган жонлиғ гўштини ҳаром қилгувчи оят эрса, ислом даврида нозил бўлгандур).

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Зайд ибн Амр ибн Нуфайл (жоҳилият даврида яшаб, Исломдан бурун вафот қилган бўлиб, бир куни) кўнглига тўғри келадиган бирор дин тўғрисида суриштириб билмоқ ва унга кирмоқ ниятида Шом тарафга йўл олди. Йўлда бир яҳудий (дин) олимига дуч келиб, уларнинг дини хусусида суриштирди. Шунда Зайд унга: «Эҳтимол, мен сизларнинг динингизга кирарман, менга дининг тўғрисида сўзлаб бер», - деди. Яҳудий: «Токи Оллоҳнинг ғазабидан ўз насибангни олмас эркансан бизнингдинимизда бўла олмассан (Яъни, бизнинг динимиз Оллоҳнинг ғазабига дучор бўлганлар дини)» - деди. Зайд: «Мен фақат (айнан) Оллоҳ таолонинг ғазабидан қочурман ҳамда Оллоҳ таолонинг ғазабидан заррачасини то абад зиммамга олмасман, мен шунга қодирдурман. Менга, бундан бошқа бирор дин хусусида айтиб беролмайсанми?» - деди. Яҳудий: «Шундай бир дин борки, мен ўшанигина ҳақиқий дин деб билурман», — деди. Зайд: «У қандай дин?» - деди. Яҳудий: «Будин Иброҳимнинг дини бўлиб, Иброҳим на яҳудий ва на насроний бўлган, у фақат Оллоҳгагина ибодат қилгандур», — деди. Кейин, Зайд яна йўлда давом этиб бир насроний (дин) олимига йўлиқди, унга ҳам яҳудийга айтган гапларини айтди. Шунда насроний: «Токи Оллоҳнинг лаънатидан ўз насибангни олмас эркансан, бизнинг динимизда бўла олмассан (яъни, бизнинг динимиз Оллоҳнинг лаънатига дучор бўлганлар дини)», — деди. Зайд: «Мен фақат (айнан) Оллоҳ таолонинг лаънатидан қочурман ҳамда Оллоҳ таолонинг лаънатидан ҳам, ғазабидан ҳам заррачасини то абад зиммамга олмасман, мен шунга қодирдурман. Менга бундан бошқа бирор

дин хусусида айтиб беролмайсанми?» - деди. Насроний: «Шундай бир дин борки, мен фақат ўшанигина, ҳақиқий дин деб билурман», — деди. Зайд: «У қандай дин» - деди. Насроний: «Бу дин Иброҳимнинг дини бўлиб, Иброҳим на яҳудий ва на насроний бўлган, у фақат Оллоҳгагина ибодат қилгандур», — деди. Зайд яҳудий бирлан насронийнинг гапларидан Иброҳим алайҳиссаломнинг динлари ўзи истаган дин эканлигини тушуниб, ортига қайтди-да, (Байтуллоҳ) кўрингач, икки қўлини кўтариб: «Ё парвардигоро, дарҳақиқат мен Иброҳим динига кирдим, деб сенга шаҳодат келтирурман!» — деди».

Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Зайд ибн Амр ибн Нуфайлни кўрдим, у Каъбага орқаси бирлан суюниб туриб: «Эй Қурайш аҳли! Оллоҳ таоло ҳақи, мендан бўлак бирортангиз Иброҳим динида эрмассиз!» — дер эрди. Бунинг устига у тириклайин кўмиб юбориладирган қизни ўлимдан сақлаб қолишга ҳаракат қилар эрди. Агар бирор киши ўз қизини (тириклайин кўмиб) ўлдиришга қасд қилган бўлса, Зайд унга: «Қизингни ўлдирма, мен сени уни боқиш юмушидан озод қилурман» — дерди-да, қизни ўзи бирлан олиб кетар ва қиз вояга етгач, отасига: «Агар истасанг, қизингни ўзинга қайтариб берурман ва агар истамасанг, (бундан кейин ҳам) сени уни боқиш ташвишидан озод қилурман» — деб айтар эрди».

56-боб. Каъбанинг (жоҳилият даврида, Жаноб Расулulloҳ пайғамбар қилиб юборилмасларидан илгари) таъмирланиши хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Каъба қуриладиган (яъни, таъмирланаётган) вақтда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Аббос тош ташишаётган эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳга амакилари Аббос: «Тош ботмаслиги учун изорингизни (иштонингизни ечиб) бўйнингизга (елкангизга) қўйиб олингиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ (изорларини ечиб, бўйинларига қўйганлари ҳаманоқ) ерга қуладилар, кўзлари осмонга термулиб (орқасига кетиб) қолди. Сунг, ўзларига келиб: «Изорим (қани), изорим (қани)?» — дедилар. Одамлар изорларини олиб беришди».

Амр ибн Динор ва Абдуллоҳ ибн Абу Язид ривоят қилишади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг даврларида Байтуллоҳ атрофида девор бўлмаган. Одамлар Байтуллоҳ атрофида намоз ўқишар эрди. Ҳазрат Умар (халифа) бўлганларида унинг атрофида девор қурдилар».

57-боб. Жоҳилият кунлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ошуро куни Қурайш жоҳилият даврида рўза тутадирган кун бўлиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шу куни рўза тутар эрдилар. Ул зот Мадинага келганларида Ошуро куни ўзлари ҳам рўза тутдилар, саҳобаларга ҳам рўза тутмоқни буюрдилар. Сўнг, Рамазон рўзасини тутмоқлик хусусида оят нозил бўлгач, (ул зот Ошуро рўзасини тарк қилдилар), уни истаганлар тутиб, истамаганлар тутмайдирган бўлди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Жоҳилият аҳли) ҳаж ойларида умра қилмоқни дунёда энг оғир гуноҳлардан бири деб эътиқод қилишар эрди. Шул боисдан ҳам улар Муҳаррам ойини (атайлабдан) «Сафар ойи» деб аташиб: «Агар туянинг (ҳаж вақтида ҳосил бўлган) яғири бутунлай тузалиб, изи ҳам қолмаса ҳамда (ўзлари атайлабдан «Сафар ойи» деб ном қўйиб олган Муҳаррам) ойи тугаса, умрага ният қилган кишига умра қилмоқ мумкин бўлур» — дейишар эрди.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда ул зотнинг саҳобалари (Зул-Ҳижжа

ойнинг) тўртинчи куни (тонгда) ҳажга талбия айтиб келишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ саҳобаларга ҳажни умрага айлантормоқни амр қилдилар (ҳамда ҳажда мумкин бўлмаган барча ишларни қилмоқлик жоиз эрканлигини айтдилар). Бу эрса саҳобаларга маъқул келмади, (чунки улар ҳаж ойларида умра қилмоқни энг огир гуноҳлардан бири, деб эътиқод қилишар эрди). Саҳобалар (Жаноб Расулulloҳ уларнинг бу эътиқодлари жоҳилият аҳли эътиқоди эканлигини тушунтирганларидан сўнг): «Ё Расулаллоҳ, барча ишлар рухсат қилинадими, (ҳаттоки аёлларни жимоъ қилмоқ ҳамми)?» — дейишди. Ул зот: «Барча ишлар», — дедилар».

Қайс ибн Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр ас-Сиддиқ Аҳмас қабиласига мансуб бир аёлнинг ҳузурига кирдилар, уни Зайнаб деб аташар эрди. Абу Бакр ўшал аёлнинг ҳеч ким бирлан гаплашмай ўлтирганини кўриб: «Бу аёл нечун гапирмаётир?» — дедилар. Одамлар: «Ҳеч ким бирлан сўзлашмай ҳаж қилмоқни ният қилган», — дейишди. Абу Бакр аёлга: «Одамлар бирлан сўзлаш, Ислом бундай қилмоғишта рухсат бермайди, бу жоҳилият аҳлининг ишидур», — дедилар. Шунда аёл сўзлай бошлади-да, Абу Бакрга: «Сиз кимсиз?» — деди. Абу Бакр: «Муҳожирлардан бириман», — дедилар. Аёл: «Қайси муҳожирларнинг (бирисиз?)» — деди. Абу Бакр: «Қурайшга мансуб (муҳожирларнинг бириман)», — дедилар. Аёл: «Қурайшнинг қайси қабиласидансиз?» — деди. Абу Бакр: «Бирам эзма экансан, мен Абу Бакрман», — дедилар. Аёл: «Оллоҳ таоло жоҳилиятдан кейин ато этган бул солиҳ ишда (яъни, Исломда) қай вақтга қадар қолурмиз?» — деди. Абу Бакр: «Имомларингиз қанча вақт ҳақ йўлдан озмай сизларга раҳбарлик қилсалар, шунча вақт бу динда барқарор қолурсизлар», — дедилар. Аёл: «Имомлар ким?» — деди. Абу Бакр: «Қавмингнинг сизларга буйруқ берадирган ва сизлар итоат қиладирган бошлиғу улуғлари бўлмаганми?» — дедилар. Аёл: «Ҳа, бўлган», — деди. Абу Бакр: «Ана ўшалар одамларга раҳбар (имом)дурлар», — дедилар».

Ҳишомнинг оталари Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Араб қабилаларидан бирига мансуб бир қора аёл Исломга кирди. Унинг масжид ҳовлисида бир кулбаси бўлиб, бизнинг ҳузуримизга келиб суҳбатлашиб турар эди. Бир куни у гапи тугагач:

*«Вишоҳ куни раббимниш ажойиботларидан,
Мени ўзи қутқарди куфур исканжасидан...» —*

дея шеър ўқий бошлади. Шунда Оиша онамиз эзмалик қилаверганидан уни тўхтатиб: «Вишоҳ куни қандай кун?» — дедилар. Бояги аёл бундай деб ҳикоя қила кетди: «Бир куни Жувайрия бўйнига вишоҳ (қимматбаҳо тошлар қадалган ҳалқасимон тери ёки мато) тақиб олиб, бир неча қанизаклари бирлан айлангани чиқиб эрди, (вишоҳи узилиб, ерга) тушди. Ногаҳон бир қуш учиб келди-да, вишоҳни гўшт деб уйлаб олиб қочди. Шунда ҳаммалари мени ўғри қилишиб, менга кўп азоб беришди, иш шунгача етиб бордики, ҳатто олдимни ҳам қараб кўришди. Сўнг, улар атрофимда туриб (менга тазйиқ қилаётган) ва мен (не қиларимни билмай) хафа бўлиб турган бир маҳалда бояги қуш яна учиб келди-да, тепамизга етганда вишоҳни ерга ташлади. Улар вишоҳни олишди. Шунда мен: уларга: «Мана ўша сизлар мени ўғри қилиб (қидирган) нарса, ваҳоланки уни мен ўғирламаган эрдим!» — дсдим».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким қасам (онт) ичмоқчи бўлса, фақат Оллоҳ таолонинг номини (ёки сифатларини) айтиб қасам ичсин!» — дедилар, Чунки, Қурайш аҳли оталарининг номини айтиб қасам ичар эрди. Шул боисдан ул зот уларга қарата: «Оталариншз номини айтиб (ўртага қўйиб) қасам ичмангизлар!» — дсдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жоҳилият аҳли жанозани (яъни, одамлар тобутда кўтариб кетаётган маййитни) ҳурмат қилишиб ўринларидан туришар эрди-да: «Куни

кеча оилангда эканлигингда уйингда бўлган эрдим» — деб икки бор айтишар эрди.

Умар разияллоху анху ривоят қиладилар: «Мушриклар (ҳаж вақтида) токи Қуёш нури Сабийр тоғига тушмагунча Жамъдан тушиб келишмас эрди. Расулulloх салоллоху алайҳи васаллам эрсалар уларнинг ана шу одатларига хилоф равишда Қуёш чиқишидан бурун тушиб келдилар».

Икрима разияллоху анху: «(«Набаъ» сурасининг 34 оягидаги) «Каъсан диҳоқан» — «Лиммолим қадах(лар) басма-бас (узатилиб туради)» деган маънодадур» — дейдилар.

Ибн Аббос разияллоху анху: «Жоҳилият даврида мен отамнинг «Бизга қадахларни тўлдириб тўлдириб узатиб тур!» деганларини эшитганман», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Энг тўғри сўз - шоир Лабийднинг «Ҳақ таолодин ўзга ҳар нарса ўткинчи эрур» деган сўзидур. Умаййа ибн Абу Салтнинг (яъни, Лабийднинг ўз шеърларида) мусулмон бўлмоғига оз қолиб эрди», — дедилар (яъни, Лабийд Ислом давригача етиб келган бўлса-да, мусулмон бўлмаган эрди. Аммо, ўз шеърларида тавҳид хусусида жуда кўп зикр қилур эрди. Шул боисдан Жаноб Расулulloх: «Умаййа ибн Абу Салтнинг мусулмон бўлмоғига оз қолиб эрди» — деб айтдилар)».

Оиша разияллоху анҳо ривоят қиладилар: «(Отам) Абу Бакрнинг бир ғуломлари бўлиб, у ул кишига (солиқ тарзида) таом чиқариб турар, отам эрсалар ундан истеъмол қилур эрдилар. Бир куни ўшал ғулом қандайдир таом олиб келиб эрди, Абу Бакр ундан едилар. Шунда ғулом: «Бунинг нима эканлигини биласизми?» — деди. Абу Бакр: «Нима экан бу?» — дедилар. Ғулом: «Мен жоҳилият даврида бир кишига фол очдириб эрдим, фоли нотўғри чиққач, уни ёлғончига чиқардим. Кейин, у мени учратиб ёлғон фоли эвазига бир таом берди. Сиз ўша таомдан ёдингиз», — деди. Абу Бакр шул заҳотиёқ қўлларини оғизларига тикиб, бор еганларини қайт қилиб ташладилар».

Ибн Умар разияллоху анху ривоят қиладилар: «Жоҳилият давридаги одамлар туяни у туғиши эҳтимол бўлган бўталоқнинг бўталоғини ҳисобга олиб сотур эрдилар. Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам (мусулмонларни) бундай савдодан қайтардилар».

Жоҳилият давридаги қасам хусусида

Ибн Аббос разияллоху анху ривоят қиладилар: «Жоҳилият давридаги энг дастлабки қасам «Бану Ҳошимнинг икки кўзи ҳаққи-ҳурмати!» деган қасам эрди. (Қурайшнинг) Бану Ҳошим қабиласига мансуб бир киши бўлиб, уни Қурайш уруғларидан бирига мансуб бўлмиш бир киши ўзига ёллади. Кейин, у ёлланган киши бирлан ўз туяларини ҳайдаб йўлга тушди. Бир маҳал Бану ҳошимлик туясининг жилови узилган ҳолда ёллаган кишининг олдига келди-да: «Менга бир чилвир берингиз, туямни жиловлаб олай, қочиб кетмасин, тағин», — деди. Ёллаган киши унга бир чилвир бериб эрди, туясини жиловлаб олди. Кейин, улар туяларидан тушиб, бир урғочи туядан бўлак барча туялар тушовланганини кўришди. Ёллаган киши ёлланган кишига: «Манави урғочи туя нега тушовланмаган?» — деди. Ёлланган киши: «Унинг тушови йўқ эрди», — деди. Ёллаган киши: «Нега энди бўлмас эркан, унинг тушови қаёққа йўқолди?» — деди-да, ёлланган кишини таёғи бирлан бир урди. Шунда ёлланган кишининг ажали етиб турган эркан, у жон таслим қилаётган вақтда тепасига бир яманлик киши келиб: «Ҳажга борасанми?» — деди. Ёлланган киши: «Мен боролмайман-у, аммо сен борсанг керак. Бу дунё бирлан

хайрлашаётиб, сенга бир топшириқ берсам, бажарасанми?» - деди. Яманлик: «Ҳа», — деди. Ёлланган киши: «Ҳажда бўлмоғинг насиб этса: «Эй Қурайш аҳли!» — деб нидо қил, агар улар сенга жавоб қилсалар, унда: «Эй Бану Ҳошим аҳли!» — деб нидо қил!», агар улар ҳам жавоб қилсалар, унда Абу Толибни суриштириб топгил-да, фалончи мени бир чилвир учун ўлдирганини ул кишига айт!» — деди-да, жон таслим қилди.

Ёллаган киши (Маккага) келгач, Абу Толиб унинг олдига, келиб: «Бизнинг дўстимизга не бўлди?» — дедилар. Ёллаган киши: «Хасталаниб (ўлди). Мен уни касаллик вақтида яхшилаб парвариш қилдим, (ўлгач) эрса, уни ўзим бош бўлиб дафн қилдим. Унинг аҳли сизга қабиладош эрди», — деди-да, бирмунча вақт сукут қилди. Шу аснода бояги марҳумнинг васиятини адо этмоқни ўз буйнига олган яманлик киши ҳажга етиб келиб: «Эй Қурайш аҳли!» — деб нидо қилди. Улар: «Қурайш аҳли шу ерда» — деб жавоб қилишди. Сунг, у: «Эй Бану Ҳошим аҳли!» — деб нидо қилди. Улар ҳам: «Бану Ҳошим аҳли шу ерда» — деб жавоб қилишди. Кейин, яманлик: «Абу Толиб қаердалар?» — деди. Одамлар: «Абу Толиб ҳам шу ердалар», — дейишди. Яманлик: «Фалон исмли киши «Фалончи мени бир чилвир учун ўлдирганини хабар қил!» деб менга васият қилган эрди» — деди. Абу Толиб яманликнинг олдига келиб, унга: «Бизнинг уч таклифимиздан бирини танла: хоҳласанг, юзта туя бер, унда дўстимизни сен ўзинг ўлдирган бўласан, хоҳласанг, қавмингдан элликтаси уни сен ўлдирмаганинга қасам ичсин, башарти бу таклифларимизга кўнмасанг, сени ўлдирамиз!» — дедилар. Шунда яманликнинг қавми келиб: «Биз (унинг қотил эмаслигига) қасам ичамиз», — дейишди. Шу вақт яманликлардан бирига тегиб, унга фарзанд туғиб берган Бану Ҳошим қабиласидан бир аёл унинг олдига келиб: «Эй Абу Толиб, менинг мана бу ўғлимни эллик кишидан бири ўрнида кўриб, уни қасамдан соқит қилмоғингни истайман, ундан айни вақтда ҳам қасам ичмоқни, ҳам иймонли бўлмоқни талаб қилма!» — деди. Абу Толиб шунга кўндилар. Кейин, улардан бир киши Абу Толибнинг оддиларига келиб: «Эй Абу Толиб, юзта туя ўрнига эллик кишининг қасам ичмоғини истадинг, эллик кишидан ҳар бирига иккитадан туя тўғри келар эркан, мана бу икки туяни мендан қабул қилиб ол-да, мендан айни вақтда ҳам қасам ичмоқни, ҳам иймонли бўлмоқни талаб қилма!» — деди. Абу Толиб ўшал икки туяни қабул қилиб олдилар. Сунг, қирқ саккиз киши келиб қасам ичишди».

Бу ерда юқоридаги ҳадислардан бири такрорланган.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Водийдаги Сафо ва Марва оралиғида саъй қилмоқ суннат эмас, чунки жоҳилият аҳли ул ерда саъй қила туриб: «Биз Батҳо водийсидан фақат мажбуран ўтамиз», — дейишар эрди».

Ибн Аббосдан ривоят қилишади: «Ибн Аббос: «Эй одамлар, сизларга айтадирган гапимга қулоқ солингизлар ва ўзларингиз айтадирган гапларингизни менга эшиттирингизлар, кейин бориб: «Ибн Аббос ундай деди, Ибн Аббос бундай деди, деб айтиб юрмангизлар. Кимки Байтуллоҳни тавоф қилса, Ҳижр ортидан тавоф қилсин, тағин уни «Ҳатийм» деб айтмангизлар, чунки жоҳилият даврида киши қасам ичиб, қамчисини ёки пойабзалини ёхуд камонини отиб юборар эрди», — дедилар».

Амр ибн Маймун ривоят қиладилар: «Мен жоҳилият даврида бир эркакнинг бир урғочи маймунни жимоъ қилганини кўрдим. Шунда одамлар зино қилган маймунни тошбўрон қилишди, мен ҳам улар бирлан биргалиқда уни тошбўрон қилдим».

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Муҳаммад ибн Абдуллоҳ ибн Абдулмутталиб ибн Ҳошим ибн Абду Маноф ибн Қусайй ибн Килоб ибн Мурра ибн Каъб ибн Луай ибн Ғолиб ибн Фихр ибн Молик ибн ан-Назр ибн Кинона ибн Ҳузайма ибн Мудрика ибн Илес ибн Музар ибн Низор ибн Маъадд ибн Аднон)га пайғамбарлик ваҳийининг келиши ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ваҳий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қирқ ёшларида нозил қилинди. Ваҳий нозил қилингандан сўнг, ул зот Маккада ун уч йил истиқомат қилдилар. Кейин, ҳижрат қилмоқлари амр қилиниб, Мадинага ҳижрат қилдилар. Ул ерда ўн йил яшадилар. Сўнг, ул зот вафот қилдилар».

1-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг саҳобаларига Маккада мушриклар томонидан етказилган азиятлар

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларига келдим, ул зот Каъба соясида бошларини чопонларига қўйиб етган эрдилар. Шу куни мушриклардан бизга азият етган бўлиб, мен: «Ё Расулаллоҳ, мушрикларни дуои бад қилиб» Оллоҳ таолога илтижо қилмайсизми?» — дедим. Шунда ул зотнинг юзлари қизариб кетди, ўринларидан туриб ўлтирдилар-да, бундай дедилар: «Сизлардан аввал ўтган одамлар орасида бир пайғамбар бўлган эрди. Қавми унинг баданини суюқлари кўрингунга қадар темир тароқ бирлан тараганда ҳам, у ўз динидан қайтмаган. Кейин, унинг бошини арра бирлан қоқ иккига бўлишган, шунда ҳам у ўз динидан қайтмаган. Иншооллоҳ, отлиқ одам Оллоҳ таолодан бўлак ҳеч кимдан қўрқмай Санъодан Ҳазрамавтга бемалол борадирган пайтлар келур!».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ан-Нажм» сурасини қироат қилиб, сажда қилдилар. Шунда бир кишидан бўлак барча сажда қилди. Мен бир одамнинг қўлига туфроқ олиб, уни пешонасига келтирганини ҳамда ана ўшанга сажда қилиб: «Менга шу кифоя қилур» — деб айтганининг шоҳиди булдим. Кейинчалик мен унинг Оллоҳ таолога куфр келтирган ҳолда ўлдирилганини кўрдим».

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда қилиб турган эрдилар, бир қанча қурайшликлар ҳам атрофларида эрди. Шунда Уқба ибн Абу Муъит молнинг ичак-чавоқларини олиб келиб, ул зотнинг устларига ташлади. Жаноб Расулulloҳ бошларини саждадан кўтармадилар. Шу аснода Фотима алайҳоссалом келиб қолиб, ичак-чавоқларни ул зотнинг устларидан олиб ташладилар-да, бу ишни қилган кишини дуои бад қилдилар. Жаноб Расулulloҳ ҳам: «Ё парвардигоро, Қурайшдан Абу Жаҳл ибн Ҳишом, Утба ибн Рабийъа, Шайба ибн Рабийъа, Умайя ибн Халаф (ёки Убай ибн Халаф), Шуъба аш-Шокка ғазабингни бисёр қилгайсин!» — деб дуои бад қилдилар. Мен уларни Бадр куни ўлдиришиб, қудуққа ташлаганларини кўрдим. Умайя (Ски Убай) ибн Халаф эрса, қудуққа ташланмай, қийма-қийма қилинган ҳолда ташқарида қолдирилди».

Саъид ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Абдурраҳмон ибн Абзий: «Оллоҳ таоло (ноҳақ ўлдирмоқни) ҳаром қилган жонни ўлдирмангизлар!» ва «Кимки қасддан бир мўминни ўлдирса...» деган оятларнинг мазмунини Ибн Аббосдан сўрагил!» — деб менга буюрдилар. Мен шул хусусда Ибн Аббосдан сўрадим. Ул киши: «Фурқон» сурасидаги мазкур оят нозил бўлганда Макка аҳли мушрикларини: «Оллоҳ таоло (ноҳақ ўлдирмоқни) ҳаром қилган жонни ҳам ўлдирганмиз, Оллоҳ таолога ширк ҳам келтирганмиз, бузуқ ишларни ҳам қилганмиз», — дейишди. Шунда Оллоҳ таоло «Тавба қилган ва иймон келтирганлар бундан мустаснодурлар»

деган оятни нозил қилди. Бу оят ана ушалар хусусидадур. Аммо, «Нисо» сурасидаги оятнинг мазмуни шуки, агар киши Исломни ва унинг шариатини эътироф қилгани ҳолда (ноҳақдан-ноҳақ бир мўминни) ўлдирса, унинг жойи абадий дўзах бўлиб, (тавбаси қабул қилинмас)», — дедилар».

Урва ибн аз-Зубайр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ибн Амр ибн ал-Осга: «Мушрикларнинг Жаноб Расулulloҳга етказган энг қаттиқ азияти ҳақида менга айтиб бергил!»— дедим. Шунда у бундай деди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъба теварагидаги ҳижр ичкарасида намоз ўқиб турган эрдилар, Уқба ибн Абу Муъит келиб, кийимини ул зотнинг муборак бўйинларига ташлади-да, қаттиқ тортиб бўға бошлади. Шунда Абу Бакр келиб қолиб, Уқбани елкасидан ушлаб, Жаноб Расулulloҳдан нарига итариб ташладилар-да: «Кишини раббим Оллоҳдур, деб айтгани учун ўлдирасизларми?» - дедилар».

2-боб. Абу Бакр ас-Сиддиқ разияллоҳу анҳунинг Исломга кирганлари ҳақида

Аммор ибн Ёсир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдим. Ул зотнинг ҳузурларида Исломга кирганлардан фақат беш банда (яъни, Билол, Зайд ибн Ҳориса, Омир ибн Фуҳайра, Абу Фукайҳа, Убайд ибн Зайд ал-Ҳабаший), икки аёл (яъни, мўминлар онаси Хадича ва Умму Айман ёки Самийя) ва Абу Бакр бор эрдилар».

3-боб. Саъд разияллоҳу анҳунинг Исломга кирганлари ҳақида

Саъд ибн Абу Ваққос: «Мен Исломга кирган кундан бўлак куни ҳеч ким Исломга кирмади. Мен (Маккада) етти кун туриб, учинчи булиб Исломга кирдим», — дейдилар.

4-боб. Жинлар ҳақида ҳамда Оллоҳ таолонинг «(Эй Муҳаммад), сиз айтингиз: «Менга ваҳий қилиндики, жинларнинг бир гуруҳи (менинг тиловатимни) эшитиб...» деб» деган қавли («Жин» сураси, 1-2-оятлар)

Маън ибн Абдурраҳмон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен отамнинг бундай деганларини эшитдим: «Мен Масрукдан: «Жинлар Қуръон (тиловатини) тинглашган кеча улар хусусида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ким маълум қилди?» — деб сўрадим. Масрук: «Улар ҳақида бир дарахт маълум қилди», — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга юрган кезларимда ул зотнинг таҳоратлари ва ҳожатлари учун бир мешчада сув олиб юрур эрдим. (Бир куни ул зот ҳожатга кетганларида) ортларидан мешчани олиб бориб эрдим, (шарпамни сезиб): «Бул ким?» — дедилар. Мен: «Абу Ҳурайраман»,— дедим. Ул зот: «Покланмоғим учун бир неча тош (кесак) келтир, аммо суяк ёки тезак келтирма!» — дедилар. Мен этагимга бир неча тош (кесак) солиб, ул зотнинг ёнларига олиб бориб қуйдим-да, нарироққа бориб турдим. Ул зот ҳожатдан қайтгач, биргалашиб кетаётиб: «(Ё Расулаллоҳ), суяк ва тезак ишлатса не бўлур?» — дедим. Ул зот: «Суяк ва тезак жинларнинг таомидур. Менинг ҳузуримга Насийбийн жинларининг вакиллари — ажойиб (яхши) жинлар келишиб: «(Эй Муҳаммад, умматингизни суяк ва тезак бирлан истинжо қилмоқдан қайтарингиз, чунки Оллоҳ таоло суяк ва тезакни бизга таом қилиб таъйин этгандур» — деб) илтимос қилишди. Шунда мен: «(Умматим) на бирор суяк ва на бирор тезак ёнидан ўтмасинлар, уни албатта таом деб билсинлар!» — деб Оллоҳ таолога дуо қилдим», — дедилар».

5-боб. Абу Зарр ал-Ғифорий разияллоҳу анҳунинг Исломга кирганлари ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Зарр Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга пайғамбарлик ваҳийи келганлигини эшитиб, ўз биродарларига: «Уловингни миниб ўшал водийга бор, ўзининг пайғамбар эканлигини, ўзига осмондан хабар келаётганини таъкидлаётган кишини топ, унинг гапларини эшитиб, менга ул ҳақда билиб кел!» — дедилар. Сўнг, биродарлари йўлга тушиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига борди, ул зотнинг сўзларини тинглаб, ортига қайтгач, Абу Заррга: «Мен ул кишини кўрдим, одамларни олижаноб хулқли бўлмоққа даъват қилиб, шеър сингари сўзларни айтаётир», — деди. Абу Зарр: «Мени куфрдан халос қилғувчи хабар келтирмабсан», — дедилар-да, бир мешчада сув ва егулик олиб ўзлари Маккага келдилар. Сўнг, масжидга (ибодатхонага) бориб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни қидирдилар, лекин ул зотни ўзлари танимаганлари учун бировлардан сўрагилари келмади. Шул боис бир неча кеча масжидда етиб қолдилар. Ҳазрат Али ул кишини кўриб, бегона эканликларини сездилар-да: «(Мусофирмисиз, юрингиз мен бирлан» — деб уйлари томон бошлаб кетдилар). Абу Зарр (индамай) Ҳазрат Алига эргашдилар, иккалалари ҳам бир-бирларидан ким эканликларини сўрашмади. Сўнг, Абу Зарр эрталаб яна масжидга бордилар-да, кун буйи ўшал ерда бўлдилар, аммо Жаноб Расулulloҳни учратмадилар. Кеч бўлгач, масжиддаги етар жойларига кеддилар. Шунда Ҳазрат Али ёнларидан ўтиб кетаётиб: «Киши ўз турар жойини билиб олмоғи лозим бўлган вақт келмадимми?» (яъни, «Бирор бошпана топдингизми?») — дедилар. (Абу Зарр: «Йўқ» — деганларидан сўнг), Ҳазрат Али ул кишини турғазиб, яна уйларига олиб кетдилар. Бу сафар ҳам иккалалари бир-бирларидан ҳеч нарса хусусида сўрашмади. Учинчи куни ҳам Ҳазрат Али Абу Заррни масжидда ётган жойларидан турғазиб, уйларига олиб кетдилар. Шундагина Абу Заррдан: «Бу ерга қандай юмуш бирлан келганингизни менга айтмайсизми?» — дедилар. Абу Зарр: «Агар сиримни яширсангиз, айтаман», — дедилар. Ҳазрат Али шунга сўз бериб эрдилар, Абу Зарр бу ерга не мақсадда келганларини айтиб бердилар. Ҳазрат Али: «Сиз тўғри йўлдасиз, (ўзини пайғамбар деб таъкидлаётган киши) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдурлар. Эрталаб тургач, менинг кетимдан келаверингиз, агар йўлда сиз учун бирор хатарнок нарсани сезсам, сув ичаётган киши бўлиб тўхтаб тураман. Агар яна йўлда давом этсам, токи бирор остонага киргунимча кетимдан келаверингиз», — дедилар. Кейин, эртасига эрталаб Ҳазрат Али ўзлари айтганларидек, Абу Заррни эргаштириб кетавердилар-да, ниҳоят Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб бордилар. Абу Зарр ҳам ул киши бирлан бирга кириб, Жаноб Расулulloҳнинг сўзларини тингладилар-да, шул заҳоти муслмон бўлдилар. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Заррга: «Қавминг ҳузурига қайтгил-да, то менинг ишим (яъни, Исломга ошкора даъват қилаётганим) ҳақидаги хабар ўзингга етиб боргунига қадар уларни (Исломдан) воқиф қилиб тур!» — деб марҳамат қилдилар. Шунда Абу Зарр: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, мен ҳозироқ мушриклар ўртасида буни рўй-рост айтаман!» — дедилар-да, масжидга бориб, бор овозлари бирлан: «Ашҳаду алло илоҳа иллаллоҳу ва анна Мухаммадан расулulloҳи!» — деб айтдилар. Шунда масжиддаги (ибодатхонадаги) қавм ўрнидан турди-да, Абу Заррни ётқизиб олиб дўппослай бошлади. Шу вақт Аббос келиб қолиб, гавдалари бирлан Абу Заррни тўсдилар-да: «Шўрингиз қурсин! Унинг Ғифор қабиласидан эканлигини, савдо карвонларингиз унинг қабиласи ерлари орқали ўтишини билмайсизларми?!» — дея ул кишини улардан қутқариб олдилар. Кейин, Абу Зарр эртасига ҳам худди шундай қилиб эрдилар, қавм яна дарғазаб бўлиб ул кишини дўппослади. Аббос бу сафар ҳам Абу Заррни ўз гавдалари бирлан тўсиб қутқариб қолдилар».

6-боб. Саъид ибн Зайд разияллоҳу анҳунинг Исломга кирганлари ҳақида

Қайс разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъид ибн Зайд ибн Амр ибн Нуфайл Куфа

масжидида: «Оллоҳ таоло ҳақи, дарҳақиқат Ҳазрат Умар (отам) Амр (Иброҳим алайҳиссаломнинг динларини қабул қилиб) мусулмон бўлишларидан бурун Исломга кирганимнинг гувоҳидурлар. Агар сизларнинг Ҳазрат Усмонга нисбатан қилган ишларингиз (яъни, ул кишини ўлдирганингиз) сабабли бирор киши ўз ўрнини (амалини) тарк этса, нотўғри қилган бўлур», — дедилар».

7-боб. Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳунинг Исломга кирганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу: «Ҳазрат Умар Исломга кирганларидан буён тобора қудратли бўлиб бормоқдамиз», — дедилар.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб ҳовлида қўрқиб турганларида Ос ибн Воил ас-Саҳмий Абу Амр келиб қолдилар, эгниларида йўл-йўл ҳулла ва ипак қамис бор эрди. Ул киши Бану Саҳм қабиласидан бўлиб, бул қабила жоҳилият даврида бизнинг иттифоқчимиз эрди. Ал-Ос (отамнинг қўрқиб турганларини кўриб): «Сенга нима бўлди?» — дедилар. Отам: «Қавмингиз Исломга кирганим учун мени ўлдиражакларини айтишди», дедилар. Ал-Ос: «Бунга йўл қўймайман, хотиржам бўлавер!» дедилар-да, ташқарига чиқиб, бутун Макка аҳли тўпланиб келаётганини кўрдилар. Ал-Ос уларга: «Қаерга кетаётирсизлар?» — дедилар. Улар: «Ота-боболаримиз динидан қайтиб Исломга кирган Ал-Хаттобнинг ўғлини ўлдиргани кетаётирмиз», — дейишди. Ал-Ос уларга: «Бунга йўл қўймайман!» - дедилар. Шунда улар қайтиб кетишди».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Отам) Умар Исломга кирганларида одамлар ул кишининг ҳовлилари олдида тўпланишиб: «Умар диндан қайтди!» дейишди. Ўшал кезларда мен ёш бола бўлиб, уйимиз томига чиқиб олган эрдим. Шу аснода дебож чопон кийиб олган бир киши келиб қолиб, одамларга: «Умар (сизларнинг) динингиздан қайтиб, (Исломга кирди), мен уни ўлдирмоқларингизга йўл қўймасман, мен унинг қўшниси бўламан!» — деди. Шунда мен одамларнинг ул кишидан ҳайиқиб, қайтиб кетганини кўрдим. Кейин, (отамдан): «Бул киши ким?» - сўрадим. (Отам): «Бул киши Ал-Ос ибн Воил бўладилар, - дедилар».

8-боб. Ойнинг (иккига) бўлингани ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Макка аҳли Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан (пайғамбар эканликларининг исботи учун) мўъжиза кўрсатмоқларини талаб қилди. Шунда ул зот ойни иккига бўлиб кўрсатдилар, ҳатто одамлар Ҳироъ тоғини ойнинг икки бўлаги орасида кўришди (яъни, бир бўлаги тоғнинг у томонида ва иккинчи бўлаги тоғнинг бу томонида турди)».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Минода турган эрдик, ой иккига бўлинди. Шунда ул зот: «(Менинг мўъжизамнинг) гувоҳи бўлингизлар!» - дедилар. (Ойнинг) бир бўлаги тоғ томонга кетди».

Абдуллоҳ: «(Ой) Маккада иккига бўлинди», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Ой Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида иккига бўлинди», — дейдилар.

9-боб. Мусулмонларнинг Маккадан Ҳабашистон ерига қилган ҳижрати ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривояч қиладилар: «Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (менга): «Икки тошлоқ ер (ёки икки тоғ) оралиғидаги хурмозор Ҳижрат уйини (еки Ҳижрат диёрини, яъни Мадинани) кўрдингми? Мадинага ҳижрат қилгувчилар ул ерга ҳижрат қилдилар ва Ҳабашистон ерига ҳижрат қилган гуруҳ Мадинага қайтиб келди», — дедилар».

Убайдуллоҳ ибн Адий ибн ал-Хиср разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мисвар ибн Махрама ва Абдурахмон ибн ал-Асвад ибн Абду Яғус менга: «Усмонга биродарлари Валидни (афв этмоқларини сўраб) гапирмоғинга сенга нима монеълик қилади? Одамлар унинг ёнини олиб кўп гапираётирлар», — дейишди. Шунда мен Ҳазрат Усмонга гапирмоққа жазм қилдим. Ул киши намозга чиққанларида: «Менинг сизда бир маслаҳатли ишим бор», — дедим. Ул киши: «Сендан бир маслаҳатли гап чиқармиди?!» — дедилар. Мен (хафсалам пир бўлиб) улар иккаласининг олдига қайтиб бордим. Аммо, бир оздан сўнг Ҳазрат Усмон ортимдан бир одамни юбордилар, мен ул кишининг ҳузурларига бордим. Шунда ул киши: «Қандай маслаҳатли ишинг бор эрди?» — дедилар. Мен: «Дарҳақиқат, Оллоҳ субҳонаҳу Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақ (дин) бирла юборгандур ва ул зотга Китоб (Қуръон) нозил қилгандур. Мен эрсам, Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули даъватига жавоб бериб, икки бор ҳижрат қилдим, ул зотта саҳобалик қилиб, йўлларини маҳкам тутдим. Одамлар Валиднинг ёнини олиб, кўп гапираётирлар», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Ҳали ўзингни Жаноб Расулulloҳга тенг қилаётирсанми?!» — дедилар. Мен: «Йўқ, асло! Аммо, мен ичкарида ўтирадирган бокира қиз висолига етишган киши сингари ул зотнинг билимларидан баҳраманд бўлганман», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Аммо, баъд дарҳақиқат, Оллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақ (дин) бирла юборган бўлиб, мен (ҳам сен каби) Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули даъватига ижобат қилганман, Оллоҳ таоло ул зот бирлан нимаики юборган бўлса, барисига иймон келтирганман, сен айтганингдек икки бор ҳижрат қилганман, ул зотга саҳобалик ҳамда байъат қилганман. Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигор Жаноб Расулulloҳни вафот эттиргунига қадар ҳам ул зотга на осийлик ва на алдамчилик қилдим! Сунг, Абу Бакрга (байъат қилиб, худди шундай ихлос бирла саҳобалик қилдим). Кейин, Ҳазрат Умарга ҳам шундай қилдим. Сўнг, ўзим халифа бўлдим. (Қани айтчи, уларнинг ҳуқуқлари каби ҳуқуққа эгаманми, йўқми?!» — дедилар). Мен: «Ҳа, эгасиз», — дедим. Ҳазрат Усмон: «Сизлар хусусингизда мен эшитаётган гаплар қандай гап бўлди?! Аммо, сенинг Валид ҳақида қилган илтимосинг хусусига келсак, биз уни қилган гуноҳига яраша албатта жазолагаймиз!» — дедилар. Сўнг, Валидга қирқ дарра урдилар, кейин Алини (чақириб, яна қирқ) дарра урмоқни амр қилдилар. Ўшанда Ҳазрат Али (Валидга қирқ) дарра урган эрдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Умму Ҳабиба Умму Салама ўзлари Ҳабашистонда кўрган, деворларига суратлар солинган бир каниса ҳақида эслашиб, шул ҳақда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга гапиришди. Жаноб Расулulloҳ: «Дарҳақиқат улар, агар ўзларидан бирор солиҳ киши ўлса, унинг қабри устига ибодатхона қуришиб, (сизлар айтгандек деворларига), суратлар чизишар эрди. Ана ўшалар Қиёмат куни Оллоҳ таоло наздида энг бмон халқдурлар», дедилар».

Умму Холид бинти Холид разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Ҳабашистон еридан (мамлакатидан) келдим. Шунда мен бир қизалоқ бўлиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам менга бир гулли кўйлакчани кийгизиб кўйдилар-да, гулларини кўллари бирлан силаб туриб: «(Бирам) чиройли, (бирам) чиройли!» — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу

алайҳи ва салламга намоз ўқиб турганларида ҳам салом бераверар ва ул зот бизга алик олаверар эрдилар. Нажоший ҳузуридан (яъни, Ҳабашистон ҳижратидан) қайтганимизда ул зотга (намоз ўқиб турганларида) салом бериб эрдик, алик олмадилар. Намозни тугатганларидан сўнг, биз: «Ё Расулаллоҳ, илгари биз (намоз ўқиётганингизда) сизга салом берсак, алик олар эрдингиз-ку?!» — дедик. Ул зот: «Намозда (буюк) машғуллик бордур», — дедилар» (яъни, «Намозхон намоз вақтида Оллоҳ таолога бор вужуд бирлан муножот қилмоғи, унинг зикри бирлангина машғул бўлмоғи лозим бўлиб, бўлак нарсаларга чалғимаслиги керак — деб айтдилар. Ҳақиқатан, илгари намозхонлар намоз чоғида бир-бирлари бирлан салом-алик қилишаверганлар ва ҳатто дунёвий ишлар хусусида ҳам гаплашаверганлар. Ҳабашистонга қилинган иккинчи ҳижратдан кейин, Оллоҳ таоло махсус оят нозил қилиб, намозда сукут сақламоқни, яъни Олло таолонинг зикри ва унга ибодат қилиш бирлангина машғул бўлиб, дунёвий нарсаларга чалғимасликни амр қилгандур).

Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Мен Иброҳимдан: «(Намоз ўқиётганингда сенга салом берилса), нима қиласан?» — деб сўрадим. У: «Ичимда алик оламан» — деди», — дейдилар.

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Ямандалик вақтимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбар қилиб юборилганларини (ёки ҳижрат қилганларини) эшитибок, кемага миниб ул зот томон йўлга тушдик. Кемамиз бизни Ҳабашистон (подшоҳи) Нажошийнинг ҳузурига элтиб қўйди. Биз (ул ерда) Жаъфар ибн Абу Толибни учратиб, то барчамиз (Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига) боргунимизга қадар у бирлан бирга бўлдик. Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Хайбарни фатҳ қилган кезларида учратдик. Шунда ул зот (бизга): «Сизлар, эй кема аҳли, икки бор (бири — Ҳабашистонга, иккинчиси — менинг ҳузуримга) ҳижрат қилдингизлар!» — дедилар».

10-боб. Нажошийнинг вафоти ҳақида

Жобир разияллоҳуанҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Нажоший вафот қилганда: «Бугун бир солиҳ киши вафот қилди, турингизлар, ҳабаш биродарингизга жаноза ўқингизлар!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ал-Ансорий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни орқаларига саф қилиб Нажошийга жаноза ўқидилар. Шунда мен иккинчи ёки учинчи сафда турган эрдим».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳабаш Нажошийга жаноза ўқидилар. Шунда ул зот тўрт бор такбир айтдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳабашистон подшоҳи Нажошийнинг вафот қилганини бизга унинг ўлган куни хабар қилдилар, сўнг: «Биродарингиз учун Оллоҳ таолога истиғфор айтингизлар!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни намозгоҳда саф қилиб Нажошийга жаноза ўқидилар. Шунда ул зот тўрт бор такбир айтдилар».

11-боб. Мушрикларнинг Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қарши ўзаро тил бириктириб, қасам ичганлари ҳақида

Абу Хурайра разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам: «Эртага, иншооллох, Бану Кинона (мушриклари мени тутиб бермоқ бўлиб) ўзаро қуфрга қасам ичган жой — Хайфга боргаймиз!» — дедилар».

12-боб. Абу Толиб қиссаси

Абдуллох ибн ал-Харас ривоят қиладилар: «Аббос ибн Абдулмутталиб разияллоху анху Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламга: «Амакингизга бирор фойдангиз тегдими? Оллох таоло ҳақи, ул киши сизни авайлар, сизни деб ўзгаларга ғазаб қилар эрдилар», — дедилар. Шунда ул зот: «Абу Толиб жаҳаннамнинг саъз жойидалар, мен бўлмаганимда унинг энг тубида бўлар эрдилар», — дедилар».

Мусаййиб разияллоху анху ривоят қиладилар: «Абу Толибнинг қошларига ўлим келганда Расулulloх саллаллоху алайҳи ва саллам ул кишининг ҳузурларига кирдилар. Шунда ул ерда Абу Жаҳл ўлтирган эрди. Жаноб Расулulloх Абу Толибга: «Эй амаки, «Ло илоҳа иллаллоху» деб айтингиз, токи мен Оллох таоло ҳузурда сиз учун бул калимани ҳужжат қилайин!» — дедилар. Абу Жаҳл ва Абдуллох ибн Абу Умайя эрса: «Эй Абу Толиб, Абдулмутталиб миллатидан (яъни, динидан) воз кечасизми?! — дея такрор-такрор айтаверишдики, ҳатто пировардида Абу Толиб: «Абдулмутталиб динидан» — деганча жон таслим қилдилар. Жаноб Расулulloх: «Агар (Оллох таоло томонидан) қайтарилмасам, сиз учун истиғфор айтгайман», — дедилар. Шунда Оллох таолонинг «На пайғамбар ва на мўминларнинг мушриклар учун, гарчи улар яқин қариндошлари булсалар-да, дўзах аҳли эканликлари аён булганидан кейин, истиғфор айтмоқлари жоиз эмасдур» («Тавба» сураси, 113-оят) ҳамда «(Эй Муҳаммад), дарҳақиқат сиз ўзингиз суйган кишиларни ҳидоят, қила олмасиз...» («Қасас» сураси, 56оят) деган ояти карималари нозил бўлди».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ул зотнинг амакилари (Абу Толиб) ҳақларида сўзлашди. Шунда Жаноб Расулulloх: «Шояд, Қиёмат куни ул кишига шафоатимнинг нафи тегиб, жаҳаннамнинг (оташ) тўпикларини(гина) кўмадирган ва мияларини(гина) қайнатадирган саъз жойидан насиб этса!» — дедилар».

13-боб. Исроъ ҳақидаги ҳадис

Оллох таолонинг қавли: «(Оллох) кечалардан бирида ўз бандаси (Муҳаммад)ни... Масжид ал-Ҳаромдан... Масжид ал-Ақсога сайр қилдирган пок зотдур» («Ал-Исроъ» сураси, 1-оят).

Жобир ибн Абдуллох разияллоху анху Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг бундай деб айтаётганларини эшитган эрканлар: «Қурайш (мушриклари Маккадаги Масжид ал-Ҳаромдан Қуддусдаги Масжид ал-Ақсога бир кечада бориб келганимни айтганимда) мени ёлғончига чиқаришганда Ҳижр (Каъбанинг шимоли-ғарбидаги муайян жой)га бориб тек турдим. Шунда Оллох таоло менга Байт ал-Мақдисни (Масжид ал-Ақсонни) намоён қилди. Мен унга қараб туриб Қурайш мушрикларига (унинг) белгиларини (қуринишини) тасвирлаб бердим».

4-боб. Меърож ҳақида

Ибн Аббос разияллоху анху: «Оллох таолонинг («Ал-Исроъ» сурасининг 60-оятидаги) «...Биз сизга кўрсатган тушни ва Қуръонда лаънатланган *Молик ибн Саъсаъа разияллоху анху ривоят қиладиларки* Расулulloх с...

дарахтни одамлар угун бир синов қилдик...» деган қавлида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Байт ал-Мақдисга саёҳат қилдирилган кеча қалбан кўрган тушлари назарда тутилган бўлиб, «...Қуръонда лаънатланган дарахт...» — бу заққум дарахтидур», — дейдилар.

15-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккада эканликларида ҳузурларига ансорлар вакилларининг келгани ва Ақаба байъати ҳақида

Каъб ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен (ва бошқа ансорлар) Ақаба кечасида Исломга (садоқат билдириб) аҳду паймон (байъат) қилганимизда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бўлганман. Ақаба кечасида иштирок қилганим менинг учун Бадрда иштирок қилмоқдан маҳбуброқдур, гарчи Бадр одамлар орасида Ақаба кечасидан кўра кўпроқ гапирилса-да!».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Икки тоғам мен бирлан бирга Ақаба (кечаси)да иштирок қилганлар», — дейдилар.

Ибн Уяйна: «(Жобирнинг Ақаба кечасида иштирок қилган) икки тоғасидан бири Баро ибн Маърур эрди», — дейдилар.

Ато разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «Жобир: «Мен, отам ва тоғам Ақаба (кечасида) иштирок қилганларданмиз» - деб айтди».

Ақаба кечасида иштирок қилган Убода ибн ас-Сомит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг атрофларида бир гуруҳ саҳобалари ўлтирган эрди, шунда ул зот бундай дедилар: «Оллоҳ таолога бирор нарсани ширк келтирмаслигингизга, ўғрилиқ қилмаслигингизга, зино қилмаслигингизга, болаларингизни ўлдирмаслигингизга (яъни, жоҳилият одати бўйича қизларингизни тириклайин кўммаслигингизга ёки боқа олмаслигингиздан чўчиб, ўғилу қизларингизни ўлдирмаслигингизга), ўзларингиз тўқийдирган уйдирма (гаплар) бирлан (бировларга) тухмат қилмаслигингизга, (шариъат пешволари амри) маъруфига осийлик қилмаслигингизга менга байъат қилингизлар! Сизлардан кимки (байъатига) вафо қилса, Оллоҳ таоло (охиратда) унга ажр (мукофот) ато этур ва кимки булардан бирортасини бузса ва бунинг учун шу дунёда жазоланса, бу унинг учун каффорат бўлиб, (охиратда жазоланмас) ва кимки булардан бирортасини бузса, кейин Оллоҳ таоло уни (жазоламай айбини яширса, бу парвардигорнинг ўзининг иши бўлиб хоҳласа, унинг (гуноҳини) кечади, хоҳласа, уни жазолайди». Сўнг, мен (барча бирлан биргалиқда) шундай деб байъат қилдим».

Убода ибн ас-Сомит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган кишиларнинг бошлиқларидан бири эрдим. Ўшанда биз: «Оллоҳ таолога бирор нарсани ширк келтирмаслигамизга, ўғрилиқ қилмаслигимизга, зино қилмаслигамизга, Оллоҳ таоло ўлдирмоқни ҳаром қилган жонни ноҳақ ўлдирмаслигимизга, исроф қилмаслигимизга, жаннатга осийлик қилмаслигимизга (яъни, байъатимизни бузиб, жаннатдан маҳрум қилгувчи ишларни қилмаслигимизга) байъат қилдик. Агар байъатимизга вафо қилсак, Оллоҳ таоло бизга охиратда ажр берур ва агар байъатимизга хилоф бирор иш қилиб қўйсак, кейин Оллоҳ таоло (жазоламай) айбимизни яширса, бу унинг ўзининг иши бўлиб, хоҳласа, кечади, хоҳласа, жазолайди».

16-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Оиша разияллоҳу анҳони ўз никоҳларига олганлари, Оиша разияллоҳу анҳонинг Мадинага келганлари ва

Жаноб Расулulloҳнинг ул муҳтарамга қўшилганлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам олти яшарлигимда мени ўз никоҳларига олдилар. (Ул зот ва отам Абу Бакр разияллоҳу анҳу Мадинага ҳижрат қилганларидан сўнг) мен, онам Умму Румон ва синглим Асмо ҳам ул ерга бориб, Бану ал-Ҳорис ибн ал-Хазраж қабиласи (хонадонларидан бирига) тушдик. Кейин, мен чўмилтирилдим, сочларим (бундан) яйраб, гўзал бир тароват касб этди. Сўнг, онам Умму Румон дугоналарим бирлан арғимчоқ учиб турганимда мени чақирдилар. Мен олдиларига бордим, аммо нега чақирганларини билмас эрдим. Онам (тез) қўлимдан етаклаб ҳовли эшиги олдиғача олиб бордилар, ҳарсиллаганимдан нафасим тикилиб қолаёзди. Сўнг, бир оз сув олдилар-да, юзим бирлан бошимни артиб қўйдилар. Кейин, мени ҳовлига олиб кирдилар, қарасам, уй тўла ансория хотинлар ўлтиришибди. Улар (менга): «Бахтли бўл, ували-жували бўл, қўшақарингизлар!» — деб тилак қилишди. Сўнг, онам мени уларга топширдилар. Улар мени (силаб-сыйпаб, яхши гаплар айтиб) юпатишди. Кейин, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бўлак (ҳеч нарсани ўйламай, юрагим) така-пука бўлиб турган эрдим, ул зот тўсатдан ҳузуримга кириб келдилар. (Ансория аёллар) мени ул зотнинг ихтиёрларига топшириб (чиқиб кетишди). Шунда мен тўққиз яшар қизалоқ эрдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга бундай дедилар: «Мен сени тушимда икки марта кўрганман. Қарасам, сен бир парча ипак (матоға) ўраб қўйилган эмишсан. (Менга): «Бу сенинг аёлингдур (хотинингдур)», — дейилди. Юзингни очиб қарасам, бу сен экансан. Шунда мен: «Агар бу (тушим) Оллоҳ таоло тарафидан (кўрсатилган бўлса), ул ҳолда парвардигор уни (албатта) рўёбга чиқаради» — деб айтар эмишман».

Ҳишом оталаридан бундай деб эшитган эрканлар: «Ҳадича разияллоҳу анҳо) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага ҳижрат қилмасларидан уч йил бурун вафот этдилар. Ул зот икки йил ёки шунга яқин вақт уйланмай юрдилар, кейин Оишани ўз никоҳларига олдилар. Шунда Оиша олти яшар бўлиб, тўққиз ёшга кирганда унга қўшилдилар».

17-боб. Расулulloҳ саллалдоҳу алайҳи ва саллам бирлан саҳобаларининг Мадинага ҳижратлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ҳижрат бўлмаганда мен ансорлардан бири бўлган бўлур эрдим», — дедилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен тушимда бир хурмозор ерга ҳижрат қилаётганимни кўрдим. Шунда мен ул ерни Ямома ёки Ҳажар деб ўйладим. Билсам, у Мадина (Ясриб) эркан», — дедилар».

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Оллоҳ таолонинг (ризалигини) истаб ҳижрат қилдик. (Бунинг учун) бизга ато этилажак ажр Оллоҳ таолонинг зиммасида қолди. Орамизда шундай кишилар борки, улар (охиратда бисёр ажр олмоқла ри учун бу дунёда ўз нафсларини тийиб, фатҳу ғазотлар даврида қўлга киритган) ўлжалардан заррача фойдаланмай ўлиб кетдилар. Мусъаб ибн Умайр шулар жумласидандур. (Мусъаб ибн Умайр) Уҳуд куни ўлдирилди, биз уни кафанлаш учун чопонидан бўлак нарса тополмадик. Чопони бирлан бошини ёпсақ, оёқлари, оёқларини ёпсақ, боши очилиб қолди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга чопони бирлан бошини ёпиб, оёқлари устига изхир (исириқ) ташлаб қўймоқни амр қилдилар. Аммо, орамизда (ажр

дарахтининг) мсвалари (бу дунёдаёк) фарқ пишиб, уларни териб еяётганлар ҳам бор».

Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу рилоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деяётганларини эшитдим: «Дарҳақиқат, амаллар (ишлар) ниятларга боғлиқдур. (Яъни, ҳар бир ишнинг савоби унинг қандай ниятда қилинганига боғлиқдур). Чунки, ҳар бир киши ўзи ният қилган нарчасига эришур. Кимки бойлик орттирмоқ ниятида ҳижрат қилган булса, бойликка эришур ва кимки хотин олмоқ ниятида ҳижрат қилган бўлса, хотин олур. (Демак, бундай кишининг) ҳижрати бойлик ёхуд хотин учун қилинган ҳижрат бўлур ва кимнингки ҳижрати Оллоҳ таоло ва унинг Расули учун булган бўлса, Оллоҳ таоло ва унинг Расули учун қилинган ҳижрат бўлур».

Абдуллоҳ ибн У.иар разияллоҳу анҳу: «(Макка) фатҳидан сўнг ҳижрат йўқдур» — дер эрдилар. (Яъни, мусулмонларнинг бундан буён ўзлари фатҳ қилган Маккани тарк қилмоқлари жоиз бўлмай, илгари улар ўз динларини ошкор қилмоқлари ва унинг вожиботларини адо этмоқлари мумкин бўлмаганидан бу ердан ҳижрат қилгандурлар).

Ато ибн Абу Рабоҳ ривоят қиладилар: «Мен ва Убайд ибн Умайр ал-Лайсий Оиша разияллоҳу анҳони зиёрат қилгани бордик. Шунда биз ул муҳтарамадан ҳижрат хусусида сўрадик. Ул муҳтарама бизга: «Бугунги кунда (яъни, Макка фатҳидан сўнг ҳижрат) йўқдур. (Чунки), Оллоҳ таоло Исломга (қувват ато этиб), уни юзага чиқаргандур. Мусулмон одам, энди ўзи хоҳлаган ерда Оллоҳ таолога ибодат қила олур. Лекин, (бундан буён Оллоҳ таоло ва унинг Расули йўлида) жиҳод ва ҳаж қилмоқлик жоиздур», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Саъд разияллоҳу анҳу: «Ё парвардигоро, ўзинг (яхши) билурсанки, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни сохта пайғамбар деб ўз ораларидан ҳайдаган Қурайш мушрикларига қарши сенинг йўлингда жиҳод қилмоқни истаганимчалик бирор қишига қарши жиҳод қилмоқни истамасман! Аммо, ўйлайманки, биз бирлан уларнинг ўртасидаги урушга сен ўзинг чек қўйдинг», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу рилоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қирқ ёшларида пайғамбар қилиб юборилдилар. Ўн уч йил Маккада яшадилар, шу вақт давомида ул зотга ваҳий келиб турди. Сўнг, ҳижрат қилмоқлари буюрилиб, ўн йил (Мадинада) ҳижратда бўлдилар, (бу ерда ваҳий келиб турди). Вафот қилганларида олтмиш уч ёшда эдилар».

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарга ўлтиргач: Оллоҳ таоло ўзи ирода қилган вақтда Ер юзидан даргоҳига боргувчи бандалари бирлан ўзининг ҳузуридаги бандалари орасидан бир бандани афзал кўрди. Мен (ҳам) Оллоҳ таоло бандани афзал кўрдим», — дедилар. Шунда юбордилар-да: «Ё Расулаллоҳ, ота-онамизни фидо қилайлик!» — дсдилар. Биз бундан таажжуб қилдик. Одамлар: «Манави чолга қарангизлар, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло Ер юзидан даргоҳига боргувчи бандалари бирлан ўз ҳузуридаги бандалари орасидан кўрган бир бандани афзал кўрганлари. учун йиғлаб: Ота-онамизни сизга фидо қилайлик!» — деяётир», — дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакрни афзал кўргувчи, Абу Бакр эрсалар ул зотни ҳаммамиздан кўра кўпроқ (яхшироқ) билгувчи киши эрдилар. Шул боисдан ул зот: «Менинг учун ўзининг суҳбати ва мол-дунёси борасида энг ишончли кишилардан бири Абу Бакрдурлар. Агар (раббимдан бўлак) умматимдан ўзимдан бир дўст тутадирган бўлсам, Абу Бакрни дўст тутган бўлур эрдим. Аммо, (мусулмонлар учун Аллоҳ таолодан ортиқроқ дўст йўқ бўлиб, улар орасида) Ислом биродарлиги (-ю муҳаббати) мавжуд бўлмоғи лозим. Масжидда Абу

Бакрнинг эшикларидан бўлак бирорта эшик қолмасин!» - дедилар». (Яъни, ҳар ким уз ҳовлисидан масжид ҳовлисига эшик очиб олган эрди, ул зот ана ўшал эшикларни назарда тутяптилар).

Оиша разияллоҳуанҳф рилаят қиладилар: «Мен ота-онамни Абу Бакр ва Умму Румон разияллоҳу анҳумони) Ислом динидан бўлак динда сира тасаввур қила олмасман, ақлимни танибманки, улар Ислом динига эътиқод қилиб келишади Шунингдек, мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизникига келмаган бирор кунни ҳам эслолмайман. Ул зот бизникига куннинг икки тарафида, яъни эрталаб ва кечқурун қадам ранжида қилиб турар эрдилар. Мусулмонларга (Қурайш кофирлари) озор етказганда (Жаноб Расулуллоҳ уз саҳобаларига ҳижрат қилмоққа изн бердилар. Улар Ҳабашистон томон йўлга тушдилар). Сўнг, (уларга етиб олмоқ ниятида) Абу Бакр ҳам Ҳабашистон томон ҳижрат қилиб, Барк ал-Ғимод деган жойга етиб бордилар. Ул ерда Абу Бакрга Ибн ад-Дағина йўлиқди. Ибн ад-Дағина Ал-Қорат қабиласи бошлиги бўлиб, Абу Бакрга: «Эй Абу Бакр, қаерга кетаётирсиз?» — деди. Абу Бакр: «Қавмим мени (ўз ораларидан) ҳайдади. Энди, мен дунё кезиб, парвардигоримга ибодат қилмоқ ниятидаман», — дедилар, (аммо ҳижрат қилиб кетаётганларини айтмадилар, чунки у кофир эрди). Ибн ад-Дағина: «Сиздек бир (солиҳ) одамнинг (ўз қавмини) ташлаб кетмоғи ҳам, (қавми томонидан) ҳайдаб юборилмоғи ҳам жоиз эрмас. Ахир, сиз (одамларга ўзгаларда) топилмайдирган нарсаларни эҳсон қилурсиз, меҳру оқибат кўрсатурсиз, оғирни енгил қилурсиз, меҳмондўстлик қилурсиз, ҳалоллик (оқибатида бошга тушадирган) кулфатларни (бартараф қилмоққа) ёрдам берурсиз-ку! Мен эрсам, сизнинг қўшнингиздурман! (Яъни, киши ўз қўшнисини бировлардан ҳимоя қилмоғи лозим бўлиб, Ибн ад-Дағина бир қўшни қабила вакили сифатида Абу Бакрга: «Мен қавмингизнинг сизга азият етказмоғига йўл қўймасман!» — демоқчи). Ортингизга қайтингиз, парвардигорингизга ўз юртингизда (яъни, Маккада) ибодат қилингиз!» — деди. Шундан сўнг, (Абу Бакр разияллоҳу анҳу) ортларига қайтдилар, Ибн ад-Дағина (ҳам) ул киши бирлан бирга кетди. (Маккага етиб боришгач), Ибн ад-Дағина кечки пайт Қурайш қабиласи улуғлари ҳузурига кирди-да, уларга: «(Юртдошларига кўплаб манфаат етказиб тургувчи) Абу Бакрдек (бир солиҳ одам, агар ўта зарур бўлмаса, бошқа юртда яшамоқ ниятида ўзбошимчалик бирлан юртини) ташлаб кетмаслиги ҳамда (бундай одамни бирор киши) мажбуран юртдан чиқариб юбормаслиги керак! (Одамларга ўзгаларда) топилмайдирган нарсаларни эҳсон қилгувчи, меҳру оқибат кўрсатгувчи, оғирни енгил қилгувчи, меҳмоннавоз ҳамда ҳалоллик (туфайли бошга тушадирган) кулфатларни (бартараф қилмоққа) ёрдам бергувчи бир (солиҳ) кишини ўз юртдан ҳайдайсизларми?!» — деди. Қурайш улуғлари Ибн ад-Дағина(нинг Абу Бакрни ҳимоя қилиб айтган гапларига қарши) лом-мим дея олишмади. Улар Ибн ад-Дағинага фақат: «Абу Бакрга буюрингиз, парвардигорига уйида ибодат қилсин, уйида намоз ўқисин, истаган нарсасини тиловат қилсин, аммо бу бирлан бизга азият етказмасин, ибодату тиловатини махфий адо этсин! Чунки, биз у хотинларимизу болаларимизни йўлдан оздиради, деб қўрқурмиз» — дея олишди, холос. Сўнг, Ибн ад-Дағина уларнинг бул гапларини Абу Бакрга айтди. Шундан сўнг, Абу Бакр Қурайш катталари шартига риоя қилиб, парвардигорларига ўз уйларида ибодат қиладирган, намозларини махфий тутадирган ва уйларидан бўлак ерда тиловат қилмайдирган бўлдилар. (Бирмунча вақт ўтгач), Абу Бакр (разияллоҳу анҳунинг мияларига) бир (ажойиб) фикр келди — ул киши ўз ҳовлилари олдига масжид қуриб олиб, энди ўшал ерда намоз ўқийдирган ва Қуръон тиловат қиладирган бўлдилар. Мушрикларнинг хотинлари ва болалари Абу Бакрнинг ҳузурларига тўпланишиб, ул кишига ажабланиб боқишар эрди. Абу Бакр қалби нозик киши бўлиб, Қуръон тиловат қилсалар, кўз ёшларини тутиб тура олмас эрдилар. Бу Қурайш мушриклари катталарини хавотирга сола бошлади, (чунки улар хотинлари ва болаларининг Исломга кириб кетишларидан чўчишар эрди). Шул боисдан улар Ибн ад-Дағинага одам юборишди. Ибн ад-Дағина уларнинг ҳузурига келди. Шунда улар унга: «Биз Абу Бакрга сизнинг олдингизда

парвардигорига уз уйида ибодат қилмоққа рухсат берган эрдик, аммо у ҳаддидан ошиб, ҳовлиси олдига масжид қуриб олди-да, ошкора намоз ўқиб, ошкора тиловат қила бошлади. Биз хотинларимиз ва болаларимизни йўлдан оздиришидан хавфланиб (шундай шарт қўйган эрдик). Сиз уни бундай қилмоқдан қайтарингиз! Агар у парвардигорига ўз уйида ибодат қилмоқлик бирлан чекланишни хоҳласа, шундай қилсин, мободо бундай қилмоқдан бўйин товлаб, намози ва қироатини ошкор адо қиладирган бўлса, ул ҳолда унга берган омонлигингизни ўзингизга қайтармоғини талаб қилингиз (яъни, «Бундан буён мен сени ҳимоя қилмайман» — деб айтингиз!»). Биз сўзингиз устидан чиқмай, бадном бўлмоғингизни истамаймиз, аммо хотинларимиз ва болаларимиздан хавотирда бўлганимиз боисидан Абу Бакрнинг ошкора (намоз ўқиб, ошкора тиловат) қилмоғига ҳам йўл қўя олмаймиз», — дейишди. Сўнг, Ибн ад-Дағина Абу Бакрнинг ҳузурларига келиб: «Сиз бўйингизга қандай шарт қўйганимни биласиз, сиз (намозу тиловатингизни уйингизда) адо этмоқлик бирлан чекланасиз ёхуд мен сизга берган омонликни ўзимга қайтарасиз (яъни, мен энди сизни ҳимоя қилмасман). Мен арабларнинг бир кишининг ёнини олиб берган сўзимнинг устидан чиқмаганлигимни эшитмоқларини истамайман!» — деди. Абу Бакр: «Мен сенинг ҳимоянгни ўзингга қайтариб, Оллоҳ таолонинг ҳимоясида бўлмоғимга розиман», — дедилар. Шу куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккада эрдилар. Ул зот мусулмонларга: «Мен сизлар ҳижрат қиладирган икки тошлоқ ер (ёки икки тоғ) оралиғидаги хурмозор диёрингизни тушимда кўрдим. Шунда Мадинага ҳижрат қилгувчилар ул ерга ҳижрат қилишди ва Ҳабашистонга ҳижрат қилган гуруҳ Мадинага қайтиб келди», — дсдилар. Буни эшитиб, Абу Бакр разияллоҳу анҳу Мадинага ҳижрат қилмоқ учун ҳозирлик кўра бошладилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Шошмай турингиз, чунки менга (ҳижрат қилмоққа) ижозат берилмоғини истайман», — дсдилар. Абу Бакр: «Она-онам сизга фидо булсинлар, сиз шуни (яъни, изн берилмоғини) истайсизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа» — деб жавоб қилдилар. Шундан сўнг, Абу Бакр Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳамроҳ бўлиш учун ҳижрат қилмоқдан тийилдилар-да, ўзларида мавжуд икки (бақувват) туяни акация барглари бирлан тўрт ой боқдилар. Бир куни биз чошгоҳ вақтидан хиёл ўтганда (отам) Абу Бакрнинг уйларида ўлтириб эрдик, бир киши (Абу Бакрнинг озод қилган қуллари Омир ибн Фухайра ёхуд Абу Бакрнинг қизлари Асмо) Абу Бакрга: «Ана, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бегоналар кўрмасин, деб) бошларини ўраган ҳолда одатда бизникига келмайдирган бир вақтда келаётирлар», — деди. Абу Бакр: «Ота-онам ул зотга фидо бўлсинлар! Оллоҳ таоло ҳақи, бир зарурат бўлмаса, бул вақтда келмас эрдилар», — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб (ичкарига кирмоққа) изн сўрадилар. (Абу Бакр) ул зотга изн бердилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ичкарига) кириб, Абу Бакрга: «Уйингиздаги (бегона)ларни чиқариб юборингиз!» — дедилар. Абу Бакр: «Булар сизга бегона эмаслар, отам сизга фидо бўлсинлар, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Ул зот: «(Ҳижрат қилиб) йўлга чиқишга менга ижозат берилди», — дсдилар. Абу Бакр: «(Сизга) ҳамроҳлик қилмоқни истайман, отам сизга фидо бўлсинлар, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Ул зот: «Ҳа, (сиз менга ҳамроҳлик қилгайсиз)», — дедилар. Абу Бакр: «Отам сизга фидо бўлсинлар, ё Расулаллоҳ, мана бу икки туямдан бирини олингиз!» — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Пулга (яъни, сотиб оламан)», — дедилар. Сўнг, биз отам Абу Бакр бирлан Жаноб Расулulloҳ учун тезда сафар тадорикини кўриб, бир хуржунга (еб-ичгуликлар) солдик. Шунда (синглим) Асмо бинти Абу Бакр (белидаги) камаридан бир бўлак қирқиб олиб, у бирлан хуржун оғзини боғлаб қўйди. Шул боисдан у «Икки камарли» деб аталадирган бўлди. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва (отам) Абу Бакр Савр тоғидаги бир ғорга етиб боришди. Иккаларини ул ерда уч кеча беркиниб ётишди, Абу Бакрнинг ўғиллари Абдуллоҳ ҳам уларнинг ҳузурда тунади. Абдуллоҳ ёш йигитча бўлиб, (қўл-оёғи) чаққон, фаросатли эрди. У тонг-сахарда уларнинг ҳузуридан чиқарди-да, (тезда Маккага бориб) гуёки шул ерда тунагандек, Қурайш (аҳли) бирлан биргаликда уйқудан уйғонар эрди. Сўнг, (мушрикларнинг ўзаро) гапларини

тинглаб, Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакрга қарши қандай режа тузишаётганини фаҳмлагач, қоронғу тушганда бориб уларни бундан воқиф қилар эрди. Абу Бакрнинг озод қилган қуллари Омир ибн Фуҳайра эрса, (эрталаб бир идиш ва кечқурун бир идиш сут берадирган) бир қўйни беркитиб қўйган бўлиб, хуфтондан бир оз ўтгач, уни Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакрнинг олдиларига ҳайдаб бориб (ташлаб келар) эрди. Иккалалари, то Омир ибн Фуҳайра тун охирлаб қолганда келиб қўйни чақирмагунча, уни соғиб сутини (куни бирлан офтобда қизиган) тош чуқурчасида пишириб ичиб, жимгина тунни ўтказишар эрди. Омир ибн Фуҳайра ўшал уч кеча давомида шундай қилди. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакр Бану аддийл қабиласидан бир уста йўл кўрсатувчи қишини ўзларига (ишга) ёлладилар. Ул одам(нинг исми Абдуллоҳ ибн Урайқиз бўлиб), асли Бану аддийл қабиласидан ажраб чиққан Бану Абд ибн Адий қабиласига мансуб эрди. Бунинг устига у Ос ибн Воил ас-Саҳмий хонадонининг иттифоқчиси бўлиб, Қурайш кофирлари динида эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакр ўз туяларини унга ишониб топширишди-да, уларни уч кечадан сўнг Савр тоғидаги ғорга олиб келишига ваъдалашишди. У учинчи кеча тонгида туяларни (олиб келди). Кейин, Омир ибн Фуҳайра ва йўл кўрсатувчи Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр бирлан бирга йўлга тушишди. Йўл кўрсатувчи уларни (денгиз) соҳили томон бошлаб кетди.

Суроқа ибн Жуъшум бундай дейдилар: «Қурайш кофирлари жўнатган одамлар бизнинг (қавмимиз) хузурига келишиб, кимки Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакрдан қайси бирларини ўлдирса ёхуд асир олса, мукофот (юзта туя) олажагини айтиб кетишди. Бир маҳал мен қавмим «Бану Мудлиж» йиғинларидан бирида ўлтириб эрдим, улардан (Қурайш кофирлари жўнатган одамлардан) бири қайтиб келди-да, бизнинг тепамизда тик турган ҳолда (яъни, беодоблик бирлан): «Эй Суроқа, мен соҳил буйлаб кетаётган одамларни кўрдим, уларни Муҳаммад ва унинг саҳобалари (ҳамроҳлари), деб ўйлайман», — деди. Мен ўшал кишиларнинг Жаноб Расулulloҳ бирлан ул зотнинг саҳобалари эканлигини фаҳмлаб, унга: «Улар сен айтган кишилар эмас, сен фалон ва фалончиларни кўргансан, яқинда кўзимиз олдида ўзлари йўқотган бир нарсани қидириб чиқиб кетишган эрди», — дедим. Кейин, йиғинда бир оз ўлтиргач, ўрнимдан туриб (уйимга) кирдим-да, жориямга тепалик ортидаги отимнинг олдига бориб, уни ушлаб турмоғини буюрдим. Ўзим эрсам, найзамни олиб Байтуллоҳнинг ортига ўтиб олдим. Сўнг, (кетимдан бирор киши келаётган бўлса, Жаноб Расулulloҳ бирлан ул зотнинг саҳобаларини тутиш учун кетаётганимни билиб қолмасин, деган мақсадда) найзамнинг учини пастга ва дастасини тепага қилиб, то отимнинг олдига боргунимча учи бирлан ерни чизиб кетдим, (чунки, бошқалар мукофотга шерик бўлмоғини истамадим). Отимнинг олдига етиб боргач, уни миндим-да, уларга тезроқ етиб олиш учун қаттиқ чоптирдим. Шунда отим қоқилиб, устидан юз тубан қуладим. Кейин, ўрнимдан турдим-да, садоғимга (ўқдонимга) қўлимни узатиб, ундан (фол очадирган) азломни олдим. Сўнг, «Уларга зарар етказа оламанми ё йўқми?» — деб фол очиб эрдим, ўзим ёқтирмаган фол чиқди (яъни, уларга зарар келтира олмаслигимни кўрсатди). Кейин, мен (фол очадирган) азломга осийлик қилиб (яъни, фол уларга зарар келтира олмаслигимни кўрсатганлигига қарамай), отимни миндим-да, уларга шунчалик яқин бордимки, ҳатто Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ортларига қарамай кета туриб қилаётган қироатларини эшитдим. Абу Бакр разияллоҳу анҳу эрсалар, тез-тез аланглаб борар эрдилар. Шу аснода отимнинг (олдинги) икки оёғи (бирдан) тиззасигача ерга ботиб кетиб, устидан (яна) юз тубан қуладим. Сўнг уни бақриб-чақриб турғазिशга ҳаракат қилдим, аммо у ҳарчанд уринмасин, оёқларини (ердан) тортиб ололмасди. (Урнаб-урнаб, охири оёқларини ердан тортиб олиб), қаддини тиклаганда оёқлари ўрнимдан бир (алангасиз) тутун чиқиб, (осмонга) тарқаб кетди. Кейин, мен (яна) азлом бирлан фол кўриб эрдим, (яна) ўзим ёқтирмаган фол чиқди (яъни, уларга зарар келтира олмаслигимни кўрсатди). Шунда мен уларга нидо қилиб, омонлик эълон қилдим (яъни, «Мен Суроқа ибн Жуъшумман,

Оллоҳ таоло ҳақи, сизларга заррача ёмонлик қилмайман!» — деб нидо қилдим). Улар (гапимни эшитиб) тўхташди. Мен отимни миниб уларнинг олдига бордим. Уларни асир (олмоқчи бўлиб кетларидан қувганим) туфайли ўзим (йўлда) дучор бўлган (бояги ҳодисотлар) чоғида кўнглимда «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ишлари ғалаба қилажак» деган (бир ишонч) пайдо бўлган эрди. Шулу боисдан мен Жанoб Расулulloҳга: «Қавмингиз (бўлмиш) Қурайш (қабиласи) сизни (ўлдирган ёки асир олган кишига) мукофот ваъда қилди» — деб Қурайш мушриклари уларни нима қилмоқ ниятида эканлиги хусусидаги хабарларни оқизмай-томизмай маълум қилдим. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Абу Бакр на менга бирор нарса дейишди ва на мендан мен билган нарсалар хусусида сўрашди, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фақат: «Кўзимиздан йўқол!» — дедилар, холос. Сунг, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўзимга ишончнома (яъни, Ислom қарор топгач, ҳузурларига келсам, мени таниб олмоқлари учун) ёзиб бермоқларини илтимос қилдим. Ул зот Омир ибн Фухайрага буюриб эрдилар, у бир бўлак терига ёзиб берди. (Мен уни олиб садоғимга солдим-да, ортимга қайтдим). Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ва ул зот бирлан бирга кишилар ҳам ўзлари кўзлаган томонга қараб) равона бўлдилар. Сунг, (Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам) Шомдан қайтиб келаётган мусулмон савдогарлар карвони орасида Зубайрни учратиб қолдилар. Зубайр Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакрга оқ сарпо кийдирдилар, (баъзи муҳаддислар: «Зубайр эмас, Талҳа ибн Убайдуллоҳ» ва баъзи муҳаддислар: «Иккаларини сарпо кийдирганлар» — дейишади). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Маккадан йўлга чиққанларини эшитган Мадинадаги мусулмонлар ҳар тонг (Мадина ташқарисидаги) тошлоқ ерга келишар ва то кун чидаб бўлмайдирган даражада исиб кстгунга қадар ул зотни интизор бўлиб кутишар эрди. Улар бир неча кун давомида ул зотни кутишгач, бир куни ортларига қайтишиб уйларига кириб кетишган вақтда бир яҳудий ул зотнинг келаётганларини кўриш учун ўз кўрғонларидан бирининг тепасига чиқди. Шунда у Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан саҳобаларининг оқаришган (яъни, оппоқ кийимлар кийиб олган ҳолда кун ҳароратининг шиддатидан ҳосил бўлган) сароб ичра (бир кўриниб, бир ғойиб бўлиб) келишаётганини кўриб қолди. Яҳудий (ўзини) тутолмай, бор овози бирлан: «Эй араблар, ана сизлар интизор бўлиб кутаётган боболарингиз (яъни, сизлар интиқиб кутаётган бахту давлатингиз) келаётир!» — деб юборди. Шунда мусулмонлар қаттиқ ҳаяжон бирла (уйларидан) отилиб чиқишиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни Ҳаррада (тошлоқ ерда) кутиб олишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳар бири ўз уйига олиб кетмоқ орзусида турган) мусулмонларга адолат қилиб, (туяларини ўз ҳолига қўйиб қўйдиларда, ул қайси қабила ерига бориб тўхтаса, ўшал қабила бирлан турмоққа қарор қилдилар. Шунда туялари) ўнг томонда турган (қабила ерига бориб тўхтаб эрди, ул зот) ана ўшал Бану Амр ибн Авф қабиласи ерида тушдилар. Бу (кун) Рабийъ ал-аввал ойининг душанба куни бўлиб, Абу Бакр (ул зотни зиёрат қилгани келаётган) одамларни тик туриб кутиб олар, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар, сукут сақлаб ўлтирар эрдилар. Шунда келаятган ансорлардан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни илгари сира кўрмаганлари (Жанoб Расулulloҳ шулу киши бўлсалар керак, деб уйлаб) Абу Бакрга салом беришар эрди. (Бу ҳол талай вақтга қадар давом этиб), ҳатто Жанoб Расулulloҳнинг тепаларига офтоб келиб қолди. (Буни кўрган) Абу Бакр (Жанoб Расулulloҳнинг қошларига) келиб, ридолари бирлан ул зотни (офтобдан) пана қилиб қўйдилар. Одамлар шундагина (қайси бирлари) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эканликларини билиб олишди. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча ўн кеча Бану Амр ибн Авф қабиласида туриб, (ул ерда) тақвога асосланган бир масжидга асос солдилар ва шулу ерда намоз ўқидилар. Сўнг Жанoб Расулulloҳ жумъа куни туяларига миниб Қубодан йўлга тушдилар, (Бану Солим ибн Авф қабиласи ерига борганларида жумъа намози вақти бўлиб қолиб), одамлар то ул зотнинг туялари Мадинада «Масжидур Расул саллаллоҳу алайҳи ва саллам» (қуриладирган жойга) келиб чўккунга қадар бирга боришди. Ўшал куни ул

зот (ва) бир гуруҳ мусулмонлар шул ерда (яъни, келгусида масжид қуриладирган жойда) намоз ўқишди. Бу жой (Рофиъ ибн Амрнинг) Саъд ибн Зурора қарамоғида (тарбияланаётган) икки етим ўғли — Суҳайл ва Саҳлга қарашли хурмо қоқи қилинадирган жой эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, (боя) туялари шул жойга келиб чўкканда: «Бу (жой), иншооллоҳ, (биз қурмоқчи бўлган масжид) ўрнидур!» — дедилар. Сўнг, икки (етим) боланинг ҳақиға дуо қилдилар-да, (уларнинг) хурмо қоқи қиладирган жойини масжид қилмоқ учун савдолашдилар Шунда икки (етим) бола: «(Пул олмаймиз), уни сизга тортиқ (ҳадя) қиламиз, ё Расулаллоҳ!» — дейишди! Аммо, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бул жойни ҳадя тарзида қабул қилмоққа кўнмай, уларга пулини тўладилар. Сўнг, шул жойда масжид қурдилар. Жаноб Расулulloҳ масжид қурилиши вақтида одамлар бирлан бирга ғишт ташиётиб, бундай дер эрдилар:

*«Хайбар (майиз, хурмоси) янглиғ юк эмасдур бу юк,
Савобу поклиги раббим қошида кўпроқ, буюк!».*

* * *

*«Чин мукофот — охират ажри эрур, парвардигор,
Муҳожир бирла ансорларга раҳм айла бисёр!».*

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам номи номаълум бир кишининг (юқоридаги) шеърини мисол келтирдилар Ибн Шихоб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (юқоридаги) байтдан бўлак бирор тугал шеър байтини мисол келтирганлари хусусида ҳадисларда учратмадим, — дейдилар».

Асмо разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан (отам) Абу Бакр учуни Мадинага ҳижрат қилишмоқчи бўлишганда йўлга хуржун тайёрлаб бердим. Шунда отамга: «Хуржуннинг оғзини боғлаш учун камаримдан бўлак нарса тополмадим», — дедим. Отам «Уни бўлиб (қирқиб) қўя қол!» — дедилар. Мен айтганларидек қилдим. Шул боисдан «Икки камарли» деган ном олдим».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулудшоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина томон йўлга чиқдилар. Шунда Суроқа ибн Молик ибн Жуъшум ул зотни таъқиб қилди. Жаноб Расулulloҳ уни дуои бад қилиб эрдилар, оти, (ерга) ботиб кетди. Суроқа ул зотга: «Оллоҳ таолога илтижо қилиб мени дуои хайр қилингиз, сизга зарар келтирмасман!»— деди. Жаноб Расулulloҳ уни дуои хайр қилдилар. Сўнг, ул зот йўлда чанқаб қолдгшар, шунда бир подачининг олдидан ўтдилар. Абу Бакр бу ҳақда: «Мен бир идиш олиб, унга тўлдириб сут соғдим-да, Жаноб Расулulloҳга олиб бордим, ул зот қонгунча ичдилар», — дейдилар».

Асмо разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен (Маккадан Мадинага ҳижрат қилиб) йўлга чиқдим. Шунда мен (ўғлим Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга ҳомиладор бўлиб, ҳомиладорлик муддатим) туғай деб қолган эрди. (Шу аҳволда) Мадинага етиб келиб, Қубо деган ерда тушдимда, ўша жойда кўзим ёриди. Сўнг, боламни олиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига бордим-да, уни қўлларига бердим. Кейин, ул зот хурмо келтирмоқни буюрдилар, уни олиб чайнадилар. Сўнг, боламнинг оғзига тупириб қўйдилар. Боламнинг оғзига кирган энг дастлабки нарса Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тупуклари бўлди. Кейин, ул зот чайналган хурмо бирлан боламнинг танглайини кўтариб қўйдилар. Сўнг, уни дуо қилиб, Оллоҳ таолодан баракот тиладилар. Менинг болам (Мадинага ҳижрат қилиб келган муҳожирларнинг) Ислом (даврида) туғилган биринчи фарзанди эрди».

Бу ерда юқоридаги ҳадисни мазмунан такрорловчи ҳадислар келтирилган.

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва

саллам Абу Бакрни эргаштириб (Маккадан) Мадина томон йўлга тушдилар. Абу Бакр (доимо савдо-сотик бирлан машғул бўлганларидан) кексалар (янглиғ ким қандай одам эканлигини дарҳол) билиб олар, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам эрсалар (бул борада тажрибалари кам бўлгани учун) ёшлар каби (ким қандай одам эканлигини яхши) ажрата олмас эрдилар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бир бегона кишини учратиб: «Эй Абу Бакр, рўпарангиздаги киши ким?» - дедилар. Абу Бакр: «Бу киши менга йўл кўрсатади» (еки «мени хайрият йўлига етаклайди»), - дедилар. (Кейин, ўшал кишини йўл бошловчи қилиб ёллашди). Сўнг, Абу Бакр ўгирилиб, ортларидан етиб келаётган бир отлиқ кишини кўрдилар-да: «Ё Расулаллоҳ, ана бир отлиқ киши ортимиздан етиб келди», — дедилар. (Бу одам Жаноб Расулulloҳ .бирлан Абу Бакрни ўлдириш ёхуд асир олиш мақсадида қувиб келаётган Суроқа эрди). Жаноб Расулulloҳ ортларига ўгирилиб: «Ё парвардигоро, уни қулатгил!» — деб дуои бад қилдилар. Шунда у отининг (оёқлари ерга ботиб кетиб, юз тубан ерга) қулади. Сўнг, оти кишнаб ўрнидан тургач: «Ё Расулаллоҳ, менга истаган буйруғингизни берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Жойингдан қўзғолма, (шу ерда қолиб) бирор кишининг ортимиздан қувиб етмоғига йўл қўйма!» — дедилар. (Суроқа) куннинг бошида Жаноб Расулulloҳга қарши чиқиб, куннинг охирвада эрса ул зотга яхшилик қилмоқ йўлига ўтди. Сўнг, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (йўлда давом этиб), Ҳарра ёнига (етганларида туяларидан тушдилар. Кейин, ансорларга одам юбордилар, улар ҳузурларига (тезда) етиб келишди-да, иккаларига салом беришди. Сўнг, (Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакрга): «(Бизга) ишониб ва (таклифимизга) кўниб, (туяларингизга) минингизлар!»— дейишди. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда Абу Бакр (туяларига) миниб йўлга тушишди. (Одамлар) хурсандлик бирлан уларга пешвоз чиқишди. Мадина буйлаб «Расулulloҳ келдилар! Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам келдилар!» деган овозлар таралди. Одамлар ул зотга яқин келишиб, (мамнуният бирлан) термулишар ва: «Расулulloҳ келдилар!» — дейишар эрди. Жаноб Расулulloҳ йўлда давом этиб, Абу Айюбнинг ҳовлилари енига (етганларида туяларидан) тушдилар. Шунда (Абу Айюб) оилаларига (Жаноб Расулulloҳнинг келганлари ҳақида) гапираётган эрдилар. Ўз хурмозорларида бола-чақаларига хурмо узиб турган Абдуллоҳ ин Салом эрса ул кишининг гапларини эшитиб қолдилар-да терилган хурмоларни (халтага) солганча (Абу Айюбнинг) олдиларига бордилар, сўнг Жаноб Расулulloҳ хусусларидаги (гапларни) Абу Айюбдан аниқлаб олгач, яна оилалари ҳузурига қайтдилар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам (ансорларга): «Аҳлимиз (ансорлар) уйларидан қайси бири бизга яқинроқ?» — дедилар. Абу Айюб: «Мен (яқинроқман), мана бу менинг ҳовлим, мана бу эрса менинг эшигимдур», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Бор, бизга дам олмоқ учун бир жой тайёрла!» — дедилар. Абу Айюб (Жаноб Расулulloҳ бирлан Абу Бакрга): «Турингизлар, Оллоҳ таолонинг баракотига таяниб (юраверингизлар!)» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ (Абу Айюбнинг уйларига) келганларида Абдуллоҳ ибн Салом (кириб) келдилар-да: «Мен сизнинг Оллоҳнинг Расули эканлигингизга ҳамда ҳақиқий дин олиб келганингизга шаҳодат келтираман! (Ё Расулаллоҳ), яҳудийлар мени ўзларининг улуғи ва улуғларининг ўғли ҳамда энг билимдонлари ва энг билимдонларининг ўғли деб билишади. Уларни (ҳузурингизга) чақириб, Исломга кирганимни билмасларидан бурун улардан менинг ҳақимда сурангиз! Чунки, улар Исломга кирганимни билсалар, менинг хусусимда менга хос бўлмаган гапларни айтишади», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ (яҳудийларни чақириб келгани одам) жўнатдилар, улар келиб, ул зотнинг ҳузурларига киришди. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам уларга: «Эй яҳудийлар жамоаси, шўрингиз курсин, Оллоҳ таолодан қўрқингизлар! ўзи якка-ю ягона Оллоҳ таоло ҳақи, сизлар менинг ҳақиқатан ҳам Оллоҳ таолонинг Расули эканлигимни ҳамда сизларга ҳақиқий дин олиб келганимни (яхши) билурсизлар, Исломга кирингизлар!» — дедилар. Яҳудийлар: «Биз уни билмаймиз» (яъни, «Биз бундай пайғамбарни билмаймиз») — деб Жаноб Расулulloҳни назарда тутиб айтишди: ўл зот уларни уч бор Исломга даъват қилдилар, (аммо улар бояги гапларини такрорлашаверди). Кейин, Жаноб Расулulloҳ уларга: «Абдуллоҳ ибн

Салом ораларингизда қандай одам?» — дедилар. Улар: «У бизнинг улуғимиз ва улуғимизнинг ўғли ҳамда энг билимдонимиз ва энг билимдонимизнинг ўғлидур»,— дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Менга айтингизлар-чи, агар у Исломга кирган бўлса, (сизлар ҳам Исломга кирасизларми?)» — дедилар. Улар: «Бундан уни Оллоҳ асрасин!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ (ичкарида атайлаб беркиниб ўлтирган Абдуллоҳ ибн Саломга): «Эй Ибн Салом, буларнинг ҳузурига чиқ!» — дедилар. Абдуллоҳ ибн Салом чиқиб, уларга: «Эй яҳудийлар жамоаси, Оллоҳ таолодан қўрқингизлар! ўзи яккаю-ю ягона Оллоҳ таоло ҳақи, сизлар бул зотнинг ҳақиқатан ҳам Оллоҳ таолонинг Расули эканликларини ҳамда ҳақ дин олиб келганларини (яхши) билурсизлар», — дедилар. Улар: «Ёлғон айтдинг!» — дейишди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ уларни (ҳузурларидан) чиқариб юбордилар».

Абу Бурда ибн Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар менга: «Менинг отам сенинг отанга нима деганларини биласанми?» — деди. Мен: «Йўқ», — дедим. Абдуллоҳ ибн Умар: «Менинг отам сенинг отанга: «Эй Абу Мусо, дарҳақиқат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга мусулмон бўлганимиз, (яъни, шахсан ул зотнинг даъватлари бирлан мусулмон бўлмоқлик бахтига муяссар бўлганимиз), ул зот бирлан бирга ҳижрат ва жиҳод қилганимиз, хуллас ул зот бирлан бирга қилган барча амалларимиз, гарчи биз ул зотдан кейин қиладирган ҳар бир ишимиздан тўла-тўқис қутулган бўлсак-да, (бундан буён ҳам одамларни Исломга даъват этиб, жиҳодни давом эттирмоғимизни) бизга вожиб қилур, сен шундан мамнунмисан?» — дедилар. Сенинг отанг: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга жиҳод қилдик, намоз ўқидик, рўза тутдик, кўплаб хайрли ишлар қилдик ва қўлаб одамлар бизнинг кўмагимиз бирлан мусулмон бўлдилар, энди биз шунни (яъни, жиҳодни тўхтатишни) истаймиз»,— дедилар. Менинг отам: «Мен эрсам, Умарнинг (яъни, ўзимнинг) жони кўлида бўлмиш зот ҳақи, (Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга мусулмон бўлганимиз, ҳижрат қилганимиз, жиҳод қилганимиз), гарчи биз ул зотдан кейин қиладирган ҳар бир ишимиздан тўла-тўқис қутулган бўлсак-да, (бундан буён ҳам одамларни Исломга даъват этиб, жиҳодни давом эттирмоғимизни) бизга вожиб қилмоғини истайман!» — дедилар», — деди. Шунда мен Абдуллоҳга: «Сенинг отанг, Оллоҳ таоло ҳақи, менинг отамдан яхшироқлар!» — дедим».

Абу Усмон разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар разияллоҳу анҳу, агар унга «Отасидан илгари ҳижрат қилган» дейилса, дарғазаб бўлиб, бундай дер эрди: «Мен ва отам Умар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бордик, қарасак ул зот қайлула қилиб ётган эрканлар. Шул боисдан уйимизга қайтиб келдик. (Бир оздан кейин), отам Умар менга: «Ул зотнинг ҳузурларига бориб қара-чи, уйғонганмиканлар?» — дедилар. Мен бориб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кирсам, (уйғонган эрканлар), ул зотга байъат қилдим. Кейин, қайтдим-да, ул зотнинг уйғонганларини отамга айтдим. Сўнг, отам иккаламиз тез юриб ул зотнинг ҳузурларига бордик, отам ичкарига кириб ул зотга байъат қилдилар. Кейин, мен ул зотга (яна) байъат қилдим».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Бакр Озидан эгар сотиб олдилар, мен уни ўларига олиб бориб бердим. Ўшанда Озиб Абу Бакрдан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (бирлан биргаликда қилган) сафарлари ҳақида сўрадилар. Абу Бакр бундай деб айтдилар: «(Мушриклар) бизни таъқиб қилгач, йўлга тушиб тун бўйи ва эртасига соя тик турадирган вақтгача (яъни, Қуёш қоқ тепамизга келгунча) йўл юрдик. Сўнг, рўпарамизда бир катта тош кўринди, биз унинг олдига бориб қарасак, остида бир оз соя бор эркан. Мен ўшал ерга Жаноб Расулulloҳ учун пўстак тўшаб бердим, ул зот ёнбошладилар. Сўнг, ул зот ётган ернинг атрофини кузатиш учун нарироқ бордим. Шунда бир қўйчивоннинг биз каби соя жой қидириб бояги тош томон қўйларини ҳайдаб келаётганини кўрдим. Мен ундан: «Эй йигит,

кимнинг қуйчивонисан?»— деб сўрадим. У: «Мен фалончининг қуйчивони буламан», — деди. Мен унга: «Қуйларинг ичида сути бор (совлиғинг) борми?» — дедим. У: «Ҳа, бор», — деди. Мен унга: «(Бир оз сут) соғиб берасанми?» — дедим. У: «Ҳа», — деди-да, қуйлари орасидан бир совлиқни тутди. Мен унга: «Елинини (чашту жундан) тозала!» — дедим. Кейин, у менга бир.идишда сут соғиб берди. Мен Жаноб Расулulloҳ учун бир идишда сув олиб олган эрдим, сутни ўшанга қуйиб, совисин деб унга бир оз сув қушдим. Кейин уни Жаноб Расулulloҳга олиб бордим-да: «Ё Расулаллоҳ, ичингиз!» — дедим, ул зот қонгунча ичдилар. Сўнг, биз эндигина йўлга тушиб ҳам эрдикки, таъқибчилардан бири (яъни, Сууроқа) ортимиздан етиб кедди».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Абу Бакр бирлан бирга ул кишининг уйларига кирдим, қизлари Оиша иситмалаб ётган эрдилар. Шунда оталари (Абу Бакр)нинг Оишанинг ёноғидан ўпа туриб: «Қалайсан, қизалоғим?» — деганларини кўрдим».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Мадинага) келдилар. Ул зотнинг саҳобалари орасида Абу Бакрдан бўлак сочига оқ оралаган киши йўқ бўлиб, соқолларини хина ва катам (ўсимлик бўлиб, ундан ранг тайёрланади) бирлан бўяб олган эрдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келдилар. Ул зотнинг энг ёши улўф саҳобалари — Абу Бакр бўлиб, соқолларини хина ва катам бирлан бўяб олганларидан қип-қизариб кетган эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Отам Абу Бакр (Бану) Калб қабиласига мансуб бир аёлга ўйландилар, уни Умму Бакр деб аташар эрди. Мадинага ҳижрат қилганларида уни талоқ қилдилар. Сўнг, унга Бадр куни ўлдирилган Қурайш кофирлари ҳақида қасида битган бир шоир амакиваччаси ўйланди».

Абу Бакрразияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ғорда эрдим. Шунда бошимни кўтариб қавмнинг қадам товушларини эшитдим. Сўнг: «Ё Расулаллоҳ, агар улардан бирортаси оёқлари остига кўз ташлаганда бизни кўриб қолар эрди», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абу Бакр, овозингизни чиқармангиз! Биз бул ерда икки кишимиз, деб ўйладингизми? Учинчимиз Оллоҳ таолодур!» — дедилар».

Абу Саъид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир бадавий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб ҳижрат ҳақида сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг курсин, ҳижратнинг шартини оғирдур! Туяларинг борми?» — дедилар. У: «Ҳа, бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уларнинг закотини тўлаб турибсанми?» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Улардан (кўрган фойдангдан) садақа қилиб турибсанми?» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сув ичгани келган куни уларни соғиб турибсанми?» — дедилар. У: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қишлоғу шаҳарлар ортида туриб ҳам амали солиҳларингни адо этавер, чунки Оллоҳ таоло қилган амали солиҳларинг учун сенга берадирган савобларни заррача камайтирмайди!» — дедилар».

18-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан саҳобаларининг Мадинага келганлари хусусида

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муҳожирлардан энг биринчи бўлиб бизнинг ҳузуримизга (Мадинага) келган кишилар — Мусъаб ибн Умайр ва Ибн Умму Мактумдурлар. Сўнг, бизнинг ҳузуримизга Аммор ибн Ёсир ва Билол разияллоҳу анҳум келдилар».

Баро разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Муҳожирлардан энг биринчи бўлиб бизнинг ҳузуримизга (Мадинага) келган кишилар — Мусъаб ибн Умайр ва Ибн Умму Мактум бўлиб, иккалалари одамларга (Қуръон) қироат қилмоқни ўргатишар эрди. Кейин, Билол, Саъд ва Аммор ибн Ёсир келишди. (Улардан) сўнг, Умар ибн ал-Хаттоб Жаноб Расулulloҳнинг йигирмата саҳобалари бирлан бирга келдилар. Кейин, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар. Мен Мадина аҳлининг Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ташрифларига хурсанд бўлганчалик бирор нарсага хурсанд бўлганларини кўрмаганман, ҳатто чўрилар ҳам (мамнун бўлганларидан): «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар!» — дейишар эрди. Мен ул зот келишлари ҳамоноқ муфассал суралардан бўлмиш «Саббиҳисма раббикал-аъло» сурасини қироат қилдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида (отам) Абу Бакр бирлан Билол бетоб бўлиб қолишди. Шунда мен иккалаларининг ҳузурларига кириб: «Эй отажон, ўзингизни қандай ҳис қилаётирсиз? Эй Билол, ўзингизни қандай ҳис қилаётирсиз?» — дедим. (Отам) Абу Бакр иситма хуруж қилганда бундай дер эрдилар:

*«Ҳар кишига аҳли айтур: «Хайриятли тонг!», бироқ,
Чоригини боғичидан қазосидур яқинроқ».*

Билол эрсалар иситмалари пасайганда ҳўнграб бундай дер эрдилар:

*«Насиб ўлғайму ётмоқ водийим қўйнида бир тун,
Қуршалиб мен ҳар тарафдин изхиру гулга бутун?
Яна бир бор ичарманму Мажинна сувларидин,
Тафийлу Шома тоғин кўзларим кўргайму бир кун?».*

Сўнг, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига бориб, шул ҳақда сўзлаб бердим. Шунда ул зот: «Ё парвардигоро, бизга Мадинани Маккани севганимизчалик ёки ундан ортиқроқ маҳбуб қилгил, уни дардлардан фориғ айлаб, тошу тарозусини биз учун баракали қилгил ва ундаги безгакни (Миср. кофирлари ери бўлмиш) Жухфага жўнатгил!» — дедилар».

Убайдуллоҳ ибн Адий ибн Хиёр ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Усмоннинг ҳузурларига кирдим. Шунда ул киши калимаи шаҳодат айтдилар. Сўнг, бундай дедилар: «Аммо баъд, дарҳақиқат Оллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақ (дин) бирла юборган бўлиб, мен Оллоҳ таоло бирлан унинг Расули даъватига ижобат қилган, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам нимаики келтирган бўлсалар, барчасига иймон келтирган кишилардандурман. Сўнг, икки бор ҳижрат қилдим, ул зотга кўёв бўлдим, байъат қилдим. Оллоҳ таоло ҳақи, ул зотга, токи вафот қилгунларига қадар ҳам, осийлик ва алдамчилик қилмадим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Ҳазрат Умар сўнгги марта ҳаж қилганларида бир ифвогарнинг: «Агар Умар ўлса, мен фалончига байъат қилурман» — деб айтганини эшитиб: «Иншооллоҳ, мен бугун кечқурун кимлар ифво қилиб одамларни чалғитишга уринаетганини барчага ошкор қилурман!» — дедилар). Шунда Абдурраҳмон ибн Авф: «Ё Амрал-мўъминийн, бундай қила кўрмангиз, чунки ҳозир ҳаж вақти бўлиб, кўплаб жоҳил ва тубан одамлар тўплангандур. (Одамларга сўзлаётган чоғингизда ўшал тоифа кишилар сизни ўртага олишиб, енгиб қўйишмаса эрди), яхшиси Мадинага боргунингизга қадар сабр қилингиз, чунки Мадина ҳижрат ва суннат уйдур. Ул ерга боргач, фақиҳу ашрофлар ҳамда бир сўзли одамлар бирлан холис суҳбат қилиб, бул хусусда маслаҳат қилгайсиз», — деди. Ҳазрат Умар: «Мадинага боргач, қиладирган энг дастлабки ишим шу бўлур!» — дедилар».

Хорижа ибн Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Ансорлар муҳожирларни ўз уйларига жойлаштириш мақсадида қуръа ташлашганда Усмон ибн Мазъун Уммулалоъ оиласи чекига чиқдилар. Уммулалоъ бундай дейдилар: «Усмон ибн Мазъун бизникида хасталаниб, вафот этдилар. Биз ул кишини кийимлари бирлан кафанлаб қўйдик. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўйимизга кирдилар. Мен: «Оллоҳ сизни раҳмат қилсин, эй Абу Соиб! Сизни Оллоҳ икром қилганининг шоҳиди бўлиб турибман», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳнинг бул кишини икром қилганини қаердан билурсан?!» — дедилар. Мен: «Ота-онам сизга фидо бўлсинлар, ё Расулаллоҳ! Оллоҳ шул кишини икром қилмай, кимни икром қилур?!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Аммо, Усмон (ажали етиб) вафот этди. Оллоҳ таоло ҳақи, мен унга, шубҳасиз, хайрият тиларман! Оллоҳ таоло ҳақи, ҳатто мен Оллоҳнинг расули бўла туриб, (охиратда) менга нима қилинмоғини билмасман!» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, бул кишидан кейин, энди бирор кишини раҳматли демасман!» — дедим. Кейин, мен дилим ғаш бўлиб, ухлаб қолдим. Тушимда Усмон ибн Мазъунни кўрдим, у кўзлари жикқа ёш ҳолда турар эрди. (Эрталаб) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, тушимни айтиб бердим. Ул зот: «Бу қилган амали (солиҳлари натижасидур!) — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Буъос куни — Оллоҳ таоло Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга инъом қилган кун эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида (ул ердан икки мил наридаги Буъос) жамоати пароканда бўлган, улўғлари ўлдирилган ва жароҳатланган бўлиб, (Оллоҳ таоло) ул ер аҳолисини Исломга киритишни (ўз Расулига осонлаштириб қўйган эрди)».

Ҳишомнинг оталари ривоят қиладилар: «Абу Бакр Рамазон ёки Қурбон ҳайити куни Оишанинг ҳузурларига кирганларида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ўшал ерда эрдилар. Шунда Оишанинг қошларида икки (ансория) қизалоқ Буъос куни ҳақида куйлашар эрди. Абу Бакр (уларга): «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида шайтон янглиғ (Оллоҳ таолонинг зикридан чалғитиб) қўшиқ айтасизларми?!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абу Бакр, уларни ўз ҳолларига қуйингиз, чунки ҳар бир қавмнинг ўз байрами бор, бутун эрса бизнинг байрамимиздур!» — дсдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида ул ернинг юқори томонида — Бану Амр ибн Авф маҳалласида (туяларидан) тушдилар. Сўнг, ул зот ўн тўрт кеча улар бирлан бирга турдилар. Кейин, Бану Нажжор жамоатини ҳузурларига чорлаб одам юбордилар. Улар қиличларини тақиб келишди. Мен Жаноб Расулulloҳнинг олдинда, Абу Бакрнинг ул зотнинг ортларида туяда ўлтирганларини, атрофларини эрса Бану Нажжор жамоати ўраб турганини ҳозир ҳам кўриб тургандекман. Ул зот ўшанда Абу Айюб ҳовлисида (туяларидан) тушган эрдилар. Жаноб Расулulloҳнинг одати шарифлари шундай эрдикки, қаерда намоз вақти бўлиб қолса, ўшал ерда, ҳаттоки қўй қўраларида ҳам намоз ўқийверар эрдилар. (Бу гал ҳам худди шундай қилдилар, яъни Бану Нажжор қабиласига қарашли бир боғга келганларида намоз вақти бўлиб қолиб, туяларидан тушдилар-да, шул ерда намоз ўқидилар). Сўнг, шул ерда бир масжид қурмоқни амр қилдилар. (Аммо бунинг учун боғни сотиб олмоқ керак эрди. Шул боисдан ул зот) Бану Нажжор жамоатига одам юбордилар. Улар келишгач: «Эй Бану Нажжор, менга мана бу боғингизнинг нархини айтингизлар!» — дедилар. Улар: «Йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, пулини олмаймиз, Оллоҳ таоло йўлида инъом қиламиз!» — дейишди. Ўшал боғда мушрикларнинг қабрлари, бир хароба (бино) ва хурмо дарахтлари бор эрди. Ул зот амр қилиб эрдилар, мушрикларнинг қабрларидан суюқлар кавлаб олиниб, йўқ қилинди, хароба текислаб ташланди ва хурмо дарахтлари кесилди; Сўнг, хурмо ёғочларини (бўлажак) масжиднинг қибла тарафига қатор қилиб ўрнатишиб, унинг икки тарафига (ёнига) тошлардан девор ура бошлашди. Улар катта-катта тошларни ташиётиб

бир қўшиқни хиргойи қилишар, Жаноб Расулуллоҳ ҳам уларга қушилиб бундай дер эрдилар:
«*Чин мукофот — охират ажри эрур, раббим, фақат,
Муҳожир бирла ансорларни қилғил мағфират!*».

19-боб. Муҳожирнинг (ҳаж ёки умрани) адо этгач, Маккада турмоғи ҳақида

Ало ибн ал-Хазрабий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Муҳожир Садардан кейин (яъни, Минодан қайтгач), уч (кеча Маккада турмоғи мумкин)», — дедилар». (Яъни, Макка фатҳидан илгари Мадинага ҳижрат қилганлар учун Маккада турмоқлик ҳаром қилинган эрди. Кейинчалик, ҳаж ёки умра қилмоқ мақсадида Маккага кирган муҳожирларга, ҳаж ёки умра қилиб бўлганларидан кейин, Маккада уч кеча турмоқлик рухсат қилинди).

20-боб. Тарихни (ҳижрий йил ҳисобини) қачондан бошлаганлар?

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «(Ҳижрий йил ҳисобини) на Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий келган ва на ул зот вафот этган кундан бошлашди. (Бу сана ҳисобини) Жаноб Расулуллоҳнинг айнан Мадинага келган кунларидан бошлашди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар. «(Оллоҳ таоло томонидан намоз фарз қилинган вақтда муқимликда ҳам, сафарда ҳам) икки рақъат (намоз ўқимоқ) фарз қилинди. (Шом бундан мустасно, чунки у уч рақъатдур). Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳижрат қилганларидан кейин эрса, (муқимликдага субҳ ва шом намозларидан бўлак намозларни) тўрт рақъат ўқимоқ фарз қилиниб, сафардаги намоз аввалгича қолдирилди».

21-боб. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Парвардигоро, саҳобаларимнинг ҳижратларини поёнига етказгил!» — деб айтганлари ва Маккада вафот этган кишига ачинганлари хусусида

Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ал-Видоъ йили бетоб бўлиб қолганимда мени кўргани кириб турар эрдилар. Мен Жаноб Расулуллоҳга: «Мен, кўриб турганингиздек, ғоятда оғир дардга чалиниб қолдим. Мол-дунём кўп, аммо қизимдан бўлак меросхўрим йўқ. Мол-дунёмнинг учдан икки қисмини садақа қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ, учдан икки қисмини садақа қилмайсан», — дедилар. Мен: «Ярмини садақа қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ, ярмини садақа қилмайсан», — дедилар. Сўнг: «Учдан бирини садақа қилсанг, кифоядур. Учдан бири ҳам анча кўпдур. Меросхўрингни бой қилиб қолдирмоғинг, уни одамларга қўл чўзиб тиламчилик қиладирган ҳолда қолдирмоғингдан афзалроқдур. Чунки, Оллоҳ таолонинг ризолигани истаб нимаики садақа қилма, бунинг учун ажру савоб топурсан, ҳатто хотинингнинг оғзига солиб қўйган бир луқма таоминг учун ҳам» — деб айтдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, мен Маккада қолиб, дўстларим сиз бирлан бирга (Мадинага) қайтиб кетишадими?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Сен (Маккада) қолиб, нимаики амали солиҳ қилма, бу бирлан фақат даражаю мартабангни зиёда қилурсан. Шояд (ўлмайд) қолсанг-у, (сенинг етакчилигингда бир қанча куфр ўлкалари фатҳ қилиниб), мусулмонлар манфаат, мушриклар эрса зарар кўрса! Ё парвардигоро, саҳобаларимнинг ҳижратини поёнига етказгил (яъни, ҳижратдан кўзлаган мақсадларига етказгил) ва уларни (ноумид айлаб), ортларига қайтармагил!» — дедилар».

Лекин, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бечора Саъд ибн Хавланинг (яъни, Саъд ибн Абу Ваққоснинг) Маккада вафот қилганидан (кўп) ачиндилар.

22-боб. Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам ўз саҳобаларини қандай қилиб ўзаро ака-ука тутинтириб қўйганлар?

Абу Жухайфа разияллоху анху ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам Салмон бирлан Абу ад-Дардоъни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдилар».

Анас разияллоху анху ривоят қиладилар: «Абдуллох ибн Авф (Мадинага) келди. Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам у бирлан Саъд ибн ар-Рабийъ ал-Ансорийни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдилар. Шунда Саъд Абдуллохонга икки хотинидан бирини ва мол-дунёсининг ярмини таклиф қилди. Абдуллохон: «Оллох таоло оиланг бирлан мол-дунёнга баракот ато этсин, менга бозорнинг қаердалигини кўрсат!» — деди. Сўнг, (бозорга бориб) бир оз пишлоқ ва сариғёғ харид қилиб келди. Бир неча кундан кейин, Жаноб Расулulloх ундаги бир сариғ доғни кўриб: «Эй Абдуллохон, бу ниманинг доғи?» — дедилар. У: «Ё Расулаллох, мен бир ансория аёлга ўйландим», — деди. Жаноб Расулulloх: «Маҳрига нима бердинг?» — дедилар. У: «Данақдек олтин бердим», — деди. Жаноб Расулulloх: «Бир куй сўйиб бўлса ҳам, зиёфат (тўй) қилгил!» — дедилар»;

Анас разияллоху анху ривоят қиладилар: «Абдуллох ибн Салом Расулulloх саллаллоху алайхи ва салламнинг Мадинага келганларини эшитиб, ул зотнинг ҳузурларига келди-да: «Мен сиздан пайғамбарларгина биладирган уч нарса ҳақида сўрайман: Қиёматнинг дастлабки белгилари нима? Жаннат аҳли ейдирган энг дастлабки таом нима? Боланинг отаси ёки онасига ўхшашлиги нимадан?» — деди. Жаноб Расулulloх: «Сен сўраган нарсалар хусусида Жаброил алайҳиссалом менга хабар қилдилар», — дедилар. Абдуллох ибн Салом: «Бу ўша яҳудийларнинг душмани бўлмиш фаришталардан бири — (Жаброилдур)», — деди. Кейин, Жаноб Расулulloх унинг саволларига жавобан: «Қиёматнинг дастлабки белгилари шуки, аланга (чиқиб), одамларни машриқдан мағрибга тўплайди. Жаннат аҳли ейдирган дастлабки таом эрса, бу хут (кит, катта балиқ) жигар ўсимтасидур. Боланинг (отаси ёки онасига) ўхшашлиги хусусига келсак, агар аёлнинг манийси илдамлик қилса, бола онасига ўхшайди», — дедилар. Шунда Абдуллох ибн Салом: «Оллохдан бўлак илох йўқлигига ва сизнинг Оллохнинг Расули эканлигингизга шаҳодат келтирдим!» — деди. Сўнг, яна: «Ё Расулаллох, яҳудийлар фирибгар қавмдур. Менинг мусулмон бўлганимни билмасларидан бурун улардан менинг хусусимда сўрангиз!» — деди. Яҳудийлар келгач, Жаноб Расулulloх улардан: «Айтингизлар-чи, агар Абдуллох ибн Салом мусулмон бўлган бўлса, (сизлар ҳам Ислонга кирасизларми?)» — деб сўрадилар. Яҳудийлар: «Уни бундан Оллохнинг ўзи асрасин!» — дейишди. Жаноб Расулulloх саволларини (уч бор) қайтардилар. Аммо, улар бояги гапларини айтишди. Шунда Абдуллох ибн Салом (ичкаридан) чиқиб келиб: «Оллохдан бўлак илох йўқ эканлигига ва Муҳаммаднинг унинг Расули эканликларига шаҳодат келтирдим!» — деди. Яҳудийлар: «(Абдуллох) энг ёмонимиз ва энг ёмонимизнинг ўғлидур!» — дея уни камситишди. Абдуллох: «Ё Расулаллох, мен шундан хавотир олган эрдим!» — деди».

Абдуллох ибн Мутъим ривоят қиладилар: «Шарийк бозорда менга насияга (яъни, қарзга, кейинроқ кўпроқ қилиб қайтариш шарти бирлан) дирҳамлар сотди. Шунда мен: «Субҳоналлох, бу (савдомиз) тўғрими?» — дедим. У: «Субҳоналлох, Оллох ҳақи! Мен бозорда (дирҳамларни) худди шундай сотдим, ҳеч ким менинг бу савдомни қораламади», — деди. Кейин, мен (шул ҳақда) Баро ибн Озибдан сўраб эрдим, у: «Расулulloх саллаллоху алайхи ва саллам (Мадинага) келганларида биз шундай савдо қилиб турган эрдик. Ул зот: «Агар қўлга қўл бирлан (яъни, савдолашилган ернинг ўзида нақдга нақд туланса), ҳечқиси йўқ ва агар насияга (савдолашилса), ярамайди» — деб айтдилар. (Ишонмасанг) Зайд ибн Арқамга учраб ундан сўра, у бизнинг энг улуғ (катта) савдогаримиз бўлгандур», — деди. Сўнг, мен Зайд ибн

Арқамдан сўрадим, ул ҳам айнан шу гапни айтди».

24-боб.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар яҳудийлардан ўнтаси менга иймон келтирса, (бутун) яҳудийлар менга иймон келтирур», — дедилар». (Яъни, Жаноб Расулulloҳ бул гапни айтган вақтларида ўндан ортиқ яҳудий иймон келтирган бўлиб, «Ул зот: «Агар яҳудийларнинг ўнта бошлиғи менга иймон келтирса, барча яҳудийлар менга иймон келтирур» — деб айтмоқчи бўлганлар», — дейишади уламолар).

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида яҳудийлар Ошуро рўзасини тутишаётганини кўрдилар. Шунда нечун бу рўзани тутишаётгани ҳақида сўрашди. Яҳудийлар: «Бу кун Оллоҳ Мусо бирлан Бану Исроилни Фиръавн устидан ғолиб қилган кундур, биз ўша кунни эъзозлаб рўза тутамиз», - дейишди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Биз (мусулмонлар) Мусо алайҳиссаломга сизлардан кўра ҳақлироқмиз», — дедилар. Сўнг, (саҳобаларга) Ошуро рўзасини тутмоқни амр қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (дастлабки вақтларда олд) сочларини пешоналарига тушириб юрдилар. (Ўшал кезларда) мушриклар бошларининг қоқ ўртасидан фарқ очишарди-да, сочларини икки ёнга ташлаб олишиб, пешоналарини очиб юришар эрди. Китоб аҳли эрса аксинча сочларини пешоналарига тушириб олишар эрди. Жаноб Расулulloҳ (соч хусусида Оллоҳ таолодан махсус амр келгунча) сочларини пешоналарига тушириб юришни хуш кўрдилар, (чунки китоб аҳли илгариги пайғамбарлардан қолган одатни қилар эрди. Шу боисдан) ул зот бутларга сиғинувчилар одатини қилгандан кўра, ўз шариатларига зид бўлмаган (китоб аҳли) одатини қилмоқни афзал кўрдилар. Кейин, (Оллоҳ таолодан амр бўлгач), ул зот бошларига фарқ очадирган бўлдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «(Оллоҳнинг Китобини) бўлак-бўлак қилиб, бир қисмига иймон ва бир қисмига куфр келтирганлар китоб аҳлидур», — дейдилар». (Яъни, Қуръоннинг баъзи оятларига иймон келтириб, баъзи оятларини инкор этган яҳудий ва насронийлар назарда тутилган).

25-боб. Салмон ал-Форсий разияллоҳу анҳунинг мусулмон бўлганлари ҳақида

Абу Усмон: «Салмон ал-Форсий бир неча ун подшоҳлар қўлидан қўлига ўтиб, ниҳоят Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қўллари остида мусулмон бўлдилар», — дедилар. (Салмон ал-Форсий айтишларича, икки юз эллик ёхуд уч юз эллик йил умр кўрган эмишлар. Шул боисдан ул киши бир неча ўн подшоҳлар ҳукмронлиги даврини бошдан кечириб, охири Жаноб Расулulloҳнинг замоналарида Исломга кирганлар, дейишади).

Абу Усмон: «Мен Салмон ал-Форсийнинг: «Мен (Эрондаги) Роми Ҳурму (ўлкаси)данман» — деб айтганларини эшитганман», — дейдилар.

Абу Усмон ривоят қиладилар: «Салмон ал-Форсийга: «Исо алайҳиссалом бпрлан Мухаммад саллalloҳу алайҳи ва саллам ораларидаги муддат олти юз йилдур», — дедилар».